ספר

שבילי אמונה

D05582340R
Duke University Libraries

Kalman P. Bland
Jerusalem
May 1 1983

Power of images — p. 61 - paintings on wall led a white couple to birth a black child.

5 - Senses: p. 141
13 - No evil descends from heaven
19 - Animals, Intellect, + Providence

c. 1310 – c. 1360

Native of Toledo

finished Shevile 'Emunah in Jerusalem, 1360

a syncretist, with strong leanings to Kabbalah

ספר

שבילי אמונה

גבורותיו מי ימלל ותהלתו מי מנה יסודתו בהררי קדשו מראש שניר
ותרמון מראש אמנה :

חברו יסד וגם חקרו הגבר הוקם על חיל רב פעלים החכם הגדול השלם הכולל
יחד מקמאי מוהר"ר **מאיר אלדבי** זצ"ל שר חי בשנת ק"י לאלף הששי, לא
הניח דבר קטן ודבר גדול אשר לא דבר ב בשפה ברורה ינכבדות מדובר בו
מחכמת הטבע, וחכמה האלהות וחכמת הה ותוכן הענינים אשר יבוארו בו
ימצא המבקש בתוכן הענינים : וקדמת הספר :

ומחמת שהראשונים אזדו להו ונמכרו , וכל בית ישראל יגשו אחר ספר הזה ולא
נמצא כלל , ע"כ הדפסנו אותו מחדש כיסוד אחת מהראשונים :

ווארשא

שנת תרמ"ז

647
1240
1887

ירושלים

הקדמה

שבילי אמונה לרבי מאיר בן אלדבי

והוא נחלק לעשר נתיבות

לְ מען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור
מִ י זה האיש ירא יי יורנו בדרך יבחר
אַ שרי תמימי דרך ההולכים בתורת יי
יַ דרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו
רְ גלי עמדה במישור במקהלים אברך יי

אודה לאל ואהללה · ושמו תמיד אגדלה · ובגודל תעצומו אמללה · ואומר בתהלה ושבח וגדולה · ועוז וממשלה · לנורא עלילה · אשר על כל מאוד נעלה · כי הוא עלה ראשונה לכל עלה · ואחרון לאחרונים בלי תכלה · שליט בכל דיירי מטה ומעלה · ולו דומיה תהלה · דביה אתאי תושבחתא כולא · והוא סליק עליהון לעילא · אשר חסדיו עמנו תמיד העלה · ובהיותינו במצרים בתוך הגולה · אותנו משם דלה דלה · והפאירנו לעטרת ולכלילה · שנאמר בך בחר יי להיות לו לעם סגולה · ונתן לנו את התורה אשר בה כל חכמה כלולה. וצונו להגות בה יום ולילה · כדי להתבונן ממנה דרך אמונתנו המעולה · כי כאשר צונו לדרוש באמת אשר אתנו · ולהשוב בו ולסבור בדיני השור והבור · ויתר החקים והמשפטים והמצות . אשר הם בתורתנו כתובות · ובהם נבדלנו מכל לשון ואומה · על אחת כמה וכמה שהזהירנו בוראנו · לשום לשביל האמונה מגמתינו · לכן אנו חייבים להודות ליוצרנו ולברכו · ותמיד עלינו להמליכו · וליחדו ולפארו ולקלסו ולהדרו · ולשבחו ולהללו ולרוממו ולגדלו, גם עלינו לבקש תמיד ולדרוש · ולחשוב ולדרוש, ולהתבונן ולהביט ולכונות ולהגות ולתנות · ולחקור בעד פעולת שוכן מעונים · בחבורי חכמי קדמונים · ונדעה נרדפה לדעת את יי :

ואני הצעיר שבמשפחת בית אבי · מאיר בן החסיד רבי יצחק ז״ל המכונה אבן אלדבי, מבני גלות ירושלים אשר בספרד · אשר הוא בין העמים מפוזר ומפורד · ממדינת טולטילה · אשר בארץ אנדלוס היא העיר הגדולה. בנוף החמישי לפאת מערבית דרומית היא מהוללה · בראותי המון העם הגוי כלו · אשר הלך חשכים ואין נגה לו · ומשכילי הרבים כלים · והחכמים הולכים ודלים · והנוגשים אצים והוללים · ורודפים אחר הבצע קלים · וינהגו בכבדות אשר החכמה שואלים · ותיתן השכל במחבוא ובסתרים · עד קברו אותו המקברים. לא ידעו ולא ישכילו כי טח מראות עיניהם . אבדה האמונה ונכרתה מפיהם . ובכן נכספה וגם כלתה נפשי . לידע אמתת אמונה ולסור ממוקשים . נתתי את לבי לדרוש ולתור בהכמה . ולחקור בעד התעלומה , מפי סופרים ומפי ספרים . ואראה הרבה חבורים מזהב ומפז יקרים . אשר חברו לנו חכמי קדמוננו . לבאר בו אמונתנו . ויש אשר רמזום בסודים להחכימנו . כי דעתם רחבה מדעתינו . ויש אשר הרחיבו בביאורם, והאריכו עד מאד בדבורם . ובעמדי על רמיזותיהם . ועל סוד עניניהם, ובינותי בספרים ההם . הוסר כסוה הסכלות מעל רעיוני · ויאירו עיני. ושמחתי בהגיעי למחוז חפצי · ואחשבה התעלומה לאור אוציא . כי אמרתי אולי מרוב המאורעות . אשר מצאנו צרות רבות ורעות . ומחמת האריכות . אשר הם באמונה בהמשכות . גם יגרום תתימתה וסודתה . שלא נוכל להשיג אותה. ואומר מי יתן מכריע ביניהם · לעשות לי טוב משניהם. ומהאריכות קצת להסר · ולבאר מהסודות בקוצר. ואקראה עם הילדים אשר כגילי. ואענדם עטרות לי. וקורות הזמן הפרו עצתי . כאשר התעו אותי . עד כי נעויתי שחותי . והוציאוני מבית אבי ומארץ מולדתי . ומאת קרובי ומשפחתי . וטלטלוני טלטלה גבר · ונדדתי כיונה מבלי אבר . ולא נטשוני להשלים מאויי . וקצתי בחיי . לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי . כי מדחי אל דחי הלכתי . וכאשר ללמוד חזרתי . כמעט כלום לא הבנתי . כי באורך הגלות נתבלבלה דעתי. ואחשבה לדעת ולא ידעתי. גם מהמת אורך הדברים. אשר בספרי המחברים ללמוד בהם קצתי . וכאשר בגודלם הבינותי . וישבתי ברעדה . משתומם כשעה חדא . בחשבי איך אשר יגעתי מלפנים . בימים הראשונים . הנה עתה הכל אבדתי . ולכן מליגות בחכמה נמנעתי. ויהי היום ואשמע את קול הקורא . ואשא עיני וארא. והנה עומד לנגדי כמראה גבר . והוא מלין מדבר. ויעירני כאיש אשר יעיר משנתו. ואעמוד בבהלה לעומתו. ויאמר אלי בן אדם. מה לך נרדם. למה כל אשר בתחלה יגעת . עתה הכל אבדת . הלא ידעת אם לא שמעת. יגעתי ולא מצאתי אל תאמן . גול על יי מעשיך ודבק יאמן . כי אדם לעמל יולד , ואיזה חכם הרואה את הנולד . ואשרי מי שעמלו בתורה. ובחר תמיד דרך האמונה הישרה.

הישרה. אם תגביר נפשך השכלית על הבהמית. נשמתך תחיה ואותה לא תמית. ואל תשיאך תבל בהבליה. כי היא תמית במפעליה. והחכמה תחיה בעליה. זאת ועוד אחרת: אשר היא לכל חכם ניכרת. שאמרו יודעי דעת ומזמה. ומותר האדם אין מן הבהמה. אכן יש נשמה וחיא הנפש החכמה. אשר נתנה לך אלהי הרוח. והיא בך בכח. ואתה אל הפועל תוציאנה. בהתעסקך בחכמה להבינה. ואז תעלנה מעלה מעלה. אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה. וכשמעי הדבר הזה התחזקתי. ועל עמדי עמדתי. ואפתח פי ואומר אל העומד אצלי. מצאתי און לי. ידבר נא אדני כי חזקתני. כי אמרתי. הנני הנני. מזומן לכל אשר תצוני. ואלך בדרך אשר תורני. אמנם אין לי פה להשיב ולא אזן להקשיב. ולא מצח להרים ראש. כי שבעתי לענה ורוש. ומה אענה ואומר. ולבי המרמר. כי לא עמד טעמי בי וריחי נמר. כי יודע אדני כי מרוב עוני. צר ומצוק מצאוני. ואבד מנוס ממני. ולכן אין מלה בלשוני. כי הגלות הביאני. וממושבי דחפני. כי מארצי הוציאני. ואל ארץ גזרה הוליכני. והכני פצעני. ולעשות חפצי לא נטשני. עד כי יחיד ועני אני. ואתה ראה עניי והלצני. כי עבדך אני הבינני. כי אמרתי מרוב יגוני. מה בצע לי להוסיף בעמלי ולהגות בחכמה. אשר היא גבוהה ורמה. וכאשר עיני ממנה אעלימה. לא ישאר בידי מאומה. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך. תקנני בעצה טובה מלפניך. והודיעני דרך זו אלך. ואולי יהי דרך המלך. בענין שלא איגע לריק ולא אלד לבהלה. כאשר עשיתי בתחלה. ועליך המלאכה לגמור. כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור. ואודה לך תמיד בכל מאדי. זה חסדך אשר תעשה עמדי. ויוסף עוד לדבר אלי. ויאמר כל מחסורך עלי. לכה נא אתי. ואל תקוץ בתוכחתי. ואיעצך נא עצה. זאת העצה היעוצה. ובעשותה תמצא הפצך אשר אהבת. קח לך הספרים אשר בם למדת. וסלת נקיה מהם ברור לך. והגיפ׳ בנפש שכלך. וקצר מהדברים בנועם אמרים. כי י״י יהיה בעזרך. וכתוב הכל וכסדר תחברהו. וכאשר תדעהו. מהרה לא תשכחהו. כי יהי קטן ועמך תביאהו. ושננת בו תמיד ותנצרהו. ובזה תעשה הטוב והישר ותהיה בו תמיד מאושר. וזאת העצה היא טובה ונבחרת. ועליה נאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת. ואם גלית אל ארץ אחרת. הגלות עונות מכפרת. ומעתה סר עונך וחטאתך תכופר ותיטב לי״י משור פר. ואען ואומר. אדני טוב דברת. בכל אשר ספרת. מה נמלצו להכי אמרתיך. על כן אהבתי מצותיך. כי כל אמריך הם נכוחים ומתוקים. והדברים עתיקים. ועתה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני. כי בעצתך תנחני. מה חיי ומה אני. ואתה ידעת מיעוט שכלי. ורוב סכלי. ולמה ידבר אדני אל עבדו כדברים האלה. ואני רש ונקלה. ואין בי לא דעת ולא תבונה. ואיך תצוני להורות שבילי אמונה. והנה ללכת באלה לא נסיתי. ולא עמדה לי חכמתי. כי זה כמה לחבר הספר הזה אמרתי. ומחסרון שכלי ודעתי. וגם יען כי בגולה הלכתי. לא נתקיימה מחשבתי. לכן לא אוכל לחבר ספר קטן ולא גדול. כי הקטן הוא אצלי כגדול. ועתה תיקר נא נפש עבדך בעיניך אדני. ואל תשים עלי המשא הזה כי עצום הוא ממני. והנה כמה הכמים ונבונים בישראל. והם יחברו הספר אשר אתה שואל. כי הם אדירי עליון קדושים. ואני נבזה וחדל אישים. גם כי צעיר אני לימים והם ישישים. כי אני כאשר דמיתי. לקרות בספרים אשר לפני נלאיתי. ובהבלי הזמן נהייתי ונהליתי. ועתה איך תצוה מותי לקצר הספרים הנעימים. אשר חברו לנו הקדומים. החכמים התמימים. והם סתומים וחתומים. וכל מאמריהם יקרים מפנינים. נטעים נעמנים. ועתה אם הדבר בעיניך יערב. מוטב לי לזה הדבר שלא ליקרב. מלכנס בדבר אשר הוא ממני רב. ויהי עמי כל אדם רב. כי אין לאל ידי. וכל חכם לב יריב עמדי · וישב עוד לדבר אלי. ויאמר הסכת ושמע מלי. הלא אם קטן אתה בעיניך. כאשר הארכת במענך. הבט אל צור חוצבת. ואל מקבת בור נוקרת. כי ידעתים כי הם זרע ברך י״י. ותמיד מצאו הן בעיני. גם היו אנשי שכל ויראי האל. ומהם יצאה תורה לישראל. וזכו לראות פני שכינה. על אשר דרכו בשביל אמונה. גם אתה קרית ושנית ושלשת. ותלמידי הכמים שמשת. כי תורה חוזרת לאכסניא שלה. ותמיד נסתופפת בצלה. ושוקד על דלתותיה יום יום ראיתיך. ולכן לזה הדבר בחרתיך. ועוד כי אמונתה היא נכונה. מאת אל אמונה. ועתה שמע בקולי איעצך. ויהי אלהים עמך. ולא יבצר מזמה ממך. ואל תאריך אמרים. אל תוסף דבר אלה הדברים. ואם זה הספר תחבר. אשר אנכי דובר. יהיה לך לזכרון. ולזולתך לכשרון. כי ראיתי בני אדם אשר אין דעתם שלמה. כי לא למדו חכמה. ואמונתם היא משובשת ולא תמה. וייראו מגשת לחכמות הרמות. כי ראמות לאויל חכמות. וכאשר יראו הספר הזה לפניהם. יהגו בו ותמיד יהיה לעיניהם. ולא יקוצו בקריאתו. כי יהיה קטן בכמותו. וגדול באיכותו. ובזה יסורו מדרכם הרע. ומאמונתם התועה. ותהיה אתה הסבה. להנחילם חיי העולם הבא. כי היא לתחיה עיקר תהיה. שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. גם בה נגאלו באמונה. שנאמר

וארשתיך

הארשתיך לי באמונה. ובטח על חסדי השם ועל אבותיך. ואז תמלא משאלותיך. ותקח רשות מעוזר לכל עוזר. והוא יהיה לך לעזר. ובטח באל עוזר לכל דל והלך. כי ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. וכאשר ראיתי כי העצה טובה. והתוכחה השובה. ולא מצאתי לה תשובה. כי היא מבור השכל שאובה. ומהר הבינה חצובה. אז את חצני נערתי. יהבי על בוראי השלכתי. ולחבר החילותי. ככל אשר צויתי. וחברתי הספר הזה ברנה. קראתיו שבילי אמונה. יען כי הוא ידריך ללמדו בכונתו. שבילי האמת מאמונתו. ויהיה לו מעיר לעזרה. ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה. ויסיר לו המכשולים. ויאיר לו במבואות האפלים. יען כי האמונה היא העשירית תהיה קדש. כאשר מבואר בעיני המאיר שכלו בעבודת הקדש, לכן חלקתיו לעשרה נתיבות. כאשר הם כתובות. ואומרה אספה לי דברים יקרים. אותם אתברה ואקשור. והלכתי עורים בדרך לא ידעו. בנתיבות לא ידעו אדריכם. ואשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור:

הנתיב הראשון באמונת הבורא יתברך וביחודו. וביאור שמותיו ועוצם כבודו:

הנתיב השני באמונת חדוש העולם וגלגליו וכוכביהם. ומהלכם בזמנם ופעולותיהם. ובו ארבעה שבילים· השביל הא' בביאור חדוש העולם וארבע היסודות. וביאור פרשה ראשונה של בראשית. השביל הב' בביאור תכונת זה העולם וישובו· השביל הג' בביאור הגלגלי' וכוכביהם ומהלכם·השביל הד' בביאור גלגל השמש והירח מהלכם ולקותם:

הנתיב השלישי ביצירת האדם ובת זוגו והנהגתם באמונה. וזרעם יפרח כשושנה. ובו ב' שבילים. השביל הא' בהלכות נדה ומקוה וטבילה. השביל הב' בעניני החבור:

הנתיב הרביעי איך נוצר האדם בבטן אמו. ותכונת כל אבר וטעמו. ובו ג' שבילים השביל הא' בראש כולו מבית ומבחוץ עד הצואר והוא כנגד עולם העליון שהוא עולם השכל שכולל ה' הרגשים) כמו שאבאר לפנים בע"ה ובו השכל שיפע על עצם המוח ששם משכן החכמה· השביל הב' באברי הגוף הפנימיים שהם הקנה והושט והריאה והלב והכבד והמרה והאצטומכא והטחול והמעיים והכליות ומקום השתן ורחם האשה. וזה השביל הוא כנגד עולם התיכון שהוא עולם החיות והוא משכן הנפש החיה בלב האדם. השביל הג' באברי הגוף החצונים והם הצואר והידים והשדים וקרומי הבטן והאמה והביצים והמתנים והרגלים. וזה השביל הוא כנגד עולם התחתון כי משם באה ההויה ושם דרך הצמיחה והוא גם כן הפסד הגוף המתנועע על ידי הרגלים:

הנתיב החמישי בהנהגת בריאות הגוף. לבל יבא לידי נגוף. ובו י' שבילים· השביל הא' בהנהגת המעוברת· השביל הב' בהנהגת הילוד· השביל הג' בהנהגת האכילה· השביל הד' בהנהגת השתיה· השביל הה' בהנהגת היגיעה והשקט: השביל הו' בהנהגת השינה· השביל הז' בהנהגת הרחיצה· השביל הח' בהנהגת המשגל: השביל הט' בתנועות הנפשיות· השביל היו"ד בהנהגת הזקנים:

הנתיב הששי לבאר הנפש ופעולתה. והשכל אשר הוא צורתה:

הנתיב השביעי בהנהגת בריאות הנפש. כדי למצוא בסופה חופש:

הנתיב השמיני להאמין בדברי נאמני. והוא תורה שבע"פ שנתנה בסיני:

הנתיב התשיעי להאמין בגמול הטוב לעושי רצון קונו. וההפך לעוברי רצונו:

הנתיב העשירי להאמין בגאולה ובתחיה ובעוה"ב וברוך אשר הוא לכל הסבות סבה:

אלה הם עשרה הנתיבות. אשר הם מהחכמה שאובות. ולכן דבריהם עמוקים. ומדבש מתוקים. וראיותיהם חזקים. כי מספרים יקרים חברתים. ומלשונות זרים תרגמתים. ומחכמים מקובלים קבלתים כי לא מלבי ומחכמתי ושכלי. כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. ואין רצוני להתגאות בטלית שאינו שלי. ואני רק מאומה לא אדע. בכל חכמה ומדע. וגלוי וידוע לפני הבונה בשמים עליות. אשר בוחן לבות וכליות. כי אין כונתי בחבורי זה הספר להתגדר בו, ולא להקרא שמי בקרבו, כי אם יען שהשכחה מצויה. וגם שהמחברים האריכו בראיה. ולא השיגה ידי להעתיק הספרים ההם. אשר למדתי בהם. ואומרה אלקטה נא ואספתי באמרים אחרי הקוצרים. שנים שלשה גרגרים בראשי אמירים. מספרי אותם המחברים. ואמרתי אני בלבי לכתוב אלה הדברים. למען יהיה לי למזכרת. ואשמרה אותם משמרת. ואם אמצא סברא נאה. שהמחברים הניחוה לפיאה. אלקטנה לו לארוהה. עד לא היה שכוחה. ואחבר הספר הזה כמצות המדבר אלי. כיד ה' הטובה עלי. והנני מתחנן ומתפלל

הקדמה

ומתפלל. יומם וליל. לפני אל עליון. השוכן ברום תבין. ומבקש מלפניו. למצוא חן בעיניו. ולהיות עם לבבי. בעת מחשבי. ועם ידי. בעת מעבדי. ועם פי. בעת הטיפי. ויהיו לרצון אמרי פי. במנין שלא לדבר ולא להאריך יותר מדאי במאמרי. ולא לקצר במקום הצריך אליו. ולא לכתוב דבר שיאשימוני עליו. ועוד אני מבקש בתפלה מאת נורא עלילה שיתנוני ולתבודי וה לחן ולרחמים בעיני כל היקומים ובעיני: כל אשר בספר הזה יקרא. ויהיה.לו משגב לעתות בצרה. אם יעשה את אשר אבארה. והוא שאני מחלה. כל אשר בלבו יעלה. לקרוא הדברים האלה. לעיין בהם לעין התמלה. ויחוס עליו מלמעלה. וידין אותי לכף זכות. והמקום ידיננו לזכות. ואם אקצר הרבה אל יאשים אותי. כי כן צויתי. ומקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך. ולא אקצר כי אם מה שאינו כל כך צריך. גם מהקורא בספר הזה אני מבקש. שלא יהיה למוקש. אם ימצא בו מאמר. שיראה לו כפי מה שסבר. שהוא טעות בדבור או במלה. שיעיין בו ובספרים הרבה תחלה. כי בהתחלת הכונות. אולי יהיו הדעות שונות. וישא ויתן בו בדבריו. ועם אלופיו מיודעיו וחבריו. שאני אכתוב דעות עקריות וחכמות שכליות. ולזה אשים כונתי לא אשקר באמונתי. אמנם אם אחרי שיחקור אלה החקירות. אשר הנה אמורות. יראה הקורא שעל כל פנים צריך תקון יתקנהו. והטעות בי יתלהו. ותהיה משכורתו שלמה. מאת שוכן שמימה. וכאשר יתקנני. כפי רעיוניו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. ואם בשנאה יהדפנו. וישלם לי רעה אחר אשר טובה אגמלנו. בשלום שודד יבואנו. כי ה' ינפנו. שאינו תימה אם יטעו בני אדם אשר בעפר יסודם. בדבר אחד או בשנים פעם או פעמים. ואף כי בזאת החכמה אשר היא מאד נעלמה. כי היא משאול עמוקה. ומני ים רחוקה. ושכלי אצלה כקרץ מחט דקה. ומוכרח הייתי לחברו. ואנוס רחמנא פטרו. ואף כי הדבר ההוא אשר ימצא. מאת אשר אני עושה ולא ירצה. אולי אני העתקתיו מספר בשגגה. או יהיה טעות סופר שאני בוטח בבורא יתעלה'אשר העולם כאשכול תולה. שלא אטעה בדבר כאשר לפניו התפללתי. ולא אשנה מן האמת בכל אשר התחננתי. כי הוא ברחמיו ישמע תפלתי. ובחסדיו יעשה בקשתי. ובו אבטח תמיד ואהללנו. ובוטח בה' חסד יסובבנו. ובו חסיתי. והוא יגן בעדי בטובו. כי מגן הוא לכל החוסים בו. והנה עד הנה הפלאתי עצה. להבין משל ומליצה כי השכל הוא האיש המדבר. אשר הערני הדברים האלה לחבר. ואעידה לי עדים נאמנים על זה. כי אני חברתי הביאור הזה. ושם הספר יגלה כי מאיר ע"ה בגימט' עולה:

תח עשיתי אלה התרוזים. שבהם עשרת הנתיבות כסדר רמוזים. ובראשם שמי רמתיו. בעבור תהיה לי לעדה כי חברתיו. ועתה אפתח דברי ואומרה במרץ. בעזרת שוכן שמי ערץ. עזי מעם ה' עושה שמים וארץ:

לכו אישים ברו שביל אמונה   קדושים יחדו שוכן מעונה
מצות (מציאת) אל ויחודו לעיניכם   בלי שנוי וגם לא בתמונה
אשר חדש עולמו למען   עשות אדם והמציא לו תבינה
יצרו מעפר ארץ בחכמה   ונתן לו לבת זוגו למנה
רצונו היתה שיעשו הם   ילדים על פני ארץ לשכנה
אזי אם ינהגו יחד באמונה   ביניהם יהיו זרע נכונה
בחכמה צר והכין איבריהם   ונפש שם בתוך הגוף שכונה
נחלם נהרי נחלי עדניו   להציל הגוה מתלונה
אבל אם יגבר עליו חלאים   ירפאם הוא והרשות נתונה
לידע שכלכם שימו לבבכם   והנפש אשר מכם צפונה
דעו האל ועבדוהו והוא נפ   שכם יציל בכל תע ועונה
בכל לב האמינו בדברים   אשר אמרו מתי שכל ובינה
ישלם אל בסופכם עת נמולכם   ותזכו לחזות נועם שכינה
הכי אל ינאל אתכם ומתיכם   יחיו עוד לעולם הבא
קחו מאת צעיר שנים אמרים   עמוקים נמשכו מבור תבונה
מהורי לב צפתים הם בחכמה   עדי באתי מצאתיה טמונה
נבאתי הם כספי וזהבי   ואתנדותי ובם אמצא תנה
חמודות יקרו מפז ומכל   כלי מילת תכלא ארגונא
זכו דודים הגות בו כל ימיכם   ויתהילכם אלהיכם עדינה
קדושים יחדו שוכן מעונה   לכו אישים ברו שביל אמונה:

דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום

נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי

הנתיב הראשון באמונת הבורא ית' ויחודו וביאור שמותיו ועוצם כבודו :

שביל אמונה

שביל אמונה בחרתי משפטיך שויתי. בראות דוד ע"ה טעם היות שהוא טוב' בעיני כל בעל שכל כי מיני השלמו' רבים. אמנם השלמות האמתי באמת הוא לדעת מה שאפשר לדעתו מאמתת אמונת מציאות הבורא יתברך. כי יש מה שיאמר עליהם שלימו' בעולם. ויש מה שיאמר עליהם שלימות מפני שהיו דרך להגיע אל השלמות האמתי. והוא מאמר הנביא באמרו אל יתהלל חכם בחכמתו כ"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ולכן אמר דוד (דרך) אמונה בחרתי. שבחר תמיד ונתן כונתו בהשתדלותו לידע כל מה שיכול להשיג באמונתו והוא מציאו' הבורא ית'. וכן צוה לשלמה בנו ואמר לו ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו והקדים הידיעה לעבודה לפי שהידיעה היא עיקר ושורש לעבוד' שאם אין לו ידיעה אם כן למי יעבוד. ולכן בתחלת דבור ראשון נצטוינו באמתת מציאותו יתעלה כמו שאבאר כדי שנדע כי יש נמצא יחיד שהוא בכל הנמצאים מצד היותו נושא אותם ומלך מצד היותו ממציאם ואין בכל הנמצאים דבר שיעמדו אליו יתעלה לפי שהוא ית' נושא וכולן נשואים בו. וענין היותו נושא הוא ענין היותו מקיים ועל כן הוא ית' מחויב המציאות וכל מה שזולתו אפשר המציאות. ועיקר דבר זה הוא שצריך אדם לדעת תחלה שיש לו בורא שברא אותו והמציאו לא מצד היותו יתברך צריך אותו מאחר שאין לו צורך בכל מה שזולתו אלא מצד היותו ית' חפץ לגמול עמו חסד ולהורו' אליו דרכים במה שיוכל להתקיים לעולם. ואחר שידע האדם שיש לו בורא נמצא חי וקיים נושא ומכלכל אותו ומשפיע עליו טובו וגומל עמו חסדו אזי צריך האדם לקבל עליו עול מלכותו ולהודות לפניו על כל מה שעשה עמו מהחסד ועל רוב הטובה שהשפיע עליו כשהגיע האדם לדעת אמתת מציאות קונו ויקבל עליו עול מלכותו ראוי לו להיות רץ לעבודתו ולעשות מה שהוא חפץ :

וכתבו חכמי המחקר לא יוכל לעבוד עבודת השם יתברך אלא נביא הדור בטבעו או החכם המובהק במה שקנאו מן החכמה. וכאשר ישיג האדם לזה אזי יגיע לקבל שכר הטוב ויתקיים בו כונת הבריאה כי לכך נוצר כאמרו כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו' כמו שאבאר בתחלת הנתיב השלישי בע"ה. ולפי עיקר זה נאמר בראשית הדברות אנכי ה' אלהיך כלומר האמן בלבך אמתת מציאותו ואחר כך תוכל לקבל עול מלכותי לפי שאין קבלת עול מלכות ראויה כי אם אחר אמונת מציאות כמו שבארתי. ואמר ה' אלהיך כלומר הוא קדמון ומאתו היה הכל בחפץ ויכולת והוא אלהים לכם שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי הוצאתו אותנו משם מורה על המציאות ועל החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאו וגם מורה על החדוש כי אם העולם קדמון לא ישתנה דבר מטבעו ומורה על היכולת ומורה על היחוד וכמו שאמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. ומצוה זו שהיא אמונת המציאות לא נאמר' בדברות על צד הצווי כשאר המצות והטעם לפי שאין ראוי לצוות אלא אחר שידע השומע כי הוא המצוה ויאמין בלבו שהוא נמצא על ענין כך ולפיכך אמר בדבור זה אנכי ה' ולא אמר על צד הצווי אלא על צד האמונה. ואחר שהודיענו אמתת מציאותו ודרכי הנהגתו לעולם אזי התחיל לצוות אותנו ולהודיע לנו שאין דבר זולתו ראוי לעבודה לפי שכל הנמצאים זולתו כלם נמצאים במאמרו ואין ראוי לכלל באמונתו ובקבלת עול מלכותו אחד מכל עבדים שלא להשוות כבוד הבורא יתברך לכבוד הנבראי' ולפיכך סמך מצוה זו לאמתת מציאותו לפי שאמונת עבודת זולתו מכחשת אמתת מציאותו. ועל דבר זה התחיל לצוות ולהודיע שאין ראוי לעבוד לזולתו ולכן הזכיר תחלת הצווי ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ואל יעלה בדעתך ממה שאמר אלהים אחרים שיש מציאות אלוה אחר זולתו. כי מה שאמר אלהים לפי מחשבת עובדיהם. כמו והאנשים רדפו אחריהם. ואמר אחרים מלשון אחוריים כלומר

אלהים

שכל/משכיל/מושכל

אלהים נמשכין אחר אחרים שאין להם כח מעצמן אלא שקיומן תלוי בדבר אחד זולתם ומי שאין לו כח קיום מעצמו אלא מזולתו אין ראוי להעבד ולא להשבע בשמו אבל העבודה הראויה היא ליחיד אשר הוא נושא ומקיים כל הבריות הנמשכין זה אחר זה ועדיו ית' יגיע תכליתו והוא אין לו נושא ואין מקיים ית"ש ויתעלה זכרו. ולפי עיקר זה צריך האדם לחקור ולפשפש בדרכי המדע לבחון מציאת שאר כל הנמצאים זולתו וכשידע מציאותם ויתברר לו עצם אמתתם אזי ישיג הדבר על בוריו וישוב יוצר על מכונו· כיצד דע כי הבוי"ת ויתעלה הוא סיבת הסיבות ועלת העלות כי הוא למעלה מן השכל והנפש והנלאות והמציאות והטבע והזמן וההויה . כי השכל הוא אחר ראשון ולמעלה מן הנפש. והנפש היא אחר השכל ולמעלה מן הטבע. והטבע אחר הנפש ולמעלה מן התנועה, והתנועה היא אחר הטבע ולמעלה מן הזמן , וההויה היא בזמן כמו שהזמן הוא בתנועה והתנועה בטבע והטבע בנפש והנפש בשכל והשכל בבורא ית', א"כ הבוי"ת הוא עלת העלות וסבת הסבות ותחלת התחלות וממנו נמצאו כל הדברי' וכלם נסמכין עליו והוא מקיף בכל הדברים הקפת מדע והשגה ויכולת וגבורה וא"כ הראשון ית' יודע שאל"כ מאין הגיע הידיע' כמו שאי אפשר שלא היה נמצא שאל"כ מאין הגיע המציאות . ולא שלא יהיה חי שאל"כ מאין הגיע החיות · ולא שלא יהיה א' שאל"כ מאין הגיע האחדות . ובכלל צריך שימצא לו ית' כל שלימות לודיי ויהי' מרוחק ומשולל מכל ענין חמריי , ואין השלמות בו כדרך שהם בנו שהחיים בנו זולת עצמנו זולת מדענו זולת רצוננו זולת יכולתנו· ובכלל שהעניני' הנמצאי' לנו מצד הצורה והוא החיים והמדע והרצון והיכולת והמציאות הם בנו רבים אין א' מהם בנו הוא הא' ולא הא' מהם הוא עצמנו · אמנם הם בראשון ית' אחד והם עצם הראשון כי החיים הם המדע בו · כי החי הוא חי בעבור שמשיג אם שישיג מורגש ואם שישיג מושכל , והראשון ית' אין חייו חיי הרגש וא"כ חייו חיי מדע והשגה , ר"ל שהוא חי חיים שכליי' וכל משכיל הוא שכל וא"כ הוא חי חיים שהם שכל ומדע , וא"כ חכמת הראשון ית' הם חייו (בלתי) נוספים על עצמו לפי שא"כ יתחייב ההומר ומפני זה הוא חי שהוא עצם החיים והדבר נתבאר שאין מציאותו נוספת על עצמותו וא"כ כל שלימות הראשון ית' תחייב על עצמות אחת פשוטה והוא עצמות הראשון ית' ואין שם רבוי כאשר אין רבוי בהמציאת הדברים הרבים ומפני שהוא עליון על כל הדברים מדעו למעל' מכל מדע וידיעתו למעלה מכל ידיעה כי העצם שיודעים לו העצם שבידיעות ומושכלו העצם שבמושכלות כי העצמות שבידיעות הוא לעצם שיודעים ואין מושכל נכבד מעצם ולא משכיל עצם יותר מעצמותו , וא"כ יתקיים שהדבר אשר הוא משכיל אותו (עד בעבורו) הוא שכל כי כאשר ישכיל הוא השכל הוא עצמותו בעצמו וא"כ עצמותו שהוא השכל המשכיל הוא המושכל וא"כ השכל המשכיל והמושכל בראשון ית' הם א' בלי שום צד רבוי כלל כי בעבור שעצמו שכלו הוא משכיל עצמו והוא משכיל בעבור שמשכיל עצמו וידעו הוא משכיל . אמנם אינו משכיל מפני שהוא משכיל דברים יוצאין מעצמו עד שיהיה שכל בעבור דבר זולת עצמו ולא ג"כ הוא מושכל בעבור שהוא מושכל דבר זולת עצמו · אמנם הוא בעצמו ואמתת מהותו הוא מהות שכלים בפועל מוחלט כי הוא נבדל מכל צד חומר ומכל צד נושא ומכל צד הרכבה ולכן הוא שכל למעלה מכל שכל כי אלה הם המוכנים לדברים מהיותם שכל וכל מה שהדבר מרחק יותר מהם הוא מתקרב יותר להיות שכל וכפי רבת שלילתו מהם יהיה תוספת מעלתו בהיותו שכל · וא"כ הוא ית' שהוא משולל מהם תכלית השליל' ואין דבר זולתו שלא ימצא בו צד הרכבה הנה א"כ הוא ית' השכל אשר הוא בתכלית מן המעלה הרוממות וכל שכל הוא למטה ממנו במדרגה וברוממות כי בכל שכל זולת הראשון ימצא בו צד מן ההרכב' ולכן לא יאמר שכל עליו ית' ועל זולתו כי אם בשתוף השם לפי שהבוי"ת לא יתבאר בו צד מן הרבוי ובכל דבר זולתו יתבאר בו זה ומפני זה אין היותם שכל ומשכיל ומושכל (הוא) בתכלית מן האחדות כמו שהוא בראשון ית' , ונקים זה משכלנו כי הנה היה זמן שאלה הם בו ברבוי גמור כי השכל החמרי קודם שישכיל הוא זולת המושכל וא"כ השכל והמשכיל והמושכל הם אצלנו ברבוי כשאנו משכילים בכח וזה היה בהכרח מפני התליה בחמר ואין ספק

כי

Cosmic Overview

God
Intellect
Soul
Nature
Motion
Time
Generation

God's unknowability

כי השכל הפועל שהוא השם שכלנו אי אפשר
שיהיה בזה לתכלית מן השלמות בו ואמנם יהי'
שלם בו בערך לשכלנו חס בעבור שהוא רחוק
מן הרבוי בתכלית מן השלילה עד שיהיה ענין
זה בו בתכלית מן האחדות וזה יהיה הענין בלי
ספק מדרג ועלה כאשר אין שום שכל שיהיה
משולל מן הרבוי בתכלית כאשר הוא משולל
ממנו הראשון כן אין השכל והמשכיל והמושכל
בהם בתכלית מן האחדות אמנם הוא בתכלית
בראשון יתברך לבד כי האדם דרך משל מושכל
ואין לעולם המושכל מן האדם הוא שישכיל ואין
השכל ממנו לעולם הוא המושכל ואין שכלנו
אנחנו מצד שהוא שכל הוא מושכל ואנו משכילי'
לא מפני שעצמו שכל ומה שאנו משכילים אינו
הדבר שהוא עצם לנו שבו אנחנו עצם · אמנם
בראשון יתברך אינו כן אלא השכל המשכיל
והמושכל הוא בו בתכלית האחדות יתברך שמו
ויתעלה זכרו כי הם בו ענין אחד ומהות אחד
ועצם אחד בלי מתחלק כלל וא"כ הראשון לבד
הוא השכל והוא המושכל והוא המשכיל במוחלט
ואינו שכל בעבור דברים זרים מעצמו וכמו
שהוא הענין בכל זולתו כי השכל מפני שמשכיל
דברים זרים ממנו שהשכל אשר בפועל אינו
זולת מה שיצויר מן הנמצאות ואם הי' הראשון
כן היה מתחייב בו רבוי והרכבה ואי אפשר
זה חלילה וחס א"כ אין הראשון שכל המשכיל
בעבור דברים יוצאים מעצמו מפני שהמושכל
שלימו' המשכיל ואלו הי' הראשון משכיל בעבור
שמשכיל דברים אחרים זולת עצמו היה נשלם
באותן הדברים חס א"א אבל הוא שכל ומשכיל
מפני שמשכיל עצמותו ומהותו ואין בעצמותו
ומהותו דבר שלא ישכיל אותו כי א"כ היה
עצמותו מתחלק חס א"א וא"כ השכל ממנו משיג
הכל באופן שלם ונקי מן החלוק ומפני זה הוא
למעלה מן המשכילים ואינו מושכל בעבור
שישכילו אותו דבר יוצא מעצמו כי זה א"א מפני
שאין שום שכל שוה למהות ההיא אבל כל שכל
למטה ממנו במעלה ובשלימות ובפשיטות ויתר
פרטים · וא"כ א"א בשום שכל שיהיה מקיף
באחד ובעבור זה אינו מושכל בבחינה אל שכל
אחר ואם לא היה מושכל בבחינה לעצמו לא
היה מושכל כלל כי אין אפשרות בשכל אחר
שישכילהו מפני שאין שום שכל שוה אליו ולכן

אין מה שיושג וישכל ממנו הוא שוה למה שהוא
עליו בעצמו ולא בעבור שהוא בעצמו אין
בטבעו שיהיה מושכל שלם כי הוא לבדו אשר
צריך שיהיה מושכל שלם ומעלה מכל המושכלו'
מפני שהוא לבדו השלול בתכלית השלילות מכל
מה שימנעו לדברים שלא יהיו מושכלי' שלמים·
אמנם זה שאין הראשון יתברך מושכל לזולתו
כפי מה שהוא אצל עצמו הוא מפני קוצר (של)
זולת ההוא ופרטיותיו (אשר) [להשיג] המהות
ההיא ושלימותה וכללותיה כלאות העין לקבל
עין השמש מפני שאין כח בה וכן היות הראשון
יתברך אינו מוקף מהשגות (בהם) [שום] משיג
זולתו הוא מצד קוצרם ולכן צריך שיהיה מושכל
בבחינה אל עצמו ר"ל בעבור שעצמו משכיל
אותו והעצמות ההיא המשכלת אשר היא שכל
היא בעצמה המושכלת לה אשר בעבור זה
נקראת משכלת ולכן הראשון לבד הוא אשר
הוא יתברך השכל והמשכיל והמושכל בבחינת
עצמו והוא משכיל עצמו ומושכל לעצמו בתכלי'
מה שעליו מן השלמות והמעלה לא יבצר ממנו
דבר כי אין בעצמו מה שימנעהו מהיות משיג
שלם ולא מה שימנעהו מהיות מושכל שלם ולכן
אי אפשר שישיג עצמו בחלוף מה שהוא עליו
ואם כן הוא אמת בלי ספק · אבל למעלה מכל
אמת והתחלה לכל אמת אשר בעבור האמתות
ההוא היו שאר הדברים אשר אמת מפני
שהתחלה להם אמת כי מי שהועיל האמת
לדברים ראוי הוא באמת מכל הדברים ומי
שמועיל המציאות לכל הדברים הוא ראוי
במציאות מכל הדברים וא"כ הוא הראוי למעלה
מכל מציאות והאמת אשר הוא למעל' מכל אמת
מפני שהוא היודע באמת יותר מכל יודע ויודע
הדבר אשר הוא בעצמו ובחינת מהותו אמת
והוא עצמו אשר הוא היודע יתברך שמו וי"ז ·
ואם נחקור בשכלנו ובהכרתנו נלאה מהשיג
הקטן שבקטנים מחלקי מדותיו והבחיו כע"ש
דוד ע"ה רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה ואדבר'
עצמו מספר · עוד אמר מי ימלל גבורות ה'
ישמיע כל תהלתו · עוד אמר ויברכו שם כבודך
ומרומם על כל ברכה ותהלה · וכל מה שנספר
משבחיו אינו מעניינו כלל כמו שמצינו לרז"ל
שאמרו ההוא שליחא דצבורא דנחת קמיה דרבי

חנינא

מגילה אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך והאל הגדול הגבור והנורא אי לאו דמשה אמרינהו ואתו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו בתפלה לא הוה אמרינן להו ואת שבחית כולי האי · משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו . ואתה אם בעל נפש אתה פקח נא עין שהלך לזה המשל הנכבד שהמשילו זה החכם שלא אמר משל למלך שהיה לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו במאה דינרין של זהב או בעשרה או בדינר אחד של זהב כי זה היה מורה שזה היה מספר בשבחו ממש דומין להם אלא אמר והיו מקלסין אותו בשל כסף כמו שהכסף אינו ממין הזהב כי אם מין אחר כל השבחים שנוכל לספר עליו יתברך אינם ממין שבחיו כלל אלא מה ששכלנו יוכל להשיג בלשון בני אדם כי התפלה והתשבחות הם להכנעה כדי שיכנע האדם לפני בוראו ית' כמו שאמר לפנים ב"ה ולא יכנע האדם אם לא יבין הדברי' אבל יוציא מפיו והתארים העצמיים שתארו לבורא יתברך כמו חי חכם ויכול ורוצה אינם באים לתארו יתברך באלה הענינים אלא דברו כפי השגת דורנו והכונה הוא לבטל העדרם מהבורא יתברך · המשל בזה חי הוא העדר המות ועל זה נאמר עליו יתברך שהוא חי לשלול ממנו המות לא שהוא חי מתנועע וכן כולם · וענין החכמה הנאמרת בו יתברך הוא החיות להיות כל משיג עצמו חי וחכם שאילו אינו חי אינו משיג ואילו אינו חכם אינו משיג הרי חי וחכם ענין אחד · ושאנו אומרים שהוא יתברך חכם כונתנו לומר שהוא משיג עצמו והעולם המשיג הוא המושג · לפי שאינו כבורא ית' שני דברים דבר משיג ודבר מושג כמו גוף האדם וחכמתו שהם שני דברים הגוף מושג והחכמה הוא המשיג · ומאחר שאינו יתברך גוף הרי המשיג הוא עצם המושג והרי החכמה והחיים ענין אחד בו יתברך · וכמו כן ה״כ לת והרצון אין אחד מהם נמצא בבורא יתברך כשנבחין אותו לפי שאינו הוא ויכלתו שני דברים כמו גוף האדם ויכלתו שהיכולת מושל על הגוף · ומאחר שאין הבורא יתברך יכול על עצמו הרי עצמו ויכלתו דבר אחד וכן ענין הרצון כמו שאינו יכול על עצמו כך אינו רוצה על עצמו שאין רצונו ועצמו שני דברים כמו שביארנו · הרי לך מבואר שאלה הארבעה דברים שהם חי וחכם ויכול ורוצה אינם ענינים נפרדים בו ית' אלא הכל דבר אחד והוא עצם הבורא ית' ויתעלה :

וכתבו חכמי המחקר כי הבורא יתברך לא יצוייר רצונם לומר שאינו בעל איכות ומן הנמנע מציאות איכות אלא במצוייר מפני שהאיכות מקרה והמצוייר עצם והמקרה אין לו עמידה כי אם בעצם ולכן הבורא יתברך אינו נושא האיכו' גם כי בעל האיכות הוא אשר לו התאר בעצמו ולו יתברך ויתעלה אין תאר · וכאשר חקרו לבקש לו יתברך תאר שטו לבקש ולא מצאו וכתבו כי התאר שיהיה יותר נאות בעניני תארי הבורא יתברך מפני שלא יתחייב למי יהיה עלם קדמון לפי בהראיות הודו כי לעולם זה הראשון אין ראשון לפניו ותחלה שאין תחלה (לפניו) · ועוד התבאר כי התחלות א"א שתמלאנה שאין תכלית מנין בתחלתה ולכן הדין נותן עכ"פ שהבורא יתברך ראשון אין ראשון לפניו וזו ענין הקדמות · אם כן קדמון מורה על עצם הבורא יתברך יותר משאר התארים המיוחסים לו יתברך · כמו כן נתבאר במופתים אמתיים שאין לו עלה ומה שאין לו עלה אין לו תחלה ומה שאין לו תחלה קדמון וכיון שהוא ית' קדמון צריך לומר שהוא אחד כי אם הוא יותר מאחד צריך לומר בשם אחד משני דברים או שכל אחד מהם יכול לברוא העולם או לא יוכל כי אם בעזר חברו · ואם כל אחד מהם יכול אם כן האחד יהיה מותר מפני שהאחד יכול ואינו צריך לזולתו · ואם לא שלם הדבר כי אם בהתחברם אין לאחד מהם יכולת שלמה ולא כח גמור מפני שכל אחד מהם נלאה ומקצר וכל א' מהם חלק וכל חלק יש תכלי' לכחו ולעצמו וכל אשר יש לו תכלית יש בו גבול וכל אשר יש לו גבול הוא מחובר וכל מחובר מחודש וכל מחודש יש לו מחדש א"כ המחדש א"א שיהי' קדמון מפני שהקדמון לא תקצר ידו מדבר ולא יצטרך לעזר עלמו א"כ הנה ראוי שצריך להודו' ולהאמין כי הבורא יתברך ויתעלה לא יתחייב לו רבוי ולא חדוש א"כ הוא אחד קדמון שהוא הסבה הראשונה והוא העלה הראשונה ית' והוא עצם אחד פשוט אין הרכבה בו ולא רבוי בשום צד ולא בשום פנים ולא בשום סבה ולא ימצא

הו רבוי לא בשכל ולא חוץ לשכל ואין לו שנוי ומקיים זולתו מה שאין כן בעלול אשר הם השכלים הנפרדים שאע"פ שעצמם הוא עלה פשוט יש לו שנוי ומקיים זולתו וקיומו הוא צורתו ולפיכך נמצאת העלה הראשונה יתברך עלה פשוט שאין בו דבר שני והעלול יש בו דבר נוסף והוא הקיום הנקרא צורה והרי העלה עלה בלבד והעלול עלה וצורה ולפי ענין זה יתבאר לך שאין בכל מה שזולתו יתברך דבר שהוא ראוי להקרא א' אמתי מפני שאין נמצא שימלט מהיותו עלה אפי' יהיה בתכלית הזכות ואותו העלה יש לו דבר זולתו מקיים אותו והוא הנקרא צורה אצל העלה ולפיכך הוא ית' עלה לבד ושאר כל הנמצאים עלה וצורה ועל ענין זה נקרא ית' פועל וצורה ותכלית · פועל שהוא הממציא כל הפעולות שפעל · צורה שהוא מקיים הצורות כמו שהצורה היא קיום העלה · ותכלית שהוא יתברך תכלית התכליות שכל הפעולות הנמשכות זו אחר זו שהם מתקיימות זו בזו תכליות כולן עדיו ית' ובו יפסקו לפי שהוא הממציא כל הפעולות והוא קיום כל הצורו' ותכלית כל התכליות · כי ידוע הוא שלכל דבר נמצא עלה עד תחלת כל נמצא שהוא סבת כל המסובב משלפניו ושלפניו משלפני פניו עד המסבב הראשון יתברך שמו שהוא סבת כל הסבות · ואל תחשוב שאמרנו בו יתברך שהוא הצורה על דמיון היות הצורה בעל החומר צורה לחומר ההוא עד שיהיה הוא ית' צורה לגשם לא על אלו הפנים נאמר אבל כמו שכל נמצא הוא קיום העלה כמו שבארתי כן הוא ית' קיום כל נמצא · ומאלו הדברים אשר ביארנו צריך כל אדם לדעת שאין בכל הנמצאים זולתו ית' דבר שיהא ראוי להקרא אחד אמתי · לפי שכל הנמצאים זולתו לפחות פחות הם כוללים שני דברים הנקראים עלה וצורה · וגם צריך אדם לדעת כי אחד זה לא נרצה בו כי אם לשלול ממנו ית' הרבוי · ואמרנו אחד אין דעתנו מקרה כאשר יחשבו הסכלים שהרי לא ישיגהו יתברך שום מקרה בעולם כבודו בשום פנים · אמנם אמרנו אחד הוא כאמרנו נעדר הרבוי · אם כן אינו אחד מצד המספר לפי שהוא ית' אינו נעדר בגדר המנין אלא נקרא ית' אחד מצד היותו ית' מיוחד מכל מה שזולתו ולכן צריך האדם להבדיל בדעתו אחד זה משאר האחד · ודע כי מי שהסתפק לו ענין האחדות האמת כבר הסתפק לו ענין המציאות והקדמו' כי מדת המציאות התמידה שהוא נאותה לדבר תאות לו עמה מדת הא' באמת ומדת הקדמות אך מה שראוי ממדת האחד מפני שהנמצא הדיר לא יתכן שיהיה נמצא אחד אפס ולא ישתנה מענין המציאות אל אפס מציאות ולא מאפס מציאה אל מציאה ומה שהוא במדה הזאת אינו יותר מאחד מפני שהרוב לא ימצא מציאה הדירה מפני הקדמת האחד וכל הנמצא הדיר איננו כי אם אחד . וכן ראוי לו עוד מדת הקדמות כי הנמצא הדיר אין לו תחלה ולא תכלה אם כן הקדמות דבק לו על כל פנים · הרי ביארנו כי שלשת הענינים אחד הענין אשר נבין מהם שהבורא ית' אינו נעדר ואינו חדש ואינו מורכב ואלו היינו יכולין להבין כל ענינו במלה אחת שכולל אלו המדות בבת אחת כמו שכולל אותם השכל כדי שיעלו אלו השלשה ענינים בדעתינו כה כאשר הם עולים בשלשה המדות אשר זכרנו היינו מעלים בה עליו ית' · וכיון שלא מצאנו במה שאנו מדברים בה מן הלשונות מלה שמורה על אמתת ענין הבורא יתברך הוצאנו הענין ביותר ממלה אחת והרבוי הנמצא במדת הבורא יתברך איננו מצד עצם כבודו רק מצד קוצר כח מלתנו המספר מהשיג ענינו ממלה אחת שתורה עליו והמדות האלהיות הפועלות אשר יסופר בהם הבורא ית' אפשר שיסתפק בספור' עם קצת ברואיו והתירו חכמים לספר אותם בהם מפני הדוחק המצריך אותנו להודיעו ולעמוד על מציאותו כדי שנקבל עבודתו · ולכן מצאנו שמשתמשין במין הזה ממדות הבורא יתברך בספר התורה ובספרי הנביאים הרבה מאד ובתשבחות הנביאים · ואשר נסכים עליו כולנו כי הדוחק הביאנו להגשים הבורא יתברך ולספר אותו במדת הברואי' כדי לשער ענין שיכנס מציאו' הבורא ית' בנפשות והוציאו אותו ספרי הנביאים לבני אדם במלות גשמיות שהם קרובות להבנתם ובנפשם · ואלו היו מספרים אותו בענין שראוי לו מן המלות הרוחניות והענינים הרוחניים לא היינו מבינים לא הענין ולא המלות ולא היה אפשר שנעבוד דבר שלא נדע כי לא יתכן

שהוא דבר שאיננו נודע כמו שביארתי בתחלת הנתיב · ועל כן היה צריך שתהיינה המלות והענינים כפי כח הבנת השומע כדי שיפול הדבר על לבו על דרך גשמות והמובן מן המלו' המוגשמות בתחלה ואח"כ נתחכם לו ונדקדקה להבינה להודיעה שכל זה על דרך הקרבה ומליצת הספר והענין האמתי יותר דק ומעול' ומרומם ורחוק מאשר נוכל להבין אותו על שטונים דקות עינינו · והמשכיל הנלבב ישתדל להפשיט קליפות המלות וגשמותם מעל הענין ויעלנו במחשבתו ממדרג' אל מדרג' עד שיגיע באמתת הענין כגדרה אל מה שיש בכח יכלתו והשגתו וע"כ אחז"ל ודומה לזה דברה כלשון ב"א וכן נאמר בכל ענין הדומה לזה שיש בה' התורה כמו גמול העו"ה ועונשיו כי התורה קצרה בביאורו מפני שסמכה בה על השכל כמו שאבאר בנתיב הט' בגמול עוה"ב ורמזה ממנו ברמזים להתעורר עליהם מי שיוכל לחקור עליהם ולדרוש אותם כמו שיוכל להגיע אליהם ולהבינם כמו שאמר ומבקשי ה' יבינו כל. וכדי שלא ימעט השכל הפתי מצד פתיותו ומיעוט הבנתו ויחשוב שהבורא ית' הוא על דרך הנרא' ממליצות הספר שיש לו גשמות הזהירנו יתברך והתורה שנשמור מאד מלחשוב שיש לבורא ית' צורה ולא דמיון והוא אמרו ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה· והנביאי' הזהירונו להמנע מלדמותו בשכל ומלהמשילו ברעיון באמרו ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו וכתיב ואל מי תדמיוני ואשוה וכל זה צריך כל בעל אמונתנו לידע ואז יוכל להבדיל בין הבורא ית' לזולתו ויהיה מייחד אותו יתברך יחוד גמור כי מי שאינו יודע דרכי ההבדל אינו יכול לייחד אותו ית' יחוד אמתי אמנם כאשר ידעהו על מתכונתו אז יתקרב לאמתת בוראו ותתקרב נפשו להשגת המציא' ותתעלה בהשגת' כי כשאין אדם זוכה לידע אמתת בוראו אפילו יהא מייחד אותו בלבו הרי הוא כאלו יש מחיצה בינו ובין בוראו ית' כי זה הוא דבר אשר יגיע אליו הקטן והפתי אשר איננו יודע ענין האמונ' ואין אמתתה קבועה בלבו אבל כל עוד שמתחיל לחקור לידע אמתתו יתברך אזי המחיצה היא הולכת ונתמעטת והנפש הולכת ומתקרבת אל בורא' ית' ומתייחד נפשו ויתעלה שכלו בתענוג השגתו ית' כי בהיות הנפש מתעסקת בדברים שכליים אז היא נמשכה אחריהם לפי שהיא ג"כ ממקור השכל נמצאת ולכן היא משתוקקת ונכספה להדמות לבוראה ית' ואינה יכולה להבדל ממנו עד שנמצאת תמיד דבקה בו · ועל כיוצא בענין זה אמר ית' בתורתו ובו תדבק וגם על זה אמר הכתוב קרוב ה' לכל קוראיו כי מאחר שהבורא יתברך איננו גוף ולא כח בגוף א"א היותו קרוב או רחוק מן הנפש אלא רחוק מצד המחיצה והסכלות כשאין לנפש ידיעה' באמתתו יתברך וקרוב לנפש מצד הידיעה וההשגה ולכן צריך בעל נפש לתור ולבקש על דרך ידיעה אמיתת מציאות הבורא ית' כי הוא עיקר ויסוד לאמונה ועל דבר זה צונו בתורה ואמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו' ואל יעלה בדעתך כי תוכל להשיגו יתברך מצד היותך דורש וחוקר בידיעת מהות עלה אמתתו כי דבר זה איננו אפשרי ואדרבה הוא מחרף ומגדף מי שחוקר בדבר שאין כח בכל מה שזולתו יתברך להשיגו וכל שכן כל שהוא בחומר ועל זה הזהירונו רז"ל באמרם במופלא ממך בל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור· במה שהורשת התבונן ואין לך עסק בנסתרות גם על זה אמר דוד לך דומיה תהלה

אמנם השגתו יתברך היא בדרכי השלילה והשלילות הנאות לכל בעל דתינו לשלול מהבורא יתברך הם שלש שלילות מודעות לכל משכיל בענין האלהות והם גשמות ופירוד ושנוי · ושלילת הגשמות הוא שהבורא ית' אינו גוף ולא כח בגוף וכלל השלילה הזאת הוא שאינו מוגבל לא במקום ולא בזמן אבל הוא והוא שכל גמור נלאי · ושלילת הפירוד הוא כי כאשר ראוי להאמין כי הוא ית' שכל גמור כן ראוי להאמין עוד שאינו שכל נפרד כמו שכל מלאכים אבל נאמין כי הוא ית' שכל שלם מיוחד יחוד גמור עד אין קץ ותכלית לשלמות אחדותו יתברך · ושלילת השנוי היא כוללת שני ענינים שנוי מחשבה ושנוי פעולה · ענין שנוי מחשבה מה שיורו מקצת הכתובים לפי פשטם שדברו כלשון בני אדם כמו וינחם ה' נחמתי כי המלכתי את שאול · וענין שנוי פעולה נחלק גם כן לשני ענינים האחד ההנהגה והשני שנות וענין ההנהגה הוא שיורי הכתובים בהנהגת הבורא

God's Providence = Sun's Diverse effects

ית' בעולם השפל כי לעתים דן ולעתים מרחם או בכללים או בפרטים וכמו ענין ניהוג ודומה לו. ענין השמות היא מה שנאמר שמו מהם יורו על הרחמים מהם יורו על הדין וכאלו נחלק ומשתנה בשמותיו· וכללות השלילות האלה כולן כלולות במאמר אחרות שלמה· וכלל אמונת הבורא יתברך בשלמות הוא שאיננו גוף ולא כח בגוף ואין בו לא קצב ולא שיעור ולא שכל נפרד ולא ישתנה ממחשבה אל מחשבה ולא מפעול' אל פעולה ולא מהנהגה אל הנהגה והוא שכל שלם ופשוט ומיוחד בכל חלקי שמותיו ובכל חלק מדותיו· ושנוי הפעולה אשר בצד ההנהג' אינם רק מצד המקבלים כל ההולך בתום וביושר שומר בית קבולו הנגזר מאתו ית' כי צדקת הצדיק חסד וברכה ורחמים אליו ולשכניו ולדורו והמסלף עצמו להתרחק מהטוב הנגזר מאת הבורא ית' מקבל ההפוך הנגזר גם מאתו ית' כי רשעת הרשע משפט ודין וקללה אליו ולשכניו ולדורו כי גמול ידם יעשו להם כאשר אמר אך מצד הבורא ית' אין דבר רע וטמא יורד מן השמים כי הוא פשוט והנהגותיו פשוטות וענינים אלו צריך אדם לעיין בהם היטב ואז יתברר לו מתוכם שהן מעידין על היותו ית' יחיד שאין לו צד שנוי מכל צד שיבחננו האדם והענינים ההווים בעולם מעניני הגמול והעונש הם מעידים על עצמם שהם באים מכח דבר אחד· כיצד הרי אתה מוצא אחד מן הטבעיים הגופים שאינם חיים ולא פועלים ברצון אלא בטבע ובאים מכחו כמה פעולות משתנות זו מזו וסבת שנוי הפעולות מפני היותו עומד בכח א'· כיצד הרי השמש מלבנ' בגדי הפשתן ומשחר' לכובס. מתכת השעוה והחלב והזפת ומקפיאה הטיט והמלח מגדלת הצמחים ומחסרת הליחות וכל אלו הפעולות נמצאות בה משונות זו מזו מפני שיש לה כח אחד והוא כח החום ועיקר ענין זה היא כי השמש מצרף לכל הטבעים ובודק בכלם מפני היותו עומד בא' וכשהדברי' נבדקים בכח אחד אזי נדע שאין כח כלם שוה זה נקפה וזה מסותק זה מתלבן וזה נעשה שחור זה גדל וזה חסר הרי השמש בודקת בכולם בכח אחד. ואלו היה הכח הזה משתנה לכל אחד לעולם לא היינו יודעים דרכי השנוי שבנבדקים היאך זה ראוי להיותו לבן וזה ראוי להיותו שחור וזה להיותו מסותק וזה להיותו נומח וזה להיותו כלה. ובדרך זה תוכל לדעת בהיותו ית' עומד באחד והוא מצרף הנמצאים וכשהם עוברים במצרף נבדלין זה מזה ולכל א' הגמול כפי המעשה הצדיק נבחן בהיותו צדיק והרשע נבחן בהיותו רשע והבורא ית' עומד באחד ובודק כל הנמצאים בדרך זה· ועל ענין זה נאמר ובאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב ואומר מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות ה' ואומר ה' צדיק יבחן ומפני שהוא יוצרם ויודע מעשיהם נדמה להם כצורף· הרי כבר ידעת שאין שני מיני רצון אחד לצדיק ואחד לרשע אלא המצרף אחד הוא והצדיק והרשע עוברין בתוכה והצדיק נעשה לבן ככסף והרשע נעשה שחור כברזל ושניהם נבדלין זה מזה בהיות המצרף בודק בהם ועומד בכח אחד. ובענין זה אתה דן שלש עשרה מדות וכן מה שאמרו רז"ל כל מקום שנאמר אלהים זו מדת הדין וכל מקום שנאמר ה' זו מדת הרחמים כי הכל הוא מהיותו יתברך עושה מדות כי המדות מקרים הם בגוף אבל ענין י"ג מדות הוא כלל כל מיני הגמול והעונש לכל באי עולם וכלם נבדקים ונבדלים בהיותו יתברך מצרף עומד באחד וכל באי עולם עוברין בתוכו המצרף הראוי לרחם רחום והראוי לחנון חנון וכל אחד מהם מקבל הגמול כפי המעשה וכפי שהוא ראוי ולא בעבור היותו יתברך רוצה להנקם מזה ורוצה לגמול לזה אלא רצונו עומד באחד והעוברים במצרף נבדקים מאליהם כמלאו י"ג מדות לכל באי עולם מצרף ומבחן מחמת היותו ית' עומד באחד וכשעוברין במצרף אחד שוה ותמצא זה לבן וזה שחור זה כלה וזה נומח זה נקפה וזה מהותך נדע שאין כלן שוין בכח שאלו היו כלם שוים היו כלם לבנים או כלם שחורים או כלם נקפים או כלם מותכין ואלו היה מצרף משתנה שנויין הרבה לא היינו יודעים היאך נבדלים הנבדקים זה מזה שנוכל לומר זה שנעשה לבן נשתנה המצרף ונעשה לבן וזה שנעשה שחור נשתנה המצרף ונעשה שחור שאלו לא נשתנה המצרף שניהם היו לבנים או שניהם היו שחורי' ואלו היה כך לא היינו יודעים הבדל הדברים אע"פ שאלו לבנים ואלו שחורים אבל בהיות

המצרף

inorganic objects perform many tasks by nat[ure] + not by wi[ll] e.g. the sun

במצרף עומד בכח אחד בלי שנוי ונמצא זה לבן וזה שחור נדע בודאי שזה ראוי להיותו שחור ובדרך זה הם הגמול והעונש בהיותו ית' עומד באחד ונשמות הצדיקים והרשעים עברו במצרף שוה ונשמע זה מה נדע שאין הצדיקים והרשעים העוברים במצרף שוין במעשה שהרי עברו נשמתן במצרף אחד יצא הצדיק כזהב שנאמר בחנני כזהב אצא ולפי שהזכיות מאירו' הנשמה כמאמר הכתוב אור זרוע לצדיק ועוד נאמר אור לצדיקים ישמח לכן דומה אותם לזהב המזוקק להאיר והחובות מחשיכין אותה ולכן נשמת הרשע דומה לסיג וברזל קדורים וחשוכי' וכן כתיב כסף נמאס קראו למו וכאשר עוברת במצרף נעשים אפר דכתיב ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ואם כן מי גרם להיות זה זהב וזה אפר והלא שניהם עברו במצרף אחד אלא מעשיהם גרמו וא"כ לא תוכל לומר כי הוא יתברך רצה להנקם מזה ורצה לגמול טוב לזה אלא כל אחד מהם הביא בידו אורו או חשכו ולכן אמר דוד ע"ה בפסוק אשר בו השכלתי שבילי אמונה דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי כלומר כאשר זכיתי בהשתדלותי להשיג אמונת הבורא ית' אזי משפטיך שויתי כלומר מה שאתה דן על הצדיק ועל הרשע ידעתי שהכל שוה לפניך ית' ושאין השנוי בא כי אם מצד המקבלים · הנה למדת שאין לו יתברך שנוי רצון אל צדיק ורשע אבל הכל לפי השפעה שכל אחד מאנשי העולם עושין ולא נשאר ספק בענין זה שהרי הוא מבואר היטב ונעים ואם כן מהו זה שנאמר בפסוק ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי תדע לך שכל זה דרך משל ודמיון בהיותם עוברים במצרף ודברה תורה כלשון בני אדם מוסכמים לטובה או לרעה ובדרך זה כי את תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם וכן מחה אמחה את זכר עמלק וכן לא תחיה כל נשמה כלן חלילה מהיותו ית' נעשה להם כאויב ורוצה ליפרע מהם מחמת אף אלא דברה תורה כלשון בני אדם והעיקר המובן מדברים אלו שהודיענו ית' כי כשעברו אלו האומות במצרף הדין שלהם היה כשעברו במצרף נעשו אפר ולפיכך אמר לא תחיה כל נשמה ומכל אלה הדברים אשר עוררנוך עליהם יש לך להקים על כל מה שתמצא בתורה מענין אוהב ואויב נגדו יתברך כי הכל משל דרך הדין הראוי כשעוברין הצדיקים והרשעים במצרף אחד ומכנין לצדיקים שם אוהב על דרך היותם אוהבים לבוראם יתברך ומכנין לרשע על שם אויב בהיותו מתרחק מבוראו יתברך ועל הדרך הזה הוא ענין שנוי השמות שכתבתי למעלה באע"פ שאמרו רז"ל כל מקום שנאמר ה' זו מדת הרחמים וכל מקום שנאמר אלהים זו מדת הדין אינו ענין היותו יתברך נחלק בשמותיו אך השמות מורים במקומם על ההשגחה הטוב' היתה מאתו אם רעה · רוצה לומר אם נגזר מאתו על בוראיו לקבל הטוב בזכותם או ההפך ברשעים · ועל הצד השוה רצוני לומר במדת השם אמר הכ' הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא · ואמר כי פעולת צור עולמים תמימות והוא בעצמו צדיק וישר בכל דרכיו כלו' תמים ופשוט בכל מדותיו ואחר שהוא ישר בכל דרכיו תורה מלה אין עול על התגמול שהוא מצד המקבל · ואין צריך עומק גדול בענין למשכיל כי בהיות האדם צדיק הדין נותן היות לו טוב ולמה יצא מעוקל משפטו · ובהיותו רשע רחמים הוא לכלותו ולהאבידו לדראון עולם · ועל הדרך הזה שביארנו כל המדבר בעניני הבורא יתברך אין ראוי לו לקבוע לא בשמותיו ולא במדותיו לא קבועה ולא מדה קבוע' רוצ' לומר שלא יאמר שם פלוני יאמר על רחמים ולא על הדין ושם פלוני יאמר על הדין ולא על הרחמים וכן מדה זו היא דין ולא רחמים וזו רחמים ולא דין כי הכל שוה בכלן בין בשמות בין במדות כי המה ההשגחות וההנהגות המיוחדות והכלולות בבורא יתברך זו כזו בפשיטות וההפכים הנראין בהם מצד המקבלים כן :

ואם יבא שואל ויאמר מאחר שהוא יתברך אינו משתנה לשום ענין שבעולם ואינו אוהב לזה ולא שונא לזה אלא שהכל כפי מה שהנשמה כשהיא עוברת במצרף כמו שנתבאר א"כ מה תועלת בתפלות או בתחנונים שאנו מתפללים ומתחננים אם אנו אפר היאך אנו מתפללין שנחזור ונהיה זהב והרי הכל דבר בטומאת הנשמה או בטהרתה א"כ מה תועלה לנו שנאמר סלח לנו אבינו והרי אנו יודעים שאנו טמאים ומן הדין להיותינו כלים ונפסדים

כי מעשינו גורמין והכל לפי המעשה ואם נאמר שמשתנה לאחר התפלה הרי זה שנוי גדול שאין שנוי גדול הימנו · נשיב דע כי מה שאנו מתפללים וצועקים לבורא יתברך לא להיותו ית' משתנה מרצון לרצון אלא כשאדם שואל מאת בוראו מזון ופרנסה הרי מעיד שיש לעולם בורא נותן את הכל ומפרנס לכל ומושל בכל שאין שואלין מזון ופרנסה אלא מאת האדון המושל על העבדים והרי מודה שהוא משגיח על כל המעשים בין טוב למוטב ובעוד חיות הנשמה מתעסקת בשבחיו יתברך ומעידה שהכל בידו הרי היא נטהרת ומתקדשת א"כ על כל תפלה שאנו מתפללין אנו מסירין מפסיק אחד אשר בינינו ובינו יתברך לפי שאנו מטהרין את הנשמה ומעבירין אותה מטומאה ואלו לא היינו אומרים בתפלות סלח לנו או מחל לנו ולא היינו מזכירין עונינו אנו לעולם לא היינו מרגישים בעונותינו הרעות אבל בהיותינו תמיד נכלמים על עונינו ומבקשים הסליחה ותחנונים על שעברנו לא נשוב לחזור ולהרשיע · וכן אלו לא היינו מתפללים ומבקשים ממנו מזון אז היינו שוכחים חסד הבורא ית' המפרנס אותנו וזן ומפרנס לכל מה שזולתו אבל בהיותינו תמיד מבקשים ממנו כלכלה ומזון הרי הנשמה הולכת ומתקרבת ונטהרת ונמצא ית' משגיח בנו כהסיר המחיצה ומשפיע בנו טובה אבל הוא יתברך אינו משתנה · ומה שאנו אומרים סלח לנו אע"פ שהכל תלוי בנו דברה תורה כל' בני אדם לפי שכל החוטא אצל חברו מבקש ממנו סליחה וכדי שיתישב דעת כל ההמון אנו אומרים הענינים בלשון הקרוב והמובן להם כדי שלא תשתבש דעתם בעוד שאינם יודעים עיקר הדברים ואז היה דלת התפלה ננעלה · ועוד שאנו לא נתפלל בלשון בני אדם באיזה לשון נוכל להתפלל ובדרך זה הם כל מיני תפלו' ותחנונים שאנו מתפללים לפניו תמיד ואע"פ שהוא יתברך אינו משתנה הרי הנשמה הולכת ומתקרבת בהיותה מתעסקת בעסקי שבח והודאה ונוספת להשגתו יתברך ונמלאו התפלו' מקובלות והעונות נמחלין והמזונות מזומנים בזכות הנשמות מתקרבות בתפלה ובתשובה אם נדחקו ונטהרות אם נטמאו · מכל אלו הדרכים אחר התעוררנו עליהם יש לך לדעת כי התפל' עמודו של עולם הוא כי המתפלל ומתחנן ומהלל לבורא יתברך באמת ובכונה הוא הדביק שכלו במשפיעו והוא אחד ופועל פעולה · ואמר והתגדלתי והתקדשתי והוא אומר יתגדל השם ויתקדש אז הוא מספר בו ואלו לא נתפלל היינו שוכחים בורא הכל יתברך ולא היינו יודעים אם יש עלינו אדון מושל על הכל נותן לכל נברא מן הנבראים חלקו הראוי לו אבל כל שעה שאנו מתפללין לפניו ונחזור מחטאתי' אשר עשינו אזי התפלה נשמעת · והעיקר הזה רמזו רז"ל באמרם כל המתודה בעבירה ואינו פורש ממנה אפילו התפלל כל הימים וכל הלילות אינה נמחלה לו ומשלו משל למי שטובל ושרץ בידו · שבעוד שהשרץ בידו לא עלתה לו טבילה אפילו טבל בכל מימי עולם · הנה רמזו בזה המאמר שכל מיני התפלות אינם לשנות רצונו ית' אלא כדי שיהיו התפלות והתחנונים פתח לנשמה שתתודה על מה שחטאה ותפרוד מכל חטאה ובכך היא עולה מטומאה לטהרה ונמצאת קרובה לבוראה יתברך אמנם הוא יתברך אינו משתנה בשום ענין בעולם לפי שכל המשתנה לצרכו הוא משתנה וכל המשתנה יש עליו משנה שיוכל לשנותו אבל הבורא ית' אין לו צורך בכל מה שזולתו :

וכתב רבי אברהם בן עזרא ז"ל ידענו כי הבורא יתברך הוא אחד ולא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה והשנוי יבא מן המקבלים · הרי כבר התבאר כי הפעולה אשר מצד ההנהגה אינה כי אם מן המקבלים ומצד המעשה אבל לא מצד היותו ית' משתנה כלל וזהו שאמר הכתוב אני י"י לא שניתי :

וכתב הרמב"ם ז"ל כי עיקרי אמונת דתינו ומוסדותיה הם י"ג עיקרים · אמנם אני המדבר לא אבאר הנה כי אם עיקר מהם והאריכם אפילם על הספר · העיקר הראשון להאמין כי הבורא יתברך נמצא מציאות גמורה והוא עלת מציאות כל הנמצאים ובו קיום מציאותם וממנו ימשך כח קיומם ואלו נעביר על לבנו מניעת מציאותו מיד בטלה מציאו' כל נמצא ולא נמצא לנמצ' ואלו נעלה על לבנו בטול הנמצאים כלם זולתו לא בטלה מציאותו בשבילם ולא חסרה כי הבור' יתברך נקרא עשיר מסתפק שאין לו צורך במציאותו לזולתו וכל בלעדיו ש

הרכום

הדשות וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם כלם ילמדו במליצותם עליו ית' זה העקר הראשון אשר נרמז במלת אנכי י״י אלהיך · והעקר הב' יחודו יתברך לדעת כי עלת הכל אחד לא כאחד המין הכולל שהוא מין האדם שכולל אישים רבים ולא כאחד המין הפרטי כמו שתאמר אדם אחד בפרט והוא כולל בו רמ״ח איברים ולא כאחד המורכב אשר יחלק לאחדים רבים ולא בגוף הפשוט אשר הוא אחד במספרו ויקבל חילוק עד לאין תכלית כי לכל אחד מאלו יקרא אחד על דרך העבר מפני שהדברים ההם אשר יקבץ אותם השם ההוא שוים בענין אחד אבל אינו אחד על דרך אמתי אמנם האחד האמתי הוא אחדות הבורא יתברך אשר אין אחדות כמוהו בשום פנים וזהו עיקר השני באמרו שמע ישראל י״י אלהינו י״י אחד · והעיקר הג' להרחיק ממנו יתברך מדת הגוף כי זה האחד אשר זכרנו אינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגוהו מקרי הגוף ומקריו כגון התנועה והעמידה לא בעצם ולא במקרה ועל כן הרחיקו ממנו רז״ל גם החבור והפירוד ואמרו אין למעל' לא ישיבה ולא עמידה ולא עורף ולא עפוי עורף הוא פירוד ועפוי הוא חבור ממלת ועפו בכתף פלשתים ר״ל יהדפו אותם בכתף בהדבקם בהם ואמר הנביא ואל מי תדמיוני ואשוה · ואלו יהיה גוף היה דומה לשאר גופים · וכל מה שנמצא בכתוב אשר ידמוהו בדמות הגופות כגון התנועה והעמידה והישיבה והדבור כל זה דרך העבר כמו שאמרו דברה תורה בלשון בני אדם · והוא העיקר הג' הנרמז אליו במלת כי לא ראיתם כל תמונה ר״ל כי לא השגתם לו ית' תמונה כמו שאמרנו שאינו גוף ולא כח בגוף · והעיקר הד' הקדמות · צריך להאמין כי זה האחד הנזכר הוא קדמון במלה מוחלטת וכל נמצא זולתו אינו קדמון שנעריכהו אליו והראיו' על זה רבו בספרי' והוא העיקר הרביעי באמרו מעונה אלהי קדם · והעיקר החמישי כי הוא ית' הראוי לעבדו ולרוממו ולהרים קול ברוממותו ובעבודתו ולא יעשה כן לזולתו מן הנמצאי' כגון המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שמורכב מהם כי כלם הם מוטבעות על פעולתם ואין להם רשות ולא חפץ אלא רצונו ית' · ולא ישימו מליצים בינם לבינו להתחבר אליו אלא ישימו הרעיונים מגמתם לעומתו ית' ולא ישיתו לב לזולתו · והעיקר הששי כי זאת התורה הנתונה למשה מפי הגבורה ושנתנה לנו משה תהיה נצחית ולא נחלפת ולא תבא תורה מאת הבורא יתעלה זולתה ולא יהיה בה תוספת ולא גרעון ולא בכתב ולא בפירוש כאשר אמר לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו · והעיקר השביעי הוא שהבורא ית' יודע מעשה ב״א ולא יתרשל בהם ואינו כמ״ש עזב י״י את הארץ אלא כמו שנאמר גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחו' על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · והעיקר השמיני הנבואה והוא שידע האדם כי זה המין האנושי ימצאו בו אישים שיש בהם דעות זכות מאוד ושלמות גדולה ותשוב נפשם זכה עד אשר תקבל צורת השכל אח״כ ידבק שכל האנושי בשכל הפועל ויפרוש עליהם ממנו שפע נכבד וזאת היא הנבואה וזה ענינה · והעיקר התשיעי זמן ימות המשיח להאמין בביאתו ואם יתמהמה חכה לו ולא ישים לו אדם זמן ולא יוציא הברות מן הפסוק כדי לדעת זמן בואו · וחכמים אמרו תפח רוחם של מחשבי קיצים · וצריך להאמין במשיח ולהתפלל בעדו כפי מה שבא על ידי כל נביא ממשה עד מלאכי · וכל מי שיבא בלבו ספק בזה הוא מכזב התורה אשר הבטיחה בו בביאור · ומכלל זה הוא שלא יהא מלך לישראל אלא מזרע דוד ושלמה בלבד וכל החולק על מלכות זאת המשפחה הוא כופר באל ובדברי נביאיו · והעיקר העשירי הוא תחיית המתים וכשיאבד לאדם עיקר מאלו העיקרים יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות · וצריך כל בעל דתנו להאמין אמונה שלמה מוחלטת קבוע בלב שיש אלוה קדמון מחדש יודע ומשגיח ויכול כמו שבארתי למעלה והוא הממציא לכל הנמצאים מאין וכל הדברים יש להם שיעור אצלו והוא אין לו שיעור אצלם וכל המתבודד ומשכיל בשכל נמרץ בהשגת שמו הגדול יתברך אזי יבין בדעתו אמנם בורא עולם שהוא נושא ואין לו נושא ומקיף שאין לו מקיף ושאינו משתנה כלל כמו שביארתי למעל' לפי שאין דבר בעולם שיגרום לו שנוי · ויש כתות באמונה מתחלפות והם דעות זרות ורעו' ומגעלות האמונה ואלו הם · יש כת שכופרי'

בעיקר

בעיקר ואומרת כי העולם קדמון כאשר בי"י ויאמרו לא הוא · ויש כת אחרת מאמינים בחידוש העולם אך היא מכחשת ידיעת מחדשו בשפלים ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון · ויש כת אחרת שהיא מודה בידיעה ומסירין ההשגחה מרוממות האל יתברך כנגד פחיתות הנבראים ויגזרו בזה כי אין דעת והשגחה במעגלי איש ויעשו אדם כדגי הים וכרמש לדעתם עזב י"י את הארץ למקרים · ויש דעת אחרת שמאמינת בחדוש ובידיעה ובהשגחה אך גוזרים היות נמנע דבר שלא יורה שינוי בכל או טבע כי עולם כמנהגו נוהג ויכחישו בזה הנפלאות שהם בשינוי המנהג הנקראים נסים מפורסמים ומבקשים לפלאות למצוא להם סבה וטבע · ועוד יש דעות רבות שזכרנו זה אומר בכה וזה אומר בכה אין צורך לזכירם אך הכלל היוצא מהם הוא הריסת התורה כלה או מקצתה ולהוציא דברים למשלים והבלים · אבל אמונתנו האמיתית היא כי התורה וכל עניניה וספוריה מתחלתה עד סופה הם ענינים לא יורה עליהם שכל ולא טבע כלל כי כן הגיע עדינו בקבלות איש מפי איש ועד משה מסיני והמצות המתנהגות בעדת ישראל איש מפי איש הם עדים נאמנים על כל האמונה שזכרנו כי הטבע הוא אחד מעבדי האל ומשרתיו יצוהו וירוץ כעבד לפני אדוניו וכשיגער בו ידחה וינוס מפניו כענין שנאמר הים ראה וינוס · וכשירף ממנו יחזור מיד למנהגו כמו שנא' וישב הים לפנות בוקר לאיתנו · ועל דרך זה כל הנסים שעשה הבורא ית' כי כשהוא רצונו ית' לשנות הנס הוא נדחה הטבע בעת היות ונהדף מפני רצון האל ית' וממאמרו ואחר שנעשה הנס הוא אזי חוזר הטבע לשבות מלאכתו :

וכתב הרב רבינו משה בן מיימון ז"ל שהנפלאות פעמים שיהיו בענינים הנמנעים בטבע כהתהפך המטה לנחש ובקיעת הארץ בעדת קרח ובקיעת הים ופעמים יהיו הענינים אפשרים בטבע כבא הארבה והברד והדבר במצרים כי מדרך אלו הדברים שיארעו בקצת העתים ובקצת מקומו' וכמו קריעת מזבח ירבעם במאמר איש האלהים זה המופת אשר דבר י"י הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו כי מדרך הבנינים שיבקעו וכל שכן הנבני' מאדם ונולדת המטר כשוטף בזמן הקציר על ידי שמואל והברכות והקללות הכתובי' בתורה כי כל אחד מהם אפשר שיבאו בכל ארץ ובכל זמן והם כלם מבאות האפשר כשיסתכל האדם בהם ואמנם יהיו אלו הענינים האפשריים מופתים באחד משלשה תנאים או בכלן · האחד מהם בו א' האפשר ההוא בעת מאמר הנביא בבוא כמו שנאמר בשמואל אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר וגו' וכתיב ויקרא שמואל אל ה' ויתן קולות ומטר ביום ההוא וכמו שבא איש האלהים שבא מיהודה ומזבח נקרע ונשפך הדשן מן המזבח במופ' אשר נתן איש האלהים והשני הב' זרות האפשר ההוא על כל אפשר ממינו כמו שבא הארבה לפניו לא הי' כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן וכברד אמר אשר לא הי' כמוהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי · וכדבר וממקנה בני ישראל לא מת אחד כי התימה האפשר ההוא בא מה שגרמו אליו בשכל בבוא מזרות האפשר ההוא · והשלישי הוא התמדת האפשר ההוא המתחדש והתמדתו כברכות והקללות כי אלו היה פעם אחת או שתים לא היה מופת והיו אומרים שבא במקרה · והדבר באר זה בתורה ואמר אם תלכו עמי בקרי ולא תאבו לשמוע לי ר"ל שתשימו מה שיחול בהם כאלו המכות מקרה לא שהם עונש אמר שהוא ית' יתמיד בחרון אפו על הדבר ההוא אשר חשבתם אותו מקרה והוא אמרו אם תלכו עמי בקרי והלכתי עמכם בח"ק · ואחר שהתבאר זה דע שהמופתים בענינים הנמנעים בטבע לא ישאר כלל ולא יאריך ולא ישאר על ענינו שאילו התמיד כך היה מדריך לספק במופת שאילו נשאר המטה נחש היו מספקים היותו נחש מתחלתו ומפני זה היה שלמות המופת בשובו מטה ויהי למטה בכפו · וכן אילו שקעה הארץ בעדת קרח והיה נשאר בקיעה לעולם היה המופת חסר · ואמנם שלמותו היה בשוב הארץ לעניינה וכן וישב הים לפנות בוקר לאיתנו ומפני זה העיקר אשר המיוסד עליו אמרת מאמונת התמדת ענין יוצא חוץ לטבע כמו שביארנו בזה המאמר ואמונת המופת שבעניני' האפשרים הוא כל אשר יתמיד ויאריך יותר ראוי להיותו מופת ומפני זה נאמין התמד' הברכות עם העבודה והקללות עם המרי לעולם בזאת

האומה ובזה שבו אות ומופת כמו שביארנו · ואולם אולי יש דרך או דרכים אחרים חייב אותם חכמת הבורא ית' ואנחנו לא נדעם :

וכתב הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל כאשר ירצה הבורא יתברך בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשינוי מנהגו של עולם וטבעו יתברר לכל בטול הדעות הרעות כלם ונגלה השגחתו כי המופת הנפלא מורה כי ה' לעולם מחדש ויודע ומשגיח ויכול וכאשר יהי' המופת ההוא נגזר מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה כי ידבר את האדם ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ . להורות על ההשגחה כי לא עזב ה' את הארץ כדעתם · ואמר למען תדע כי לה' הארץ · להורות על החדוש כי היא שלו בבראה מאין · ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ · להורות על היכולת שהוא שליט בכל אין מעכב בידו א"כ האותות והמופתים הם עדים נאמנים באמונת הבוי"ת ובתורתו התמימה ובהשגחתו ע"כ · ואמונת ההשגחה היא כללית הדת וכונת מעמד הר סיני שאם אין השגחה עליונית אין תורה עליונית . כלל א' שהדבר פשוט שהתורה ניתנה לתועלת מקבליה ומקיימיה לא לתועלת נותנה אם כן נאמין שהבורא ית' צריך משגיח בעולם ואולי השגחתו בעולם שבו כל המלאות לתהו כמאמר הכתוב תסתיר פניך יבהלון תאמר כי אז יסתיר פניו ממנו רגע ישוב הכל להבלי עוד אמר הכתוב ואתה מחיה את כלם ודרשו רז"ל החיות אין כתיב אלא מחיה הווה משמע בכל שעה מחיה את כלם · ואמר בלשון חיים כי כאשר אם יחסר החיות מן החי' רגע ישוב מת כן אם יסיר הבורא השגחתו שהוא חיות העולם ממנו רגע אחת ישוב מתים שהוא ההעדר · וכתב הרמב"ם ז"ל ונחלקו באמונת ההשגחה דעות שונות אינו ראוי לכתבם · אמנם אמונה האמתית היא שההשגחה האלהית היא בזה העולם התחתון רוצה לומר מתחת גלגל הירח במין ומין מן הדברים אלא שזה יתחלק כי במין אישי בעלי חיים מדברים ישגיח בפרט לבד וזה המין לבדו הוא אשר כל עניני אישיו וזה שישיגם בפרט מטוב או רע נמשך אחר הדין אבל שאר בעלי חיים כ"ש הצמחי' וזולתם אינם כי אם במקרה גמור כי אין להאמין שזאת העכביש טרפ' זאת הזבוב בגזירה מאת הבורא ית' ורצונו ולא שזה הדג חטף ובלע זאת התולע' מעל פני המים ברצון אלהי (אישי') אלא כל אלה והדומה להם הם במקרה שהרי כבר תמהו הנביאים ע"ה על היות ההשגחה אפי' בבני אדם כי הוא קטן ופחות שישגיח הבורא יתברך עליו כאמרם מה אנוש כי תזכרנו מה אדם ותדעהו כ"ש בזולתו מבעלי חיים ואף כי בצמחים ואולם ההשגחה האלהית הוא נמשך אחר השפע האלהי · והמין אשר בו נדבק שפע ההוא עד ששב בעל שכל ונגלה לו כל שהוא גלוי לבעל שכל הוא אשר התחברה עליו השגח' האלהית ויפקד לו כל פעולותיו על צד הגמול והעונש כפי הדין · עוד אמר כי הואיל וההשגח' נמשכת אחר השכל אם כן כפי מה שישיג האיש ממיני האדם אל השכל כן תשיגהו ההשגחה כי איזה איש מאישי בני אדם שהשיג מן השפע ההוא חלק יותר גדול כפי הכנת החומר שלו וכפי התלמדו תהי' ההשגחה עליו בהכרח ולכך נאמר בהשגחה על החשובים החסידים ועזיבת הסכלים רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו כי לא בכח יגבר איש ר"ל כי כשיצילו קצת ב"א מן המכות והמקרי' ונפלו קצת בהם אינו לפי כחות הגופיים והכנותיהם הטבעיות והוא אמרו כי לא בכח יגבר איש · אבל הוא לפי השלמות והחסרון רצוני לומר קרבם אל הבורא ית' או רחקם ממנו · ומפני זה הקרובים אליו הם בתכלית השמירה והוא אמרו רגלי חסידיו ישמור · והרחוקים ממנו מוכנים למה שיקרה שימצאהו ואין שם מי שישמרהו ממה שיתחדש כהולך בחושך ואין ספק שיכשל ונאמר בהשגחה על החסידים ג"כ לא יגרע מצדיק עינו וכתיב שומר כל עצמותיו · אחת מהנה לא נשברה והפסוקים אשר באו בענין הזה רבים ר"ל בהשגחה על בני אדם כפי שיעור שלימותם וחסידותם :

וכתב הפילוסוף מי שיש להם יכולת להעתיק נפשותיהם ממדה למדה הם אשר תהיה השגחת הבורא יתברך עליהם יותר כי אע"פ שהבורא יתברך ברא הרשעים והמציאם כדרך שהמציא הצדיקים אינו שומרם כשמרו הצדיקים כי כאשר רחקו הרשעים ממנו ית' כן הרחיק שמירתו מהם ומידם היתה זאת להם

הגם מצד שיש נמעלה שום שנוי חלילה · וכל מקום שאתה מוצא שהבורא ית' מאבד הרשעים ומשמידם וכיוצא בו מרעות שיעשה להם זהו ענינם ר"ל הסתלק השגחתו מעליהם לבחירתם הרעה אמנם הבורא יתברך לא יעניש אלא המחוייב והראוי להענישם ואל זה הדעת נמשכו דברי חכמינו ז"ל באמרם אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וכן אמר הכתוב אשר עיניך פקוחות על כל דרכי ב"א לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · אמנם שאר בעלי חיים זולתי האדם הענין בהם מקרה כמו שנתבאר ומפני זה היתה שחיטתם מותרת לנו וגם מצוה בה ומותר להשתמש בם לתועלתינו בכל אשר נרצה · והראיה על היותם בלתי השגחת אישים כמו שביארתי היא מאמר הנביא כשראה התגברות נבוכדנצר ורוב הרגו בבני אדם שאמר ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו כלומר כאלו נעזבו בני אדם ונשכחו ונעשו הפקר כדגים ותולעי הארץ · ואחרי כן ביאר שאין הענין כן ולא על העזיב' והשכח' והעלמת ההשגחה אבל על צד העונש בהם להתחייבם מה שאל בהם והוא אומרו יי' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו :

הנה מבואר די ההשגחה האלהית אינה כי אם באישי מין האדם בפרט ובשאר בעלי חיים בכלל לקיום המין . ואל תחשוב שזה הדעת יסתור אמרו נותן לבהמה לחמה ואמרו כפירי' שואגים לטרף פותח את ידך וגו' ומאמר רז"ל יושב וזן מקרני ראמים ועד ביצי כנים והרבה כאלה המאמרים הנכתבים הנמצאים , אין בהם סותר כי אלו כלם השגחה מינית לא אישים וכאלו הוא מספר פעולותיו בהכינו לכל מין מזונו ההכרחי ושומר עמידתו וזה מבואר ונגלה ועלי זה היה המין אבד בלי ספק וזה מבואר במעט התבוננות . ואין לשאול למה השגיח הבורא ית' באישי בני אדם ולא השגיח בהשגחה ההיא בשאר בעלי חיים כי כן רצה ית' ויתעלה וכן גזרה חכמתו ליתן שכל באדם ולא נתנו לשאר מיני ב"ח וצריך כל בעל שכל לשום רעיוניו לדעת ענייני יחוד הבו"י ויתעלה מצד קבלת תורתנו התמימה מאחר שנתברר לנו מצד השכל באר היטב וענייני' אלו האדם יכול להגיע להם מצד הקבל' אם יעיין בעיון נמרץ בתורתנו הקדושה הנמסרת לנו שבה נוכל להשיג כל ההשגות האפשריות לכל שכל שהוא בחומר ואז נוכל להשיג אותו ית' מצד תורתו השגה נכונה. וענייני' אלו הם עמוקים עד מאד ואין כל דעת ודעת ראוי לסבלם ועל זה אמר שלמה בחכמתו על דרך משל כבשי' ללבושך ואמרו רז"ל בפירוש משל זה דברים שהם כבשונו של עולם יהיו ללבושיך כלומר לך לבדך גם עליהם אמר דבש וחלב תחת לשונך ואמרו רז"ל דברים שהם כדבש וכחלב יהיו תחת לשונך . ולכן אף כי נרמוז הנה להם לא יהיה' כי אם מעט מזער כי אין ראוי לגלות תכלית מה שיוכל אדם לגלות גל ספר לפי שאינם ראוים לגלות אלא לאותם העומדים על הספר תמיד ומבינין עסקיה' ומתעסקין בו אבל לא למי שעומד על הספר בשעת הפנאי :

מצינו צונו השם ית' בתורתו ליחד אותו פעמים בכל יום וענין יחוד זה שנא' שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד :

ודע כי זה השם הוא סוד שמו המיוחד ית' הנקרא שם בן ד' אותיו' שאותיותיו יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואותיות אלו שומרות עצמם במספר. כיצד י"פ י' מאה הרי לך באחריתם י'. ה' פעמים ה' כ"ה הרי ה' באחרית . ו' פעמים ו' ל"ו הרי ו' בסוף. וזה יורה על היחוד וזה השם הגדול הוא המורה אמתתו ית' כאמרו אני יי' הוא שמי כלו' מה שמורה שם בן ארבע אותיות הוא אמתתי ועצמי . ולפיכך נקרא שם זה שם המיוחד מפני שנתיחד ונבדל משאר השמות שהם להורות עליו ית' כי אין בשאר שמותיו שם שאינו נכלל בשם זה והוא הנושא כל הלשונות וכל השמות והוא עיקר קיומן כמו שהוא יתברך נושא כל הנמצאי' והוא עיקר קיום כל הדברי'. וזה השם המיוחד שאנו אומרים הוא שנתיחד בתור' התמידית לקרותו ית' ועליו אמר בראשי' הדברות אנכי יי' אלהיך . כלומר אמתתו מה שמורה שם זה שהוא ענין מציאות והויה ולא ד"א ולשון הויה כולל כל הנמצאים שבעולם היותם נשואים בהויה ואין כל הנמצאי' כוללים לשון הויה מפני שהוא ית' אמתת מציאו' והויה. וכבר אמר ר' אליעזר הגדול בפרקיו קודם שנבראה העולם היה הוא ושמו אחד בלבד . ומה נעים זה המאמר לכל בעל שכל באמרו עליו ית' היה הוא שהו' הוא אמתת שמו שאלו לא תאמר

היה

היה מה תוכל לומר שזהו עיקר מציאות והויה. ומה שאמר היה הוא ושמו כונתו לומר שהוא ית' בלבד נמצא קודם שנברא העולם ואין שום דבר שני אצלו ית'. ואל יקשה עליך אמרו היה הוא ושמו אחד שהם שני דברים הוא ושמו שהרי אמרנו ששמו אינו מעיד אלא על אמתת מציאותו. והוא ית' הנמצא באמתת מציאותו שאין דומה לו והרי העיד הנביא שהוא ית' ושמו דבר אחד באמרו אני ה' הוא שמי ואומר וידעו כי אתה שמך ה' לבדך וגו'. השם הנכבד הזה הוא מקור ומעין לכל הדברים וממנו נמשכים ויוצאין כל הנאצלים והוא אינו נמשך מזולתו לפי שאינו צריך באמתתו לדבר אחר שהוא עיקר המציאו' וקיום שאינו צריך בקיומו לזולתו. והשם הזה הוא יסוד שם המפורש שהיו מזכירים הכהנים במקדש כי השם הגדול של ע"ב היוצא מג' פסוקים של ויסע ויבא ויט לא נקרא שם המפורש אלא על שמו של זה שממנו יוצא ונאצל והוא בעצמו מעיד שכן מספרו ע"ב על ג' צרופים. כיצד האחד יו"ד ה"א וא"ו ה"א אותיות עשרה ומספרם ע"ב והעשרה רמז לעשר ספירות הקשורות בו ביחוד אמיתי כשלהבת הקשורה בגחלת והע"ב כנגד שם המפורש. וענין הצירוף השני הוא כן ליקח אות הראשונה לבדה ואח"כ לצרף השלשה יחד ואחר כך לצרף הד' יחד כזה י' י"ה יה"ו יהו"ה שמנין כלם אחר כל הצרופים הוא ע"ב. וענין הצירוף הג' לצרף י' עם ה' הרי ט"ו וו' עם ה"ו הרי כ"ו וי' עם ד' אותיות הרי ע"ב. ויש לך לדעת כי זה השם לא היה נודע לכל ישראל איך יהיה הדבור בו ובאיזו תנועה ינוע כל אות מאותיותיו או אם ידגיש קצת מאותיותיו אם היתה מקבלת הדגשה אבל הכהנים ואנשי החכמה היו מוסרים אותו זה לזה ר"ל תואר הדבור בו והיו הכהנים מסתירי' אותו בנעימו' קולם ולא היו מלמדין אותו לכל אדם אלא לתלמיד הגון פעם בשבוע והוא שארז"ל שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרין אותו לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע ועוד אמרו ז"ל שם בן ע"ב קדוש ומקודש ואין מוסרין אותו אלא למי שהוא עומד בחצי ימיו וצנוע ואינו משתכר ומעביר על מדותיו והיודעו זהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה ותלמודו מתקיים בידו ואימתו מוטלת על הבריו' ונוחל שני עולמות העוה"ז והעוה"ב. וכן אחז"ל בשם של מ"ב אמר רב יהודה אמר רב שם של ארבעים ושתים אין מוסרין אותו אלא למי שהו' צנוע. וכל היודעו זהיר בו ומשמרו בטהרה תפלתו נשמעת ואהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמות העוה"ז והעוה"ב. אך שם של מ"ב אינה תיבה אחת בפני עצמה ולא שם אחד בפני עצמו אלא הם אותיות מקובלות ומורות על אלהותו יתברך שהוא אחד ומיוחד ואנחנו לא נדעם. ואני מצאתי כתוב כי שם של ד' אותיות הוא ג"כ יסוד זה השם של מ"ב על דרך זה הצירוף יו"ד עולה כ' ה"א ה"א עולה י"ב הרי ל"ב ו' הרי ל"ח עם ד' אותיות הרי מ"ב.

ולי הדיוט נראה מדקדק א יו"ד עולה כ' ו"ו עולה י"ב הרי ל"ב וב' ההין בהוייתן עולי' יו"ד הרי מ"ב:

ודע כי שם של ד' אותיו' שזכרנו הוא כמו כן היסוד שממנו נמשכין שאר כל הכנויין אחד אחד כמו שאבאר ואין בשאר כל השמות שם כולל אמתת מציאותו ית' כי שאר כל השמו' כנויין הם לפעולותיו והשם הזה הוא המורה על אמתתו ית' קודם שנברא העולם מפני שהוא מורה ענין מציאות כמו שביארתי ואין נמצא בלתי מציאותו כמו שהוא ית' אינו מחודש כך שמו הגדול אינו מחודש אבל שאר הכנויין כגון אלהי' אדני צבאו' שדי כלם כנויין הן לפעולותיו והן מחודשים בחדוש העולם ומאחר שהם מחודשי' אינם יכולי' להורו' על אמתת הקדמון:

אמנם יש שני שמות נגזרי' מן השם המיוחד ונמשכין מן המקור וממשיכין כח בשאר כל הדברים ושני שמות אלו הם אהי"ה י"ה. ולפי ענין זה צריכין אנו לרמוז סדר תמונות הענינים אלו זה אחר זה כדי שיהיה פתח לכל משכיל וישתדל שכלו לחפש ספרי תורה כדי שידבק נפשו בשלשלת העליונה ויצא מה שבכח שכלו אל הפועל בהיותו מבין ומשכיל דברי אלהים חיים על דרך האמת הנו סדר שמות הכנוין:

השם הנכבד והנורא הנקרא שם העצם הוא יהו"ה ואחריו אהי"ה ואחריו י"ה ואחריו אלהי"ם ואחריו אדנ"י ואחריו שד"י ויש אומר אף צבאות כמו שאבארם כלם בע"ה. אלו הם כלל הכנויין הנמשכים באמצעת שם

המיוחד

המיוחד וכלם מורים על פעולות ידועות והנני רומז ענין כל אחד ואחד :

השם המיוחד הנקרא שם העצם מורה על אמתת מציאות והויה והוא מעיד על שהוא ית' אין לו שנוי לא מעט ולא הרבה כיצד הרי הוא מורה הוי' ואלו תהפך השם הזה לכל צד שתהפכהו לא תמצאהו מורה כי אם הויה מה שאין כן בשאר כל השמות שתמצאם מקבלים שנוי כמו שיתבאר כיצד הרי צירוף שם המיוחד מורה הויה לכל צד כדרך זה יהו"ה יוה"ה יהה"ו הוה"י הוי"ה והי"ה ויה"ה והה"י היו"ה ההי"ו היה"ו ומנינם י"ב · לכן נקרא זה השם של י"ב אותיות · ואז"ל שם של י"ב אותיות היו מוסרין אותו הכהנים בבית המקדש וכו' · משרבו הפריצים היו מוסרין אותו לצנועים שבכהונה והיו מבליעין אותו בנעימות אחיהם הכהנים שתבונן בשמות זה השם המיוחד ותמצאהו כלו מורה מציאות והויה ואינו מורה ענין אחר · ועל זה אמר הנביא אני יי' לא שניתי להיות אמתת שם העצם שלו מורה שאין לו צד שנוי · וא"כ הרי על הדרכים אשר ביארנו למעלה שאינו משתנה שמו הגדול עדות על כלם ועוד שהוא אין לו שנוי כן שמו הגדול אין לו שנוי והרי עדות זו גדול' ולפיכך אנו אומרים יי' אחד כלומר מכל צד שתהפך אותו תמצאהו מורה ענין אחד והוא אמתת מציאות והויה · וענין זה לא תמצאהו בשאר כל השמות · והתבונן בענין אל שהוא לאוים הנויין כשתהפוך אל תמצאהו לא. והרי בשנה' אל ובפס' לא·ואין ענין זה כענין זה·ועל כיוצא בזה אמרה הנבואה הם קנאוני בלא אל· כע' כפרו באלהותי והפכו אל ואמרו לא וכענין אמרו כחשו בי"י ויאמרו לא הוא · ואם תתבונן בזה תראה בשם המיוחד איננו משתנה ושאר כל הכנויין וכל הלשונות תמצאם מקבלים שנוי ועיקר זה כבר הודענוך אותו · שאין הכנויין מעידין על אמתתו כי אם על פעולותיו ולפיכך יש לך להתבונן באמתת השם המיוחד המורה והמעיד עליו ית' שאין לו שנוי · ואחר שרמזנו אחד מאלף אלפי ענינים שמורה השם המיוחד והערנו כל בעל שכל לחקור אחר כל א' ואחד מהענינים שהשם המיוחד מורה עליהם :

מערכה נחזור לבאר ב' שמות הנגזרים ממנו נראה בזה מעט מזער השם הנגזר מאמתת השם המיוחד והוא ראשית כל הנאצלים הנמשכים מאתו הוא הנקרא אהיה והוא מורה על המשכת מציאות כל הנמצאים מאמתת מציאותו יתעלה כענין אמרו יי' קנני ראשית דרכו ואומר ואהיה אצלו אמון הרי אהי' הוא דרכי השם ומה שאמר ואהיה מעיד כי אהיה סודו שש אותיות ראשונות שסודם א"ב ג"ד ה"ו שכן עולה זה כזה · ולכן אמר ואהיה כאלו אמר עד ו' אותיות הוא סוד אהיה · וא"כ הרי ראשי' דרכו הוא סוד אהיה הנאצל בראשי' דרכיו יתעלה מאמתת שם הויה ועתה בין בדבר וקח לך שם יהו"ה נאצלת מן הד' אותיו' של שם אות ה"א האחרונה וישאר בידך יה"ו וזהו סוד שם אהיה כי אהיה עולה למנין כ"א וכמו כן שם יה"ו עולה למנין כ"א הרי לך מבואר ששם אהיה נגזר ונאצל משם יהו"ה וכאשר תבין סוד א"ב ג"ד ה"ו התבונן מה שנא' בספר יצירה כי אהו"י הוא חותם בראשית כי סוד אהיה הוא סוד יה"ו והוא חותם שש סדרים שסודם א"ב ג"ד ה"ו כדרך זה א' יה"ו מעלה ב' יו"ה מטה ג' הו"י מזרח ד' הי"ו מערב ה' וי"ה צפון ו' וה"י דרום הרי כל המעשים מתגלגלים בסוד אהיה שסודו יה"ו שהוא חותם א"ב ג"ד ה"ו ואם כן הרי סוד יה"ו הוא סוד המשכת מציאות כל הנמצאים מאמתת מציאותו ית' ואם תבין זה הרי לך פתח פתוח לחקור אחר עומק הענינים שמורה עליהם שם אהיה · והרי רמזנו מעט כדי שתתעורר לבאר מה שהוא כולל ואין מעלת אהיה כמעלת השם המיוחד מפני שסוד אהיה כולל מציאות הנמצאי' מאמתת מציאותו ית' אבל השם המיוחד אינו מעיד כי אם אמתת מציאותו ית' לבד ולכן אתה רואה שאהיה נקרא כפי אותיותיו והשם המיוחד אינו נקרא כפי אותיותיו ולזה נאמר בהזכרת השם המיוחד זה שמי לעולם וזה זכרי כדי לגלות לך שאיננו נזכר השם הוא כמו שנכתב כאמרם רבינא רמי כתיב זה שמי וכתיב זה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא אני נכתב ביו"ד ה"א ואני נקרא באל"ף דל"ת ואולם על דעת מקבלי האמת שם אהי' הוא נעלם משולש משם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואם תאמר מה הוא זה שנאמר למשה אהיה אשר אהיה · הדע לך

כי

כי זה הוא שאמרנו בענין אהי"ה כלו' אני הוא הנמצא שאמתת מציאותי נמצאו שאר כל הנמצאים והוא שם משותף למציאותו ומציאות זולתו · או יכול לומר שלכך שנה פעמים ואמר אהיה אשר אהיה כלו' הנמצא ואין לו שאר תוך למציאותו אלא הוא מחויב המציאות ולא המציאו' זולתו אשר הוא מקרה נוסף על עצמותו והו אהיה אשר אהיה ר"ל מציאותי הוא הוא ואינו מקרה קרה לו שנמצא מפני שהוא מחויב המציאו' וסוד אהיה נמסר למשה ע"ה אבל סוד תכלית אמתת יהו"ה לא נמסר למשה. ועל זה נאמר לו וראית את אחורי ופני לא יראו ואע שאמר וכילא אתה אומר שלא ידע משה תכלית אמתת שם המיוחד שסודו יהו"ה הלא כבר הודעתיך שהשם המיוחד הוא סוד אמתת מציאות הבורא ית' ואלו ישיג מרע"ה תכלית זה היה משיג עצם אמתת הבורא כמו שהוא וכבר הודיעו ית' שאין בטבע האדם להשיג ענין זה וע"ז נאמר לא תוכל לראות את פני ודי במעט מזער שרמזנו בענין אהיה:

ואחר אמתת אהיה שסודו יה"ו נמשך סוד י"ה שהוא ענין הנהגתו ית'. עם כל ההויות הנמשכות מאמתת מציאותו ית' וענין הנהגתו ית' לעולם וענין זה כבד להשיג והו סוד כל הנשמה תהלל יה. והו אמרתי לא אראה יה בארץ החיים וא"כ הרי שם יהו"ה מורה אמתת מציאות יחודו. וסוד אהי"ה מורה אמתת מציאות נמצאי' מאמתת מציאות יחוד וסוד י"ה מורה ענין הנהגתו לעולם כפי הענינים ההוים בו כפי המשכת קיום הנמצאים ועמידתם והו סוד ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח. ויהי בימים ההם ויהי הגשם על הארץ ויהי רעב בארץ. והו סוד הויות הטובות או הרעות בכל הנמצאים כלם שאמתת הוה יחיד:

ודע כי זה השם במלואו ר"ל יו"ד ה"א יעלה ככל מספר השם המיוחד שהוא כ"ו שאלם הכוון הוא אלהים והשם לעולם קודם לכנוי כמו י"י אלהים וסוד אלהים הוא כנוי שמתנהג בו ית' על פעולות הטבע שזהו סוד מעשה בראשית ולפיכך לא נמצא בכל ענינו כי אם סוד אלהים שהוא כנוי לאותה הפעולות ונמצא מבראשית עד ויכלו ל"ב פעמים אלהים שסודם ל"ב נתיבות חכמה בשם כ"ב אותיות עשר ספירו' וסימנם כ"ב אותיות ו' צדדים שהם מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום וארבע יסודות כלל כלם כבו"ד והסוד כבוד אלהים הסתר דבר. וא"ת מדוע לא התחילה תורה בשם יהו"ה מאחר שהוא ראשון · כבר הודעתיך כי שם י"י אינו מורה כ"א על אמתת מציאות הבורא ואלו התחילה התורה לספר מהו עצם כבוד הבורא היתה מתחלת בשם המעיד על זה שהוא יהו"ה. אמנם מאחר שסתמה לספר מהותו ית' ועצם אמתתו סתמה השם המעיד על זה וכמו שהתחילה בפעולות מעשה בראשית התחילה בכנוי המעיד על אותה הפעולה והוא הנקרא אלהים בסוד אלהים נמשך מאמתת יה והמסיר מאלהים סוד יה נשאר אלם והו סוד ויאמר אלהים יהי אור המבין כי המדבר באלהים הוא זה שבו' נאמר ויהי אור בסוד יהי הוא סוד י"ה אלא לא אמר יהי אור מה תועלת בויאמר אלהים הרי יה הנכלל באלהים הוא גורם כנוי אלהים ואל הקשה עלי מאמרו ויאמר אלהים תוצא הארץ ויאמר אלהים ישרצו המים כי אחר שאמר במציאות התחלת הוית החדוש יהי אור בהוית ההוי' נגרמות מציאות האור שאם אין הויה אין אור כ"ש השאר ולכן לא הוצרך לומר יהי בשאר אחר כיון שנגלה תחלה ועדיין כנוי אלהים בסוד לרופיו מעיד אגודת הטבעים כענין אלם יה והוא מלשון מאלמים אלומים כלומר שהן מזג הטבעים במעשה בראשית ונאלמו ההרכבות כלם ונתפרדו בקלתם כי אלהים כנוי הטבע ועדיין כנוי אלהים מעיד כמו כן עמידת הטבעים על תכונה קיימת כענין נאלם מלשון יונת אלם כלומר חוזק דבר וקיומו והו ענין כי כל מעשה אלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע מפני שהמעשה בכנוי אלהים המעיד עמידה וקיום ועדיין כמו כן סוד אלהים מורה על הוית כל מעשה בראשית ע"ד היושר והדין והמשפט כי אלהים מלשון ומשפט כאמרו אלהים לא תקלל וכאמרו כי המשפט לאלהים הוא. ועל ענין זה אמר אדון הנביאים הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. כלומר כל מעשה בראשית דרכים כלם הם כלם עשוים בקו המשפט בסוד ל"ב פעמים אלהים שסודו משפט ולפיכך קיימים הם נשגבים

מאחר

מאמר שהם עשוים בקו המשפט ומשקולת שוחד . הרי רמזנו קצת מהעניינים שבכלל סוד אלהים כדי שיתעורר המשכיל לשאר :

ונחזור לרמוז מעט מזער בסוד כנוי אדנ"י. כבר ידעת כי כנוי זה אברהם אבינו ע"ה אמרו כענין ויאמר אדני יהוה במה אדע ואדני הוא כנוי על הממשלה והאדנות והעיקר שהוצרך א"א ע"ה לאמרו מפני שבזמנו היו טועים כל אנשי העולם במציאות הבורא ית' ואלו עובדים לשמש ואלו לירח ואלו לשאר הכוכבים ואלו למזלות מדעתם ומחשבתם שאין אלוה אחר בעולם זולתי אלה כמו שאבאר בנתיב הס' בגמול והנולד אא"ע"ה והתחיל לחשוב בהנהגת העולם ובתבונת כל המציאות השיג שיש בורא יחיד שברא כל הנמצאים שהוא אדון ומושל על כלן והתחיל לקרוא בשם י"י אל עולם . וענין אל עולם כענין אדון העולם לשון אל מלשון כח וממשלה וכן אדון מלשון כח וממשלה וע"ז הוצרך לקרוא אליו עלם שם אדני מלשון אדון העולם עד שנמשך ענין אברהם במה שאנו רואים להיות אומה גדולה נמשכת והולכת אחריו לפי דעתו . ואמנם ממלא שאנו קוראים השם המיוחד בכנוי אדני במקום יהוה הוא ענין ברור מאחר שאין אנו מבינים תכלית אמתת יהוה לא . נרדף אחריו ונקבל אותו עלינו לאדון בהיותינו יודעין אותו באמתת שהוא אדון על הכל (ואנו לא נשיג תכלית אמתת השם המיוחד נקבל עלינו מלכותו ואדנותו) ונקראהו אדני והוא סוד היכל אדני כי אדני הוא היכל ובסוד היכל מסתירין שם המיוחד ואנו קוראים אדני . ומענינים אלו רמז דוד ע"ה באמרו הודו לי"י הודו לאלהי האלהים הודו לאדני האדוני' ושנה בשלשה הודאות אלו הוא הודאה ראשונה על קדמותו ומציאותו ולכן אמר הודו לי"י כי טוב . הודאה ב' על שפעל מעש"ב בכנוי אלהים כמו שביארתי ולכן אמר הודו לאלהי האלהים . הודאה ג' על שהוא אדון ומושל בכל מה שפעל ולכן אמר הודו לאדוני האדונים , ואמנם סוד שדי שקראוהו האבות ר"ל פירוש על השם המיוחד כלומר שבמציאותו בלבד די ואין לו צורך בכל מה שפעלו והמבין סוד שדי יבין מהו סוד השם והוא סוד השם שקרא אברהם בשם י"י אל עולם וכ"ז שהוצרכו האבות לקרוא בשמות אלו להודיע לאנשי העול' אמתת השי"ת ואלהותו זה היה בעוד שלא הי' בעולם נסים ונפלאות אמנם כאשר בא אדון הנביאים מרע"ה ופרסם בעולם אותות ומופתי' אזי נסתר אל שדי והוא שא"ל השי"ת וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי כלו' בעוד שלא היה שמי מפורסם בעולם ולכן אמר לא נודעתי להם כלומר לא נודעתי ולא נתפרסמתי לאנשי העולם על ידיהם שלא עשו אותות ומופתים בשמי כמו שאתה עתיד לעשות . ורבינו ג"כ מפרשים בענין שדי שהוא מגזרת שדד והפך כקול מים רבים כקול שדי ר"ל שהוא מגלה ומשדד מערכת העליונה ועושה נסים נסתרים לצדיקים כמו הנסים הנעשים עם החסידי' אמנם הנסים הנעשי' ע"י מרע"ה היו נסים נגלים ומפורסי' מפני שנעשו בגבורת השם המיוחד . אמנם שם צבאות לפי שנמצא השם הנכבד והנורא סמוך לו והוא אלהים צבאות השיבנו אמר א' מהקדמונים כי שם צבאות הוא תואר לשם השי"ת . ור' אברהם בן עזרא ז"ל פירש כי צבאות אינו שם תאר והעד ראיתי את אדני יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו . ומלת אלהים צבאות דרך קצרה כי הטעם הוא להיותו בחבריו שהם רבים אלהי הצבאות . והנה הנבואה הסמיך עלמה ואחרת עמה כאלו אמר אלהי' אלהי צבאו' כמו והנבוא' עודד הנביא כאלו אמר והנבואה נבואת עודד הנביא וכן האשה שרה אמו . ואני אומר כי לא יראה כן מדברי רז"ל אלא בדברי הקדמונים שאמרו רבי יוסי אומר צבאות יכול אדם למחקו מפני שנקרא ע"ש שדי צבאות ישראל אמר שמואל [אין] הל' כר' יוסי . הנה רמזתי מעט מזעיר בעניני סודות של שמות השי"ת וכנויו ית"ש ויתעלה זכרו ומתוכם יתעורר המשכיל להשכיל שאר סודות הגדולים והעמוקים שנכללי' בהם ומפה מן הים הגדול אני שואב חולק בנתיב הזה ואלהינו אבר אמת היא אמונתו יגלה עינינו לראות נפלאות מתורתו הנה נשלם הנתיב הזה הראשון ביחוד השי"ת והודאה ושבח לו תמיד אמלא ובעזרתו אחל הנתיב השני בתשובה כאשר יעדתי :

ודע אתה המעיין אלהים יחנך כי החכמות הרבות אשר היו באומתינו באלהות

ובהנהגה

ובהשגה אבל לאורך הגלות ולאורך החכמה הן זאת כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וגם להיו' הענינים' האלו בלתי מותרים לבני אדם כלם כי הם ממעשה מרכבה וממעשה בראשית ואחז"ל אין דורשין מעשה מרכבה ביחיד ולא במע"ב בשנים ולא הותר לכל ב"א ללמוד זולתי דברי הספרים לבד וידוע הוא שאפי' התלמוד המקובל לא היה מחובר בספר מקודם לענין המתפשט כאמרם דברים שאמרתי לך בע"פ אי אתה רשאי לאמרם בכתב כמו שאבאר בנתיב השמיני בע"ה והיה זה בהכלים החכמה בתורה שהוא ברת מעלה שנפלה בו באחרונה ר"ל רוב הדעות והשתרגה וספקות נופלות בפירוש המחובר בספר ושגגה יתחבר לו וההפרש המחלוקת בין האנשים וישובו חבורות ויתחדש הבלבול במעשים אבל נמסר הדבר הזה לב"ד הגדול כמו שבאר הרמב"ם ז"ל בהקדמה משנה תורה. ואם התלמוד נפלה בו הקפידא מהסתרות' לעד מחבור מפורסם לבני אדם כלם למה שיגיע בזה מן ההפסד כ"ש שיחוב' שאלו סתרי תורה ויפורסם לכל ב"א אבל היו נמסרין מיחידי סגולה ליחידים כאמרם ז"ל ואין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ וחכם חרשים. ולכן אני מחלה מהמפן לקרוא בנתיב הזה שלא ידרך בו זולת אם למען פינוי שכלו בחכמה האלהות ובדברים המצורפין לה כפי שיעור השגתו עד שיהא שלם בשכלו או שילמדנו בפני מי שמחתך בו כבר על דרך אין דורשין מעשה מרכבה ביחיד ואז יהא ראוי לזאת המדרגה העליונה אשר היא הבלים ילידם האדם ויכנס בשלום ויצא בשלום ואמנם אם לא יעשה כן ותהיה התחלת קריאתו בזה הנתיב לבדו שלא בפני המשכיל בו אזי לא יועיל לו כלל אבל יחדש לו בלבול במחשבתו ואולי יהיה מלין ונפגע בחמה ויזיק לו כאשר יזיק לנער היונק לחם חמה ובשר ושתיית היין שימיתהו בלא ספק לא לפי שאלו המאכלות בלתי מבשיות לאדם אבל יזיקו לו לחולשת לוקחם למכלם עד שיגיע לקבל הפועלת בהם כן הוא הנתיב הזה למי שלא חנך שכלו בחכמות האלהות. ואל אלהים יי' הוא יודע שלא היתה זאת כונתי בחבורי זה כ"א להועיל לעצמי ואולי גם להועיל לאחרים אבל לא להזיק כלל. גם ידוע הדעת כי הדבר אשר הזיק כמו כן השלימות האמתי הזה מבני אדם מוסף על מה שכתבתי בסמוך היה קולר ההגנה והיותם מבקשים בתחלה התכלית ולכן מבקש אני מהקורא בנתיב הזה שלא יארע לו כן :

ואמר החכם איני דורש החכמה לבקש שאגיע לתכליתה ואבא עד קילה אלא לדעת מה שלא יסכל האדם ר"ל לבוש עד למסוק. הודיע שבקשת החכמה היא האמת ובקשת השגת תכליתה הוא הסכלות. שלמה ע"ה האבים לעוסה זה באמרו תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות. כל היום התאוה תאוה וצדיק יתן ולא יחשוך, ומה ענין צדיק אצל עצל אלא ר"ל שהצדיק בבני אדם הוא יתן לכל דבר חקו כלו' זמנו כלו לדרישה ולא ימנע בזמנו דבר אבל ישתדל תמיד בזה והוא כאלו אמר וצדיק יתן כל ימיו בחכמה ולא יחשוך מהם ובהיות זאת כונת מבקש החכמה ישיג בה עכ"פ. אמנם המבקש תכליתה לא ישיגם כאשר יקרה לכסיל הסכל בהתקרבו לפתח החכמה תדמה לו ככר קשה ותלול ולכן יפחד ויברח משם ויאמר מי יעלה בהר יי' כאשר רמזו רז"ל ראמות לאויל חכמות רב אמר הטפש הזה נכנס לבית המדרש ורואה אותם עוסקין בתורה והוא תמה ואומר האיך למדתם זו התורה אומר לו תחלה קרינו במגלה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים ואח"כ בכתובים ואחר שגמרנו המקרא למדנו בתלמוד ואח"כ בהלכות ואח"כ באגדות כיון ששומע הטפש ההוא כך אומר אימתי אני לומד כל זה וחוזר לו מן השער הוי בשער לא יפתח פיו ורבי יוחנן אמר ראמות לאויל חכמות משל למה הדבר דומ' לדבר התלוי באוירו של בית טפש אומר מי יכול להוריד את זה. חכם אומר ולא אחד תלאו שם אלא הריני מביא שני קנים וקושרם זה בזה ואורידנו. כך טפש אומר מי יוכל ללמוד תורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ופקח אומר הריני לומד הלכה אחת היום ושתים מחר עד שנמלא לומד מעט מעט ולומד את התורה. כי הרוצה להגיע ליד"ע תכלית החכמה א"א לו כלל שהרי בבריאת העולם אשר נתחיל לבאר בסמוך טעו חכמי המחקר להגיע בנתינת התכלית למה נבראו ולא מצאו ואף כי תכלית מה שהגיע בבריאה הוא שאמרו שנברא לכבוד הבורא ית

כמו

כמו שאמר' בשביל' הנתיב השלישי בע"ה שגזר' בדעתו כדי שנעבדהו ולשלמותנו. אמנם עדיין השתיב השאלה ואמר ומה הכלים מציאותינו מה השלימות. אלא נלמדך לומר כך רצה הבורא ית' וכן גזרה חכמתו והו שאמר הכתוב כל פעל ה' למענהו כלומר למען עצמו ר"ל רצונו שהוא עצמו כמו שביארתי למעלה. ונמצא שזה המציאות בכלל מכוון ממנו ית' לפי רצונו א"כ לא נבקש לו עילה ולא תכלי' אחרת כלל כי כמו שלא נבקש תכלית מציאותו ית כן לא נבקש תכלית רצונו אשר בעבורו המחדש כל מה שנתחדש ויתחדש כפי מה שהוא א"כ אין לנו לבקש תכלית אחרת למה שאין תכלית לו אלא מציאותו התכלית ברצון הבוי"ת. ואם תרצה אמור בחכמה האלהים (א"כ) אין ראוי לחכם לחקור אחר תכלית החכמ' ולזה כיון שלמה ע"ה באמרו ואל תתחכם יותר למה תשומם ר"ל שלא לחקור לתכלית החכמה כי מ"ו שכיון למיעוט ההשגות אחריה שהרי הוא עצמו אמר שם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך אלא אין כוונתו כ"א שלא נחקור אחר תכלית החכמה ולכן אמר אל תתחכם יותר:

הנתיב השני באמונת חדוש העולם וגלגליו וכוכביה' ומהלכם בזמנם ופעולותיהם:

מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. כראות דוד ע"ה שראוי לכל איש חכם לב לבקש ולחזר בידיעת חדוש העולם ושיני גלגליו אזי דרש וחקר להבינם כדי להתבונן מהם בגדולת יוצרם ית'. וכאשר ידע אותם אזי תמה ואמר מה רבו מעשיך ה' וגו'. וכן ישעיה הנביא ע"ה היה מוכיח לבני דורו לחקור זאת החקירה באמרו שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו' רצונו לומר כאשר תשיגו תכונת הגלגלים ומהלכם ורוממותם בזה תכירו מעלת בוראם יתברך וזהו טעם מי ברא אלה גם במקום אחר מצינו שהיה מוכיח לישראל על התרשלותם בזאת החקירה והיה מונח ביד העוסקים בהבלי עולם ושונים בתענוגיו ואינם שמים לבם להתבונן ולהשכיל בתכונת העולם אשר פעל הבוי"ת ומעשה ידיו כאמרו והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו א"כ צריכים אנו להתעורר לחקור ולהבין מעשה הבוי"ת בבריאת העולם ולדעת תכונת הגלגלים והכוכבים' ועוצם גדלם בגביהותם וסדרם ומצבם ובזה יהיה לנו הערה גדולה להשכיל מתוך כך ולהתבונן בגדולת מעלת יוצרם ומנהיגם ועומק מחשבותיו ית' שמו ויתעלה זכרו וכחו הגדול הסובלם ונשם עבדיו ומשרתיו עושי רצונו כי הוא בראם לכן ראיתי אני המחבר לחבר הנתיב הזה בבאור חדוש העולם ותכונתו ואחלקהו לארבעה שבילים:

השביל הראשון בביאור חדוש העולם וארבע היסודות וביאור פרשה ראשונה של בראשית:
השביל השני בביאור תכונת זה העולם וישובו:
השביל השלישי בביאור הגלגלים וכוכביהם ומהלכם:
השביל הרביעי בביאור גלגל השמש והירח ומהלכם ולקותם:

השביל הראשון

בביאור חדוש העולם וארבע היסודות וביאור פרשה ראשונה של בראשית:

ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו שלמה ע"ה סדר חכמה ותבונה ודעת באלה הכתובים שבספר משלי כאשר סדרם שם במקום אחר כאמרו בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ובדעת חדרים ימלאו וגו'. וכזה הסדר מצינו שנאמרו בתורה ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וגו'. וכן הוא סדרן בכל מקום בענין אחד החכמה תחלה ותבונה אחריה ואח"כ הדעת כי החכמה היא התחלה וצריך לקבלה והשומע חכמה חכם יחשב. ואמנם נבון היא מדרגה שניה והוא המבין דבר מתוך הדבר מעצמו בלא שיורהו אחר ומזאת המדרגה יגיע האדם אל המדרגה השלישית שהוא הדעת והוא שידע דבר משקול דעתו לבד. והודיענו שלמה באלה הכתובים שבהם התחלנו כי בשלשתם ברא הבו"י העולם. כי החכמה היא בשם ית' והוא החכם כי הוא השכל והמשכיל והמושכל כאשר ביארתי בנתיב הראשון והאציל ממעלתו יתברך חכמה ותבונה ודעת וברא בהם העולם מה שאין השכל יוכל להשיג כי אז היינו משיגים מהותו ית' וזהו מה שאין לשום שכל יכולת להשיג ואין צריך לומר

שכלנו

4 elements

Sacred = Separate (not ethical or numinous

שכלנו שהוא בחומר אלא אפילו שכלי המלאכי' אינן יכולין להשיג מעלת הבוי"ת אם נוכל לידע כאשר נחקור על פליאות זה העולם. ולך דע שכל הנמצאי' זולתו ית' נחלקים לשלש מעלות. מעלה א' הוא עולם השכל והו' עצם פשוט וקיומו שהוא צורתו תלוי בבורא ית' וזו היא המעלה העליונה שבשלשת המעלות זה עולם השכל הוא המשיג אותו יתברך השגה גדולה עד שאין מעכב בהשגתו כי אם גודל המעלות הבוי"ת שאין זולתו שום נמצא יכול להגיע לדעת אמתת פליאותו כמו שהוא תולה לו והוא שהשיב ית' למשה על מה שבקש ואמר הראני נא את כבודך אמר לו לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי. ר"ל ולא אף החי רמז למלאכי השרת והגלגלים להם שלא ישיגוהו יתברך על התכלית ולפיכך העולם העליון אע"פ שמשיג השגה גדולה אינו משיג תכלית אמתתו ית' שהחדוש של המשיג הוא המעכב בהשגת הבוי"ת שהוא קדמון כי מן הנמנע הוא שיהא דבר מחודש יכול להגיע לידיעת הקדמון. ואין בעולם העליון הזה גוף וגויה כלל. גם אין בו לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא אהבת אמתתו ית' לבד ואין שם שנוי כלל מפני שתכונתם מחייבת כן בהיותם עצם שכל פשוט ונקי. והצורות האלו הם קיימות לעד ברצון בוראם ית' ואינם משתנות מצורה לצורה ומענין לענין והם עשר מעלות זו למעלה מזו לא מעלת מקום אלא מעלת השגה לפי שאין מעלת מקום אלא למי שיש לו גוף וגויה. ואלו העשר מעלות כך שמם וסדרם. הראשונים הם חיות הקודש והם למעל' מן הכל ואחריהם אופנים ואראלי' וחשמלים ושרפים ומלאכי' ואלהים ובני האלהים וכרובים ואישים ושנוי שמותם על שם מעלתם הוא. והמעלה העשירית שהיא מעלת הצורה הנקראת אישים הם המלאכי' המדברי' עם הנביאים ונראי' להם במראה הנבואה ולפיכך נקראו אישים שמעלת' קרובה ממעלת דעת האדם והם צורות נפרדות זו מזו ואינם גוף וגויה. ומה שהנביאים אומרי' שראו מלאך אש ובעל כנפים הכל במראה הנבואה ודרך משל וחידה. למטה מעולם זה הוא עולם הגלגלי' וכל צבאות השמי' שאזכרם לפנים בע"ה ומערכות הכוכבים והעולם הזה היא עולם החומר אבל החומר שלו זך ונקי מאוד והוא משיג לבורא ית' השגה גדולה אבל לא כהשגת העולם העליון מפני שהחומר שלו הוא המעכב עכוב גדול שהרי הוא בעל חומר והחומ' היא מחיצה גדולה בין המשיג ובין המושג ואלו הגלגלים והכוכבים שבהם כלם חיים בעלי שכל ודעה ומכירין עצמן ומכירין זולת' בחפץ ממציאם ואע"פ שהם גולם וצורה מפני שאינן נצמים משנה מאותו הערך שנערך בבריאה ראשונ' וכלם הם משתוקקים תמיד להשגתו ית' ואין ביניהם כמו כן קנאה ולא שנאה ולא תחרות לפי שאין בהם דבר שיגרום דברים אלו אלא כלם מוסכמים לדעת אחת והיא השגת ידיעתו ית' והם ששים ושמחים לעשות רצון קונם ולמאמרו כסופה ירדופו ולפני כסאו הם משתחוים. למטה מעולם זה הוא עולם החבור והפירוד והוא העולם השפל שיש בו חומר אחד מקבל ד' צורו' כי משם יפרד והיה לארבעה ראשים והם הנקראי' ארבע יסודו' שהם האש והאויר והמים והעפר. וארבע יסודות אלו נסבין צורה כפי תנועת הגלגל על ידי עולם השכל שהם הצורו' הנפשות בעולם השפל באמצע תנועות הגלגל כמו שאבאר לפנים. ויסודות אלו אינם בעלי נפש ודעה ואינם משיגים לא עצמם ולא זולתם אלה הם השלשה עולמות וכנגדם תקנו הקדוש' משולשת כנגד שלשה צבאות העולם:

ודע כי לשון קדוש ענינו מובדל ומיוחד ולכן נאמר במזיר כל ימי נזרו קדוש הוא לה'. כלומר מובדל ומיוחד הוא לו ית' בהיותו נבדל מכל אשר יצא מגפן היין. ומפני שצבאות העולם הם שלשה כמו שביארתי שהם השכלי' הנבדלי' והשמים וצבאותם והארץ וצבאותיה לכן אנו משלשין הקדושה. כלו' קדוש ומובדל מצבא המלאכים וקדוש ומובדל מצבא הגלגלי' וקדוש ומובדל מצבא התחתוני' ולפיכך כלל בקדוש' יי' צבאות לסוף הבורא ית' קדוש ומובדל משלשת הצבאו'. הנה ביארתי שאין כח בשום שכל להשיג אותו ית' השגה שלמה ואם כן לא נוכל להשיג אך האליל ממעלתו חכמה והתבונה והדעת וברא בהם את העולם ודברו חכמי המחקר הפילוסופי' אשר כתבו שזה העולם מחודש רב עד למאד והאמתתם הוא שאנו רואים העולם מחובר ומורכב אין חלק מחלקיו בלי חבור ופירוד וכל מחובר מחדש א"כ העולם מחדש ואחרי

שהוא מחודש ר"ל שיש לו מחדש מורה שבראו מאין, והראי' לזה הוא שהדבר אי אפשר שיעשה עצמו כ"א היה עושה עצמו לא ימלט מאחד משני דברים (אם) שעשה את עצמו קודם היותו או לאחר היותו ושניה' א"א שאם נאמר שעשה את עצמו קודם היותו ר"ל שבעת ההיא היה אפס ואין ואפס עושה דבר ואם נאמר שעשה את עצמו אחר היותו א"כ לא עשה ולא כלום שלא היה צריך לעשות עצמו מפני הקדמת היותו למעשהו א"כ הרי נתבאר שהוא מן הנמנע שהדבר עושה את עצמו א"כ נאמין שהבוי"ת אשר הוא יחיד ומיוחד בשלמו ברא מאין והסדר הגמור מאפיסה מוחלטת בלי מקרה וטבע ומנהג אך בחפץ ויכולת ומבלעדי התחלה זמנית אבל הזמן נברא כי הוא נמשך לתנועת הגלגל והגלגל נברא :

נאם המחבר ראה ראיתי בני אדם נבוכים ביחוד הבוי"ת על אודות חדוש העולם כי שואלים ואומרים הנה בריאת העולם מורה שיש לו ית' שנוי רצון במה שיצא העולם בזמן ההוא מן הכח אל הפועל ולא קודם לכן שהיציא' מן הכח אל הפועל אינו נאמר אלא על מי שהוא בכח ואינו יכול לצאת עדיין לפועל או מפני חסרון הדברים שבהם נשלמה הפעולה או מפני מונעין ומעכבין שהיו בו ושמו נכרתו או מפני שנוי רצון שהיה למוציא ההוא א"כ הבו"י מדוע ברא העולם וחדשו כשבראו ולא קודם לכן כי מעתה קודם שבראו לא היה לו יתברך מונעין ומעכבין גם כשבראו לא נתוסף לו דבר שהיה חסר ממנו קודם לכן כי אין שם עד הבריאה דבר שיתחוה עמו אלהו ית'. א"כ יראה שהיה שם שנוי רצון. גם יש אחרים נבוכים בחדוש או באלהם ידוע כי שרשי הנמצאות הטבעיות וראשיהם הם שלש' והם החומר והצור' וההעדר וביארו העדר החומר מן הצורה הזאת באם לא היה צורת הספר עד"ע נעדרה מצורת המכבר שקבל לא"כ לא היה המכבר הזה ומחודש אך היה קדמון. א"כ ההעדר הוא סבת ההויה ואין ההעדר התחלה מוחלטת כי בהסרתו תהיה ההויה. ראוי לומר בהסרת ההעדר אך החומר והצורה הם התחלה עצמית בעצם הנעשים. ואף לפעמי' שהם כמו ארבע היסודו' והגשם השמימי על כן כל גשם וגשם הוא מחומר וצור'.

ואלה השלשה ראשית שביארתי. ר"ל לצורה ולחומר ולהעדר יש שלשה תארים המתיחסים עליה' והם מחויב ואפשר ונמנע. מחויב יתיחס אל הצורה עם היותה עומדת בעצמה והיא בפעל. האפשר יתיחס אל החומר עם היותו נמצא במציאו' חסרה והוא תמיד באפשר ובכח, הנמנע יתייחס אל ההעדר כשההעדר הוא נמנע מבוא אל ישות מן הצד שהוא בו העדר ואינו ראשית אלא במקרה מצד הדבקותו אל החומר. א"כ בריאת העולם לא היה מוכרח להמצאות שא"כ כבר נתחייבה הקדמתו גם לא היה נמנע מצדו' שא"כ לא היה אפשר מציאותו אלא ודאי היה אפשרי. אם כן מי היה נושא אפשרותו. אלה הם הג' השאלות. ואולם מענה שאלה הראשונה אמרה ישעיה הנביא ע"ה ומענה משתלשלת מענה השאלה השנית והוא אמרו מי תכן את רוח יי' ואיש עצתו יודיענו. כלומר מי ירד לעמק רצונו והשיגו ולשון תכון הוא לשון תוכן לבנים ולשון רוח במקום הזה הוא מלשון חפץ ורצון כענין כל אשר היה ברוחו עמו. ר"ל כל אשר היה ברצונו, וכן כל רוחו יוציא כסיל. ר"ל כל חפצו ורצונו, ואמר ישעיה מי יוכל להגיע לידיעת רצונו מדוע ברא עולמו שבראו ולא קודם לכן. ומדוע עשאו בתכונה הזאת ובשיעור הזה כי את הכל עשה יפה בעתו ואיש עצתו יודיענו. ה' של יודיענו רפייה כלו' מי הגיע לתכלית רצונו ית' בבריאת העולם ויודיע אותנו ועל ענין הרצון אמר מי תכן את רוח יי' ועל ענין היציאה מכח אל הפועל אמר את מי נועץ ויבינהו. כלומר היעלה על דעתך שהגבורה ית' היה לו קודם שברא העולם מונע שעכבו מלברוא את העולם והוסר בשעת הבריאה או שנתוסף לו דבר בשעת הבריאה שהיה חסר ממנו קודם, זה אינו באפשר כי לא היה עמו הבוי"ת וזהו טעם את מי נועץ ויבינהו אלא צריך לומר כן גזרה חכמתו אין מי שיוכל להגיע לידיעת חכמתו ולא להשיג ולידע רצונו ית' מפני שחכמתו היא היא עצם אמתתו ורצונו ואינו הוא וחכמתו שני דברים כאשר ביארתי בנתיב הראשון. והנה מענה השאלה הראשונה. וממנה נתבונן מענה השאלה השניה כי הואיל ולא נוכל לידע למה היתה זו הבריא' כל שכן שלא נוכל לידע איך היה הבוי"ת

נושא

נושא אפשרות העולם קודם שנברא. ולכן אמרו רז"ל שלא להרהר מה לפנים וגם דרשו כבוד אלהים הסתר דבר קודם שנברא העולם וכבוד מלכים משנברא העולם עוד אמרו בירושלמי ר' יונה בשם ר' אבא אמר כי שאל נא לימים ראשונים יכול עד שלא נברא העולם ת"ל למן היום אשר ברא אלהים אדם יכול לא ישאלו בששת ימי בראשית ת"ל לימי' ראשוני':

נאם המחבר אחרי אשר ניתן לנו רשו' לחקור בששת ימי הבריאה ראיתי לבאר הנה מה שיכולתי להשיג במיעוט שכלי לאחר הרבות השתדלות הדרישה והחקירה בספרי החכמות. דע כי הדבר הא' אשר ברא הבוי"ת מן האפס הגמור והאין המוחלט היה יסוד דק מאד אין בו ממש אבל הוא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל הפועל והוא החומר הדק שנקרא בלשון יוני היולי וראה הבורא יתברך כי היה חסר לו כח והעמדה והקיום אם לא ילבש צורה ולכן ברא לו תיכף הצורה · ואת הצורה איננה יכולה להראות לעין אם איננה מלבשת ההיולי הסובלה ולכן אין כל אדם יכול להבינה זולתי המעמיק בחכמה כי הוא יכיר את דרכיה והיא נתנה כח בהיולי לקבל הצורות ואלה שני הדברים היו שורש ומקור לכל הנבראים אשר נבראו בג' עולמות שהם עולם הרוחני ועולם הגלגלים ועולם ההפסד · וההיולי נחלק לשני מינין המין האחד ממנו הוא זך ונקי והמין השני עכור . והצורה גם כן נחלקת לשני מינין הא' היא צורה חתומה ועטורה וקדוש' מתדבק אל היולי . והמין השני צורה חלולה ופתוחה . ראויה להדבק אל ההיולי ולהלבישו צורה , חיו הצורה העטורה החתומה המתקיימת בעצמה הקדושה מתדבק אל ההיולי הזך ומשפיע על הצור' החלולה לתת כח והעמדה להלביש ההיולי כל הצורות שיוכל להתכסות בהן . וכאשר ברא הבורא יתברך שני הדברים האלה כמו שביארתי חיזוק הצורה החתומ' ורצה שתתחזק ותתקיי' על זיוה מבלתי הולך לדביקות ההיולי והיא צורת המלאכים והשרפים והנשמות וכל צבא השמים הנקראים שכלים נפרדים כלומר שהם נפרדים מכל היולי והוא הנקרא עולם הרוחנים ואור הצורה הזאת העטורה שפע על המין האחד מן הצורה היא החלולה הנכונה להתחבר אל ההיולי ונתן בה כח להדבק אל המין האחד מין מיני ההיולי שהוא המין הזך והנקי עד אשר לבש צורה קיימת בלתי נעדרת שהיא חבורה בו חבור חזק ומזה החבור נעשו גופי השמים והכוכבים ונקרא עולם הגלגלים או עולם האמצעי. אחרי כן חוברה הצורה הפתוחה והחלולה אל המין השני ממיני ההיולי שהוא העכור ונעשה חבור הא' שקרא ארסטו החומר הראשון וקראו ממוצע בין האין והפועל ומציאתו בכח כלומ' שאינו רק ממה שבפועל מן הצורות הסובבות עליו תמיד כי מרוב עובי חומרו לא יקבל קביעו' הצורה עד שלא ימירנה באחרת ואחרת באחרת, והחכם ר' אברהם ן' עזרא ז"ל הוצי' מהפסוק אלה הסבר' ודקדק בפ' בראשית למצוא בה ההיולי והצורה שאמרו חכמי המחקר ואמר שהם תהו ובהו הכתובים בפרשה שהם היו התחלת בריאת כל העולם וההיולי ייחס אל התהו לפי שאין לו דמות ולא צורה גם לא יוכל לעמוד בעצמו כאשר ביארנו בתחלה והתהו אין בו תועלת שנאמר בו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה וכתיב לא תהו בראה כלומר ללא תועלת . והצורה מיוחס בלשון בהו לפי שהורה על דבר עיקר נגזר מתיבת בה . ועוד יש להבין מהמלה הזאת שתי מלות מורות על ממשות עומד כלומר בו הוא . כמלת לא תוכל עשוהו לבדך שנחסר הה' והאל"ף והוא כאלו אמר עשו הוא. ויורה שהוא דבר המתקיים בעצמות והוא הצורה גם ההיולי צריך להתלבש ממנ' ולזה כוונו ח"ל באמרם תהו זה קו ירוק שמקיף כל העולם לקחו לשון קו מדברי הנביא שאמר ונטה עליה קו תהו ואבני בהו ודמהו הנביא לקו שאינו עשוי לתועלת עצמו אך לשורות לבונים אשר נדבק . ומה שיקוה לעשות מן קוה אל ה' כן ההיולי צריך לצורה להיות לה כעין שפה למען תראה ותושג בששת החושים . ולשון ירוק בעבור שהוא צבע מורה על שריפת האש הטבעי עד שיפסד , ואלה המשלים מדמים דבר נעדר מן הפשיטות והגיע אל ההפסד עד שלא יוכל לעמוד בעצמו . ולשון מקיף כל העולם מורה על שיש בו כח לקבל כל הצורות ובהו פירשו אלו אבני' מפולמות לקחוא מן המקר' אבני בהו והוא רמז לצור' שמתקיימת בעצמה ולשון מורה על חזוק שנאמר משם רועה אבן ישראל וגם האבנים עיקר הבנין ואמרם

מפולמות

ובעולמות רמז לצורה החטולה הנטוה להדבק בהיולי וכתיב נוטה צפון על תהו תולה ארץ על בלימה ותהו ובלימה שתי שמות הן נאמרות על דבר א' כמו שכתוב בפסוק אשר לפני זה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון כי שאול ואבדון דבר אחד הם וכן תהו ובלימה דבר אחד הוא, לפי שכתב נוטה צפון על תהו וכתיב מצפון תפתח הרעה' אר"ל שרוח צפונית אינה מסובבת כלומר פתוחה היא ואין לה בית להתקיים והוא משל להיולי שאין לו קיום בעצמו ויהיה פירוש בלימה כמו בלי צורה או בלי קיום כי מלת מה היא שואלת על עיקר הדבר ושורש יצירתו שמתקיים בו דכתיב ויאמר איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא כלומר לא ידעו אם שורש יצירתו. ועוד יכול לומר כי מלת מה היא הצורה והיא אומה בעצמה שחזר וקראה מים אחרי כן שכתב וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים והחשך הוא דבר שאין לו צורה שהיה מכסה התהום והתהום שם נגזר מלשון תהו הוא היולי כאשר כתבתי והמ"ם נוספת בתהום כמו שנוספת במלת חנם הנגזרת מהן שענין חנו שהיא מתנה בלא מחיר ובמלת ריקם שנגזרה מריק וכאשר אמרנו בתהום שמורה על תהו ונגזר ממנו כן יש לומר ורוח אלהים מרחפת על פני המים כי אותם המים יורו על הצור' ויהיו נגזרי' משורש מה שפירשתי שהיא הצורה ויהיה מה מורה על צורה יחידה ומים יורו על רוב צורו' כמו שתאמר שנה שנים ושה שיות ויהיו אליהם מים לבעבור שהוא הראות מקבל אותם קבלות משתנות לפי המזג וקראם בהו ומים ואחרי כן הבדיל השי"ת את הצורה הטהורה והוציאה לפועל וקראה אור דכתיב יהי אור ויהי אור והאור בכאן היא הצורה אשר יאמרו עליה חכמי המחקר שאינה גוף ולא נדבקת בגוף והצורה אינה צריכה למקום שיקיפהו אבל היא מקום לגוף אחר ועל זאת הצורה אמר הכתוב ביום השני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים והרקיע שנאמר כאן היא הצורה הנדבק' אל החלק הזך והנקי מההיולי ולא נדבק בו ונתחבר בחבור נצחי בלי הבדל ואמר בתוך המים ללמד שהצורה נרמזת במלת מים ואור מקום ומעמד לרקיע ומקפת כל סביבותיו ויהי מבדיל בין מים למים ר"ל שהרקיע ההוא יבדיל בין הצורה הפשוטה הנפרדת מכל גוף והוא האור הנברא ביום א' ובין הצורה המדבקת אל ההיולי הטבע והטבור שהוא יסוד זה העולם ההוה והנפסד · הנה ביארת לפי הנסתר איך נבראו שלשה עולמות שהם עולם הרוחני והגלגלי וההפסדי ועתה אקדים הקדמה אחת ואומר :

דע כי הבורא יתברך לא רצה לבאר לנו כל זה בתורתו הקדושה רצוני לו' בריאת עולם הרוחני והגלגלי ויסוד עולם השפל לרוב דקותם ועמקם כי הם מעשה בראשית אשר הוא מיוחד לפרידים אשר השם קורא אמנם רמז לנו דרך כלל בפסוק בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שאמרו רז"ל להגיד מעשה בראשית לבשר ודם א"א לפיכך סתם לך הכ' בראשית ברא וגו' ורצו לומר שיכלול במלת השמים כל מה שבשמים מגלגל הירח ולמעלה ובמלת הארץ יכלול מה שתחת גלגל הירח ר"ל היסודות הד' וכמוה והנה אופן אחד בארץ ויהיה פי' הכתוב כן בתחלת הנבראים ברא הבורא ית' עליונים ויסודי התחתונים ורמז לנו כל זה במלת ברא לרמז להוצאת היש מן האין כי אין מלה בלשון הקדש דקה לענין הזה כמוה ר"ל שאין אצלנו בלה"ק בהוצאת היש מן האין זולתי לשון בריא'· ואחר אשר רמז לנו זה הנה לא הצריך לבאר זה יותר מהשפע' שביארתי ואחר ובאר באורך ודרך פרט איך היתה יצירת זה העולם השפל ואמר והארץ היתה תהו ובהו כמו שאבאר לפנים בע"ה· ואחר שהקדמתי לך זאת הקדמה מעתה אבאר דרך הכתוב איך ביאר לנו יסודות זה העולם על דרך הפשט ודע כי כונת התורה היה שתתבאר על שני פנים פנימי וחיצון הפנימי לחכמים המדקדקים והחיצון הנגלה להמון ועל

Esoteric vs. Exoteric

דרך זה נאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי והנה הפנימי שבפסוקים ראשונים שבפרשת בראשית ביארתיו כבר ועתה אבאר החיצון ר"ל אשר הוא נגלה להמון ואחל ואומר כבר ביארתיו למעלה כי יסוד העולם הזה השפל והחמרי היה צורה מדבקת אל ההיולי הטבע והטבור ודע כי הדבוק ההוא לא היה חזק ואמיץ עומד תמיד אם מחסרון כח המקבל לרוב עוביו וכובד חמרו ולכן יתחלף וישתנ' מצור' לצורה ומתמונ' ההוא יצר הבורא יתברך הארבע היסודות שהם

אש

את ואויר ומים ועפר שגם הם משתנים מצורה לצורה והנה היו התחלת יצירת העולם הזה ההפסדי כי על היסוד הראשון שהוא ההיולי שביארתי למעלה לא נאמר בו יצירה אלא שם בריאה כמו שביארתי ועל אלה הארבע יסודות אמר הכתוב והארץ היתה תהו ובהו וכינה שם יסוד המים לתהו מלשון תהום כי הואיל וקרא ביום השלישי למקוה המים ימים אם כן נראה כי מקודם לכן לא היה שמו ים אלא תהום גם מצינו מי הים שנקראו תהום שנאמר תהומות יכסיומו · וכינה לעפר שם בהו כלומר בו הוא וחסר הוי"ו והאל"ף כמו שביארתי למעלה · והודיענו הכתוב שהיתה הארץ טבועה במי הים שנקרא תהום ולכן אמר וחושך על פני תהום וזה החושך הוא האש היסודית שהיא דקה וזכה ונקרא חושך להיותה בלתי מאירה אבל ספירים שאם היתה מאירה אז היתה מאירה לנו האור בלילה מלהב האש וזה החושך שאמר עליו הכ' יוצר אור ובורא חושך ואמר ורוח אלהים מרחפ' על פני המים הוא יסוד האויר שהיה על המים ממש כי הארץ היתה טבועה בתוכו כמו שביארתי ובעבור שהם היתה מתנועעת ר"ל מרחפת ותנועת הרוח לעולם מיוחסת לשם ית' באומרו והרוח נסע מאת ה' לכן ייחס לה רוח ה' ולפי שהארץ עמדה בתוך המים יום ראשון ויום שני עד יום שלישי שאמר הכתו' יקוו המים כמו שאבאר לפנים לכך אמר והארץ היתה רוצה לו' שעמדה בהויה הזאת שני ימים הראשונים:

הנה מהכתוב בארתי התחלת בריאת זה העולם אשר בו התחלתי שהיו מהיסודות ארבעתם ועתה אבאר איך היתה הבאתם וטבעם ותולדתם, דע כי כל אשר ינוע ואשר ילך הלוך ונסוע ייקד לפי רוב נועו אף כי השחקים אשר אין נוע כנועם ואין מסע כמסעם ע"כ כן תבער אש גדולה מהסבם ויתר עד מאד ויקד ויגדל להבה כי נחר מכל תנור וכירים עד לב השמים עד כי נולד מיקוד הסבם אש נורא ואיום אש יוקדת כל היום ויבא עד מקום החומר אשר הי' לו נכון אשר שם יאות לו לשכון ונגלגל האש חם ויבש כי חק האש לחמם וליבש ורחק ממנו יקוד האש מזבולו אל המקום אשר הוכן לו ויפג חומו בהתנודדו ממקומו אל מקום ויהיה לבבו נמוג וילך והלום כי בהתנודד להביו היו נגוהים אל המקום אשר אמר לו האלהים ויולד ממנו גלגל הרוח והוא חם ורטוב ויהי חם כי היה תומו מקלה יקוד האש בנסותו ממקומו ויהי רטוב כהשפע כל נהר אשר בנודו יפוג וירטב כאשר ישאר כי ילך הלוך ונפוג וירטב כאשר נמוג וחרד גם כנף האור מגלגלה ותנע מזבולה עד אשר לא נשאר חום ברוח לא עצר בו החום כח כי היה הולך ופג וכל אשר התנודד ממקומו מתמוגג עד כי היה החום יגע ורפה ידים וימס לבבו ויהי למים ונברא יסוד המים והוא רטוב וקר ויהי קר כי גלה ממנו החום ובמים הי' יקר וכי אין לנגדו אור לשבת נגדו כי הקור הוא איבוד החום כאשר הוא הלילה איבוד היום ויהי רטוב כי הוסיף על רטוב הרוח לרובו וירטב עד אשר נגר ואל מקום גלגלו היה שובו וישלח גלגל המים גליו ויכו גלי יאוריו וכאשר למרחוק נהרותיו הושיט ויגרשו מימיו רפש וטיט ומכביד עליו עבטיט ותיבשם הקרה ויקפיאם הקרח הנורא ומעמידם כנד הקור והלינה עד אשר קפאו כגבינה והנים את רטוב מימיו יקפיאהו גוער בים ויבשהו וכאשר היתה הקרה עזה וקשה הפך ים ליבשה וכי חזק הקור בתחתיות ובעים קפאו תהומות בלב ים ויולד גליד אדמה והוא קר ויבש ויהי קר כי קירוש על קור המים כיבש ויהי יבש כי היבשה אבוד הרטוב כמו שהרע הוא אבוד הטוב את ארבעה אלה יולדו לשמים בהסבם והמה ילדי פשע בנים לא אמון בם כי רעות במגורם בקרבם כי את אשר יולידו הכל ישמידו ואשר יצמיחו מהרה יסריחו כי יתערבו אלה עם אלה ארבעתם ויבאו אלה על אלה בהסב השמים בלדתם ויולידו כל חי אשר תחת השמים למיניהם וכל אשר תוציא האדמה וכל המוצאים והאבנים והדומה להם ויעמידם איש איש על מכוניהם. אבל את אשר יצליחהו יחד אותו יכיתו על כן הבל כל מפעליהם אין ואפס מעשיהם ולא יעמדו אליהם ושקר כל מפעל אלה היסודות הארבעה בכל אשר ילאו יד ה' היתה בם לרעם כי כל מפעלם נשמד ונכחד ולא נשאר בהם עד א' על כן כל יושבי תבל יבלו וכל שוכני ארץ יכלו על כי ארבעה הם יוצאים ושוטרים בפשע רבים שריה ושוד בתבל ונושל על נושל וחמס בארץ ומושל על מושל כי כל היום יביאו מעבדם ויעש לעושק

מעושק ידם זה הומה לכם זה מושך וזה שבה וזה יביאהו וזה יובילהו איש איש לבלעו מקלהו וזה ידכהו וזה יהדפו וזה יוליכו וזה ימשכו זה אומר בכה וזה אומר בכה כי בלב ולב ידברו המחשבת ספרו על כן יכלו וידמו חלק לבם עתה יאשמו עד כי יכלו הנולדים ואבדו המולידים כי כלם אך הבל יהמיון והבל מהר ויחדו כלם יכליון על כן אמרתי כי אין אמון בארבעת ילדי השחקים יען הם מטים ומפיקים בם אנחנו נמקים לא כן ילדי גבוהים בני האלהים אשר אין בהם כי אם קדוש וטהור ומאיר ונאור והם ילדי יושר ותום ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה יעמדו ולא ימעדו יקומו ולא נשמדו על כי בראם בוראם במאמרו ולא שם עזר לדברו כי הוא לבדו העמידם בכחו ויפארם בעוזו ורוחו ויקים בגבורתו יאוקם ביצוקתו ועלי כי שלח אלהינו שלם נפשות הטהורות והקדושות אשר בנתיב השני יהיו מפורשות להיות עם ארבעת היסודות לבדם מולידים ויצמיח הבוי"ת נפש הצומחת ותהי כאומר כל אשר תוציא האדמה עם היסודות מתלקחת והוא הדשיא הארץ והפריאה והולידה והצמיחה וישלח הנפש החיה עם הנפש הצומחת אל חמרי כל החיים עם היסודות איש למינו והעמידם חיים איש על מכונו על כן הנפש החיה יהיה כל בריה חיה איש על שמו ויחיה ויתגדל עמו וישלח אלהינו הנפש החכמה עם החיה והצומחת אל גומר האדם להחכימו לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו אבל הד' יסודות לבדן אינן מולידות אבל ילידו כל אשר אין בהם רוח כמוצאים והרים ובקעות ואבנים וגבעות. כי אין בהם רוח חיים על כן לא עצרו כח להוליד לבדם כל אשר בו רוח אבל כאשר התאוו להדמות לנפשות להחיות נולדים הולידו רמה ורקב כי לא השיגה על יותר מה ידם ויולידו רמה ומיני זבובים בפירות הנשחתות ובנבלות ובאשפתות ובבלות ובמקומו' אשר יבאשו וירמשו ויולידו גם עש ורקב והם בחטה ובשעורה ובזרעונים ובבגדי הצמר ובעלים אשר ירקבו . הנה נמשכתי לבאר איך נולדו ארבע היסודות וסדרם וטבעם ואחזיר לעניני לבאר בריאת העולם בסדר הימים כאשר

בארתי למעלה כי ביום א' נבראו ארבע היסודו' וכל מה שיש מגלגל הירח ולמעלה וכשאמר הבורא יתברך יהי אור נבראו השמש והירח ושאר הכוכבים וכן אז"ל הן הן המאורות שנבראו ביום א' ולא תלאן עד יום ד' ולכן אמר הכתוב ויהי אור ולא אמר ויהי כן כמו שאמר בשאר הימים לפי שעדיין לא היה בתכונתו עד יום ד' שנתלו בו כמו שאבאר לפנים וכל שלא היה לו לעמוד באותה התכונה שהיה בה בשאר מעשה בראשית לא נאמר בו ויהי כן , והקדים הערב לבקר לפי שמתחלה נבראו שמים וארץ ויצאו מן האפס אל היש כמו שבארתי ועמדו כן כמדת לילה מבלי אור ואז נהיה זמן שעם היות בזמנו הוא ברגעים ושעות שהם באור וחשך אמנם משהיה יש יתפש בו זמן ואחר שעמדו כמדת לילה מבלי אור נאמר יהי אור ולכן אמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד ויקרא תחלת הלילה ערב בעבור שיערב בו האורות ותחלת היום בקר שיבקר אדם ביניהם.

וביום שני נאמר יהי רקיע ורז"ל פירשוהו יתחזק הרקיע ואמרו לחים היו נעשין ובשני קרשו רצונם לומר שעם היות שכבר נברא הרקיע ביום א' כמו שבארתי למעלה שהיא האורה הנדבקת אל החלק הזך והנקי מן היולי . אמנם עדיין הדבוק ההוא לא היה אמיץ ורצה הבוי"ת לחזקו ביום שני שיהיה הדבק ההוא מחובר בחבור נצחי בלי הבדל והוא גלגל הלבנה ולפי שאז תקן שטח עקמימותו אמר ויעש אלהי' את הרקיע רוצה לומר הכין ותיקן כמו ויעש לו רכב ופרשים , ויש טועי רוח שכתבו כי הרקיע הוא גוף כדורי חזק נעשה מן המים כי כאשר נתרחק האויר על הארץ יבש מהארץ ונעשה ממנו הרקיע והוא קבוע וממולא בחלל אויר העולם חשה"כ ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ומים ממש הם קבועים עליו ומים אחרים תחתיו· אלא שבני אדם אינם מרגישים בהם . ואלה הדברים לאפס ותהו נחשבו כי האמת הוא מה שכתבתי תחלה ואלו המים שאמר עליהם הכתוב שהם למעלה מן הרקיע אינם מים ממש אלא שם כנוי הוא ליסוד שכולל גלגלי השמים ולבאם וכל היסודות הארבעה והמתהוה

Time = hours + minutes

DAY #2

Some low form of life - insects are produced by the elements

NO "NATURE" IN PRIMAL 6 DAYS.

והמתהוות מהם ור"ל שהרקיע הוא מבדיל בין
עולם השמים וכל צבאם ובין גופי השפלים שהם
כנוי למים התחתונים. ואל תתמה שקרא הכתוב
ליסוד הזה מים כי על כזה אמר במקום אחר
וממי יהודה יצאו ועוד הוא השם הזה כמאמר
בכנוי על דברים אחרים כמו הנה מים עולים
מצפון. אותי עזבו מקור מים חיים. אף המים
הנאמרי' הנה הוא כולל היסוד אשר אמרתי אבל
אינו עולם אחד כמו שחשבו האפיקורסי' ההם
באמרם שהמי' הנאמרים הנה בעליונים
ובתחתוני' שהכל ענין אחד ואין שום חלוף
ביניהם אלא במקרים ולא בעצם אינו כן אלא
השמי' הם עולם אחד והתחתוני' הם עולם אחר
וכמו שהם מובדלים מהם ברוממותם וגובה
מקומם ככה הן נבדלין במעלתן ובשיאותם כי
העליונים הם זכים ומסודי' חיים וקיימים
עומדים על תכלית שלמותם מן העולם והתחתוני'
הם גופים מתי' הווים ונפסדי' וכמו שבארתי
המים הנאמרי', הנה כן נבאר המים שאמר
דוד באמרו הללוהו שמי השמים והמי' אשר
מעל השמי' שהם הם נאמרים על האורה
הנקיה מדובקת אל הגיולי עליהם היה ר"ע
גוער בתלמידיו ואומר להם כשאתם מגיעים
אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים שכן
כתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. רוצה
לומר אל תחשבו כי הוא שאמר הכתוב ובין המי'
אשר מתחת לרקיע ובין והמים אשר מעל השמי'
שהם מים ממש אלא שם כנוי כמו שביארתי והכ'
לשמי' אבני שיש לפי שהם חזקים קיימי' חכים:

השביל השני בביאור תכונת זה העולם וישובו:

כבר ביארתי למעלה כי יום א' ויום שני
מימי היצורים עמדה הארץ כלה טבוע
בים אוקיאנוס שהוא הים הגדול והיה
חופף ומקיף אותה משש קצוותיה שהם מעלה
ומטה ומזרח ומערב וצפון ודרום עד שלא היה
מגולה ממנו אפי' נקודה אחת כמו שביארתי
למעלה וביום ג' שאמר הבוי"ת יקוו המים
מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה
אזי הפיק רצון מאתו ית' גער במים ונקוו
למקום א' ונערמו ונצבו כמו נד בים אוקיאנוס
והוא אמרו כונס כנד מי הים ולכן הוא יותר
גבוה מהיבשה כי כן אמר הכתוב הקורא למי
הים ויבשה ואין שפיכה לא מלמעלה למטה
והבו"י מעמידן בכחו הגדול בגבול שנתן להם
שלא יבואו על העולם כאמרו גבול שמת בל
יעבורון בל ישובון לכסות הארץ ונתגלה חצי
כדור הארץ ע"י כן ונראית היבשה שהכתוב
קראה ארץ על דרך פרט והוא שאמר בכתובים
אשר גם התחלנו בדעתו תהומות נבקעו והנה
היה הפך מן הנהוג בטבעם כי הראוי לכבדות
העפר ולקלות המים שהנגדה להיות הארץ
באמצע המים ומוקפת מהם מכל צד כאשר
בתחלה אלא שעדיין לא נתקיים הטבע עד סוף
ששת ימי הבריאה' ולכן אחז"ל על הדברי' שנעשו
בשנוי הטבע כמו עשרה דברים שנבראו ערב
שבת בין השמשות כלו' מעט טרם קיום הטבע
א"כ אין לשאול על דבר מהטבע בכל ששת ימי
בראשית ולומר למה היה דבר פלוני כך או איך
אפשר שהיה כך א"כ נמצא עכשיו שחצי כדור
הארץ הוא טבוע במימי אוקינוס והחצי האחד
הוא מגולה לאויר העולם והוא גבנוני כעין חצי
כדור והאויר היסודי הוא מסבב ומרחף ומקיף
הים והארץ משש קצוותיהם והאש היסודי מקיף
הרוח והים והארץ משש קצוותיהם ואין הלוכם
בדעת ובחפץ אלא מנהג נקבע בהם וטבע
נטבע בהם. והשמים שהם הגלגלים הם מקיפים
האש והאויר והים והארץ, ולפי שידוע הוא כי
כשימלא א' מהשני נגדים שימלא הא' בהכרח
לכן לפי שנמלא גוף מתנועע תמיד והם
הגלגלים נתחייב למלאת גוף שוקט תמיד והיא
הארץ שהיא קבועה באמצע הכל תלויה על
בלימה כאמרו תולה ארץ על בלימה המשל בזה
לתפוח שהוא בקערה מלא מים וקערה אחרת
מכסה אותה ואותם קערות בתוך קערות אחרו'
ומכוסות בקערות אחרות שנמצא אצל התפוח
הוא שקוע בתוך המים ואצל האחר למעלה מן
המים והקערות מקיפות המים והתפוח מכל צד
וגם הם מקיפות ז' אם ז' כך הם הגלגלים
מקיפות ז' אם ז' כנגדי גלגלים וכלם מקיפים
יסוד האש שהוא דבוק בשמש גלגל הלבנה והאש
מקיף הים והארץ מכל צד אמור מעתה כי כדור
הארץ הוא בתוך באמצע כדור השמים שאם
אינו כן יהיה קרוב אליו בפאה אחת ויתרחק
ממנו בשאר הפאות ולא היו נראין הכוכבים
בפאה הקרובה גדולי' הפנים יותר ממה שיראו
בשאר

DAY 3

בשאר הפאות ואנו רואין אותם בכל חלקי השמים בשיעור אחד א"כ זה יורה שהוא באמצעם ממש וכיון שהם כדורים עגולים והעגולה הוא צורת שטוח יסובבנה קו א' יאמר לו קו הסובב ויש בתוך העגולה נקודה הנקרא' מרכז שכל הקוים הישרים היוצאים ממנה עד הקו הסובב שוין כלם זה לזה והוכחנו שכדור הארץ הוא בתוך א"כ מרכזה שהוא מקום אבן השתיה הוא מרכזה ונמצא כי שפת הים הגדול הוא גבול היבשה סביב וקצה הגבול הוא נקרא אופק :

וכתבו חכמי המחקר כי זה שהארץ היא באמצע הוא לפי שהשמים מכריחין אותה לזה לפי שבמסיבתם ובמרוצתם העצומה תמיד סביבה היא נדחפת לה מפניהם מכל צד בשוה ולכן היא נדחפת לאמצע והמשל בזה תחשוב בלבך שיש גרגיר של חרדל בתוך ביצת יענה ומריצה הביצה במרוצה עצומה שתמצא שמרוצתה זו דוחה הגרגיר מכל צד ואינו נוגע בשום מקום ומרחקו מצד מזרח כמרחקו מצד מערב ומרחקו מצד דרום כמרחקו מצד צפון ומרחקו מלמעלה כמרחקו מלמטה עד שאינו נוטה לשום צד והביצה מתגלגלת בין שני מסמרים כן הם גלגלים על כמין ב' מסמרים א' בצפון ואחד בדרום כקנה המעבירה מן הקצה אל הקצה והם נקראי' בלשון ערב קוטבים ובלשוננו נקודות והגלגלים נסמכי' מתגלגלים על הנקודו' האלה וסובבין על הארץ מהם ממזרח למערב ומהם ממערב למזרח כמו שאבאר בנתיב השלישי בע"ה , ועל שם שתי הנקודות האלה נקראו הגלגלים שמים שכל א' מהם הוא שם במקומו ר"ל שהם עומדים שם ואין להם נוע וממנו נגזר שמים כי תעשה מהם שמים כמו שתעשה מעין עינים ומאזן אזנים ולפי שהאחד בצפון שהוא קר וא' בדרום שהוא חם כמו שאבאר אמרו ז"ל מאי שמים אש ומים אמנם יש מי שכתב שנקראים הגלגלים שמים על שם שתי הנקודות המחברות הגלגלי' הנקראות ראש תלי וזנבו כמו שאבא' לפנים והעד ברוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש בריח :

ודע כי כל אחד מי"ב מזלות חלקוהו חכמי המחקר לשלשים מעלות כמו שאבאר לפני' בכלל כלם שלש מאות וששים ומחצית' הם ק"פ מעלות נמצא שיש מקוטב הדרומי לקוטב הצפוני מאה ושמונים מעלות והוא מחצית חלק הרקיע וכן שיערו החכמים ההם כל הארץ רצונם לומר מה שבתוך השמים ומה שחוצה לו לש"ס חלקים כמו כן והואיל וחצי כדור הארץ הוא שקוע במים כמו שביארתי וחציו האחר שנקרא יבשה הוא למעלה מן המים נמצא כי מה שהוא מגולה מן הארץ והיא היבשה הוא מאה ושמונים חלקים ואין ישוב ממנו כ"א פ"ב חלקים כאשר תראה בזאת הצורה (א) והישוב הזה נקרא תבל אבל אין ישוב בחצי ארץ הדרומי הוא לפי שגלגל השמש נוטה תמיד בסבובו לצד דרום כי מרכזו אינו מרכז העולם אלא נמשך לצד דרום כמו שאבאר לפנים ומפני זה יתחזק החום באותו הצד בענין שאינו יכול לעמוד בו חי ולא צומח ולכן הוא מדברות ושממה ומזה הטעם עצמו רצוני לומר מפני קירוב השמש לצד דרום יתרחק חומו מצד צפון ויתחזק שם הקור בענין שלא יצליח לישוב והנני מבאר תחומי הנופות ההם ומכמה שעות הוא היום הארוך בכל אחד מהם :

דע אתה המעיין כי כאשר הבו"י ברא העולם נתן כח בכוכבים לשלוט בארץ ולהנהיגה וחלק הארצות לשבעה כוכבי לכת וכל כוכב מקבל בייחוד שפע ממדרגה מלאכיית מיוחדת שמאותו השפע יחול על החלק שלו וישמרהו באמצעות הכחות הגלגליות והיא שמירה פרטיית והשגחה האלהית ברצון בוראם ית' וע"ז אמר הכתוב הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ ומשטרו הוא ממשלתו כמו שוטר ומושל גם על זה אמר הכתוב אתה הצבת כל גבולות ארץ וגו' . נמצא כי הארץ מתחלקת לשבע ישובין וכל ישוב נקרא בלשון ערב אקלים ובלשוננו נקרא נוף ולכן נקרא א"י יפה נוף לפי שהוא בנוף האמצעי ולכן היא אוירה הממוצע והטוב והמובחר שבכלם ואלה הם הנופות . הנוף הראשון ראשיתו ממזרח מקצוי מדינות מלך צין ממה שימשך לדרום וכן מדינות מלך צין והוא לצד צין הים בדרום אל הנדי עוד מדינות אל הנדי ואי אל כירך ואל כמי האי הגדולה ועוד עובר הים עד פיצא אל מערב ולומן ובו מן המדינות המפורסמות עצרא ועמד ואזר עום ועדן ולגע ואלעין ובאל מאלה ולעדס וגרם

והרם ושבא ומאתבא והתבאן ואלבחרין ויחתוך ים סוף וארץ כשדי' וילך ארץ הכושים ויחתוך נילוס מצרים ובו מדינות מלכות כשדים מן מיכה ורוחב הגוף הזה ד' מאות וארבעים מילין והיום הארוך בו יהיה מי"ב שעות וחצי ורביע שעה , הגוף השני יתחיל מן המזרח וילך על צין והנדי ובו העיר הידועה מנצורה ודמל ויחתוך ים בצרה וים ערב בארץ בקדי ותגר ותמאב ואל אניל ומיכא ויחתוך ים סוף וילך במדינות מצרים ויחתוך נילוס וילך למערב על צפון הכושיים ודרום המדבר כלו ובא לועד הים הסובב ונפל אמצעו קרוב מן תמאני וקצה הדרום כביב מיכא קרוב ורוחב הגוף הזה ת' מיל והיום הארוך בו הוא בי"ג שעות וחצי , הגוף השלישי יתחיל מן המזרח וילך אל צפון צין והודו ובו עיר אלחברהא ועיר בצבא ואלכסנדריא ודמשק ואשקלון וירושלי' ודמיאט ועכו עד הים הסובב ונפל אמצעו באמצע אל האי בקרוב וקצהו הצפוני עיר אל צלאה ומגדזא וצור ורוחב הגוף הזה ש"ן מיל והיום הארוך בו הוא מי"ד שעה , הגוף הרביעי יתחיל מן המזרח וילך במדינת אל מאבת והאי והאלשם עד אפריקא ומערב וחלב זאכטניא והרסוסו ואל מוצא ואנבהאן ובצרה המערבי ופאת וקצוי ארץ המערב ונפל אמצעו קרוב למדינת אל מוצל ורוחב הגוף הזה ש' מיל והיום הארוך בו הוא מי"ד שעות וחצי , הגוף החמישי יתחיל מן המזרח במדינת הרסאן ואמרמניאה הארץ גרגאן וטברסתאן ומלטיה ורומא עיר הרומיים ודרום מדינות אנדלוס וטוליטלה וקרטבה ומה שקרא הרומי השיירות הדרומיים ומדינת איטליא ואפסני ואפרנגה והקליה וקסטנטינא אשר לדרומיי' ונפל אמצעי בקרוב מה ארמיניאה וקצהו הצפוני בקירוב מן אדרביל ורוחב הגוף הזה ת"מ מיל והיום הארוך בו הוא מט"ו שעות . הגוף הששי מתחיל ממזרח וילך בצפון הרסאן ומדינות אל האר ויהפוך גרגאן עם מדינות הרומיים הצפונית וצפון מדינת אנדלוס ונפל בו גמירה וקבלה ומדינת אצבא בי ביב ונאוג ומאגוג וקצת מדינה אל צקאלבה אשר על דרום ואורך התורך ויאגוג ורוחב הגוף הזה רי"ב מיל והיום הארוך בו הוא מט"ו שעות. הגוף הז' יתחיל ממזרח מצפון אגוג ומאגוג וילך על צפון התורך ואל גרגאן ויחתוך ארץ אל צקאלבה ויכלה לים המערב ואין בו מדינות מפורסמות ונקרא גוף ריפיוס פירוש הם הרי שלג וכפור וארץ אשכנז' וקצהו הדרומי נפל בקרוב מצפונה נפל אמצעו בארץ אלאו ונפל קצהו הצפוני הצפון קצה ארץ אל צקאלבה ורוחב הגוף הזה קפ"א מיל והיום הארוך בו הוא מי"ו שעה . נמצא סך המילין שלהם חלקו חכמי המחקר כל הייבוש הם אלפים ומאתים ועשרים ושלש מילין והשוכנים על קו השוה אשר בארץ שרשמתי בצורה והוא אורך הארץ שהוא מראש המזרח עד סוף המערב היום והלילה שוין להם לעולם ואין האחד מוסיף על השני בכל ימות השנה.והטעם הוא מה שאומר דע כי יש ברקיע אופן מוקף אל אמצעיתו והוא רחוק מכל אחד משני הקוטבים שביארתי למעלה תשעים מעלו' שהם מחצית חלקי הרקיע ועל אופן זה נמדדות הקפת הגלגל ועליו היא נקבעת נקודת אמצעי' המזרח ונקודת אמצעית המערב אשר היא נקודת ראש טלה וראש מאזנים ושקיעתן והאופן הזה מיישר היום מפני שהשוכנים תחת האופן הזה הוא סובב כנגד ראשם תמצא במקום השוה היום והלילה שוין לעולם לא יפחות ולא יוסיף. וחכמי המחקר קראו לאופן הזה אופן המישור . הנה בארתי יישוב הארץ וחלוק נופותיה . ודע כי יקרא הכ' למזרח קדמה ולדרום ימין ולצפון שמאל כי יתפוש הלבון הפנוי כאדם הפונה אל אור השמש כי אז יהיה לנגד' ימינו דרום ולנגד שמאל צפון :

השביל השלישי בביאור הגלגלי' וכוכבי' ומהלכם . דע כי השמים נחלקים תחלה לשני חלקים החלק האחד הם הגלגלים כולם והחלק השני הם השמש והירח וכל אחד משני החלקים האלה העידו עליו המופתים העיוניים כי הם כדוריים . וזה לפי שהצורה הכדורית היא ראשית הצורות וראוי להיות הצור' הראשונה לגוף הראשון ועוד לולי שהוא כדורי היה חולה לו או פנוי או גוף אחר מתפעל וכבר נתבאר חילוף זה . ועוד כי תנועת השמים הוא יותר קלה מכל התנועות ומהיר התנועה לא ימצא כי אם לגוף הכדורי . ועוד כי הכוכבים בעלייתם ובירידתם ובאמצע השמים מרחקם הוא בשיעור אחד ואלו היה להם פאות לא היה מרחקם שוה . הנה הם עגולים וכדורים ואמנם

אין

אין כל כדורי השמים שוים כי הגלגלים כלם או מרביתם הם כדורים חלולים אבל השמש וירח וכל הכוכבים הם כדורי' אטומים . עוד יש חלוק אחר ביניהם שעצם כל אחד מהגלגלים הוא זך וצלול כזכוכית לבנה או כמראה שהם וספיר וזה כדי שלא יעכבו את ניצוצי אור הכוכבי' וזוהרים' מלפלש ולעבור בהם להאיר על הארץ ועצם כל אחד מהשמש וירח והכוכבים היא עבה כדי שיאחז בו האור ולא יעברנו והוא מלוטש כדי שישפיע מזהרו ויאציל על זולתו . והנה אבאר תחלה החלק הראשון והם הגלגלי'.דע שהגלגלי' הם על דרך כלל ג' מינין. המין הא' הם גלגלים קטנים שאינן מקיפין את הארץ כלל ר"ל שהארץ אינה קבוע' בקרב שום אחד מהם אלא כי או"א מהם הוא קבוע במקומו הראוי לו מחלל עובי גלגל א' גדול שמקיף את הארץ הוא הנושא אותו והנושא בו והוא השוב כחלק ממנו והגלגל הקטן הזה יקרא גלגל ההקפה או עיגול על עיגול ובו הוא כוכב תקוע כדי שיתגלגל בו וירוץ על קטבוי הולך וסוב' הכוכב ההוא סביב מרכז גלגל ההקפ' זה כי כמו שהגלגל הגדול הנושא לגלגל ההקפה נושא בגלגל ההקפה ומקיף בו את העולם כמו שאבאר כן גלגל ההקפה הזה גם היא מתגלגל על עצמו ובמקומו שהוא קבוע בו הולך וסובב סביב מרכז על שני קטביו ובריחו מתגלגל בכוכב ההוא התוקע בו הטוך ונטוע בו שם . והמין השני הם גלגלים אחרי' שמקיפין את הארץ מכל עבריה אבל אין שום אחד מהן חקוק סביב מרכזה אלא סביב מרכז אחר שהוא יוצא ממרכז הארץ ורחוק ממנה לצד אחר והגלגל הזה נקרא גלגל הנוטה לפי שהוא נוטה לגלגל ההקפה כי הוא חקוק בעביון המין. הג' הם הגלגלים אשר הם גדולים העצומי' שכל אחד מהם חקוק סביב מרכז הארץ זולתי גלגל השמש והם כלם מכוונים זה תוך זה כאשר יהיה האופן בתוך האופן והארץ היא קבועה באמצעיתה כמו שביארתי למעלה נמלא שמרכזם הוא מרכז העול'.והגלגי' הגדולי' האלה הם תשעה.השמונ' מהם מסבבין ממערב למזרח אחד מתון מחברו ואחד ממהר והתשיעי מסבב ממזרח למערב פעם אחת בכל יום מבריח לתנועת הגלגלים כלם לסבב עמו הפך תנועתם הטבעית כמו שאבאר ולפי שלכל אחד מאלה הגלגלי' נמצא תנועה משונה מחברו ר"ל שכל אחד מהם יתנועע לסדר ותכלית זולת הסדר ותכלית שיתנועע לו האחד לכן יש לכל אחד מהם שכל בפני עצמו שמניע אותו ומשפיע בו נפש משתוקקת לזו הפעולה בהוס המתחדש מהם עליו בתנועותם ואורם ומספר המניעים כמספר המתנועעי' והם קצת' במדרגה למעלה מקצתם ומפני שתנועתה היא נצחית ראוי שיהי' להמניע להם (יש לו) כח שאין לו תכלית ומפני זה צריך שיהיה המניעם עצם שאינו גוף ולא כח בגוף אבל נבדל ומפני שיש תחת כל תנועה כללית תנועת חלקיות אחרות כמו תנועת גלגל הקפה ותנועת גלגל היוצא מהמרכז ותנועת גלגל הנוטה ואלו כל' הם תחת התנוע' הכללית לכוכב כן יש תחת ראשית כל עלה נבדל מהכללי' עצמן נבדלים הם ונאצלו מן השכל ההוא והם כמנין עמו אחד ולכן יתנועעו הגלגלים תמיד על הלך שיתנועע המשופע אל המשפיע והחושק למי שיחשיק בו להשיג שלמות האפשר להשיגו ממנו וגם הוא התכלית בתנועתם ועליהם רמז שלמה באמרו עמודיו עשה כסף וכסף נגזר מכוסף כמו נכספה וגם כלתה נפשי ר"ל שהם נכספים בסבובם להשיג רצון קונם והם מנהיגים העולם השפל ופועלים בו כל הפעולות הנעשות בו בכח הבא להם מיוצרם ית' ע"י השכלים האלה כמו שאבאר ומאלה תשעה הגלגלי' הגדולי' השבעה מהם נקראים גלגלי כוכבי לכת . וסדר שבעת הגלגלי' האלה מלמעלה למטה הוא שצ"ם חנכ"ל והם שבתי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה :

הגלגל הראשון הקרוב אלינו הוא הקטן שבכולם והוא גלגל הירח וטבעו ממוצע בין קור לחום וצורת גופה כדור והיא מעובה והגוף חלק אין בו אורה כי אם מה שמקבל מהשמש כמו שאבאר בשביל הרביעי גם שם אבאר איך הוא מהלכו ובכמה זמן וגופו הוא כדי חלק אחד מט' ושלשים מגוף הארץ ודע כי לכל א' מאלה שבעה כוכבי לכת נמצא כדורים ידועים שפועלים בעליונים ולא שהכוכבים פועלים מעצמן חלילה והם אמנם בוראם ית' פועל באמצעותם בכח שנותן להם ע"י השכלים שביארתי למעלה והכל בהלוכם על י"ב מזלות שאבאר בפנים שהם בתי אלה השבע' כוכבים שכל א' מאלה הכוכבים הוא מלך בפני עצמו ומכה ורופא בגזירת עירין וע"י הכוכב שבגלגל הזה רצוני לומר ע"י כוכב לבנה פועל הבורא יתברך כח ממשלה ועבדות וכח הצמח

והשכלת וכח הכהן והכיעור גם היא מקבלת התבואה ופרי הארץ ומגברת גלי הים בהמלאה כי היא נוטה למים התחתונים ומחלקות המזלו' לכוכ' זה הוא מזל סרטן והסימן ל"ס ובעקמימו' זה הגלגל סמוך ודבוק בו כי הוא יסו' האש ובאש קר בערכו לאויר הסמוך לו . ודעת אלכסנדר הוא שהאש ההוא אינו כמו האש הנמצאת אצלינו לפי שזו שורפת ומפסדת וזו עושה אותה הויה ואינה שורפת והוא אש בכח ולא בפועל ויאמר עלי' ועל זאת הנמצאת אצלינו אש בשותפות השם בלבד וכן רשד כתב שהוא שורף כי היסוד ראוי להיות באיכותו על תכלית מה שאפשר ולא ימצא דבר יגיע אליו באותה איכות שגלפייר בה אותו היסוד הלכך לא ימצא דבר יותר חם ויבש ושורף כמו היסוד ועליו אמר הכתוב שם האחד פישון הוא הסובב וכו' . וכנגד יסוד האויר אמר ושם הנהר הב' גיחון הוא הסובב כי שניהם סובבין שהן מקיפין המי' והעפר . ואמנם על המים אמר הולך ועל העפר שהיא נחה לא אמר הולך ולא סובב לפי שהוא שוכן בטבעו :

הגלגל השני הוא גלגל הכוכב הנקרא דיך פרע כוכב ובלשון

ערב נקרא עטארד וטבעו קר והוא קטן מכל צבא השמים כי הוא כדי חלק אחד מאלף מן הארץ והוא מקיף הקפה אחת ממערב למזרח בעשרה חדשים ועל ידו פועל הבו"י בעולם כח חכמ' ואומנות ודקדוק הלשון ולמודו ושבוש הלשון ובלבולו וקבוץ ממון ומטמון ומיני מסחר ומעש' חיל ועסק הריוח והקבוץ והפזור ומחלקות המזלות של כוכב זה הם תאומים ובתולה והסימן כת"ב :

הגלגל השלישי הוא שבו הכוכב הנקר' נוגה ובלשון

ערב אל זהרה וטבעו קר ולח והוא כדי חלק אחד מששה ושלשים מגוף הארץ ומקיף הקפה אחת ממערב למזרח באחד עשר חדש ועל ידו פועל הבורא ית' בעולם השקט והשלוה ומיני זמר ושירות ורננים וקול מהלל חופות חתנים ובו יתעוררו כל תופש כנור ועוגב לשמחה ולהתהלל והרחבת הלב וטהרת העיני' ושמים זכים והארץ להלל ושמחה בהיות כל הלבבות מתעוררות לנבל וכנור תוף ומחול ומינים ועוגב וכן בכל מיני שמחות והשאוה ומקטרת זרע הפרי בפרי ומחלקות המזלות לכוכב זה הם מאזנים ושור והסימן נמ"ש :

הגלגל הרביעי הוא גלגל השמש שם קבוע החמה וגופה

גדול מכל צבא השמים כי הוא גדול מגוף הארץ מאה וששים פעם ומשלים הקפה אחת בשס"ה יום ורביע כמו שאבאר בשביל הד' בע"ה . ובו יתחשבו ימים ומועדים ועתים קבועות ושעות ידועות והוא עומד באמצע כוכבי לכת כי שבתי צדק ומאדים למעלה ממנו נקראים כוכבים עליונים , ונוגה כוכב ולבנה אשר למטה ממנו נקראים כוכבים התחתונים והיה כן כדי שישפיע מאורו ויאציל לעליונים ולתחתונים כאחד וכל אחד מאלה הגלגלים מרכזה העולם ר"ל כי קו א' יעמוד על מרכזה ומרכז הארץ אמנם זה הגלגל שהוא גלגל החמה אינו כן אלא מרכזו הוא יוצא מעט מחקו הכוה לצד דרום ועל ידו פועל הבו"י בעולם נפלאות תמים דעים בשלום ובקשת התומה והענוה וכח ממשלה ומלכות וגדולה מעלה ומוריד בונה והורס ונותן תשועה למלכים וכח שרים ורוזני' ומושלים לטוב ולמוטב ומחלקות המזלות לזה כוכב חמה מזל אחד ונקרא אריה והסימן ח"א :

הגלגל החמישי הוא שבו כוכב מאדים ובלשון ערב

אל מריך וטבעו חם ויבש מאד ובוער בהיותו סמוך לכוכב חמה וגופו הוא כמו שלים מגוף הארץ ומשלים הקפה אחת בשנתים פחות ל"ח יום . ועל ידו מעניש הבורא ית' את בריותיו במכו' והרג ואבדן ונגעי' ופלע וחבורה ושריפת אש ובצורת וכל מיני מכות רעות כי הוא הולך אחר ריב ומלחמה לעקור מדינות ועיירות ורכיל מפריד בין אחים כי רגליו לרע ירוצו וימהרו לשפוך דם ומחלקות המזלות של כוכב זה הם טלה ועקרב והסימן מט"ע :

הגלגל הששי הוא שבו כוכב צדק ובלשון ערב משתרי

ויען כי הוא ממוצע בין שבתי שהוא קר ומאדים שהוא חם לכן הוא זה צדק חם ולא חוכו ממאדים ולחותו משבתי והוא גדול מגוף הארץ כמו שמונים ואחת פעם ומשלים הקפה אחת בשתים עשרה שנה פחות ל"ח יום . ועל ידו

פועל

פועל הבורא יתברך בעולם צדקה וחיים ויושר ואהבה וחבורה ומשבית האיבה והמריבה ומעורר הלבבות למעשה הטוב ולחזור בתשובה ולא להיותו ית' מכריח למעשה הטוב או להפכו כי אם לעורר לבד והוא מחדש הזרעים בתנובה ונותן מזון לנפש רעבה ומחלקות המזלות של כוכב זה הם קשת ודגים הסימן לק"ד :

הגלגל השביעי הוא שבו כוכב שבתי ובלשון ערב נקרא אל זחל וטבעו יבש נוטה אל הקור כי כל מין קרה וקרירות מושלת בו . והוא גדול מגוף הארץ כמו תשעים ואחד פעמים והוא המתון והכבד בתנועתו יותר מאלה שבעה כוכבי לכת וזה לפי שמה שיש מהם יותר קרוב לגלגל העליון הוא הכח המגיע אליו מאותו הגוף הראשון המנענע יותר חזק ר"ל היה כמונע מתנועתו והפרעים שהיה חלוף תנועות הכל יותר ומה שנתרחק ממנו היה המונע יותר חלש ולכן הירח הוא יותר מתבוסס בתנועתו עד שאינו משלים הקפתו כי אם בשלשים שנה פחות מ"ד יום ועל ידו פועל הבורא ית' בעולם הגבורה והעצמה והממשלה ומשפט ונקמה ומלחמות ובזה ושבי ורעב וטלטול מלכיות ועקירות ארצו' ומחלקות המזלו' אשר לזה הכוכב הם גדי ודלי והסימן שג"ד . אלה הם שבעה כוכבי לכת ונקראו כן לפי שלכל אחד מהם נמצא מהלך ידוע ניכר כלפי מזרח ואינו כן לזולתו ר"ל שזה ממהר במהלכו יותר מזה וזה הוא מתון בו יותר מזה ומגמת פני כלם במהלך הזה ועבר פניהם הוא לצד מזרח כמו שביארתי . עוד קוראים לאלה שבעת הכוכבים כוכבים נבוכים מפני שהם הולכים פעם לפנים פעם לאחור כאדם שהוא נבוך בארץ . ושבעה מקורות שבארץ הם כנגד אלה השבעה כוכבים כיצד הכסף לירח וכסף חי לכוכב והנחש' לנוגה והזהב לשמש והברזל לצדק והעופרת לשבתי והבדיל למאדי' ושאר המקורו' שאינם ידועים מספרם הם כנגד הכוכבים הקיימים שהם בגלגל השמיני כמו שאבאר. ודע כי בקרב עובי כל א' מגלגלי אלה שבעה כוכבי לכת זולתי גלגל חמה רצוני לומר שהם הכוכבים [illegible] קבועים בחלל עובי גלגליהם שני מיני גלגלים . האחד נקרא נושא כי הוא נושא לגלגל ההקפה או נקרא גובה לצפון והשני נקר' הגלגל ההקפה או עיגול על עיגול אבל הגלגל הגדול שביארתי שמרכזו מרכז העולם נקרא משוה אמור מעתה שיש לכל כוכב מהששה שביארתי ג' גלגלים כאשר תראה בזאת הצורה (ב) . וצורת העיגול הקטן הוא בחריצו של הנושא ולכן אם תמשוך שני קוים ממרכז העולם שקו אחד נוגע בעיגול קטן מצד מזרח והשני מצד מערב נקודת הנגיעה שבמזרח נקראת עמידה שניה וכשהכוכב באחד מב' מקומות נקר' עומד כשהכוכב בחלק העליון של העיגול הקטן נקרא מהיר ובחלק התחתון בין שני הקוים נקר' שוכב ר"ל הלוך אחורנית שהוא מהיר לרוץ והירח מפני שהוא מהיר לרוץ אין שייך בו עמידה ומהירות ושוכבת כמו בחמשה כוכבי נבוכה ומקום דבוק שני הגלגלים משוה ונושא הא' שבצד דרום וא' שבצד צפון נקראים ראש תלי וזנבו הא' שבמערב נקרא ראש והא' שבמזרח זנב וקראוהו תלי או תנין לפי שהוא הולך בצורתו שבאמצע הוא רחב והולך ומצר אל שתי הקצוות כאשר תראה בזאת הצורה שציירתי והוצרכו כל אחד מאלה הששה כוכבים לאלה השלשה הגלגלים שביארתי לפי שאם לא היה לכל אחד משוה ונושא אז היה בכל חדש הירח קדרות השמש ובכל חצי חדש היה קדרות הירח כי בחדושה היתה לפני החמה ובמלואה היתה נגדה בכל מרכז הארץ והוא הדין בשאר חמשה כוכבי לכת . ועוד הזכירו חכמי המחקר אלה שלשת הגלגלים בכל אחד מששת גלגלי נבוכה כמו שביארתי לפי שראו שטעמם מבולבלת כי במקום א' מוגבל יראה לכל א' שתנועתו ממהרת ובאותו מקום עצמו תראה מתאחרת ולכן הניחו להם גלגל ההקף שתנועת הכוכב בו בסבוב שוה ובגלגל יוצא חוץ למרכז נושא אותו ולכן במקום שסבובו שוה תנועתו תראה בלתי שוה כי הגלגל שהוא נושא הגלגל ההקפה הוא ממהר תנועתו:

הגלגל השמיני מהששת הגלגלים שביארתי הוא המקיף לגלגל שבתי וסמוך לו ונקרא גלגל המזלות וכל כוכבי הרקיע הקבועים שאין להם מספר שם קבועים במזלות שבזה הגלגל ונקראים הכוכבים הקיימים לפי שהם מורים לעולם אותו הריחוק שביניהם ולא ישתנה אע"פ שיש לכללם יחד תנועה ותנועתם איננה בעצמם רצוני לומר

שמקרעין גוף השמי' אך הם מתנענעי' במקרה כמסמר בספינה ולפי שאין להם תנועה בעצמם אלא שהם קבועים בכדורותיהם כאלו הם חלק מהגלגל לפיכך אין להם קול. והסבה בזנב שיראה בכוכבים אינו כי אם האויר כשיתלהב בקירוב מקדקד אותו הכוכב והגיע בראיית או' אותו הכוכב עד אור אותו האויר ולכן יראה כאלו הוא כלו אור אחד ארוך. ואלה הכוכבים שבזה הגלגל הם מכוונים הוברי שמים החוזים בכוכבי' לכוין בכל עת לידע איך הוא מערכתם אצל כוכבי לכת. ולפי שלא הגיעו החוזים ההם לידע טבעי אלה הכוכבים לכן מבקרים הרבה בדיניהם כי המטו הכל לטבע כוכבי לכת וחשבו כי שאר הכוכבים טפלים לאלה הככבים שהם העיקר. וכן רשד כתב כי הכוכבים הקיימים הם ממונים על החיים ואורך הימים. וכוכבי לכת על שאר עסקי האדם. ודע כי זה שיש בזה הגלגל השמיני כוכבי' שאין להם חקר מהם גדולים מכדור הארץ ומהם קטנים ממנה ומה שתחתיו מהגלגלים אין בכל אחד כי אם כוכב אחד הוא לפי שאם היה בגלגלים ההם כוכבים הרבה אזי היה משיג זה הגלגל עמל בנענעו לגלגלים כלם. וחכמי התכונה ראו לחלק שטח עקמימות הגלגל השמיני הזה לשני' עשר חלקי' וקראו לכל חלק מהם מזל ומפני זה קראוהו גלגל המזלות וסדר מערכתם הוא סדור ברקיע ממערב למזרח על הסדר הזה בשמותם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים והסימן טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד ובלשון ערב כך שמם המל תור גוזא סרטן אסד סנבלה מיזאן עקרב קוס גדי דלי חות ונקבו בשמות האלה לפי שבכל מזל מהם הוא נראה ממחברת הכוכבים המיושבים הקבועים בו כדמות הצורה ההיא. ויש ברקיע קו חולק את עיגול המזלות ברחבו לשני חלקים שוים ויהיו שש מעלות מצד זה ושש מצד זה והקו ההוא הוא דרך השמש ונקרא קו הקדרות לפי שכשהחמה והלבנה שניהם תחת הקו ההוא והיו זה כנגד זה או זה אצל זה אזי יהיה קדרות בשמש או בירח. וחצי עיגול המזלות הנוטה לצד צפון שבו שש צורות טש"ת סא"ב נקרא חלק הצפוני והחלק מן מע"ק גד"ד נקרא חלק דרומי וכל חכמי' דהסכמה אחת ראו לשום ראש מזל טלה שהוא בניסן ולקרותו ראש המזלות ר"ל שממנו יתחילו למנותם על הסדר האמור ועם היות שהגלגל עגול וכל עגול אין לו ראשית אמנ' מנאוהו ראשון יען כי בראשיתו נוסף האור על הלילה כמו שאבאר. וחלקו כל מזל לשלשים מעלות וכל מעלה לשלשים חלקים וכל חלק לששים שניים וכל שני לס' שלישיים וכל שלישי לס' רביעיים כל רביע לס' חמישיים וכל חמישי לס' ששיים וכל ששי לס' שביעיים וכל שביעי לס' שמיניי'. ודקדקו בכל זה החשבון כדי לחשב בזה הגלגל בדקדוק ובכיון כמה הוא מהלך השמש בגלגלו והירח בגלגלו בחודש וביום ובשעה כמו שאבאר בשביל הרביעי בע"ה. גם לאלה המזלות הסדורות בזה הגלגל הם נחשבין פרקי שנות החמה ותקופותיה כי בהגיע מרכז החמה על פי מסבתה המזרחית לחנו' נכח נקודת ראש מזל טלה ממנה שהיא ראש המזלות אזי יגיע היום בכל מקומות הארץ להיותו שוה במדתו ללילה והרגע הזה מזמני השנה הוא שבעלי חכמת התכונה יקראוהו רגע השואת הקיץ ובעלי מלאכת העיבור יקראוהו תקופת ניסן לפי שברוב השנים היא התקופה הזאת נופלת בחודש ניסן ואז הוא סוף ימי הקור ותחלת זמן הקיץ ועל שם שהשנה מקפת המזלו' נקראת תקופה כענין הקיף את העיר וכן וחג האסיף תקופת השנה שענינו כשתשלים החמה הקפתה אשר לה נחשבת השנה. ובהגיע מרכז החמה לחנות נוכח ראש מזל סרטן מהם ר"ל מהמזלות הקבועים אזי יגיע היום בכל מקום מהאקלימים לתכלית גדלו והלילה לתכלית קטנותה. והרגע הזה יקראוהו חכמי התכונה היפוך החום לפי שאז תתהפך החמה ותסב את פניה מצפון ותשוב להביט אל דרום ובעלי מלאכת העיבור יקראוהו תקופת תמוז לפי שברוב השנים נופלת התקופה הזאת בחודש תמוז ואז הוא סוף ימי הקיץ ותחלת ימי החום ובהגיע מרכז החמה לחנות נוכח ראש מזל מאזנים מהם אזי יגיע היום בכל מקום להיותו שוה ללילה והרגע הזה יקראוהו חכמי התכונה רגע השואת החורפי. ובעלי מלאכת העיבור יקראוהו תקופת תשרי לפי שברוב השנים היא נופלת התקופה הזאת בחודש תשרי ואז הוא סוף ימי החום ותחלת ימי החורף. ובהגיע מרכז

החמה לחנות ראש מזל גדי אזי תתהפך החמה ימנית ותסב את פניה להביט אל צפון והרגע הזה יקראוהו חכמי התכונה היפוך הקור ובעלי מלאכת העיבור יקראוהו תקופת טבת לפי שברוב השנים היא נופלת התקופה הזאת בחדש טבת ואז הוא סוף ימי החורף ותחלת ימי הקור ודע כי הגלגל השמיני הזה הוא מתגלגל על קטביו כלפי המזרח בכבדות רבה כמו מעלה אחת בכדי מאה שנה עד שישלים הקפה אחת על סדר המזלות כמו ששה ושלשים אלף שנה לדעת תלמי ולדעת אל בתאני בקרוב מארבעה ועשרי' אלף שנה אם היה העול' עומד זה הזמן:

הגלגל התשיעי הוא הגלגל הגדול והעליון שבגלגלים

ונקרא שמי השמים כמאמר שלמה הנה השמים ושמי השמי' לא יכלכלוך וחכמי התכו' קראוהו גלגל היומי לפי שעל פיו יהיה היום והלילה כי הוא מקיף העולם פעם בכל יום ממזרח למערב במרוצה רבה ועצומה סביב מרכזו שהוא מרכז הארץ ונושא בחיקו כל הגלגלים וכוכביהם והשמש והירח וכל צבא השמים ומכריחם להסיבם עמו במרוצתו כדי להקיף העולם ולהשתחוות עמו לפני יוצרו בכל יום וזהו שא"כ וצבא השמים לך משתחוי' המשל בזה לריחים שמתגלגלין ממזרח למערב ובהם נמלה שהולכת ממערב למזרח הפך תנועת הריחים הנה שעם היות שהריחים יכריחו לנמלה ההיא להתגלגל ממזרח למערב אמנם לא תנוח הנמלה לילך הליכה הרצוני ממערב למזרח וזאת התנועה יאמר בה חילוף ולא נגד כי אין לתנועת העגול' נגד לפי שאין כנגדה התנועה הישרה וכל שכן שאין כנגדה תנוע' אחרת עגולי ואע"פ שהאחת מן המזרח למערב והאחרת ממערב למזרח אין זה נגד. ודע כי אין לכדור הארץ אצל זה הגלגל העליון שום שיעור ולא שום ערך וזה מעולם קטנותה אצל רוב גדלו עד שהיא כולה נחשבת אצלו כמו נקודת מרכז העגולה או מרכז הכדור אצל ההקף. וכאשר חקרו חכמי התכונה במחקרם על עולם גדלו מצאו שאורך בריחו שהוא בריח העולם הוא יותר ממהלך כ"ד אלף שנה לפי המהלך בינוני לאדם שהוא ארבעים מילין בכל יום. ועתה בא וחשוב מספר מילי אורך הבריח הזה ומספר המילין שיש בגלגל המישור ומתוך כך תדע עולם אצל הגלגל העליון וגבורת היד החזקה שמגלגלת אותו תמיד כפי המרוצה העצומה שביארתי שאם תחשוב גם תראה כי יותר ממהלך אלף ושמונה מאות שנה היא מרוצת כל נקודה ונקודה מגלגל המישור בשעה אחת. כתב ארסטו הגלגל התשיעי קראוהו גלגל החלק מפני שאין בו שום כוכב ולכן אינו נרגש ולא נודע שיעור גדלו כלל. אלא השכל הוא שמורה ומעיד עליו. אמנם לא השגנו ממנו אלא שטח עקמימותו בלבד ואין להרהר ולתהות במחשבה כמה הוא עביו או בענין שטח גבנוניתו ומה יש חוצה לו כי אין כח בדעת האדם להשיגו ובאחרונה חקרו חכמי התכונה בחכמתם ובתבונתם העצומה ומצאו כי עוד יש גלגל עשירי יהיה קדם וקראוהו גלגל השכל והוא שכל הפועל ונקרא ערבות כאמרו סולו לרוכב בערבות ביה שמו והוא כדורי ככדורי הגלגלים והוא נברא כמותם ולא השיגו בו יותר. וביארו באותותיהם השכליות שאין גוף וגויה ולא שום מרחק ולא התפשטות ולא שיעור מחוץ לגלגל ההו' אבל הוכיחו באותותיה' ומצאו שאין לו חוץ כלל וזה דבר מופלא שאין דעתנו יכול לעמוד עליו לכן אסרו חז"ל לשאול או להרהר מה למעלה ומה למטה ודרשוה מהכתוב שאומר ולמקצה השמים ועד קצה השמים ואמרו מקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה שואל מה למעל' מה למטה מה לפנים מה לאחור. נאום המחבר הנה בארתי עתה מקום הגבול למניעת החקירה במה למעלה ומה למטה ובתחלת זה הנתיב בארתי מקום גבול מניעת החקירה במה לפנים ובסוף השער אבאר מקום גבול מניעת החקיר' במה לאחור בע"ה והנה באלה שלשה המקומות יתבאר כל המאמר ודע כי עשרת הגלגלים הגדולים האלה שביארתי כולם הם כמוכים ודבוקים זה לזה כגלדי בצלים ר"ל שאין שום ריוח ולא מקום פנוי כלל ביניהם אלא כל אחד מהם הוא פוגש בשטח עקמימותו ונוגע בשטח גבנונית התחתון הסמוך לו. ונחלקו חכמי המחקר בתנועות אל הגלגלים אם משמיעים קול בתנועתם אם לאו יש מי שכתב כי תנועת אלו הגלגלים מולידי' קולות נוראות עצומות מאד והיתה ראייתם על זה אמרם שהגרמים

הקטנים

השמים אשר אמרו כשיתנועעו תנועה ממהרת ישמע להם (קשקוש) (קרקור) עצום וגלגל מרקיע כ"ש גרמי השמש והירח והכוכבי' לפי מה שהם מן הגודל והמהירות אלא מרוב רחוקם ממנו לא נשמעם. אמנם ארסטו ימאן זה ויאמר שאין קול להם כאשר ביאר בספרו השמים. ודע כי גוף הגלגל אי אפשר בו שיקבל דמות ואפשר שיראה הלהות בלילה באויר אדמימות ודמותים משונים וגרמת זה או עובר האור הנקרה לו מקרירות הלילה או מפני שנוי איכות האויר הנופל עליו לפי שיפול עליו ביותר רוצה לומר במסיות האויר או בהזרם וזולתו מהצורות ורוב הדמותים הנראים באויר הוא האדום לפי בזה הדמות יעשה מפני עירוב הדמות המאיר עם השחור וזהו הנדמה בראיית האויר אדום בצד מזרח בבקר והוא עמוד השחר והשמש מראה אדומה בחוזק החום לפי שיסתור בינינו ובינה הסכל החם והיבש :

השביל הרביעי בביאור גלגלי השמש והירח ומהלכם ולקותם :

ביום הרביעי נאמר יהי מארת ברקיע השמים וכלל במאורות השמש והירח ושאר כוכבי הרקיע כבר נבראו ביום ראשון כשאמר יהי אור אלא שהמתין הכתוב בזכירתם עד שנראית היבשה כדי שתהא תועלתם ניכרת כאמרו להאיר על הארץ. ודע כי הסכימו החכמים (כאלו) שבכ"ה באלול נברא העולם נמ:א שני לבריאה אחד לתשרי ובו ביום נברא אדם הראשון וברביעי נתלו המאורות והשמש נתלה במזרח והלבנה במערב בתחלת הלילה שבאותה שעה רגילה חמה לבוא וגם באותה שעה רגילה לבנה לזרוח בתחלת חדושה ושמשו חמה ולבנה יחד בערבוביא מתחלת הלילה עד סוף תשע שעות ותרמ"ב חלקים ואז קטרגה הלבנה באותה שעה שהם במלואם כמאמר רז"ל כל מעשה בראשית בקומתן ובמלואם נבראו וזהו בג' שעות ביום כי בחמש עשרה בחדש באותה שעה שהלבנה מלאה אז לפעמים חמה במזרח ולבנה במערב וזהו בד' ע"ו שנתלו ברקיע ואז קטרגה הלבנה ואמרה א"א לב' מלכים שישתמשו בכתר אחד ואמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך ואותו המיעוט הוא שהיא מתמעטת מע"ו בחדש ולמטה וכלה עד כתום השערה וחוזרת ומתחדשת בע"ו האחרים עד שחוזרת לקדמותה ועל ידי אותה הנזיפה לא זרחה הלבנה עד שבא אדם הראשון וקדשה ביום שנברא בט' שעות בו ולכן צריך לקדשה בכל חדש ואחר שקדש החדש צריך לומר שראה הלבנה ואם כן נולדה שש שעות קודם דאמרי' סוף פ"ק דר"ה כ"ד שעות מתכסי סיהרא תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא נמצא שמולד ראשון היה בסוף שעה שניה של יום ששי דהיינו ו' י"ד ואמר הכתוב על שני המאורות וכוכבי הרקיע שנבראו להבדיל בין היום ובין הלילה לפי שע"י מסיבת הרקיע ונסיעתו בהם ניכרים הם היום והליל' ונבדלין זה מזה הואיל והשמש לבדו הוא שמאיר יומם והירח והכוכבים הם מאירין בלילה. וענין לאותות הוא כאלו אמר לסימן כמו איש על דגלו באותות כי אם לא הם לא היינו מכירין חלקי הרקיע ולא מרגישין בו כלל. ואמר למועדים כלומר לפרקים שלשון למועד אשר יעדו הואיל ועל ידיהם ר"ל ע"י מרוצת גלגליהם ונסיעתם בהם הוא מתחלק הזמן לפרקים ולעתים ידועים וכן לימים ושנים כמשמעו ואח"כ חזר לו הכתוב ודבר על השמש והירח בפרט לפי גודל מעלתם ולכן אמר את שני המאורת הגדולים כי הם גדולים בערך הכוכבי' ואמר בהם להאיר על הארץ לפי שאמר כבר שנבראו למשול ביום ובלילה וענין הממשל' הוא דבר אחר מבלי אור והוא שיש כוכבים שיש להם ממשלה ביום כמו השמש וצדק ושבתי ויש שמושלין בלילה והם הירח ומאדים ונוגה וכוכב ולכן הורה לנו שיש לשמש ולירח ממשלה בארץ בשנויים אשר יולידו בה. וממשלה בהויה ובאפיסה בכל השפלים כי השמש בממשלתו יצמיח ויוליד ויגדל בכל החמים והיבשים והירח בממשלתו מושל בכל הלחים והקרים ולכן יפרה המעינות והמים והראיה על זה תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח וחסרונם בחסרונו. ואל תחשוב שיש חום בשמש או קור בירח על שבא מהם זו הממשל' חלילה כי אז היו מורכבי' והרכבתם היתה סבת הפסדם ואינו. כי הם עומדים קיימים לעולם רק מפני שתחלתם הם והאם בא מעליהם ייחסנו להם הענין והודיענו הכתוב כי עם הממשלה נבראו גם להאיר על הארץ והנה אבאר גלגל השמש ומהלכו וגלגלי

הירח

הירח ומהלכה וקדרות השמש וקדרות הירח:

דע שיש לשמש שני גלגלים כדורים כל אחד מהם מקיף השני והוא הסובב לגלגלי השמש והוא גוף כדורי יסוב אותו שני שטחים שוים מרכזם מרכז הכדור והוא מרכז העולם יגע בגבהיתו בקערות בגלגל מאדים של מעלה ממנו והשטח התחתון יגע בגבהיות גלגל נוגה ונקרא זה הגלגל גלגל הממושל שעל גבו תסוב העגלה הנמשלת בגלגל המזלות ונקרא גם כן הגלגל הכללי לגלגלי השמש והחלק השני נבדל מן האחד והוא גוף עגול יסוב אותו שני שטחים שוים מרכזם מרכז העגלה חוץ למרכז העולם יגע בשטח העליון שהוא גבהיתו לשטח גלגל הממושל בקערותו על נקודה משותפת ביניהן ונקרא זה הגלגל גלגל הנוטה וגלגל היוצא המרכז כאשר תראה בצורה (ג) והשמש הוא גוף כדורי מקשה אין בו חלול תחוב בסוף הגלגל יוצא המרכז כאבן התקוע בתום בין שני שטחיו עד כי ישוה גובה עביו של גלגל וימלא שטח השמש שני שטחי זה הגלגל והוא הנקרא ג"כ הנושא שהוא נושא השמש ומרחקו משני צדדיו והוא הקוטב הסובב עליו מרחק אחד והשמש הוא מהלך על האופן שגופו מסור בשטח אופן המזלות ואינו פונה מעליו לא לצד צפון ולא לדרום ומרכז האופן הזה הוא אופן המזלות אשר הוא מרכז הארץ מפני זה נקרא גלגל המדומ' לאופן המזלות. ובשטח הגלגל הזה הוא הגלגל השני שביארתי אשר מרכזו יוצא מן מרכז הארץ ומתרחק ממנו כדי שני חלקים משש' חלק בחבל השמש אשר הוא קוטר האופן והקוטר הזה חולק את הגלגל לשני חלקים שוים על שתי נקודות הנקודה האחת רום גובה החמה והנקודה השנית הוא סוף שפלות החמה והחמה גלגולה בגלגל הזה יוצא המרכז והיא הולכת עליו ממזרח למערב הלוך השוה אלא שהוא נראה מתחלף כי בעת שהיה החמה בנקודת רום גבהה היא ברחקה הקלה מן הארץ ובסוף עילויה והיא נראית כאלו הולכת במתינות והיא סוף מרוצתה וכשהיא מתגלגלת מרום גבהה נראית כאלו היא יורדת ומתקרבת מן הארץ והוא למראים העין ממעיטה את מתינותה ומוסיפה בהליכת' עד שהיא מתרחקת מנקודת רום גבהה צ' חלקים והיא נראית במקום הזה הולכת מהלכה השוה והיא במרחק הבינוני מן הארץ וכשהיא מתגלגלת מנקודה הזאת נראית כאלו היא יורדת ומתקרבת מן הארץ ומוסיפה במהלכה על המהלך השוה מגעת אל נקודת שפלותה ונראית במקום הזה כמרחקה הקרוב מן הארץ בסוף מרוצתה וכשהיא מתגלגלת מנקודת שפלותה נראית כאלו היא עולה ומתרחקת מן הארץ ונראית מחסרת ממרוצתה עד שהיא מרחקת מנקודת שפלותה צ' חלקים והיא נראית בכאן שנית במהלכ' השו' ובמרחקת הבינוני מן הארץ ובגלגולה מן הנקודה הזאת נראית מוסיפה בעליתה ומחסר' את מהלכה ממהלך השוה עד שהיא מגעת אל נקודת רום גבהה אשר התחילה ממנה לסבוב והעניני' אשר הם מתחלפים עליה במהלכה הם שלש ענינים ומראה מעשיה ואתנו בבני הארץ מתחלף בכל ענין וענין הא' מן העניני' הוא כשהיא במהלך השוה והמרחק הבינוני והשני כשהיא במהלך המתינו' והמרחק הקלה. ודע כי לשמש ג' תנועו' הא' תנועת הגלגל הממושל סביב מרכז העולם על סדר המזלו' שהוא מן המערב למזרח על שני קטבין כנגד קטבי גלגל המזלות בתנועות גלגל המזלו' הוא גלגל הכוכבי' והיא התנוע' הכבדה שמקיף העולם כלומר אלף שנה כמלא בק' שנה מעלה אחת ובכל יום ולילו עמו כ"ט דקים בקירוב ויתנועע גלגל היוצא בתנועתו ונקראה זאת התנועה תנועת הגובה ובלשון ערב אל אוג ותחלת' מראש טלה והוא הזמן המעולה בין הקור והחום והוא זמן האביב והתנועה השנית היא תנועת גלגל היוצא המרכז חוץ למרכז העולם והוא בשטח גלגל הממושל שהוא כנגד גלגל המזלו' לא יטה מעליו והוא יתנענע סביב מרכזו על שני קוטבין חוץ מקטב גלגל הממושל ותעתק השמש עמו בתלק ממנו ואז נרשם ממרכז השמש עגול' דמיונים מרכזה מרכז גלגל היוצא המרכז ותנועתו בכל יום חמשים ותשעה חלקים וה' שניות שהמעלה ששים חלקים והחלק ששים שניות כמו שביארתי למעל' כמלא: זאת התנוע' מעלה אחת בכל יום פחות שנים וחמשים שניות וזאת התנועה תניעת האמצעיים והתנועה השוה ותחלתה מראש טלה והתנועה השלישית היא תנועת מצטרפת בהצטרפותה לגלגל המזלו' והיא התנועה הנחלפת וזו התנועה בגלגל אין

בו שנוי המנה שהשנוי הוא בעבור המקום שהיא מהלכת בו מגלגל המזלות כי ידוע הוא שתנועת השמש על סביב העגולה יוצאה המרכז על כן יראה בתנועתה שנוי בערך גלגל המזלות כי זמן הלוכה בחצי האחד רב מחציו האחר בעבור שיהא בחצי גלגל המזלות מהגלגל היוצא המרכז יותר מהחלפת ויהיה בחצי אחד מגלגל פחות מחציו כמלא השנוי בעבור המקו' שהיא מהלכת בו מגלגל המזלות צריכין להוסיף או לגרוע על הלוכה האמצעי ואתה תראה שהחמה צומחת וזורחת בכל יום ויום בקו אופקנו המזרחי עולה לו מרכזו משם מעט מעט בגובה הרקיע הולכת ומתגלגלת על קשת יום גליל ידוע מגלילי מסבתה עד שיגיע לחנות על אופן חצי היום ממעלה ואז רגע חצי היום ומשם הוא נוטה לערוב פונה לסבוב ויורד כלפי מערב מעט מעט בשיפולי הרקיע וכן עד שתבא ויבקע מרכזה על נקודה מערב הגליל ההוא וזה הוא סוף היום ההוא ותחלת הלילה הסמוך לו במקומנו ומשם הוא מתעקם עוד לירד ולסבוב כדרכה הרקיע שמתחתנו מתגלגלת לשם כל הלילה על קשת ליל גליל ההוא עד שתגיע בסוף הלילה לקו המזרח שנית וכבר השלים בו הרקיע הקפה אחת על פי המסיבה הזאת בכדי ארבע ועשרים שעות שעבר מהזמן ואז הוא סוף הלילה ההוא ותחלת היום הסמוך לו במקומנו והיא זרחת ביום זה הב' ועולה לה מרכזה מקו אופקנו המזרחי אבל לא מהנקודה שעלה ממנו אתמול לפי שהגלגל יוצא המרכז מקיף העולם בשנה תמימה שהוא מהלכה בכל יום נ"ט רגעים והסימן ולשמש שם אהל בהם ומלא מהלכו שעה בהדב אם כן אי אפשר שתזרח השמש היום מהנקודה שזרחה אתמול אלא מנקודה אחרת קרובה מאד ממנה ושכנה לה והיא כמו כן סובבת ועולה כדרכה בגובה הרקיע הולכת ומתגלגלת על קשת יום גליל אחד קרוב מאד מהגליל שסבב עליו אתמול ושכן לו ומקבל ועוברת ביום הזה על נקודה אחרת מאופן חצי היום קרובה מאד ושכנה לנקוד' ממנו שעבר' עליו אתמול והיא מתגלגלת משם והולכת כדרכה ויורדת על תשלום קשת יום הגליל הזה וכן עד שיבקע מרכזה על נקוד' אחרת מקו אופקנו המערבי קרוב' מאד ושכנה לנקודה שבקעה עליה אתמול ומיד היא באה ומסתתרת תחת אופקנו כאילו לסבוב כמו כן ברקיע שמתחתינו הולכת כדרכה ומתגלגלת לה כל הליל' על קשת ליל הגליל הזה עד שתזרח בבקר מנקודה אחרת מקו אופקנו המזרחי וכן הוא משפטה כל הימים רצוני לומר שמיום ליום היא מאירה את גלילה ונקודת מזרחה ומערבה ומערבה על אופן החצי היום עד שהיא לפי זה נראית כמדלגת מיום ליום ומקפלת מגליל אחד לגליל שני מצדו קרוב מאד ממנו ומקביל לו כמו שביארתי וכן עושה תמיד עד תשלום סבובה על כל גלילי מסבתה ותגמור אותה בשנה תמימה כמו שביארתי ותחזור אחרי כן מיד לסבוב עליהם בשנה אחרת כבראשונה ולכן נקראת אז שנה מלשון שנו וישנו רוצה לומר שענין שנת החמה וטעמה הוא שתשלים החמה הקפה אחת ותשנה ותשוב למקומה הראשון שממנו התחילה השנה שעברה וכן לתשובת השנה פירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה שהיתה בו בתחלת השנה שעברה ומנין ימי השנה שבה יהיה זה ההקף שלם כמו שביארתי נחלקו בו רז"ל שמואל הוא' שזה יהיה בשס"ה יום ורביע יום שלם ורב אדא הוא' כי לפי החשבון המכוון והמדויק יהיה בשס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים מתתר"ף בשעה וי"ב רגעים בחלק ודע כי אינה נראה זריחת השמש ושקיעתה בכל העולם בשעה אחת הם לפי שהארץ כדורי כמו שביארתי למעלה בשביל השני ולכן כשישקע השמש בטוליטולה דרך משל יהיה עדיין יום גדול בירושלי' לפי שמצד מערב יראה שהוא עדיין יום לפי שהשמש שוקעת מצד ההוא וכבר יראה שהוא לילה מצד המזרח לפי שכדורית הארץ הוא מעכב אז משם האור אבל אם היה קו העולם שוה ר"ל שהיה שטח העולם שוה אזי היה זורח ושוקע השמש בכל המקומות בשוה:

נאם המחבר הנה ביארתי גלגלי השמש עם מהלכה ועתה אבאר גלגלי הירח ומהלכה דע כי לירח נמצא שלשה גלגלים כל אחד מהם למעלה מחברו והם מקיפים לכדור הארץ ומסבבין עלי' כי היא המרכז ואחד מהם הוא גדול שסובל שאר גלגליו והוא נפלג בחלל עביו אחלת לשני גלגלים גדולים מכוונין זה תוך זה ונסמכין זה לזה חקוקין סביב מרכז

המזלות החיילין הם הוא נקרא גלגל הנזכר
והוא דק עד מאד ראוי לומר שעביו הוא כמלוא
נימא נטוי מלמעלה כעין רקיע וקטביו הם
קטבי המזלות ר"ל שהעגולה הגדולה העוברת
על אמצעיתו ממזרח למערב היא חקוק' וקבוע'
בעב' החגור' וכאלו היא החגורה עצמה ולפיכך
יקרא הגלגל הזה מגלגלי הירח בשם הגלגל
הדומה לגלגל המזלות הואיל והוא עומד מכוון
נכחו חקוק על קטביו וסביב מרכזו ואינו נוטה
משטח האופן ההוא לשום צד כמו שהלענו
והשטח העליון מזה הגלגל יגע בקערות גלגל
כוכב שהוא למעל' ממנו והשטח התחתון ממנו
קעריתו יגע בגבנונית גלגל השני של הירח
שהוא למטה ממנו והגלגל השני נקרא גלגל
הנוטה ואינו דק כמו הראשון אלא עובי גדול
יש לו ומדתו כמדתו אלא שקטביו אינם מכווני'
נכח קטבי העליון שהם קטבי המזלות אלא
רחוקים הם זה מזה כבדי ה' מעלות מחלק
האופן העובר על ארבעתם עד שתהיה לפי זה
העגלה הגדול' העוברת על אמצעיתו ושקטביה
הם קוטביו נקראת מסלת הירח והוא נחלק
לחצאין ונמשך עם עגולת הגלגל הדומ' שביארתי
על שתי נקודות שהם ראש התלי וזנבו שביארתי
בשביל השלישי המחצית האחד לצפון כגון ה'
חלקים מהם ברקיע והמחצית השנית פונה
לדרום מאופן המזלו' בכדי הה' מעלות שביארתי
והגלגל השלישי נקרא גלגל הנושא או גלגל
ההקפה לפי שהוא מקיף על עצמו בתוך הירח
התקוע בו כי הוא קטן שאינו חופף את הארץ
אלא קבוע הוא במקום ידוע מחלל גלגל הנוטה
כדי לנסוע בו סביב מרכז הארץ ובכדי אורך
אלכסונו הוא עובי הגלגל הנוטה הנקרא מסלת
הירח שהוא נושא אותו וסובב על עצמו תמיד
סביב מרכז המזלות על שני קטביו שביארתי
במרוצה שוה על סדר המזלות ומקיף בו העולם
ובמקום ידוע מחלל עבי זה גלגל ההקפה הוא
הירח כדורי תחוב ותקוע ולפוף בתוכו כמו
מסמר וכאבן מרגלית קבועה בחותם והוא
ממלא שני שפתיו והוא כגלגל עשאו ונושא בו
במקומו סביב מרכזו עד שיהיה גלגל ההקפה
לפי זה פוגש ונוגע בנקודה ידועה מתכליתו
לנקודה מגלגל כוכב והנקודה הזאת מגלגל
ההקפה היא נקודת רומו וכשיגיע מרכז הירח
לחנות עליו על פי מרוצת גלגל ההקפה ונסיעתו
בו על פי מנהגה אזי לשם יהיה הירח כבר
הגיע לתכלית גבהו ומרחקו ממרכז הארץ עד
כי הוא אזי לשם מנשק בגלגל כוכב והנקודה
השנית שכנגדה מגלגל ההקפ' היא שפל ההקפ'
כאשר תראה (בזאת הצורה) ציור (ד) :

והנה אבאר תנועת כל אחד מהם תנועת
גלגל הראשון הנקרא גלגל הנזכר הוא
מן המזרח למערב הפך תנועת גלגל המזלות
סביב מרכז העולם על שני קוטבין כנגד שני
קטבי גלגל המזלו' ויקיף גלגל הרקיע בי"ח שנה
ועוד עשרים יום ובכל יום יתנועע שלש' חלקי'
ואחד עשר שניות בקירוב ויתנועע עמו לפאת
מערב השתי נקודות הנקראו' ראש וזנב שבהם
יהיה ליקוי השמש והירח כמו שאבאר לפנים
בע"ה ותחלת זו התנוע' מן הנקודה שהוא כנגד
תחלתה טלה ותנועת גלגל השני שהוא הגלגל
הנוטה הוא גם כן ממזרח למערב הפך תנועת
גלגל המזלו' סביב מרכז העולם על שני קוטביה
חוץ מקטבי גלגל המזלות ויתנועע עמו גלגל
הרקיע בכ"ו יום וח' שעות ועוד חלקי שעה
ובכל יום הולך אחד עשר מעלות ותשעה חלקים
ותחלתה מתחלת טלה וזו התנוע' נקראת תנועת
האוגה והוא גובה הירח בו בעבור מרכזו שהוא
יוצא ממרכז העולם ומסבב סביב מרכז העולם
על עגולה על כן יהיה פעם גבוה ופעם נמוך
ולא כשאר גובה כוכבי לכת שיש להם מקומות
ידועים אמנם גובה הירח אין מקום ידוע לפי
חלוף תנועותיו ולכן נקרא זה הגלגל גלגל
הנוטה לפי שתנועתו אינה כנגד המזלות ולא
כנגד גלגל הנזכר אבל הוא נוטה מעליה' חמש
מעלות יותר מנטיות גלגל השמש כי נטית גלגל
השמש מן הקו השוה כ"ג מעלות והיא נטיית
גלגל המזלות מעל הקו השוה יהיה נטיית הירח
כ"ח מעלות ותנועת גלגל הנושא יתנועע מן
המערב למזרח סביב המרכז שלו חוץ ממרכז
העולם בכל יום כ"ד מעלות וכ"ג חלקי' בקירוב
על שני קוטבים חוץ מקטבי גלגל המזלות וחוץ
מקטבי גלגל הנוטה ויוליך עמו הגלגל הקטן
והוא הגלגל התדויר מנקודה אל נקודה אחרת
ונקרא תנועת הרוחב בעבור נטייתה מעל גלגל
המזלות והוא בעינה תנועת האורך בערך תנוע
המזלות ותחלה' מנקוד' המרחק הגבוה מגלגל

הנוטה

הנוטה ושני קטבי זה מרחקו מעל קוטבי גלגל הנוט' בפאה אחת כי שני קטבי הנוטה מתרחקים מעל קטבי גלגל המזלות לשתי פיאות נחלפות ותנועת גלגל הדויר הירח יתנועע על עצמו במקומו על מקום מיושב ושני קוטבים מיושבים הפך תנועת גלגל המזלות והוא שיתנועע מן המזרח למערב הפך תנועת הנושא ויוליך עמו הירח בכל יום י"ג מעלות וד' חלקים בקירוב ותחלתה מגובה גלגל התדויר מנקודה מרחקה העליון שהוא גבהו וזאת התנוע' נקראה תנוע' החלוף עבור גלגל הנושא שמקיף העולם הולך ממזרח למערב וגם נקראת זו תנועה סגולת הירח כי שתי תנועות של שני גלגליו הראשון והשני תולה לו והם מנענעים אותו כמו שמנענע ערבות וגלגל המזלות לכל גלגלי השמים נמצא שתנועו' הירח האמתיות חוץ מן המקריות חמש תנועות והן תנועה גלגל הגוזהר ותנועת גלגל הנוט' ותנועת גלגל הנושא ותנועת גלגל התדויר ותנועת כל גלגל הירח בתנועת גלגל המזלות והיא תנועה כבדה לא הראה ממהירות תנועת הירח ותנועה מצטרפת לגלגל המזלות והיא תנועת החלוף ודע כי הירח הוא מהיר במרוצתו המזרחית כמו י"ג פעמים ויותר מעט ממרוצת החמה וזה כי מרוצת החמה בזמן החדש היא כמו מזל אחד פחות מעט אבל הירח משיפרד מן החמה בראש חדש ויפנה לו ויעבור לפניה לצד המזרח עד שידבק אותה שנית הוא ממהר לנסוע ולעבור נכח חלקי המזלות כלם וגם נכח המזל ההוא פחות מעט שנתגלגלה לה החמה בזמן החדש ההוא וידבק אותה לפם הרי שמרוצת הירח כלפי מזרח בכל עת ועת ידועה היא על דרך קירוב כמו י' פעמים ממרוצת החמה המזרחית בעת ההיא וזה הוא שגורם שידבק הירח את החמ' ויעמוד לו מתחתיה מכוון נכחה בכל ראש חדש וחדש מחדשי העולם ותיכף לו מיד יסור לו מנכחה ויעבור לפניה לצד המזרח הולך ורץ לקראתה בכל ימי החוד' ודולק אחריה עד שידבק אותה שנית וכן הוא משפטו פעם אחר פעם כל ימי עולם וענין הדביקה הזאת וטעמה הוא שיקר' קבוץ שני המאורות והוא על שני מדות יש שיהיה קבוצם ההוא לפי מקומם האמתי במזלו' רצוני לומר בשיגיע להיות מקום הירח האמצעי בין הקו המתוח ממרכז העולם בשוה עם האמצעי ובין האמתי והקבוץ הזה הוא שיקרא קבוץ אמצעי או בינוני ואז הוא ראש החדש האמצעי והוא הרגע שבעלי מלאכת העיבור יקראוהו מולד הלבנה לפי שדומה האור המתחיל בה לילוד היוצא מבטן אמו ואליו יחשבו לכל חדש וחדש שירצו ויכוונו וידעו באי זה חלק מאי זה שעה מאי זו לילה או יום מימי השבוע יחול רגע המולד ההוא וזה לצורך קביעות ראשי החדשים והמועדים בזמנם הראויים להם ויש שיהי' קבוצ' ההוא לפי מקומם האמתי במזלו' רצוני לומר שיהי' אז עמוד מרכז הירח נופל על נקודת מקום החמה האמתי במזלות ר"ל שילך הקו נכון למרכז הארץ וקבוצם זה הוא שיקרא קבוץ אמתי ואז הוא רגע החדש ותחלתו לפי האמת ואליו יחשבו בעלי התכונה ויכוונו את עתו ומקומות המזלות כדי לידע על ידי כן ולהכיר סדר מערכת כוכבי הרקיע זה אלא זה בעת ההיא וזהו מאמרם ז"ל פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה כאשר תראה

(בזאת הצורה) ציור (ה) :

כבר ביארתי בשביל השלישי כי צורת הירח היתה כדורי מקשה וצורתה אינו ספירי כגוף השמים אלא שחור ומעובה להזהיר ולקבל את האור מן השמש ולהאציל מזהרו על הארץ כי מהשמש שופעים זוהרים לירח כמו שיקרה כשתקח נחשת או ברזל קלל מלוטש יפה ותשימהו כנגד השמש שיצא ממנו זהר ואורה כן הלבנה לפני השמש וחצי שטח גופה העומד נכח החמה ורואה פניה היא המאיר תמיד וחצי האחר היא שלול מהאור זה לפי שגופה עבה לא יוכלו קוי ניצוצי זיהורי החמה המקבילים לה ומזהירין אתה לפלש לה ולעבור לצדו הא' שכנגדו . ודע כי עקמומית גלגל הקפתה חולק את גופה לשני חלקים שוים האחד כלפי מעלה והאחד השני כלפי מטה ובעת מולד החדש אשר הלבנה והחמה נכנסין ברגע א' מחלקי הרקיע יהיה חצי גוף הלבנ' אשר כלפי מעלה רואה את השמש והוא מזהיר ומאיר כלו ואינו נראה לנו. וחציו האחר אשר כלפי מטה אשר הוא נוכחי אלינו ועליו בלבד יוכלו ליפול קוי הבטתינו הוא נסתר מן השמ' ומפני זה הוא שחור כלו ומחשיך ומשיפרד לו ויסור מנכח החמה מאין לרוץ כדרכו

כדרכו ולעבור לפניה נגד מזרח וכפי מה שהוא מתרחק ממנה כן הוא הזוהר השופע עליו ממנה מתגלגל הולך ונפחת מכלפי מעלה מפאת מזרח ומוסיף להתפשט בחצי שטח שכלפי הארץ מפאת מערב ולכן תראה ובלילה הראשונה לחדשו הוא סמוך לשקיעת החמה גבוה מעט על אופק המערבי והאור כבר התחיל להתילד בו ולהראות כעין קשת דקה של זוהר ומיד הוא שוקע לו ובא אחרי החמה להתגלגל כמוה ברקיע שמתחת על פי המסיבה המערבית ואז כבר נפרד לו מדביקותו אותו ועבר לו לפ יה נגד המזרח ונתרחק לו ממנה בכדי קשת המרחק ההוא שבינו לבינה והולכת כל הלילה ההיא תחת הארץ ולבקר יוצאה באופק מזרח והולכת ממעל לארץ כל היום ההוא ובתחלת הלילה השנית לחדושה תראה גבוהה מעל קו אופקה יותר על גבהו של אמש כדי שתים עשרה מעלות על דרך קירוב שהם חלק אחד מחמשה עשר מהמרחק כלו שממערב למזרח אם כן יראה ששתים עשרה מעלות הללו הם שנתגלגל אותם הירח ואחר לו ביום השני כלפי מזרח יותר על גלגל החמה למזרח ותראה עוד שכבר הוסיף האור להתפשט בו בתחלת הלילה השניה יותר מבראשונה כמו חלק אחד מחמשה עשר משטח גופו וכל זה היה לו על פי מרוצתו המזרחי והוא מתאחר מתעכב מלשקוע יותר ממה שנתעכב בלילה הראשונה כגון ארבעה חומשי שעה על דרך קירוב והיא הולכת ומערבת תחת האופק כמנהגה וכן הוא דינו מיום ליום מתחלת החדש ועד חציו לאחור לו בכל יום כלפי מזרח ומוסיף להתרחק מהחמה שנים עשר מעלות והאור הוא הוסיף על ידי כן להתפשט בו מיום ליום כמו כן חלק א' מחמשה עשר משטח גופו בכדי כן הוא מה שיחסר האור ממנו ומלמעלה בכל יום ויותר וכן הוא מנהגו עד שיגיע חצי החדש רצוני לומר בתחלת ליל חמשה עשר ממנו ואז רחוק מהחמה כלפי מזרח מאה ושמונים מעלות שהם מקצה מערב עד קצה מזרח ולכן הגיע לתכלית ריחוקו ממנה ועומד לו אז מכוון כנגדה ומקביל לה ולפיכך יגיע אז לכיונו חציו המאיר הוא מלא שכלפי הארץ ונראה אז כולו מלא אור ויצא חציו שכלפי מעלה קודר כי הוא נסתר מן החמה. זה הכלל כפי רחוקו מהחמה כן הוא האור מוסיף להתפשט בחציו שכלפי הארץ וכפי קרובו ממנה כן הוא האור הולך ונפחת מחצי זה שכלפי הארץ ולפיכך הוא החלק המזהיר ממנו אלינו בימי שני רביעי החדש שמשני לדי הקבוץ פחות מהקודר ובימי שני רביעי החדש שמשני לדי ההקבלה הוא החלק המזהיר ממנו עלינו עודף על הפגום. בעת רבוע הראשון הוא שוקע בחצות הלילה. בעת רבוע השני יזרח בחצות הלילה. ובעת רבוע החדש הן הראשון או השני הוא המזהיר אלינו והפגום מחצה על מחצה. ומעת חצי החדש ועד סופו והוא מיום ליום מעמיק להתגלגל ולחזור על סדר המזלו' הולך לפיכך אחור ומתקרב להחמה בכדי שתי' עשרה מעלו' בכל יום מתאחר מלזרוח בכדי ד' ה' בשעה והולך האור ונפחת ממנו מפאת מזרח בכל יום כמו כן בכדי חלק אחד מחמשה עשר משטח גופו שכלפי הארץ ומוסיף. להתפשט בכדי כן בשטח גופו שכלפי מעלה וכן יעשה עד שידבק את החמה בסוף החדש ויגיע לו לעמוד בעת ההיא מכוון נכחה ויפחת האור אז ממנו ויעדר לגמרי ואז נשלם החדש וזו המלה אגודה מלשון חדוש ונאמרה על חדוש הלבנה בלבונה וגדר החדש הוא מהלך הלבנה בה בגלגל מעת דביקתה עם החמה עד שהיא נדבקת עמה פעם שניה וזה יהיה בכ"ט ימים וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים מתתר"ף בשעה. ואם תשאל ותאמר הנה מבואר למעל' כי תנועת גלגל הירח העצמות רוצה לומר הרצונית הוא ממערב למזרח בתנוע' הרצוית פעם אחת בכ"ד שעה. ואם כן היה נראה שהיתה צריכה הלבנה להראות בכל לילה במקום שנראית בלילה הראשונה לפי שמתערב להערב יום כ"ד שעה וכשיעור זה הזמן מקיף הלבנה הגלגל כולו ואם כן למה לא תראה הלבנה בלילה השניה על אופק המערב יותר גבוה ממה שנראית בלילה הראשונה כאלו השלימה סבובה והתחילה מעט מהיקף שני וכל זה בכ"ד שעה, אשיב כך הוא כמו שביארתי שתנועת הגלגל הירח הרצונית הוא ממערב למזרח והגלגל היומי מוליד אותה ממזרח למערב בתנועה הכרחית פע' אחת בכ"ד שעה ובעוד שיסבב אותה הגלגל היומי בסבוב ההכרחי ממזרח למערב אחרת היא בתנועתה העצמית מעט מהמערב למזרח אם כן יחסר לה המהלך ותגיע יותר מהר' לנקודה ההוא שהשיג

אותה משה גלגל היומי ועדיין לא נשלמו אז כ"ד שעה עד שתלה מעט מן ההקף הב' בלילה השנית בהערב שמש כבר השלימה הלבנה הקיפה והלכה מההקף הב' כמו כן נ"פ יותר ממה שהלכה הלילה הראשונה א"כ כל לילה יחסר לה מהקיפה כפי מה שהלכה היא בתנוע' העצמית ולכן בכל לילה נראית מתרחק יותר מאופק המערב ומתקרבת למזרח עד שבסוף החדש תראה בסוף הלילה במזרח :

נאם המחבר הנה ביארתי גלגלי הירח ומהלכם ועתה אבאר ליקותם ולקוי השמש דע כי כאשר השמש תהיה ממעל לארץ אזי יאיר פני הארץ ויחשיך תחתיה וכשתהיה השמש תחת הארץ יחשיך פני הארץ כאשר תראה באלו שתי הצורות . (ו) (ז) עם היות שהארץ לא תעכב האורה מלבא עלינו כי הנה ביארתי בשביל השלישי שגוף השמש גדול ממנה ממנה מאה וששים פעם אמנם הכבל והאדם מעכבין אותו מלעבור לו והחשך יתחיל לעלות מן הארץ עגול בדמותה וכל מה שעלה נעשה צר ונקטן כמותו ויעלה כן עמוד החשך עד שיגיע לגלגל הירח וגם לגלגל השמש שעליו . וכבר ביארתי למעלה כי הירח יקביל לחמה ויעמוד כנגד' בחצי כל חדש וחדש החמה בגלגלו והירח בגלגלו ואם תהי' הקבל' הזאת בליל' אזי עכ"פ יהיה הירח בתוך עמוד החשך הואיל והחמה מקבילה החשך תמיד כמו שביארתי . כשיהיה הירח בתוך עמוד החשך אזי ימנע אורו ממנו ולא נראהו וזהו ענין הלקוי אמנם לא ישתנה באורו שום שנוי ולא חסרון באותה שעה כאשר חושבין בני אדם . ואם תשאל ותאמר הואיל וסבת לקוי הירח הוא כשתהיה ההקבלה ההיא בלילה אם כן מדוע לא יקרה כן בכל הקבלה שתהיה בלילה . אשיב כבר ביארתי למעלה כי מרכז גלגל השמש חוץ גלגל הירח ולא מרכז שום אחד משאר הגלגלים אמנם הוא יוצא קצת לצד דרום ויטה חצי גלגל השמש לצד דרום ה' מעלות וחציו השני יטה לצד צפון כמו כן ה' מעלו' כאשר תראה (בזאת הצורה) ציור (ח) ולפי שיטה גלגל השמש מגלגל הירח לכן אפשר שילך ירח בגלגל ולא יכנס דבר ממנו בעמוד החשך שהוא בגלגל השמש כנגד גוף הירח בעת ההקבלה שתהיה בלילה ואז לא יראה לקוי אמנם אם יהיה הירח במלואו והוא אצל ראש תנין או אצל זנבו בנכח השמש ולא תהיה בעת ההיא הלבנ' נוטה משטח אופן המזלות לא לצפונה ולא לדרומה נטייה שיש בו ממש אזי הארץ הוא בכוון בין השמש והירח וסותרת אור השמש מן הירח כי אין לירח אורה כי אם מהשמש ולכן יכהה אורו לפי שהארץ מציל עליו ועל כל פנים יכנס הירח בעמוד החשך ואז יהיה לירח קדרות גמור ושלם אם יהי' ביום יהי' הירח במחצית הרקיע אשר תחת הארץ ולא יראה לקותה לבני העולם ולא יזיק להם ואם יהיה הלקותה הזה בלילה אזי תהיה הלבנה במחצית הרקיע אשר על הארץ ויראה לקותה לבני העולם ויזיק להם ואולם יהיה השמש או הירח בעת ההיא רחוק מעט מהראש או מהזנב אזי יהיה מעט מגוף הירח בעמוד החשך ובאותו המעט יהיה הלקוי לבד ולא בכלו . אבל אם יהי' הירח בעת ההקבלה ההיא י"ב מעלות רחוק מהראש או מהזנב אזי הירח נמלט מלעבור בחשך ולא יהיה לקוי בשום חלק ממנו כלל. ודע כי פעמי' ירא' הלקוי במקום א' ולא במקום אחר וסבת זה הוא עבור מה שביארתי למעלה שלפעמים יהיה יום במקום אחד ולילה במקום אחר וזה גורם כדור הארץ כמו שביארתי שם ולכן במקום שיהיה לילה בעת הלקוי יהא ניכר בו הלקוי ובמקום שיהא אז יום לא יהיה ניכר בו הלקוי כלל כמו שביארתי בסמוך והא לך צורת לקוי הירח ציור (ט) :

והנה אבאר לקוי השמש . דע כי זה לא יקרה בלתי בסוף החדש בעת המולד כשהלבנ' והחמה מתחברים יחד בחלק א' מחלקי הרקיע במראית העין ויהיה החבור הזה בראש התלי או בזנבו כשתהיה הלבנה בשטח אופן המזלות אשר הוא מהלך החמה ולא יהיה הנטייה ממנו לא לצפון ולא לדרום במראית העין ואז תהיה הלבנ' נכח פני העול' ומונעת את אור השמש לגעת אל הארץ או סותרת ממנו כמדת החלק אשר היא עומדת נכחו . אמנם לא נשתנה בו דבר ולא חסר מאורו אלא לפי שהוא מכוסה ממנו יראה לנו שהוא קודר ובכל קבוץ שני המאורות ר"ל בסוף כל חודש וחדש היה ראוי שיקרה לנו זה לולא נטיית גלגלו מגלגל הירח כמו שביארתי למעלה

למעלה. הנה ג"כ גורם שפעמים יראה לקוי בכולו ופעמים בחלק ממנו ופעמים נמלט בלא לקוי כמו שביארתי בלקוי הירח. אמנם נמצא דבר בלקוי השמש שאינו בלקוי הירח והוא שלא יתעכב השמש בקדרותו כי אם מעט אף כי עיכוב הירח בקדרותו הוא בעברו על חלק מהחשך גדול ממנו אבל השמש כשיהיה הירח נכחו נגד הבטתינו אמנם לא יעבור השמש על גוף גדול מגופו כי גוף השמש גדול מגוף הירח הרבה עד מאד כאשר ביארתי. ואם תשאלני ותאמר הלא אם אמרת בקדרות הירח דין הוא שימנע ראייתה אל הארץ לפי שהירח קטן מאד מן הארץ כמו שנתבאר למעלה כי הוא קטן כדי חלק א' מע"ל מגוף הארץ מאה ששים פעם איך ימנע הירח בקטנותו ראיית גודל גוף השמש. אשיב זהו לקורבת הירח ממנו וריחוק השמש כאשר תראה כשתקרב לעיניך דינר קטן וימנעך מלראות הר גדול. והא לך צורת לקוי השמש. (ציור י') :

ודע כי קדרות הירח נראה בכל העולם אבל קדרות השמש יהיה בגוף א' ולא באחר הגופות ופעמים יהיה ביום בשלשה מקומות ויראה במקום הא' כמו שהוא רוצה לומר יראה ממנו הלקוי כפי מה שהוא באמת ובמקום השני לא יראה הלקוי כלו אלא חלק ממנו לבד ובמקום השלישי לא יראה ממנו שום דבר קודר כלל וסבת זה הוא מה שכבר ביארתי כי הירח שהוא נגד עינינו הוא שמונענו מלראות השמש וזהו ענין הלקוי ואם יהיה הירח בעת ההיא נגד עיני ראובן הדר במצרים לא יתחייב בשביל זה שיהיה אז נגד עיני שמעון הדר בטלטולה ואפש' שיהיה חצי גוף הירח לבד נגד עיני זה הדר בקרטב' ולא ימנעהו לראות גוף השמש כולו ויראה מקצתו קודר. וכדי להבין זה התבונן בזאת הצורה ציור (יא) ותראה דן שבא לו גוף הירח כולו וגוף השמש כלו בין שני קווי אחד ושלשה היוצאים מהבטתו ולכן יראה לו השמש כלו קודר וגד בא לו נגד עיניו בין שני קוי שבע' וט' היוצאים מהבטתו חצי הירח לב' והשמש כלו ולכן יראה לו בחצי השמש קדרות ולוי לא בא לו שום דבר מהירח נגד עיניו ולכן יראה לו השמש כלו מאיר כמשפטו ודע כי כשיקרה קדרות בא' מב' המאורות לא יקרה לו קדרות שני עד שיעבו' מן הזמן ששה חדשים ר"ל קבול שני לו הקבלה שנית וזה לפי שלא יראה קדרות באחד משני המאורות עד שיתקרב מראש תלי או מזנבו בפחות משתים עשרה מעלות כמו שביארתי למעלה וכאשר קרב מהנקודה ההיא שתים עשרה מעלות לא יקרב לנקודה השנית אותו השיעור עד שיעבור מהזמן ששה חדשים לפי שבשנה תמימה יקיף השמש הגלגל כולו וחצי הגלגל הוא מראש תלי לזנבו ולכן יגיע השמש מהנקודה האחת לאחרת בששה חדשים הנה נתבאר לקוי שני המאורות באר היטב אחרי אשר בארתי גלגלי השמים ומהלכם :

ודע כי ראש כל הגשמים הם השמים והם גשמיים פשוטים ולהם נפש חכמה ונפש החכמה לא תחנה כי אם בגשם חי על כן השמי' הם חיים וקיימים כי יש להם נפש חיה ונפש חכמה ורואי' ושומע ואין מישוב יען שלא יפעול בהם הקור והחום והרטוב והיובש וגם אין להם טעם וריח כי לא יאכלון ולא יריחון ויש פתאים אשר רבים יכשילו. אומרים כי השמים לא ידעו ולא ישכילו. ואמנם כי לי שקר ידברו ועל השמים ישקרו כי הנה נמצא בהמות וחיות לאלפי' ומאות ומן העופות שהם משכילו' וכמעט יבינו בשכלם מלות אף כי השמים שהם נפלאים וברורים חזקים וטהורי' והם משכנות הכוכבי' המאירי' ואכל שני המאורים ואף כי הכתוב מעיד שהם חיים ונבונים ולדקות ה' מתנים. כאמרו השמי' מספרי' כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע אבל קול חדש מהללים כאמרו אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם כי אלו נשמע לא נשאר חי על פני האדמה כי הנה הרעם יבעת כל היקום וימית פעמים מן האדם והבהמה ויפיל ילדי הנשים מבטנם אף כי אלו נשמע קול השמים אשר הם גדולים עד מאוד והזקים היו ממיתים כל היקום עד רמש ועד עוף השמי' גם הכוכבי' חכמים לאין חקר כאמרו ברן יחד כוכבי בקר. הנה נשלם הנתיב השני תהלה לאל אשר עזרני והוא תמיד יעודדני ולאהבתו ולעבדו יעירני ובדרך אמונתו ידריכני ונפלאות מתורתו יראני:

וראיתי לחתום הנתיב הזה בביאור איכות הרוחות והרעם והרעש והקשת ההוים בעולם דע כי איכות הרוחות הוא ההבל הוא היבש העולה מן הארץ ואינם אויר יתנענע

אך טבעה זולתי טבע האויר ומפני זה ירחפו הרוחות משני צדדי צפון ודרום מפאת מזרח ומערב לפי שהיה מהלך השמש עצמו ממזרח למערב ואין לה בב' פאתי צפון ודרום אלא ריחוק וקירוב בלבד לפיכך הוא מחלל ההבל המזרחי והמערבי יותר וזה ההבל הוא יותר לח מהעולה מצפון ודרום לפיכך הוא מחלל ההבל העולה ממזרח ומערב מעט והמתחלל מצפון ודרום רוח בעבור יבשו. ותנועת הרוח אינה ישרה לפי שהיא מורכבת מתנועת החלק הקל והכבד לפיכך היא עגולה סביב הארץ ותחלת תנועתה היא מלמעלה למטה וכשתתחיל היא חלוש' וכאשר תרחק הרחק ממקומ' תתחזק מפני קבוץ חלקי ההבל הרוחי המעזר באויר אליה. ועתי ריחוק הרוח בתקופת השנה היא כשתקרב השמש אל הארץ קירוב בינוני לפי שאם תרחק הרבה אינו עושה בארץ מעשה מורגש וכשתקרב הרבה תשרוף פני הארץ ולא יעלה ממנו הבל לפיכך לא יעשה רוח וכשהיא מקרבת קירוב בינוני תעשה רוח וזה יהיה סמוך לתקופת ניסן ומעט קודם אבל בתקופת תשרי והוא זמן החורף מפני יובש הזמן וקרירותו ימנע ההבל מלעלות. ומספר הרוחות שתים עשרה. ארבע של ארבע רוחות העולם שהן מזרח ומערב צפון ודרום. והשמנה מהם שתים שתים בין כל שתי רוחות ורוח מזרחית יותר חמה מהמערבית והדרומית תקבץ העבים והצפונית תפזרם. ואולם סבת הרעש הוא מה שאומר:

דע כי לפי שהיה ההבל העשן היבש העולה מן הארץ שממנו הוא הרוח יש ממנו עול' מפני הארץ או ממקום קרוב לעמקה ויש ממנו הבל הנעשה בגוף הארץ לפיכך כשירצה לעלות יתנועע ולא ימצא מפולש לצאת ודומה לו הרוח הנעשה בעומק אבר מאברי החי שהוא עושה מכאוב כפי עובי הרוח וכמו כן היה בעת הרעש שכן הדבר בזה הרוח שבעבור קלקולה בעובי יעשה הרעש וישמע לו קול ואין אותו הקול במין אחד אלא ישתנה כפי עובי איכות הרוח בעביה וחמימותה וקושי יציאתה ומהירות' לפיכך יורה מה שנעשית הרעש שיש בהם ארבע רוחות ובעתים שהם מרחפות ונעשית בלילה יותר מביום בשביל ריחוק השמש מפני הארץ ויותר מה שנעשים במקומות שיהיו בהם מי הים או במקומו' שיש בהם מערות בעבור עמידת הרוח באלה המקומות יותר מבזולתם וסימני הרעש שיהי' יום אחד קודם בעת ערב עב ערוך כשמי' בקו ישר ותהיה אחר לקות השמש או הירח ואפשר שיראה במקום שנעש' בו הרעש מימות שלא היו שם קודם לפי שאותו הרוח ימסור ויוליך כל מה שבתוך אותה הארץ ואפשר שתתהפכנה ואפשר שיצוף המים עד שיטבעו בעבורו העיירות שנעשה שם הרעש ואפשר שתתנועע הארץ צפון ודרום:

ואולם סבת הרעם הוא מה שאומר דע כשיתעב' ההבל החם הרטוב העול' מן הארץ ויטמן בגופו מההבל החם היבש והוא כבר הגיע למקום הוה העבים ובקש לצאת ממנו וכשהלחל בגוף הענן וקרעו ויצא ממנו בחוזק וישמע לו קול חזק ואותו הקול הוא הרעם אבל הברק יהיה מפני יציאת זו הרוח החם היבש בחוזק ולחץ מהעבים יתלהבו ויעשו אש ואחר כן יכבו באויר הקר וישמע לאותו הכבוי קול כקול הברזל החם כשיכבוהו במים אם כן קול הקריעה והכבוי הוא הרעם והאש היוצאה מהעבים הוא הברק ועם היות שהברק נעשה אחר הרעם אמנם נראה קודם בהרגש המראה לפי שהרגש הראיה יותר דקה מהרגש השמע וזה דומה לדבר הנקרה לעומדי' על שפת הנהר עם הכובסין שבשפ' כאשר שחובטי' על הבגדי' שתראה ההכאה קודם שתשמע' ואפשר שיהיה הרעם נכבוי האש לבדו במקו' הקר וכאן המבין שואל מפני מה נראה לפעמים בלי רעם. נשיב לו כי גולם הרוח והרעש והרעם והברק כלו אחד והוא הבל החם ויבש ואולם יש ביניהם הפרש בדברים הפרטים לכל אחד. כיצד אם נראה זה ההבל על פני הארץ יהיו רוחות. ואם יטמן בגוף הארץ יהיה ממנו רעש. ואם יטמן בעבים יהיה רעם. וכשיתעבה הענן ויתקבץ עליו ותתחזק תנועתו יהיו ממנו ברק ורעם. ואם ירד הברק למטה ונקרא בלשון ערב (צאעקה) הוא רוח נלהבת יותר מהעבים ויורד למטה לארץ ואלה נקראו אבני אלגביש וישתנו בשנוי גולם זה הרוח ולכן יש מהם שימסו הנחושת ולא ישרפו העץ וישרפו החי בלי שיראה עליו רושם שריפה או תעשה בעבור עלם דק אוירי ובעבורו יעשה הברק שדמותו לבן אבל אם זה העלם אדמיי ר"ל.

ר"ל אם יתערב עם זה ההבל החם היבש עלה אדמוני הוא שורף כמו האש והברק האדום הוא בעבור זה העלה האדמוני. ועם היות באין דרך האש לילך אמנם מפני שיש בברק מההבל האדמוני שממנו הוא גוף העבים לכן יתנענע וירד למטה באנס ובתכלית מהירו' כי א"א ליחלק האש שבו ולהפרד ממנו מפני שהיא לו כצורה:

ואולם איכות עשיית הקשת הוא מה שאומר דע כי העבים יתהוו מהם מעט רסיסים אם קודם המטר הוא מפני שעדיין לא נתהוה היטב ההבל הלח אליו ואם אחריו הוא מפני היתרון הנשאר בעבים אחר המטר וכשתזרח השמש כנגד אותם הרסיסים והעבים אז יעשו כמרא' הלטושה ויראה באותם הרסיסי' מניצוץ השמש דמותים משונים ואחרי כן יגיעו אותם הדמותים מאותה מראה אל האויר ומן האויר אל מראיתינו וכמו המראה שמגעת מה שנראה בה למראה אחרת וכשיראה זה המקרה בעבור מראה הקשת והם שלש' דמיונות. הצהוב והוא החיצוני והגדול שבכלם. וירוק הוא אמצעי. וכעין הארגמן והוא הפנימית. גרמת הצהוב והוא החיצוני הוא עירוב האור הבלול בשחור לפי שדרך זו שהתערובות לעשות עין אדום. וגרמת הארגמני שהוא הפנימי הוא שחורית העבים שיטיפו בהם הרסיסים לפי שהוא החלק הכבד מאלו העבים וגרמת הירוק והוא האמצעי היא מפני עירוב הלבן והשחור הלבן הם הרסיסים ר"ל לטישת הניצוץ בו והשחור הם העבים ויראה דמות כמות ביצה בין הלחות והירוק. ויש עליו ספק כי לא יעשו מעירוב הלבן והשחור עין ירוק אלא כעין התכלת. הנה מבואר כי גולם הקשת הוא ההבל הלח והרסיסי' והראיה לדבר כי כשיפלו רסיסי מים מקלחם באור השמש ומקלחם בכל תראה כדמות זה הקשת ואולם עלת זו הקשת רוצה לומר הגורמת הפועל הוא ציור הניצוץ בגוף הלטוש ולפי שהיו אלו רסיסים קודם המטר או אחריו לפיכך אם נראה זו הקשת קודם המטר מורה עליו ואם נראה אחריו מורה על הלחו' וזו הקשת כשתרא' בעת זריחת השמש ובעת שקיעתה תראה קטנה כי לא ילטוש כל כך ניצוץ השמש בעבים באותה שעה ובזמן החורף אפשר שתראה כל היום אבל בקיץ לא תראה חצי היום ואפשר כי לא יראה ממנה כי אם שתי קשתות **בלבד** וגם אפשר שתראה בלילה כשהירח שלם ובלבד בעת עלותו או בעת שקעו וזו הנראית היא יותר לבנה מהנראית ביום ומה שלא יראה בעבים ציור כי אם על הצורה בלבד רצוני לומר עגולה לפי שמרכז כדורי ונקודת המראה אחת. וזה שלא נראה כי אם חצי מעגיל' או פחות מפני שהקשת הולכת לאופק ואינה כנגדו ולפיכך כשהשמש על האופק יחצוב האופק העגולה המחושבת בלב חציה ואם תגבה השמש יגיע ראש מאור אל מנתקה ותרד ממנתקה ותחסר הקשת לפיכך אם תגבה השמש הרבה לא תראה קשת כי אינה נראית אלא בגובה ידוע מהשמש וראוי שתדע כי מרכז עגולות הציור הוא **בין** המראה ושטח הענן:

הנתיב השלישי

ביצירת אדם וחוה והנהגתם באמונה. וזרם יפרח כשושנה:

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. הזכיר בזה הכתוב שלשה שמות חלוקים בבריאה לרמוז על שלשה עולמות. ואמר בראתיו שהיא המלה הדקה שבשלשתם על עולם המלאכים. ואמר יצרתיו על עולם הגלגלי' שהם בעלי צורה. וירמוז עשיתיו על זה הגופני ואמר בזה לשון גוזמא ורבוי באמרו אף עשיתיו לומר שאף זה ההווה והנפסד הוא בראו לכבודו ולא עשאו לשו' צורך והנא' שיש לו בו כי קוד' בריאת העולם לא היה לבורא ית' צורך אליו וכאשר לא נצרך אליו קודם בריאתו כן לא נצרך אליו אחרי כן ולא בראו כי אם להראות כבוד גדולתו ואלהותו ית' כי לא נקרא בורא עד שברא העול' יש מאין ואף כי לא היה חסר דבר מגדולתו ומכבודו יתברך קודם שנבראו וגם לא הוסיף כשבראו אמנם שם בורא לא נקרא עד שבראו. והדמיון בזה האדם שיש לו כח ויכולת להכות ואפילו שלא יכה אמנם לא יקרא מכה עד שיכה ואם לא הכה לא יקרא מכה עם היות שבשביל זה לא יחסר כח הכאתו וכן הבורא ית' לא נקרא בורא עד שבר' העול' עם היות שלא הי' חסר לו ית' כח ויכולת טר' שבראו אך בהמציאו המציאו' בבריאת העולם הוסיף בשלימות שלו שנקרא בורא וכאשר ברא העולם ברא בו מי שיכיר אלהותו ית'. ודע כי תכלית המציאות כלו היא

מציאות

תכליות מין האדם עד שהגלגלים אינם כוכבים רק לתועלתו ולהמציא צרכיו . וקצת פסוקי הנביאי' ע"ה יורו על זה כמו אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי . וכתיב וימתחם כאהל לשבת . ואם הגלגלים היו בעבור האדם אין צריך לומר שאר בעלי חיים והצמחים שתכליתן היה בעבור האדם . ולכן המשילו עליהם באמרו תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו . וכן אמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי כלומר תכלית הכונ' בעשיית הארץ האדם ויש מי שפירש הכתוב אשר בו התחלנו על בריאת האדם הנברא בצלם אלהים.והודיענו הכתוב שבראו הבורא ית' לכבודו לא לזולת זה . והזכיר בריאה על העפר אשר ממנו נברא כמאמר הכתוב ויברא אלהים את האדם.והזכיר יצירה על הצור' שצייר בו כאמרו וייצר ה' אלהי' את האדם . והזכיר עשייה להשלים גלמו כאמרו בדמות אלהים עשה אותו ואמר בו אף עשיתיו לנחמה לומר כי אם היות שהיה גלוי לפניו ית' שיצאו ממנו בנים משחיתים שלא היו ראויים להבראות אמנם לא חשש לזה כיון שיהיו שם צדיקים שיגרמו לגמול חסד לעולם זה אמרו אמרתי עולם חסד יבנה ואומר וצדיק יסוד עול' ועוד אמר הכתוב סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האד' ואמר רבי אליעזר מה כי זה כל האדם מלמד שכל העולם לא נברא אלא בשביל זה . משל לזורע חטי' שאע"פ שיודע שיצא עם החטה פסולת הרבה כגון זרע רע ותבן ומורסן אינו חושש כיון שיודע שיצא לו קמח וסולת . וגם כאשר יחטאו הרשעים ויאבדו מן העולם אזי יודע לכל כי דיני הבורא ית' הם צדק ומשפט . ולפי זה פירוש כונת הכתוב אשר בו התחלנו היתה לנו שני דברי' תכלית בריאת העול' היה האדם ושעל ידו נשלם כבוד הבורא ית' כמו שאבאר ותהי' תשובה לשואלים מדוע לא נברא האדם בטבע טוב שלא יחטא :

דע כי העולם כולו בכללו נחלק בהתחלת השגתינו לשני חלקים אחד מושכל ואחד מורגש.ולפי מעלותיו נחלק לשלשה חלקים שהם נקראים בלשה׳ עולמות . והם עולם המלאכים בהם צורה שכלי' בלא חומר ר"ל בלא שום השג ועולם הגלגלים שהוא חומר וצורה שכלית אבל החומר בהם זך ונקי והם קרובים ממעלת המלאכים ועולם השפלים שהם חומר בלא צורה שכלית והם כל הנבראים שנבראו בעולם השפל קודם שנברא האדם וכל אלה הנבראים אינם בני עונש ושכר שהמלאכי' גם הגלגלי' שעושין רצון קונם אינם בני שכל יען כי טבעם הוא הטוב ואינו מורה לעשות רע והמינים השפלים שהם כל בעלי חיים זולתי האדם אינם בני שכר ועונש כאשר אינם עובדים ליוצרם כי אינם יודעים לעשות טוב יען כי טבעם הוא רע ופחות כי הם מחומר פשוט ואין האדון מתכבד כל כך בעבדים שאינם בני עונש ושכר לפי שכל אחד מהעבדי' טבעם מכריחם על מה שהוטבע בהן הן לטוב כמו המלאכים והגלגלים הן לרע כגון השפלי' ההם וכבוד האדון הוא כשהעבדי' הם מכריחין טבעם להשלים רצון קונם לפיכך חייבה חכמתו ית' להבראות האדם מחומר וצורה שכלית הצורה אשר בו הוא השכל שבו יחפוץ בדברים שכליים ולכן נקרא יצה"ט והוא מעולם המלאכים והחומר שהוא נפש הבהמית שבו יחפוץ בדברים חומרים והוא הנקרא היצה"ר הוא מעולם השפל וכאשר יכריח האדם החומר שבו לטבע השכל ויתעסק בשכליות אזי האדם ההוא כבוד לבורא ית' וקיום תכלית כונת בריאתו כי לכך נוצר כאומרו לכבודו בראתיו . ואם ישאל שואל ויאמר הנה הוכחת כי תכלית המציאות היה מין האדם ותכלית האדם לעבוד ליוצרו ית' אמנם עדיין יש מקום לשאול ולומר מה התכלית בהיות האדם עובד לבורא ית' עד שבעבורו נברא העול' כמו שהוכחתי ואם תשוב לי שתכלית העבודה היא השכר והיא ההשגה כמו שיתבאר בנתיב התשיעי במאמר הגמול. א"כ מה התכלית בזה והרי הבורא ית' לא יוסיף לו שלימותו יתברך אם יעבדוהו כל מה שברא וישיגוהו כל שאפשר להם להשיג גם לא יגיע לבורא ית' חסרון אם לא יהיה זולתו נמצא כלל. והתשוב' בזה הוא שאין זה להוסיף על שלימותו ית' אלא לשלמותינו כי אין לומר שיש לבורא ית' הנאה מדבר כי אדרבה הוא ית' ויתעלה הנאה לכל והוא ראש וקיום הכל ולא יחסר דבר מכבודו בהסתלק הכל וכל מה שנאמר נהנה בו אינו כי אם מהנאת בריותיו ובשלימותם כמו שנהנה' אדם בטובת בנו ובהצלחתו אף כי תועלת היא של הבן והוא מאמר הכתוב מי יתן והיה

לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם. הנה הוכחתי כי תכלית כונת הבריאה היתה בריאת האדם ולכן נברא ביום ששי להודיע כי תחלת המחשבה הוא סוף המעשה ורז"ל נתעוררו בזה לומר למה נברא האדם אחר כל הנבראים אחרי שהוא תכלית הבריאה ויש מהם שאמרו שנברא ביום ששי כדי שלא יאמרו המינין שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ויש מי שאומר כדי שאם תזוח דעתו עליו יאמר לו יתוש קדמך. ויש מי שהמשילו למלך שמזמין סעודה ואחר כך מזמין אורחים. ואם בעל נפש אתה ותפשיט מעליך כתונת עור ותלבש כתונת אור עיניך תחזינה מישרים ותדע ותשכיל מטולא דבר למה לא נברא האדם עד יום ששי כי אז נשלם הבנין ולא קודם לכן ועל זה נאמר אז כדמותינו גם תבין למה נברא דו פרצופין ודי למבין. ורז"ל אמרו בתחלה עלה במחשבה להבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד ועתה פקח נא עין שכלך והתבונן בזה המאמר שלא אמרו ולבסוף נברא אחד כי זה מור' על ביטול תחלת המחשב' אבל אמרו ולבסוף לא נברא אלא אחד ואדרבה במאמר הזה הוא לקיום תחלת המחשבה ויען שלא תטעה בראותך שמתחלה נבראו יחד דו פרצופין ואחרי כן נחלקו לשנים ותאמר אלו נשתנית המחשבה לפני הבורא ית' לכן באו להודיעך בזה המאמר שאינו כן חלילה וחס כי מתחלה קודם שבראה עלה במחשבתו הטהורה שיבראם יחד ואחרי כן שיחלקם לשנים כאשר עשה. ופירוש המאמר הוא כך בתחלת המחשבה עלה במחשבתו שיבראם שנים אחרי כן בסוף המעשה אך כי בסוף המחשבה שהוא בתחלת המעשה לא נבראו אלא אחד ודו פרצופין וזה היה לרמוז כי אם היות טוב היותם שנים לקיום המין וכאשר אמר אחר בריאתו לא טוב היות האדם לבדו וטעם לא טוב שלא יאמר בו כי טוב בהיותו לבדו לפי שלא יתקיים כן כי במעשה בראשית הטוב הוא הקיום והאדם לא נתקיים באותה התכו' שנבר' שהרי לא נברא אלא אחד ומכל מקום אל תחשוב כי נתבטלה בזה תחלת המחשבה חלילה וחס כי דו פרצופין שני פנים כי דו הוא לשון שנים בלשון רבו' ז"ל כאמרם טב למיתב טן דו ופירושו גופים שנים ופרצוף הוא מלשון יון שהם קוראים לפנים פרצופים גם הם קוראי' לשנים דו א"כ דו פרצופין ירצה לו' שנים פנים כלומר שהיו שני גופים מחוברים עורף כנגד עורף וזהו אחור וקדם צרתני ר"ל שעשית צורת פנים וצורת אחורים שוין ואחרי כן ותשת עלי כפך וזה היה לבסוף כנחלק ולוקח אליו והיא חוה שהובאה לו לפי מחשבתו שהרי היתה חלק ממנו כאמרו אחת מצלעותיו רוצה בו אחד מחלקיו כמו ולצלע המשכן שתרגומו ולסטר משכנא ואז נעשו שנים להורות לך כי תחלת המחשבה הוא סוף המעשה כמו שביארתי ומה שנברא תחלה אחד בעבור כי כאשר יתקיים בסוף המעשה את אשר עלה בתחלת המחשבה היותן שנים ממש זה נגד זה שיהיו נגררין זה אחר זה באהבת נעורים והיות כל אחד עזר לחבירו עזר האשה לבעל במילי דביתא ובתקון כדרך שאמרו רז"ל שבע מלאכות חייבת האשה לבעלה ורמז לדבר שמחה לאיש במענה פיו. ועזר הבעל לאשה בשאר כסות ועונה ומילי דשמיא ומגזרת החבור הראשון לא יפנה זה מזה כדרך הבהמות אבל יהיו לבשר אחד לקיום העולם וכאשר נעשה עצם מעצמיו ובשר מבשרו תהיה לו לאשה ולעזר ולמסעד אחרי אשר היא נחשבת לו כא' מאיבריו אשר נבראו לשמשו וכי יהיה מוטל עליה כמשלו על אחד מאיבריו וגם תהיה משתוקקת אליו כאשר אבריו משתוקקין להנאת גופו ובזה תהיה תמיד כנגדו ועזרתו וכדרך שאמר הכתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו ודרשו ז"ל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה שנאמר לא טוב היות האדם לבדו. שרוי בלא ברכה שנאמר ויברך אתם אבל לא כשהוא לבדו. ואינו נקרא אדם שנאמר ויקרא את שמם אדם מצורף לזה שימלט מחטא וזה רמוז במה שאמר לא טוב היות האדם לבדו כלומר לא יהיה טוב כשיהיה לבדו כי אם רע ולכן הזהירו רז"ל לאד' לישא סמיך לפרקו כאמר' ז"ל במסכת קידושין ת"ר בן כ' שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעביר' סלק' דעתך אלא בהרהורי עבירה שאי אפשר לאדם להמלט מהרהור אף כי יכוף את יצרו ולא יעבור עבירה. ואמרו רבותינו ז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה והטעם כי כשהאדם עושה העבירה דין התאוה הוא אחרי ההבל ולכן לא יבא לו עונג גדול כמי

שמהרהר

שמהרהר בעבירה כי דין השכל הוא לחשוב בחכמה כי המחשבה מסגולת האדם המשכיל אחר בוראו וכשיחשוב במרי אזי ימרה בנכבד שבשני חלקיו ואינו שוה חטא מי שהעביר עבד הכל כחטא מי שהעביר בן מלך חכם. וכדי לסור אדם מהמכשול הזה אמרו ז"ל בן י"ח לחופה ורמז לדבר והוא אשה בבתוליה יקח הוא בגימטרי' י"ח הוי ואמר רב חסדא האי דעדיפא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואלמלי הוה נסיבנא בארביס' הוי אמינא גירא בעיניה דשטנא:

תנו רבנן ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני.

וכאן המבין שואל מהא דגרסינן במ"ק מותר ליארס במועד שמא יקדימנו אחר ברחמים. ועוד בב"ב הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה ורמז לדבר ואחות לוטן תמנע. כלומר אחות מקולקל שהוא תרגום לוטן תמנע עצמך מליקחנה כי רוב בנים דומין לאחי האם. ואם נגזר על פלונית שתהא בת זוגו של פלוני עכ"פ איך יקדימנה אחר ברחמים גם מה יועיל לו שיבדוק באחיה אם על כרחו תהיה שלו. עוד גרסינן באבות דר"נ אוי לו למי שפוסל את זרעו ופוגם את משפחתו ונושא אשה שאינה הוגנת לו ואם כך נגזרה עליו אין בידו עון אשר חטא. ועוד כי זאת האשה אם לקחה זה האיש בכתובה וקידושין לפריה ורביה והיא כשרה לו אזי הוא מצוה והשי"ת לא יגזור לעשות מצוה שא"כ אין שכר לעושה אותה. ואם היה בנשואי האשה ההיא איסור אזי היא עבירה והשי"ת לא יגזור לעשות עבירה שא"כ אין עונש לעושה אותה והכתוב אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים לשון צווי ועצה לא בגזירה והוא מאמרם ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד כי יש להסתפק אם זה המאמר שאמרו ז"ל אם הוא דוקא בזוג ראשון לו ולה או אפי' בזוג שני. והתשובה בזה כי זה המאמר שאמרו ז"ל בת פלוני לפלוני הוא בין בזוג ראשון בין בזוג שני גם לו גם לה והוא נאמר דרך שכר או דרך פורעניות שאם עשו זה האיש ואת האשה מעשים טובים שראוי ליתן שכרן בזוג נאה ומשובח אזי השי"ת מזוגן זה לזה ולא יהיה ביניהם מריבה ולא קטטה ויבא להם עושר והושר ובנים הגונים וכן אם ראויים להפרע מהם בעבירה שעברו לפני בוראם יתברך אזי נתחייבו בדין דין האמת ית' שיהא זווגם יחד ולרעה להם ויהיה ביניהם קטטה תמיד. וזהו כענין שאמרו ז"ל אפי' ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאם ומזווגם זל"ז. א"כ מה שנארים בת פלוני לפלוני לא שתהא לו עכ"פ בלי ביטול אלא אולי אם יהיו מעשיהם שוין בענין שתהא ראויה לו תהיה בת זוגו הן לטוב הן למוטב כפי מעשיה' ולזה כיונו רז"ל באמרם אין משיאין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ועוד אמרז"ל אעשה לו עזר כנגדו זכה עזר לא זכה כנגדו. ואם שניהם אינם טובים והיא תחזור בתשובה ולא הוא אפשר שיקדימנו אחר ברחמים שיהא צדיק כמותה וכן הוא צריך שיבדוק באחיה שאם לא השכילו מעשיהם יחזור ואולי הוא יקדים לאחר ברחמים באחרת ואם לא עשה כן אזי עונותיו גרמו לו לפסול את זרעו ולפגום את משפחתו. ואמנם מצינו כמה צדיקים שנתנסו בנשים רעות ואולי יהיה כמו היסורין הבאין על הצדיקי' שהם על א' מהמש' פנים כמו שאבאר מנתיב התשיעי בגמול עה"ב. וכמו כן כמה רשעים שזכו בנשים חסידות וזה יהיה לא' משלש סבות או שיזדמנה לו כדי שתוכיחנו ותחזירנו למוטב או יהיה משלומת הרשעים בעוה"ז כמו שאבאר כמו כן בנתיב הט' שהוא ג"כ על א' מה' פנים או אולי נזדמן לה הוא כמו היסורין הבאין על הצדיקים. ואולם כן זה או זה נגזר מלמעלה ודבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. ושנוי בנביאים ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא. ומשולש בכתובים ומה' אשה משכלת. נאם המחבר הנה ביארתי כי כוונת יצירת האדם הי' לעבודת בוראו ית' וראיתי לבאר בזה הנתיב איך העבודה תהיה שלמה אשר בה יזכה הוא וזרעו לחיי העוה"ב ואחלקהו לשני שבילים:

השביל הראשון בהלכות נדה מקוה וטבילה:

השביל השני בעניני החבור:

השביל הראשון בהלכות נדה מקוה וטבילה:

תנו רבנן והזרתם את בני ישראל מטמאתם מכאן א"ר יאשיה אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן וכמה אמר רבה

עונה

עונה וכמה עונה או יום או לילה וצריכה כאשה להכיר זמן וסת ראייתה מתי היא רגילה לראות משלשים יום לשלשים יום או פחות או יותר וכשיגיע אותו זמן אם היא רגילה לראות ביום תפרוש מבעלה כל אותו היום ולא תשמש עמו ואם רגילה לראות בלילה תפרוש כל אותו הליל' ואם עבר היום או הלילה ולא ראתה תבדוק עצמה ואם מצאה עצמה טהורה אינה צריכה לפרוש עצמה יותר מבעלה ואם היתה רגילה לראות לל' יום ושינת' וסתה וראת' לכ' כשיגיע יום כ' תפרוש מבעלה דחיישינן שמא רוצה לשנות וסתה שהיה לה לל' ולקבוע אותו לכ' ואם לא ראת' ליום כ' כשיגיע יום ל' דהיינו עוד י' ימים לאחר יום כ' אז תפרוש מבעלה שזהו וסתה הקבוע ואם ראתה ליום כ' כשיגיע יום כ' מאותה ראיה תפרוש ואם לא ראתה תפרוש ליום ל' ואם ראת' ליום כ' דהיינו פעם שלישית שראתה ליום כ' שהוא נקרא וסת הספלגות מעתה והלאה אינה צריכה לחוש ליום ל' לפי שקבעה לה וסת ליום כ' ועקרה וסת של ל' יום כי אין וסת נעקר ונקבע אלא בג' פעמים אבל חוששת אפי' בפעם אחת וה"ה בספק כגון שאם היה תחלה לכ' יום וחזר לל' ואחר שיפסוק הדם תבדוק עצמו יפה יפה בבגד פשתן לבן רך או בצמר גפן לבן ותכניסהו באותו מקום עד מקום שהאבר התשמיש מגיע ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קנוח בעלמא ולא יצאה ידי בדיקה. ובדיקה זו תהיה בין השמשות ביום שתפסוק בו מלראות ותלבש חלוק הבדוק לה שאין בו כתם ומיום המחרת תתחיל לספור שבעה נקיים ובאותן שבעה הימים שהן ימי הספירה תבדוק פעמים בכל יום עצמה וחלוקה בבדיקה יפה ולא בקנוח בעלמא אחת שחרית ואחת ערבית ואם שמשה מטתה קודם ראייתה לא תתחיל למנות ז' נקיים עד יום ה' לראייתה דקיי"ל פולטת ש"ז הרי היא כאילו ראתה דם וסותרת וקיי"ל כרבנן דאמרו דשש עונות שלמות בעינן הלכך אם שמשה מטתה בא' בשבת וראתה בו ביום אם פלטה ש"ז בד' בשבת סותרת דעדיין לא עברו שש עונות שלמות הלכך אינה יכולה להתחיל מנין נקיים שלה אלא ביום ה' ותטבול בז' דהיינו ביום רביעי בערב ומבעוד יום תכנס במרחץ ותשוף במים חמים אבל לא במים קרים ולא בנתר ולא באוהל ותרחוץ גופה יפה ותטול צפרנים ותסרוק ראשה אבל לא תסרוק בימי נדותה כדי שלא תוריד שער שהוא טמא ומשתחנך תטבול:

ת"ר תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים בין גדולה בין קטנה אפי' בדקה עצמה שעת תביע' ומצאה טהורה אעפ"כ הוא עשאה כי שמא מחמת הימוד ראתה טפת דם כחרדל ולא הרגיש' בה (כל שבעה) אמנם אינה צריכה להפסיק בטהרה שאע"פ שלא בדקה ביום הסביעה להפסיק בטהרה מונה מיום המחרת ז' נקיי' ובודק' בכל יום כמו שביארתי. עבר וכנסה תוך הזמן הזה לא יתיחד עמה אלא הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים כשאר חתן שפירסה אשתו נדה ואפי' ה"א · כלה שפירסה ולא נבעלה אסור להתיחד עמה אלא הוא מתיחד עם האנשים והיא עם הנשים אבל אם לא פירסה נדה בועל בעילת מצוה בעילה גמורה באבר חי ופורש מיד ואפי' בדקה ולא מצאה דם טמאה שמא ראתה טפת דם כחרדל וחפהו ש"ז וצריכה לפסוק בטהרה ותבדוק כל ז' ולא תתחיל למנות עד יום ה' לשמושה כמו נדה ונוהג עמה כל דיני נדה לענין הרחק' אלא שנדה גמורה אסור לו לישן במטתה אפילו כשאינה במטה ובכלה מותר לו לישן באותה מטה לאחר שעמדה ממנה. היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי לא יפרוש מיד כי כמו שיש לו הנאה בביאה כן יש לו הנאה בפרישה אלא יעמיד עצמו בלא דישה עד שימות האבר ואז יפרוש. לכן אמר בתורה ואיש אשר ישכב עם טמאה וסמוך ליה אחרי מות ללמדך שאם כנגעת טמא' לא יפרוש עד שימות האבר. האשה שאמרה לבעל' טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אינה נאמנת ואם נתנה אמתלא לדבריה שאמרה לו כן תחלה מפני שלא היה בה כח או דבר אחר כיוצא בזה נאמנת. מי שהיה חולה ואשתו נדה כתב זקני הרא"ש ז"ל שהיא יכולה לשמשו רק שתזהר ביותר מרחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו. אמר ר"ש בן לוי קשה היא הנדה שלא יוכלו חכמים לעמוד עליה כמה מדקדקים כמה נושאין ונותנין בה דתניא אסור לשאול בשלומה של נדה ר' נחמיה אומר אפי' כדבור שהוא יוצא מפיה טמא הוא

וכתבו

וכתבו חכמי המחקר כי הנדה בתחלת זיבה אם תביט במראה של ברזל הבהיר והאריך לראות בה תראה במראה טפות אדומות כטפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה יוליד גנאי ורוע באויר וידבק במראה והנה היא כאפעה הממית בהבל היוצא מפיו. ועוד כתבו כי דם הנדות ימית לשותהו כסם המות א"ר חנינא אסור לאדם להלוך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא ואסור ליהנות ממעשה ידיה. וא"ר חלפתא אשריה ואשרי יולדת' ואשרי בעלה ואשרי זרעה של האשה שמזהר' בנדתה כראוי שהיא טמא' ומטמאה בכל דבר ואפי' רוקה שלה שרקקה על המטה טמא אותה והאשה שאינ' נזהרת בנדתה גורמת לגופה שיעקר מפריה ורביה ולבעלה שיפרון בערוה חוץ ממה שתגרום לבניה שיהיו מצורעים כמו שאבאר בשביל השני בע"ה. וכל אלה ההרחקות צריכה להרחיק בין בימי נדותה ממש בין בימי לבונה שהן ימי ספירתה ואין חלוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאה כתם ומן הדין אינה ראיה אם לא יהיה בו כגריס שהיא תשעה עדשים אמנם בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טפת דם כחרדל יושב' עליו ז' ימי נקיי' ולכן הירא את דבר ה' בשעה שהוא יושב על מטתו אומר לאשתו בתי הזהרי בנדתיך שלא תגרום לנו את הטינוף ולבנינו את הצרעת ואת השחין ועשו רז"ל להנדה אלו ההרחקות כי נדה תרגומו מרחקא ואמנם הקילו קצת עלי' שאמרו ז"ל כל המנוולת עצמה בימי נדותה רוח חכמים נוחה הימנה כי בקושי התירו לה להתקשט כדי שלא תתגנ' על בעלה וכל מלאכו' שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס שאסורה למזג הכוס ולהניחו בפניו על השלחן אא"כ תעשה שום היכר כגון שתניחו על הכר או על הכסא או על השלחן ביד שמאלה וכשם שהיא אסורה למזוג לו את הכוס כך הוא אסור למזוג לה ולא עוד אלא אפי' ליתן לה כוס של יין אסור לי"ש כוס של ברכה לי"ש אחר אם הוא מיוחד לה ולא תדבר עם בעלה בדברים שרגילים לערוה וראוי לה שתיחד בגדים לימי נדותה כדי שיזכרו שהיא נדה ואסורה להציע מטתו בפניו ודוקא פריסת הסדינין והמכסה שהיא דרך חבה אבל הצעת הכרים והכסתות שיש בו טורח ואינו דרך חבה שרי ושלא בפניו הכל מותר אפי' הוא יודע שהיא מצעת אותה ואולם היא יכולה לאכול עם בעלה על שלחן א' ובלבד שישימו שום היכר כגון שיפרוש מפה לבדו או שיתן שום דבר ביניהם להיכר כגון קנקן או ככר וכיוצא בו ואם היה רגיל לאכול עמה בקערה אחת כשהיא טהורה ועכשיו אוכל לבד בקערה הוי שנוי ושרי ומותרין לשתות זה עם זו בכוס א' ובלבד שלא יתננו בידה וגם היא לא תחזירנו לידו ואסורה לצוק לו מים לרחוץ בו פניו ידיו ורגליו ואפילו אינה נוגעת בו ולא יסתכל אפי' בעקיבה ולא בכל המקומות המכוסות בה:

תנו רבנן מעוברת משהוכר עוברה ומניקה כל כ"ד חדש אינן חוששות לוסתן הראשון אפי' היה להם וסת קבוע והגיע תוך הזמן ההוא אינן צריכות בדיקה ומותרות לבעליהן ואפילו שופעות ורואות דם באותן עונות שהיו למודות לראות בהם אינו אלא במקרה. עברו ימי העיבור וההנקה חוזרת לחוש לוסת הראשון. כיצד היה וסת הימים אם למודה לראות לראשי חדשים חוששת לראש חדש הא' שהיא פוגעת בו וכן כל כיוצא בזה. מי שלא היתה בחזקת מעוברת והרגישה שהפילה ואינה יודעת מה הרי זו טמאה לידה וחוששת שמא נקבה היתה. המפלת כמין דגים ושרצים ובהמה וחיה ועוף אינה טמאה לידה מן התור' עד שיהא חלי צורת פניו דומ' לאדם אמנם האידנא אין אנו בקיאין בצורת הולד ויש הרבה בחיות היום שהם דומות לחיות הארץ ואפשר שיהיה בצורת פניהם מקצת צורת האדם ולא נודעו לנו לא הם ולא צורתם ואם נעקר באחד מהם או שנים שמא יבא הדבר לידי שיבוש הלכך מספק בכולן טמאה לידה י"ד יום. יולדת טמאה כנדה אפילו לא ראתה דם בין יולדת חי בין מת אפילו נפל וכמה הם ימי טומאתה יולדת זכר טמאה שבעה ובליל ח' טובלת אפילו אם שופעת מתוך שבעה לאחר שבעה וכל ל"ג ימים שאחר השבעה מותרת לשמש אע"פ שרואה בהם ולאחר הל"ג ימים אסורה אפילו אם שופעת מתוך ל"ג לאחר ל"ג וצריכה לפרוש מבעלה ליל ארבעים ואחד אפי' אם אינה רואה. והיולדת נקבה טמאה י"ד יום ובליל ט"ו טובלת ומותרת כל ששים וששת ימים אפילו אם היא שופעת וצריכה לפרוש מבעלה

ליל שמונים ואחד אפילו אם אינה רואה וכל היולדות חשובו' האידנא יולדות בזוב דקיי"ל אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם הלכך צריכות ז' נקיים ואם אינה רואה בתוך שבעה של ימי הלידה עולין לספירות ז' נקיים ואפילו ילדה נקבה ולא ראתה שבעה ימים הראשונים יעלה לה לספירת זיבה ראתה בשבעה ימים השניים אינה סותרת וטובלת לאחר י"ד אפילו לא פסקה ומן התורה מותר לבעול בדם טוהר אבל יש מקומות שהחמירו על עצמם והוא תלוי במנהג ואין האשה טמאה לידה עד שיגמור צורת הולד ואין צורתו נגמרה בפחות מארבעים ואחד יום לזכר ושמונים ואחד יום לנקבה :

תנו רבנן לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה קמטיה וכל בית הסתרים במים ושתהא רוחצת וחופפת שער ראשה במסרק יפה שלא יהו נדבקין זה בזה שזו היא מתקנת עזרא שתהא אשה חופפת בשעת טביל'. ואלו דברי' חוצצין בה חוטי צמר ופשתן שבראשה ואם הם של שער אינן חוצצין ושער שבבית השחי ושבאותו מקום בפנויה אינו חוצץ בנשואה שבאותו מקום חוצץ הדיו והחלב והדבש שרף התאנה ושרף השקמה הנוטפת מן האילן על הבשר יבשין חוצצין לחין אין חוצצין צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ כנגד הבשר אינו חוצץ ובצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר חוצץ אם מקפיד ואיזהו שלא כנגד הבשר זה שהציפורן עודף על הבשר ולפי שאין יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגד הבשר נוהגות הנשים ליטול צפרניהן בשעת טבילה. טיט הבורות של יוצרין ושל דרכים אם הם נדבקין בבשר והן יבשין חוצצין. אבל שאר טיט אפילו יבש אינו חוצץ וכן דם יבש שעל המכה וכחול שחוץ לעין חוצצין שירין נזמים וקטלאו' וטבעו' אם הם מהודקין חוצצין ורפויין אינן חוצצין אך או קוץ התחוב בבשר אם נראה מבחוץ חוצץ ואם אינו נראה אינו חוצץ. צלוצי צואה שעל הבשר מחמת זיעה אינן חוצצין כגלד חוצץ. וצריכה לחוץ שיניה שלא יהא שום דבר דבק בהן שאם טבלה ונמצא שום דבר ביניהן לא עלתה לה טבילה. וכשפושטת בגדים בעוד שהיא עומדת בחלוקה תברך בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה ותפשוט החלוקה ותטבול וכשתטבול תעמוד האשה על גבה ותראנה שיהיה כל גופה ושערותיה נכנסין במי' ולא ישאר משער ראשה כלום חוץ למים ותרחיב ירכותיה קצת זו מזו שלא יהו תכופות ודביקות יחד זו אצל זו בשעת טבילה גם זרועותיה לא יהיו דבוקות לגופה אלא תגביהם קצת כדי שיכנסו המים יפה אל בית השחי ולא תקפוץ פיה ביותר גם אינה צריכה לפתוח פיה אלא תשיק שפתותיה זו לזו בדבוק בינוני וצריך שלא יהא דבר חוצץ בין שיניה דאע"ג דלא בעינן שיבאו המים לתוך פיה מיהו ראוי לביאת מים בעינן ומנהג יפה נהגו הנשים שאין טועמות כלום בין הרחיצה והטבילה כדי שלא יהא שום דבר חוצץ בין שיניה ולא תעצים עיניה ביותר וגם לא תפתח עיניה פן לא ירחצו העפעפים למעל' על גב העין אלא תסגור עיניה ברפיון :

וגרסינן במסכת ברכות רבי יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מנהרא ליסתכלן בי כי היכי דלהוי להו זרעא שפירא כוותי. הנה מכאן למדנו שכשהאשה עולה מהטביל' ותפגע באדם יפה יהיו בניה יפים כמו שאמר הטעם בשביל הב' בע"ה. וכן אז"ל כשהאשה עלתה מהטביל' אם פגעה בכלב יהיו בניה מכוערין ופניהם דומים לכלב ואם פגעה בחמור יהיו בניה טפשים כלבו של חמור ואם פגעה בעם הארץ יהיו בניה מדברים ואין נאה בדבריהם ולמדין ומשכחין וכל הבריו' משחקין בהם ולכן בכל אלה צריכה לחזור ולטבול פעם אחרת אבל אם פגעה בסוס וכ"ש בתלמוד חכם אז תעלה ותשמש ויהיו בניה נאים בהליכתם ובדבורם שומעין ומבינין ולמדין תורה ותמימי' בדרכיה' ואימתם מוטלת על הבריות. ואת הטביל' צריכה להיות במקום שיש בו מ' סאה שאין מקוה כשר בפחות ממ' סאה בין להטביל בו אדם בין כלים אבל מעין מטהר בכל שהוא וה"מ בכלים אבל אשה אפילו קטנה צריכה מ' סאה אפילו במעין. ואם יש בו מ' סאה בין טיט ומים אם המים צפים על גבי הטיט יכולה לטבול אפילו בטיט ואם הטיט עומד מצד א' אין טובלין בו אבל הטיט ההיא ישלים המקוה למ' סאה מקוה שנסדק והמים יוצאין דרך הסדק כשר. מי צבע שנפל למקוה ונשתנה מראהו כשר אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל ונשתנה מראיו פסול. מקוה שחסר ממ' סאה

סאה

סאה ונפלו לתוך שלשה לוגין מים ואפי' ממימי כבשים ושלקות פסלוהו אפילו נתנם בו משנים או משלשה כלים אבל מארבעה אין מצטרפין ואינו נפסל אם לא היה מתחלה דעתו ליתן כל ג' לוגין חזרו להיות כמראה היין פסלוהו. וכן אם נפל לתוכה מעט חלב אע"פ שלא נשתנ' מראיהם פסלוהו מקוה שיש בו כ"א סאה ממלא בכתף י"ט סאין ושופכן על שפת המקוה והם נמשכין ויורדין למקוה שהשאיבה מטהרת בהמשכה:

השביל השני בענייני החיבור.

את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וגו' וה' האמירך היום להיות לך לעם סגלה וגו' וכתיב והייתם לי קדושים כי קדוש אני. נתבאר מאלו הכתובי' כי הבוי"ת ויתעלה ייחד לו אומת ישראל הקדוש' והבדילה בתורתו הקדושה מכל שאר האומו' לשרתו ולברך בשמו. וכל זמן שהם עושים הטוב והישר הם מקדישים שמו הגדול והקדוש ית'. וכל זמן שלא יתנהגו כשורה ומעשיהם מקולקלים הם מחללים שם שמים כמו שאחז"ל בזמן שאדם קורא ושונה ומשאו ומתנו נאה בשוק עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר אבל בזמן שאדם קורא ושונה ואין משאו ומתנו בשוק נאה מה בני אדם אומרים ראיתם פלוני שלמד תור' כמה מקולקלין דרכיו כמה מכוערין מעשיו עליו הכתוב אומר באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. הרי לך ראיה כי קדושת הבוי"ת וחלולו תלוים במעשינו. ואחר שהקדמנו זה דע כי בהיות חומר האדם וטבעו סבת הויתו רע או טוב אחר תכונת המזג כפי הטפה שממנ' נהוה נמצא חבור האדם אל אשתו סבת קדושת הבוי"ת או חלולו כפי הבנים שמוליד ולכן הזהירונו רז"ל לקדש עצמו בשעת תשמיש מפני שזו היא הסבה לאדם להוליד בנים צדיקים מקדשי' שם שמי' ואחר שהדבר כן נצטרך לדעת מה היא זאת הקדושה שצריך אדם להתנהג בה בשעת תשמיש וכדי שאבארנה באר היטב אחלקנה לחמשה שערים:

השער הראשון במהות החבור:
השער השני בזמן החבור:
השער השלישי במזון הראוי לחבור:
השער הרביעי בכוון החבור:
השער החמישי באיכות החבור:

השער הראשון במהות החבור

דע כי החבור כשהוא כראוי בזמן הראוי ובכונה הראויה הוא ענין קדוש ונקי ואל יחשוב אדם כי בחבור הראוי יש גנאי וכיעור חלילה שהחבור הראוי נקרא ידיעה ולא לחנם נקרא כך כאמרו והאדם ידע את חוה אשתו וזהו סוד כי טפת הזרע כשהיא נמשכת בקדוש' ובטהר' נמשכת ממקום הדעת והבינה שהוא המוח וידוע הוא שאלו לא היה בדבר קדושה גדולה לא היו קוראין לחבור הראוי ידיעה. והנה סוד ידיעה שאני רומז לך הוא סוד היות האדם כלול בסוד חכמה ותבונ' ודעת כי האדם הוא סוד החכמה והאש' סוד התבונה והחבור הטהור הוא סוד הדעת וזהו סוד איש ואשה ולזה כוונו רז"ל באמרם בשעה שאדם מתחבר לאשתו בקדושה כאלו שכינה שרויה ביניהם וזו שם י"ה שהיו"ד באיש והה"א באשה והוא רמז שני עולמות שנבראו בשם זה כמו שכתוב כי ביה ה' צור עולמים. והיו"ד רמז לעליונים שבו עשרה גלגלים והה"א לתחתונים שבו ארבע היסודות והרכב' ענין חמישי אבל עיקר שמה אש שהוא רמז לעיקר הרכב' שהוא החום הטבעי ונוסף בהם שם זה באיש היו"ד שבו כח השכלי ביותר שהוא כנגד עולם העליון ונוסף באמצע רמז לשפע השכל בתוכו. ובאשה שהיא נכבדת בהרכבה שבתחתונים הה"א בסוף לרמז זה. ונוסף בהם שם זה כדי שיהו שהשתתף עמהם השכינ' שנותנת נשמ' ומסייעת ביצירה. ולכן ראוי להם להתנהג בחבור בקדוש' כמו שנבאר ואם לא עשו כן שכינה מסתלקת מביניהם שהוא שם י"ה ונשאר אש אש וזהו סוד זורו רשעים מרחם והבין כי בכאן גלו כל הסוד. ולזה כוונו ז"ל באמרם שלשה שותפין יש באדם והם הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע לובן שממנו כל דבר לבן כגון המוח והעצמות והגידים והצפרנים ולובן שבעין והשינים ובני מעיים. ואמו מזרעת אודם שממנו הדם והעור והבשר והלב הכבד והריאה והמרה וטחול ושחור שבעין ואודם שבשפתים ואז הקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים ומראית העין ושמיעת אזנים ודבור שפתים ומשמוש ידים והלוך רגלים ריח אפים וחכמה ובינה והשכל.

הנה

הנה כי החבור הנעשה כראוי הוא קדוש ונקי שאם היה בחבור הראוי גנאי איך היו כוללים בו לבורא ית' אלא ודאי כשיהיה החבור לשם שמים וכפי הראוי הנה אין קדוש ונקי למעלה הימנו ועל זה נאמר בחבור הצדיקים בטרם אצרך בבטן ידעתיך . הנה ייחס צורת הצדיק אליו ית' כאלו הוא מצייר טפת הזרע הנמשכה מהצדיק. ואחר שעוררתיך על סוד מהות הדרך האחד מן החבור . עתה אודיעך הדרך השני והוא הפך הדרך הראשון כי בזמן שאין אדם מתכוין לשם שמים הנה אותו הזרע הנמשך ממנו היא טפה טמאה כלה סרוחה אין לשם חלק בה ונקרא משחית דרכו על הארץ והנה גופו כלה לבהלה וכאלו נוטע אשרה ומפטם עגל לע"ז בהיותו מזריע זרע מטונף ומקולקל וטפה שלו מוקת כסלון ממאיר ועליו נאמר זורו רשעים מרחם .

השער השני בזמן החבור . השער הזה נחלק לשני חלקים :

החלק האחד בזמן העונה בימים :

החלק השני בזמן העונה מצד המזון ומצד השעות :

החלק האחד בזמן העונה בימים :

כתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע ורז"ל פירשו שעונה של כל א' ואחד לפי מלאכתו ולפי טרחו ואם ישאל שואל מאחר שכן הוא שקבעו ז"ל עונת כל אחד ואחד אם כן למה אמרו ז"ל יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת . הנה צריך להקדים הקדמה אחת לבאר זה המאמר. דע כי המאמר הזה יש לו שני פתרוני' יש מי שאומר יצר הוא התשמיש והאש' הוא שאר עסקיה של האש' כגון מאכליה ומשקיה מלבושיה ותכשיטי' שלא ירגילנה למלאת כל רצונה אך יגער בה פעם פעמים פן תכביד עולה עליו ושלא תתגבר עליו כי אין רע' תולי ברעת האש' כאשה המשול על בעלה . ויש אומרים כי האש' שהזכירו בזה המאמר הוא התשמיש והילד הוא על שאר תאות העולם שיעמוד האדם כנגדו ולא ימלא את נפשו מהם כמו שאבאר בנתיב הששי אז היא דחיית השמאל אך תהא ימין מקרבת שיאכל נרעבו וישתה לצמאו וירוה את נפשו טוב בעמלו ולא יצער את עצמו כאמרם ז"ל בירוש' עתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שראתה עיניו ולא אכל ממנו . ר' אליעזר חש להדא מימרא והוה מצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מין ומין חדא זימנא בשתא . ואחר שביארתי לך זה המאמר עתה אשוב אל השאלה ואומר כי אף היות שנתנו ז"ל זמן העונה לכל אחד ואחד אמנם זהו למלאת תשוקת האשה כי אמדו דעת האשה שהיא מתפייסת מבעלה בכך לפי מה שהיא נוחה ומעונגת אמנם אם הוא יצטרך אל המעשה ההוא הרשות בידו להוסיף אם הוא מכוין בו להנצל מן העבירה ועל הדרך הזה הזהירנו ז"ל שיעמוד קצת כנגד יצרו ולא ימלא כל תאותו בדחיית השמאל ותהא בו הקרבת הימין כדי שלא תתבטל עונתו כי שמא מתוך הכניעו את יצרו והלחמו עמו תתבטל מצותו . עוד נאמר כי מה שקבעו ז"ל העונה זהו לפיוס האשה כמו שביארתי אמנם אם היא צריכה לכך בהשתדלותה עמו ומתקשטת לפניו הרי הוא חייב לשמחה באותו מעשה כאמרם ז"ל בפסחים חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה ואפילו היא מעוברת וכשהיא צריכה לאותה מעשה קאמר . וא"ר יהושע בן לוי המכיר באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה נקר' חוטא שנאמר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא . הנה כבר ביארתי תשובת המאמר וכי העונות משתנות כפי סדר כל מיני אדם ועכשיו אניח לבאר עונות רוב בני אדם ואבאר עונות ת"ח הראוים שהיא מלילי שבת ללילי שבת וע"ז אז"ל אשר פריו יתן בעתו זו היא עונת ת"ח . ועתה אגלה פירוש המאמר הזה . דע כי זרע האדם הוא חיי הגוף ומאור זהרו כי הוא הדם המובחר והנקי אשר בגוף שאילו לא היה כן לא היתה בו צורת אדם והנה הזרע הוא מחלקי הגוף ויש בו חלק מכל אבר ואבר כי בידוע שלא יולד עין מאוזן רק כל אבר ואבר נמשך מטבע אחד דומה לו א"כ כל אבר ואבר וכל צורה וצורה יש לו טבע מיוחד וכח ידוע שממנו הוא נולד ואין לחוש לסומא שמוליד פקח כי כח האבר מצוי בטבע הכללי לגוף . ואחרי שהזרע הוא מכל אבר ואבר מאברי האדם אין ראוי לאדם להיות מצוי אצל אשתו תמיד כתרנגול כי אז יתשש כחו ומאור עיניו יתמעט וכל חלקי אבריו הולכי' ודלים אבל בהיות החבור לעונה הידוע שהיא מליל שבת לליל שבת בהיא

הוד

סוד חזרת גלגל פנים ואחור בשבעה ימי שבת אזי יוכל להשפיע כח בזולתו והוא לא יחסר דבר שהוא נחלם עליו חולשה נראית לעין שכבר קבל כח שיוכל להשפיע ממנו ולכך אמר אשר פריו יתן בעתו והיינו מליל שבת לליל שבת וסמך לו ועלהו לא יבול כלומר לא תבא לו חולשה על זה סמוך לו וכל אשר יעשה יצליח כלומר יצא חבורו לשם שמים ויבא לידי גמר. וטעם היות מליל שבת לליל שבת לפי שהשבת הוא יסוד עולם והוא דוגמת עולם הנפשות נטעם שבת לה׳ וזוגו בעונת ת״ח בלילי שבת להיות כוונתם לנפש השכלית דהיינו להוליד צורה ראויה לעבודת בורא יתברך בעלת נשמה שכלית עליונ׳ טהורה כאמרו וביום השביעי שבת וינפש והנה היתה הכונה לזה בעונת ת״ח והבן מאד כי לא שמו עונתם בימי הגופניות דהיינו ששת ימי המעש׳ כי אם ביום שכלו שבת והוא עולם הנפשות הואל נא ובין וייטב לבך ואם בעל נפש אתה בין תבין את אשר לפניך ותדע ותשכיל ממולא דבר מה שארז״ל בבראשית רבה אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לכלם נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג א״ל הקב״ה כנסת ישראל תהא בת זוגך והוא צדיק יסוד עולם ומשם באות כל הרוחות וכל הנשמות והצדיק הירא את דבר ה׳ קושר כל מחשבתו ביום השבת התחתון עם השבת העליון ולפיכך עונתו בו למען יהיו תולדותיו כמוהו ולכן עיקר עונה בשבת והמבין יבין:

החלק השני בזמן העונה מצד המזון ומצד השעות

דע כי המזון שהאדם ניזון בו צריך שלשה מיני עכולין ולמדרגה הרביעית נהפך לדם או לזרע לבן לפרנס הגוף ואלו ישמש אדם מטתו סמוך לאכילה הנה באותו הזמן טבע הגוף רותח והדם מעורב ואינו זך וצלול והנה אותה הטפה הנמשכת ממנו עכורה מלוכלכת סרוחה ומטונפת אינה צלולה ולא נקייה ולא טהורה ולא זכה ואם כן נמצא הנולד מאותה הטפ׳ הוא מיסוד עכור מטונף ועליו נאמר הרה עמל וילד שקר לפי שטבע מזג הטיפה מחייב להיות נולד ממנה משוקץ ומטונף ולפיכך צריך האדם לכוין שעת החבור שתהיה בשעה שנפשו מיושבת עליו ושקטים טבעי הגוף מרתיחת המזון באכל ונזדכך הדם וירדו השמרים למקומם הטבע ויסודות גוף האדם מסודרים בסדר נכון ואז סמוך לחצי הלילה האחרון ועל זה אמרו רז״ל במסכת ברכות תניא אבא בנימין אומר על שני הדברים הייתי מצטער כל ימי על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום ואמר ר׳ יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים וצריך אני לעורר על אגדה זו ידוע הוא שאין פתי או סכל בעולם חושב כי מפני נתינת המט׳ בין צפון לדרום זוכה אדם להיות לו בנים זכרים כ״ש שיאמרו זה עמודי עולם אנשים חכמים ונבונים כאלו. אמנם הם ז״ל דברו הדברים ברמזים כמנהגם הטוב בכל מקום והנני מבאר. ידוע הוא כי הקור החזק לפאת צפון והחום החזק לפאת דרום כמו שביארתי בנתיב השני וחכמי האמת ידעו כי הקרבת הקצוות אינו מדין הטוב והישר אבל המדות הבינוניות הם הנבחרו׳ ועל זה אמר שלמה ע״ה אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר אל תרשע הרבה ואל תהי סכל. ולפי שצפון ודרום הם שני הפכים לחום ולקור והם בשתי תכליות הסתירו רז״ל דבריהם ורמזום בהם ואמרו כי המשמש מטתו בהיותו מזג גופו בינוני ממוצע בין החום לקור אז יוכלו טבעיו לנוח ולא יזריע מהר אבל יוכל לבעול במתון ואז האשה מקדמת לזרוע תחלה ותלד זכר וזהו סוד אשה כי תזריע וילדה זכר ולכן ארז״ל בשכר שמשהין הצדיקים עצמן על הבטן הויין להם בנים זכרים באמרו הנה נחלת ה׳ בנים שכר פרי הבטן. וחכמי המחקר נתנו לזה שלשה טעמים האחד כי זרע האשה הוא כדמיון החומר וכשבא אחרי כן זרע האיש נמצא כדמיון היוצר שמצייר צורה בחומר או שהזרע הראשון נמשלה לחרישה ואשר יבא עליו הוא לזרע ולכן יצא הנולד כפי שנותן הזרע האחרון או שהזרע הבא תחלה ברחם יתקרר ויחלש מעט קודם שיבא האחר והאחר יבא ויגבר עליו ולזה הטעם אז״ל הרוצה שיהיו לו בנים זכרים יבעול וישנה. וא״כ היותך מבין כל זה תבין סוד הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים כי נמצא זה בחצי הליל׳ שכבר שקט הגוף מרתיחת טבע המזון שאכל ומזג הגוף עומד זך ונקי ולכן אמרו בין צפון לדרום ר״ל בין הקור לחום כי

ידוע

ידוע הוא שכל מי שנולד מטפה קרה יהי' לעולם פתי והכל משולל ומי שנולד מטפה חמה יהיה בעל כעס וחמס ונקלה אבל הנולד מטפה ממוצעת בין החום לקור יהיה לעולם אדם חכם מיושב בדעתו יקר רוח איש תבונה ויפה עינים וטוב רואי כמוש"א ז"ל שאלו את אמא שלום אשתו של ר' אליעזר אחותו של רבן גמליאל מפני מה בניך יפים אמרה להם כשהוא מספר עמי (ר"ל תשמיש) אינו מספר עמי אלא בחצי הלילה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמו שכפאו שד אמרתי לו למה אמר לי כדי שלא אתן עיני באשה אחרת ונמצאו בני באים לידי ממזרות הנה מבואר כי הזמן הנכון לתשמיש אינו כי אם בחצי הלילה :

השער השלישי במזון הראוי לחבור.

ידוע הוא כי כפי מזון הג' דבר כך יהיה הגוף הניזון ממנו . ובדרך המחקר נודע כי החיה שהמול נמשך ממנה מאכלה אל הכבד הוא שבולת נרד (ספקונדרו') וא"כ ההיו' הדם מזון הגוף ונהפך לגוף והדם הוא כפי טבע המזון שנעשה ממנו כי אם יהיה המזון ההוא עב ועכור יהי' הדם הנעשה ממנו עב ועכור ואם יהיה המזון זך ונקי וטהור יהיה הדם כמותו ולפיכך הבדילנו הבורא ית' בתורתו התמימה והקדושה מכמה מאכלות אסורות שאסר אותם עלינו קצתם שמטמטמין את הלב כחלב ודם וקצתם שמעיזין הפנים את כחיות ועופות ובהמות הדורסי' וקצת' שסוגרים דרכי התבונה והחכמה כשפן וחזיר ודומיהם וקצתם שמולידים כמה מיני חליים קשים ורעים כשרצי הארץ והמים בכלל. סוף דבר על כלם אמר ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וא"כ הרי הודיע כי כל אלו הדברים הנתעבים והמאוסים מולידים דם רע מוכן לכמה מיני פורעניות וא"כ כמאז"ל שצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש . הנה גם המזון כלול בקדושה זו כי ראוי לאדם לאכול מאכלי' ומזונות הגונים הדם ממוצעים בין הקור והחום ויהיו מן הדברים המולידי' דם זך ונקי וטהור מאחר שאותו עתיד להיות נהפך לטפת הזרע והוא עתיד להיות יסוד ובנין לולד הנולד מאותו חיבור כי אלו יהיה המזון רע ועכור תהיה הטפה ג"כ עבה ומטונפת ועכורה וא"כ נמצא המזון גורם להיו' הולד חכם או פתי או צדיק או רשע . והנני הוסר בידך מפתח גדול דע כי בהיות הדבר כמו שביארתי סמך השי"ת בתורתו הקדושה פרשת אשה כי תזריע למאכלות אסורות ואמר להבדיל בין הטמא והטהור וסמך לו אשה כי תזריע וסמך מגד האחר פ' נגעים . ואלו השלש פרשיות לסודות נפלאים ופרשת אשה כי תזריע באמצע להודיע שאלו יבדיל אדם עצמו מן המאכלים הרעים הווין לו בנים הגונים קדושים וטהורים . ואם לאו הנגעים מתחדשים עליהם מצד טפת הזרע שהיתה מאותם המאכלים המשוקצים . וראוי לנו לומר עוד כי מן המזון הראוי אין צריך לקחת כדי מלוי הגוף רק דבר בינוני שיוכל הטבע לטחון אותו וימהר להתהפך לדם נקי וטהור כי בהיות המאכל מתרבה באצטומכא אפי' יהא מן הדברים הגונים הנה רבויו יהא גורם שלא יהא נטחן ואז יפסד באצטומכא ויחזור לרע ומטונף יותר ממה שיהיה מן הדברים העכורים הגסים והרעים כמו שאבאר בנתיב החמישי ולפיכך ראוי למעוברת שתזהר גם בשיעור המזון . כאשר תזהר בגוף המזון צריכה ליזהר עד מאד כי יש מזון שמועיל לעובר ואחר שמזיקו כמו שארז"ל שהמעוברת שמתמדת לאכול חרדל יהיו בניה בלענים והאוכלת טחול יהיו לה בני דלאפני פי' שמזלגין עיניהם דמעות תמיד והאוכלת עפר האדום יהיו בניה מכוערים אבל האוכלת בילים יהיו עיני בניה יפים והאוכלת כרפס יהיו בניה יפים ונאים והאוכלת כסבר יהיה בניה בעלי בשר . והאוכלת אתרוגים יריחו בניה בטוב וכל כך הפליגו ז"ל בזה עד שאמרו כי אשת שבור מלכא היתה מעוברת והתמידה לאכול אתרוגי' וילדה בת שהיה ריחה נודף כל כך עד שהיו מביאים אותה להניח במקום בשמים :

השער הרביעי בכונת החיבור כתיב ויברך אותם אלהים

ויאמר להם פרו ורבו וכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה הרי הזהיר הכתוב על פריה ורביה ולכן יש שכר הרבה בדבר והמפסיד בכרו בקלקול ובבטול מחשבתו ראוי להקרא בער כסיל ופתי . ועתה יש לנו לדעת ולהבין איזו היא הכונה הנכונה באותו מעשה ונחלקו הכונות של המעשה הזה לד' והם נכונות ומעולות והשלשה מהם הם עיקר קבול שכר . והרביעי מהם בכל טועם מהשלשה . והנני מפרש הדברים על

אורייתא. הראשונה היא אותה שהכונה בהם לפריה ורביה בלבד והיא הכוונה שבכלם. השניה לתקון הולד דתניא ג' חדשים הראשוני' התשמיש קשה לאשה וקשה לולד. אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לזה ולזה שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז וגם זו הכונה נמשכת בכונת פריה ורביה הואיל ויש בו תקון קלת לאשה ולולד. השלישית באין בה לא זה ולא זה אלא שאשה משתוקקת אליו והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו בדברים ומתקשטת בעת צאתו לדרך או בעת בואו מן הדרך שאז ודאי היא משתוקקת אליו גם בזה יש קבול שכר כדגרסינן ביבמות אריב"ל כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינה פוקדה נקרא חוטא שנא' וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא. הרביעי שהוא מתכוין לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה כשהוא רואה את יצרו מתגבר עליו ומתאוה לדבר זה ואולי יחלה אם לא ישמש גם הכונה הזאת יש לה שכר אך לא כראשונו' יען כי במאמר היה יכול לדחות את יצרו ולעמוד על תאותו. אמנם יש מחשבות אחרות וכונות רעות מקלקלות המעשה ומפסידות אותו ומחליפות עליו רעה תחת טובה ושלום עון תחת קבול שכר ואע"פ שיש בו א' משלשה דרכים הראשונים כמו ששנינו במס' נדרים וברותי מכם המורדים והפושעים בי א"ר לוי אלו בני תשע מדות. בני שנואה שסופן לשנוא המצות. בני אנוסה שנאנסה בתשמיש וסופן לאנוס. בני נדוי שהיו שניהם או א' מהם מנודה שסופן להנדות מקהל ישראל. וי"מ שהיא נדה שסופן להצטרע שכתבו הרופאים שאפי' יהיה מזון הולך מדם טוב ומבושל אלא שנתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בגופו השחין והאבעבועות למיניהם ואם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע. בני מריבה שסופן לצאת לריב מהר ולכן מי שהי' לו מריבה עם אשתו לא ישמש עמה עד שיהיה ביניהם אהבה ושלום. בני שכרות שהיו שניהם או אחד מהם שכור שסופן להשתכר. בני גרושת הלב שהי' בלבו לגרשה שסופן לגרש כל טוב ולדבק ברע. בני ערבוביא שהיו עמו נשים רבות במטה אחת ובא על אחת מהן ולא נתכוין לאחת ידועה. בני חצופה שהיא תובעת התשמיש בפה בניו יהיו עזי פנים. בני תמורה שהיה משמש עם אשתו ומחשבתו באשה אחרת ויש אומר אף בני ישנה שבניה יהיו עצלים. הנה למדנו כי בהתחבר האדם עם אשתו אם דמיונו ומחשבותיו וכוונתו עסוקים בדברים לא טובים הנה אותו הדמיון אשר במחשבותיו יקלקל הצורה הבאה מן הטפה ההיא ויהיה הנולד ממנו הולך בדרך רעה ועליו נאמר זורו רשעים מרחם וזה יוליד להביא לנער היולד נשמי רשע ופריץ ואם דמיונו ומחשבותיו עסוקים באשתו בדברי חכמה ובינה ומדות טובות והגונות הנה אותו הדמיון אשר במחשבתו יש לו כח לצייר הצורה הזאת בטיפי הזרע כפי שהיה מדמה בשעת החיבור בלי הספק אף אם יהיה האדם ההוא מאומות העולם אעפ"כ מחשבתו הטובה תמשיך נשמת צדיק לנער היולד ממקום קדוש וטהור והטוב ולכן כל אותם המתגיירי' מאומות העולם נפשם היתה נפשות ישראל עבור הרוח הקדוש שעברה על לב אביהם בשעת חיבורם ועל כן קרבם הבוי"ת תחת כנפיו לבלתי ידח ממנו נדח. ונפשות המומר שהיו נפשות רשעי או"ה שנשנו בהם הבוי"ת עבור הרהור מהרוח רעה שעברה על דעת אביו בשעת תשמיש ולכן הבוי"ת מסלק קוצים מתוך כרמו ודוחה אותה בשתי ידים. כמו כן שמעתי מפי מקובלים אמתיים כי כשתראה לנער שהוא תם וישר ואוהב המצות ומתרחק מהעבירות והוא בושת פנים ומקבל מוסר בידוע שנפשו נפש צדיק על פי גלגול שאבאר בנתיב השביעי בע"ה ואם הפך הפך. ועניין זה הוא גורם מחשבת האיש והנה תו עם אשתו בשעת תשמיש ואפי' יהיו סמן לצדיקים או רשעים מזמין להם הבוי"ת נשמה כהבר הוא שם כאשר ביארתי וזה כי כפי הכנת החומר אשר ציירו במחשבתם בשעת תשמיש כן תהיה הנשמה מתחברת אליו וכפי מעלת החומר א' מחברו כן תתחבר אליו הנשמה הנכבדת מהנשמה האחרת שנתחברים בחומר הגרוע ממנו כפי ערך חומר מחבירו א"כ ראה נראה כמה צריך האדם להזהר ולהזהיר לאשתו בשעת תשמיש שיהיו נקיי' וטהורי' מכל הרהור ומחשבה רעה ואז כל אשר יעשו יצליחו וראיה לזה ממה ששמעתי בחלק הראשון ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל

ישראל מנהרא לסתכלן בי כי היכי דלהוי להו זרעא שפירא כוותי הנה זה החסיד הודיע כי בהיות האשה מחשבת ביופי בעלה מהטבילה ומסתכלת לבעלה אזי המחשבה ההיא אשר בדמיונה תצייר צורת הולד כפי הדמיון שהיא מדמה וא"כ נמצא הדמיון הרהור ומחשבה סבה גדולה לצורת הולד ומדותיו כאשר ביארתי. ולכן צריך כל אדם לנקות מחשבותיו והרהוריו לזכותם בשעת תשמיש ולא יחשוב בדבר עבירה וזמה ולא באשה אחרת ולא בדברי הבאי אלא יחשוב בדברים הקדושים והטהורים ויפנה מחשבותיו מכל הרהור רע ויהרהר ויחשוב בחסידים הטהורים והקדושי' אנשי שכל ומדע והשכל כי אותם המחשבות יחולו על הזרע ויציירו בצורתה בשעת התשמיש וכן צריך שיהא מחשב דעת אשתו ומשמחה ומכינה ומסעדה בדברים המשמחי' את הלב כדי שתשיג התאוה וחם יהא ניכר בנשימתה ובעיניה ואז יאהבו לזה ויהיו ביניהם פקחים כי כפי מה שתהיה אהבתם זה לזה בשעת תשמיש כן יהיה פקחות הנפש היולד ושכלותו והטעם הוא לפי שאהבה לא תהיה כי אם מן התאוה. והתאוה לא תהיה כי אם מחום הלב. ומחום הלב יחמו הדם וכל האיברים ולפי רוב תאותם תהיה חמימותם ויחמו שני הזרעים זרע האיש וזרע האשה אשר מהם יברא הילוד ולכן יהא הילד פקח. כי הפקחות הוא מחום הלב ומחדוד המחשבה אשר במוח וכאשר תהיה היא ג"כ מסכמת למחשבות טהורות וזכות כמוהו. אזי יהיו שניהם אחדים בדבר המצוה ותתקשר מחשבתם כאחד ויולידו בן כפי הצורה הטהורה שציירו. ואל תתמה עד"ז כי טבע פשוט הוא אפי' לעיני חכמי המחקר כי כפי המחשבה וההרהור שיעבור על לב האדם ואשתו בשעת חיבורם יהיה הולד מוכן ומצויר אם טוב אם רע. וכבר הביאו מעשה מהכיא מטרוניתא שילדה בן שחור והיו היא ובעלה לבנים ויפים עד מאד וחשב בעלה להרגה בסבור שזינתה עם כושי לולי שבא חכם אחד ואמר שמא הרהרה בשעת תשמיש באדם שחור בדקו ומצאו צורות שחורות במשכיות אותו החדר ששמש בו ואמרה היא כי כששמשה עם בעלה היתה מסתכלת באותם צורות ומהרהרת בהן. א"כ הבן עד מאד וראה עד היכן יגיע כח ההרהור בשעת תשמיש. גם המקלות שפיצל יעקב לפני הבהמות יוכיחו:

והבין מה שאחז"ל כל הנושא אשה לשם יופי אדם נכנס ואדם יוצא ואחרי אוכלתו שנא' בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וגו' והסוד הגדול הזה הוא בהיותו נושא אשה לשם יופי הרי חבורו אינו לש"ש לפי שהוא מהרהר בצורת' בדרך הגופניות ואינו מחשב במחשבה טהורה עליונה הנה הבן הנולד מההרהור ההוא הוא בן נכרי וזר ועליו נאמר כי בנים זרים ילדו ואין לשם חלק בו ונמצאו בוגדים בשם ולכך נסמכה פרשת בן סורר ומורה ופרשת תלוי לפרשת יפת תואר להודיע כי מאשת יפת תואר לקוחה בשביה לא יצא אדם צדיק מאחר שאין הכונה רק ליופי ואמר כי יצאו ממנה בנים סוררים ומורים ראוין לארבע מיתות ב"ד:

ודע כי לא לחנם אירע לדוד ענין אבשלום ואמר כי שניהם בני יפת תואר היו והטעם כמו שכתבתי כי כמו שהוא השורש כן יצאו הענפים וכן יהיו הפירות היוצאים מהאילן ההוא גם לא לחנם אהב שלמה נשים עם היות שהיה בתכלית השלימות שנא' עליו ויחכם מכל האדם כי אם על ענין בת שבע אמו אשת אורי' החתי גם דוד אביו ע"ה לא לחנם עשה המעש' ההוא של בת שבע אף כי היה תם וישר וירא אלהים אלא על מה שאירע לאמו עם ישי אביו כמאמר רז"ל כי שנא לאשתו אם דוד ולא רצה לקרב אליה והיתה לה שפחה אחת אמר לה לכי וטבלי ואבוא אליך הלילה מיד הלכה השפחה לגברתה אם דוד ואמרה לה כזה וכזה דבר עמי אדוני בעליך ועתה לכי טבלי ובואי הלילה באפילה למטת' והוא יסבור שאני עמו במטה וישכב עמך וכן עשתה גברתה הלכה וטבלה וישכב עמה בלילה ההוא ונתעברה מדוד מאותה ביאה ונמצא שהיה דוד ע"ה כש' מבני תשע מדות שבארתי למעל' והוא מבני ערבוביא או מבני תמורה ולזה אמר הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי לפי שלא כוון ישי לבא עמה כי סבור הי' שבא עם שפחתו ואעפ"י שכוונתה היתה לש"ש עתה ראה גם ראה עד היכן ישתלשל ויגיע כח המחשבה בשעת ביאה והנני מאיר עיניך לבאר לך הטעם:

דע כי מעין המים בהיותו נמשך ממקום גבוה.

גבוה למקום נמוך יש כח להעלות אותם המים אל מקום גבוה אחר כנגד גובה המקום שיוצאין ממנו וכן ידוע לבעלי הקבלה כי מחשבת האדם היא ממקור נפש השכלית שנמשכ' מן העליוני' ויש כח במחשבה להתפשט ולהתעלות ולהגיע עד מקום מוצאה ובהגיע' אל המקור אזי היא נדבקת ביסוד העליון שמשם נמשכה ונעשי' היא והו' דבר א' וכשהמחשבה חוזרת להמשיך מלמעלה למטה נעשה הכל בדמיון קו א' ואותו האור העליון נמשך למטה בכח המחשבה שמושכת אותו למטה ונמצא שהשכינה עמו ואז האור נמשך ומתפשט באותו המקום שבעל המחשבה יושב שם וכך היו החסידי' הראשוני' מדביקין המחשבה בעליוני' ומושכין האור העליון למטה ומתוך כך היה נמשך האש מלמעלה למטה כמו בן עזאי שהיה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו ור"א שהיה יושב ודורש וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה רבינו ע"ה וגם מתוך כך היו הדברים שבינן מתברכין ומתוספין כפי כח המחשבה וזה הוא סוד צפחת השמן של אלישע וכד הקמח של אליהו כי כל דבר שהיו מחשבין בו ומתכוונין עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע. ועל זה הענין אמרו ז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ואחר שהדבר כן הורכו רז"ל לומר כי בהתחבר האדם עם אשתו אם מחשבתו נדבקת בעליונים הרי אותה המחשבה מושכת אור העליון למטה והיא שורה על אותה טפה שהוא מתכוין עליה ומהרהר בה כענין צפחת השמן ונמצאת אותה טפה נקבעת לעולם באור הבהיר. וזהו סוד בטרם אצרך בבטן ידעתיך. מפני שכבר נקשר האור הבהיר בטפת אותו צדיק בעת החבור לפי שהמחשבה נקשרת בעליונים ומשכה האור הבהיר למטה והבן זה עד מאד ושמרהו כי יועיל לזה הספר ולזולתו. ולכן אמר שלמה במשליו הנמרצות בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. ואחז"ל ואפי' לדבר עבירה והיינו בדרכי הגוף קטן וגדול. ומה שאמר דעהו כבר ידע' מהו לשון ידיעה שהוא חבור הנפש השכלית ודבוקה באור העליון. וכאשר חבור האדם עם אשתו נקרא ידיעה כן דבוק הנפש בעולם השכל נקרא ידיעה. ולכן אמר הכתוב בטרם אצרך בבטן ידעתיך. וזה כוון אל האורה השכליות לא אל צורת עצמותו וכ"ש אל עיקר מציאתו. וידוע הוא שלא נקרא האדם יודע דבר פלוני עד שנדבק במושכל המשכיל ואמר בסוף והוא יישר אורחותיך כי האור העליון יהיה נדבק במעשיו ויהיו כלם בסדר נכון וקיים. ואחר שהודעתיך זה התבונן למה שאחז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה כמו שביארתי למעלה. כי בהיות האדם מחשב בדברי רשע ומטוף אזי מחשבתו נדבקת בטינופא בעליונים והרי נפשו מתחייב לשמים שהרי הוא מטמא במגע. אבל אנו עשה עבירה למטה לא נגע אל השמים משפטה ואז יקל מעליו יותר מן ההרהור הרע שהוא נדבק בעליוני' והוא קרוב לקלן בנמישות ומכאן תבין עונש המהרהר בעבירה בשעת תשמיש כי אותה המחשבה המטונפת חלה על הטפה ומיסדת שמנה יסוד רשע ועול ומטונף. ובהיות אדם ואשתו מתכונים בקדושה ובטהרה לדבר א' אזי יצא הזרע ההוא טוב וישר וירא אלהים.

והנה זה מבואר טוב ונעים:

השער החמישי באיכות החבור:

א"ר יוחנן בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת חגרין מפני מה הוין מפני שהופכין את שולחנם. סומין מפני מה הוין מפני שמסתכלין באותו מקום ורמז לזה וראה את ערותה והיא תראה ערותו וסמוך ליה ונכרתו לעיני בני עמם. כלומר שיכרתו עיני הבנים. אלמין מפני מה הוין מפני שמנשקין באותו מקום. חרשין מפני הוין מפני שמספרין בשעת תשמיש. אמר רבא מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. הוא הפך שולחנו יהפכו רגלי זרעו הוא נסתכל בדבר הנסתר מכל לפיכך יהיו הכל נסתרין מזרעו הוא עזב פה המדבר שבו נתנית הנשיקה ונשק הכתוב לפיכך נסתם פי זרעו הוא הפר בשעה שהיה לו להרוש לפיכך נחרשת אזן זרעו. ומה שאמרו חכמים ז"ל אין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה הא למה זה דומה לבשר הבא מבית הטבח אם רוצה לאכול מבושל אוכלו צלי אוכלו וכו'. לא אמרו שיהא מותר אלא דוקא הפיכת השלחן כי זה אין בו כל כך איסור כשהוא מתרצה בו. אבל בדברים אחרים לא חלקו חכמים שהרי בנושק עובר בכל תשקצו את

נפשותיכם

נפשותיכ' כמ"ש רז"ל מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר משום בל תשקצו את נפשותיכם וגם המסתכל באותו מקום עובר משום והצנע לכת עם אלהיך וגם המספר בשעת תשמיש הרי אמרו ז"ל מגיד לאדם מה שיחו אפי' שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו . אם מדבר בשעת תשמיש והוא משתבעה לתשמיש כי אז אינו רשאי לדבר עמה בדברים אחרים . אמנם יכול לדבר עמה בדברים שהם לצורך התשמיש ולהכניסה תחלה בדברים המושכין את לבה ומיישבין את דעתה ומשמחין אותה כדי לקשור דעתו בדעתה וכונתה בכונתו ולאמר לה דברים המכניסין אותה בחשק וחבור ואהבה ורצון וענגים ואז לא יהיו הבנים בני תשע המדות שכתבתי למעלה . גם יאמר לה דברים שימשך את לבה אל יראת שמים וחסידות ודרך לצניעות ובדברי נשים צדקניות שיצאו מהם בנים הגונים כשרים וטהורים ראויין לשכר עליון בעלי תורה ויראה והוראה כמעשה קמחית שזכתה לשבעה בנים שכולם שמשו בכהונה גדולה ושאלו ממנה חכמים במה זכתה לזה . ואמרה להם אפילו קורות ביתי לא ראו שערות ראשי מימי והכל הפלגה לשכר צניעותה וחסידותה וכושר מעשיה . אמנם זה הספור יהיה קודם תשמיש אבל משהתחיל לשמש אין לו לדבר כלל שום דבר בעולם כדי שתהא כונתו וכונתה לגולה לש"ש כמו שביארתי . תניא היוצא מבית הכסא ושמש מיד קודם שהלך מיל הויין לו בנים נכפין. מפני שהשד הממונה על בית הכסא נלוה עמו מהלך מיל . הקיז דם ושמש קודם שטעם שום דבר הויין לו בנים מגורעים . המשמש לאור הנר הויין לו בנים בעלי מומין. המשמש מעומד אחזתו אחילו והוא כלב אברים. המשמש מיושב אחזתו דלריא והוא שגעון . הוא מלמטה והיא מלמעלה ה"ז דרך עזות והולד יהיה הפכפך . תנא המשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה אותו התינוק יהיה נכפה. ולא אמרן אלא דלא נאים אבל נאים לא . והמשמש מטתו על הקרקע יהיו לו בנים שצוארם ארוך יותר מדאי ואחר עשיית התשמיש כ' ארסטו שהוא אחר גומר הנדה מיד ובעשייתו יהיו מראשותיו נמוכים וימשוך האיש ירכה אליו לצד מעלה שעה יפה . ותזהר האיש מלאכול כענע הוא (עינער) קודם התשמיש. ותשקוט האשה אחרי כן ותזהר מלהתעטש ומלטעום דבר אלא תישן מיד. והנהגת התשמיש והנהגת המעוברת ממה תזהר ואיך תתנהג על דרך הרפואה אבאר בנתיב החמישי בהנהגת הבריאות בע"ה :

הנתיב הרביעי

איך נוצר האדם בבטן אמו ותכונת כל אבר וטעמו :

ישתבח ויתפאר האל הגדול הגבור והנורא . שהוא עשה ראשונה לכל נברא . קנה עולמו והמליאו. ומאין ליש הוציאו . ואחרי כן יצר את האדם בחכמה . עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמה ואותו תהא מחכימ' לבוא אל הקודש פנימה . ולהראות לו גבורתו לעולמו הוציאו . ולכבודו בראו יצרו אף עשאו ועל הכל נתן מוראו . ונתן לו דעה ושכל מכל הנבראים . אשר תחת גלגל הירח נמצאים . והכניס נשמתו אשר היא צורתו . לדרוש ולתור בנין גופו . ולהכיר ולהבין כי מההפכים הרכבתו . ומטפה סרוחה ראשיתו ומדם הנדות הויותו . וצייר איבריו על מכונם צורה בתוך צורה האל אשר ברא כל נברא אשר לו הגדולה והגבורה . אשר ברא מלאכי אש ומים ועושה שלום ביניהם ובשמים . וכן עשה לאדם שיצרו מורכב מההפכים אשר בכל רגע מצד אל צד אשר בכל רגע מצד אל צד מתהפכים שהטיל שלום ביניהם ונתן השקט ובטח באהליהם . וכל זה לכבודו ולהגדיל שמו כאשר ביארתי בנתיב אשר לפני זה טעמו . ורצה שימשך עד זמן קצוב בעולמו ושם לו גבול קצוב אשר ממנו והלאה לא יוכל לנסוע עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע . זולתי אם יזכה שיעשה לו בוראו מרגוע. או יחסר מימיו אם ירשיע . ובעת שהזמן ההוא יגיע אז רוח קנאה תעבור על ההפכים ההם . ויבא מחלוקת ביניהם וכשהאחד על חברו גובר הגוף כאפס יעבר . ויהיה פתאום לחרון ולכלה והמחלוקת בעולם ותפרדם חבילה . וישוב אל המקום אשר היה שם ההלו בתחלה · וישאר הגוף המורכב מהפכים כאבן שאין לה הופכים . ולזה כוון שלמה באמרו עת לחבוק ועת לרחוק מחבק . ויען כי רוקע הארץ ויכוננה . לא תהו בראה לשבת יצרה . ברא כלי הזרע באדם כדי להוליד דמותו . הואיל וסופו להפסד איכותו . ואמרו בעלי החכמה .

ודעי

ידעי דעת ומזמה. כי האדם קראוהו עולם קטן הנבונים. יען כי מצאו בו חלק מן העליונים והתחתוני'. כי השער דומה לעשב שהוא מצמיח. כגנה אשר זרועיה תצמיח. והראש לגלגל דמותו והמוח דומה ללבנה לרטיבותו. והעינים לב' המאורות כי כן הם מאורות. ול"ב השינים המה כנגד ימות חדשי החמה. וי"ב נקבים שבקרבו כנגד חדשי השנה נקבו בו וז' בראש מהם כנגד ימי השבוע הם. וכנגד י"ב מזלות אשר בשחקי' נתלות נתן בו י"ב דברים והם הראות והשמע והריח והדבור והטע' והמשוש וההליכה והעלה והכעס והשחוק והשינה והתשמיש גם נבראו באדם י"ב חליות שבשדרתו שעליהם בנוי הגוף והוא העמדתו. והלב דומ' לשמש מרוב חמימותו. והכבד למאדים שהדמים ממנו נוסעי' והכליות דומות לכוכבים הקבועים. והעורקים שבהם הדמים נגרים דומים לימים ונהרים. ומפני שהאדם ככה נברא לכן עולם קטן נקרא ונקרא אדם גלגל העול' כולו יחד כי הגלגל דומה לאיש אחד והראייה הקוטב הדרומי כי גבוה הוא ועל שהוא דר רום דרום קראוהו והצפוני שהוא לצפון לרגלים דמוהו והמזרחי לימין כי ממנו התחלת התנועה והמערב לשמאל כי הוא יורד מפני עליית המזרח ותנועתו ממזרח למערב ופניו הוא אמצע השמים כי הוא סוף התנועה והאחור הוא יתד הארץ. ודמו חכמי המחקר הנהגת עולם השכלים והגלגלים לעולם השפל בהנהגת נפש האדם עם כחותיה לגוף האדם ויען כי האדם דומה לעולם והעולם דומה לו לכן נוצר כלל גופו ע"י שבעה כוכבי לכת אשר הם מנהיגי העולם ואיבריו נתקנים על ידי י"ב מזלות כמו שאבאר בז' כוכבי לכת. כיצד שבתי שהוא קר ויבש היה מייבש הטפה באדם הראשון ומחברה. צדק הוא חם ולח בחדש השני מצייר העובר בתבניתו ותארו ונותן בו רוח. מאדים הוא חם ויבש בחדש השלישי עושה העצמות וכל הקרבין עם הגיד. חמה היא ג"כ חמה ויבשה בחדש הרביעי עושה הכבד והלב הדם והחמימות שבהם. נוגה הוא קר ולח ויש אומרים חם ולח בחדש החמישי עושה בתי העינים והאזנים והחוטם ופני האדם והבילים. כוכב הוא קר ויבש בחדש הששי עושה כל הנקבים שבגוף והלשון והכליות. לבנה היא קרה ולחה וי"א חמה לחה בחדש השביעי מיישרת הריא' וכל האיברי' במקומותיהם וחוזר שבתי בחדש השמיני ועוצר את האיברים מרוב קרירותו ולכן מי שנולד בחדש ההוא לא יחיה אבל בחדש התשיעי חוזר עליו צדק והוא מחלק האיברים מרוב לחותו ומתקן הולד. ואפוקרט כתב כי סבת הלדת העובר בשביעי ובתשיעי ולא בשמיני הוא לפי שבשביעי העוב' נשלם ומבקש לצא' ויגוע וירעש תמיד ואם הוא חזק והלם יקרע הקרום ויפתח המחילה ויצא ויחיה. ואמנם אם לא יכול יחלש מזה וישאר בחדש השמיני עיף וחלש ואם אז יצא ימות לפי שיצטרף החולי עם שנוי האויר. אמנם אם יתעכב שם עד הגיע החדש התשיעי אזי כבר הבריא ונתחזק וכאשר יצא חי יחיה. וכאשר הבורא ית' מצייר את העובר ע"י שבעה כוכבי לכת כמו שבארתי כן מתקן איבריו ע"י י"ב מזלות כמו שאבאר. כיצד טלה מתקן הראש והפנים. שור הצואר והגרון. תאומים שתי הזרועות והידים והאצטומכא. סרטן החזה והריאה והצלעות והטחול. אריה הלב. בתולה הבטן והמעיים מאזנים רחמי הנשים והעגבות. עקרב העבור והבלים והגיד. קשת הירכים. גדי שתי הארכובות. דלי השוקים. דגים כפות הרגלים. ואחר ציור העובר ותקון אבריו והתקשר בו הנפש החי' עומד במעי אמו מקופל ומונח כפנקס והוא במקום צר מכל אבריו שתי ידיו על שתי ארכובותיו ושתי עקביו על שתי עגבותיו ופיו סתום וטבורו פתוח ולא יצא ממנו הרוח וכשיושב במשכנו מדם הנדות מזונו ואינו מוציא רעי מבטנו כי אז היה הורג לאמו בעודו במעונו אלא הוא כאחד מאברי' ולא יאמר (עליו) ישן ולא ניעור כי אם חסר ההרגש ויש בבטן ג' מעונות שהם לדירת העובר מכוונות שלשה חדשי' הראשוני' הוא במדור התחתון וג' חדשי' אמצעים עולה למדור האמצעי ושלשה חדשים האחרוני' עולה למדור העליון וכשיוצא אם הוא זכר יוצא פניו למט' שמביט ליסודו שהוא העפר שלוקח ממנ' ואם היא נקבה יוצאה פניה למעל' שמבטת בבריתה והוא הצלע שלקחה יוצרה מהאדם ומיד ביציאת העובר יסתום טבורו שהי' פתוח ויפתח פיו שהיה סתום וסגור ואין פותח ופתח ואין סוגר ודם הנדות שהיה מזונו יהפך לחלב בבשר אמו וממנו מחיתו עד תשלום שנתי'

כי

כי אז יהיו לו שינים במה לאכול :

נאם המחבר בראותי כי כל בעלי החכמות צריכין לשקוד על דלת חכמת הרפואה מדי יום יום שהרי על פיה אנו חיין ומחללין את השבת והעובר על מצותה דמו בראשו כי נתחייב בנפשו ולכן ראיתי לדרוש ולתור בספרי הרפואות וראיתי בהם דברים נפלאות גדולות ונוראות שעשה עמנו השם נצחות לעד ולאות כי לו יתברך יאותו ההודאות . ולכן הכיננו לעמוד ולראות ואמנם הדברים האלה היו מפוזרים ומפורדים בספרים הרבה אשר למדתי בהם ולכן ראיתי לקבצם ולחבר זה הנתיב מהם . ואחרי אשר ביארתי איך נוצרנו אבאר החלקים שבנו שהם מתייחסים לד' היסודות גם פרקי השנה . וימי האדם אשר הם נחלקים ומתיחסים להם . ואחרי כן אבאר כל איברינו ותכונת' ופעולותיה' ותועלתם וקצת מתחלואיהם ורפואותיהם ואכתוב הכל כסדר להיות נקל למצוא דבר חפץ ולאשר נדע הנסים שעשה עמנו הבורא יתב' בבריאתנו נאמין בבורא ית' ונעבדהו שנאמר ומבשרי אחזה אלוה . וכתב הר"ם ז"ל בתחלת חבורו הנקרא ספר המצות בידיעתינו איך יצרנו ית' והכין איברינו נדע כי אנו צריכים לעבוד בוראנו ית' מאהבה אף אם לא יתן לנו שכר שכבר עשה לנו הטובה הרבה בבריאתו אותנו עכ"ל . ואני אומר כי גם כשנדע מיני החלאים נכיר חסדי הבורא ית' שהוא מציל אותנו מהם ונאמין בו ונעבדהו . ולכן ראיתי אני המחבר לחבר זה הנתיב בזה החבור אשר יעדתי לי ואבאר קצת החלאים כי אף הוא יש בו צורך לשביל האמונה כאשר ביארתי . ואחלק הנתיב הזה לשלשה שבילים כנגד ג' עולמות יען כי הוא עולם קטן כאשר בארתי :

השביל הראשון הראש כלו מבית ומחוץ עד הצואר והוא כנגד עולם עליון שהוא עולם השכל שכולל חמשה הרגשים כמו שאבאר לפנים בע"ה וכן השכל שופע על כלם כמוה שהם משכן החכמה :

השביל השני באברי הגוף הפנימים שהם הקנה והושט והריאה והלב והכבוד והמרה והאצטומכא והטחול והמעיים והכליות ומקום השתן ורחם האשה . וזה השביל הוא כנגד עולם התיכון שהוא עולם החיות והוא משכן הנפש החיה בלב האדם :

השביל השלישי באברי הגוף החיצונים והם הצואר והידים והשדים וקרומי הבטן והאמה והביצים והמתנים והרגלים . וזה השביל הוא כנגד עולם התחתון כי מהם באה ההויה וגם דרך הצמיחה . והוא גם כן הפסד הגוף המתנועע על ידי הרגלים . ובאחרית הנתיב אכתוב קצת סגולות שלקטתי לפרפראות דרך אלפא ביתא . וטרם פתחי בזה השביל הראשון אקדים הקדמה אחת ואומר :

מבואר הוא בעיני כל בעל שכל שהספקים אשר מהם האדם מורכב הם ארבע יסודות שהם אש ואויר ומים ועפר כי האש היא הפך המים והאויר הוא הפך העפר וכנגד אלו ארבע יסודות יש באדם ארבעה חלטים והם המרה הירוקה והדם והליחה הלבנה והמרה השחורה נקרא בלשון ערב צפרא דם בלגם סודא ובלשון לעז קולורא שנגוינא' פלייגמא מלינקוניא . המרה הירוקה היא חמה ויבשה בטבע האש ומולדת בטבע ומשכנה בכיס המרה וכשתרבה בגוף כולו נמשכה הירקון ואם הרבת' באבר אחד תמשוך אחריו הצבת הידוע כאל המרה הלב והידוע בגמלה והרוצה לגלה זאת המרה יתנהג לאכול דברים חמוצים . ותועלתה אבאר בשביל השני בע"ה . ואחת המדה היא אצל הדם כמו הקצף העולה מן היין כשירתיח כן הוא קצף הדם כשירתיחנו חום הכבד והבשר והחריצות והעזות והרוגז והתחרות כלם באים ממנה והיא נחלקת לחמשה מינין . ואלו הן הנוטה אל האדמימות והנוטה אל הירוקת הנקרא בלשון ערב אצפר והנוטה לכרתי : והירוקה הנוטה לחלמון והנוטה לעין הזנגאר והדם הוא חם ולח כטבע האויר ומבועו הוא מן הכבוד ומשכנו הורידין והלב ושלטונותו בשטח הגוף ובמוקדם הראש ותועלתו ידועה שהוא זן איברי הגוף דרך הגידין כמו שאבאר בשביל השני בע"ה . וטבע הדם נחלק לשני חלקים הדם הטבעי והדם ההפסדי. ואשר ישיג הנפש מסגולת הדם הוא השחוק והמשגל והשינ'. וברא הבורא ית' מעלם הדם כל אבר שהוא חם ולח. כמו הבשר והדם והעורקים והעצבים שהם בלע"ז נערבוש (בל"א אדרן) והכליות והביצים והחזה והלב והושט והלשון והכבד . ומי שיש מן

המי

החי דמו זך ומעט חם הוא יותר מבין. ולכן החי שאין לו דם כמו הדבורים והנמלים הם יותר חכמים מבעלי הדם והרטיבות המיימית שיש להם היא כמו הדם לבעלי הדם. והשבילים שבה' תלך הרטיבות ההוא לאברים בהם תלך החמימות להם. ומי שדמו עב הוא בהפך. הליחה הלבנה היא קרה ולחה כטבע המים. והיא מותרי הדם שלא נתבשל. וקרירותה הוא כנגד חומו של כבד וחמימותו של דם כנגד קרירותה של זו הליחה. ואם יהיו שניהם שוין למסיבתם אזי יהא שלום לגוף אמנם אם יתעורר הדם וישפיל הליחה אזי יעורר החרם והשחין. ואם ישפיל הדם ותיעור הליחה אזי יתגבר קרירותה על האדם היא הקדחת. וכן רוב החלאים מתגבורת זו הליחה הם בא'. וכן השעלה והכשנון והכבדות והשכחה והשביתה ואיתור השינה ומיעוט התנועה והשיעול ומיעוט המשגל והפאלגה הוא פאראליסות (בל"א דער שלאק דער גירלט איז) והרעד בא מזאת הליחה. ושכונתה בריאה. וקרירותה מניע האויר הנכנס אל הגוף בתוך קנוקנות הריאה והריאה מניעו אל הלב ומוצילו ועוזרו ויתרפא עמו ההבל העולה אל המוח ותיקן הנפש החיה בזה וגם החום הטבעי. וברא הבורא ית' המוח והריאה וכל מה שיש בגוף מן האברים הקרים והרטובים מזאת הליחה וחלקה לשני חלקים ושם בה ב' יסודות. והם המוח והריאה. כי כמו שהמים מתחלקים בעולם לשני חלקים חלק על פני הארץ וחלק מחלקו באויר ישאהו הענן. כן היא זאת הליחה ממנו בריאה וממנה יטפטף מן המוח כמו הטל הנוזל מן השמים ובלשנות זאת הליחה היא באחרית המוח והחזה. אמנם גאלינוס כתב כי אין לזאת הליחה מקום בגוף כי כל האיברים צריכין לה. לפי שהוא דומה לדם אלא שאינו מבושל. ושמרי זאת הליחה מתאסף בחוט הגב ומשם מתפשט בכל הגוף ובהתרבה זאת הליחה בכל הגוף תמשוך השדפון השברי הוא אידרופיסאה (בל"א דיא וואסער זוכט דאס איז איין נאמן פון איין קראנקהייט) ואם הרבתה באבר אחד תמשוך הלבת הידוע באלתתבו' והוא נפיחה לחה ולבנות רך אין עמו כאב. והרוצה לגלה זאת הליחה יתנהג לאכול מאכלי מלוחים. ומיני זאת הליחה חמשה. והם המלוח וטבעו חם ויובש והמתוק

וטבעו נוטה לחמימות ולחות והוא מעט חם מהמלוח והחמוץ והוא נוטה לקור וליובש. והליח' הזכוכית וטבעו הקר והלח. והיא הקר והלח שבכל חמשת המינין והתפל והוא מעט הקור והרטיבה. המרה השחורה היא כרה ויבשה כטבע העפר. ומשכנה בטחול והיא שמרי הדם. ותועלתה אבאר בשביל השני בע"ה. והיא נחלקת לשני מינין. הטבעית וטבעה קר ויבש. והיוצאת מן הטבעית. ומתילדת משריפת החלטים והנטירה והנקימה והקפדה ורוח קנאה ורוע הלב וזועף הפנים הוא בא ממנה. וכן כשאדם מתעצל ופותח פיו ומותח ידיו ורגליו בדאגה או בעצלות בא ממנה וכשתרבה בכל הגוף תמשוך החולי הנקרא טרעאן בלשון לטיין (ובל"א טרויאריקייט) והרוצה לגלה זאת המדה יתנהג לאכול מאכלים הדשנים והשמנים:

וכמו שארבעה החלטים האלה הם מיוחסים לארבע היסודות כמו שביארתי כן הם פרקי השנה מיוחסים לארבעה החלטים. שבכל פרק ימשול חלטה אחת על שאר החלטים. כיצד ארבע פרקי השנה הם קור וחום קיץ וחורף. זמן הקור הוא הסתיו. והוא קר ורטוב כטבע המים. ובו מושלת הליחה הלבנה. וזמנו הוא מתקופת טבת עד תקופת ניסן וזה הזמן דומה לימי הילדות משנות האדם הואיל ומאז יתחיל לצמוח ולהתגדל. זמן החום הוא חם ולח כטבע האויר ובו התעוררות הדם וזמנו הוא מתקופת תמוז עד תקופת תשרי. וי"א מתקופת ניסן עד תקופת תמוז. וזה הזמן דומה לזמן הבחרות שהוא הולך ואור תמיד. זמן הקיץ הוא חם ויבש כטבע האש. ובו מושלת המרה הירוק'. וזמנו הוא מתקופת תמוז עד תקופת תשרי. וי"א מתקופת ניסן עד תקופת תמוז. וזה הזמן דומה לימי הישישות שהחמימות הולך וחסר קצת. זמן החורף הוא קר ויבש כטבע האדמה. ובו מושלת המרה השחורה. וזמנו הוא מתקופת תשרי עד תקופת טבת. וזה הזמן דומה לימי הזקנה שהוא הולך ומתקרר וקודר ומחשיך. וגם ימי האדם הם נחלקים לאלה הזמנים והם זמן הילדות וזמן הבחרות וזמן הישישות וזמן הזקנה. בכל אחד מאלה הזמנים הוא מושל חלטה אחת על שאר החלטים. כיצד משעת לידת האדם עד כ' שנה הוא זמן הילדות. ואז גדל

האדם. ומזגו הוא חם ולח. ולכן מושל בו הדם שמגדל אותו לפי שהוא כטבעו. זמן הבחרות הוא מעשרים שנה עד ארבעי' ואז נשלם גדולו. ומזגו הוא חם ויבש ולכן מושלת בו המרה הירוק' לפי שהיא כטבעו. זמן הישישות היא מארבעי' שנה עד ששים ואז הוא מזגו קר ולח ולכן מושלת בו הליחה הלבנה לפי שהיא כטבעו. זמן הזקנה הוא מששים שנה ומעלה. ובו יראה חלישות הכח הטבעי ומזגו הוא קר ויבש בתכלית. והוא מזג העפר ולכן מושלת בו המרה השחורה לפי שהוא כטבעו. וגם בכל יום ויום כל אחד מהחלקים הוא מתגבר בגוף ג' שעות כמשפטו. כיצד הדם הוא מתגבר מט' שעות מהלילה עד ג' שעות ביום. והמרה הירוקה משלש שעות מהיום עד תשע שעות ממנו. והמרה השחורה מתשע שעי' מהיום עד שלש שעות מהלילה. והליחה הלבנה משלש שעות מהלילה עד תשע שעות ממנה. וגם כל המטעמים הם נחלקים לד' יסודות. כיצד כל טעם מתוק הוא חם ולח וכנגדו הדם. וכל טעם מר חם ויבש וכנגדו המרה האדומ'. וכל טעם חמוץ קר ולח. וכנגדו הליחה הלבנ'. וכל טעם חריף כגון פלפל ודומה לו חם ויבש. וכנגדו המרה השחורה חוץ מפלפל ארוך וזנגביל שאף ע"פ שחריף הוא חם ולח. הנה ביארתי בהקדמתי זאת ארבעה החלקים ופרקי השנה וזמן האדם והימים והמטעמים בהם נחלקים לארבע היסודות ומעתה אחל לבאר איברי האדם כאשר ידעתי:

השביל הראשון בראש כולו מבית ומחוץ:

שערות הראש הם נולדי' ממותר העשנים העולים מן הלב דרך הקנה והם מליחות אשיות שאינן נרגשות ועם היות בהם נולדי' מעשן טבעם הוא קר ויבש ומפני שהראש הוא למעלה דמוהו לתקרת התנור אשר יעלו אליו כל הבלי הגוף לפי שהאדם נצב הקומה. וכל אחת מהשערות היא בנקב לבדה שאם היו יונקות שתי שערו' בנקב אחד היה מפסיד ראות עיניו ותועלתם שמחממי' הראש שהוא מעצמותו קר ואין עליו בשר לחממו כי אם העור לבד מה שאין כן בשאר האברים. ולכן הוצרך לשערות שיחממוהו ויגן על המוח. וכתב אפלטון מין האדם יתחלף מזולתו מבעלי חיים בהיותו יותר חלק שאין לו שערות כמוהם והסבה למיעוטו במותרות והאדים הלחים והיבשים מהם אמנם בראש שערותיו ארוכות מהם מפני החום והרטיבו' שיש בו יותר משאר ראשי החי ולמיעוט עביו ודקות מזגו ולהיותו בתכלית השומן והלחו' והדבר הלח מתקרר ומתחמם בנקלה לפיכך נתחכם הטבע לכסות הראש בשערות. והקרחת תהיה מיבשות ותתחיל מהקדקד מלפנים. יען כי שם המוח. וגם לפי שהמקום ההוא דק יותר מכל הראש. וראויה לזה דקות לילד. ולכן ממהר היובש לפעול בו. וכתב אריסטו שהממהר להיות קרח יורה שטבע מוחו יבש. כי הואיל והשערות נולדים מליחות אשיות. א"כ בהעדרם בהרבות היובש גם השערות יעדרון. והמאחר להיות קרח או שלא יקרח כלל יורה שטבע מוחו לח. ולכן הנשים והסריסים לא יקרה להם הקרחת להיות מוחם לח מאד. השער הגס יורה על חוזק הלב ובריאות המוח. והשער הרך יורה על מורך הלב וקור המוח ומיעוט התבונה. לריבות השער יורה על השטות ורבוי הכעס. ויתלבן השער בשיבה לפי שאז תתרבה בהם הלבנה מאפיסת חום התולדי. והבחורים ילבינו מרוב אפיסת חום הטבעי. והפרש בין לובן שער הזקני' ללובן שער הבחורים. כי לובן הבחורים ילבין תחלה בראש השער כמו האילן שמתייבש תחלה בראשו ולזקנים ילבין תחלה בשרשו. מפני שהלבנה המלבנה הוא במוח. ולכן הרוצה לעכב ליבון השער ירגיל בדברים המעכרים ליחה לבנה. וירחץ ראשו במי מטר שנתבשל בהם עלי הותי (בל"א מויר בערן אדר מור בעשן) ועלי תאנים ועלי זמורה. למריטת השער ישים עליו מי בללים. או ילוש אפר גרעיני תמרים בשמן וימשח בו הראש או ירחצנו במים שנתבשל בהם עלי הדס היטב. או ימשחנו בלואת עכברי' שחוקה שנילושה בדבש. או בלואת שור מעורבת עם שומן. ואם ירצה יוסיף על זה הלבנה שחוקה. לנתק הראש ישים עליו מלח כתוש מעורב עם החלב כליות של עגל. או ירחצנו במרת שור ולואת צאן מעורבין עם שומן יון ומעט מים ודבש או ישים שמן זך בחתיכת עופרת וימללנה היטב בחתיכת עופרת אחרת עד שילך טעם העופרת בשמן וימשח בו הנתק ואז יצמח בו שער. אם תעביר השער בתער ותשים על המקום ההוא חלב איל או דם עטלף

או

או דם צפרדע לא יצמח במקום ההוא שער . להאריך השער ילוש אפר שורש הקנה בשמן ההדס וימשח בו השער . או ימשחנו בשמן שומשמין . או ישים במי בישול התרדין (בל"א קרעססע) מעט חרדל וימשח בו השער בלילה . וידיחנו ביום במרחץ . להלבינו ימשחנו בחלב הרנגול שלוש עמו עפר דלעת. להשחירו ולחזקו ימשחנו בשמן שומשמין שנתבשל בו הדס או יערב סיד וזורית . ושני חלקי קנקנתום (שווארציל וואס מן דיא פעל דער מיט שווארץ מאכט) ומעט שמן וימשח בהם הראש . לילפת והוא כמין סובין שמתילד בשרשי השער מליחה לבנה . וסבתו רוב מלוי המאכל ואכילת מה שיוליד הליחה הלבנה . ורפואתו שיאכל תירים או צפרים עשויין בחומץ ואל ישתה מים זולתי אם הוא מעורב עם דבש או עם יין מבושל וירחץ ראשו בחומץ מעורב עם דבש או במי תרדין (פי' הערוך בליטים ובלשון לטין בליטו"ס ביגעש קרויט) שנתבשל בהם זרע ההדס או בחומץ שנילושה בו אפונים (פי' הערוך ציצי"רי ובל"א ציסערן . איין מין ערבסן שחוקים) וכתב גאלינוס מי ההדס יחזק השער ושרשם כי ימנעוהו מלהמרט גם יועיל לילפת ולנגעים הלחים. לשערו' שמתבקעות בקציהם ומתחלקי' יהיה משחת הגבול' יובש . ורפואתו שיהא מזונו לחם חמץ וכבש בן שנתו ומרק תרנגולת עם שקדים או עם סוקר ויבשל תרדין יפה במים ויצננם ואחרי כן יבשל במים ההוא שמן זרע פשתן וירחץ בו הראש :

הראש צורתו היא עגולה לשתי סבות . האחת כדי להחזיק יותר כמות מן המוח כי הצורה והתכונה הזאת תוכל להמלא כל חללה יותר משאר הצורות . ועוד כדי שלא יקבל היזק בקרנים . ויש בעצמות הראש תפירו' רבות ארוכות נכנסות זו בזו כשתי מגורות והם שבעה עצמות שנקראים פתילות הראש והם מפקפקי' אלו באלו ומביניהם יוצא העשן. אמנם בראש האשה' לא נמצא כי אם תפירה אחת עגולה לפי שמוחה לא מאד צריכה שמיר' מעולה מקור ומחום . ועוד לפי שהיא קרה אין לה כל כך עשנים כאים . ולכן די לה בעגולה אחת להוציא העשן ההוא . ועוד לפי שהאש' מתחזקת בלידה ואבריה מתפרקין הוצרך ראשה להיות חזק בלא תפירות רבות . ולפי שראש האשה חזק משל האיש נשאת משאוי על ראשה והאיש על כתפו. ועצם הראש שהוא מאחור הוא קשה יותר משל פנים . לפי שהמוח שהוא רך הוא סמוך לעצם של פנים . ולכן הוצרך העצם ההוא להיות רך כמות. ועוד לפי שהעינים הם לפנים ויראה המכשולות בענין שלא יפול ואף אם יכשל ויפול ישמור בידיו ולא יכה את ראשו בקרקע . אבל לאחוריו אולי יפול בקל כי איננו רואה . וגם אין לו במה ישמור ויכה ראשו בקרקע ולכן צריך להיות חזק וקשה כדי שלא יקבל היזק כל כך . וכתב אפלאטון הראש הקטן הוא מופת מיוחד לרוע תכונת המוח . ולכן צרות המוח יהא סבת חולשת מה שתלד מן המוח מן העצבים וחוט השדרה . וזה כשהשורש יהיה קטן מה שיצמח ממנו גם כן יהיה קטן . ויתחייב מקטנותו צרות בשיני המוח ומעבריו ולא יהיה לחום הנפשי רוחב שישתמש בו . והראש קטן יתילד ממיעוט החומר ואם יהיה תכונתו עם זה בלתי טובה יהיה הרוע בתכונת המוח יותר עצום ונראה שקטנות הראש יש יתרון בו ויתחייב מזה שהיות רוע תכונת המוח יש בו יתרון . ואמנם הראש הגדול כמו כן לא יורה בהכרח על טוב תכונת המוח וזה כי כשיהי' גדול אמנ' בא מכח הטבע ועשהו במלאכתו חומר טוב . ואם יבא מפני רוב חומר לבד איננו מופת טוב . והנה צריך שתבדיל בין שניהם בזאת' בדברים אשר יצמחו מן הראש. אמנם מן התאר כשתעיין אם הוא דומה לכדור הממועך משני הצדדין אם לא . כי זה הדמות מופת טוב תמיד ואמנם במה שצמח מן הראש שתעיין אם הצואר עב חזק כענין שאר העצמו' על הטוב שבעניני' והעצבים כלם עבים חזקים אם לא והתכונה אשר תתייחד בה הראש הוא שוה בגודל כגון העיגול שיש לו מעט בליטה במקדמו ובאחריו ומעט מעיכות ושפלות שני הצדדין אצל האזנים . והוא כאלו תחשוב כדור שעוה עגולה היטב ותמחוץ שני צדדיה מעט שעתה כשתחשוב הראש כן . ידעת בלא ספק שאי אפשר מבלתי היותו מקדמונו ואחרונו יוצא מגדר עגולות הכדור וב' צדדין יותר נכנסין ויותר קרובי' אל השטחות . ואם תראה בליטה אשר באחרון הראש כבר הסימן עיין עם זה בעצבים ובשאר העצמות . כי כשיהיו אלו על

הענין

הענין הטבעי אמנם בא החסרון מן חסרון החומר לא מחולשת הכח. ואם יהיו אלו הדברי' שביארתי על הענין פחות מן הענין הטבעי תדע שהראש חלוש. כאב חלי הראש יקרה מאחד משני פנים מחמימות או מקרירות ואם הוא מחמימות אז יהיו פניו אדומים ונפוחי' וכבדים ויורה שהוא מרבוי דם. וטוב לו להקיז בקיפאל מן הצד שבו הכאב יותר ויזהר מהבשר והיין. ויאכל עדשים עם חומץ בכרכום. ואם לא יהיה עם הכאב לא חמימות ולא אדמימות אבל הכאב קר אזי צריך להזהר מהדברים הקרים. ויאכל דברים החמים. ויכנס למרחץ וישתה יין חזק ישן. וישפוך בנחיריו מיץ עלי קנין רכים. אמנם כאב כל הראש כתב גאלינוס שיקרה ממינים רבים אין מספר. פעמים יקרה מחום השמש ומן האויר לבדם שימשוך המוח כל ליחות הגוף לעצמו ואחרי כן יגרשם אל האברים השכנים אליו שהם חלושי הכח. ולרבים יקרה מרוב שתיית יין או בהכאת הראש כגון בנגע או במכה או בנפילה ולכן יאות לעיין מאין יחול הכאב ההוא. ואמנם כאשר לא נודע לו סבה. נמצאהו ברוב שיהיה מחמת שיתגבר עליו אחד מהחלטי' שביארתי. וזה לך האות. שאם יקרה מן הדם ימצא החמימות בראש ובגופות וכובד במצח. ואם יהיה מן האדומה יהיה לו חום רב בנחיריו ופיו יבש בצמאון ולא יוכל לישן ויכבד כאבו יותר מכאב הדם ובצד ימין יותר מבצד שמאל ואם יהיה מן השחורה יהיה כאב צד ימין עם קרירות ותעורה וכובד ואם יהי' מן הליחה הלבנה ימצא כבידות הנשימה וקרירות בגופו ושינה נופלת עליו ותכאב החלק העליון מן הראש והעורף. וצריך לנקות תחלה החלטה שגבר עליו. ואחר כן לשום עליו מטיחות. כגון שירחץ ראשו במיץ החזרת (בל"א לאטיך) או בשמן שומשמין מעורב עם שמן ורד. או יבשל כמון וחומץ בשמן וישים המים על הראש. או ישים כובע מעור של זאב או ילוש עפר מעץ תאנה עם חומץ וישים ברקות. או ילוש קמח שעורים עם שמן ורדים ומעט חומץ וישים על המצח ועל הצדעין או ישים עליהם תחבושת מזנגביל ומלעכי (בל"א גוס פון איין כוס) שחוקים ובצלים עם חלמון ביצה. ואם יתחזק הכאב ולא יועיל אחד מאלו הרפואו' יקיז בשוריאן. ויקרא בראשו שחין שנקרא בלשון ערב אלשעפה ואלרבה. וגם פעמי' בפני' ועילת זה החלי הוא מחדוד האדומה ומהתלהבותה. ויקרה עמה חיכו' רב מתערובת דם רע. ומן השפוך יפרדו קליפו' כמין סנפירים ויפשט עור המקום ההוא ורוב הלוקין בזה הם הנערים עבור רבוי דמים. וצריך להזהר מהמאכלים המולידים חמימות וישתה הרפואות המולידות הקרירות. ויתקן הדם מעפושו ומחדודו ויטהרנו. ויקיז בשני הגידים שהם אחרי האזנים. ר"ל בכל אזן אחד והדם ההוא שיוצא מהם יטיחנו הם על המקום ההוא שבו החולי. ואם הנער קטן תאכל המניקת דברים הממתקים החלב ותמנע מן השפך. ותבשל מי שומר (מין כרפס) לח עם סוקר ויעבירו תער על ראש החולה וילוש קמח תורמסים עם חומץ וישים עליהם או יבשל ח"י דרהם (שם משקל) מעפצי' בלתי נקובים בו' אוקיות (בל"א אונצן) משתן בקר. ושש אוקיות מחומץ. עד שיתבשלו העפצים ויתרככו ואז יכתישם וישימם על הראש או ידוק מרתך (סיג כסף וזהב הניתך בכבשן ונהפך לאבן) ועלי הדפלה וכסף חי וחנה ושמן הכל בד בבד ויבלבלם וישימם על השחין ויחי. או ישים עכבים (בל"א שפין) שחוקה שלושה בחומץ. ויולדו רוב כנים בראש ובגוף משמרי הליחות אשר יגרש אותם התולדה ונשארו בין העור והבשר. ולכן טוב הוא לנקות עצמו מהלחות וירחץ המקום שבו הכנים במים מלוחים עם חומץ. וירחץ במרחץ היטב או ילוש אפר מקן צבי עם מררת השור וירחץ בו מקום הכנים :

המוח שבראש כחומר שלו מורכב מלחות ואינו כטבע המוח של שאר האיברי' כי טבע המוח ההוא חם ולח. וזה של הראש הוא קר ולח. ולכן מקיפין אותו שני קרומין. האחד קשה והוא דבוק לעצם הגלגולת ונדבק במוח במקומות והוא נקוב נקבים רבים בשני מקומות המקו' האחד אצל הנקב שבקצ' החוטם ונקרא משמרת. והאחד אצל העצם שבחיך. וזה העצם כמו כן נקוב וישפך מן העצם הנקוב שבקצה החוטם פסולת בשני חללים הנקדמי' אל החוטם. ומן הנקב שבחיך פסולת החלל האמצעי והאחרוני. ובזה יכלל המוח מהחלאים. והקרום השני הוא רך ודבוק למוח ונקרא אם טובה.

לפי

לפי שהיא מחשבת המוח ומחזקת אותו כמו האש הטובה. וע' הקדומים הן להגין על המוח. כי לרוב לחותו צריך שמירה מעולה. ועוד לרוב ההפך אשר בין המוח והעצם כי המוח הוא לח ורך ביותר והעצם הוא יבש וקשה יצטרך לאמצעי ביניהם שיחברם כי שני הפכים לא יתחברו כי אם ע"י אמצעי. ובתחתית המוח יש נקב עגול ובו יוצא המוח לחוט השדרה עד העגבות. כתב בן רשד מי שבטבע מוחו מתגבר עליו החום יהיה זריז ולא ישן כי אם מעט ומי שטבע מוחו חם ויבש הוא גבה לב ועצל ומדבר ריק והקילה מתמדת בו ומי שמוחו קר ולח בתכלית הוא קשה לשמוע וממהר לאבד ובעל שינה ומי שמוחו קר ויבש יהיה עצל ואולם השינה לא תתמיד בו בסבת הליחה הנדחית ממנה. ומוח ראש האדם הוא גדול ממוחו שאר בעלי חיים שאין בהם שכל וכן מוח ראש האיש גדול ממוח ראש האשה. ולכן הוא מבין ומשכיל יותר ממנה. והוכן האדם לקבל השכל לרוב זכות חום הטבעי שבו והמצאת השכל וההבנה יורה על שעצם המוח עצם דק רוצה לומר שפירי זך העצם. כי אז יעברו בו הכחות הנפשיות ואיחור השכל יורה על שעצם המוח עצם עב ר"ל חבוך העצם יכבד בו עברת הכחות הנפשיות. ומהירות הלמוד יורה על שעצם המוח עצם ממהר הקיבול לצייר הדברים בו. ורוב התחבולות יורה על שעצם המוח חם. וישוב הדעת יורה על שעצם המוח קר ר"ל יגבר בו האיכות הקרה וכן לאחר איכות החמה נוספת בו. ובמוח עומדים ד' כחות בארבעה חדרים. בחדר הראשון הוא כח ההרגש 1 Sensation
וטבעו חם ויבש ומתחבר עם האחר ויש בו מעט מהרוח והרבה מהמוח. בחדר השני הוא כח 2. Imag.
הדמיון. בחדר השלישי הוא כח השכל. ונקרא 3. Intell.
שופט כי הוא ישפוט על הדמיון כמו שישפוט ההרגש על המורגש. ואי אפשר לחיוב מהשכל דין ולא ציור בלא דמיון. אם הדמיון פעם יהיה בכח ופעם בפועל והמוציאו מן הכח אל הפועל הם באשר המורגשות ינענעו. ואלה שני החדרי' טבעם חם ולח ויש בהם הרבה מהמוח
ומעט מהרוח. ובחדר הרביעי הוא כח הזכרון 4. Memory
וטבעו קר ויבש ומתחבר עם האחר ויש בו מעט מהמוח ומעט מהרוח. ולכן לפי הפוך מזג המקומות כן הפעולות צריכות להיות מהופכות. כי כשהגלגלת שלפנים נשברה אינו טוב לשום בה דברים חמים. לפי שטבע אותו מקום מוכן החמימות אחרי שהוא המקום חם ויבש. אמנם כשישבר אחורי הראש צריכין דברים חמים:

ודע כי בחדר התיכוני הנקרא שופט יש בו שביל אחד חלול ונכנס הרוח המרגיש משני החדרי' אשר לפניו אל החדר האחרון דרך אותו השביל ויש בו מעט מהמוח וצורתו כדמות תולעת עולה ויורד באותו השביל אל החדר האחרון ובו יזכור מה שבכח. ומפני זה מי שמבקש לזכור איזה דבר זוקף ראשו ומסתכל כלפי מעלה כדי לסייע לאותו השביל להפתח ויזכור. וכאשר רוצה להבין כופף ראשו כדי שיסגר השביל ההוא ואז ישאר הרוח באותו החדר הנק' שופט עד שידע תכונת הדבר שרוצ' להבין. וכבר נתפרסמו כחות אלה החדרים שביארתי באנשים שנזוקו במוח במכה אותם שנזוקו בחדר החיצון לא היו מביני' כלל. ואותם שנזוקו בחדר האמצעי היו מביני' קצת. ואותם שנזוקו בחדר הפנימי היו מבינים אמנם לא היו זוכרים. וההפרש שבין כח המרגשת וכח הדמיון. כי המרגשת תשיג המורגש בעודנו מצוי עמה. אבל לאחר שנעלם אינה משיגתו. וכח הדמיון בהפך מזה כי הוא אינו משיג הדבר אלא לאחר שנעלם מן העין. ועוד כי המרגשת באינה שותפת לא תטעה וזו תטעה. וההפרש שבין השגת הדמיון להשגת השכל הוא גדול. כי השכל לרוב דקותו לא ישיג רק דברים שאינם גשמים כצורות הנפרדות. או ישיג צורות הטבעיות מופשטות מחומריהן הנושאים אותם. והדמיון בעבור שהוא כח גופני לא ישיג מכל זה דבר אמנם ישיג הגשם במקריו ר"ל במראיו ובתכונתו ובשיעורו ובאמצעיתו יושג השכל לדמיון. וכמו שהשכל יפריד הצורות מן החמרים אף על פי שאין להם מציאו' רק בהמה. כן הדמיון יפריד המקרי' מן הגשם הנושא אותם אעפ"י שאין למקרה ההוא מציאות רק בגשם. ועוד יש הפרש בין כח הדמיון לכח המחשבה. שהוא השכל כי המחשבה ירדפנו הצידוק בהכרח ואין לבהמות בעלות הדמיון צידוק. אכן אין הדמיון הרגש ולא דעת ולא שכל ולא מורכב מאלו. אמנם כח הזכרון אשר הוא בחדר הרביעי והלק לג'

פעולה

פעולות והם הזכר והזכרון והשמור ואולם הזכר יהא הדברי' המושגים בזמן העובר והזכרון הוא דרישת זה הענין ברצון כאשר ינשהו האיש והבאתו ליש אחר שנעלם במחשב' ממנו והשמור הוא זכר רצוף . וזהו ההפרש בינו ובין הזכר . כי הזכר הוא שמור שאינו רצוף אך יש שכחה בנתים . והשמור הוא רצוף בלי שכחה ולפיכך הוא השמור מעולה מהזכר . כמו שהתנועה הרצופה מעולה ממה שיש עמידה בנתים , וזה הכח הזכרנית היא משגת לדברים אחרים כגון שתשיג כמות מוגבלה שכבר הרגישה אותה ודמתה אותה בדמיון לא טבע הכמות הכללית כי אותה ישיגה השכל ויתקדם על הכח הזכרנית ההרגש והדמיון כי האדם אינו זוכר כי אם דבר שכבר הרגישו ודמהו בדמיונו :

ודע כי ציור הדבר יגמר בשלש כחות . האחד דמיון הדבר . השני ענין דמות הדבר ונקרא זכר . השלישי הרכבת שני ענינים אלו ר"ל הרכבת דמיון הדבר והוא תבניתו עם ענינו והוא צורתו וזו היא כח המחשבה ולפיכך היא ממוצעת בין שתי כחות אלו שהם הדמיונות והזכרות . והזכירה תשלם בעזרת אלו השלש כחות והבאת כל אחת מהן מה שמיוחד לה . כי ענין הצורה תביאנו הזכרנות וחקיקתה תביאנו הדמיונות . והרכבת הענין אל החוק תשגהו המחשבית והיא המכרת ומשגת מה שאפשר לה להשיג מאמתת בוראו ית' ובקבוץ אלו השלש יבא דבר השכוח בעת הזכרון וקושי הבאתו הוא מפני הפסד אחד מאלו או כשיולדו ליחות לבנות בסוף המוח ולא יניחו אל הזכרונות להשלים מעשהו . כי המוח בשביל שהוא כמין תולעת שביארתי למעלה יעכבוהו הליחות ההם לנוע . והעזר להם הוא שימשח ראשו בחלב ארי וישקה משקה המעבירים הראש מהליחות ההם הקרות והגסות . כגון שיקח עיקר קרחה שני זוזים והלי במים פושרין . וזה ירכך הליחה וינקה הגרון ויוסף בזכרון ויעשה מעשה הבלאדר . או יכתוש צמוקים מנוקים מגרעיניהם ולבונה זכה מכל אחד אוקיה ושני שקלים כרכום ובשיכתשם' יחד היטב יקח מהם בכ"י כאגוז וזה יסיר השכחה ויפסיק הליחה ויחדד הראות והשכל וישמח הלב וילעוס מלעכי עם פלפל שחוק או זפת עם לבונה או עם הרדל ודע

כי מי שמזג מוחו מאוחר נוטה ליובש הוא קשה לשמוע וקשה לאבד . כי הוא קשה לשמוע מפני שהיובש בקושי הוא מקבל הדבר כאשר לא תוכל לחקוק בדבר יבש כי אם בקושי . ואולם כאשר תחקוק בו לא יאבד ולכן יהא קשה לאבד כי היובש תופש הדבר . ואם מזגו לח הוא ממהר לשמוע מפני שהלח מקבל הדבר במהירות וממהר לאבד לפי שאינו תופש . ומי שמזג מוחו מאוחר ממוצע בין אלו השתי' יהא ממהר לשמוע וקשה לאבד . ולפיכך הוא טוב הזכר בימי הבחרות והשכחה בנערות ובזקנה . בנערות מפני הרטיבות הטבעיים . ובזקנה מפני הליחה המקרית . וזקן שלא גבר על מזגו הטבעי הליחה המקרית יהא זכרן . לפי שמזג הזקן יבש . ולפיכך ימצא במקצת הזקנים זכרן ולא שמרן אבל הנערים ימצא בהם השמור יותר מהזכר ובבחורי' השמור והזכור.ותמצא שהאדם יזכור הרבה דברים שהרגישן בנערותו בזכרון היטב . לפי שבנערותו הוא חושק הרבה הצורות שרואה ונפלא מהן הרבה לפיכך יאריך לקיחתו בהם והיטב ידיעתו אותם על כן יקשה לאבדן ויקרה לאדם חולי אל סדר שקומוטא ווילטיגינו (בלשון לטין ווערטיגא ובלשון אשכנז שווינדל) והוא שיראה לו כאלו המקום שהוא בו סובב עד שיפול . וזה המחלה תתילד מאדים חדים ממרה ירוקה עולים למוח בגידים הדופקים ומתמלא ההם המוח ויארע לרוח הטבעי תנועה רעה ויהיה עליית האדים בשביל רוחב הורידין הדופקים בתחלת בריאתו . ויועיל לו הקזת הוריד הדופק שאחרי האוזן . ואם אותו האד עולה ומגיע לראש הורידין הדופקין שבשבכה יהיה התועלת הנפלא' בכריתת וריד מעט וצריך להקר המזג קרירות בינונית באכילת חזרת שלוקה ובשתיית מי שעורים במי הבוסר אם אין אצטומכתו מחודדת ההרגשה . וכן ישתה מי שעורים במים קרים מעורבים במי ורדים ולא יאכל מן הפירות זולתי לב המלפפונות (בל"א פלוניר) ולב הקשואין אחר שזה החולי הוא מאדים מתילדים ממרה ירוקה . אמנם אם בא מן האצטומכא למוח ויהיה גם כ מליחה אחרת או מהרבה נתנפשו באצטומכא ועלדים ממנה למוח אזי רפואות אלו קלה והוא שתנקה גופו מן הליחות כגון שתקח מירא בולים (בלשון

הקודם

הקודה טוב מבושל ול"א ניקאלטה מירה) הוערן ואסקמוניאה (בל"א קומין אדר קימל) ובנספג השרה במים וישתנו. ומזונו יהא לחם חמץ בתרנגולת. או גדי מבושל במין רמונים ומי בוסר ומי שעורים השטוי כראוי במים קרים וירפא בע"ה. כתב אפלאטון מי שמלאו עגול הפה אל פאת פניו הוא רוגז כל דבריו ועיניו ואם הוא ישר בלא עיקובה הוא בעל מריבה. ואם הוא קטן יהא פסול. ואם הוא גדול יהא עצל:

הגבות הם להגן על עינים ולשמרה מכל היזק כהומה המקפת העיר לשמרה ולהגין עליה וגם הם מקבלים האור לפנים לעין. והשערות שבה' הם לנוי וגם להסיר זיעת המצח לבל ידלוף על העינים. כתב אפלאטון מי שגבות עיניו רבות השער דברו כבד והוא בעל יגון וצער ואם הם ארוכות יהא זד יהיר וגם רוח. לאבעבועות שבה' ושבעפעף יתמיד לשום עליה' חתיכת חרובין חדשים פעם או פעמים בכל יום או שמן ורד מעורב עם שמן שקדים מתוקים ופעמים נדבקים השערות הכם זה בזה וראוי להפרידם ביד או בחתיכת זהב דקה עד הפרד'. וידק לובן ביצה ויערבו עם שמן ורד ושמן שקדים וישים עליהם.

העינים הם כלי חוש הראות והם משיגים למרחק יותר מאשר החושים בעבור שטבעם הוא אשי. ונבחר מקומם להיות גבוה מן הגוף כדי שיביטו למרחוק כאשר עושה הצופה. ונחלקו חכמי המחקר אם הכח הראות יוצא לחוץ ויפגע במושג. או אם צורת המושג נרשמת ונחקקת באויר הסמוך לו והסמוך בסמוך עד הגיעו אל העין כי אפלאטון וגאלינוס סוברים כי ניצוץ הרוח הרואה יוצא לחוץ ומתפשט שם אל המושג. והביאו ראיה לדבריה' ואמרו כי נמצאו אנשים מביטים מרחוק יותר מזולתם והסבה בזה הוא מפני רוח ניצוץ הרואה שהוא חזק במקצתם ולכן יתפשט ויוצא בחוזק למרחוק כמו שהולך החץ שיורה המורה בקשת חזקה למרחוק. וגם נמצא קצת אנשים שאינם יכולים להביט כי אם מקרוב וזה יהא מסבת חולשת כח ראיתם ונמצאו אחרים הפכם שיביטו מרחוק לבד לא מקרוב וזה יגרום שרוח ראותם הוא עכור ועבה בצאתו ובהתפשטו ברחוק באויר מזכך והוא מזדכך ונעשה זך ובהיר. ואף הרוח לא יצא לחוץ אך צורת המושג תבא אל העין מה שהם משתנים בהבטתם קצת' מקצת'. וארסטו וסיעתו סוברים כי צורת המושג נרשמת ונחקקה באויר הסמוך לו והסמוך בסמוך עד הגיעו אל העין וסותרים אותם הראיות ואומרי' כי ודאי סבת השתנות בני אדם בהבטתם הוא מפני חוזק הרואה וחולשתו. כי דבר ידוע הוא שהצורות הנחקקות באויר כל מה שיבואו יותר מרחוק יחלשו ויהיו פשוטות יותר כי לרוחק האויר יזדככו הצורות ההם ואם ניצוץ הרוח הרואה יהיה חזק ובהיר וזך יקבל הצורות כנכון אף מרחוק אבל אם יהיה ניצוץ הרוח חלש לא יוכל לקבל עד מקום רחוק כי אם ממקום קרוב לבד. עוד הביאו אפלאטון וגאלינוס ראיה אחרת ואמרו שאם תהיה צורת המושג נרשמת באויר ותבא אל העין איך יתכן שתכנוס צורה גדולה כמו הר גבוה אל העין שהוא קטן בשיעורו. אלא ודאי זאת ראיה שהרוח הרואה יוצא לחוץ ורוא' הכל ביחד ובזמן אחד. וארסטו וסייעתו סותרים גם זאת הראיה ואומרים כי נמצא כיוצא בזה במראה מועטת שמסתכלין בה ראיה גדולה ממנה אלף פעמים מפני בהירותה ואע"פ שאין בה כח הראות כלל אלא שהוא גוף ספירי כל שכן גוף העין שהוא זך ובהיר וספירי ויש בה כח הראות שיוכל לקבל צורה גדולה. ונראה עוד הביאו אפלאטון וגאלינוס ראיה אחרת ואמרו הרי אנו רואי' השרף מעופף שהוא שורף בראייתו. הנה ראיה כי רוח הרואה יוצא לחוץ שאם לא כן בראייתו. וארסטו סותר גם זאת הראיה ואמר כי זו אינה ראיה. כי השרף המעופף לא יזיק ברוח הרואה אך מפני הבל גדול וחזק מלא ארס שהוא יוצא מנחיריו ומפיו הוא מזיק למי שהוא סמוך לו. וארסטו וסיעתו הביאו גם הם ראיות לדבריהם שאמרו שצורת המושג נרשמת באויר ונכנסת לפנים לעין ולכן כשהאד' סר מאור השמש פתאום למקום החושך לא נעדר מיד האור ההוא מעיניו לפי שנכנס לפנים לעין וגם כשהביט אדם לצבע אחר זמן רב ואחר כך סר ממנו לא נפרד מעיניו תכף הצבע ההוא אך ידמה לו שהצבע הראשון עומד לנגד עיניו. ואם ניצוץ רוח הרואה יוצא לחוץ ומתפשט שם אל המושג למה ידמה לו שהצבע הראשון

עומד

עומד לנגד עיניו מאחר שאינו מסתכל בו. אלא בודאי הטעם הוא לפי שנכנס לפנים לעין ואינו יוצא ממנו מהרה. עוד אמרו שאם רוח הרואה יוצא לחוץ לדבר המוחש איך יצא כל כך למרחוק עד מקום הככבים אי אפשר שלא יתפזר ויפסד הרוח כהוא לרוחק מקומו קודם הגיעו שם. עוד ראיה אחרת כי ידוע הוא שיש חוש הטבעי ברוח הרואה כי זולתו לא יוכל לעשות שום פעולה. ואם היה יוצא לחוץ מיד יפסד החוש ההוא באויר ולא יוכל לפעול שום פעולה. אלא בודאי צורת המוחש נרשמת ונחקקת בסמוך לו והסמוך בסמוך עד הגיעו אל היו כמו שיקרה כשתשליך אבן בבריכת מים ותעשה עגולה לפניו במים ואותה העגולה תעשה אחרת והאחרת אחרת עד שיהיו הרבה עגולים זה בתוך זה. וגאלינוס כתב דעת פליפית כי רוח הראות יוצא לחוץ ואחר כך יתהפך וישוב לפנים לעין כמו שמתהפך ניצוץ השמש:

וחוש הראות צריך שלשה דברים שאם יחסר אחד מהם לא יוכל לראות ואלו הם הרוח רואה. ואור השמש או אור אחר שיוציא רוח הרואה מן הכח אל הפועל. וחקיקת הצורה יגיענה ההרגש השתוף במילוא העין והעין במילוא האויר ויראנה ברטיבות חמימיות שבעין במילוא הספירית כמו שאבאר. ויש בראש שני גידים חלולים יוצאים מן המוח אל העיני' שאחד הולך מהימין אל השמאל באלכסון והאחד הולך מן השמאל אל הימין. והם מתקבלים יחד באמצע והם נקובים במקום שמתקבלי' ושם נכנס הרוח הרואה מזה לזה כדי שיסיעו זה את זה וכשאלו הגידים לא ילכו בקו שוה אל העינים אלא האחד ירד והשני יעלה והיא הנקרא בלשון ערב אחול אזי יראה לו דבר אחד שהוא שנים. לפי שהעין האחד ידמה לו הדבר ההוא שהוא למעל' והשני למטה. והאות על זה שהרי אם יסתום עינו אחת לא יראה אלא דבר אחד לבד. ויש בעין שבעה מחיצות ושלש ליחות. השבע מחיצות הם אלו הרשת והשליא והקשת ויריעה העששית והענבית והקרנית והחוברת ואלו הם השלש ליחות הזכוכית והספירית וריר החלמות והספירית הוא בה הראות. ונקראת ספירית לפי שהיא מאירה כספיר. והיא עגולה קצת כדי שלא תקבל היזק בנקל ואינה עגולה לגמרי אלא שמוחה קצת כדי שתקבל הדבר המוחש בנכון יותר והליחה האחרת היא זכה ובהירה מאד ולכן נקראת זכוכית וארסטו קראה הרטיבות הברדית ועומדת אחרי הספירית לפי שכל אברי הגוף פרנסתם מדם. לכן הכין הטבע הליחה ההיא הנקראת זכוכית כדי לקבל הדם מן הגוף ולהחליפו בהוית צלמה ואח"כ תשליחנו זך ונקי לגדל הספירות והליחה השלישית עומדת בחוץ לפני הספירית כדי להגין עליה מפני אור השמש שלא יכבה אותה והיא זכה ולבנה ודומה לריר החלמון שהוא לובן הביצה לכן נקראת ריר החלמות ומשבע מחילות שכתבתי הארבעה מהם הם לפני ריר החלמות והספירית. והראשונה הסמוכה לה היא יריעה העששית ותכסה החלק מן הספירית אשר הניחה ולא כסתו הזכוכית. ונקראת יריעת העששית לפי שהיא דומה לעששית וזאת היא הסבה שנעיין בעין כמו שנעיין במראה לפי שהוא מאירי וחסירי בזוהר הגדול מאד ולהט. והשנית נקראת ענבית מפני שהיא כגרוגרת ענבי'. והלבע שלה נוטה לשחרות והכלת. ותועלתה שמחברת רוח הרואה בשחרות' שלא יתפזר באויר כי דבר טבעי הוא שהלבע השחור מקבץ הראות. כאשר יקרה לאנשים שיחלש רוח ראותם מפני שעמדו זמן רב בשמש ושוממין עיניהם. והמחיצה השלישית היא הקרנית לפי שהיא דומה לקרן לבן והיא קשה ולבנה חזקה ובהירה אלא שהיא נצבעת כעין המחיצה שתחתיה שהיא הענבית. כמו שיקרה כשנותן אדם עין אדום או ירוק אחר הזכוכית ותראה הזכוכית מאותו העין. והיא נקובה באמצע כדי שלא תמנע רוח הרואה. והמחיצה הרביעית היא החוברת וגם נקראת ארונה ולמיחהה מן העור שעל הגלגלת מצד חוץ. והיא עבה ולבנה ולא תכסה הקרנית אך תסובב אותה זה הוא הלובן הנראה בעין אלו הם ארבעה מחילות שעומדין חוץ לספירית והשלשה הנותרי' משבעה והם עומדים לפנים מהספירית בינה ובין עלם הראש. והראשונה הסמוכה לזכוכית נקראת רשת. כי כדמות הרשת נג שית ויש מי שקראה שבכית או שבכה לפי שהיא נארגת מגידים וממקורות והיא נושאת רוח הרואה אל הספירית ואמרו רוח הרואה עניע הדבר שייטיב הראות כאלו הוא אורו. והגידים החלולים

בחלולים שכתבתי שמביאים מהמוח רוח הרואה נקבי' המחילות הפנימית ושובלת דרך זו הרשת ומגיעות לזכוכית והספירית יונקת אחרי כן מהזכוכית . והשנית הסמוכה לה נקראת שליא מעין ובלימתה . ותועלתה הוא לזון הרשת שעליה לפי שיש בה ורידים רבים וגם להכנים בה החום הטבעי על ידי הגידי' שבה.והשלישית נקראת קשה והיא התחתונה שבכלן וסמוכה לעצם הראש. ותועלתה לשמור העין מקושי העצ' וגם לקבור את העין בעצם כי היא יוצאת מהגלגלת ונמתחת עד תחתית העין ומתפשטת על עצם העין העליון כולו . והדמעות היוצאים פעמי' מן העין בבכי הם מותרי המרה השחורה. והוא כי בעת שידאג האדם יתקבץ מחו הרבה במרה השחור' והדאגות ולכן יתרבה בה המותר ההוא וכאשר יכמרו רחמי הדואג ההוא אזי הטבע ידחה המותר ההוא לעיני' ויזלו הדמעות:

הרוצה לשמור בריאת העין יזהר מהעשן והאבק והאויר היוצא מן המילוע בחמימות או בקרירות.ומרוב הבכיה ומהתמדת ההבטה בדברים לבנים או דקים ומרוב המשגל וממלוי מהמאכל ומהשכרות ומהשינה תכף אחר המלוי ומהמאכלים העבים והחריפים והמעלים קיטור לראש כבצלים וחרדל שומים ומהמזונות המיבשות כעדשים ודברים המלוחי'. גם יזהר מרוב המרחץ ומרוב השינה ומרוב ההקאה כי כל אלה מזיקים מאד לראות העין ומי שיקרה לו חלישות הראות לא יכחול עיניו כי אם במכחול מזהב טהור לבד וישים פניו על פני המים כדי לקבל עבים ויביט במים צלולין ויתמיד לריח התפוחים ומזונו יהא ביצי יונה מבושל בלפתית או חלמון ביצה מבושל במים ומלח . וכתב גאליינוס עשן הזפת יחדד הראות וימנע הדמע ויסיר הבאין מהעין . ואם יקרה לו כאב ישים עליו מרה של דג חי . אי תחבושת מהרפה שחוק. או קמח שעורים שנלוש בעצירת רמונים או חלמון ביצה שלוקח טרופה בכרכום וירחץ עיניו במים שבישל בו הולבה ואכליל אל מלך ומזונו יהא חלבון ביצה ואם יקרה בהם לובן ירוק חלק מקליף הים ושני חלקים מסוקר ויכתשו ויכחול בו או יקח לב לוזים קלופים וישימם בפיו כל הלילה ובבקר ילעוס עמם מזרע שומר (הרבס) וישים הכל בבגד נקי ויסחוט אותו תוך העין . או ישרוף לפורן המור נקיה עד שיהיה כאבק וישים בעין בעת שכבו . ואם יקרה בהם אודם ראוי לו להקיז ולהרבות להוציא דם כפי יכלתו ואח"כ ישלשל . ויזהר מהדברים המתוקים ומבשר ויין . ויתמיד הירקות הקרים ושתיית המים בלבד ויעשה תחבושת מחלבון ביצה עם שמן ורד וישים עליהם או יזלוף בהם דם יונים חם.או תחלוב אשה בלבונה חלב שחוקה וישימה עליו חם . או ישריף זרניך אדום (צבע שקורין ארי פיגמענטים) ויכבנו בחלב אשה המניקה נקבה ויזיל עליו בבקר ובערב . לדוק שבעין תשים עליו מדרת ארנבת חם . ואם יקרה בו נפח יבשל עדשים ביין היטב עם מעט שמן זית וישים עליו . ואם יקרה לעין שערי מדמות ירוק אפר ליפורן המור וילוש אותו בחלב אשה מנקת זכר ויעשהו תמילה ויתנהו למעלה מן העינים . או יכתוש לבונה ומצטכי (בל"א גום) וצמג ערבי ויערבם עם לובן ביצה וישים על מצחו. ואם יפול בעין שום דבר ישים עליו רעזינה (בל"א הארץ) והיא תמשכנו ויצא . כתב אפלטון מי שעיניו שוקעות ולנוע ולהביט ממהרות. הוא ערום ומתנכל ובעל מריבות. ואם הם גדולות ובולטות הוא קנאי ועז פנים עצל ואינו נאמן בדבר . ומי שעיניו ממוצעים והם שוקעים נוקין ומבין ואוהב נאמן . פעמים תצא בעפעף כמין שעורה ארוכה ורפואתה שירחצנה בכל יום במים חמין בבוקר . ותטבול אבר רותח בשעוה מותכת וישים עליה וימרחנה בזבובים חתוכים ויקבל בהם קיטור המים החמים ויתמיד המרחץ ויזהר מלאכול בערב ומלישן על מלוי המאכל ואם ירגיש בעפעף החיכוך ירחצם במים קרים או ישים עליהם תחבושת בשמן בנפסג עם מיץ עולשין (בל"א אנדיבי) ואם יש בהם כני' יתמיד המרחץ וירחצם וגם הראש במי שב (בל"א זייף) ואל ימרח הרבה גם אל יאכל מאכלים הגסים וירפא :

האזנים הם כלי חוש השמע . וטבעם הוא אוירי והדבר המקבל השמע הוא עצם קטן ונקרא עצם אבני והוא חלול ונקוב ויש בתוך חללו שבילים מעוקלים וסדודים והולכין כך עד שיפגשו בגיד הצומח מהמוח והקול דפיק' אויר הנדפק מתנועת הגשמי' אשר יצא מהם וזה יהיה על שני פני' האחד הוא קול הדיבור באדם

או

או קול נביחת הכלב וצהלת הסוס ודומיהם שמניעים ודופקים האויר בכלי הדיבור אשר בהם והקול אחר הוא מפני גשמיים מתנועעים ומתחככים זה בזה שיניעו האויר בדופק גדול להאויר הקרוב לו והקרוב לקרוב עד הגיעו אל האוזן לפנים בחלל העצם האבני שביארנוי כי חלול ומלא אויר . והאויר ההוא החיצון הדופק נכנס לפנים ודופק האויר הפנימי אשר בחלל ההוא ותכף בואו לפנים מיד יכנס אל הכח הדמיון ואז הדמיון יבדיל בין הקולות ההם והכין הבורא ית' נקבי האוזן ושביליו מעוקלים שאלו היו מיושרים היה נכנס בו האויר החם או הקר מאד ויזיק לו לכן נעשו מעוקלים שאם יהי' האויר חם מאד יתקרר מעט מעט. וכן אם יהי' חזק מאד יחלש מעקומי השבילים . ולכן לא נבראה האוזן מעצ' ולא מבשר שאם היתה כולה מעצם אחד היתה דפיקת האויר הדופק שם גדול וחזק ויפסיד השמע כי יבעתהו.ואם היתה האוזן מבשר הית' רכה ביותר ואז האויר הדופק שם לא יושג לאוזן כי לא יהא לו קול ולכן נבראה מדבר מורכב ואמצעי בין עצם ובשר שלא יהא קשה מאוד ולא רך אלא בינוני . וכאשר יוצא מהעינים דמעות מותר המרה השחורה כמו שכתבתי למעלה כן הוא יוצא מהאזנים מותר המרה הירוקה והיא הזוהמא שבאוזן שהיא כמין שעוה ותועיל לבקע השפתים ולצמחים ולגיד הנשה ולרילון האיברים ותמשוך הקולים . והרוצה לשמור כח שמיעה יתמיד לנקות הזוהמא ההיא ויזהר מהרוחות הקרי' ומהמאכלי' העבי' ומהשינה על מלוי המאכל ושלא יפול בהם דבר ואם יפול בהם אחד מבעלי חיים אם הוא מין קטן כפרעש או זבוב אזי ימלא האוזן בשמן פושרים ויריקנו ואז יצא החי ההוא מת עם השמן . אבל אם הוא מין גדול אל יהרגנו כי אולי אז לא יוכל לצאת וישאר באוזן ויוזק בו אלא יטיף בו מים פושרין או מין עלי אפרסקין מזוג במים עד שיתמלא האוזן ואז יצא החי ההוא ויברח מפני המים ההם ואחר שיצא הוצא המים ותטיף באוזן שמן שבת (בל"א ענים) והוציאה בקנוה למר גפן. ויקרה ר"גיס הרבום על שני מינין האחד הוא טבעי והוא מי שלא שמע מעולם לא קול שפל ולא גבוה ולזה לא נמצא רפואה . אמנם יש מין אחרי מקרי והוא מי שישמע קול גבוה אבל לא קול שפל וסבת זה יהיה מבחוץ כגון בסבת קרירות גדול או רוח סערה חזקה גדולה שקרה לאוזן או מבפנים כגון בסבת ליחה עבה דבקה שגבר על חוש השמע ורפואתו שיתמיד ההליכה והיגעה ויאכל עלי אפרסקין ויזהר מהשכרות ומן המאכלים המעלים קיטור לראש כמו הבצלים ושומים ודומיה' ויטיף שמן זית חם או שמן שקדי' מרים או חלב כלבתא או מין לנון מעורב עם שמן שקדים מתוקים או שמן חרדל או שמן הכער חם מיד כשישתין או שמן נרד ושמן בטנים ושמן לנונות מעורבים יחד או יקח בילי הנמלים הנמצאים תחת הארץ וישחקם וישימם בחתיכת בגד ויטיף באוזן או מין פשתן או יקבל באוזן קיטור הגפרית וראוי לאד' להזהר שלא להכניס באוזן הרפואות שביארתי ושאבאר (באוזן) זמן גדול כי הוא אבר מוטבע במיעוט הסכלי ויתילדו באוזן תולעי' ורפואתו שירתיח על האש חמאה ומלח הרבה יחד ויטיף בו חם כמו שיוכל לסבול או ישים עליו פת חם וימותו . ויקרה באזנים כאב מאד בשוכן בהם וראוי לו שלא יאכל בשר ויטיף בהם מין שומים או שמן חרדל או שומן יבש שעברה שנתו או חלב שועל או של אגח או חלב האשה כשיצא מהדד חם או מין רוטא שנתחמם בקליפות רימון או של שמן ורד חם שנתבשלה בו עכבים או סרך שחור שנקרא השקרבוט או שמן עקרבי' או שמן בנפסגה פושר עם שמן שקדים מתוקים או שמן לאן או מררת ארנבת שנתחממה עם דבש חי או יטיף בו מררת כבשה עם שמן כבש ועם חלב אשה בד בבד.ויקרה באזנים המיית הקול והוא שמשמעת קול תמיד ויתילד מקיטור אד ליחה רעה הנולד בראש . וראוי לו להזהר מהשמש ומהמרחץ ומן התנועות החזקות וירתיח מרה של כבש ושמן זית יחד ויטיף בו או שמן ורד בחומץ או מין לנון מעורב בשמן ורדים או מין כרתי מעורב בשמן ורדים וחלב אשה . ויקרה באזנים נגע וראוי שיהיה מזונו פתיתי לחם הרחוץ לבד או בחומץ הבוסר או מי שעורים . ויטיף באוזן שמן הדס או שמן ורד או מררת השור או מררת התיש וכתב גאלינוס פעמים יצא מן האוזן דם

פתאום

פתאום בלי כאב ובלי מכה קודמת בה כמו נגע או יציאה או הכאה וזה יורה כי הדם הבא הוא ממותר הראש ידחהו הטבע וראוי לרפאותו ברפואות המנקים האוזן מן הדם פן יקפה בתוך האוזן ויסתום נקבי השמע ולכן טוב להטיף בו מין כרשי מעורב עם מעט שמן . ואם יצא מהאוזן מים או עבשים יטיף בו מי הדבש הם פעמים רבות . כתב אפלאטון מי שאזניו גדולות יהיה כסיל אמנם היא יאריך ימים ואם הם קטנים יהיה בהפך זה :

הנחירים הם כלי חוש הריח ומהלכם נחלקים לשנים . האחד מפולש לקנה הפה והאחד הולך עד שיגיע אל הנקב שסמוך למוח ששם תוספת המוח הדומי' לקלוות השדים ובו תהיה ההרחה . וגדל הריח הוא אד עשני ניתך מן הגוף בעלי הריח ומתערב באויר ונכנס בנחירים ומשם נכנס אל המוח דרך המהלך השני שביארתי ואז הדמיון מקבלו כפי' ותופס תכונתו ומבחין ומרגיש אותו כמו שמקבלו ומרגיש בהרגש הפנימי שאר החושים ודרך הנחירים שואף האדם אויר לקרר חום הלב כמו פעולת הנשימה הנכנס בפה ומוציא מעשנו גם מגרש משם מותר המוח והוא כמו רוק עבה היוצא משם תמיד . ולכן נקרא האף שומר המוח כשומר הסף לפני המלך בו יעלה הריח אל המוח אם טוב ואם רע ובו תרד צואת המוח ובו תעלה חמת הקרום אל המוח ופעמים יוצא עם המותר ההוא עשן שמזיק למוח וידחהו המוח אל העצם הנקוב ככברה כי משם יוצאים ליחות הראש דרך הנחירים. והנקבים ההם הם צרים ודקים ויצטרך הטבע להוציאם בכח גדול ולכן ישמע קול והיא העטישה . כתב ארסטו טבע המוח ניכר בריר היוצא מהנחירים שאם הוא מעט ומבושל היטב יורה חום רב ואם היא הרבה ואינו מבושל ויוצא תדיר בלא הפסק יורה קור . ואם הוא הרבה דק יורה לחות. ואם הוא מבושל היטב יורה חום ויובש . ואם הוא הרבה ומבושל ונוזל תמיד יורה קור וליחות . וכאשר ביארתי שיוצא מן העינים בדמעות מותרי המרה השחורה ומהאזני' מותרי המרה הירוקה כן יוצא מהנחירים מותרי הדם והוא עריפת הדם . ופעמים יהיה לטוב כמו עריפה שתקרה בקדחת שורפת ואולי מורגשת בראש על הנקיון או מהכאת הראש ולבעלי הורידות החמות וחם יהיה מתנועת הדם שידחהו הטבע . ואמנם פעמים תהיה עריפת הדם מהנחירים לרע היא ההווה מפני חום חזק שיהא בתוך הגוף שירתיח הדם בשפל הגוף ומהחום ההוא יתילד רוח עשני ויעלה ביותר למעלה . וכאשר יתמלאו העורקים יתבקעו ויתחדש עריפת הדם שיגר מן הנחירים . וכאשר ירבה בו יציאת הדם ראוי לו להקיז העורק הנקרא מאבץ והוא בין האצבע הקטן והשכנו וזה אם יהי' החולה חזק וגם שהזמן מחייב לזה . ואם היה העריפה ההיא בנחיר הימני יקיז ביד הימני ואם היתה בשמאל יקיז בשמאל ואח"כ יקשור הקצוות במיתרים עשויים מבגד פשתן . ואם יתמיד הגרת הדם מהחוטם ישים בתוכם הרפואות הקובצות ומונעות יציאת הדם בקבילתם . כגון שישרוף קרום קליפות ביצים הדבוק בדפנות וישחקם היטב ויכפה האפר ההוא בנחיריו בקנה . או יטבול פתילה בשומן ויזרה עליה זאג שחור ויכניסנה בנחיריו. או יזה שומן על צואת החמור מיד כשיצא הם ויכניסהו בנחיריו . או תכתוש חזרת היטב עם מעט שומן חזק וישי' הכל במצחו עד תלי הראש או יכנים בהם צואת חזיר קטן. אם היכף שיצא או יכפה בהם אפר צואת תרנגולת או אפר שער זנב הסוס . או ישים כמון שחוק בשומן ויטבול בו פתילה ויכניסנה בנחיריו . או יערב סיד עם לובן ביצה ויקשרנו במצחו . או יקשור הגיד שע או הביצים או האצבעות הקטנות של הרגלים או הידים איזה שיהיה מאלו יקשרנו לבדו היטב ויפסק הדם . ויתילדו חברבורות בנחירים יבשות ורפואתה שירחץ בבקר מים חמים פעמי' רבות ויערב שעוה ושמן וחלב תרנגולת וישים עליהם. פעמי' יקרה בנחירי' ריח מגונה שיריח דבר מגונה מאוד והוא הנק' פוליפוס. ויקרה זה מסבות רבות . אם מפני ליחה מליחה מעופשת מוכרחת שתרד מן המוח ויכרח בעבור זה לנחירים ג"כ. או מנגעי' מעופשי' או אבעבועות או ירידת בעלי ריח רע ורפואתו שישים בנחיריו שמן ורד או שמן בנפשו . או יכפה בהם דרך קנה פול שחוק יבש . או ילוק או ידוק שב והוא צריף וקנקנתים והוא זאג ומר ויסוך חלק כחלק ויריח משקה כהדס או ילוק על ראשו מים שנתבשלו בהם ורדים ועלי הדס ובנפסגב

ושערה

ומעורה קלוף. להעדר ההרחה יקבל בחוטמו קיטור הטול' מאומנתה ויתמיד לעשו' זה פעמי' ויועיל אם אינו טבעי. כתב אפלאטון מי שקנה נחיריו דק וקצר יורה שהוא אוהב ריב ומלה. ואם דק וארוך הוא קל שוטה והבל. ואם הוא קצר הוא רשע. ואם הוא עב הוא הכל ואם יהיה נקב הנחירים צר יורה שהוא כעסן. ואם היה ממולא באורך ובגסות ונוטה בקצהו אל הדקיקות הוא אות על השכל ועל התבונה:

השפתים נבראו להרבה ענינים להגן על השינים מחום ומקור וגם לצורך השתייה שהם משערת באומד ובצמצום צורך המשקה ומקבלת אותו לבד וגם מהם לעזור על הדיבור שיש אותיות שאינם נחתכות זולתי בהם ועוד הם לנוי ולתפארת פנים. והם מטבע מורכב מעור ובשר וגידים ועצבים. ואמנם הרוב הוא מגידים ועצבים ולכן נמצא בהם רוב ההרגש. וכן איברי ההולדה של הזכר והנקבה נבראו מגידים ועצבים. כי מפני חוזק ההרגשה שבהם אדם נהנה מהם יותר ולכן החושקים והאוהבים מנשקים זה לזה בשפתותיהם. ופעמים יתילדו בהם בקועות ושחין ונגעים מליחה חדה וראוי לו להתיך על [illegible] שעוה ושמן ורד או שמן נפסג ויניחם בו או יערב שעוה ושמן ורד ימשח כרכום ושעוה מרתך וישים עליהם ואם היה השחין וההגע לאיש ישחוק ורדים יבשים ויערבם עם צמג ערבי ויטיח עליהם. אם היתה הבקיעה מאד והמוקה יתיך שומן עז ויטיח אותו או במוח עצמות בקר או שמן אגוז וירפא:

(see hands) p. 96

השינים הם מטבע קר ויבש ומטבע העצמות ונבראות מדבר עב וקשה ואם חלב היניקה תצמיח אותם ויוציאים ולכן תמצא ילדים שיוציאים להם שינים קודם ילדים אחרים. לפי שיונקים חלב חם ביותר מהילדים האחרים. וכדי שלא יזיקו לאמם בשעת יניקתם לא נבראו בשעת לידתם כשאר איבריהם ועוד שאם נבראו אז היו נבראים לבטלה כי אז אין הולד ניזון במזון יבש שיצטרך להם שינים כי אם בחלב לבד ולכן אין לו ללעוס שום דבר א"כ אין לו צורך בהם וכשנבראו הם בשלשה ענינים הראשונים הם הדקות והרחבות והם לחתוך המאכל. ואחרי כן האחרים הנקראים כלביות והם חזקות ועבות יותר מהראשונים. ואחריהם הטוחנות ונקראים מלתעות. ומנין כלם שלשים ושנים שהם ע"ז בכל לחי. ומפני שישחקו בלעיסה הם פרים וגדלין תמיד. ומה שנבראו בתחלה השינים הדקות הרחבות קודם מהאחרות לשתי סבות. האחת כי בתחלה הוא הולד מועט וחלוש ולא יוכל להצמיח כי אם דבר מועט ואחרי כן יתרבה חומו ויצמיח דבר גדול. ועוד לפי שבתחלת זמן אכילתו לא יצטרך לכלביות ולא לטוחנות כי ירגילוהו במזון לח מאוד ומבושל היטב או בפי אמו ולכן די לו אז בשינים הדקות לחתוך המאכל ההוא. ותמצא כי שיני הילדים נופלות לאחר זמן לפי שבתחלה נבראו דקות וחדות הרבה לפי קטנות הילד וכשיגדל צריכות ליפול ויצמחו אחרות חזקות לפי חוזק האדם ועוד כי החומר הקשה והחזק שיבא לו בנערות דוחה החומר הדק והחלוש ומשליכו לחוץ ולכן כלו השינים ההם החלושות כי החומר הקשה דוחה אותם: ובימי הזקנה יפלו ג"כ השינים בסבת יובש הגובר עליהם בזמן ההוא. ובתחל' יפלו הטוחנו' אף כי הם חזקות מהאחרות לפי רוב הטורח שטרחו בטחינת המאכל הם חלושות יותר מאחרות שלא טרחו כל כך ותמצא שטרפי הטוחנות העליונות הם שלשה וטרפי התחתונות הם שנים. לפי שהעליונות הם תלויות צריכות חיזוק. אבל התחתונות יושבות במקומם אינן צריכות חיזוק כל כך. ותועלות השינים רבות שהם טוחנות המאכל ומסייעות בדבור שיש אותיות שאינן נחתכות כי אם בשינים וגם הם לנוי. ועוד הם מגינות על הלשון והחיך מן הקור החזק ומן החום החזק שלא יכנס לתוכם פתאום ומפני שאין לעופות שינים יש להם זפק שטוחן מזונם. והחיה מעלה גרה כמו הגמל שמעלין גרה אכם עבה לפי שעושה זה חלף השינים. לכאב השינים ישים עליו שומים כתושי' או ירחצנו במלח ודבש ויין שנתבשלו יחד בד בבד. או יתלה עליו עלה אדם או יעשנו בלבונה או בזרע בצלים או בשן כלב או בחלבו או בחרדל או בפואה (כך נקרא בלשון ערבי ובלשון ארמי פיאה שזרע שלו צובעין אדום) או בזרעו. ואם ירצה להפילו ישים עליו צואת עורב או שן המת. להלבין השינים ילוש קמח סולת בשומן חזק וישרפנו עד לאפר וישחקנ' וימשח בו השינים. או ישרוף חרס המחופה באבר וישחקנו היטב

ויחכך

ויחכך בו השינים בצמר שלא כיבס או יחככם באפר קרן עז וזה ינקה השינים ויחזק השרשים ויתקע הלחה או יחככם בסוכר שחוק גם לחזק השניים יקח מלח שרוף מעורב בדבש וישים במרחשת עד שיתחזק וישחיר וישים עמו תאנים יבשים שרופים בשוה וישחוק הכל הדק ויחכך בו השנים בחומץ. לשנים שקהו מאכילת דברים חמוצים יכוס אגוז או שקד או לוז או מלח. או יושם מעט מוך במקום הנאכל מן הטוחנות יניח כאבם או עקרן או ירחצו בחומץ. לנדנוד השנים ישים עליהם שב ומלח ועפצים שחוקים בד בבד. אם תשים אפר עלי זית בחניכים שנתעכלו יעלה בהם בשר חי ויחזקם. כתב אפלאטון פירוד השנים ודקותם מורה על חולשת הגוף. וקוצר בשרם מורה על קור המזג ולחותו. פעמים יתאדמו השנים ביותר ורפואתו שימשחם אצל האש במררת הזאב. או ימשחם בלילה בשמן שקדים וביום בחלב חמורה. ופעמים יתילדו בהם כמין עדשים וזה פעמים יקרה מעלהבת השמש. ופעמים יקרה לבתולות כאשר פרחיהן שהן מן השחורה אינן יוצאין בזמנן ומתפשטין בכל הגוף. אמנם יהא ניכר בפנים. ואשר יקרה לבתולות הם קרובים להתרפאות מאותם שיקרו בפשע לזכרים כי אותם הם קשים להתרפאות. אמנם כלם צריכין הקזה מן המקור האמצעי וינקה המותר אשר יולידה ואז יערב זבל עטלף שחוק במים וישים עליהם. או ישפשפם בדם ארנבת ג' ימים לבד סמוך לשינה ולמחרת ירחצם במים או ישים עליהם שקדים מרים שחוקים או חמילות האתרוג או קמח בר שנה מעורב עם דבש. לשינים שחורים שבפנים ולבוהק ישחוק קליפת שקדים מרים ויערבם עם חומץ וישים עליהם:

הלשון מבשר רך וספוגי ומבשר לבן ומרוב הגידים שבו הוא אדום והוא כלי חוש הטעם ובשרשו יש בשר שמן. וכתב ארסטוטלס כי עיקר הטעם הוא בחודו של לשון אבל לא במקום הרחב שבו וגאלינוס כתב כי הטעם הוא בלשון ובחיך במקום נגיעת חודו של לשון וזה החוש הוא מימי ולא ירגיש בדבר הנטעם עד שידבק בו משא"כ בחוש הראות והשמע והריח. ותועלת הלשון גדולה מלבד שהיא כלי חוש הטעם כי מהפך האוכל ומבדיל הקול באותיות ותיבות וגם הוא מספק המאכל. ויש קצת בני אדם שלשונם עבה מאד ולא יוכלו לדבר כהוגן ואחרים שלשונם דבוק מלמטה ולא יוכלו לדבר וכל אלה נקראים עלגים וכבדי לשון. והלשון המדברת צריכה להיות רחבה ודקה ונפרדת מלמטה וזה לא תמצא זולתי באדם ולכן הדבור באדם הוא טבעי והלשון הסכמי מוכן לדבור וכל מה שהוא הלשון יותר מותר ורך יעשה הקול יותר ומה שהוא מן העוף כן כמו הזרזיר יאות שהולך מקצת מאותיות. ויש בלשון האדם שני גידין שיוצאין מתחת הגרון נקראים גידי הרוק לפי שבהם ימשך הגרון ממותני הריאה ויבאו אל הפה והם מפולשים אל הבשר הרך שבין הגרון והזקן הנקראת מוליי הרוק. וזה הרוק הוא לש המאכל וגם הוא שורש הגרון והחיך שלא יתנגבו ויתיבשו בתנועתם לפי שכל תנועה היא מיבשת ואם יתיבשו לא יוכל האדם לבלוע המאכל. והדג אין לו רטובות מחוברות בחיך למיעוט צרכו למטעמת לפי שלא יתעכב המאכל בפיו מפני המים. ויקרה בלשון בקוע ושחרות מחדוד מזג הכבד וראוי לו לרחוץ אותו במי ורדים עם מין חבושים. ולנפח שיקרה בו ימרחהו בחלב המוץ או בחמולי האתרוגים או במין למונים חמוצים וזה יעשה עד שיזוב ממנו ריר הרבה אם לא יתרפא באחד מאלו ימרחהו במלח וחומץ.. לריח הפה ישתה קושט (בלשנא דרבנן כברתא ובלע"ז קושטו והוא עץ קטן מין בושם וריחו טוב וטעמו מר אבל חריף מאד והלבן אשר הוא קל הוא נבחר) ויתמיד לאכול שומים או קערבל גם יתמיד לשום בפיו זהב או ישרה שושן ביין ישן בכלי זכוכית ג' ימים ואחרי כן ירחץ פיו ביין ההוא. לגרגרים קטנים ומורסות ושחין ונרב שבפה ירחצם במין תותים או ביין שלהם או במי אגוזים רטובים מבושלים אם תקח בשר כבש שמן לבדו בקדרה בלא עירוב שום דבר ותבשלנו בישול טוב ותקח מה שיצוף מן השומן לאחר שיתקרר ותחוף בו הפנים או הבשר השחור באיזה מקום שיהיה בלילה לעת השכיבה ותניחהו כך עד הבקר ובבקר תרחצנו במים פושרין ותעשה זה ט' לילות יאירו הפנים או הבשר השחור. או הדוק תורמוסים ופולים קלופים וזרע אבטיח מכל אחד בד בבד ועדשים קלופים מלא חפן ונפהו

ורחץ

והאז בו הפנים. וכתב אפלאטון מי שהוא דק הפנים יהיה מבין ומחשב הדברים. ואם הוא עב יהיה עצל וכסיל. ואם הלחיים עבים יהיה גס רוח. ואם פניו קטנים מאד יהיה רע ובליעל ובעל מרמה וגונב דעת הבריות. ואם הם ארוכים הוא זד יהיר. ואם הם עגולים מאד יהיה סכל. ואם הם מכוערין לא יסכן להיות לו לב טוב. ואם לחייו נפוחין וורידי צוארו עבים ומתמלאים יהיה בעל אף וחמה:

השביל השני באברי הגוף הפנימים:

הקנה והושט הם שני מהלכים שהם בסוף הפה. הושט והוא התחתון דבוק בצואר הוא מהלך המאכל והמשקה אל האצטומכא. והקנה והוא העליון הסמוך לעור הוא דרך לנשימה ולקול והוא מטבעות דקות זו על גב זו ואין עגולם שוה לגמרי אמנם יחסר מהם עיגול שיעור שלישיתו והשלישי ההוא נעשה מקרום רך הולך בקו ישר בין שני הקצוות. ושני שלישי העגולים הוא מבדיל. והוצרך להיות כן לפי שהוא כלי הקול ואם היה רך כבשר היה לח ביותר והיה הקול רך ושפל. ואם היה קשה כמו עצם היה הקול עב וגס. והקרום המחבר הטבעות ההם אינו רך לגמרי אלא רך וקשה והוצרך להיות קצת רך בעבור הנשימה להרחיב ולעצור הקנה ולצד העגול בולט והגרגם משום היד והחלק הישר הוא נדבק עם הושט. ובין הקנה והושט יש גיד אחד לבן שהוא מבדיל ביניהם. ובראש הקנה יש כמין עטרה לכסות פי הקנה בעת המאכל לבל יכנס לתוכו מן המאכל והמשקה שאם יכנס בו שום דבר יזיק לו כאשר יקרה כשיכנס בו דבר שיתמעט עד שישליכהו לחוץ לפי שהקנה מגיע עד הריאה ואינה מכלי המאכל כמו האצטומכא ולכן לא תוכל לקבל הדברים הנכנסין בה ועוד לא תוכל לקבל דבר כי אין לה מוצא מתחתיה שיצא ממנה שום דבר ולכן היא צריכ' לאות' העטר' לבל יכנס בה דבר ועוד נמצא תועלת אחרת בעטרה ההיא לקול כי אלו הוא היה יוצא הקול פתאום בחזקה ולא יהיה נבדל ונחתך באותיות כאשר נמצא בנקבי' שהם בכלי הזמר שמשימין בהם האצבעות כדי לחתוך הקול היוצא וקולות הנשים והסריסים חדין מקולות האנשים לפי שהם קרים בטבעם וקנה שלהם צר. וחדוד הקול ועביו הוא מפני תכונת איברים כי כל מה שהגפת יותר צר וארוך הוא יותר קולו חד לפי שהלוך האויר יהא בהם יותר במהירות וקולות הזקנים חדין מקולות הישישים והבחורי' לפי שאין מנענעין מן האויר כי אם מעט לפיכך יהא אותו החלק חד ודלול וכן בבחורים. לגיהור הקול יאכל נגון לבדו או עם סוקרי או הבשיל כרוב או יבשל בצלים ושומים יבשים ודבש נקי בד בבד יחד ביין חשיב ויבתנו:

הושט הוא מונח תחת הקנה על חולית הצואר ונמשך ויורד למטה עד שיגיע בטרפש והוא קשור עם החליות כקשור הקרסין וכשיעבור הטרפש יתרחב למטה ונעשית ממנו האצטומכא. ועל פי הושט יש כמוי הנקרא להאה והוא הלשון הקטן התלוי בחיך. והושט הוא מחובר משני עורות האחד מבחוץ והוא אדום והוא בשרי הולכין חוטיו באורך אמנם יש בו מעט חוטין שהולכין באלכסון. והפנימי הוא לבן וחוטיו הולכין ברוחב ויש בו שני כחות כח המושך והדוחה. המושך הוא מושך המאכל בעת שהעור החיצון עולה אל הפקה כנגד הפה ולכן חוטיו נמשכין באורך והכח הדוחה המזון לאצטומכא הוא בעור הפנימי אשר חוטיו הולכין ברוחב שהעור הוא מתקבץ על המאכל ודוחהו למטה:

הריאה הוא מבשר רך ורפה כמו אספוג וניזונית אחר כל האברים והיא מלאה צנורות וקנוקנות כדי שתקבל רוח גדול ואז תרחף ותנשב היטב על הלב. ויש בה חתיכות רבות כדי שיביאו רוב אויר ללב כשירחפו כולם כמו שעושין בכלי שמנשבין בו בימי הקיץ שיוצאין ממנו את רוח הרבה למען יגיעו אויר הרבה והיא נעשית כפולה בשתי החתיכות. באם תקבל האחת היזק בתשלים האחרת פעולתה. ועוד לפי שפעולת נשימתה הוא לתועלת גדולה על הלב שהיא מנשבת עליו להביא אליו אויר קר מבחוץ למזג החומר הגדול ולדחות מעליו קיטור העשן היוצא ממנו ועולה למעלה דרך הקנה ולא יוכל הלב לסבול בשום פנים העדר משיכת האויר כי אם ינוח כרגע ממשוך האויר הוא יגיע מפני חומו אכן שהכרח הוא שיתקרר מרפית' אשו וחומו באויר

הנמשך

הנמשך אליו מחוץ ולחות מחומו ומשלהבת אוירו ולכן יוצא גיד א' מחלל הלב לריאה שבו נעשים אלו שתי הפעולות ההפוכות כי הוא מקבל האויר הקר ממנה ומוציא האויר החם לחוץ. ונמצא בריאה פועלת אחרת והוא להעלות ליחה למוח ואז יתיישב הדעת. כי המוח הוא כפתילה שבנר. וליחה העולה לו מן הריאה הוא כשמן שבנר ומעמידים שניהם שלהבת הנפש שהיא דולקת כאש ולהבה כי היא חמה ויבשה. אמנם בהיות רוב יובש במוח בכלות השמן שבנר אזי שלהבת הפתילה בורחת וישאר האדם ההוא בבלי דעת ומשוגע ונמצא לקצת מחכמי המחקר שכתבו שהריאה הוא מקום לליחת הלבנה כמו שהטחול הוא מקום לשחורה והכבד לדם והמרה לירוקה. אמנם אחרים כתבו כי אין לליחה הלבנה מקום מיוחד כי הוא בכל מקומות הגוף לפי שהיא צריכ' לגדל הגוף כשיתאחר מזונו וגם היא מלחלחת איברי הגוף והפרקים והחוליות שלא ייבשו מרוב תנועתם ויתילדו אבעבועות בריאה. וראוי לו ללחוך בכל יום זפת שחוק מעורב עם דבש. ויקרה פעמים השיעול והוא מין ממיני חולי הריאה. וגדר השיעול הוא תנועה שנוספת מן הנפש הטבע עוזרת על הדרך הטבעיי לכלי הנשימה להסיר ההיזק מהם. וביאור הגדר הזה כי הטבע יתחיל ויניע כלי הנשימ' להסיר מה שיזיקם ויעזור לו הכח ההוא הנפשי בהכנע הטבע אליו. כי קנה הריאה בעבו' מה שבו מן הבדלי' הנקרא' קוברייסידור' נאותות להשמע אל הכח הטבעי עם שידחה מתנו מה שינערך לדחותו. והנה הכח ההוא הטבעי יעזור בכח הנפש אשר ינוע המיתרי' ויקבץ הכח ההוא אל החזה קבוץ חזק ויחלץ זה הריאה ויצא מה שבריאה מן האויר הא' פתאום ובחזק ויציאת האויר ידחה ויצא מה שיכללוהו קני הריאה עד שירוק הכח ההוא ויתחדש זה בכלל אם מהפסד מזג חם או קר מתחלף ונגבר על כלי הנשימה. אם מחומר דק והחומר יהיה אם מבפנים אם מבחוץ. וכאשר יהיה מבפנים אם יורד מלמעלה כמו הירידות מהראש אל החזה ואם עולה מלמטה כמו המוסרות אשר ימצאו אל החזה מגבנונית הכבד ופעמים יהיה עומד בכלי הנשימה כמו מה שיקרה במזוג כבד ומזוג הריאה ולא ימלט השומר שלא יהיה עם חום דמי או כרכומי' או מליחה לבנה או נעתק אל מורסא ממש ואולם החומר אשר יהיה מחוץ הוא מה שיתערב עם האויר אשר ישאף עשן או אבק או ישאף אויר קר פתאום או כמו מאכל או משקה כשנטה כלום מדרכו ונפל בקנה ויתעורר השיעול ויתחזק ממנו כי לא ילך מנהגו בדבר זה. ופעמים יהיה עם השיעול כאב חזק בחזה ויקרה מן הסבות שכתבתי שיקרה בעבודת השיעול ופעמים יתחדש כאב בחזה בחולי השיעול ויהיה זה מפני שני דברים. או מרוח עבה שנמשך ואם שתהיה בתוך המכסה אשר על הצלעות מוגלא. כי אלו היתה היה מתחדש ממנה. והנה ראוי לנו לידע כי היותו רע שבמיני השיעול והיותר מסוכן הוא. מה שמתחדש בסיבת ירידות שיורד מן הראש או בסבת נגע באחד מכלי הנשימה או יציאות יצאו באלו המקומות או מוגלא מתקבץ בחזה. והשיעול שאין בו סכנה ולא רוע הוא המתהוה מרוע מזג כלי הנשימה או מנחירות הגרון או מנחירת קני הריאה והשיעול המתהוה בסבת רוע החולי יהיה עמו רקיקה. ואמנם השיעול היבש אשר לא ירוק האדם עמו יהיה לאחת משלש סבות אם מנחירות אל חלקום והוא החיך. או מרוע מזג הגובר על כלי הנשימה. ואם מן הליחות ישתדל האדם להשליכו ויקרה זה ממנו אם לעביה אם לדבקותה. או לדקותה שתתפרד ותרד קודם שיעלה ושיוכל להשליכה ולרוק אותה. ואותה הליחה העבה או הדבקה נמשכת במעברים ולא ימלט מהם כי אם באיחור ויקשה יציאתה. וכאשר נרצה לרפאות למי שקרה לו שיעול. הנה ראוי לנו שנתחיל תחלה לעיין מאיזה סיבה קרה השיעול וכאב החזה. ואם היה מפני חום. והורגל על זה מה שימצא החולה עם השיעול מנחירות החזה ולמא וכאב חזק וימצא מנוחה בשאפו אויר קר אז נצוהו להקיז הגיד התחתון ולהוציא דם כפי הכח אם יעזרו השנים והזמן והמנהג והכח ואם ימנע מן ההקזה מונע או דבר זולתו כמו חולשת הכח או ד"א נצוהו שיעשה כלי המציצה אל בכל ואל הרען וישתה מבשול אנף או משקה עלים וישתה אחר שיום מה שמכרע בשלש שעות דייסות השערה בשמן שקדים ומעט באניד או סוכר רטוב או יתמה בו אחר שנגמר בשולו

בשלו סוכר בהפסקה . ואם נראה לרכך החזה יותר נבשל בו הסבסתאן ועגאב וזרע חבושים קלופים וימחה בו אח"ז בהפסקה סוכר וישתהו . או ישתה מי קרא צלויה עם מי קשואים וסוכר. או ישתה מי שומר לא אחר שירתיחהו ויצנן אותו וימרס בו אחר כן סוכר בהפסקה . או ימרס בו סוכר רטוב . ולא ישתה מים כי אם מזוג במשקה בהפסקה או סוכר או משקה רמון מתוק עם סוכר . או יוציא ציר שלוים וציר זרע חבושים וציר זרע מלוים קני וישחוק אותו עם מעט סוכר והתירה . או באגיד וצמג ערבי ויעשה מן הדייסות . ר"ל פראנדאש מגירים בשעורים והשמנן מגירים החטה ורצת מי מורסן וקמח פולין ושקדים ובאגיד או יבשל תרנגולים קטנים באחת מאלו הירקות ויאכל חלמון ביצה וימשח החזה מחוץ בשעוה לבנה והשמן בהפסקה · או בשמן ורדים עם מעט קמח שעורים ומי הלגלוגת או מי גריגת קרא , ואם ראינו אחר עשיית זה מה שספרנו יתרון חום בחולה נשלשל טבעו בבשול כיאר שנבר ודומהו. ואם נתחדש השיעול וכאב החזה מקרירות . או מקור ולחות והורה על זה מיעוט הצמא וקלות הכאב ויערבו לו דברים החמים אזי ישתה מי שומר ומי כרפס מרותחים וממותקים עם שמן שקדים ויעשה דייסא מלב לחם עם דבש ושקדים ויאכל בטנים קלופים עם תאנים או שקדים ותאנים ויהי משתהו מי דבש ומאכלו עופות קטנים ויבשל חלבה עם תמרים ותאנים ויסננם ויערב עמהם דבש ועוד יבשלם שנית עד שישוב כמו אל גסף דך ויאכלנו על הצום חם מועיל למי שיש לו כאבאוסן בחזהו ושיעול עשן מליחה דבקה ורוחות עבות וינקה החזה מהליחות העבות הנפסדות . או ידוק זרע פשתן קלוי וינפהו פעמי' ויולש בשיעור שמספיק לו מן הדבש שהוסר קלפו ויועיל למי שיש לו שיעול שהסבתו קור . או יקח ערק סוס גרוד השקדים מתוקים ושקדים מרים קלופים וזרע פשתן קלוי מכל א' שני שקלים זרע שומר רחב ותאנים וקמח פולים ולב בטנים קלופים כמו כן מכל א' שני שקלים מור ולבונה זכה וכרכם והממוני מכל אחד שקל והדק הכל ונפה ולוש ביין מבושל ועשה גרגרים כמו לחים ויניח תחת הלשון ויבלע מה שיותך הם מנוסה :

הלב בטבעו חם ויבש ובריותו וצורתו היא הטובה שבבריות האיברים ובצורתם . כי עצמו הוא מהודק מאד . וידוע הוא שיש יתרון למה שעצמו מהודק מן האיברים ממה שהוא מן האיברים רפה . ויש לו תוספת דומין לאזנים האחד ימנית והאחרת שמאלית. ותבניתו היא כשלהבת בשורשו הוא רחב והולך ומתחדד עד ראשו . אמנם הוא הפך כי ראשו החד הוא למטה ושרשו הרחב הוא למעלה . ויש לו טרפש מקרוב עבה לשמרו ולחזקו והוא סובב אותו ואין כולו דבוק בו כי אם אצל שרשו לבד והוא מונח באמצע החזה . ואמנם ראשו הוא נוטה מעט לצד שמאלו כדי שיתחמם הצד ההוא בחודו של הלב ולא יתקרר בשכונת הטחול שהוא בצד שמאל . והגיד הגדול הנקרא שוריאן הדופק באדם הוא צומח מצדו השמאלי ולכן יהא ניכר ויתבאר בדופק השמאלי יותר משל ימין . וראשית תנועת הדפק הוא לשלש ענינים . האחד מצד כח החיות העומד בתוך הלב . השני במרוצת מקור הדפק . השלישי לצורך מעשהו לכבות חום הלב ולהוציא ממנו העשן . והתנועה ההיא היא משתנית כפי השני'. כי דפק היונקים הוא קטן ומתמיד וממהר ודפק הנערים גדול משל הבחורים . אך דפק הבחורים חזק משל הבחורות . ודפק הנשים שהם בחלי ימיהם אינו מתמיד כדפק הבחורים וימעט . ודפק הזקנים הוא הולך לאט וחלש וקטן ומתאחר . וגם בזמנים הוא מתחלף כי בקיץ הוא קטן יותר מבחורף . והלב הוא חלול כדי לקבל הדם ועב כדי לשמור הדם שבו. ויש בו שני חללים . האחד מצד ימין והאחד מצד שמאל . בחלל הימני עומד הדם שהוא חומר לחום הטבעי . ולו שתי פיות האחד שממנו יבא הגיד הצומח מן הכבד וישפוך הדם מזה הפה בחלל הימני מחללי הלב ועל זה הפה קרומות הדוקות מחוץ ומבפנים כדי שיהיו רבים ומתעטפים לרוח ולדם היוצאין מן הלב . והשני הוא הגיד השוריאן שביארתי למעלה שהוא נדבק מהחלל השמאלי בריאה . והוא גיד שאין לו תנועה וקרומיו קשים ועבים יותר מקרומי הגידים האחרים . ועל זה הפה גם כן יש קרומות הדוקות מבחוץ ומבפנים וכשיתפתח יתקרר האויר הבא בלב . ובחלל השמאלי משני חללי הלב עומד הרוח שהוא חומר לרוח חיים

בגוף

שבגוף כי ממנו יוצא רוח החיוני לכל הגוף דרך הגידים הדופקי' הנקראים שוריאן והדם שבהם הוא מועט ומפני הריקות שבהם נכנס הרוח החיוני בהם ויש בין הדם והרוח קרוב. והנה אבאר מהלך אלה הגידי' היוצאי' מחלל השמאלי מן הלב. תחלה יוצאין שני שוריאן. האחד קטן מן השני והוא דק משאר חלקי השוריאן וזה הגיד הוא בא בריאה ויחלק בה. והשני גדול ממנו מאד ובצאתו יחלקו ממנו שני גידים וימתח האחד מהם לחלל הלב הימני והוא הקטן שבאלו השני גידים והשני יסבב הלב ואחר כך יבא לתוכו ויחלק בו לב' וימתח החלק האחד לשיפולי הגוף והב' לעליונו והחלק הנוטה לעליונו ומהגוף יחלק ממנו במתחו משני לצדדיו גידים ידבקו באברים הקרובים להם ונותנים להם כח מגוף החום הטבעי וכשידבק באצילי הזרועות יצא ממנו גיד עם גיד האצילים אל היד ויחלק בה וידבקו ממנו גידים קטנים עם האציל הנסתר והנראה של זרוע והוא נסתר. וכשיגיע אל הזרוע יפנה לצד מעלה והוא נדבק עם גיד האצילים עד שירד מן הזרוע ואחר כך יטמן בעומק ויחלקו ממנו גידים קטני' ידבקו באציל הזרוע עד שידבק מן הזרוע ריחוק גדול. ואחר כך יחלק לשנים ויפנה החלק האחד לכף והוא נמתח על עצם הזרוע העליון הוא המקום שממששין הרופאים. ויפנה השני כמו כן אל הכף והוא נמתח על עצם הזרוע התחתון והוא קטן וימתחהו בכף ואולי תראה תנועתם באחורי הכף. וכשיגיע החלק העליון למקום הלב יחלק לשנים וידבק האחד מהם הוריד הנסתר וימתח למעלה עד שיגיע לגלגלת ובמתחו ידבקו ממנו גידים לאיברים הפנימים שבאותו המקום. וכשיגיע לגלגולת יחלק חלוק נאה והוא הקרומית שתחת המוח הנקרא שבכה והוא דומ' לשבכות רבים פרושים אלו מאלו ואחר חילוקו לשבכה זו יתחברו ויצאו מזו השבכה שני גידים כמו שהיו קודם חילוק' ויבאו במוח עצמו ויחלקו בו. והחלק השני והוא הקטן ימתח בפנים ובראשו יחלק על האיברים החיצונים כחילוק הוריד הנראה והתברר תנועת החלק הזה באחורי האוזן ובפרק הנקשר בלחי. והגיד המתנענע הנרא' אצל הורידי' הוא החלק הגדול הנדבק בוריד הנעלם והוא הנקרא גיד התרדמ'

והחלק השני מחלקי הגיד הנוטה מן הלב היורד לשפולי הגוף ימתח על חליות השדרה פונה למטה ויחלק ממנו על כל חוליא וחוליא גידים ימינים ושמאלים ונדבקים באיברים הקרובים אליהם. והגיד הראשון הנחלק ממנו מגיע עד הריאה וגיד אחר אל האציל שבין הצלעו'. והשני גידי' לקרום ההולך וגיד קיבה וכן לכבד ולטחול ולהמסס ולמעים ולכליות לרחם ולביצים ולגיד ולחלחולת. וגיד יוצא ממנו ונדבק בחללים החיצונים הקרובים לאלו האיברים וכשיגיע לסוף החוליות יחלק לשנים ויפנה כל חלק מהם לרגל שמצדו ויחלקו בהם כחילוק הגידים אלא שהם נעלמי' ותתברר תנועתם תחת הארכובות ואצל העקב תחתיו לפנים ואחורי הרגלים אלה הם כל גידי השוריאן. והדם שכתבתי למעלה שבתוך הלב הוא זך ונקי יותר מכל דם הגוף ואינו נכנס אליו מבחוץ כמו שנכנס לכל איברי הגוף אך הדם ההוא נברא עמו בתחלת יצירתו שהוא חומר ונושא לחום הטבעי וממנו מזונו ופרנסתו. אמנם גוף הלב ניזון ומתפרנס מדם הכבד שנכנס בו כמו שנכנס לכל איברי הגוף והוא יקבל הטוב והמובחר שבו ויקחנו למזונו לאחר שבירר אותו היטב ומזון החום הטבעי היותר מזוג והממוצע שבו ויופשט מסליחות והנשאר מפסולת הדם ההוא ישלחהו לאברי הראש והחזה שיזונו בו שמזון אלה הוא ממותר מזון הלב. ואחרי כן ינקה השאר ויבדילהו משתי המררות שהם הירוקה והשחורה וישלחהו דרך גידי השוריאן ויהי' הדם ההוא המובלח אל הגוף חומר ונושא לחום הטבעי שבגוף ויתפשט בכל הגוף בבת אחת כהרף עין בלא זמן :

וכתבו חכמי המחקר כי ראשי הגוף ושרשיו הם ארבעה. הראשון המוח והוא משכן הנפשי ושורש לחוש ההרגש. והשני הלב והוא משכן הכח החיוני ושורש החיים. והג' הכבד והוא משכן הכח הטבעי ושורש הפעולות הטבעיות. והרביעי המבושיי' והוא הכח המוליד המין האנושי ושורש הזרע והולד'. ונקראו ארבעתם ראשים לפי שיש לכל אחד ואחד מהם ממשלה בפני עצמו ולהם עבדים ומשרתים שיעבדום וישרתום והם בגוף כמלכים וכראשי' במדינה השולחים משרתיהם הנה והנה וכלם צריכים להם לצורך תמידי אל המקום אשר יפנה

הראש

הראש שמה ילכו ובחליו יחלו ובהחלשו תחלש פעולתם. ועבדי המוח הנאמנים לעבדו והמוכני' לשרתו הם העצבים היוצאים ממנו והמניעים את התנועה וההרגש לכל האיברים ועבדי הלב הם הגידים הדופקים אשר בהם רוח החיים ומן החום הטבעי והם בהם להעמיד הגוף. ועבדי הכבד הם הגידים בלתי דופקים אשר בהם הדם והוא שולח בהם הדם הטהור והנקי לכל הגוף להתפרנס בו ועבדי המבושים הם כלי הזרע אלה הם הסעיפים אשר יצמחו מאלו השרשים, ויש מהחכמים שכתבו שאין בגוף זולתי ראש אחד לבד והוא הלב כי האדם עשוי ונטוי כאהל, עצמותיו הם עצי האהל. ראשו הוא כפתור האהל אשר ממנו יוצאים כל החבלים כך הם כל הגידים שרשם מן הראש. העור הוא מכסה את האהל. הצפרנים יתדות האהל כי כל הגידים ראשם השני הוא תקוע ונדבק בצפרנים כמו מיתרי האהל ביתדות ולכן ניכר בצפרנים בריאת הגוף וחליו כי בעת אשר הצפרנים לחים ואדומי' אזי האדם בר"א ובעת שיהפכ' מראיתם מורין חולי הגוף וצרתו. ושבעה שערים שבראש שהם שתי העינים ושתי אזנים ושתי אפים והפה הם שערי האהל. והמוח הוא משכן הנשמה שהוא נר האהל. הלב הוא המלך וכל האיברים משרתיו ולכך הוכן מקומו באמצע הגוף כי משפט המלך לישב באמצע עמו כדי שינהיג לכל בני המדינה בשוה וכדי שתגיע תועלתו לכלם בשוה וגם כדי שיהא שמור מכל עבר והוא מתקרר אחרון במיתה. הכבד הוא האופה של המלך ומכין מה שהוא מאכל המלך ונושאו אליו והמלך מחלק ארוחה על ידי רוח החיים לכל משרתי הגוף שהם עבדיו. הריאה היא המלכה אשת המלך כי היא חובקת הלב כחשוק' שחובקת לחשוק וקירות' מקררת חום הלב ולבתו. וכאשר ירגיש הלב רוע מזג או איזה פגע רע אזי יעדר החי כי בו רוח החיוני כמו שביארתי. אם ישאל אדם ויאמר מדוע יעדר האדם כשיארע למוחו מחלה או מכה הואיל ורוח החיוני הוא בלב כמו שנתבאר. נשיב לפי שהמוח הוא שורש העצבי' והתחלתם והעצבים ישלמו הפעולות הבאות בבחירה אשר הם כמו הפשוט והקיבוץ ואם לא יתקבץ החזה לא יצא ממנו האויר החם ואם לא יתפשט לא יכנס לתוכו אויר קר ובשלא יצא האויר ולא יכנס אזי לא ישאר הלב על ישרו וטבעו והשואתו והוא לא יסבול שנוי כלל כי הוא עיקר הגוף ולכן יעדר אז האיש ההוא. ואל יעלה על לב איש באמרנו שהנפש החיה בלב שהכח הזה הוא בתוכו שדין זה יחייב להיותה גוף ובנתיב השני אבאר שאינה גוף כלל. ואמרנו שהרוח החיה היא בלב מכח נפש החיה הואיל ובו יהיה ההרגש והתנוע' וגבול החי הוא המתנועע והמרגיש ותחלת תנועתו היא תנועת העורק אשר יגיעוהו גידי הלב בטבעם ומהתפשטם יתפשט החזה ומהתקבצם יתקבץ גם כן. ואם יאמר אומר מדוע שמת בתחלה סבת תנועת החזה והתפשטו והתקבצו שהוא מהעצבים הבאים מן המוח והנה אמרת שסבת התנועת היא תנועה העורק והמתנועע. נאמר לו לא נפריד אחת מהם מחברתה אבל עלת תנועה העורקים עלת טבעית ועלת תנועות החזה בעצמי המוח עילה חפצית. והראיה עליה שהרי נוכל להמנע מלהתנשם רגע או שנים או שלשה כחפצנו מה שאין ביכלתנו לעשות כן בתנועות העורקים ויורנו זה שהמתנשם חפצי א"כ כל פועל הבא מתנועת החזה הוא חפצי מפני שהיה האדם מוכרח להתנשם לא הספיק באחת מהם עד שסמכו לה חברתה כאשר שמו בחזה שני מקומות רקים שאם יארע באחד מהם שום מאורע ישלים האחר מקומו בפעולתו. אמנם שתי פעולות אלו שהם תנועת העורקים ותנועת החזה אין אחד מהם לבדו אלא עם חבירו. ואם תאמר איך תהיה תנועת החזה חפצית והלא אנו רואים כל התנועות החפציות נמנעות בשעת התנומה וכל ההרגשות שוקטות הואיל ואין התנומה דבר אחר זולתי השקט ההרגשים. נאמר לו אין הפועל הזה כשאר הפעולות לפי שתנועות ההעתקה ותנועת העפעף ושאר ההרגשות אינם מוכרחות בחי כתנועת החזה שאם לא יתנועע החז' ימות החי ונפסד הרכבתו ועל זה הביא הצורך להתנש' ועוד שהדברים שהרגיל האדם בהם נעשה אצלו טבע שני דבר זה הורגלנו עליו מעת היותינו בחיים. ויקרב ללב מן המקרים וחלאים אל חפקאן והוא פריחת הלב ויתילד מרטיבה מתאספת סביבו ורוח. אמנם הרוח ההוא יהיה דם מפני שהוא מרחף סביבות הלב וחושק לשאוף האויר הקר. וראוי

לו להעמיד שהוא אלב השוים והשרפה בדברים המרפאים והמרחלאות וכתב ארסטו שהטב יחזק הלב וימנע העשן המזיק שהגיע לו :

הכבד הוא אבר בגוף שהוא מחמם את הקרבים בחומו והוא מקור החיים הטבעי והוא בעמקו דבק באצטומכא ומתופף עלי' ונכוחו כלפי הטרפש והוא קשור בקשרי' דבוקים בו ומעמקו יצמח צנור והוא נקרא פתח הכבד וצורתו כדמות גיד ויחלק לחלקים רבים מאד וכל חלק וחלק נחלק לחלקים רבים ויבאו מאותם החלקים לתחתית האצטומכא ולמעי הנקרא שני' עשר ואח"כ הולכין אל שאר המעים עד שיגיעו אל מעי הישר ומאלו הפיות שזכרנו ימשך המזון לכבד וימשוך תמיד מהצנורות הדקות לצנורות הרחבות עד שיתקבץ בצנור שהוא פתח הכבד והצנור ההוא יחלק גם כן בתוך בשר הכבד לחלקים רבים ויחלק הנמשך מן המזון בהם ויתבשל עד שיתחולל לדם ואחרי כן יצא הדם לכל האיברים לזונם ממנו ויתלבן הדם בראשי הגידים הסמוכים לבשר כי כמו שהמזון המגיע' הוא לבן כן הוא המזון כל האיברי' לבן וכן מוח העצמות שהלבן מעט מעט ויזונו העצמות מהלובן ההוא הדומה לשומן . ויקח הבשר המזון הראוי לו והעצמות והגידין והעורקים המזון הראוי להם ויתחלף המזון ההוא לטבע האיברים ההם ומוח העצמות הוא יתרון הדם המתבשל וממנו יזונו העצמות . ויש מן החי שאין בעצמותיו מוח כמו האריה כי לפי גודל החמימות שבעצמותיו הכלה ליתום המוח וסדר מזון האיברים הוא כך . תחלה נוטל הכבד מהמזון די ספוקו ואחרי כן ישלח ללב ואחריו למוח ואחרי כן ישלח לשאר האיברים דרך הגידים שאינם דופקים . וכתב אבוקרט אם אנחנו חיים חיים טובים הוא בשביל בריאות כבדנו לפי שמעשהו הוא שמשנה עצם המאכל והופכהו לעצם דומה לאבר . ואם יחלש הכחות אלו שלמות המעשה הזה אי שיולדי' בו אדים רבים . ואותם האדים מתקבלים בכסלי הבט מהדרוקן וכמו כן אם יהי' יות' מהכב' לצד החום אזי הוא מחמם המזון ושורף המזון ולא ידחה הרבה ממנו לטחול לפי שכל מי שישרף נוטה לטבע השחורה ויגדל בו הטחול . כתב ארסטו לכאב הכבד ישתה מי לגן . ושתיית המים שנתבשל בהם מועילי טוב לחולי הכבד ולחולי האצטומכא. והאפסנתין (בל"א אלסין) והגאלפתי פותחין את אטומי הכבד ומזילות ממנו השתן ומי השעורים או שתיית מי המורסן בשקדים זרע האבטיחים ומרקחת השולשין עם הסכנגין הגולין בלביות הכבד . וכתב גאלינוס חולי הכבד יקרה מאחד מג' פנים . או בשביל חום הבא מאום או בשביל חום הבא מקור או מיובש . ואמנם כשיהיה מן החום עושה אגלה גדולה וחריפה ויובש ולמאות ועסיקות הלשון והחיך והחוטם ותיעבון וקיא וצבע אתרוגי והשתן אדום , ואם הוא מן הקור מביא רעב גדול וצבע עמום וכובד גדול והשלשול מועט ואינו נבאש והשתן לבן . ואם הוא מן היובש יקרה אליו יובש הלשון והשלשול מועט וקשה והשתן אדום ודק והגוף הוא רז משמן בשרו :

המרה היא כיס המרה הירוק' וביתה ונוטה לגוון אדום ודיחה חד וטעמה מר והיא מונחת בכבד בעמקו למשוך ממנו המותר ההוא שישאר מפסולת הדם לאחר שיזונו האיברים מהסולת שבו . גם היא מושכת הדם שאינו ראוי לזון את האיברים ולפיכך אם נחליש המרה יפסד דמות האנוש מפני שאותו החלק מהדם יתפזר על האיברים ונראה שהוא גורמא לבריאות ולחולי במקרה . ויש לה שני דרכים הא' מהם מתחבר בעומק הכבד והאחד ישתרג במעים העליונים ובתחתית האצטומכא כדי לעבור ולחדד הכח הדוח' והמעכל שבאצטומכא ובמעים ברוב חדוד המרה וחריפה וזהו לפי שהאצטומכא הוא אבר קר שהוא שלולי לא תוכל לעכל המזון ולכן צריכה לדבר חם שיחדד ויעזור אותה על העכול כי הדבר החם הוא מעכל , וכח הדוחה היא במעים שהוא אבר חלש ויצטרך לדבר מעור שוקן שיעירהו ויקילהו ולכן נבראת המרה לעורר הדוחה שבמעים . עוד יש בה תועלת אחרת שהיא מרחיבה הגידים הצרים והדקים מרוב חדודה וחריפותה כדי שיכנס בהם הדם בנקל ומרבוי המרה יקרה הירקון וראוי לו לשתות בכל יום אוקיה וחלי ממין שולשין בחצי אוקיה סוכר ויבריא . וכתב אפלאטון מי שמררתו קטנה יאריך ימים .

האצטומכא היא מתחת הטרפשא הסמוך לה והיא באמצע הבטן

אלא

אלא הכוח מוטה מעט לצד שמאל ותחתיתה אינה כנגד הטבור הוא נוטה מ"מ לצד ימין והיא בצורת ענבה ואם תרצה להתבונן תבניתה קח דלעת עגולה ארוכת הגרון ובארעיתה יוצא גרון אחר אלא שהאצטומכא הזה מיוסדת מעט ממול האחוריים והיא קשורה עם הכליות ועם הכסלים בקשרים חזקים שאוחזין אותה לבל תמוט ותחתיתה היא כנגד הטבור וגם הוא אצלה המעים ויש ביניהם כעלה של הדס והוא הנקרא שוער ובעבור שהאצטומכא היא מתופפת על המאכל וכובשת ומולדת אותו יהיה השער ההוא סגור עד שלא יזוב ממנו מאכל ומשקה ובעת שישלם פועל האצטומכא לבשל המאכל הכים יגיעה והלטשה ואז תרפה ויפתח השער ויעבור המאכל והמשק' למעים וגוף האצטומכא הוא מחובר משלש עורות זה על זה . העור האחד הולכין חוטיו באורך והשני הולכין חוטיו שתי וערב . והשלישי הולכין חוטיו באלכסון וסבת זה לחזק האצטומכא לבל יקרענה כובד המאכל . ועוד לפי שידוע הוא כי האצטומכא יש בה ארבע כחות . והם המושך והדוחה והמחזיק והמעכל . ויש מוסיפין עוד שנים והם הבוחן והזן . וכל אלה הפעולות הם הפכים כי המושך הוא הפך הדוחה והמחזיק הוא הפך המאכל והם כלם פועלים יחד בזמן אחד . ולכן ילמדו לשם נושאים כי שני הפכים לא יתחברו בנושא א' בזמן א' . ולכן הוצרכו חלוף השורות. כי בעבור שהולכין חוטיו באורך הוא מושך המאכל אליו . ובעבור שחוטין נמשכין ברוחב הוא מחזיק. ובעבור שחוטיו הולכין באלכסון הוא דוחה המאכל למעים . ויקרה לאצטומכא שלשה מינין מן החלואים . והם רוע מזג ואלורם ויציאות ובועות . רוע המזג החם יורה עליו חמימות וצמאון וקיא מר . ורפואתו שתיית המשקים הקרים אחר ניקור האצטומכא במאכל הנפש ואל כשותא והמשקי' הם משקה הורידי' ומשקה התפוחים הסכריים ורוע המזג הקר יקרה ממנו אל פוחן והעדר התאוה מהאכילה והשמים ורפואתו ליקח מרקחת הכמון ומרקחת הדאר לימי (פי' הערוך מעלי סמנים הוא ואדום הוא ובלע"ז קגול' ובלשון ערבי דארלין)ודומיה'. ויפה שקל ורדים שתוקים ביין ישן או מים שנתבשל בו רודא עם שקיה דבש או משקל שמן כמון או עין רמונים חמוצים עם בשרם הפנימי ד' ליטרין יין ריחני ד' ליטרין ויבשלנו עד שיחזרו לשליש ויסננו וישים בו סוכר שלשה ליטרין ויבושל עד שיעשה שרף ויניחנו בכלי זכוכית לשמש ד' ימים ואחרי כן ישתה אוקיה אחד ביום. ורוע המזוג הרטוב ר"ל שהאצטומכא מליאה.מליאות רבות ויקרה מזה התעלפות ורוב הרקיקה ומיעוט תאות האכילה רפואתו לקחת משקה המכונה בין הבזורי ר"ל העשוי עם הסרפיי ועם הזרעים ותמן הענגלול וישתה מזה אוקיה עם שלש אוקיות ממים חמין ומרקחת האלאגדאן ומרקחת כמון העשוי באל בורק. ורוע מזג היבש יקרה כתרת אל כלול' ומיאוס והתאוה הכלבית הוא רוצה ולא רוצה . ורפואת זה היין הלבן המזוג ומרקחת פאניד ושתיית חלב העזים עם דבש והרחצה במים החמים . והאלורם באצטומכא יפול עליו אחד מהמקרים ויהיה מחום או מקור ומרטוב או מיובש . הכרת אלורם החם הוא חמימות ורוב הצמאון והלהוב. ורפואת זה לקחת מרקחת השפרגלי אל סאדג ומשקה התפוחים ומבוא בשמנים הקרים מקובלים כמו שמן הורדים ושמן פרחי הכרם ושמן אל פעדי . האלורם הקר יורה עליו עצלות האיברי' והשפך האיברי' נירקרק מעורב עם לובן . ורפואה לזה המרקחות החמות כמו מרקחות הדארלינו ומרקחת הזנגביל והדומים לאלו ומשוח בשמנים הטובים כגון רסן (שמן) אל נארדין על מקום האורם מבחוץ . והכרת האלורם היבש כמו הסרטן נפיחת האצטומכא ושחורת הגוף . וזה החולי צריך שמור גדול וי"א כי זה האורם לא יבריא אבל לעשות בו כפי הכח כדי שלא יפשט בו ישקה לו משקה מרקחת הארפניד ולתת עליו מ..יחה העשויה מגרגר החבושים הוא הנקרא רסן חב אל ספרגל ויבא אל מרחץ של מים פושרין . והחבורות והיציאות יקרו באצטומכא מן המרה הירוקה המתגרשת והלחה הלבנה הנושבת . והכרת החבורות באצטומכא שלשול תמידי ובו קליפות וטפות דם ואם היתה סבת זה המרה יהיה לחולה חמימות וצמאון ועלפון עשני . ואם היתה סבת זה ליחה מלוחה הכרתו השלשול הלבן ומליחות בפה וצמאון ויכבד עליו שתיית המים . ורפואת זה שתיות מי הדבש עד שתנקה החבורה ואחר כך

הפוך (מאכל) אלעין והטעימים הקובלים כמו רוב הברס ורוב הספרגל ורוב התפוחי' ואקראן אל גראנאד . והפגעים יקרו באצטומכא מחלט נושך כמו המרה הירוק' והליחה המלוח' והכרת זה הוא מה שזכרנו למעלה . ויקרה עוד זה מהתמדת שתיית היין ואכילת הדברים החמים ורפואת זה אקראן אל כהרבא והפוך אלעין :

והנני מבאר רפואות האצטומכא שכתבתי .

תכונת הבנפסג יוקח אוקיא זהר בנפסג ויותן בליטרא מים חמים יום ולילה ואחר כן ימרח ויסנן ויוסיף עליו במשקלו סוקר טברזד ויבשל באש נחה עד שיהיה כשאר המשקין וישתה ממנו אוקיה בכל יום עם שלש אוקיאות מים חמים; וזה גם יועיל לביטול המעורב בדם . משקה הורדים יקח ליטרא מהעלים ויתן עליהם ג' ליטרין ממים חמין וישרה יום ולילה ואחר כך ימרח ויסנן ונוסיף על המסונן כמשקלו סוקר טברזד ויבושל על אש נחה עד שישוב כשאר המשקין וישתה ממנו אוקיה בשלשה אוקיאות מים פושרים . תכונת משקה התפוחים יוקח ממיץ התפוחים החמוצים ליטרא ויותן עליו ליטרא סוקר טברזד ויקפה על אש נחה בכל המשקים ויתבשל בארבעה דרהם לגדל ושני דרהם עוד טוב מודק ויפזר על המשקים וישתה . תכונת גוארש קל כמין הגס הלבן המתוק ליטרא וישרה בחומץ יום ולילה ויובש ויקלה אותו על מחבת היטב ויוקח ממנו ליטרא והזנגביל כלונגאן דאר ליני זעפרן דאר פלפל ופלפל עאקר קרח' מכל אחד אוקיה קרנפל גוזבוא בסבאסה מכל אחד רביע יודק שני דרהם הכל אוקיא יודק ויוסר תבנו ויולש בדבש שהוסר קצפו ויקח ממנו בכל יום משקל ארבעה דרהם . תכונת גוארש אל דאר ליני יוקח מן אל דאר ליני זנגביל כלונגאן דאר פלפל גוזבוא מכל אחד אוקיה נאנכו' אניסון זפראן מכל אחד רביע אוקיה יודק ויסר תבנו ויולש בדבש שהוסר קצפו ויוקח ממנו בכל יום ארבעה דרהם . משקה הסנגבין אלולי בזורי ר"ל שרשי זרעים שטחנין בו שרשי העשבים וזרע עשבים יוקח שרשי שומר ושרשי כרפס ושרשי סרים ומזרע השומר ומזרע אל סריס מכל אחד שלש אוקיאו' ויתן הכל בעשר ליטרין מים עם שלש אוקיאות חומץ שנליל וישרה שלשה ימים אחר כך יבושל על אש נחה עד שיחסר השליש וימוק ונוסיף עליו משקלו דבש טוב ויבושל שנית עד שישוב כשאר המשקין וישתה ממנו למה שזכרנו מתחלואי האצטומכא אוקיה עם שלש אוקיות מים חמין . משקה אל אוגרן יוקח אל אגראן הוא עלי ההלתית ומן הגאנבוא וזרע מקדונס וזרע שומר דיאר ליני זנגביל כולנגאן דאר פלפל מן כל אחד אוקיה ומן כרפס רביעי אוקיה יודק וינופה ויולש בדבש שהוסר קצפו ויקח ממנו ג' דרהם בבקר קודם אכילה. גוארש הפאניד יוקח מן אל עוד הטוב ומן הקרנפל לגדל מקאלירי פלפל הנדי זרע שומר כמו הדמאני מכל אחד אוקיה פאניד במשקל הכל יודק הכל וינופה ויתיך הפאניד במעט מים על האש עד שישוב כמו הדבש וילוש בו המרקחת ויוקח ממנו ארבעה דרהם במים חמין מרקחת הספרגל הטוב יוקח מן הספרגל הטוב המבושל באילנו ויחתכנו מרובע ר"ל לארבעה ראשים אחר קלוף ונקוי מן הזרע תקח ממנו כפי רצונך אם מעט ואם הרבה ויבושל במים בישול טוב אחרי כן ייבש תחת הצל ויכתוש אותו עד שישוב כמוה ויקח לכל ליטרא ממנו ג' ליטרין מדבש טוב לבן ותבשל הכל על אש נחה עד שיתעבה ותתן במבושל ההוא ר"ל הדבר שמבושל ויבוחש הכל עד שישוב גוף אחד ויושם בו לכל ליטרא וליטרא ממנו מאלה הבשמים דאר ליני זנגביל כלנגא' דאר פלפל כרכם מכל אחד שקל יודק וינופה ויתערבו הכל הלקיחה מהם דרהם . מרקחת התפוחי' כמו מלאכ' מרקח' הספרגל שוה בשוה:

הטחול הוא אבר עב לחמי שחור המראה וארוך וכראשו עב ומדקדק מאליו ולמטה והוא מונח בצד שמאל מחובר לאצטומכא וקשור בה בקשרים ומתקשרים בקרום שעליו מהצד האחד למזג החום הבא עליה מן הכבד . ומהצד האחד הוא מחובר ללעוס הגב ויוצאין ממנו שני צנורים האחד מתחבר בפי האצטומכא להביא אליה מן השחרות ההוא כי הוא משכן המרה השחורה וזה יעורר חפץ האכילה מפני טעם החמוץ שבו שזהו דרך הדברים החמוצים לעורר האכילה והצנור האחד דבוק בכבד אצל עמקו למשוך העכרות השחור והפסולת מהם כדי שיהא הדם שישאר שם זך ונקי . וכתב גאליאן כי כלי השחיק הם הלב והמוח לפי שבלעדם

הנפש בהם כי השחוק הוא רעש וגעש שיקרה למשחק כשיגיע לחשקו מהשמחה והששון מגידי איברי החזה ברתיחת הדם והתגברו ולכתו בין חוטי החזה להרגשת הטבע בתנועת הנפש למולאה ערבות במה שישמחנה ואמנם רז"ל אמרו טחול שוחק ולכן כל מי שיש לו כאב בטחול הוא כאנה מאד וכשיבריא ישמח. וזהו משני טעמים. האחד לפי שהטחול הוא מקור המרה השחורה שהיא מולדת השטות והשחוק הוא אחי השטות כי סימן השטות גלוי השינים. ועוד לפי שהטחול מאסף אליו כל מרה השחורה אשר בגוף המולדת היגון והאנחה. וכאשר יחלש כח הטחול המושך שמרי הדם ועכירותו ושארו השמרים ההם בדם אזי יקרוש השך ושחרות ותלך המרה השחורה על כל הגוף ויהיה צבע הגוף כלו משתנה שחור אבל אם ימשוך הטחול שמרי הדם ועכרותו ומה שיתערב בו מסיג המרה השחורה אזי יזדכך עכור הדם ויהיה מה שיתפשט ויצמח ממנו בכל הגוף טוב שוה מובחר וכשיהיה הדם בענין זה תתפשט הנפש ותשתלח ותרא ממנו גילה ושמחה כי ישאר כל הגוף נקי מהשחורה ולכן יתאוה לשחוק ולשמוח. אמנם כשיגדל הטחול ירזה הגוף לפי שגדלו הוא מפני נמת קשה בבו ולכן יחלש מלמשוך היתרון. ההוא ויתערב בדם וישכאוהו האיברים וירזה. ורפואתו שישכים וירד ויעלה ממקום גבוה לנמוך ומנמוך לגבוה וירוץ בכל כחו ואחר ילך למרחץ ויתעכב שם הרבה כפי כחו עד שימלא זיעה. ויבלול זרע חרדל שחוק מאד בדבש חשוב עד שיעשה כמין מרקחת וימשח בה הטחול תחת הצלעות ממעלה למטה וממטה למעלה היטב ויעשה מהמים שהנפחים מצננים בו הברזל ז' ימים ב' אוקיאות בכ"י אליבא ריקנא. או ישתה מין עלי תמרי' ביין מזוגי' במים או יבלול אפר ורדי' עם שמן ורדים וחומץ ורדים ויעשה מהכל תחבושת ויניח על הטחול. או ידוק שיח ארמני והתאני' היבשים ויבשלם בחומץ חזק עד שיושב עב ויניחנו על הטחול לא חם ולא קר או תשח ע על שם החולה שה או תיש אם הוא זכר. או רחל או עז אם היא נקבה. ותקח ממנה הטחול ותבנים בו מאה קוצים מעץ הרמונים ותשימהו לתנור ויבש ואז ירפא החולה ומה שישתה מהיין או מהמים יהיה בכלי עץ תמרים וכפותיו וקערותיו. וכתב גאליגוס כי קליפי שרשי הכרכם והם קולופנדרין הם טובים לטחול:

המעים הם מחוברי' משתי עורות ואוטיהן נמשכין ברוחב בלבד כי כח הדוחה חזק בהם ולכן צריך למשוך הרוחב ואין כח המושך רב בהם כי שפע המזון שבאצטומכא נדחת בהכרח אל המעים לרוב כבודתו ולחוזק כח הדוחה שבאצטומכא והעור הפנימי יש בו ליחה דבקה ונקראת פניד והיא מחזקת כל החלל הפנימי כי היא כמו הטיח בקיר הבנין. גם מפני חלקות הליחה ההיא יצא המאכל משם מהרה כי הוא נחלק בה. גם הליחה ההיא היא מגינה על המעי' שלא יאכלו' המרירות כשיעברו בהם. וזאת הליחה אינה בשלשת המעים הראשוני' שהם דקי' לקרבת' לחום האצטומכא ואותו החו' יתיך הליחה ההוא ולא תוכל להתעכב שם. ומספר המעים הם ששה. השלשה מהם דקי' ושלשה מהם גסים והם התחתוני' ועומדין בעיגול כדי שיתעכב שם המזון עד שיקח מהם הכבד מזונו דרך הגידין הדקי' שביארתי למעל' שנדבקים בהם מהכבד שבהם מושך הכבד מזונו. והמעי הראשון מהדקים הוא המתחבר לאצטומכא ונקרא המעי השנים עשר כי כן מדתו בכל איש ואיש כמדת אצבעותיו אם דקים או גסים. והמעי הב' הוא המעי הצם ונקרא כן לפי שברוב הוא ריק מבלי אוכל לפי שמושך ממנו הכבד יותר ממה שמושך מזולתו לפי שיש בו גידים שכן מדובקים בו שבהם נמשך כח המאכל לכבד יותר מבזולתו ושני המעים האלה הם עומדים ישרים והאחרים הם עגולים. השלישי הוא המעי הדק ונקרא כן לפי שאין במעים דק ממנו ואף כי שני המעים הראשונים הם דקים אמנם זה המעי הוא דק מכולם ועגול וגדול כמו הדלא דכנתא אלה הם שלשה המעי' הדקים והמעי הרביעי הוא המעי הראשון שבמעים העבים ונקרא המעי הסומא לפי שאין לו כי אם פה אחד והוא דומה לשק ונכנס בו המזון ויצא אחרי כן בדרך אשר בא שהרי אין לו מוצא אחר. וזה המעי הוא מונח בצד הימין אבל שאר המעים הם כלם נוטים לצד השמאל. והמעי החמישי נקרא המעי הקולון על שם המכאוב אשר מתחדש בו שממנו קולנגה בלשון ערב (או קאליק) וזו המחלה תתחדש משם

כבוס

סבות שמעכבות המותר לצאת ממנו. הסבה האחת היא שתתגרה בו הליחה הלבנה לכרס בו וסותם פיו ומונעו מלהוציא המותר ההוא. והאות על זה אפיסת הצמא ואיחור תנועות הדפק ואורך זמן החולי ויהיה הכאב חדודו יותר קטן וקשיו יותר מעט. ויהיה עמו כבדות חזק ויהיה הכבדות והכאב קיים במקום אחד לא יעתק ופעמי' שיראה בזבלו ליחה זכוכית ויקרא ליחה לבנה. והסבה השנית היא שיהיה מיבשות שיבש המאכל ונעצר בעצמו ומונע יציאות הצואות. והאות על זה שירגיש החולה כאב וכבדות במים השפלים כמו דבר כבד שילחץ המעים עד שידמה לו כאלו הוא יבקעום. והסבה השלישית אפיסת הרגש המעי ההוא. והסבה הד' מגע או מורסא שנולד בו ומונע המותר לצאת. והאות על זה נראה לעין במקום כי כשתקרה המורסא בענין זה נכרת לחוץ בבשר הבטן. וכאשר תהיה המורסא הזאת תחת היד חמה והיה מראהו אדום ויהיה לחולה קדחת וצמ' וניחור בלשון עם כאב חזק. והנה זה אות כי המורסא חמה מתלהבת וכאשר תהי' המורסא קרה במקום ולא תהיה עמה צמא ולא קדחת ולא כאב חזק הנה זה אות כי המורסא קרה. והסבה החמישית מהתולעים שנתרבו בבטן האצטומכא מהבישול וחלישת הכבד. או יהיה המאכל עצמו מוליד רוחות מנפח וירבו ויתילדו ממנו נפח ורוחות. והאות על זה העתק הכאב ממקום אל מקום והרעש ונפח בבטן עם הצמא. והסבה הששית מתוס אשי הכרכומי ר"ל המרה הכרכומית שיתרבה על המעי הזה ויגבר לחומו עד שיבש ויתאבק ויסתבך וימנע מרוצו. והאות על זה צמא מתמדת וקיא מרה כרכומית וחדוד הכאב וחזקתו עד שימצא החולה יעקצו בבטנו כמחטים ויהיה זמן החולי קצר רב הסכנה וזה יקרה לבחורים בזמן הקיץ עד המצא שאר האותות המורות על מזג בעלי האדומה. אלה הם סבות מחלת הקולונגה והאותיות אשר יבדילו ביניהם והנה יטעו רבים מן הרופאים בקולונגה וכאב הכליות והחלי' להתחדש המקרי' שביניה' והדמדם ויחשבו לרפאות הכליות במה שירפאו הקולנג' ויחטיאו בזה וכבר זכר גאלינוס ההבדל אשר בין כאב קולונגה הפשוט וכאב הכליות. ואמר כי כאב הקולונגא יעתק בצדדי הבטן ימין ושמאל פנים ואחור אמנ' כאב הכליות לא יעתק אבל הוא קיים במקומותם ועמו הטפה והשתן והקיא ינוע עם הכאב וחולי הקולונגא אין עמו חולי בשתן והקיא לא יפרד מבעליו כלום. והמעי השני הוא הנקר' בלשון ערב המעי העיור ובלשון מקדי' קוקוסמיום והוא האלחולם ואוחז בירכתי הירכים בין הכסלים ויש לו חלל גדול ורחב ועליו עלה אחד לבל תצא הליחה פתאום עד שיתפן ואז יפתח ויצא. פעמים יתילדו במעים תולעים מהמשך הפסד המאכל באצטומכא ממאכלים עוכרי' מעופשים שיתקבץ מהם ליחה רעה במעים. וכאשר יגבר עליה חום יבשל אותה ויהיה ממרה אדומה שיתהוו ממנה והם על שני מינים. מהן מה שיתילדו במעים הדקי' העליונים ואותם הם ארוכים ולכן נקראו נחשי'. ומהן מה שיתילדו במעים העבים אשר למטה מן הטבור והם קטנים ונקראים גרגירי הקרא לפי שדומין לגרעיני דלועין ובעל המין זה יאכל אכילה גדולה ויפליג בתאות המאכל ואם לא יאכל יעקיצו אותו וימצא משברי' ושילור ונעילה וכאב תחת הטבור ובבטנו. ואם יניחו אותם עד שיגדלו יקרה לו השיהוק ועירבוב השכל והקדחת ופעמים יתחדש לו חריקת השיניים בשינה וכל שכן בעת המניעה מן המזון ואפשר שיצטער בשינה ויעור משנתו בבהלה ופחד. ופעמים שיוציא לשונו מפיו ויראה כאלו הוא טועם דבר ואין בפיו דבר. וראוי להשתדל להוציאם כאשר נראה אלה האותות אשר זכרנו כי כאשר יאריך על עמידתם יפסידו הבני מעים וישחיתו הגוף וירפו האיברים וראוי להמיתם בסמים חמרים ואז יצאו עם הצואה. אבל כל זמן שהם חיים נאחזים במעים ולא יצאו. אמנם פעמים יצאו עם הצואה והם חיים כאשר ישוככו ויהיו בענין שיהיה בהם דומה למיתה. ומה שימיתם הנחשי' הוא הרודא או יקח מין שומים ומין קליפת רמונים חמוצים ויערבם עם פלפל שחוק ויעשם הבטן בהם. ואולם גרגירי הקרא יצטרכו רפואות חזקות יותר מהרודא כמו פלורי ולענה ואבילם תרמוסים מרים או שיים המים שנשרו בהם כי מרירותם ימית התולעים ויוציאם מן הגוף. וכן המים שבשלו בהן התרמוסים בשיפשפו עם רודא ופלפל או עם זרע כרוב ינקה המעי' נקוי טוב. וכתב גאליגוס כי מסגולת קליפת שורש

רמון שיבושל ביין וישתהו או אפר קרן איל בחומץ חזק או מיץ הרמון החמוץ מבושל ביין יוציא כל מיני תולעים מן הבטן או יאכל עקב הבקר שחוק מעורב עם דבש או פת עם חרדל או בשר מלוח צלוי עם חומץ או מיץ עלי אפרסקין . או שיפון מבושל . או אפונים שרוים בחומץ . או ישים על בטנו תחבושת מעלי' אפרסקין עם מררת בקר . או ממיץ שעורים וסלת שעורים ומרה של חזיר . ופעמים יתילד במעים שלשול ורפואתו שיאכל ביצה מבושלת בחומץ עם גרידת קרן איל וישתה המי' שנתבשל בהם קליפי שקדי' הרכים. או יין אדום שנתבשל בו פלפל ואל יתנועע אחר האכילה אלא יישן מעט ויסבול הצמאה וירחץ במרחץ . ואלה הם הדברים העוצרים דובשים ותותים ותפוח חמוץ ורמון חמוץ וגבינה ישנה ואורז וכל הלב תכף כשמולבין אותו ועדשים מבושלים בקליפתם . וכתב ארסטו כל דבר חמוץ הוא טוב לשלשול ורע לשעול. וכל דבר מתוק טוב לשעול ורע לשלשול. ומי שהוא עלול יזהר מאלה הדברים שכתבתי וישתה מררת שור במי' פושרין או דבש שנתבשל עם מים חם . או מיץ עלי האליר והעולשין עם דבש. או לחם עכברים עם מים. או מרק דגים . או יין טוב שנתבשל בו שלשה דרהם מעפלים . או ישים על בטנו תחבושת ממלח שחוק היטב מעורב עם דבש מרותח או מפרפרת הפת מורכבת בשמן במחבת וישים על בטנו כאשר לא כובש ולא חם ולא קר וישלשל :

החלב המכסה את הקרב הוא מחמם האצטומכא והמעים וכמו שהליחה הלבנה הוא מותר הדם שאינו מבושל כן החלב הוא מותר הדם המבושל ביותר שיתגבר עליו החמימות והרטיבות לפי שהם נאותין להיות יותר מאשר האדום . ולא ימלא רוב החלב אלא בפי שהוא בריא כי לפי מזגו טוב יש בו הרבה דם. אמנם כשיחלה יתמעט דמו ולכן יבא כחוש. ומי שיש בו שומן הרבה הוא נכון לקבל החלאים חזקה ויתמעט הרגשו ויוליד מעט כי יתמעט הזרע שלו למשוך זה היתרון בחלב ויגבר עליו הקור והרטיבו' לפי שהשומן בעבור גדלו וגבורתו על הכבד ימשוך אליו מהכבד הדבר נכון לו בבטן מהדם והוא יותר חם ולא תפריתו והוא הגורם לקירוב יזון הגוף ויקרה טופח בבטן וראוי לו שישתה מים חמין עם סוקר או מי זיתים או יאכל זרע כגון בשמרי שמן זית וילבן בהם פסולת ברזל ויכבנו בשתן שלו וישתנו שלשה ימים בבקר וישים על בטנו תחבושת מקמח שעורים שנתבשל במים עם עשב הנקרא לשון השור . ולכאב הבטן יאכל שומים וזנגביל ולכאב הטבור ירחצנו בשאור ושמן זית יחד :

הכליות הם איברי' בשרי' עגולי' ומונחות אצל צדי חוליות השדרה קרובות זו לזו וקרובות לכבד . והכולי' הימנית שהיא לצד הכבד שהיא חם היא גבוה מהשמאלית כי החום טבעו לעלות ולכל אחת מהן יש לה שני צוארים חלולים האחד מהם מתחבר בגיד הגדול העולה מעומק הכבד שבו מושך חמימות שבכבד והכליות ניזונות ממעט אדמימות שיש באותו חמימות שמושכת והשאר דוחים למקור השתן דרך הגיד האחד שיוצא מהם והוא הולך למטה עד שיתחבר במקום השתן חבור חזק מאוד ויש בין הכליות ומקום השתן מכסה מעלה דומה לקליפה דקה והוא נפתח בעת שיכנס שם השתן ואחר כן יסגר מיד כדי שלא ישוב מהשתן ההוא לכליות ויש על הכליות חלב יותר מכל שאר האיברים מפני שהדם המושכת הוא יותר חם ולח ומזה החלב והשומן ועוד לפי שבגופן אדמיי לפיכך יזון בחלב אדמיי מהדם ויעדיף מושכו ויעשה חלב ותועלתו הוא לחמם הכליות ולהגין עליהם מהקור לפי שהם מסוף איברי הגוף מקום שאין שם בשר לכן צריכות שמירה . והימנית פחותה חלב מהשמאל לפי שהאיברים הימנים יותר חמים ומתנענעין . וכח הכליות הוא בוער כאש ולולי החום ההוא לא היה הגוף עומד מפני קרירות נבל מקום השתן . ולולי הקרירות ההוא של נבל מקום השתן לא היה הגוף עומד מפני חמימות הכליות . ולכן נסמכו זה לעומת זה להעמיד הגוף בשוה . אכן בן רש"ד כתב שכאב הכליות קשה לרפא בסבת טובי נופה . ויקרה בהם מאחד משלש סבות האחד שיפסד מזגיהם מא' משני בנוי המזג הנפרדים או בלתי מופרדים . והשני חולי הכלי כמו הטרפות והסתומים . והשלישי פירוד החבור כמו החתוך או הנגע ודומיהם . ואיזה מין שיהיה אלו החליים כשיקרה בכליות יתעורר בחולה מפני זה כאב חזק דומה לכאב הקולנגת.

אלא שכאב הכליות עומד במקומו ולא יעתק וכאב הקולנג' יעתק בבטן ימין ושמאל פנים ואחור ויעלה וירד כמ"ש למעלה . גם כאב הקולונגא יותר חזק מכאב הכליות . וגם כן בעלי כאב הכליות תתחדש להם התרדמה ברגל אשר כנגד הכוליא בסבת שתוף הכליות עם הרגלים בעורקים הדופקים ובלתי דופקים המונחים על הגב · ואולם תתחדש התרדמה מבלתי כאב למיעוט הרגשת העורקים ההם. ואם יהיה כאב הכליות וחולשתם מפני שנוי מזגם כעיין אם יהיה זה מפני חום ויהיה ממנו כמו שריפת הזרע ודקותו וימעט שמנוניתו או יהיה שתן החולה אדום או כרכומי ואז נאות לו לשתות החלב האתון בדרגנן או חלב עזים בדרגנן או מין חלב ויאכל קרה וחלגלגות ויקלחו לו מלמטה במים חמים עם שמן שומשמין או במים חמין ושמן ויאולם או יקלחוהו במין גרירת קרא או חלגלגות או במי שעור' או במי בישול פרח ויאילם או שמן שקדים מתוקים ואם יהיה הפסד מזגים מתגבורות קור ימשך אחריו העדר תאות המשגל וחולשת הגב והבטן והירכי' כמו שיקרה לזקנים ויהיה השתן לבן ורפואת זה הוא בשמני' חמים מורכבים ותחבושת מתיכות והקלוחי' וכל שכן קלוח השמנים כמו שמן לוארום ושמן אגוס ושמן קמומילא ושמן שקדי' ויעש' לו אלו השמני' עם שומן של בקר או במימות הירקות המתיכות במין סלקא ומין כרפס ומי קמומילא ודומיהם. וכתב גאלינוס רפואות בעלי הכליות הדברים הכוללים התעמלות והרחק מלוי המאכל ושתיית רפואות מגירו' השתן ועושו' שיזדקק ויזכך ויככך . ואולם מה שיתיחד לבחורים ולזקנים מהרפואה הקזת העורק מתוך הארכובה ושתיית רפואה משלשלת חזקה . אמנם מי שנתיישן עליו לא יקיזוהו אבל יסתפק על ההנהגה ההיא אשר זכר גאלינוס . וזה כי כאשר יועילם ההתעמלות הוא יריק המותרות מהגוף ויבטל הליחות שמולידות הליחה הלבנה וידקהו ויחזק איברי הגוף כלם . וכאשר יועיל' הנקוי הדברים העבי' הדבקים המשתבכים נקשרים בכליות . וכתב אבוקרט כשיקרה כאב הכליות למי שעבר חמשים שנה לא ינצל ממנו כי רוב החלאים הנושנים כשיקרו לזקנים ישארו בהם כל ימיהם . והאבן הנולד בכליות ובכיס השתן מתילד מליחה עבה מתחדשת זו אחר זו עד שמתקבץ ויעשה כמו אבן . גם מתילד מעובי המאכלים ודבקותם . ובשביל חולשת כח הכליות יהיה מתילד האבן בה הרבה בשביל דחיית הליחה אליהם הרבה ומפני זה הוא מתקבץ שם מעט מעט ומתקשה ויקשה על הטבע לבטלו וידחהו . ואבן הכליות אינו כמו אבן כיס השתן בקושי ואינו מתילד בכליות בחלל' כמו שמתיילד בכיס השתן אבל נולד בגופו נשוקע ולפיכך נמצא כאב חזק באבן הכליות מתחלתו והוא הולך והזק עד שידחה ואחר שידחה ישאר בכליות מכה והרגשה בכאב. אבל כאב אבן כיס השתן לא ירגיש בכאבו הרבה עד שמתנועע · ועוד יש הפרש אחר ביניהם . כי אבן הכליות אינו קשה ולא סתום ולא עבה ולא יבש כאבן כיס השתן . וזה לפי שהכליות הם בעלי בשר לבן התול והאבנים הנולדים שם הם רכים . והמקום בהיותו בעל גידים יוליד אבנים ואול קשים . והאבן הקטן שבכיס השתן גדול מאבן הכליות . גם אבן הכליות הוא במהרה מתפרק ונשבר בל של כיס השתן לא ישבר במהרה . והאבן בבחורים תמיד בכליות. ולנערים במקום מפני אשר נוחר קור בהם ומונע' הליחה לצאת ותשאר שם ונעשית אבן והאבן אשר להם תמה. והסבה הגדולה מהאבן היא גסות השתן שהוא גם בתולדתה ודבק בגסותו . ובנשים נולדת האבן מעט · כי הטבע מאשר נולדת האבן אינו מקובץ בנשים בסיבות רבות . כי נוחר המקום שלהם היא קצר ונקביה הם רחבים . וכתב גאלינוס כשתראה האדם מחכך האמה ומלחק בה תמיד ויצא השתן בעכור וכאב רע שהאבני' בכליות שלו . וימלא עם עכור השתן כאב חזק בחוליות ובשוקי' וכובד באלטומכא ויובש בבטן. ונאות לנושיבו בעריבה מלאה מים חמים שיבושל בהן עלי הכרוב והחולבה . ויאכל אבטיחים והזרע שלהם בחורף . או ישתה שמן שקדים מרים או שמן של חמור או של חזיר או לבונה ולגאת עכבר מחוקים ומעורבים במים או ביין . או אזוב ששרה במים שלשה ימים . או ישחוק זרע . גד וזרע שומר וזרע לנונות וילושם בדבש ויאכל אליבא ליקנא . וישתה מהסמים המגילים השתן וימרח זקן התחתון בשמן העקרבים ומאכלו יהיה מי אפוני' וקליות ויחסר

מן

מן החלב מן הגבינה ומשאר המאכלי' העבים. ואם ירד האבן לאמה ירחצהו במים חמים עד שתאדם ויטיף בה שמן חם ותמלוך בה. ואם האבן גדולה עד שתסתום פי המקוה יכנים באמה מכחול וידחה אותה ממקומה או ישכיבהו על ערפו ויגביה רגליו והיא תפול:

מקוה השתן הוא בין הטבעת והזקן והוא מחובר משני שורות באחד כח המושך ובאחד כח הדוחה והשתן יבא אליו מן הכליות דרך שני שבילים שהם מהלכי השתן ונקראים האגיזבין והולכין מהכליות באלכסון עד שנכנסים למקוה השתן. עצירת השתן יקרה מאכילת רבוי חלב וגבינה ויין ומים עכורים והכרעים והשעורות וממיעוט היגיעה והמשגל. ונאות לו שיאכל אוריגא או אבטיחים עם סוכר וקשואין ויין ומאכלים החמים ופרשיל ותותים ולוט. או ישחוק זרע גרעיני הגודגדניות היטב ויערבנו במים וישתנו. או ישתה כסף חי מעורב ביין חם. או מיץ כרפס במים חמים. או אזוב שחוק. או זרע שחלים בדבש. או יסוך עבורו בשמן נחש. או ימשיח השתי שלו בשמן ארנבת או יקח שני דרהם קליפת ביצה מנוקה מהקרום הדבוק בה וישחקנה היטב ויערבנה עם משקל מסוכר וישתנו בבקר. או יכניס שנים או ג' כנים בגיד. וכתב אריסטוטלוס עצירת השתן יקרה אם בסבת הכליות ואם בסבת המקוה. ויקרה לבחורים לבד מכליותם לחום מזגם. ויקרה לנערים במקוה לרוע ההנהגה שלהם ואכלם מאכלים בזולת עתם. וכשיהיה זה בסבת המקוה פעמים יעצר לגמרי פעמים ימנע מפני דבר יעיקהו אבל לא יעצר לגמרי. ואיחור השתן יהיה אם מפני מות הכח הדוחה אשר במקוה, ומופת זה שלא ימצא החולה במקומו הרגש כאב ולא צער. ואם במלוקת המעצר אשר יצא בו ממנה. ואם מפני שניהם יחד. כמו שיקרה למי שהחזיק שתנו לסבה מן הסיבות זמן ארוך ואחרי כן לא יוכל להשתין. ולרות המעבר אשר יצא בו השתן יהיה אם מפני סתום בו כמו האבן או דם קרוש או ליחה עבה או רוח גדולה או דבר יצמח בו כמו יבלת ובשר נוסף. ואם מסתום מעבר המקוה כגון שהאדם בו מורסא הנקרא פלגמוני והמורסא הקשה או המורסא הרפה ואם תהיה המורסא בצואר המקוה ימצא החולה כבדות במקו' ההוא וכאב וקדחת מתלהבת והקילה חזקה ואיחור השתן ויהיה למעלה מהמקוה קושי וימצא בעליו כאב ודפיקה והוא ימות מהר אם לא ימהרו ברפואתו. ואם יהיה מפני סתום המעבר ויורנו על זה קדימות החולי בכליות והמקוה כי כאשר היה החולה משתין דם ומוגלא או היה במקומו גרב ואח"כ נעצר שתנו ידענו כי הדם והמוגלא נקרשו ונקפאו והפסידו מעבר השתן. ואולם מניע' השתן מבלי שיעצר לגמרי יהיו מהדברי' אשר יהיה מהם העצור לגמרי כשיהיה שיעורו מעט ואם נרצה להראות העצור השתן נעיין שאם יהיה מפני חולשת הכח הדוחה שבמקוה נצוה החולה להשתקע במים החמים הישרים וישב בהם ישר שיהיה צואר המקוה נוטה למטה ויחכך סביב הערוה ביד. ולדחות מה שתחת הגיד אל צואר המקוה וישתה הרפואות החמות טובות הריח ויתמיד להכנס במרחץ ולהזיע בו. ואם יהיה עצירת השתן מפני דם קרוש או מוגלא או שחין יתמיד החולה לישב במים חמים ולהמשח בשמנים מתיכים ולקחת אמתו בחלב אשה ושומן ויאולד וזרע אבטיח. ואם היה החולי כבר נגמר ונשלם הנה ראוי שנקיז החולה אחר זמן העורקים אשר אצל הכבד ויחבוש המקום באספוג טבול במי בישול קמומילא ואניט וזרע פשתן ומה שדומה לזה מן הסמים המתיכים ויקולח החולה בחלב אשה או במי שעורים ויטוח המקום באספלני' עשוי' משעורים ואיזוב ושמן משתיק ויקולח בקלות עשוי ממלוי קל ושמן אורז ושומן ויאילוד ושומן תרנגולים. וישב אחרי זה באמבטי מלאה מים חמים וישתין בהם. וכשתפתח המורסא ישתה דרגאן וזרע אבטיחים וזרע קשואים ונרפאה כדרך מה שנרפא נגע הכליות והמורסא ההוא בהם ולא ישכב משכבת במים חמין וממשות במשיחות המתיכות. ויקרה פעמים שלא יוכל אדם לסבול עכוב השתן וישתין בהתמדת טפה טפה ובאין הרגש ויהיה לאחד מב' סבות האחת בעבור שהמקוה לא יוכל לסבול איכות השתן בהיותו מחודד וחריף ועוקץ. והאות על זה שימשך אחריו שריפה חזקה יעקיצה במקוה וזה יהיה מחולי הכליות. או על דרך הנקיון שבטבעת. יאחז השומר אשר ממנו היה החולי

ויהיה

ויהיה מהלכו במקוה ובכליות. וראוי לו שישתה דברים קרים מהבין כמו זרע שלוים בשמן ורדים ומים קרים או יקח דרגנן ולב קשואים ודלעת מכל אחד וישתה אותו במים קרים ומין רימונים ויטיף באמתו שמן ורדים עם חלב אשה אם בת ויקולא בשמן ורדים עם לובן ביצה ויהיה מזונו הלוגלוגיא וקרא וחסא ודומיהם ותבשילים לבנים בלי ירקות ויזהר ממאכלים מלוחים וחריפים. והסבה השנית הוא מפני חולשת המקוה מאפיסת כחו ועל כן יעמם טרם שיקבץ שם השתן. ואם היה שיעורו מועט. או מפני לחות המזג וזה יסבלו הנערים בכובד שנתם וברבוי לחותם. ופעמים בעת גדולם כאשר תגרם לא ויותר יקרה לזקנים אשר המקוה שלהם רכה בלחות הגוף. ולאשר לו זו החולה נאות לו להתמיד לעשות מרקחות חמות מבושמות וישתה יין חם ויהיה במזונו בשמים חמים ויעשה רפואות אשר יעצרו השתן וימשח הערוה בשמן קשט או ישחוק רודא יבשה וליתנה בדבש וישתנו במים או יבשל מוח של ארנבת ביין וישתנו או אפר מקוה של עז או של שור אוקיה בחומץ מים או אפר ערלת תיש או יקשור שער של גמל ביד שמאלו. והשתן הוא מסמני' הדם ותחלים החלאי' ומורה על פעולת הטבע. והסבה שהשתן הלילה הוא אמתי יותר משתן היום לפי שהטבע יכניס החום הטבעי בתוך הגוף אז מחמת השינה ומחמת קרירת הלילה יותר ויחזק פעולתו בעיכול כמו שאבאר בנתיב החמישי ולכן נכון ליקח השתן בעלות השחר בהשלמת השינה ויהא בכלי זכוכית זך ויראה אותו הרופא מיד כשיצא קודם שיתקרר. ואם א"א זה ישמרנו מהקרירות ומהנענוע כדי שלא יאבד מראהו. ויראהו במקום מאיר זך האורה ויכהו בנענוע חזק לראות זכותו ויניחהו ואחרי כן יחזור לעיין בו פעם אחרת כך וגם שלישית לראות אם ישאר בעינו כמו שהיה בראשונה וזה לפי שיש מי שמשתין דק וישאר דק ויש מי שמשתין עב וישאר עב ויש משתין דק ואחרי כן יתעבה וישאר בעביו ויש משתין עב וידקק וישאר בדקותו. ויש משתין דק ויתעבה ואחרי כן יחזור דק ויש משתין עב וידקק ואחרי כן יחזור לעביו:

הרחם הוא מונח בין מקוה השתן ובין כהאולת שהוא המעי הישר אלא שהוא נפרד מהם מעט כלפי מעלה והרגשתו חזקה מאד לרוב מה שבאים אליו מהגידים והוא מבשר דומה לעצב וקשור בקשרים עלוים חזקים וחלקים שהם מונחים שם להתרחב ולהמתח בשעת הצורך מפני הצטרכותו ולהקבץ כשאינו צריך ולכן נברא מבשר עצבי כי בתחלת ההריון רחם האשה יתקבץ לעצמו ויכמש וכל מה שיגדל העובר יתרחב הרחם עד שיגיע לשיעור גדלו. ואז יתרחב פה הרחם עד שיצא העובר. ויש לרחם שלשה חדרים יגיעו אל פה אחד ובכל אחד מהם יש מקומות עמוקים והם פיות הגידים שבהם הולך הוסת אל הרחם וצואר הרחם יגיע אל התורף. ויש לתורף שתי חתירות שומרות אותו מהקור. ופי הרחם של בתולה סתום וכאילו נארגו בין צדדיו מזה לזה גידים דקים. וכשיבעלו תקרע אותה האריגה ותשבר ויצא דם וזהו הבתולים ואז יתרחב פי הרחם. ולא יתעברו הנשים עד שיצאו הבתולים. כאשר לא יגדל הפרי עד שיפול הפרח שלו. וסמוך לרחם הם שני בילי האשה שהם מקום זרע האשה כמו בילי הזכר לא שהם דומים להם אלא שהם יותר קטנים ויותר פשוטים מהם ומהם ישפך זרע האשה לחלל הרחם דרך גרונו כי כאשר יוצק זרע הזכר ברחם יצא ג"כ זרע מאותם בילי האשה וישתתף עם הזרע ההוא של הזכר ואז יולד מהם מה שנולד כאלפס הרותחת כאשר ישליכו שם בצק שיצא ממנה קליפה תקיף אותה מכל סביבה כן יולד על הטפה ההיא והיא הנקראת שליא ואחרי כן יולד משניהם כמין שעורה אדומה ודקה ואז יסגור הרחם בעד הזרע ההוא ארבעים יום לזכר ולנקבה ואז יברא לפי עלותו במחשבה אם זכר אם נקבה. וכתב אפלטון כי שכל אברי יש בעובר במהותו. ולפי שהלב הוא מלך ושר האיברים כמו שביארתי למעלה. לכן הוא נברא תחלה מהטוב והזך שבזרע ומהשאר שאינו כ"כ זך מצטיירים שאר האיברים כל אבר ואבר כראוי לו עד שנבראים מהעכור שבזרע העצמו' הצפרני' ושרשי הזרע והעצמות והגידים נבראי' במלאת תשעים יום. ואחרי כן יקרום עליו קרום מלמעלה ויצמח לו שער לקץ מאה ושבעים ימים. וכשנברא ידבקו בו מן הגידים הנדבקים

ברחם

ברחם ומביאין לו מזונותיו כל ימי היותו בבטן אמו. וכשימלאו ימי ההריון לא יספיק לו המזון המביאים לו ולכן יתנענע אז תנועות עד שישברו אותם הקשרים שקושרין הרחם ומיד הולד המעובר' במאמ' הבורא. וסבת אנדרוגינוס הוא לחוזק שני הזרעים או הוא יתרון החומרי במקום ההולדה כמו שפעת החומר וכמותו הנה ג"כ כיתרון האצבעו' או כהולדת תאומים. והרחם הוא מחובר מעורות רבים מקצתם הולכין החוטין לאורך מפני הכח המושך הזרע ומקצתן הולכין ברוחב לדחותו לחוץ. ויש לו שבעה חדרים שלשה מימין וארבע משמאל ואם תפנה האשה לצד ימין מעט אחר הבעילה תלד נקבה ואם לצד שמאל תלד זכר וסימניך ט"ן נו"ן ימין נקבה. והרחם הוא דרך למותרות הנשים שהוא דם הוסת והוא הדם שאינו מבושל. כי מפני רוב הליחות אשר בהן ומיעוט החום לא יוכל הטבע לבשלו עם דם מזון האיברים ולכן ידחה אותו בזמנים ידועים וברוב ידחה בסוף חדש הלבנה לפי שאותו הזמן יותר קר משאר החדש בעבור קבוץ המאורו' כמו שהוא הם בעת נכחה לפי שאור הירח שלם אז. ותמצא שהנשים הם קצרות קומה מהאנשים ברוב והיא הסבה לרוב שפע הזיבה שבהן. לפי שהמותר ההוא היה ראוי לגדל הגוף והוא יוצא בזיבה. גם הנשים הקצרות בערכן הן ממהרות להתעבר והמעוברות אינן זבות כי הדם ההוא הוא חומר העובר ומזונו והמותר ממנו יעלה על השדים דרך גידים חלולים שדבוקין בהם ושם נעשה חלב ולכן המניקות לא יתעברו על הרוב כי ילך הדם ההוא למזון הולד. וכאשר יצאו דמי הוסת כפי הראוי בכמות ובעת אזי נעצרות הליחות משפעתם. אמנם אם יקרה ההפך בכמות ובעת או שנעדר מהכלל אזי יולדו מהם התחלואים משפעם ומהעדרם או תולדי או אין תולדי. התולדי הוא כי יקרה לנשים אחר חמשים שנה ולקצתם בל"ה ויותר על השמנות מאד ובעלי בשר. ואז תפסק הלידה כמו שתפסק באנשים כשיפסק הזרע. והעדרת המקרי' היא או מכח או מן האוריגנש או הטבע. מכח אם חבורים רעים ימשלו בו על האיברים בהולדה או המקרה מן האוריגנש מצד הרחם או אם הוא גסה והדבקה בתולדה או במקרה

מצד המקורות או אם הם קצרים בתולדות כמו שיקרה אל השמנות לאשר פי המקורות קצר או במקרה כגון מן הסתימ' הנולד' מאותם הליחות עצמם גסות ודבקות מהטבע כפי כמות או איכות או מתנועתם מכמות או בקטנות. והקטנות הוא ממאכלים דקים או מרוב תנועה ועמל. גם כי הנשים המיגעות עצמם והמרבות לנוע אין להן נדות רב. אמנם העומדו' במנוחה והמרבות לאכול ואשר תישן בנחת אז להן קבוץ רב מנדותם. ואם יקרה העדר הנדות מאיכות הטבע יהיה או מגסותו או מהדבקותו או מהקרירות או מהיובש והדם הגס עובר הדרכי' ואינו יוצא בנקל. וכן בהיות הדם מתקרר אז מתיבש אינו רץ מהר במקורות ומתנועות הטבע הוא אשר יניע עצמו בשאר האיברים כמו למטה בנקב ונקרא אימורואידש או בנחירים. ועוד מהם מרגשת רב הדם ומהם מרגשת מן האימורואידש או מן החזה או דם רב מהמקוני' ונקבעו שם. מאלה וכל הדומים להם נדות יולד ועוד כי הנדות נעדר ונשאר מהתמדת יגון ואנחה ומפחד ומכעס ושאר תחלואי הנפש. וכאשר יתארך העדרו בארוכה אזי הם סובלות חולי באצטומכא כמו אפיטה החפץ לאוכל ותעובו. והם תאוות במאכלים הרעים כמו עפר ופחם ודומיהם. ועוד יפול מזה חולי אחר גדול כמו קדחת וכאב הצואר והשדרה והראש והעינים והשתן נוטה לאודם או לשחרות כמו רחיצת בשר חדש והכלל כי כל גופה מוכן למדוי' רבים מהרבה מינין. ולכן צריך לעזור להן תמיד. והתחלה צריך להקיז אותו מן המקור האמצעי. ויש אומרים ברגל בעורק שאצל העקב בצד האגודל הוא הנקרא אל צאפן כי הקזה מן הרגל עם היות שהוא בלתי מושך דם הנדות אל הצד אשר יטה אליו הנה יעזור להורידו. אך ההקזה ראוי להעשות ביום שלישי ורביעי מוסת האשה. והנה יעמוד תמונת כלי המילה אצל העקב אשר באחת משני הצלעים:

וכתב גאלינוס שראה אשה שנפסקו פרחים ארבעה חדשים ונרזו פניה מאד והפסידה חפץ המאכל. והוציא לה מהדם שלשה ימים. בראשון הוציא לה ליטרא וחצי ובשני ליטרא ובשלישי שמונה אוקיאות ואז בשיעור מועט שבה צורתה למתכונתה. גם ראוי לשום

לה

לה דברים המעורבים השמן ותשתה מין עלי כרפס מבושל בדבש או עלי הדס כתוש מעורב ביין או שאור ברוי ומבושל במים או קנה בושם מבושל ביין ותשחוק לב תאנים היטב ותלושנו בחלמון ביצה ותכניסנו ברחם. או מין קשואים מרים מעורב בדבש. או שקדים קלופים כתושים או עלי פולין או מררת בקר או תקבל ברחם עשן השחליים או תטיף ברחם שמן שושן וצריכה למשוח הרחם בשמן ורדים קודם שתכניס בו הרפואות שכתבתי כדי שלא יזיקו לרחם ויועיל התמדת המרחץ. ופעמים יתילד לנשים מדות הפך זה שביארתי והוא הזלת דם הוסת יותר מדאי. או מן האורונגים פתוחות או מן המקורות ובקיעות ברחם ואז הדם יוצא בצבע אדום וזך. או מן הטבע אשר כמותו נוזל ברוב המנוחה וברוב המאכל. או מן האיכות. כמו אם הוא מחודד ואדום מן האדומה. או מלוח מן הלבנה או מחודד הדם אשר לא יוכל הרחם להחזיק בו וממהר לגרש אותו לחוץ. ואם הטבע מן האדומ' יהיה הדם מכורכם ואם הוא מהלבנה הצבע יהיה לבן. ואם הטבע מן הדם יהיה הצבע אדום וזה נעשה כאשר דם כל הגוף נשחת והוא ברדתו אל הרחם יהיה נוזל. כי איברי הגוף אינם יכולין יחד לסבול בהשחתת עצמו וברוע איכותו. ואם ההזלה הזאת תגדל ולא תעמוד אז סובלת האשה חטפי לבבים והתעליפות והרזון ויתקרר בזה הכבד ופעלו יהיה אפס ולכן צריך לעזור לה ולהקיזה בחלקים העליונים כדי שיהיה הטבע נמשך למעלה. ואחרי כן ינקה החלט שמסבב החולי ותאכל דברים חמוצים ותשתה גואת הלב בחוקה מעורבת במים. או עלה האגס שחוק מעורב ביין טוב או קליפת אגוז או ביצים מבושלים בחומץ חזק. או תשים פתילה מעפץ ולבונה מעורב בחומץ. ותקבל ברחם עשן מפלפל ולבונה ותשב האשה במים שבישל בהם קליפת רמונים ועפצים והדסים וורדי' ויקרה לאשה חנוק ברחם ומלוקת האם ובו יאפס הכח מהם ומתדלדלות תמיד ורזות וגופם יתקרר והדפק דק קטן מאוד והלוש ולפעמים אפס מאד ולפעמים יארע להם מזה בראשם כובד עד שיכופו אותם על ברכיהם ויאב הכים שהוא מקום הזקן התחתון והרגים באלו דבר ויומשך מאותו המקום אצל מעלה.

ושמא יארע להם אחר כל אלו כיסוי הלב ותכרע אשה כמתה עד שלא תהיה לה נשימה אלא הכאת גידים ושמא תטמטם ותמות ואמר אחד מהחכמים שראה אשה שסבלה זאת החולה והפסידה הנשימה והדפק כאלו מתה ולא האריכה אם לא שהיתה מעט חמה באמצע הגוף וסבת זו המחלה היא מפני שנעצר דם הנדות זמן ארוך שיזיק בגוף כמו שביארתי למעלה וכל שכן בחורף או בסתו או מפני רוע זרע האשה בהעדר משכבי זכר זה ימים ולכן יתרבה הזרע וישחת ויעל' ממנו עשן קר אל אצל הכבד וידבק בו ובכלי הקול ולכן יקרה לה החנק וכתב גאלינוס שהזרע ירבה וישחת ויעשה כמו ארס וזה יקרה לבתולות בהגיעם לבגר ואינן נבעלות כי הזרע נאסף בהן והיתה הרגשה צריכה להן כמו לזכרים ויותר יקרה זה לאלמנות ולמוקדמות להבעל ומולידות תמיד כי עשיית התועלות ופעולתו דורש זה וכאשר נמנעות מהזכר ונאסף הזרע בהם אזי העשן הקר עולה מן הזרע לאצטומכא כי הוא והרחם מחוברים יחד ובעבור שהאצטומכא מחוברת עם הגרון ועם כלי הקול יקרה זה החולי משם כמו שבארתי ורפואת המחלה הזאת קשה מאוד. והנאות לה הוא שתמרח רגליה מירות טוב חזק ותקשרה ותתן על הזקן התחתון משוכות גדולות ותקיש ברגליה ותשוף ותקטיר פי הרח' במריח' קרה כמו דהן אל בלק אל בלקיה. או בסמנים שריחם טוב כדי שימשוך הזרע למטה ותרחצנו בלענה ובשבת היא אנים ויעשוהו בריחנים כמו עץ אלואי והמסקי והקוסטו. ויקראו באזניה הקולות ולא תריח בשמים כי יזיקו לה אמנם תקטיר הרחם בהם ותריח הריח המבאיש בהמרטוטין שרופים וגפרית ועטרן ויושמו לה כלי המציצה על מכסה הבטן ובזקן התחתון ימושו מבלתי שריטה ותשתה מרקחת כמון במיץ כרפס או זפת לחה בבילה מגולגלת והדברים שממעטים הזרע ויתכן לתת לה תים גם תבין עצמה בדברים המשמחים הלב. ופעמים תתילד המורסא ברחם מפני כי הוא מוכן וראוי בשביל מקומו שהוא למטה. ועוד שהוא קבוץ המותר ברחם והם מסבות כי מהם שתתילד מהשפך מותר הדמיי ברחם ותהיה מורס' חמה ממנו. ומהם שתתילד ממותר עב ממרה שחורה. ומהם

מתילד מלוח עב וקשה להריק. ומהם תתילד מדם הנדות. ופעמים תתילד מהכאה ופעמים שיקרה מרפואה הדם בשתה האשה או מהפלת העבור. ואם היה חדוש המורסא בקודם מן הרחם ימשך אחר זה כאב חזק באצטומכא עם אדמימות השתן. ואם היתה המורסא בפי הרחם ימשך אחר זה כאב בבשרו ובפי הטבעת ופי הרחם יהי' סגור וקשה. ואם תהיה המורסא בצד הרחם המיוחד ימשך אחר זה כאב חזק בזנב ועוצר הבטן והכאב במה שלמטה מן החלצים. ואם תהי' המורסא מתילדת ממותר חם כרכומי או דמיי יהיה עם מה שיקדמנו קדחת חמה ושריפה ברחם אם כח הכאב בצד אשר תהיה המורסא וימשך אחר זה צמא והסתערות ואז ראוי להקיז מגיד התחתון וכן כתב גאלינוס כי יועיל לנשים אשר בהם מורסות ברחם הקזת העורק יותר מבזולתו. וזה כי הוא חושב כי הקזת העורק אשר בין אצבעו' היד בחלל הרחם יתחדש אולי רע והוא כי יעצור דם הנדות במשכו הדם אל הצד אשר יצטרך שיצא ממנו לצד עליון הגוף ואם היתה האשה חזקה נוציא ממנה מן הדם שתי פעמים ביום בקר וערב. ואם תהיה חלושה נוציא ממנה דם פעם אחת ביום עוד שנית למחרתו ותחבוש הרחם בסמים משכבים מהזקים הכאב כמו אלגלגות ושלוים עם שמן ורדים או בקמח חטה שנילוש בשמן אוז או הכתוש בדבש כתישה טובה ויערב עם שעוה שהותכה בשמן ורדים ובומן אוז ותחבוש הרחם או בקמח עדשים וקמח שעורים שנלושו במין אשקריולה ושמן ורדים. או לובן ביצה ושמן ורדים ובומן תרנגולת תטיף יחד ברחם. או תטיף שמן ורד או שמן בנפסגה בעלי כרוב כתוש ותכניסו ברחם במוך. ותשתה בשול קשואי' או בשול פנא וערק סוכר ודומיהם או כתורה וזרע הלגלוגת במים קרים ותעשה חוקנה בשמן ורד ותשב במים שנתבשלו בהם עלי הדס ועלי ורדים ועדשים וקליפות רמונים ואם היתה המורסא מפני מותר עב וקר תהיה המורסא קשה ועבה ויהיה הכבדות בה יותר חזק מן הכאב וימשך אחר זה קוץ וכבדות במתנים וברכים תבשל חלבה וזרע פשתן ואכליל אל מלך ותטיף מימיהם ברחם או תחבוש ברחם ושצו במזונות דקים שלא יולידו מותרות בגוף

ותחבוש הרחם בחלב תאנים מעורב בחלמון ביצה כי ינקה הרחם ויגור דם הנדות וירכך הרחם ויפתח סתימתו וכאשר ידע בו כי המורס' קבלה מוגלא הנה ראוי לעשות עם אלה הרפוא' שזכרנו רפואות שיבשלו המורס' ויפתחו אותה כמו תחבושת עשויה מחלבה וזרע פשתן וקמח שעורים חטה ויערב עם אלו זבל יונים ותאנים מבושלים ועשה נוהג אספלנית וכאשר נפתחה המורסא אם הלך המוגלא אל המקום תשתה חלב אתון או חלב עזים עם לב זרע קשואים או לב זרע אבטיחים ודומיהם ותצא המוגלא לחוץ. ואחר שינקה מן המוגלא תעש' חוקנה מהסמים המיבשים מעורבי' עם דבש. לדם מכה הבושת מן הרחם תשתה עשרה שקלים מקרן צבי שחוק במעט מים או חצי דרהם מור שחוק בביצה רועדת בבקר ופעמים יקרה לרחם רפיון מפני תגבורת כליחות שעליו או בשבת המלטה חזקה או מפני התמדת ישיבתה על דברים קרים ולכן ימלט הרחם ויצא כמו שאבאר לפנים שיקרה בבתולות וראוי להעטים האשה כי אולי זה ימשוך הרחם וישיבהו אל מקומו. ותמשח הרחם בשמן ורדים או בשמן הדס אחר שתבשל בו הדס וקליפות רמונים ושפלים במים והשב בהם והטבול בהם התיכת בגד פשתן ותשים אותו על הרחם ותשיב אותו השבה רכה עד שישוב הרחם למקומו ואז תדביק ארכובותיה אחת אל אחת ותישן על גבה ואז תמשח במתנים שכתבתי גם תתעשן בזבל בקר ותתרפא ברפוא' שאבאר בשביל הג' ברפיון פי הטבע' ויציאתו. לאשה שאינו עומד זרע ברחמה תכניס בתוכו אפר מעור של איל. פעמים יקרע הרחם בעת האונס לתשמיש בעודה בתולה או בעת הלידה ואם היה בתחלת מה שאירע מזה לאש' בתאסוף שוקיה ולא תלך ואפשר שידבק בדבק בדמה לאנס אחר שנתייבן ונולד בה מוגלא והבריאה התבורה תתוך מקום ההתך בצפרנים או בברזל יתפרם בחוטי משי שאינו מבושל וזרה עליה מן הסמים המדבקים והחותמים כמו אשנן עם מין הורדים שחוקים ונילופים כמי שובנת הרימונים או יבשות יושחקו ויוסננו וזרה עליו מן הסמים על מקום התפרים פעם אחר פעם כי חוטי התפירה אינם מתעפשים כי אם אחר שתדבק פי התבורה ויסתום. אם תחלה האשה

עליה

שים פיהו של דוכיפת תמצא חן גדול בעיני בעלה . או תקח מהזיעה שתחת אצילי ידיה ותשים בין כתפי בעלה ויאהבה . כתב אפלאטון שהנקבה בכל דבר נפש חלשה ועורה חלק וממהרת לכעוס ולהתפתה ולהשתוקק ובעלת קומה ומראה אדום וראשה קטן ופניה רכים וצוארה דקה חגורה צר וכתפיה ופחות צלעות וגדול ירך ורב בשר בברכים ודקיקת השוקים ורגל קטן והיא לעולם רעת מעללים מן הזכר בכל מיני הזיוג :

השביל השלישי באיברי הגוף החיצונים :

הצואר יש בו שבע חוליות והוא בין החזה והראש לבל תשחת הנפש האלהית אשר יסודה ושרשה במוח תקיטורי הלב ומעשנו שאם היה הראש קרוב מאד לחזה ולא היה דבר מפסיק ביניהם יהיה קיטור הלב ועשנו עולה חם מאד ועבה ויטרוף המוח ולכן הצואר מרחיק זה מזה והחום מתקרר מעט וימזג ברוחק המקום גם נמצא תועלת אחרת בצואר להוצאות הקול כי לא היה נשמע הקול בנעימות שלם כי נמצא שבעלי חיים שצואריהם ארוך גורם להם אידוד הקול ולאותו כמין האווז והעגור . ובע"ח שאין להם צואר קולם עבה כדגי' עוד יש בצוארם תועלת שלישית כי היא מקום שאיפת האויר הקר לריאה וללב כמו שכתבתי למעל'. ולולי הצואר היה נכנס בריא' ובלב האויר הקר מאד ויזיקם ולכן נברא הצואר כדי שיתרחק הדרך ביניהם וימזג האויר ההוא ויהיה פושר ויועיל ולא יזיק . ולכן לא נברא הצואר אלא בחי שיש לו ריאה אבל לא בחי שאין לו ריאה כמו הדג וזולתו . למיעוט צרכם לינשוף ויש להם חלף ממנה החופמה שבצד פיו ומהם יעלה לו הבל שושע מהמים זולתי המים עצמן. כתב אפלאטון מי שצוארו קצר הוא רמאי ולכל איש אויב וצר ואם הוא ארוך יהיה חלוש ושוטה ואם הוא חזק ועב יהיה בעל אף ורוצח ופעמים יקרה חולי בגרון מהלחות היורדים לו מן הראש ובסבתו תתעכב הנשימ' והיא האסכרה שאמרו רבותינו ז"ל שנבראת ביום ד' וחכמי הרפואה קראוהו בלע"ז שוינגא והוא מסוכן הרבה עד מאד כי פעמים בעבור שהוא מחדד מאד יחנק האדם ההוא וימות פתאום בו ביום או בב' או בג' לכל היותר כי הו' חליק מעבר הנשימה עד שהחולה לא יוכל לשתות ונשימת החולים זה כחולי הוא בתחילה באורכה כי קנה הגרון הוא סבה אל האורך ואחר שיחלה כחו לבלתי משוך לעצמו מהאויר ברגע די ספקו יתעכב למלא ממנו . אם כן הנשימה הקצרה היא אות טוב ברוב אם החולה לא תתילד מהשחורה כי היא פועלת אחר זמן ארוך וזו החולה היא ממהרת בחדוד . אמנם תהיה ממשלת הדם האדומה או הלבנה . אם הוא מדם יתכן שהיה רגיל לאכול מאכלים מולידים דם ויתראה החולי מלא בגופו ויאדמו פניו ומקורותיו מלאים והדפק מלא והנפח אם ויתאדם והוא טועם כאלו טעם יין בגרונו ויאות להקיזו מהספליקא . ואם הוא מהאדומה יהיה הכאב והמצוק רב והחום והצמאון רב והעשן רב בגרונו והדפק דק וחזק ואם הוא מהליחה הלבנה אין הכאב רב כל כך והאותות הנזכרים לא יראו בו והלשון תעלה בנפח ותכך ותכאב קצת ואולי ימצא בגרונו כטעם מלח מר וקולו כקול כלב קטן . וראוי לחולה לנקות המחלה החלט שמסבב החולי ואז ינתן לו לאכול במדה מועטת מאיזה מרק ואבטחים עם שמן שקדים וימשח החלקים הפנימיים מן הפה עם טלה בצואת כלב כתושה היטב ומזוג בדבש ובמים שנתבשלו בהם תאנים יבשים . וכתב גאליינוס כי מרת ספר יועיל ויעזור למצוק הנופל וכן מרת הכבשה ודשן שרשי הכרוב בדבש . לחזירות שבצואר יאכל שקל מלב רסקימלי בכל יום או יוסיף עד ג' אוקיאות וכשיפתחו תלוש האפר של מררת השור בשמן ותמשח או יגע להם יד איש מת זכר לזכר ונקבה לנקבה או ינשכו החזירות ואחרי כן יחבוש עליהם רטיה משלי זית ושומן ותומן יחד לאחר שכרסמו יחד וכן יעשה עד שירפאו . לנפח הצואר ייבש לאזוב ודבש יחד ויגרגרנו ויפלוט וישי' עליו שסור ושמן ויאוזם או ילוש קמח עם חמא' חמה וישים עליו :

הידים תועלתן ידועה לעשות פעולות רבות מתחלפות הצריכות למין האדם ואם נחלק היד לאצבעות . ונחלק לחמש' כנגד החמשה חושים שבאדם . וכל אחד מהאצבעות הוא מסדר לחוש אחד . ר"ל לאבר הנושא כחות החוש לפי שיש לו עבודת שבע בינו לבינו ולכן אלא שנה הולך כל אצבע ואצבע לשבע שלו כילד במכה הגדול

הגודל הוא לצרת הפה שמקנה בו הפה שהוא חוש הטעם שהוא מותרי הליחה הלבנה והוא עב מהאחרים כדי שיקנה היטב. ובאצבע מנקה החוטם שהוא חוש הריח שבו יורד מותר הדם באמה הוא ממשש והוא חוש המשוש ולכן הוא ארוך מהאחרים כדי שיגיע למשש למקום רחוק יותר; בקמיצה מקנה העין שהוא חוש הראות ממנו יוצא מותר המרה השחור' בדמע ולכן הוא רחב מעט יותר מהאמה כדי שיקנה יותר בטוב; באצבע קטנ' מנקה תוך האוזן שהוא חוש השמע ולכן הוא דק מהאחרים כדי שיכנס לפנים ויקנה היטב השעוה שבו שהוא מותר המרה הירוקה. והוצאת המותרות מהגוף תועלותיהם עשרה כנגד עשר' אצבעות. והם השער ודמע העינים כשהוא בחפץ וזוהמת האזנים ורוק הנחירים ורוק הפה והצפרני' והזרע והזיע והיציא' והשתן וכל אלו אם ירבו או ימעטו מדת יולד חולי, ונברא גם כן באדם י' פועלים כנגד י' אצבעות ידיו ואלו הן הקנה לקול הושט למזון הכבד לכעוס הריאה לשתות. ר"ל שהיא שואבת ממימי המשקין. המרה לקנאה. הקיבה לשנאה. המסס טוחן. הטחול שוחק הכליות יועצות הלב גומר. ונבראו האצבעות מפרקים ותליות כדי שיוכל לטוף אותם ולהעמידם ביושר כאשר ירצה ואינם שוין באורך כדי שישוה ראשיהן כשיאגדו על דברים. והצפרנים שבהם הם מחומרים שיולידם הטבע וידחם חוץ לגוף דחייה מדבקת ותועלתם לשמור ולחזק ראשי האצבעות וגם כדי לחכך בהם הראש והגוף ואין בהם הרגש כמו שאין בשער לפי שגבר עליהם העפר גבורה גדולה וכל דבר שיגבר עליו העפר גבורה גדולה אין בו אחד מן ההרגשים ויתנועע היד הימין יותר מהשמאל לשתי סבות, האחת מפני עזר חום הכבד שהוא מצד ימין יעוררהו להתנועע. אבל צד שמאל הוא קר בשפלות הטחול. ועוד מפני שהלב נוטה לצד שמאל כמו שכתבתי למעלה ולכן אין הטבע חפץ שיתנועע היד השמאלי כל כך כדי שיגין על הלב ולכן כשהאדם יפחד מהכאה מגין בזרוע השמאלי. לנפח ולגרב הנולדים באצבעות בחורף תרחצם במים חמין ותתן עליהם תרדין שלוקין ותמשחם בשמן אפרסמון והדומין לו מהשמנים פעמים ישתנה גוון הצפרנים למראים הרבה ואם ישתנה ללובן יתמיד לשום עליהם שעוה זרע פשתן מעורבין עם דבש או אנים מעורב במים או קמח ושום גרעיני הזתי' מעורבין בשומן או שאנים כתושים עם קליפת רמונים או שן פיל כתוש ואם נשתנה מראותה למרא' כרכומי יתמיד לשום עליהם זרע אורוגה שחוקה מעורב במררת בקר או במים ואם נשתנה מראיתן לירקות יחבשם בחלב צאן ושומן כבש ודבש מעורבין יחד ואם נשתנ' מראיתן לשחרות ודומה להפילה יחבוש אותם בשמרי יין שרוף ולסדיק' הצפורן יחבוש אותם בזרע פשתן ואולבה כתושי' שנלושו במי ענבי' ולצמח הצפורן יחבשם במררת השור ואולי הבהר הצרעת בשרשי הצפורן הנקרא ראחס יחבשנו בצלוק האוזן או בעפצים שחוקים שנילושו בדבש או בקמח תרמוסים שנילוש במים או בזבל יונים מעורב עם קמח שעורי' או במרה ומלח כתושים יחד ולזרוע הנפוח מהקזה ישים עליו סולת ודבש מעורבים עם חלב עזים:

החזה יש בו גידים רבים. והעצמות שבו הם עבים כדי לשמור הלב שהוא תחתיו וכדי שיקררו מחום הלב אין עליה' בשר שהבשר היה מחמם אותם. אמנם כדי שלא יהיו קרים יותר מדאי שם עליהם רוב שומן ולכן הוא קשה לאטו' והשערות שעליו יוצאין מחו' הלב ורבוים יורה על הטבע הבהמית ומיעוט התבוני' ואהבת השקר וחזה האדם הוא רחב משאר החי לפי שזרועות האדם מונחים בצדיו. והם בשאר החי בראש החזה כדי לילך ולפיכך צרו החזים שלהם. וחזה העוף חד כדי לקרוע האויר שיקל לעוף כמו שעושין תחתית הספינה חד כדי שיקרע המים. והצלעות הם עשרים וארבע י"ב מכל צד לאהל אל האיברים השרים ודע כי חלל הבטן כלו מלמעלה עד עלה הכסלי' נחלק לשני חללי'. האחד מלמעל' והוא תופש ומכסה הריאה והלב. והחלל השני הוא מתחת ותופש על הכבד והמרה והאצטומכא והמעים והטחול והכליות ומקום השתן והרחם. ויפסיק בין שני החללים האלה אבר אחד הנקרא טרפש. והוא מתחיל מראש החזה והולך באלכסון למטה עד שיגיע בחוליות השדרה אצל החליות השתים עשרה והוא חוצץ ומבדיל בין חלל התחתון והעליון רוצה לומר בין האיברים השרים ובין האברים שהם כלי המזון. ותועלת המחיצה הזאת כדי שלא יכנס חום מכלי

המזון

השמן בעת הבישול או הגריס השדים כאין להם החום הכח. כי בהגיע החזה הנפישה. ובאמצע המרפקה מעט בשר בעבור רוב החלב המגיע שם מעוט הראש. ולכן יחלה השכל בחליו כי כאשר יקרה בו רוצה לומר בערפשה מורסה חמה על הרוב תהיה מליחה נוטה לירקות ויוליד ממנה שעול המתמיד בזה אחר זה וכאב משך באורך ופרעוש הדעת וקדחת קרה והדפק יהיה כמו נסירת המסור בשביל עצם המורסא וראוי להקיזו באל הכבאל כפי השנים והמזג והזמן והמדינה וירפא מעיו ויתרחק מהמזונות העבים. (ובשביל הב' בריאה ביארתי מיני המחלה הזאת ורפואתה). פעמים יתילדו בחזה מורסות וכל מה שיהיו מהם בקרום שבצד החזה הפנימי נקרא בולא הוא פלוריסי ומתיילד צליחה אחת מן הצלעות או מיותר מצליחה אחת נמשך הרבה ורפואתו שיקיז באל הכחל מהזרוע של הצד האחר שיש בו הכאב ר"ל באם היתה המורסא בצד ימין יקיז מצד שמאל וכן בהפך. ויסוך המקום בתחלת הדבר בשמן ורד ואחר שלשה ימים בשמן ורד עם שמן שבת היא אניס מכל אחד בשוה. וימנע מאכילת לחם הטים ומכל מיני בשר אלא מזונו יהיה מרק הסובין וזה מעשהו ישרה הסובין במים יום או יומים עד שישתנה מראיהם ואז יבשלם עד שיהיה מרק דק מאוד וישתנה ממנו שיעור בינוני ואחרי כן יעתיקהו לאכילת מרק לב הפת וישאר על אכילת זה המזון לפחות שמונה ימי' ואח"כ יאכל הלחם החמן בתבשיל מכנפי תרנגול קטן מבושל תפוח' והירקות הפשוטו' כמו תרדין וקטן הוא ארמולש ואין ראוי להאכילו תרנגול אפי' קטן עד לאחר ח' ימים מתחלת חליו:

השדים של הזכר נבראו כדי לחמם מעט וגם כדי לשמור הלב ממקרה רע כמו הכאה או כויה. ואמנם השדים של הנקיבה תועלתה ידועה שמולידות החלב מדם הנדות לזון הולד. כי כמו שהכבד מהפך המזון לדם מאדמימותו כן השדים שהם מורכבים מגידים ועצבים ומבשר הספוגי לבן מהפכים דם הנדה לחלב כי הפועל יחזיר הפועל דומה לו בכל מדיו. אם המשח דדי הנערה בחלב חזיר קודם תדע זכר או בלבונה ובצל הימני מעורבים בשמן חזק לא יגדלו. להרבות חלב תבשל גבינה מבושל במים. או לולבי גפן ועליו מבושלי' בחלב של עזים. או תשרוף פי הדד של פרה ותשחקנו היטב ותשתנו ביין ויתילדו בשדי' נפח וצמחים מעניינים משתנים. או מקבוץ חלב ומבלויו או מהדם הנשחת והבלוי או מליחה אחרת. וכשהוא מקבוץ החלב יהיה הצבע לבן או תכלת ואז יאות לעזור ברפואה שלא יאסף שם הבלוי ויוציא החלב במציצה דקה ואם יהיה זה נמאס יקח אשישת זכוכית ויכניס בו הדד כלו ויכניסו האשישה במים חמין בעוד הדד בתוכה וכאשר יתקרר תמין בו השדים מהחלב הנקפא ויחבוש אותה בקמח עדשים וזרע פשתים מעורבים במים ושמן ורד וכרכם ובצלים כתושים יחד עם קליפתם וכמון מזוג בקמח יבש כולם ומלח וזבל יונה שחוק או כמון וזרעי כרוב כתושים ומעורבים עם קמח פולים ודבש. שכל אלה יתירו הנפח ויעצרו החלב. ואם הוא המדוה מדם ומן האדומה ישים עליו נמלה כתישה עם שמן ורד. או פולין כתושים היטב ומעורבים עם לובן ביצה ושמן ורד. ואם הנפח יקשה יחבשהו בשמרי השומן או בחלודות כלי ברזל:

האמה והביצים הם צרורים ונקשרים זה בזה והם שותפים לכליות וקשורן עמהם בגידים רבים ותועלתם לבשל שכבת זרע המוליד והאמה היא צומחת מעצם זקן התחתון מגוף עצבי יצמח מעצב הקושר. ויש תחתיו גידי' רבים ועצבים רחבים יותר מן הראוי לו כפי גדלו והביצים נותנין בו חום רב ועצום. וכשהוא ארוך בערכו יוליד פחות מהממוצע. לפי שבאורך גופו יתקרר הזרע ביציאתו וכשיהיה מזג הביצי' קר לא ירבה הזרע כי יטו הגוף אל הלחות וירבה בהם מה שיתילד מן הזרע לרב החומה וזה שיחובר בהם גידים דופקים ועצבי' גדולים רבי' יביאו אליהם הרוח והדם ושאר הכחות ויבשל הדם ויהפכוהו זרע ויתקע בו כח המוליד ושאר הכחות. ונחלקו חכמי המחקר י"א כי הזרע יוצא מן המוח דרך חוט השדרה אל הגידים והביצים שהם כלי הזרע ושם יתילד ויתלבן. והראיה על זה שבהרי כאב השדרה יתרפא פעמים בהרקת הזרע גם מי שנפסק חוט השדרה אינו מוליד. ואמנם אבוקרט רואה כי הזרע הוא גידול איברי האדם והחמאה שלהם ולכן הוא לבן. וכאשר יתאוה האדם לתשמיש אזי ישלחו אותו דרך

הגידין

הגידין הממונים לאותו דבר ומוליכין אותם לכלים ויתבשל שם ומתהוה כמו שנעשה הקצף בפיות הסוסים הרצים . ותאות המשגל תבא מהכליות ויש אומר מהכבד . וכאשר תגדל התאוה ההיא אזי יתעורר מן הלב רוח כי הוא השולח רוח החיוני אל הגוף. ואז יצא פתאום אל הגוף בעורקים המדובקים בו מן הלב ויכנס הרוח ההוא בעצם הגיד החלל וימתחו הגידים שבו וימשך הוא ויתקשה הגיד ויקים ויעשה פעולתו הטבע בזה המושגל בו והוא לדחות הזרע ולצוק אותו ברחם ופעמים יקרה שיתקשה האבר ויתעבה וזה יהיה משני פנים. אם שתהיה עמידתו מפני שימלאו הורידין והעצבים אשר באמה רוח ואז יהי' התעוררתה ושקיטתה מהר. או יהיה מפני לחות ואז לא יהיה השתנותו מהר כמו השנוי המתהוה מן הרוח :

וכתב גאלינוס כי הרפואות אשר יעורו המשגל מזיקות לחולי זה ונאות לו לאכול אבק זרע רודא זרע חסא או זרע חלוגלגות וישתה מוץ כסבר ויקשור על גבו רקועי עופרת ויתמיד הישיבה והשכיבה על המצעים הקרים ויתרחק מן המזונות החמים והמשקים החמים וכן פעמים יקרה שיצא הזרע בלא זקיפ' ובלא חזק התאוה והתענוג ויהי' מאפיסת הכח המחזיק העומד בכלי הזרע או מחולי כלי הזרע אשר בסבת הדבר ההוא הכח הדוחה יתעורר לדחות הזרע לחוץ או יקר' מכמות הזרע שהוא חם ברבויו וגידולו ולכן יתמלאו הכלים שבהם הזרע ויצאו או שהוא מתחלף באיכותו בחום ובהזנה ובמימיו. ויאות להעמידו במאכלי' קרי' ולחי' ומחזיקין הבטן ויפנה קודם השינה וימשח השדרה והאמה בדברים קרים כמו שמן ורד ושמן נגאלדין והדומה להם ויהיה משכבו מקום קר והעשבים הקרים יושמו בביתו . ודע כי החמום והלחות הם הגורמים המשגל לכן מניעת המשגל ר"ל מיעוט הזרע בא מאכילת דברים קרים כמו כסבר רטוב וחזרת וכל דבר שהוא כוהה ועוצר כמו רוב חומץ ובוסר ורימוני' חמוצים וחלב וכל כיוצא בזה ומהזיק במרחץ ורפואתו שיאכל דברי' החמי' והדברי' הנזכרים ביותר כמו בשר כבש שמן מבושל בלפת וראשי הליתרים כשעורים ואפרוחי תרנגולים מבושלים בבצלים ופולי' ומוח הראש ומוח העצמות ובטני' ומי אפונים שחורים ודגים קטנים ובשר יונים ובצלים ללויות והנענע וכרפס וזרע פשתן מעורב בדבש עם מעט פלפל ויין טוב מבושם ויוסר בשכבו ברחש מלובן וחלב ועכבים וקדר וזנגביל וארוג ואספרגוס ויישן פרקדן על ערפו כי בהתחמם השדרה אשר בה כל המקורות והגידי' יתחממו גם הם ומהרות ההוא יבא אל האמה ויעורר אותה לתאות המשגל ויבא לה הזרע ולכן כל אלה הדברים מעוררים קשוי האבר ומרבה הזרע ויוכל לשמש . וימשח האמה בשמן בנפסג ושמן נרגיל קר . וזהו כשהאדם אוהב לשמש אלא שאינו יכול להזריע . אמנם כשאינו אוהב לשמש יקח שערה אחת מזנב החמור בשעה שמשמש ויתלהו עליו ויאכל שומשמין קלוים עם זרע כשאכלים וישתה אפר קרן צבי או אפר צבי ביין לבן בבקר אכילה ריקנא ובלילה כשירצה לשמש ימשח האמה בשומן ארנבת או בשומן עורב שחור או ירחצנה בשמן הלבן או באפר מאבר שור מעורב עם יין ישן או יבשל מררת השור עם דבש שהוסר קלפו וימשחנה . או ידוק היטב בורק ויערבנו בדבש שהוסר קלפו וימשח בו האמה והירכים והזקן התחתון והביצים וזה יוליד הקשוי והתאוה למשגל ואם הוא מכושף יתעשן בעשן עצם של מת ואם לא נודע מי מונע ההריון הזכר או הנקבה ישתין כל אחד מהם בכלי שיהא בו סובין ויניחם כן ג' ימים ואותו שיהיו תולעים לו הוא הסבה או ישתין כ"א על עלה חסא ואי זה שייבש מהם תחלה לו יהא הסב' או ישתין כ"א מהם בקדרה חדשה שיהיו בה שעורים וישארו כן ט' ימים ואותו שלא יצמיחו לו הסבה . לידע מהאיש אם יזריע אם לאו ישים מהזרע שלו בקערה מלא' מים אם יצוף לא יזריע ואם ישקיע יזרע . אם תמשח האבר במרה של עלה יניק מעורב עם יין ותשמש מיד או עם השרף שער האשה או מזקן התחתון שלה ושורה באבר שלך ותשמש עמה מיד לא תזקק לזולתך ואם תרצה להתירה שרוף שערך ותזרה על האבר ותשמש עמה מיד . לאיבול שבבילים יפים עליה' עלוקה שתמצצנו . ולנפח ולכאב שיתילדו בהם ימבחם במררת שור ויחבוש עליהם הצפרדעים הנמלאים על המים מעורבין עם שמן וקמח או פולין קלופים מבושלים שמיד ייטב . ולנמת ינגעי' או אבעבועת שמתילדות בהם יהיו מליחת

היורדות

היורדות לכל הגוף. ואם תהיינה אדומות וחמות אזי יהיה צבע הצמח אדום או מעורכה עב וכאב הדפק ואם הטבע יהיה קר אזי יהיה צבע הצמח כצבע הגוף ובלא כאב ונאות לו לרחצו במי כסבור וילוש אפר כרוב בחלמון ביצ' וישים עליהם או קמח שעורים עם חלמון ביצה ושמן ורד או פולין שנתבשלו ביין או כמון שחוק מעורב עם שמן ושעוה או כסבור רטוב שחוק מעורב עם שמן ודבש או יקח פולים קלופים שנתבשלו בשמן ורד ומים וישים בבגד נקי ויניח עליהם או יקח ממשקוף התנור הנגרף שחוק היטב ויערבנו במעט שמן וישים על המורסא. ואם היתה המורסא בסבת קור יכתוש צמוקים שהוסרו גרעינים וכמון ופולין בד בבד וילושם בשמן ורד ויחבוש על המורסא או קמח תורמוס שנילוש בשמן ורד. פעמים תתילד בקיעה בירכות אשר בבטן ומה שידבק מהם בבצים ולא ימלט המתחדש היות אם מתנועה חזקה כמו משא כבד או מפול חזק או צעק' או משגל או ההאבקות אחר מלוי מהמאכל או שיהיה מליחה דבקת שעזבה מקומה ולקחה מקום אחר שאינו לה וקרעה המסך המבדיל בינה ובין בקיעת המסך ולא ידבק כי כל מה שיבקע מעצבים או מה שהו רבוי עצבים ישאר כך ולא יתדבק אבל כי מן הבקיעות מה שהיא קלה ישבנה הכויה ולא תוסיף בעבור שמקבץ קצות העצבי' והיריעו' וכל שכן בנערים ואם תהיה הבקיעה במי שעלה בשנים הנה ראוי שירחיק המלוי מהמאכל והמשגל והיגיעה והתנועות החזקות ויתמיד המנוחה והשקט ויסתמו הבקיעה בטופלת חלולה בחלל הכף שמשתמשין בה בקדר' וידביק' שם תמיד המפה או בבקים מלאים מוך יקשור אותם עליה בחגורות כי זה ימנעם מהוסיף זמית הבקיעה תחת הטופלת בטיחות קובצות ויהיה בהם מעט כח להתיך הרוחות אשר ימו אליה עם אחר עת וזאת כמו הנשה מצבר ומור ולבונה זכה והרכו' ודומיה' ואם גדלה הבקיעה ונטו אליה קצת הקרבי' יהי' זה כבד וקש' לבעליו עד שלא יוכל להכפף ולהתנועע שום תנועה כי אם מעט ורפואתו קשה אז ונאות לו להשקותו רפואות ירככו הטבע ויתיכו הרוחות מהבטן כאשר הם עשבות כמו גרגרי דליוס או אבק קרפיס או מרקחת הבשמים או מרקחת הכמון ודומיהם ויניח אותם בטיחות עוצרות וקובצות וימנע ממזונות עבות מליחות. ולבקיעה שתקרה לנערים תשרה דליוס ביין מבושל וכתשנו ושם אותו על הבצים וירפא:

המתנים הם מסעד לצידי הגוף ומשען לצלעות והזיעה הקרה והפלגות והסערה הבאה מהקדחת יבא מהם ויתילדו בהם הטחורי' וזהו פתיחות פיות העורקי' אשר בפי הטבעת עד שיגרה מהם דם ויקרה ברוב מהמרה השחור' או מפני מותרות עבות דבקות שתהיינה במעים ויתעבה ויתעכב וימאסוהו האיברים ותבליהם מכח הדוחה הטבעית מעבר לעבר עד שתוציאם לתחתית הגוף לכבדותם ועובי חמרם ותגיעם אל פי הטבעת וימשכו ויתחברו ויציגם חוץ המקומות ולחותם ויתילדו התוספת ההם ויהיה מזה טחורים ומורסות ונגעים. ופעמים יתילדו ג"כ ממותרות חדות חריפות או משתיית רפואות חזקות אשר יפליגו בשלשול ויביאו לחה נפסדת אל פי הטבעת ויתילדו מזה הטחורים גם יתילדו מהתמדת אכילת הלחם הקר הישן ומיני חב"ץ קדרה ופולין ועדשים וכרוב ובשר מלוח ותומן ותאנים ובשר בקר ועז ואם יהיה התילדם ממותרות עבות דבקות אזי ירגיש כובד גדול והקור ורעם רב בבטן. ואם יהיה התילד' ממותרות חדות נושכות אזי ירגיש חכוך בפי הטבעת עם כאב ועגור עד שיחשוב החולה כי הוא צריך לצאת ואינו כן ובכולן רפואתם קשה ורחוקה. אמנם ראוי לו להתמיד לאכול דברים שמנים כמו תרנגולת שמנה ובשר כבש בן שנתו וחלמון ביצה ומי אפונים ואח"כ ישתדל ברפואתם לנקות החומר הפועל אות' ולטהר הגוף מה'. ואם נתילדו מפני מותרות חדות ויורה עליהם האות שזכרנו אזי ראוי לשבר חדודם בהקזת גיד התחתון מהזרוע או הקזת העורק אשר אצל העקב משני רגליו תחת אם יעזור הזמן והכח ואם לאו נלוהו לשים כלי המצילה בשתי שוקיו ואחרי כן ירפאם מחוץ בסמים אשר ינגבו אותם כגון שידוק חלודת ברזל ועופרת שרופה בד בבד שחוקה טובה ויזרה על הטחורים או אפר עדשים וירחצ' במי' מתוקים פושרים וימשחם בדם שורב יבש או בחלמון ביצה מעורב עם שמן ורד או בנגרס שור מעורבת בדבש או יחבשם בכרשי שלק או בעלין

בעלין הנמלאים בקוצים שגדלין סביב הכרמים אחר שכתשם במכתשת על עופרת ולשום בהלב חזיר בלא מלוח ויקבל בהם שימון לפרקי החמור או שימון סנדרוס וזרע כרתי וגרגיר בלא שרופי' יחד כד בכד או שימון גלגאר שחוק שנילוש בשומן תרנגולת שחורה או יאסור בלבושו עשב הנקרא פיגירא. ואם הם מבחוץ יתן עליהם דם ארנבת חם תיכף למיתתה או מררתה או שמן בארגמן. ואם כואבים לו ישים עליהם עצמות חזירים שחוקים או בצלים לבנים אחר שהוסרה קליפות שנתבשלו במי' שיעב ומעורבין בחמאת בקר עד שיתרככו או יערב חלמון לביצה עם שמן בנפשנה וימשחם בו. ואם יזוב מהם דם עב בלא כאב זה ירפא מחלאים רבים ואין ראוי שיפסקנו אמנם אם כואב לו ישחוק לבונה וזפת בד בבד ויבשלו במים וישתנו. כתב גאלינוס היושב על עור אריה יועיל לו לטחורים ולנקרן לרפיון פי הטבע' והוא שילא פי הטבעת מרפיון המותר המגיע התנועה הרצונית המכסה אותו וילא הזבל מן החולה בלא כונה ובלא רצון ובלא צער. ופעמים יהיה בעבור הטחורים שיקרו בפי טבעת יכאב מהם פי הטבעת ויחסר החולה בעביר החולי הזה אל המרגוע ממה שימלא מן הכאב וכשהוא מ"ו הסבה אזי ימלא החולה עם הצלור כאב חזק וראוי שירפא הסבה המעוררת החולי ויושיבוהו במי בישול הסמים הקובצים כמו עפצים וסומק וקליפת רמון והדס ומה שדומה לו ויבשל עפצים במים או ביין שיתרככו וילוק עליהם שמן ורדים וימוח בו בפי הטבעת או יבשל עדשים וקליפת רמונים במים ויערב בהם שמן ורדי' וירחץ בהם פי הטבעת או הרח' ואינו נופח וכשבא יבא רפואתו שיקח קליפת עץ תותים בקשור הירח וישחקהו ויבשלהו ביין וישתה ממנו שלשה כפות ביום ויקח גלנאד ואספידאגת העופרת ולריקוכחול שחור כד בכד וישחוק הכל עד שיהיה כאבק וימרחהו בשמן ורד שלא נתבשל כל צרכו ותזרה עליו ממנו ותכניסהו ותקשור עליו ויהיה זה אחר שיפנה החול' כדי שלא יצטרך להסיר אותו מהרה ותקח עפץ וגלנאד וקליפי אגוזים ועלי הדס ותבשלם עד שיאדמו המים וירחץ בהם וישב בהם וכשלא יבא המעי והוא נופח ישב החולה במים חמין פעמים וימרחהו בשעוה ושמן באבונגא ושמן שב' עד שיבא ואז ירפאהו כמו שזכרנו ויתמידה משכב עם נשיאה הירכים למעלה בכר או בכסת שיתנו תחתיו:

הרגלים נבראו גדולים ורחבים כדי שיוכל לעמוד בארץ בחזקה ולתקוע כפם בארץ ולסבול משא ולכן נבראו בהם האצבעות כדי שיתרחב הרגל ויעמוד יותר בחזקה גם פעולתו למקום משופע הרבה יתחזק בראשי אצבעותיו ולא יפול והצפרנים שבהם כדי לחזק ראשי האצבעות ולשמרם כדי שאם יכה ברגלו בדבר קשה שלא יזיק לו כל כך וכפות הרגלים אינם שטוחים אלא חלולים מעט מפני כדורית הארץ שתכנס בחלל ההיא ולא ינזק בו הרגל. ורוב בשר הירכים יורה על חלישות הכח והרפיון ויתילד פעמי' חולי בגיד הנשה משפיכת הליחות בעצב הגס הנק' אל חגבי אשר יקרא גיד הנשה והוא ממותר הירך ורוב מה שיתילד מליח' לבנה דבקה כאשר תגלגל בכף הירך ויקרה מזה הכאב בירך ופעמים ימשך אל תוך השוק והעקב ויורד אל האצבע תן הרגל ופעמים יהיה בשני הצדדין וברוב יקרה החולי הזה בירך השמאלי והיותר חזק על החולה הוא כשיקרה בצד הימני. ואם יהיה התילדות זה החולה מליחה לבנה יומשך אחריו כאב עם כבדות כף הירך בלא דפיקה ורוב מה שיקרה זה בזקנים ובישישים. אמנם אם יהיה התולדות החולי הזה מליחה דמיית שתתמזג עם מרה כרכומית יומשך אחר זה כאב ודפיקה מתמדת ושרפה והתלהבות ורוב מה שיקרה בבחורים ואם התבאר לנו כי החולי מליחה חמה יקיז השורק אשר אצל העקב מן הצד האנושי מן הרגל ההוא. ואם יהיה החולי משניהם יחד יקיז השורקי' משני הצדדין. והנה זכר גאלינוס שהוא מגיע מתועלת הרקת הדם בחולי הזה מהשורק האמצעי מן הזרוע מצד החולי וכל שכן בהתחלה וזה אם יעזרו הזמן והשני' והמנהג והכח. עוד ישת' אחד מהרפואות אשר ישלשלו מרה כרכומית ויקח קלוחים רבים ויזון במזונות החום והחדוד. ויתמיד המרחץ שמימיו ערבים וישתה גרגרי משטק ואלגואי וימשח בשמנים קרים טובי המזג. ואם יהיה התילדות החולי הזה מפני ליחה לבנה דבקה או מותרות קרות ישקהו הרפואות אשר ישלשלו הליחה ההיא הקרה בדקות ורמות כמו גרגרי ארמודקטיל

ארמודקטיל או גרגרי קקציא הנרגרי' הסרוחי' או גרגרי אסקומטיאון או גרגרי אל נבאשי או גרגרות תודריטון ודומיהם מן הרפואות המשלשלות ליחות קרות ועבות ויזון במזונות אשר יולידו ליחה טובה וירחיק המלוי מן המאכלים והמשתה גם ירחיק מזונות ומשקים עבים מתאחרי' להתעכל ולא יקרב למשגל וכ"ש אחר המלוי מן המאכל וכאשר עשינו רפואות משלשלות והרקנו החולה בקלוחים ובכניסת המרחץ אזי נשוב אל טיחות ומשיחות מחוץ :

והנה זכר קסטא בן לוקה בספרו בשמירה כי כל מירוח או טיחות או תחבושת שיעשה על אבר מאיברי הגוף יכוין בו להממו או לחתוך חומר עב ממנו הנה ראוי תהלה שיקדים הרקת כל הגוף בשלשול והקזה וכאשר יתנקה הגוף ויראה ראיה מבוררת כי החולי באבר לבדו מחומר הגיע בו אין לו מה שימשך לו משאר הגוף אזי יעשה לו אלו הטיחות והתחבוש' והשמני' ואול' בעוד שהוא הגוףמלא הנה ראוי שיעמוד וישמר ויזהר מהם בתכלית השמיר' ואזהר' כי הם ימשכו אז אל האבר החל' יותר ממה שיתיכו ממנו . ואמר דאיסקורידוס שאם ילקח זבל בקר ויעשהו בעלה ויובש על האפר חם ויסיר העלה ממנו וישימהו על גיד הנשה בחמימותו יועיל תועלת מבוארת. ונשקה לחולה רפואות מתיכות כמו תוראק פלונית אזכאנזיה וגרגרי דיליוס ומרקחת פלפלין ודומיה' ויטבול מקו' החולי במי' חמין שנתבשלו בהם באבונגה ופוליי ואניט ומוניכטיא ואכליל אל מלך ומיודנה ועלה לברור ודומיה' מן הסמי' המתיכים ויבשל קמח תורמוסים בחומץ מזוג במים אם יהיה בחולי חום . ואם יהיה קר עם חומץ ודבש ויחבוש המקום ההוא . או יכותש שורש איריאוש ויבללנו בחומץ היטב ויטיח המקום בו . וימשחנו בשמן קשואים מרים ושמן קשט ושמן גד ושמן שקדים ודומיהם מהשמנים המתיכים . לנפח החלצי' ישתה ארבעה אוקיות ממין שומר עם שני שקלים קשיא פשטוליא וישים עליו שקדים מתוקים :

כתב ארסטו אם תמשח ארכובה שנכאבה בדבש היטב כנגד השמש ואח"כ תפזר עליה מלח שחוק ותחבוש אותה ירפא או ביליאת הבקר מיד כשילא חם או יכתשנה בחומץ ובעוד שהוא חם יתננו בארכוב' או ירתיח לואת יוני' או לואת בקר וזרע פשתן בחומץ וישי' על הארכובה הנכאבת . ולשחין הלוקה אחר הארכובה ימשחנו במוך לשמש בשערה . ואחרי כן יפזר עליו לואת כלבים יבשה שחוקה . לחיכוך הנעשה באצבעות הרגלים וגם לנפחם ילוק עליהם מים מלוחים חמים או יבא למרחץ וימרח' בשמן ורד. או במלה שנילושה במי כוכבראא או ירחצם במי בישול תרדון או בישול חרדל . ואם יהיה החכוך חזק תתן עליו תאנים כתושים עם שמן זית או מי בללים עם יין . פעמים יקרה כאב מיוחד ברגלים חזק ומזיק יתחבר עמו בעצבים משיכה ודפיקה ונקרא בלשון ערב נקרס.ויתילד מפני שנשפכה ליחה רעה אל הרגלי' ואם היתה הליחה ההיא חמה יתילד ממנ' כאב חזק ודפיק' מתמדת ושרפה והתלהבות ברגלים ואם היתה הליחה ההיא קרה עבה יתילד ממנ' כבדות חזק ומשיכה ברגלים ונפיחה בלא כאב ובלא דפיקה. ואולם יהיו מורסות הנקרס והפרקי' בלתי עשות מוגלא כי המוגלא מתהדשות באיברים אשר בהם דם הרבה והפרקים מזוגם להות דבק קר והם זה עם זה ערומים מן הבשר ואי אפש' שיהיה בהם מוגלא . ורוב מה שיתחדש זה החלי הוא כשהתמיד החול' המגוג'ג עיון הסתעמלות עם רבוי מאכל ומשתה וזה כי אלו הדברים יולדו מהם מותרות רבות בגוף . ואם יהיו הגרלים חלושים ישפכו המותרות ההם עליהם כי האבר ההוא החלוש לא יוכל לדחות ממנו המותר הנוסף לחולשת כחו . ובעבור מה שזכרנו רוב מה שיקרה הוא לשרים ובעלי המנוחה והגופות הלחים וכל שכן מי שירבה המשגל ואף אחר המלוי מן המאכל. וזה כי הפרקים יתחממו עם התנועה במשגל וימשכו המותרות בתנועה אליהם . והפלגה במשגל יזיק בעצבי' ויפסידום והרגלים הם איברים עצביים . ולזאת הסבה לא יקרה לסריסים כאב הנקרס בעבור שהם לא יעשו המשגל אמנם אם יקרה לאחד מהם יהיה מרבוי מותרות שיתקבלו בגופיהם מרוב ערבוב מאכלים ומיעוט השמירה והמשכ' אחר תאותם במאכלים כמו שיעשו הנערים . וזה כי הנערים לא יקרה להם הנקרס בעבור באין עושין משגל . ואם יקרה להם זה יהיה מפני ערבוב מאכלים . והנשים לא יקרה להם הנקרס כלל

לפי

לפי שאינם מתעמלות ממנהג כעמל האיש וגם לפי שהם מוציאות המותרות מגופם בכל חודש בדם הנדות:

וכתב גאלינוס כי הנקרס כשיתחיל בסתו או בקיץ יתרפא בארבעים יום או מעט פחות. אמנם כשיתחיל בחורף עד הכנס הסתו אזי רפואתו קשה וראוי לנו שנתחיל ברפואות מי שקרה לו כאב הנקרס בהריק גופו תחלה בהקזה אם יהיה הדם הרבה בגופו ותהי' ההקזה מהעורק אשר ביד הנקרא מאבן כדי שיצא החומר אשר נראה ממנו שמא ישפוך אל זה האבר. וזה כשהיה החולי מדם חם או מלוחה אמנם אם יהיה מחומר ליחה לבנה אזי נריקהו ברפואות מוציאו' לחות רעות כמו גרגרי קקסיא או גרגרי אמודקטילו או גרגרי אל לבאעי או גרגרי אסטומטיקין או גרגרי סכנו ודומיהם. וכאשר נדע כי החומר המותרות הנפסדות כבר הכו או חסרו אזי נרפא הרגלים בהחבושות ושמנים ולחיצות וטבילות ונשים מה שנרפא בו מזה בתחלת הענין לרפואות מסכות ומונעות מן הרגלים מה שישתפך אליהם. ואם יהיה התולדות החולי בסבת חום נרפאהו בצלוי' ושמן ורדים עם לובן ביצה ומיץ לוגלגית וקמח שעורי' ועדשים המים וקליפת דלעת וכסבר לח ועלי חסא ושני נויכי הלנדלש ועלי ורדים וכאפור מולש בריר שלוים במין אשקוילא ודומיהם או כשבש עם חלב ויזון במזונות קרים וממהרים להתעכל. ואם יהיה מסבה קרה נרפאהו במין כרוב ועלי אלקינה ושיקודה מיגניטה או בשום מדבקי עם חומץ או רודא כתושה עם צמוקים מתוקים מגרעיניהם או שורש קבוצים מרים מבושל בחומץ או יערב פלפל שחוק עם מין בללים וימשח בו הרגלים קרוב לאש או ישרה ספוג ביין לבן שנתבשל בו כמון וישימהו על הכאב חם כאשר יסבול. או יקח ארבעור שחוק היטב ושומים קלופים ושמן זית ושעוה בתולה ויבשלום יחד היטב עד שיתהירו השומים מאד שלא ישאר מהם מאומה ואחרי יבלול השעוה בהיד וימשח הרגלים וזה יועיל גם לשחין. ויתמיד לאכול חרדל ויזון במזונות ממהרות להתעכל ועושות ליחה טובה ויתעמל התעמלות ממוצע. לנפיחת שוקים או ירך או ארכובה יחבשנה בכרוב מבושל היטב או באפר שורש כרוב או בשמן שחוק ויתילהו ברגלים ובידים סדיקות ממרה שחורה עבה או מרה כרכומית מחודדת שנתערב' עם דם המזון מפני שנתגבר היובש עליו אבל ההפרש ביניהם הוא כי המרה השחורה לכבדותה ועוביה תצליל ותוליד הסדיקות בכפל הרגלים והמרה הכרכומית לקלותה רוב מה שתוליד הסדיקות בידי'. וראוי להתחיל תחלה בהרקת הליח' הגוברת ברפואות המיוחדות להורידם לפי מה שזכרנו פעמים רבות בנתיב הזה ואחר כן נעשה טיחות על הסדיקות מחוץ ומזה שיקח שעוה לבנה ושמן בנפסנה ויתוך ויטיח בו. או יתיך שעוה לבנה ומוח עצם שוק הבקר בד בבד יחד ויתיכה בשמן שומשמים ויערב עמו מעט מין מיורנה ויטיח בו הסדיקות ואם הסדיקות מקור יתיך שעוה בשמן חולבה ויטיח עליהם או יערב תאני' שרופים עם שעוה מותכת בשמן זית ויטית עליהם או שעוה מותכת בשמן שומשמין. או יחפור בלפת גדול חפירה וימלאנה שמן ושעוה וישימנה על אפר חם עד שתתבשל שם ואז ימשח בו הסדיקות. לכאב השוקים יכניסם בעור כבש חם תכף שנפשט וישהא שם שעה. לגידים שנקצרו וכפפו ואינו יכול לילך כתוש יפה ארזילא מן הכבשן ובשל עם דבש וחבוש על הכאב או נחש לבן והומן יין חזק וטח על בגד צמר לבן וחבוש עליו. פעמים יתחדש ברגלים נגע מצרות הנעל קצר נקרא איול אגאשי. אם יהיה עמו נפח הנה ראוי שיחבוש המקום בריאת כבש או של עגלה או של שועל. ואם יהיה המרמרות בלתי נפח ומורסא קח מסולים של נעל ושרפהו ושחקהו ומשח המקום בשמן ורד וזרה עליו מזה האבק. או עפצים שרופים שחוקים או קליפת רמון או סומאק ישחק מהם אי זה שיזדמן ויזרה על הרגל ואם נדלק הרגל יטיח המקום בשמן ורד עם מעט ארסניקות או יחבשנו במררת כבש או מררת עז אחר שיריק מה שבה. לכאב כפות הרגלים הנקרא פלנטים יקיז דם באמצע הכף בשנשואה או בבנטוו' וישחוק כמון היטב ויערבנו עם שמן וימשחם בו. או יחמם עלי כרוב במחבת בלי מים ויחבוש עליהם. לכאב הפרקים ישים עליהם פולין שנתבשלו בשמן זית או קמח חטה שנילוש בחומץ ובעצירת הכרוב. הנה נשלם השביל השני ובהשלמתו

נשלם הנתיב הרביעי:

והנה אבאר הסגולות אשר יעדתי לי:

אם תמשח פניך בחלב הדוב תחכם. אם תשא מעט מגילת הדוכיפת ותלבשנו תלויה בכל דרכיך גם מופלא לשכחה. אם תיבש עין זאב בשמן ותשימהו בשור או בבגד ותתלהו עליך לא תירא מכשוף ולא ממזיקין ולא מפגע רע ובכל אשר תפנה תשכיל ויפלו אויביך תחתיך ותמצא חן בעיני כל רואיך. אם תשים לב ארנבת או לב הכלב באכנסך לא יזיקך כשוף. אם תתלה רגל עורב על נער שיש לו שעול יבריא. אם תשים זרע כרתי בחומץ יסיר חומצו. אם תשי' אפר גפנים ביין שהחמיץ ישוב לקדמותו. אם תשים שלג או אתרוג בדבש לא ישתנה לעולם. אם תשים רגילה במטה שישן בה לא תקרה גלא החלום. אם שתין ט' השכמות בעקבך לא ישלטו בך כשפים. ואם יושמו כבר יבורו מיד. אם תשים זרע חזרת בקדרה כשהיא מתבשלת יראה התבשיל מלא תולעים. אם תיבש ריאה ותשחקנה לאבק ותשים מעט בקערה רותחת יראה כאלו היא מלאה תולעים. אם תאמר בכל יום ז' פעמים נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי תהיה זכרן. אם תשים אפר הפתילה ביין ותשתנו תהיה שכור או מהעפר אשר על אופן העגלה או מעט חרדל שחוק או מעט כרכם. ואם תרצה לשתות הרבה יין ולא תשתכר תשתה מעט מים קודם ששתה יין. או תאכל חסא או כרוב באמצע השתיה. או הכוסי' אחר השתיה. אם תשים ביצה בחומץ חזק שלשת ימים תתרכך ותהיה כעיסה תכניסנה בעששית ותמלאנה מים ואז תתקשה ותחזור כבתחלה. ואם תרצה להוציא' תשים בעששית חומץ ותתרכך כבתחלה ותוציאנה. אם ישתה התפוש שום משקה אפילו מימי רגליו קודם שיושיבוהו בבית הסוהר לא יתעכב שם. אם תרצה לכתוב בזהב תערוך לובן ביצה היטב ותתיך בו למג ערבי ואבקת האבן השחורה שמנהין בו הצורפי' שמתכת ואחר הכתיבה תיבשנה ואחר תעביר עליה מטבע כסף או זהב או איזה צבע שתרצה וישאר הרושם. אם בקשת לדרוש ברבים אמור דבקה לעפר נפשי עד כי תרחיב לבי עשר פעמים. אם יהרהר לבך רע אמור הורני ה' דרך חוקיך עד בצדקתך חייני. אם תמשח ידך בחלב כלבתא תתפוש מידך ברזל חם ולא תכוה. ואם תמשח בשמן לבונות ותתפוש נחש ישוב כעץ ולא יזיקך. אם תקח שעוה בתולה וגפרית ועפר הרקובה שהרקיבוה תולעים ותעשה מהכל נר ותדליקנו לא יכבה. אם תדליק פורש שקדים עם שמן אגוזים כל מי שיביט לאותו הנר תבא עליו תרדמה. ואם תרחץ כלי זכוכית מזוהם במי הרדין יהא זך ונקי. אם תמשח בית השחי ובית הערוה של תינוק קודם שראה קרי בדם עטלף לא יגדלו בהן שערות. וכן אם תמשח דדי הנערה בחלב חזיר קודם שתדע זכר לא יגדלו יותר. אם תשים המטה במרלת בור מעורבת בחומץ יבריא ממנה הפספסין. אם יגולח זקן עז לא יצמח. אם תרצה להבין אם יש מים ביין או בחומץ תמשח תפוח בשמן ואח"כ תנעוץ בו עץ ותכניסהו ביין או בחומץ ותוציאהו אם תמצא עליו טפות דע שיש בו מים ואם אין עליו טפות אין בו מים. אם תרצה להחביא אדם במים או בחפירה קח קנה ארוך כפי הצורך ונקבהו מראשו ועד סופו. וישים האיש ההוא ראש הקנה האחד בפיו ויכנס תחת המים או בתוך העפר וראש הקנה האחד יהיה מלמעלה כדי שיתנשם ויחיה. אם תקטר ורד אדום בגפרית יתלבן ואם אחרי כן תשימהו במים חמין יחזור לקדמותו. אם תשרה בגד פשתן בחומץ ותיבשהו לפני האש ותעשה כן ג' פעמים ואחרי כן תקשור בו ביצה ותגלגה בו לא ישרף הבגד. אם תשים שן אדם על מפתן הפתח מלמעלה ישנו כל בני הבית. אם תשים סיד תחת קדרה של האש יתבשל הבשר מהרה. ואם תשים בקדרה חתיכת זכוכית תמהר להתבשל. אם תשים כל שהוא מחלב זאב על גרון האש' כשהיא ישנה תודיעך כל מה שבלבה. אם תבא עליך לשון עטלף או עין ימין של נחש או של זאב לא ישלטו עליך שונאיך. אם תערב דם ינשוף בשמן ותעשה פתילה ותטבלנה בו ותדליקנה כל הרואה אותה דלוקה ישחוק כך כמו שירצה. אם תיבש ביצי נמלים ותשחק' ותערבם ביין או במים ותשתה אותו תתעטש מלמטה. ואם תרבה ממנו ינפח הבטן. ואם תרצה להתרפאות ממנו תשתה שמן זית. אם תרצ' לחתוך עצם בלא ברזל ובלא סם תקח חוט ממוך עב ותשרהו במים של אפר ותמשוח על העצם ותהיה מוליך ומביא ותזרה תמיד עליו עפר בלא מים ויחתוך העצם. אם תשים כסף

חי במעי ומקשור שני ראשיו היטב ותשנהו בבית המרחץ ירוק לשם כנחש . אם ישתה אדם שתנו יגרש סם המות. ואם ישתה דם קוף יראה ואם יאכל מוח של נשר או ישתה דם זאב ישתגע אם יפול רוק הלטאה או הרעב של עקרב או על היד רפה יתותו . אם תקטיר ראש עטלף על זרוע בבגד שחור או תתלה שן שועל חי בצוארך לא תישן כל זמן שיהיה עליך . אם תתלה עליך שן כלב לא תדבר בהיותך ישן . אם תתן מדם של אצבע קמיצ' שלך של ימין למי שתרצה באכיל' שהוא אוכל או ג' טפין אחרונים מהשתנתך או ג' ג' לים שנולדו ביום החמישי או אפר לפרנך בלא ידיעתו או אם תרחץ דדיך ביין ותתן לו לשתות יאהב אותך אהבה רבה או תקח מגולת שני תרנגולי' בשעה שמזקקין זה לזה ותגע בהם למי שתרצה שיאהב אותך . או תשרוף כסף חי ותאמר כשם שהכסף חי הזה נשרף כן ישרוף לב פלוני בן פלוני עלי או תשים לשון ארנבת תחת לשונך ונשק לו . או תגע בו בעלים שרוף של תלוי או של הרוג . או כתוב שמך ושמו ומחקהו לתוך כוס ושתו שניהם ותאהבו זה את זה . וכן אם תשתה ערופך במררת אווז או של זאב מעורבת בשמן ותשמש עם האשה תאהב אותך . ואם תרצה שיהנאך אדם תן לו לשתות מים משבע מעיינות או תקח השעורים שנופלים מפי הסוס קודם שנפלו לארץ ותשליכם בינך לבינו או לואת זהב . או אם תרצה אכול מלואתו ותן לו לאכול תלואתך או תשים מלואה של זה במנעל של זה . אם תקח משערו' אדם ותשליך בלואת אדם יהיה שונא לכל . אם תסרס העכבר ימית העכברים בימלא אם תשים בחורי הנמלי' עטרן או גפרית או חלתית ימותו . ואם תתנו סביבותם לא יצאו. אם תקשור אבן מכנו של חמור לא ינהק . אם תכתוש היטב תולעים שבעפר ותחבשם שלשה ימים בגידים שנכרתו או בעצם שנשבר יתדבקו ויתרפאו בפ"ה . אם תטעמ' בלב דג חי תגלל תמזיקין. אם תוליך צידך זנב חולדה או מלקחיים של נפח או שן כלב גדול או תשי' באצבעך לפרני ארנבת לא ינבח בך כלב . בקלה כנף התרנגול יש שני עצמות שנראין בנקבים . אם תתלה הימיני על בעל קדחת תמידית ירפא . ואם תתלה השמאלי על בעל קדחת רביעית ירפא זכר לזכר נקבה לנקבה . בקומך משנתך אמור ע' פעמים מיכאל השר הגדול . בשבתך ללמוד אמור חלקי ה' אמרה נפשי וגומר ה' פעמים . בבואך לדין זכור אוריאל ותצליח . בבואך לאכול זכור רפאל . בראותך אויביך אמור אוריאל ז' פעמים בנשימה אחת או נוריאל :

היבלת בלשון ערב תואליל ובלע"ז ברוגא והוא בשר שעודף ע"ג העור יצאו בכל הגוף ויותר בידים וברגלים והם משני מינין או רכה בלא כאב ואז יהיה מליחה הלבנה ומה שיהיה ממנו קשה נסדק ואז יהיה ממרה שחורה וראוי תחלה להריק הגוף מהליח' הגורמת אותה ואחרי כן לטוח אותה מחוץ ברפואות המיבשות תחלה ואם לא הסרו יעימום ברפואות חדות כי הם יפעפעו ויתכום. ואולם הרפואו' המיבשות כגון שימשחם בשמן ורד או בשמן נרד ואחר כך יפזר עליהם אבק מלפלפי פרסות הבהמה שחוק או אפר שריגי הגפנים שחוקים היטב ונילושו בחומץ וישים על היבלת או עלי זית מבושלים בחומץ וכתושים היטב או אפר קלף הים שנילוש בדבש או ישים הביבה או עליה חלב של תאנה מעורב עם חלב כליות בהמה או ימשחנה בכבד של תרנגולת ואחרי כן ישמין הכבד באשפה וכשיכלה הכבד תכלה היבלת. או ימשחנה במי הגפן הבוסר או במעט לבר או בדם היונה חם מיד כשישחט' או בקמח שעורי' שנילוש בחומץ . החלב היוצא מהתאנה כשאינה מבושלת יועיל לעקיצת עקרב ויש בו כח להקפיא החלב ואם תכתוב בו על הביצה ותצלנה יראה הכתב בחלמון . הרוצה לשת מריבה בין בני הבית . יפזר על הבית מלח הרבה או יפזר על האש הדם ופולים שחורים . הצורה שתצייר על הביצה תראה על האפרוח היוצא ממנה . השתייה בכלי העופרת או הבדיל יועיל לנמלה או יקח ראשי ורדים שחוקים שנילושו בשמן שקדים מרים ותסיר הנמלה : האריה ירא מתרנגול לבן . העוטר גוף נחש באזנו לא יזיקנו חרב אלא בדקירה . הרוצה שלא יתקלקל היין ישים על פי החבית כלי חרס חדש מלא מים . הבהרת והבוהק אחד ורפואות שניהם גם כן אחד אך כי הבהרת הוא הפסד הדם אשר יזון ממנו עור הגוף הנגלה מבלתי שיהיה מעורב עם מה שתחתיו וזה ההבדל אשר בין הבהרת והבוהק והויתן בכלל מחלשת הכח המשתנ' אם מהפסד מזג או רוע המזון או חומר רע וזה כי הכח המשתנה כשיכלה ויחלש יפסד

הדם וכאשר הגיע אל העור לזון אותו יתילדו בו חליים כשעור השורש אשר הפסיד חומר המזון ואם יהיה החומר שולטת בו ליחה לבנה יתחדש מזה בהרת או בוהק לבן. ואם שולטת בו ליחה שחורה יתחדש ממנו צרעת או בוהק שחור. וההבדל בין הצרעת והבוהק יהיה באשר אחד. ומיני הבוהק האחד מהם והוא היותר חלוש הוא אשר במראה הכלת והוא אל גרב בערבי והויתו מחום כרכומי או דם מררי. ואם יהיה המותר מתנענע יהיה עמו חכוך. וזה המין יתרפא במהירות ורוב מה שיקרה בקיץ. והנה יתרפא בהוציא מעט ממרה כרכומים ויזון במזונות נוטים אל קור ולחות ושיולידו דם טוב והמין השני הוא השחור והויתו מדם שחור מעט הכמות וההפסד ופעמים שיתחיל מעצמו פעמי' שיעתק מן המין הראשון והנאות שישים עליהם חלב תאנה או זרע פשתן כתוש מעורב בחומץ. או ישרטנה שריטות קטנות וימרח עליהם בפחם ישן הנמצא בקירות. והמין השלישי הוא הבוהק הלבן והויתו אם יהיה עמו חכוך יהיה מליחה עבה מלוחה ואם יהיה לבן מאד הוא מליחה עבה דבקה. והנאות לו להתמיד הקיא בכל חודש והמרחץ בהיותו לה. ויזהר מהמזונות רעות הליחה מתאחרים להתבשל ובכלל אומר כי לכל אלה המינים יועיל הוצאת הדם כי הם יתילדו מחומר שאיכותו רע ורחוק מעלם הדם השוה:

השחין סבתו הוא כי בו ידחה הטבע הליח' הרעה אל הנגלה מן הגוף כדי שינקה ממנו תוכו. וכשתהיה הליחה רכה בתכונתה דקה יתיכה בזיעה או בעשן נסתר וכשתהיה עבה יאסף ויסתבך בעור כי העור יותר עב מזולתו ויותר חלוש ואם היה תכונת החומר הנדחה אל העור רך דק יחדש חכוך ואם יהיה עב יחדש גרב ואם יהיה הגרב כתוש יבש אין לחתכו כלל ויהיה עם זה איכול ועקיצה ובריקה הנה זה אות על ליחה כרכומית נשרפת ואם יהיה עם הגרב שריפה ועובי משטח הגוף ואיכול בלא מופלג ויתקלף מן העור מיד שיתחכך קליפות לבנות הנה זה אות על לחות מליחה לבנה מליחה מגונה שרופה ורוב מה שיקרה זה הגרב לזקנים לרבוי הלחות המלוח בם וחולשת שורש ואולם הגרב הלח אשר בו מוגלא וימצא בשליו לאיכולו וחדודו, הנאה הנה זה אות על דם נשרף עם מרה כרכומית. ואם היה המוגלא בלויה הנה זה אות שהדם גובר ואם תהיה רכה כמו רוק כמו מיני כרכומי' הנה זה מפני המזגות דם עם מרה כרכומית. וכאשר התבאר לנו באותות שזכרנו כי הגרב מתילד מפני דם נשרף או מרה כרכומית אזי יקיז הגיד האמצעי אם יעזרו השנים והכח והזמן. ואם איזה מונע מהקזה יריקהו בבישול כיאר שנבא ודומה לו מהדברים אשר יורידו מרה כרכומית נשרפת ויקררו החום וידקקו הדם ויתמיד להזיע במרחץ ואל ימשח גופו בדבר מהשמנים כי הם ימנעו ההתכה בדבוקם ויסתמו נקבי הגוף. ואולם מעט משמן ורדים לא יזיק. ואם יערבו בו הסמים אשר יטוח אז יהיה טוב וזה כי הוא בלתי מונע ההתכה. ואם יתילד החכוך מפני ליחה מלוחה נלוזו להריקה בבשול אפתימון ואגאריקון ודומיהם מן הרפואות המשלשלות ליחה לבנה נשרפת ויתמיד המרחץ ולהזיע בו וימשח גופו במין הרפס ובמון פולינא. ואחר שיוציאו המותרות מגופו במה שזכרנו יעשה טיחות מבהון:

וכבר זכר גאלינוס כי סיג כסף מעורב עם שמן זית יועיל לגרב תועלת גלויה גם יועילהו נפט שחור וגפרית עם אפר או גפרית מעורב בחומץ. או מרקח שחוק מעורב בחומץ ושמן זית או קמח שיפון מעורב עם אפר או חלב כבש מעורב עם דבש ויתרחץ במי גפרים או במים מלוחים או במי זיתים או בחומץ ומים שבשלו בהם עלי זיתים. ולשחין של תינוקות תעטפם בעור גדי חם מיד כשנפשט ויניחו בו יום ולילה מכוסין בטליתן כדי שיזיעו בו ואחרי כן תמלא כל המאכלות בעור והעור הנפשט מהשה מיד חם אם תשימהו על גרב וחכוך ונגעים הרעים ירפא. הדברים המושכים במורסות יתבן להיות להם חמימות והכנסה לעבור מהם בדקותם בחלקי הגוף כמו פרביל וגפרית ושורש קנים והעוצרים הם קרים ועצמם גס ועב אשר ברוב גסותם יתעבו החלקים וידביקום וימנעו ברוב גסותם מעבור דרך מוצאיהם ואלה יעצרו הדם. דם יונים ודם פרה ולואת חמור וקרני פרה ושער ארנבת חרוך והלבונה גם כיא מגדלת בשר טוב. הדברים

המבשלים הם זרע פשתן חלבה שומר ושאור עם מלח ושמן וחיטת האדם באלקשה אחר יגיעה. רוק האדם הלם מעורב בשאור ושומן חזיר וקמח חטים עם שמן ומים פושרין וענבים וצמוקים וחמאה ושומן אווז ושמן עגל. המעטרים הם חלב האשה מרת חזירה צואת כלב דבש יין מתוק צמר לבד כקוטלו שקד מר קמח שעורי' ופולים בטנים לבון. המדקקים ומבשלים ומפרידים חלקי הגוף בחומם הם בצלים ותאנים אורוגא שמרי יין חומץ זרע אתרוג גפרית משתק לודא כנגברי זרע פשתן צמוקים צואה של עכבר ושל פרה. כשאירע לגיד או לאחד מן הגידים נקב כמחט ויתאחר יארע לו הקבוץ הנקרא בוזיאה ישים עליו גפרית שחוק עם שמן זית ופעמים יתילד מליחה מותרות מקצרת הגיד ורפואתו ביבשות ובנקוי הגוף תחלה בהקאות ואחריו במשלשל שדרכו להוציא מאותה הליחה גם יארע הקבוץ ניובש והוא כשיארע תוקף ההרקה גדולה בסמים כי כשיתגבר הרבה המשקה המשלשל יארע ממנו הקבוץ. ורפואה זה שיסוך אחורי הראש עם חוליות השדרה ועם שאר הגוף בשמן שקדים החדשים ויהיה מזונו התרנגולת מבושלת תבשיל פשוט וכן יבשלם עם השקדים וכן בילת התרנגולים אכילתם מועילין מאד גם יתחדש הקבוץ מאדים מתחדשים בעורקים ובעלה הגידים ויארע זה מהשכרות ואכילת רוב ענבים ותפוחי' שלא התבשלו כראוי ורפואתו שיתרחק מכל מה שדרכו לחדש באלה האדים ויזון בצפרים ובתורים המבושלים בישול היטב במים ושמן או צלויים ולא יאכל מן הפירות זולתי לב בטנים ולוזים וימרח הגוף בידים לבד מריחה יבשה ואחרי כן יסוך אותו בשמן אגוזים היטב ויתמיד התנוע' במיצוע על הסוס וההשקט אחר המזון. כשהגידים נכרתין בהכאה יבשל גפרית שחוק בשמן זית על אש נחה ויטבול בו נעורת של פשתן ישים עליו פעמים ביום חם. או ישרוף תולעים שבארץ ויבללם עם דבש וישים עליהם וזה יעשה בעצם הנשבר. או יקח שומן חזיר מסוכך ושתן האיש ומלח ופלפל הדק ונפח ויבשה על אש נוח וישרה בו צמר לא כובס ובעודו חם יפה ירחץ בו הגידים יום אחד ואחר ישים בו קמח חטים ויערבנו יחד עד חמשה ימים. וכשתראה שהגידים מתוקנים ויבא הבשר הטוב ישים שם מעט מלח שחוק ואפר נוצת אווז אותם שבכנפיה ראשונה מכלם ויחבשנו בו ובזה יחזרו הגידים למקומם וזה יעשה חמשה ימים ואחרי כן ימשחנו במשיחות הנאותים לכל מכה ותמיד יתפוש המוכה בידו קנה עבה קל או עץ עגול ויתלה ידו בצוארו. ולשבירת עצם יחבשנו בצואת כבשים חם או זפת וכרכם ושעוה שנתבשלו בשמן. ולעצם שנשמט ביד או ברגל ישרוף השה לאפר וילושנו בשמן ויחבשנו עליו חם כל מה שיוכל:

הדבורים והצרעה ארסם הוא חם וחד ובעבור זה יקרה ממנו כאב חזק והתלהבות ונקודות קטנות שחורות וראוי לו להטיף על המקום חלב תאני' או ריר כתירין או בעפר שנילוש בחומץ או יחבשנו בגל את בקר. למורסה יחבשנו בחרדל כתוש שנילוש בחומץ או בסיסין כתוש. או בעלי קנים רטוב או במררת בקר או במירה כתושה מעורבת ביין או בחומץ או במי ורדים. לנכפה ישתה ע' פעמי' אפר של שליא מולד ראשון מזכר לזכר ומנקבה לנקבה בלול ביין לבן ויאכל כבד חי או אפר מכבד של זאב או יקח המוח הנמצא בזרוע הימין מן החמור וישימהו בתוך ככר לחם חמו' בשעה שתצא מן התנור ויאכלנה החולה והוא לא ידע ולא ישתה עליו. ואם גבר עליו הצמאון ישתה מעט יין טוב זך או יטיף בתוך פיו בשעת נפלו מררת כלב זכר לזכר ונקבה לנקבה. או הראה לו אז בכפך שלשה גרעיני לודא ושים לפניו בענין שיראם ואחר שיקום תלה אותם בצוארו. או תקח עוף הנקרא בלשון ערב פרך ובלע"ז פלומינו לבן כשלג כלו ולא יהיה בו אפילו נוצה אחת ממראה אחרת וירעיבהו יום ולילה שלא יאכל שום דבר העוף ההוא ולמחרתו תאכילנו פלפל לבד כל היום ההוא עד ג' ימים ואותם הג' ימים יאכל הנכפה צליה של העוף ההוא ויזהר החולה שלא יטעים כל דבר הבא מחלב ולא דגים תוך שנתים. או יתלה עליו חתיכת עור ממצח או מצפורן של חמור או רגל זאב או משער כלב שכלו שחור. לשריפת מים חמין ואש וכיד קודם שיעשה אבעבועות ימשחהו ברפואות מקררות כמו שמן זית קר או יכתוש אפר עלה הדס ויערבנו עם שעוה ושמן ורדים מותכים ו טוח המקום או בצמג ערבי שחוק ומנופה ונילוש בלובן

בלובן ביצה או בלובן ביצה מעורב בשעוה או בשמן ורדים או בשיג כסף מעורב בשמן ורד או בעדשים קלופים כתושים ומעורבים בקמח וביצה בלתי מבושלת. ואם עשתה המכות אבעבועות יזלפנה ביין או בחלב עז או בכורים ויחבשנה בלוגלוגות כתושים או בפחם שבתנור שחוק ומעורב בשעוה ושמן ורד או בשמן אגוזים בלול במים או באפר צמר גפן ישן שילוש בחמא' היטב או בחלב חזיר או באפר של שעורים ושל מטלית של פשתן ומעורבין בשמן או בעלה הדס שחוק מעורב עם שעוה או במלח שחוק מעורב בלובן ביצה או בחלמון ביצה מעורב בשמן ורד או יזרה עליה עלי הדס שחוק או אפר צואת הסוס או אפר תאנה שחורה שחוקה היטב או בגללי הצאן שחוק ומנופה ונילוש בשמן זית או בעיקרי חבצלת שחוק ומעורב בשמן ורד:

לידע מהחולה אם יחיה אם לאו ישים בשתן שלו חלב אשה אם ישקע החלב ימות ואם יצוף יחיה. או ירוק בכלי שיש בו מים חמין אם יצוף ימות. או תמשח רגליו בחלב חזירה ושאריתו השלך לכלב אם יאכלנו יחיה. או יערב חלב חזירה בלא' וימשח בהם כפות רגלי החול' והנותר בידך השלך לכלב אם יאכלנו תיכף יחיה. או תשים שורש חזרת בשתן שלו ג' ימים אם יבש השורש ההוא ימות ואם לאו ירפא או תקח כנה מראשו ותשימנה על אסקופית הבית אם תכנס הכנה לפנים ירפא ואם תצא לחוץ ימות. או בהכניסך לבית אמור גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא א' בהם ותישב לפניו מיד כשתכנס אם יחזיר פניו וידבר עמך ירפא ואם לאו שלום על ישראל. להביא זיעה לחול' יחבוש בטנו בשעורי' מבושלי' היטב או יבשל היטב מאוד שום ומלח שחוקים ומעורבים בשמן זית וסוך בו כפות רגליו ופניו וחוטמיו ויכסנו יפה ומיד יזיע. או יבשל שומן אגוזים בחלב מינקת זכר וימשח בהם כל גופו של חולה ויכסנו היטב ויזיע מהרה. לראות בדם הקזה עתידות תנקה כלי מכל טנוף ותעמידנו בשוה ותקיז בו ותניחהו עד שישקע הדם ואל תניעהו עד שיקרוש ותבט בו ואם שפת הדם סביב גבוה ובאמצע נמוך ידאג מהפסד. ואם הוא סביב גבוה ויבש ריוח גדול וחיי' יהיה לו. ואם באמצע גבוה ומשופע ירויח ואם אבעבוע' סביב לדופן יריב עם בני אדם לאחר מריבה גדולה. ואם יהיה באמצע יצפה לרוגז אבל לא לאחר. ואם סביב הקרוש מים סימן חיים לו. ואם יהיה באמצע שרטוט מקצה אל קצה עמוק בלא שבוש דרך מזומנת לו. ואם משובש לא יוכל לילך ואם השרטוט נפסק מאליו ישוב מדרכו ואם אפר בדם סמוך לתחתית הדם בקערה דאגה יהיה לו. ואם תחתית הדם בקערה נקי בלא אפר חיים יגיע לו. ביום השני תעשה לו חתיכה קטנה והפוך תחתיה למעלה ושים עליו מעט מלח אם הדם יצבע ויתלבן סביב המלח והמלח ישקע ולא יצבע ימות בשנה ההיא ואם יצבע המלח וישקע יחיה כל השנה:

לסרטן נקרא כן לפי שההיא שנקראת סרטן יש לה רגלים הרבה וזו היציאה יש לה סביבה גידי' מלאים מן התערובות המולדות אותה והם שמרי המרה שחורה ואם יתפשט ביותר לא ירפא ולכן נאות למהר ברפואתו כשיתחיל כדי שיעמוד תחתיו ולא יתפשט. ואם התילד בו חבורה הוא רע מאד ושמא יתחיל מגודל אפונ' או כפ"ל ויוסף ויגדל עד שיעשה כגודל אבטיח ושמא גדול ממנו. ופעמים יתפשט ויצא על הגרון ובמקום הנשימ' והבליעה ויחנוק ברוב הפעמים. ונאות לו להזיר מהדברי' החמים והעבים שהם מולידים השחורה ויאכל מאכלים הזנים הרבה ויחבוש היציאה בעשבים הקרים כתושים או בגבינה לבנה לחה מחלב של עז או בזרע האדם כשהוא יוצא חם לב האדיה יבריא החיות. להבריח כל השרצים תקטיר המקום בקרן איל ובפרסו' העזים וגפרית ובשער האדם ולהבריח העכברים יעשן הבית בעור של זאב. הדבורים והפשפשין והצרעין והיתושין יעשן המקום בתאנה וצפיעי בקר או זהגה. לאסוף הפרעושים במקום אחד הכנים בגומ' הלב של עז לבן או עשב אגים הוא שבת מעורב בחלב המורה והם יתקבצו ויכנסו בה. או ימשח עין אל בלוע בחלב שועל וישימהו באמצע הבית ויתקבצו שם. לאיכול בשר רע מנגעים רעים יזרה עליו ריאה יבישה שחוקה היטב ומנופה. או ישחוק פלפל וגפרית טחון וזרניך בד בבד ויכפה וילוש בזפת לחה היטב וישים על הבשר וצריך לשים סביבו עיסה מחטים או משעורים כדי שלא יאכל הבשר ההי הטוב. או יתיך על

כאש

האש כנאר ושעור ירוקה בד בבד במחליטו משמן ורד ויחבשנו בו. למסמר או לקוץ שבבשר ואינו יכול לצאת יחבשנו היטב בחלב ארנבת שנילוש בפרח של פולין. או ישחוק האבן המושכת הברזל וילושנה ברשינה וישים עליו. ואחר שיצא קודם שהתחיל במקום מוגלא יחבשנה בחלב כבש כתוש עם בצלים. ואם התחיל שם מורסא יכתש תאנים וצמוקי' ומוכר אדום ואפר הגפנים ושאור וילוש הכל בד בבד ביין שהחמיץ ויחבוש בו גם יחבוש אותו בדברים המושכים שכתבתי למעלה. ואחר שתצא המורסא יפזר על המקום קליפת ביצים שחוק או אפר שער ארנבת כי אלה הדברים ידובקו:

הנפח הוא אויר בלתי מבושל קר ועב שיתילד אם מליחה נאה או שחורה והבדל ביניה' הוא כי הנפח המתחדש מליחה נאה הוא לח והמתחדש משחורה הוא נגוב יבש. וראוי לו שיקח המים חמים ומדבקי' הם ימיכו הרוחות מהגוף ויפזר' חה כמלא בכמו כן מבושל בשמן זית ואם תרצה לרככו ולפתחו תחבוש הנפח מקמח חטה מבושלת בשמן או בכרוב כתו'. מרותח בשמן זית או בזבל הכלב שחוק שילוש בדבש ובחלמון ביצה או בקמח שעורים מעורב עם פרחי הכנפסג'. כשיפתח תחבשנו בדברים המושכים שביארתי למעלה או בשמן ושעוה ורשינה בד בבד ותבשל היטב ותערב יחד וכשיתקררו תחבשנו בו וכה תעשה לצמח פשוט. ואם תרצה להסיר הנפח תחבשנו בפרשיל מבושל או בעדשים שנתבשלו היטב ביין לבן או בכמון כתוש ומורקח עם שעוה בעולה או אפר של מלח מעורב בדבש. למכה שנסתמה ותרצה לפתחה תחבשנה באפר של קרן צבי או בזבל עזים כתושה עם דבש או אפר ומלח שנילושו בשמן או בחזיר מבושל או ארוג' עם שמן ועם אותן הם. ולסתום המכה ולהצמיח בשר תחבשנו בצבר ולבן ביצה ושער ארנבת ולבונה בד בבד. ולכאב מכה שורות בגדי פשתן בלויים לבנות ותרטיח הכוא ביין מובחר ותשימם חמים על המכה. לסרחון השחין ימשחנו במרסך שחוק מעורב במים או במי ורדי או בורדין שחוקין מעורבין במים או בשב מותך במים. להפסיק דם הגחל השחוק נפרים שני חלקים ואגה חלק וגפת ועלא המקום ממנו ותחבוש מלמעלה לבן ביצה בשער ארנבת ועל הכל יקשר בגד שרוי בשמן חזק ויקשרהו היטב ותדחוק אותו ביד שעה או אפר של קרן או נוצה של תרנגולת שמנה או כתוש זבל של כלב היטב ויערבנו בדבש ובשל הכל על האש ויחבוש בו המקום. ואם הדם יורד מורידין יפזר עליו אפר זאגה שחוק:

למכת הבטן שיוצאת האצטומכ' חולה הסר לפרכיך ומשח ידיך והאצטומכא בשמן תרנגולת ואחר כן תרחיב המכה בתמר מעט עד כדי שתכנס האצטומכא בקל. ואחרי כן תקח תרנגולת חיה ובתרנה לשנים ושימנה על האצטומכא עד שתתחמם ואז מיד תחזירנה למקומה מהרה ומיד תתפור המכה והנח מקום לפתילה במקום מדרון. שתצא המוגלא ישים שם פתילה במשיח עד שיחסר הדם הנשאר בבטן מבפני' ויעכב המוכה פרקדן שעה אחת. וקח יין טוב והשלך בפני' ויטה לצד האחר שיצא המוגלא וכה תעשה לכל הדומה לזאת המכה וירפא לצמח. לפתחו תחבשנו באוג' של בהמה דקה מיד כשתצא מבהמה או סולת ודבש וחלמון ביצה או חלמון ביצה וחלב חזיר ומלח בד בבד. לנשיכת כלב שוטה יפתחו הנגע עם אזמל וישימו עליו כוסות המציצה וקרוב לו יניחו העלוקות ויחבשנו בשום ומלח שחור שנילושו בדבש או שום שחוק ונילוש בחמאה ובשמן חזק או תאנים ומלח ושמן שחוקים יחד או חרדל שחוק ונילוש בחמאה או אגוז ומלח כתושים שנילושו בדבש. או ידוק עלי הקשואים עם יין מבושל. או יכתוש אפר עצם עגל וילושנו בדבש ויחבשנו בו. ואם עשה הנשיכה מוגלא יחבשנה בעדשים מבושלים או בחטה לעוסה או באפר שערות אדם הנילוש בשמן או בסוכרי ובצל ומלח ודבש שנילושו יחד בד בבד. או בבצל כתוש במלח ושמן או בחלב שאנה פגה או במין כרוב מעורב ביין או בזר' הכרוב שחוק ומעורב בשמן וירחץ הנשיכה במי רגלים או ישים עליה עלוקות והחולה ביום ד' יקיז וביום הג' להקזה יעשה מרחץ. וראוי לזונו במזונות דקות ומשלשלות המר' השחור' כי המר' השחור' היא המושלת על הכלב ולשפעת' שתגבר עליו ותשפעם והבלל הפסדות כל גופו ויוציאו זה שמום ורוב מה שיקרה לו זה בתורף ובאביב: ויען כי זאת המחלה מנהגה להתפשט עד תלאת

ל

לו השנה לפעמים ולכן ראוי לו לכבס ד' פעמים בשנה. לנפח מנשיכה תחבשנו בלואת שור שנתבשלה בחלב שור או במי נעורות של פשתן ברויות במין הכרוב. ויעזור לכל מיני גרב ושחין הלומה מכית ומכוות ולכל נפח ולידים ולשוקים שנתבקעו ויעביד רוח רע מכל שחין ובאב יהיבלת והילפת והלדעת והחזזי' ולכל רושם אם ימשחנו עליו יסירנו:

הנתיב החמישי

בהנהגה בריאות הגוף · לבל יבא לידי נגוף:

מבואר הוא בעיני כל בעל שכל כי התורה הקדושה והטהורה שנתנה לנו מפי הגבורה על ידי משה רבינו ע"ה נתנה לנו לשלמותינו. ועם היות שחלקיה משתרגים שיש בה שס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה ורמ"ח מצות עשה כנגד איבריו של אדם שכלל הכל תרי"ג מצות. אמנם כלם נכללין בשתי כונות והם הנהגת בריאות הגוף והנהגת בריאת הנפש ר"ל תיקון הגוף ותיקון הנפש. תקון הגוף יהיה בתיקון ענייני מחייתו ולהנהיג גופו בהנהגת הבריאות וישתדל בענין שלא יבא לידי מחלה. ואולם תיקון הנפש הוא לעבוד בוראו ית' ולהתעסק בחכמות שכליות שיהא משכיל בפועל ולידע דרך אמונתו כי לכן נתנה בו נשמתו. ותיקון הגוף הוא קודם בזמן ובטבע לתיקון הנפש והם מחמשה הקדמות הנודעות אצל חכמי המחקר שכתבו שההקדמות נחלקות לחמשה מינין והם קודם בזמן וקודם בטבע וקודם במעלה וקודם בסדר וקודם בעלה. ואולם קודם בזמן הוא שקדם מציאותו לזמן מציאות דבר אחר כאלו תאמר שראובן הוא קודם לשמעון אחיו וזה מבואר. קודם בטבע הוא הדבר שטבעו צריך אל חברו ואין טבע חברו צריך לו אע"פ שלא יקדים לו בזמן נקרא קודם לו בטבע כאשר תאמר שהאחר קודם בטבע לשני שלא יתכן מציאות השני מבלתי האחד אפילו שיקדימו השני לאחד בזמן. קודם במעלה הוא כל דבר שמעלתו נכבד ממעלת חברו כאלו תאמר ששמעון קוד' במעל' לראובן אחיו לפי שהוא חכם יותר ואע"פ שראובן יקדי' לו בזמן. קודם בסדר הוא כדבר שהיא מסודר למקום מכוון לו לפני חברו כאלו תאמר שמעון היושב שני למלך הוא קודם ליעקב אביו היושב שלישי לו ואע"פ שיעקב אביו קודם לו בזמן ובטבע ובמעלה. קודם בעלה הוא כל שהוא על חברו וא"א להמצא העלה בלתי העלול ולא העלול בלתי העלה כמו שתאמר השמש קודם לאור לפי שהוא עלת האור וא"א מבלי האור כמו שא"א לאור מבלי השמש ותמצא' בזמן אחד אלא שהשמש קודם בעלה. אלה הם חמשה מיני הקדמות ונתבאר כי עם היות שתיקון הנפש קודם במעלה אמנם תיקון הגוף הוא קודם בטבעו בזמן. כי האדם אי אפשר לו שיצייר מושכלות ואפילו למדוהו אליו וכ"ש שיתעורר לו מעצמו בעוד שיש כאב או חום או קור או רעב או צמא. אבל אחר שהגיע השלימות הראשון אזי אפשר לו להגיע אל השלימות האחרון אשר הוא נכבד ממנו בלא ספק. ולכן ראיתי אני המחבר לחבר הנתיב הזה ולהורות דרך הנהגת בריאות הגוף והקדמתיו בסדר להנהגת בריאות הנפש כי כן הוא ראוי כמו שביארתי וגם כדי לסמוך ביאור הגוף לבריאותו:

עוד או' מבואר בעיני כל בעל שכל שאין לאדם לשים מגמתו וכונתו זולתי להשיג דעת הבורא ית' כפי יכולת האדם ולעשות מה שיחייב מן השכל והמדע ולכוון מחשבתו כנגד הענין ההוא ולא יהיה לו תנועה ולא עסק ולא מחשבת זולתו ויאמין כי כל מעשה אשר נעשה לזולת הענין הזה הוא אפס ותוהו ואין ראוי לשום אדם לעשותו וצריך לרחוק ממנו ועל כן צריך להיות כונת האדם בכל מעשיו במאכלו ובמשתהו ותנומתו והקיצו וכל תנועותיו כדי לקיים בריאות הגוף לעבודת בוראו ויחשוב כי קיום הגוף לעבודת האל יתברך ויתעלה והגוף אין לו קיום כי אם בהנהגות הבריאות כי בה יהיו כלי הגוף בריאים ויכולין לעשות עסקיהן הראוין כי כשתמצאם הנפש בריאים וחזקים אז תוכל הנפש לעשות מעשים ולעבוד עבודתו ולקנות המדו' הטובו' כמו שביארתי. וכשישתכל המשכיל בענין הזה אזי ישכיל וידע כי כן צריך האד' לשמור חוקי בריאות הגוף ודרכי רפואותיו כמו חוקי בריאות הנפש שהם המצות וכל דעות הבורא ית' כי היא כמו התורה והמצות כי לא יתקיימו המצות אלא בבריאו' הגוף כמו שנתבאר היטב. וכן דרשו רז"ל והנה טוב מאד זו השינה

וכי

וכי שינה טובה היא מתוך שהוא ישן קימעא הוא עומד ועוסק בתורה ויכוין בכל צרכי הגוף למקרא שכתוב אהללה י"י בחיי. הנה נתבאר כי הגוף הוא כלי הנפש ולכן צריך האדם לשום כונת כל עניניו לצורך בריאות הגוף ולהשגיחו לצורך תועלת הנפש ובריאותה ובעבור זה מעלת חכמת הרפואה גדולה כי בה ישיג האדם המדות הנכבדות ושיהיה גופו בריא וחזק ונפשו בריאה אזי הוא נוחל העולם הזה והעוה"ב. אמנם אם לא ישים מגמתו להנהגת בריאות גופו אזי יביא עליו נזק גדול כי הוא סבת החולי והנגעים שיבאו עליו ואז תחלש הנפש החכמה כי כליה בלים ונחלים ולא יוכל לקנות שום מדה טובה ויהיה נחשב כבהמה ולא עוד אלא שיהיה לבהמה מעלה ויתרון עליו כי הבהמות יברחו מהזקם והוא ירדוף אחרי נזקו כשלא ידע מנהג בריאות. והנה ידעת כי בריאות הגוף ושלימתו מן האלהים היא עבודה מעבודת הבורא ית' כי בשלום הגוף תתחזק הנפש לעשות מעשים לקנות המדות הנכבדות ולא יתכן כל זה כי אם בבריאות הגוף ולכן ראיתי לחבר הנתיב הזה בהנהגת הבריאות וחלקתיו לשני פרקים:

הפרק הראשון בביאור הנהגת הבריאות ·

הפרק השני בביאור טבע קצת ממיני הפירות והמאכלים דרך אלפא ביתא ואבאר סגולתם יען כי גם הוא צריך להנהגת הבריאות ואשר לו אמצא לשון הקדש אכתבנו ואשר לא אמצא לו לה"ק אצטרך להעביר לשון זר בתוכם:

הפרק הראשון בהנהגת הבריאות ונחלק לעשרה שבילים:

השביל הראשון בהנהגת המעוברות:

השביל השני בהנהגת הילוד:

השביל השלישי בהנהגת האכילה:

השביל הרביעי בהנהגת השתייה:

השביל החמישי בהנהגת היגיעה והשקט:

השביל הששי בהנהגת השינה:

השביל השביעי בהנהגת הרחיצה:

השביל השמיני בהנהגת המשגל:

השביל התשיעי בתנועות הנפשיות:

השביל העשירי בהנהגת הזקנים:

השביל הראשון בהנהגת המעוברות:

כתב גאלינוס צריכה האשה שלא תתנועע תיכף שקבלה הזרע כי זה יפסיד העובר לפי שמתבטל הזרע. והטעם הוא לפי שדבקות העובר וקשורו ברחם דומה לחבור הפרי באילן. כי כמו שהפרי בתחלת יציאתו יהיה חבורו באילן חלוש ועל זה יפול ברוח סערה במהרה וכשיהיה כשלם גדולו יהיה חבורו באילן יותר חזק קודם שיהיה מבושל היטב ואז יהיה נקשר יותר וניצול מאימת נפילה וכשישלם בישולו היטב אזי יפול מאליו מבלתי שיניעהו. כמו כן הוא העובר בתחלת יצירתו משיפול הזרע ועד תשלום ד' חדשים יהיה חבורו חלש ולכן אם יקרה אז לאשה שום תנועה חזקה מתנועות הגוף אזי יפול העובר במהרה. ולאחר ארבעה חדשים עד עבור שבעה חדשים שהוא הזמן הממוצע יהיה חבורו חזק ולכן באותו הזמן אם יהיו ליחות מתעוררות בגוף' ראוי להשקותה רפואה משלשלת כי אז יכול העובר לסבול תנועה חזקה קלת ובלבד שלא יצא כי אם דבר נקל ובטוח וכשהוא כשלם גדולו שהוא לאחר שבעה חדשים אזי הוא כמו הפרי שנשלם בישולו ויפול מהרה בתנועה חזקה קלת וגם האדם בעולם הזה דומה לפרי האילן אם יפסד באחד הפגעים כאשר יבושל יפול. ובאותו הזמן ראוי לומר משבעה חדשים ואילך אין ראוי ליתן לה דבר משלשל לפי שהולד עומד אז בחדרי השליא מרוב כובד גדלו ושמא שחתך השליא ויפול הולד או לפחות יחלש. והמעוברת יקרה לה בתחלת עיבורה חליאות האצטומכא עד שתקיא מאכלה ותתאוה תאוה בלתי טבעי' ויותר למי שהיה מנהג קר. וזה יהיה לפי שהדם שהיה יולד ממנה בשעת הנדות נעצר ממנה בשעת ההריון ונעשה ליחה רעה מעופשת נשפכה ונדבקה באצטומכא ולכן תתחלף התאוה לכמו אשר טעמי' לפי מה שקר' מאיכות הליח' המתקבלת באצטומכא וזאת המחל' תקרא בלשון יון פרמא ורוב שתתאוה הוא כל דבר חמוץ וחריף ועפיץ. ואלה הדברי' יקרה לרובן עד החדש השני ושמא עד החדש השלישי ואחר כן בחדש הרביעי תנוח לפי שחלק מאותו החלוט הרע הורק בקיא. והחלק האחר ממנו מתבשל לצורך הזמן כשיתמעט מאכל המעוברת בסבת מה שיקרה לה מהעדר התאוה. גם יורק כמו כן חלק מהמלוי אשר בגוף כי העובר בחדשי' הראשוני' לא ימשוך אליו מהדם כי אם שיעור מועט מאד כי באותו העת הוא קטן מאד והוא העת אשר לא יאות שיקרא אז עובר אלא הריון עד שנתוסף

וגדל

וגדל ולא יקח מהמזון שיעור רב ולא ימשוך הדבר הטוב לבד ממה שבגידים כי לצורכו אל רוב המזון ימשוך ויביא אליו עם הדבר הטוב הדבר הרע אשר בגידים ויתישב בזה כל מה שבגוף מהמלוי וימעט מה שבו מהחלט הרע ולכן כשיקרה למעוברת המחלה הזאת נאות לה להתמיד שתיית מי בישול אנים בדבש כדי שיהא נקל בזה לרדת הליחה המתקבלת באצטומכא. ותאכל דג לח ולחם טוב עם מרק עוף וקליפת האתרוג ותאכל מזוג ותשתה יין ריחני וינוע אותה תנועה נחה. וכאשר תתאוה לאכול עפר יתנו לה זרעונים או חטים קלוים ותאכל דברים המחזקים האצטומכא ומעוררין התאוה כמו המאכל החמוץ ויפימו על חזיהן חובש בינוני והרב' צריכ' המעוברת שתטעו' כל מה שתתאוה כי העובר הוא מתאוהו ואם לא תאכלנו שמא תפיל ולכן צריך להזהר מלהזכיר לפני' ומלהראו' לה מאכלים שאינם נמצאי' בעת ההיא כדי שלא תתאוה. ומאכליה יהיו מאכלים דקים ושמנים ומרככים הטבע כמרק התרנגולים הקטנים והקרא ודגי הכפיר במרק טוב ולא תאכל מאכלי' הרעי' המלבי' תערובות ולא הצולים והקיבלי' כדי שלא תצטרך לשלשל ע"י משקה:

וכתב אריסטו המעוברת המתמדת לאכול כרפס היא סבה להוליד בעובר גרב ואבעבועות ואין להקיזה כלל לפי שהדם ההוא צריך למזון העובר ולכן אין ראוי לתת לה לאכול מאכלים חריפים ומורידי' הנדות והשתן ותזהר בתנועות הנפשיות שאבאר. גם בכל עניניה צריכה לנהוג בהנהגת הבריאות כמו שאבאר בזה הפרק. ותשתזהר מלדלג ושלא יקר' לה מכה בבטנה ואם יתחדש בה כאב תרתיח מלטכי ודבש על האש ותאכלנו. ואם תרגישה צער גדול מאד והיא רוצה להפיל תשתה חלב כלבתא במים ודבש או מרה או עצמות תמרים שחוקים שנילושו בשמן זית או תאכל רביא או תשחוק היטב שורש קשואין המרים ותסננם ותשימם במחבת על האש עד שיקפה הכל ותקח ממנו משקל דרהם. או תעשן בצואת חמור שחור או בזבל יונים או תלוש פלפל שחוק עם קטראן ותעשה ממנו גרעינים ותכניסם המעוברת ברחמה ותפיל. ואם אינה רוצה להפיל תחגור השת שלשי על בטנה או היב דלעת התלה עליה. או צואת ארנבת ולא תלד עד שתסירנו. או תלוש קמח שעורים או שעוה עם חלב סוסיא ותרתיחנו על האש ותקשרנו על בטנה בעור של צבי. לאשה שאינה רוצה להתעבר תתלה עליה לב או רגל של ארנבת או מצואתה או לב עכבר או תמשח רחמה בעטרן בשעת ביאה או האיש ערותו ואם יתמיד האיש לעשות זה יהיה עקר וכתב אבוקרט תחבושת מקמח תרמוס שחוק עם פרחי הכרוב אם תכניסהו האשה ברחם ימנע הזרע מהקפיאה ואם תשתה שמן כבש לא תתעבר לעולם. להכיר בשמן הכרה קח השתנה ושימנו בקערה מעץ ותקע בה מחט ויעשה שם מעט אם יעלו השמרים סביבות המחט כעמוד ענן היא הרה מזכר. ואם השמרים לא יעלו רק יעמדו סביב המחט בתחתית הכלי היא הרה מנקבה. ואם השמרים לכל צד אינה הרה אלא חולי. כתב ארסטו כי כשכובד העובר או התחלת תנועתו הוא בצד ימין הוא זכר להיות הצד ההוא חם ולשמאל היא נקבה · או תשרה חתיכת לחם בדם נדותה ותאכילנו לכלב אם יאכלנו תלד זכר. כתב אבוקרט כי המעוברת מנקבה דדה של שמאל עבה משל ימין ואם מזכר הוא להפך גם כשהיא מעוברת מזכר פניה צהובים ומנקבה זעופים. גם אם תטיף מחלבה בכלי של מים ויבקע הוא זכר. ואם יצוף למעלה נקבה. גם הזכר יחליש האשה יותר כי הוא ימשך מדמה. ועוד כי טבע הזכר הוא חוץ מטבעה. אמנם תהיה יותר חמה וקלה לחום הזכר וקלותו ולכן צריכה שימור רב מהמקרים בזכר יותר מבנקבה. אם יקרה למעוברת נפח הרגלים תמרחם בשמן ורדים מעורב בחומץ ותטבלם בחומץ מזוג במים וצריכה המעוברת לזון במזונות המחזקות הנפש כמו התרנגולת והגדיות הקל להתעכל: וכתב גאלינוס כי כל מה שיהיה העובר גדול יצטרך שיעור יותר מהמזון ותשתה על הלוס מעסיסי המגדים המתולים ותתמיד השינה והמשחה והבשמים והמרחץ וישטפו את איבריה בשטיפה קלה במים חמין מתוקין ותסוך בטנה ואחוריה ומקום התורף בסיכה חמה ולחה כגון שמן פשתן שומן אווז ושומן תרנגולת בלא מלח ושמן שקדים מתוקים גם תסוך כל גופה בדברי' מרטיבי' כדי להקל מעליה צער הלידה וכשתגיע עת הלידה הטבעית אשר שער אותה הבורא ית' יקרה למעוברת ההתרה ויתמעט העובר תנועה

יותר חזקה שבתנועות בהכאת מיעוט מזונו כמו שבארתי למעלה ויתרחב הרחם בעבור ההתרה ההיא ובכח הדוחה שבו ידחה הולד ויצא מהשליא. אמנם פעמים יקרה לנשים קושי הלידה ויהיה מסבות רבות או מפני יגון ואבל שקרה למעוברת. או יהיה מפני קטנותה. או מפני צרות מעברי הרחם שלה. או מנשמת הולד שלא יעזור להתנועע בעת יציאתו. או מפני פרק הסתו כי האויר אז קר וקרירותו יעצור דרכי הרחם. או מפני פרק הקיץ שחום האויר יתיך הכח הרגיל לעזור ליציאת העובר. וראוי כשיקרה למעוברת קושי הלידה שתכנס במי' שנתבשלו בהן חולבה או מלבא וזרע פשתן ושעורים קלופים ותדחה יהיה על שני צדדיה וחלציה תמשח יריכה ושפל הגוף בשמנים רכים מרטיבים ומתיכים כמו שמן שומשום או שמן זאנבקי ודומיהם ויעשו לה עטוש בלבונה ותלך בנחת במקו' מורד ומדרון ותשתה כרכם שחוק ומזוג במים או חלב כלבתא או שמן בטנים במי' חמי' או מים חמי' לבדם או מין כרישין ושאריתו תטבול בו צמר לא כובס ותכניסו ברחמ' ותתפוש בין שניה קרן צבי או של עז או אבן המושכת הברזל או אבן שיוצא ממנה הזב. ואם מת ולדה תוך מעיה תשתה חלב כלבתא עם מזון או יציאת החמור או עצירת בצלים או תתעשן בצואת חמור או בגפרית וכתב ארסטו אם תכנים האשה ברחם תרמוסים מרים שחוקים מעורבים בדבש יציל דם הנדות ויוציא העובר. וכן אם תכנים פלפל ברחמה ותתעשן בו ואם הוא חלש ואינו מתנועע תאכל שבלו בלי גרעין ומלאים מלטכי. ואם יצא הולד ונשארה שם השליא תתעשן בעין דג מלוח או בצפרני סוסים או בזבל כלבים או בחרדל. או תשתה חלב אשה שילדה זכר אם הוא זכר או חלב של נקבה אם היא נקבה או שתעשן בדגים מלוחים ואם הוציא הילד ראשו ונחנק תבשל צמר גפן בשמן זית ותכרוך סביב גרונו של הילד ויצא מיד. וכתב גאלינוס כי עיבור ימי האשה הוא תשעה חדשים שלימים מספר ימי הירח שלשים יום והיום כ"ד שעות נמצא מספר הימים רע"א ימים ומספר השעות ששת אלפים ות"ק וארבעה שעות. ותמצא שהזכר יוצא פניו למטה והנקבה פניה למעלה כי זה דרך תשמישו בא. וזה דרך תשמישו בא. גם כי הזכר מגיע במספר שממנו נברא והנקבה מגעת בלא שממנו נבראת שהוא למעלה:

השביל השני בהנהגת הילוד בתחלה

כשיצא הילוד מבטן אמו יחתכו טבורו למעלה כד' אצבעות ואם יתנוהו לתרנגול לאכול מה שיולד אחריו יהיה זכר ואם לתרנגולת תוליד נקבה. ויקשרנו בצמר נקי שהוא פתיל' וישים עליו חתיכה טבולה בשמן ואחר ישוכו הילד בשמנים הקובלים. וכתב גאלינוס נאות למלוח בשרו במלח שחוק או במי מלח לפי שאז הוא עורו רך ואם יגע בו דבר יזיק לו ובזה יתקשה קצת עורו ויחזק גלדו. אמנם תזהר שלא ימלא אפו ופיו ויחתלו גופו בנחת כדי שלא יתעוותו איבריו וירחצוהו בכל יום במים פושרין באויר ממוצע כדי שלא ירעד גופו בצאתו מהמי'. ואת הרחיצה צריכה להיות אחר השינה שאז אין באסטומכא חלב. לפי שברחיצה יתפשט המזון באיבריו ולכן אין ראוי לרחצו כשיש חלב באסטומכתו כדי שלא יתפשט המזון באיבריו בלתי מבושל. וינקו נחיריו תמיד באצבעו' חתוכות הצפרנים דקי' בראש' ועיניו ינקו ויטהרו בדבר רך כמו משי. גם תשים אצבעה הקטן בפי טבעתו כדי שתפתחנו. ומזונו יהיה חלב בלבד עד שתי שנים לפי שהוא דומה למזג העובר והוא המזון שהכין לו הטבע ואם יאכילוהו אז מזון אחר יבואו עליו חליים גדולים לפי שהכח הטבעי שבו אינו חזק כל כך לעכל שום מאכל זולתי החלב לבד וצריך שיבחרו לו מינקת שתהא נערה בינונית מכ"ה שנה עד חמשה ושלשים ותהיה בריאה ואיבריה שלמים מכל מיני תחלואי' וטובת מראה לבנה אדמדמת רחבת הגרון חזקת הצואר ושמנה קצת ולא רזה ולא אשת כסילות ולא כעסנית ולא דואגת לפי שרוע הלב הוא סבה להפסד החלב ולכן צריכה להיות בעלת מדות טובות ולא תהיה רפה מן הלידה ולא רחוקה מימי לידתה אלא שיהא בינה לבינו כשני חדשים ויהיו דדיה קשים וגדולי': אמנ' אם האם יכולה להניקו זהו הטוב והמועיל יותר לולד. לפי שחלב האם הוא דומה ממש למזון הילד כי הוא המזון שהיה ניזון בו ברחם ר"ל הדם שהיה מזונו ברחם שנהפך לחלב כמו שביארתי בנתיב הרביעי ולכן הוא כטבעו וכמזגו ממש. אמנם בתחלת הולדו לא תניק אותו

אמו

אמו עד שיעברו מיום הלידה שמונה או עשרה ימים כי אז יתיישב מזגה ויהיה חלבה ממוצע וטוב. ומזון המינקת יהיה המזון המרבה החלב כגון גבינה מבושלת במים. והעלשים והאורז והדג הרטוב והדברים המתוקים והשמנים ושקדי' והדומה להם מהמאכלי' הרטובים שהם מתעכלין מהרה. וכתב גאלינוס כי לולבי הגפן ועליו מבושלי' בחלב של עזים ירבה החלב וכן אם תשחוק אפר מהדד של פרה ותשרהו ביין שלשה ימים וגם החזרת מרבה החלב אמנם אל תרבה ממנה כי הוא מרבה השינה ותגרו' לנער לישן יותר מדאי. גם אולי תגרו' לו חולי הנכפאה ולכן צריכה להזהר מהמאכלים המרבים שינה כגון מאכלי' עשויי' גם תזהר מהדברי' המלוחי' והחריפים והחמוצי' והתבלין היבשים והכרתי והבצלי' והשומי' והכרפס לפי שכל אלה המאכלי' אינם ראויין לה כלל. גם תזהר מהמשגל כי הוא יעיר דם הנדה וישנה טעם החלב. וטעם החלב הטוב הוא המתוק ויהא לו ריח טוב ומראהו לבן. ואם תרצה לבחינו תשים מעט ממנו על הצפורן אם יהיה נזול במהירות הוא דק ואם יעמוד הוא עב והמובחר הוא הממוצע. ואין להניק לילוד הרבה כי לא יוכל להתעכל ויפסיד אצטומכתו גם אל יניקוהו פחות מהשיעור כדי שלא יכחש אלא ממוצע לפי כח הילד והשיעור שיוכל להתעכל. וצריכה המניקת לעשות לילד תמיד דברים המשמחים ותסיר ממנו הדברים המבכים או ותזמר לו נגונים לשמחו ולהביאו לידי שינה לפי שהשינ' ממוצעת מועלת לו מאוד ובלבד שיהא ראשו במטתו עליון יותר מגופו ויהיה במקו' חשוך. וירגילו לראות האור והכוכבי' ומיני הגוונין כדי שיתחזקו העינים לראות כי האבר כשירגילוהו לעשות פעולתו יתחזק ולכן ירגילוהו גם כן לשמוע ולדבר לפי שהנערים דרכם מחכים המדבר להם כמו שעושה הצפור. וכשיגיע זמן גדלת שניו ימרחו בשר השניים בחמאה או בחלב תרנגולת או תתלה בצוארו שן סוס או שן כלב וימרחו ערפו וגרונו בשמן מירוח טוב ויצאו שניו בלי כאב ואם ישלשל הילוד תאכל המינקת דברים המחזקים הבטן וישימו על בטנו כמון וורד שחוקי' וילושו במעט שמן ומים פושרין. ואם יעצר בטנו תאכל המינקת דברי' דשנים ומתוקי' ותזהר מהחמוצי' ויעשו לילוד פתילה ממלח או מצואת עכברים: וכתב ארסטו אם תשרוף בצים לאפר ותלושו ביין מבושל ותחבשנו בראש הנער יצמיח שער יפה גם יועיל לו לנפילת שער גבות עיניו ולחולי השעול. ואם תתלה על הנער המתפחד הקנקור ירפא. ואם תחתוך הנקב של התרנגולת סביב כמו טבעת לשם התינוק ותתלנו בצוארו ישמר מעה"ר. וכשיגדל מעט ילעיטוהו הדברי' המתוקי' כי ינקה המוח ויעזור לו לצמיחת שיניו ויועיל לכלי הנשימ' וכשיגמל ויוכל לאכול יעשו לו עוגה מקמח סולת ויעשו לו כמין רקיק ויתנוהו בידו כדי שילחכהו ויאכילוהו מאכלי' הקלי' ויעתיקוהו מעט מעט במאכלים ובלבד שיהא מאכלו תמיד חם ורטוב כי זה יגדל גופו לפי שהוא דומה למזגו ולטבעו:

ותמצא שהאדם המעכב לילך מאחר בעלי חיים לפי שיהלם ביציאתו לאויר העולם לצרות הכלי והמקום שיצא ממנו ומה שנצטערה האם ויצא בקושי קולו'. ועוד לגדולת ראשם על זולתם מהבעלי חיים לפי כמותם ולכבדותו מרוב לחות המוח לא יוכלו הקטנים להרימו. ועוד להיות רוב הרכבת המזג שלו מהיסודות הקלים שהם האויר והאש כי בעבור זה הוא גבה הקומה ולרוב קלותה ותכותם אינם חזקי' כאותם שהורכבו מן הכבדים ולכן יתעכבו לילך. ומה שצריך להשגיח על הנער מתחלתו בבריאות גופו ותקון מדותיו. כתב גאלינוס אין ראוי להשקות לנער יין עד עבור עליו עשרים שנה. ובתוך זה הזמן אין ראוי להקיזו ולא לשלשלו ואל ירבה לאכול הפירו' והגבינה והחלב ומאכלי' רעים כדי שלא יתילדו להם אבנים בכליותיהם. ויתמידו להשקותו מזרע אבטיחי' הקלוף מעורב עם סוקר כדי לנקות כלי השתן והמהלכים ואל יתילדו להם האבני'. ואם יקרה נפח באצטומכתם ימשחנה בדבש ויפזר עליו כמון ומלעכי שחוקים ויקשרנו בבגד ולשלשולו תחבוש טבורו בצואת כלב מבושלת ביין. ויתילד לילדים הגרב והאיכול ממה שיש' מן הדם הנפסד הרע ר"ל דם הנדו' שניזון ממנו בבטן אמו. וראוי למשחו בחמאה שנלושה בחמה. ויקרה לנערים הלבה על הגוף והם נקודות כמו נשיכת הפרעושים או גדרי והוא כמין פלפלין ובהתחלתם יקרה להם קדחת חזקה חמה מתפשטת ויהיה עמה כאב באחורי

הגוף וחכוך באף ופחד בשינה וכובד בראש ואדמימות בעינים וקוץ הגוף ואם תשיגהו עד שלא נתגברו עליו המאורעות האלו יקיזוהו או יתנו עליו המוצצות וירבה להוציא הדם ואחרי כן ישקוהו השכאפיר במין הרמונים החמוצים ויתמיד עליו מי השעורים ערב ובקר ותאכילהו עדשים קלופים עשויין במעט חומץ והשתיה הנעשית בסוכר ונבא ושמן שקדי' והירקות הקרות אי זה מהם שתמצא והשקהו עסיסי המגדים החמוצים והאמוצים ובישול התאנים והצמוקים והעדשי' הקלופים וכסהו היטב כדי שתשכב בו תגביר לחלוחית זיעה והטיף בעינו פעמים רבות ביום מי ורד שהושרה בו סימאק או סחיטת חלב הרמונים החמוצים ויגרגר לפיו מים קרים מזוגי' בחומץ כדי שלא יצא מהם בחוטמו ובגרונו ואחר שיצאו ויתבשל החולי השכיבהו על עלי הכלאף ויזרה על יצועו ורד שחוק וכשיתבשו כל צרכם יעלה עליהם קלף מבוער עב כמין צפת מרחהו בשמן חם בצמר גפן פעמים רבות בכל יום וכשיכלו יתמיד המרחץ. ודע שבכל מיני החצבה והגדרי הוא שמראהו כעין צין הבנפסגה הלח ואם תראה שהגדרי והחצב' שמראיה' קשים לצאת ולהתבשל וגם הקדחת והזעף לא סרו ולא קלו והתגבר עמה' כאבי הלב ונדנודו דע שהחול' ימות מאותו חולי ואם ימהר לצאת ולהתבשל וסרה הקדחת והחמימו' ירפא ויצלח. וההפרש אשר בין הגדרי ואל חצבה שהליחה אשר יהיה ממנה אל גדרי היא עבה והליחה שממנה אל חצבה דקה ויבשה וצוו הרופאים שלא להשקות למי שאירע לו אל גדרי הם מבושל שלא תשוב הליחה הרעה ולא יאכל בשר ולא מזון כי אם עדשי' מבושלים בחומץ לבדם או חזרת מבושלת בחומץ ולב קשואין ומלפפונות ומימיהם ומי השעורים או קרא שלוקה היטב או מוח עצמות השורים והצבאים ולפי שהגדרי פעמים ידחה ממנו לעין ויהיה סבה להפסד העין ראוי להטיף בו מי ורדים כמו שביארתי:

השביל השלישי בהנהגת האכילה. דע כי אין לנפש הצומחת בכל צמח ובכל חי מעמד כי אם במאכל ואם יחסר להם מאכל תפסד ותשמד הנפש מהם ותאבד ובהשמר הנפש ישמרו ובאבדה יאבדו ובעמדה יעמודו כי לא יוכלו לעמוד בלי מאכל מפני שימוש יסודם ותנתק יום יום גויתם ימי עודם וכה תמס הגויה אם בזיעה אם במימי רגלים והנשאר יצא מן המעי' ולפי שיחסר מהגויה דבר יום ביומו יוסיף עליה המאכל להעמידו ולהקימו. וכתב גאלינוס צריך האדם קודם אכילתו שלא ייגע הרבה כי זה יחליש כחות הגוף והעצבים וייבש רטיבות האיברי' אלא ייגע מעט כדי שיתחממו מעיו ואיבריו ובזה יחזקו האיברי' וימסו הליחו' אשר בהם ויזוב ויתחזק החום התולדי ויעזור לטחון המאכל ולהוריד השמרים מן הבטן אל המעים ויתפשט הגוף ויתחזק. ואני אומר כי בתורתנו הקדוש' נראה לנו זה באמרו בזעת אפך תאכל לחם ר"ל כי בזיעת הגוף ייטב אכילת הלחם כמו שבארתי וכדי לבאר עניני האכילה בבאור אחלק השביל הזה לארבעה חלקים:

החלק הראשון בעת האכילה:

החלק השני במהות המאכל:

החלק השלישי בסדר האכילה:

החלק הרביעי בכמות המאכל:

החלק הראשון בעת האכילה כתב ארסטו יש אנשים סכלים ששמים עת אכילתם שעה ידועה כשעת התפלה ואף על פי שלא יצא המזון הא' מהאצטומכא וכמה הסכילו עשה. וכתב גאלינוס יש מי שאוכל פעמי' ושלש ביום וזה יזיק לבעלי הגויות הבריאות. ויש מי שאינו אוכל כי אם פעם אחת ביום וזה יזיק לגויות היבשות. והטוב והממוצע לכל אדם הוא לאכול ג' פעמים בב' ימים. והטעם הוא לפי שהעיכול יהיה נשלם בשש עשר שעות וכשיאכל שלשה פעמי' בשני ימים יעברו בין אכיל' לאכיל' ששה עשר שעות ואז נשלם כבר המאכל הראשון ויצא מהאצטומכא ותהיה נקייה ויתאוה לאכילה וכתב אבוקראט לא ניתן שעה ידועה לאכיל' אלא המשכיל לא יאכל אלא כשירעב והעני כשיש לו:

החלק השני במהות המאכל. כתב אפלאטון השמירה שתים כללית ופרטית. ואמנם הכללית שלא יאכל אלא בתאוה והפרטית שיעיין היסוד הגובר עליו ויעמוד כנגדו בהפכו אמנם אם מזגו טוב יאכל הדבר הנאות למזגו ר"ל אם מזגו חם יאכל דברים חמים. ואם הוא קר יאכל דברים הקרים. כי האדם יקרה לו מקרים מחלאי' משונים מה שלא יקרה לזולתו להיותו

להיותו מחומר קל ויתפעל וישתנה יותר במהרה ויקבל שנוי האויר ועפושו וחום מקרי או קור מקרי או מחלוף התנועות שהם חמים או קרים. כתב בן רשד צריך האדם להזהר מהמאכלים שהם גסים ועבים כגון כל מיני קטניות ובשר העז והבקר והגבינה הישנה לפי שסותמין שבילי העורקים ובזה יתילדו בגוף מותרים וחליים רעים. ויש מאכלים בהם חדים ורעים כגון השומים והבצלים והחרדל שהם שורפין הדם ומולידים המרה הירוקה. וצריך האדם לשנות מאכלו לפי הזמן. ר"ל שיאכל בקיץ הדברים הקרים והרטובים והמאכל החמוץ כדי לנצח חום האויר. ובזמן הקור ינהוג הפך זה המנהג. ר"ל שיאכל בו המאכלים החמים לנצח קרירות האויר וכן בד' התקופות שביארתי בהקדמת הנתיב הרביעי וזה שבתקופת ניסן יועיל בו כל דבר ישר כמו התרנגולים הקטנים וביצים המבושלים במים והחזרת והכרבה וחלב העזים והזמן ההוא זמן ההקזה. ובתקופת תמוז יאכל דבר קר כמו בשר העגלים בחומץ והדלועים ומהפירות התפוחים החמוצים והאגסים והרמונים החמוצים ויזהר מהתבלין ומהמלוח ומההקזה ומהמרחץ. ובתקופת תשרי יאכל כל דבר חם ולא כמו הענבים המתוקים והיין הרקח הישן ותרחיק כל מה שיולד המרה השחורה ומכל מאכל קר ויבש. ובתקופת טבת יאכל המאכלים החמין כמו כבש בן שנתו וכללי והתבלין והתאנים והאגוזים והיין הזך האדום וגוזלי היונים. ויזהר תמיד מהמאכלים שמעלים עשן לראש כי ימלא המוח ממותרות ויזלו כטל אל הריאה ושביל חלליהם ויבא לידי ספחת :

החלק השלישי בסדר האכילה. בזה נחלק ארסטו וגאלינוס. ארסטו כתב שצריך האדם להקדים המאכל שהוא מתעכל המאכל הדק והקל ויאחר מה שהוא עוצר וכמו כן יאחר המאכל העבה והכבד לפי שהמזון הדק והקל יתעכל מהרה ואם יקדים הכבד והעבה ויאחר הקל והדק יתעכל מהרה הקל והדק ולא יהיה לו דרך לירד כי הכבד והעבה שהוא תחתיו הוא קשה להתעכל ולכן יציף הדק והקל ההוא על העב ויתפש ויפסיד המאכל שתחתיו ולזה הסכים הר"מ במז"ל. אמנם גאלינוס כתב שיקדים האד' הכבד והעבה מן הקל והדק לפי שחמימות האצטומכא הוא בתחתית' ושם הוא חוזק העיכול ולכן אם יקדים לאכול המאכל הכבד והעבה ויהיה בתחתית האצטומכא שהוא קר מפני הגידים שבו לכן לא ימהר כל כך להתעכל. וכיון שהוא מחלוקת בין אלה החכמי' ראוי למי שרוצה לשמור בריאתו לצאת ידי שניהם ויעשה כמו שאבאר בחלק הרביעי שלא יאכל כי אם מאכל אחד לבד ושיהא דק וממהר להתעכל. כתב גאלינוס אכילת החבושים צלוים אחרי המזון מסיר העלה ומשמח :

החלק הרביעי בכמו' המאכל. כתב אבוקרט העמדת הבריאות היא השמירה מהשובע כי השובע הוא סבת רוע העיכול ואלו היה האדם מנהיג עצמו בכמות המאכל כמו שמנהיג לבהמתו היה ניצול מחלאים רעים. כי לא תמצא אדם שיתן מספוא עד שישבע אותו כפי מה שתוכל לסבול לבד אבל כשהוא אוכל אינו עושה כן. וכתב בן סינא צריך האדם למעט מכמו' מאכלו בזמן החום לפי שאז הוא העיכול בו חלש להחלשות חום הטבעי שבגוף לפי שחום האויר מוסף אליו החום הטבעי מהגוף אבל בזמן הקור יוכל להרבות קצת בכמות מאכלו לפי שהחום הטבעי שבו בורח משטח הגוף מחמת הקור כי כל דבר יברח מהפכו ואז יהיה חום הטבעי חזק בגוף ולכן יתחזק בו העיכול. וכתב אריסטו יש אנשים סכלים שעושין עצמן כבהמ' המעל' גרה כי ממלאי' אצטומכתם עד שישוב המאכל לפיהם וכמה חלאים רעים מביאים לגופם בזה לפי שהאצטומכא כשיש בה מאכל יותר מדאי נתייגע הרבה לעכל המאכל ההוא עד שתהיה מכובד המאכל כמו בגד בלוי ותחלש. ולכן לא תוכל לעכל כי אם עכול רע וכשתעכל האצטומכא עכול רע יתחייב בהכרח שיהיה העיכול השני שהוא בכבד עיכול רע. וכמו כן עיכולו השלישי שהוא באברים יהא עיכול רע. וזה יהיה סבה לכל מיני התחלואים. ואחר שהדבר כן צריך האדם לשער אכילתו כדי חייו וזה יספיק לו לשמור בריאותו ולכן אין לאכול שני מיני מאכל זה אחר זה. לפי שהתאוה מתאוה לכל מין ומין ויהיה סבה שירבה בשיעור המאכל. אבל כשיאכל מין אחד לבד תשקוט התאוה ולא ירבה בשיעור האכיל'. וכשיעשה זה אזי לא יהיה רוע

עיכול. אמר גאלינוס כי בריאות העיכול לבד יוליד הליחה הטובה ואפילו ממזונות רעים. אבל רוע העיכול יוליד ליחה רעה ואפי' ממזונו' טובים. אלא יותר יזיק רבוי אכילת דבר טוב ממה שיזיק אכילת המועט מדבר רע. ולפי זה הכל דבר שיקשה עיכולו בעוד שהוא מתאחר באצטומכא יעלה ממנו קיטורי הבישול למוח ויתמלא ממנו המוח ויכבד ויחלש. וכתב גאלינוס כי כמות מאכל הנערי' צריך להיות יותר מכמו' מאכל שאר בני אדם לרוב החמימות שבהם ועוד לפי שאז גדלים איבריהם ואחריה' הבחורי' ואחריהם הממוצעים שאינם לא בחורים ולא זקנים. ומה שהן צריכין פחות מהמזון הם הזקנים לפי שהחמימות בהם מועט ולכן יהיה העיכול בהם רע. כתב אבוקרט שהמגדנו' מה שיש בו מהם קבוץ במיצוע לא בתגבורת כמו הרמונים המתוקים גם החמוצים מאילתם אחר אכילה מועיל למי שהמאכל נפסד באצטומכתו ומעופש מלמעלה עיפוש הדומה לריח ביצים מעופשים או עיפוש שהוא ריחו דומה לריח השמן. אבל מי שנפסד מאכלו באצטומכא ומתעפש מלמעלה עיפוש חמוץ אין לו לטעום רמונים חמוצים אלא המתוקים לבד והעמוקים אהובי הכבד כי ישמינו אותו ובבריאות הכבד בריאותנו וראוי לאכלם בסוף האכילה לפי שהם עוצרים ולכן יגברו פה האצטומכא על המאכל ויתעכל מהרה:

השביל הרביעי בהנהגת השתיה. השביל הזה נחלק לשני חלקים:

החלק הראשון בשתיית היין:

החלק השני בשתיית המים:

החלק הראשון

בשתיית היין. היין הוא מגדל החום הטבעי ומטיב העיכול ומחזקו לפי שהוא עובר במהירות אל הכבד ומעביר המזון אל העורקים ומוציא המותרו' בזיעה ובשתן ויזונו בו האיברי' במהרה וישמין הגוף ויתיר נפיחת הבטן ויגרש הרוחות והליחות. ואמר החכם היין צרי הגוף ומבטל היגונות ומשמח הלב ומסעדו ומטיב מראה הפנים ושומר הבריאות עד שלא יוכל להשיג כל אלה הפעולות בלתו. ואמר רופא האנס כי היין רפואה חזקה לנאנקים ולנאנחים ולמתפחדים ולחושקים. וכל זה הוא כששותים ממנו מעט אבל המרבה בשתייתו יכבה חום הטבעי כאשר תכבה האש כשתשים בה עצים הרבה ויפסיד המוח והמחשבה לפי שמרוב חמימותו מעלה עשנים ואדים עבים וגסים בלתי מבושלים אל המוח ומחשיכין אור השכל כמו שמחשיך השמש אור העינים ומפסיד מזג הכבד ותחליש העצבים ומתילדים ממנו הרעש וימשוך הפלג והיתרון והבהלה והדנמה והמרה השחורה. וכתב גאלינוס כי השכרו' נולד מהעשן גם כן בעלותו אל המוח ימלא הגידי' אשר בקרב המוח עשן מחשיך העינים ואור השכל שהכין עליו ענני ויכסהו כמו שהענן מכסה השמש כן העשן ההוא מכסה המחשבה ומאור הדעת ולכן נחלשים כל האיברים ומתרככים כי נחלש חמימות היסודות והכבד ויתעורר כל מיני חולי השתוק והפילוג והחלדה ורעישת הידים ויוכה הגידים פתע פתאום וכ"ש אם ירגילהו מי שטבעו חם. ואין ראוי לשתות היין קודם אכילה בעת הלוס לפי שאז יזיק לעצבים ויחליש האברים. ולא בשעת הרעבון ולא ביציאתו מהמרחץ ולא לאחר הבעיל' והיגיעה. ולא ישתה בתוך האכילה כי אם מעט לשרות המאכל אבל לא הרבה כי יציף המאכל על פי האצטומכא ולא יניחנו לירד לעמקה שהוא המקום החם כמו שכתבתי למעלה ואל ישתהו על מאכל חריף ולא תכף להמאכל מיד אלא לאחר שיתחיל להתעכל. ויש שני מיני יין שחור ולבן השחור יזונו בו האיברים יותר ומשמין הגוף. אמנם יוליד דם שחור ועב וסתים בשבילים ואם הוא ישן יאות לבעלי המזג הקר. והיין הלבן הוא נאות למי שמזגו חם ומנקה העורקים. ובפרק הב' אבאר יותר טבע היין. והמזוג במים מועיל למי שיש לו כאב ראש חזק או לשכור אמנם יוליד נפח בבטן:

החלק השני

בשתיית המים מאדימים המראה כי ימנע עפוש הדם מהגידים שנאחזין המזון דק ומעבירין אותו בעורקי' וממהרי' להוציא הפסולת מהגוף. גם הם שומרי' הרטיבות העיקרית בגוף וימנעו התלהבות האצטומכא והלב ומבשלים המזון כי לולי המים ישרף המזון בגוף ולא יתבשל. והראיה על זה שהאד' ימלא כשהמזון מתבשל ומי שאינו מרוה לתאותו ומקצר משיעורו משתיית המים ייבש גופו ויחלש ראותו ויתמהר התמוטטות

גופו

גופו. וגם המרבה בשתייתו יותר משיעורו גורם שירפה גופו ויקררו הטלבי' ויורידם לעצמו השכח' ושאר החלאים הקרים וכ"ש לבעלי המזג הקר. ולכן החופש הליחות באצטומכא או בכבד או בעלב יזיק מהמים הקרים. אמנם המרגיש להט ולהבה באצטומכא נאות לו לשתותם על הלחם. אבל אחר אין לו לשתות המים על הלחם כי יקרר האצטומכא. וגם לא ישתותם בתוך האכילה כי יפרידו בין האצטומכא והמאכל ויצוף ולא יתעכל מהרה. גם אין ראוי לשתותם קודם אכילה כי מולידין חלאים קשים. ושתותם תוך הסעודה נזקם למט' מן הקוד' אבל מזיקי' בבשול המאכל גם לא יקחם תכף לאכילה עד שיתחיל המאכל להתעכל גם אין צריך לשתותה ביציאתו מהמרחץ ולא אחר הזיעה מן היגיעה והרילה. וכן אל ישתה אותם בלילה אלא מעט. וכתב גאלינוס זיקון המים היא שירתיח אותם מעט בקדרה חדשה לטובה. והר"מ במז"ל כתב שירתיחם הרב' ואז ישי' בהם מעט מלעכי ויניח' להתקרר ואז יהיו המים טובים בתכלית ויחזקו האיברים הפנימיים ויתקנו האצטומכא וכ"ש לבעלי המזג הקר. ובפרק השני אבאר טבע המים בביאור. ופעמים יקרה בתאות השתייה ביטול ויהיה מאחד מג' פני' והוא אם מחמת שיש באצטומכא לחות רב. ואז טוב להריק הליחה ההיא בקיאה או בשלשול. ויקח מן המאכלים והמשקים והרפואות מה שבהם כח לנגב אותם הליחות הרעות ולתקן איכותם או יהיה מקור גובר על האצטומכא ואז ראוי לחממה ברפואות חמות ומרקחות מבושמים ומזוגות חמים. או יהיה מפני ביטול הכח המרגיש אשר באצטומכא ויהיה זה אות רע על המיתה:

השביל החמישי בהנהגת היגיעה וההשקט. כמו שהיגיעה והתנועה מועלת קוד' האכילה כאשר ביארתי למעלה כן ההשקט והמנוחה מועלת אחר האכילה. אמנם גאלינוס כתב מיד תכף אחר האכיל' ראוי לאד' להתנועע מעט כשיעור שיתישב המאכל בתחתית האצטומכא ואחרי כן ישקוט וינוח כדי שלא יצא המאכל מהאצטומכא בלתי מעוכל ואחרי שינוח שעה גדולה אז ילך וינע עצמו מעט כי המרגיל עצמו תמיד בהשקט ובמנוחה ובעזיבת היגיעה יזיק לו הרבה לפי שממית החום הטבעי ומכבה אותו ומקבץ המותרות בגוף ונעכב עיכול המאכל לפי שהחלקים כשישארו בגוף ולא יצאו לא תתעורר התאוה לאכול ויתקרר הגוף אמנם מי שהוא כחוש אין צריך להתייגע לפי שיוסיף בהתכת גופו וכל אדם אין לו להתיגע בזמן החום כי אם מעט מזער לפי שאז מרוב החמימות האויר יוסן באדם רוב ליחות בזיעה מוצאת מגופו ומיבשת רטיבתו. אבל בזמן הסתיו צריך להתיגע יותר. לפי שבאותו הזמן לרוב קרירות האויר הכוח החום הטבעי שקוע בתוך הגוף יברח משפטו ולכן יתקרר הגוף ולכן נאות לו להתייגע כדי לחממו:

השביל הששי בהנהגת השינה. ראוי לבאר תחל' מהו הגור' השינה ומה תועלת'. כתב אריסטו השינה תבא בסבת הקור והלחות. ולכן הדברים הקרים ולחי' גורמין השינה כמו החזרת וחולתה. והדברי' הגורמין היקיצה הם הדברים החמים והיבשים. גם לזה נמצא הלילה שהוא זמן קר ולח הוא עת השינה הטבעי לאדם. ועל כן גזרו הרופאים כי השינה אינה טובה ביום. לפי שהיא יוצאה מהקש הטבעי. ועוד כי נמצא בבקר בעת עלות השחר שהוא קר יותר מכל שעות הלילה מפני שהשמש שהוא הפכו מתחיל לעלות ואז מתחזק הקור יותר לעמוד כנגדו כמשפט ב' הפכים ומפני זה ירד הטל בבקר כי אז יתקרר ויקפיא ובזמן ההוא ישן האדם יותר ותערב לו שנתו מכל הלילה. א"כ יורה שהשינה הוא בסבת הקור והלחות. וזה בעבור שהשינה והמנוחה מלהלחין כמו שהיקיצה והתנועה מיבשין ולכן כשהטבע יתכוין לשינה יאסוף החום אליו בעומק הלב והוא החום היסודי כי בורח מן הליחות לפי שהיא הפכו ונכנס בעומק הלב שהוא שר האיברי' לשמרו ולחזקו כמו שיקרה לאנשי הצבא כשיבא עליהם דבר רע במלחמה או פגע במקרה ישובו אל השר לשמרם ואז ירפה הגוף ויתקרר מאשר נראה שיתכסה האדם כשישן ואפילו בקיץ. ואבוקרט כתב כי הדבר הגורם שינה הוא העשן היוצא מהאצטומכא בבשול המזון שהוא הולך אל הלב וחום הלב מעלהו אל הראש ושם יגיע לתכלית עלייתו ויתעבה וירד לאיברי החושים ומבטל הרגשותם כי הוא יסגור מבלעי

החום

החום הטבעי בעורקים ובעצבים ויסתום דרכי המקורות שהם דרך ושביל לרוח החיה ודוחה משם החו' הטבעי ורוח החי' שהוא סבת הרגשתו ובהעדר ההרגשה אזי תהיה השינה. והמופת בזה שהעשן העולה אל הראש הוא סבת השינה. כי כל מזון גם בטבעו. ומזון עבה מכביד את הראש ומביא השינה כמו היין החזק חי ודומיה' גם היגיעה גורמת השינה כי היא תבשל המזון ותעכלו קודם זמנו ויעלה העשן פתאום מהר. ואם בעת היגיעה יהיה הגוף רעב וצמא ולא ימצא חום הטבעי דבר להוציא מזון לאיברים להחליף מה שיותך מהם אזי יתיך מן הגוף עצמו וכשיתגבר החום הטבעי להתיך בגופו יעלה על הראש עשן הדבר הניתך ממנו ויגרום השינה ומזה ידל גופם וירזה וזו היא גם כן סבת השינה בקצת החולים כי הקדחת סבתה חום מקרי נכנס לגוף ומתפשט בליחות ומוציא החום הטבעי ממנו ברבו' החום ההוא שיתגבר ויוציא לחותו ממנו ויעלה עשן הלחות ההוא אל הראש. גם נמצא בילדים ישינים הרבה מאד יותר מהגדולי' מפני שמאכלם שהוא החלב הוא דק ומבושל היטב ועולה פתאום אל ראשם עם עשן חום הטבעי הגובר בהם. והראיה שמזון היונקים עולה מהר אל ראשם מה שנראה לעין שכח המגדל יפעול לגדל ראשם בשיעור גדול יותר משאר האיברים. ומפני הטעם הזה עצמו יקרה שקצתם ישנים יותר מקצתם לפי שמקורותיהם צרים ודקי' והעשן עולה מעט מעט ומדי עלותו מביא להם השינה ואשר מקורותיהם רחבים הדבר בהפך והננסים הם גם כן אוהבים לנום מפני גודל ראשם ומוחם שהמוח הגדול מקרר יותר העשן ממוח קטן ובינוני. ובעלי המרה השחורה אינם ישנים כי אם מעט לפי שהם קרים ויבשים ולכן לא יעלה עשן גדול ממאכלם ואול' בשינה נמצא בה תועלת להעמיד הבריאות ולעכל המאכל. כי עם רדת החו' הטבעי בעומק הגוף יחזרו הכחות הנפשיות לתוכו ולכן יעברו פעולותיו בד' הכחות בהם המושכת והמחזקת והמעכלת והדוחה ואז יתחזק העיכול ובהקיצה יתלבשו הכחות הד' ברצותם החום יוצא לשטח הגוף ואז יחזקו החושים. ועוד יש תועלת בשינה לפי שבהקיצה יתנועע האדם תנועות יגיעה ועייפות ויצטרך שינוח בעת מן העתים כדי שיתענג ויהיה לו מנוחה ולא תכבד עליו אחרי כן היגיעה וע"כ היתה השינה צורך גדול לכל הצלמים כי לולי השינה היו נפסדות ההרגשות מרוב השתמש' בם. וכשיפסדו ההרגשות יפסדו החיים מאשר נראה שאותם שאינם יכולין לישן יהיו פניהם ירוקין. ויתקלקלו פעולותיהם והרגשותיהם ולכן ראוי להשתדל בדברי' שיביאו להם השינה. והוא שימשח פניו ידיו ורגליו במיץ אפיון וכזברתא. או ישתה זרע הזרת שחוקה ומבושלת במים חמים או יתלה בצוארו שן של שועל מת או ישימו תחת מראשותיו בלתי ידיעתו קרן עז או יקחו עפר מראשותיו של מת ויקשרוהו בסמרטוט וישימוהו תחת מראשותיו בלי ידיעתו ויישן. ואם תשים על שיניו משעוה אזן כלב לא יעיר ואם תשבור ביצה תוך פיו ייקץ ואם תשים שן סוס או אחד מצלעותיו תחת מראשותיו המנשה נשימות גדולות תוך שנתו לא ישנה כן יותר כל זמן שיהא תחת מראשותיו אם שמת אותו בלא ידיעתו:

ואמנם כאשר ינוח רוח החיים בשינה. הנפש היא עומדת בכח הדמיון להרהר ענינים וכן החלומות ושתחזק או הכח הדמיונית לשתי סבות. האחת לפי שניטרה מקשר הכח המחשבות ויצאה משלטונה וחולשת זו הכח המחשבות בחולה ובר"א. והחזק הכח הדמיונית הוא הגורם להם שתתחזק פעולת הדמיונים ותחזור ותנענע מה שהיתה בעבורה מתנענעת והוא ההרגש המשותף. והסבה האחרת לפי שהטבע כשישמש לכח אחד מן הכחות יחלש לשמש האחרות וכשישבות פועל כח אחד יתחזק כח האחר ותשמר הכח הנשבת בעזר זו המתנענע והיתה הנפש נשברה בעת השינה ונמתה אל ההרגש הפנימי לפיכך נתחייב שתתחזק הכח הדמיונית באותו עת ולכן מדמה אז דמיונות והם החלומות כי היא עושה בשינה בהפך ממה שתעשה בקיצה. כי בקיצה תנענע אלה המורגשות שמבחוץ אל ההרגש המשותף לזאת הכח הדמיונית. אבל בשינה בהפך מזה תעשה ר"ל כי התחלה תהא מהכח הדמיונית במה שעלה לה מצורת הענין שלקחתו מבחוץ או מהכח הזכרנית ואז תחזור ותנענע ההרגש המשותף כחפצו הם רעים ייראה לאיש להשיג המורגשות ולכן ירגיש כאלו

הוא

הוא רואה ושומע ומריח וטועם וממשש ואף על פי שאין לה המורגשות נמצאות מבחוץ לפי שהעניני' כבר נעשו בכלי ההרגשי'. ואין הפרש בין שהיו אלה הענינים מבחוץ בין מבפנים:

ונמצא מקצת בני אדם בעת השינה שיקומו ממטתם וילכו בבית או בחוץ ויקחו זיינם ממקומם המיוחד להם ויעשו פעולתם. ולזה נמצאו שתי סבות. האחת היא מה שבארתי כי מפני חוזק כח הדמיון שנתחזק בעת הרגשת החושים הפעולות ואשר אותם אצלו בפנימיותן או שדימה אותם בכח הדמיון בעת היקיצה בלא הרגש חיצון אך בפנימי כי הדברים שאדם מתאוה ביותר וחושק בהם מדמה אותן בדמיונו כמו שהרגיש ואחרי כן בעת השינה מדמה אותן. והסבה השנית היא מפני אדים זרים עלו אל ראשו והביאוהו לקצת טירוף הדעת ואלו היה ער היה מטורף מכל וכל. וכל מי שמזגו קר ויבש עצמותיו נודקים יותר בעבור קיום הכח הדמיונית בו יותר ומיעוט תנועתם לפיכך יתחזקו בו הדברים יותר. וגם מפני שזה הטירוף השחור יערה ממנו הבלים יותר:

וראיית הקרי בחלום הוא לכח המדמה שמתחזק בשינה כמו שבארתי ויהי' זה לאחד משתי סבות. האחת לפי שהרהר ראה בהקיץ אשה שהרהר בה ומהתאוה שנתאוה ממנה כח המדמה מצייר אותה בשינה כאילו היא שוכבת אצלו מכח החשק ולכן יוצא הזרע הוא. או יהיה לשפע המותר ולפי שנתרבה ברתיחתה בתוך השינה ידחהו הטבע ויוציאהו לחוץ שאם היה נשאר בגופו היה מזיקו כאשר יזיקו שאר המותרות כשיתקבצו בגוף וכאשר ידחם הטבע כן דוחה זה המותר. ואם ישאל שואל ויאמר מדוע נראה כאשר יחלום באדם שוכב עם אשה שיצא ממנו שכבת זרע בעל כרחו. ואם יחלום שמסיך רגליו לא יצא ממנו השתן עם היות שהשתן רב מאד מן הזרע ויותר חדוד ממנו במוצאו קרוב. נשוב ונאמר ידוע הוא כי טבע כל אדם מנהיג את עצמו בהקיץ ובהרדם כי אפילו כשישן האדם אמנם הטבע הוא שומר כל הגוף לבלתי יצא דבר מנקביו כי אם ברצונו וכאשר יחלום החולם ששוכב עם אשה אזי כל האיברי' רוצים להוציא הזרע לרוב הנאתן ברצון הטבע והתאוה תמשכנו כגיד שהכל האיברים וכל שכן לדעת האומר שהזרע מושך בכלים כי שם יתילד אבל השתן אין הנאה לכל האיברים ביציאתו ולכן מונעו הטבע מלצאת. אמנם העוללים שטבעם חלוש ואין בהם יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה:

הנה ביארתי מה הוא הגור' השינה ותועלתה ונמשכתי לבאר מה גורם החלומות.

והנה אחזור לענייננו ולבאר הנהגת בריאות השינה. ראוי לאדם ליזהר שלא יישן כשהוא רעב. לפי שיעלה למוח עשן מהליאה והחלאיה שבגוף. כי החום הטבעי הנכנס למקורו בשינה כשלא ימצא מזון יפעול בליחה ובחלאים ויתילד ממנו עשן נפסד שיזיק למוח. גם לא יישן תכף אחר האכילה מיד כי אז ימלא המוח מעשנים. אלא ישהה בין האכילה והשינה הג' שעות כי אז ירד המאכל מפי האסטומכא לתוכה וסר ממנו כפהו ועביו והשינה תעזור על העיכול ויתבשל מה שנשאר ממותרות האסטומכא והטבע ישער השינה מה שיצטרך ממנה לגוף כשהוא בטובה שבתכונות. ואל יישן האדם במקום שהוא חם ביותר כדי שלא תרבה זיעת גופו. ולא במקומות הקרים ביותר כדי שלא יפלו הגוף אלא יישן במקום ממוצע. ויהיו מראשותיו גבוהים כדי שיתמעט עלוי הראש מהעשנים. וכתב בן סינא שיתח' ליישן על ימין ואחרי כן יהא נעתק על השמאל אמנם בן רשד כתב שיישן תחלה על צד שמאל כדי שיהא הכבד שהוא בצד ימין על האסטומכא ויחום אותה בחמימותו וימהר עכול המאכל ואם יישן על בטנו יוסיף גם כן בעיכול מפני שיכנס מן החום היסודי ויכלה אותו מהרה ויתעכל. ואמנם הישן על ערפו היא שינה רעה מוכנת לחלאים רבים. גם אין לו ליספק מצדו אל צדו כי אז יתאחר העיכול ויוליד הנפח והרוחות. והשינה ביום מזקת כי היא סבה להוליד חלאים הרעים בגוף וירפה העצבים ויוריש הטחול והמורסות ויחליש תאות האכילה ויביא הטבע לידי עצלה. ומי שהרגיל בה אין ראוי להרחיק' פתאום בלא מדרגה. אמנם השינה הטבעי הוא שינת הלילה שבה ינוחו החושים וירטב הגוף ויגדל חמימותו ויחזקו כחותיו לעשות פעולותיהם כראוי. ומה גם היא מועילה לזקנים כי ישמור בהם הלחות. אמנם רבוי השינה מזקת לפי

שתמלא

שתמלא הראש מחלאים ומחלשת הגוף ומרפה אותו ומקררת אותו כי מכבה חום הטבעי ומרבה הליחות ויותר לגופות הבריאים. וכמו כן רבוי הרחצה מיבשת רטיבות הגוף והמוח עד שיתפגע האדם ומרבה החמימות ומפסדת מראה הפנים כי היא מבערת השחור ומגברת המרה האדומה ויותר לגופות היבשות. אמנם הרחצה הממוצעת כשיעור הראוי מועילה לגוף מאד ומנקה אותו מהמותרות. ותמצא הדאגה היא גורמת השינ'. לפי שהוא מחשב' שמחשב על מה שעבר בענין שנפחדו ממנו והעצב הוא גור' נדוד השינה לפי שאין בו מחשבה אך הוא בממון הלב על מה שיפחד ממה שיהי' עליו להבא והוא מבקש במה שימלט ממנו ולכן תדד שנתו מעיניו:

השביל השביעי בהנהגת הרחיצה

ת"ר עורבוביתא דרישא מייתי לידי עוירא. דמאני מייתי לידי שעמומיתא. דגופא מייתי שיחנא. פירוש המניח שער ראשו להתערבב ואינו רוחצו ולא סורקו במסרק מכהים מאור עיניו. ומי שאינו מכבס בגדיו יבא לידי שעמום. ומי שאינו רוחץ גופו יבא לידי שחין שיולד בגופו. וזה לפי שהמרחץ יתיך הליחות ויעדן הגוף וירטיבו ויאמצו האיברים כי הוא מנקה הזיעה שהוא מותר העיכול השני שהוא בהם ויבקיע המכאובות וירכך השער ויסיר הרוחות ואולי טוב הגידים וטהר על העיכול ופותח מקורות השער ומנקה הזוהמא הנדבקת בהם ולכן הוא דוחה קצת מהתחלואים. ותואר הרחיצה במרחץ הוא. כן מאלה ייגע בהליכה או בעסק כדי שיהיו נתכין הליחות אשר בו ואז יכנס למרחץ. וכתב ארסטו כי הבית הראשון מקרר ומלחלח והשני מחמם ומרטיב. והשלישי מחמם ומיבש. וקודם שירחץ גופו יזיע תחלה וינקה הזיע בבגד פשתן ואחר כן ישפשף כל גופו בבת אחת וזה יתיך המותרות מהגוף בשוה ואז ירחץ גופו במים חמין קצת ואחרי כן יחסר מחמימות מעט מעט עד שיהיו המים באחרונה פושרין כמו שהוחמו בשמש. ואם ירחץ גופו במים חמים הרבה יכחישנו ויחלישנו לפי שבחום המרחץ יפתחו נקבי הגוף וסתימותיו ותצא מהם הזיעה וחום הגוף ולכן ראוי לשפוך עליו לאחר הרחיצה מים קרים קצת כדי שיסגרו ויסתמו הנקבים ההם ולא יצאו מחום הגוף יותר ויתחזק. ולכן אחז"ל רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו למים. וכל זה אינו כי אם בגוף אבל הראש אם ירחוץ אותו במים פושרין יקרר המוח והעצבים כלם לפי שהוא התחלתם וירפהו ויעצור בו המותרות ויחליש התנועות והחושים כלם. ולכן צריך האדם ליזהר הרבה בזה וירחוץ ראשו במים חמין שהם בתכלית החמימות עד שיהא נכוה בהם עור הראש ואז יתחזק העור והחושים כלם וייטיב בו פעולותיו וידחה המותרות. ואחר הרחיצה ימרח גופו בשמנים וימשוח איבריו כלם בנחת ואל יתעכב במרחץ הרבה כי יתיך החום הטבעי וירפה הגוף וישפוך המותרות על האיברי' בקלות וכל שכן לגופים החלשים ויזיק בעצבי' ויעביר תאות המזון ויחליש כח התשמיש. ובצאתו יכסה ראשו היטב שאם יתקרר יבא לידי שעול ויזול מהראש אל הריאה מהרה ויתמלא הלב' פתאו' לרוב הצלע הנוזל מחליפות המקבל ויחלש כח הדוחה מלהוציא השעול ואולי יחזק האדם אמנ' אחר שיתקרר ישרקנו במסרק ובזה יצאו הקיטורים ויחזק ראות העינים. וכתב גאלינוס אין לך דבר יותר נאות בהפלגה להתיך החלקים הרעים כמו השינה תיכף אחר המרחץ לאחר שנתקרר קצת החמימות המרחץ. וכתב הר"ם במז"ל כי כשידע זה לא היה נכנס למרחץ אלא בערב שמש כדי שיישן ביציאתו משם שינת הלילה שהיא שינה טבעית. אמנם השינה במרחץ מזקת מאד. ויזהר האדם ביציאתו מהמרחץ מלשתות מים קרים כי יעברו באיברי' הראשים ויקררו אותם ויתילד מזה השרפה. וכתב ארסטו אין לאד' להתמיד כניסת המרחץ כי בזה יתעפשו החלטים אלא בזמן הקיץ יכנס למרחץ לאחר בשי' יום ובזמן החורף לאחר חדש:

השביל השמיני בהנהגת המשגל

דע כי מין האדם לתוקף החום שבו אין לו זמן מיוחד יתעורר החום בהם ויתחברו. ואולם הנערים יען כי מקורותם קצרות ומלאות לחות וחומם אינו שלם גם אז לכן אין להם זרע וכשיגדלו שחומ' יתרבה וגדל' יותר ומקורותיה' נרחבים אז יוליד להם טבע הזרע והוא הנותר שהכין הטבע לדמותו כשאר המותרות ולכן יניע התולדה לגורשו לחוץ ואם יתקבץ בגופם

ונזק להם ולכן צריכים למשגל. וכן מי שנבהל עליו המרה השחורה או שגעון יועיל לו המשגל כי ינקה המרה השחורה ומסיר הכאב והרעיון הרע ומשמח הנפש. וכמו כן אם ימלא אדם גופו בריא וחזק וגידיו רחבים ואדומים ובשרו חם והוא מתקשה מאליו שלא לדעתו וימלא כובד שמתניו ולמטה וכאלו חוט הבילים נמשכין אזי אם לא יוציא הזרע יתקבץ בגוף ויעצר בו ויוליד קיטורי' רעים יעלו אל הלב והמוח והאצטומכא ויפסיד הבריאות ויוליד חלאים רעים ממיתים כמו שיקרה לאנשים שנהגו המשגל והניחוהו זמן ארוך ומתו פתאום. לכן יועיל לו מאד המשגל כי ינקה גופו מהמלוי ויקל כובד הראש ויאיר לו העינים. אמנם אל יפעלנו תיכף ליציאת המרחץ ולא תכף היגיעה ולא תכף ההקזה עד שיעבור יום או ימים. ולא כשהוא רעב ולא תכף אחר האכילה מיד לפי שיצא המאכל בלתי מבושל ויוליד החום באיברי' ומזה יתילד חולי פרקי הרגלי'. והטוב שבעתים לזה. הוא כשיהיה קרוב מהשלמת העיכול והוא כשיצא המאכל מן האצטומכא קודם שירעב. וראוי שיהא הגוף ממוצע בין השנויי' המתחדשי' מהן עד שלא יהיה מלא מאד ולא ריק מאד ולא קר מאד ולא חם מאד ולא שעבר השווי ביובש ולא בלחות ואם יטעה הטועה לו בעשייתו צריך שיהיה הטעות קטן שיעשה המשגל וכבר הוחם הוא טוב משיעשהו וכבר הוקר. וכשיעשהו והוא מלא טוב משיעשהו והוא רק. ושיעשהו והוא לח טוב משיעשהו והוא יבש. ולכן מי שמזגו יבש או הגרפא מאליו בעודו חלש וכחוש יזהר מאד מהתשמיש כי יוליד הקדחת והשחפת ויתיש כחו ויכלה גופו ויכהו עיניו ויפלו שיניו ויכבה חום הטבעי אשר בו ויבער השכלי ואז יחלשו המפעלים הטבעיים ויתחזקו המפעלים המקריים. וזכרו הרופאים כי מה שמחליש המשגל בסגולתו הוא בעילת הבתולה או קטנה שלא בגרה או אשה שנמנע' שני' רבות מהבעילה או נדה או חולה או זקינה ויותר מכל אלה בעילת הזונה' מפני שמתעסק האד' בזה עסק שפל שהטבע ירגיל וינהיג הפעולה בתנועה לזה הענין ותמצא ברוב הבחורים הילדים יולידו בנות ואם יהיו זכרי' יהיו חלשי' וכמו כן הזקני' לפי שהחום בבחורים אינו שלם ומן הזקנים כבר נתמעט ולכן יזיק לזקנים המשגל לפי שהם צריכין לרטב גופם ולגדל החום הטבעי שבהם ובמשגל ייבש גופם ותכבה חמימותם. וכלל אומר כי אפי' הצריך למשגל אל ירבה בו. כי אם היות שהוא הותר אמנם הוא נהגל בנפשו כי הוא מובחר הדם וכח הגויה ולכן בהכרח יוציא עמו לחות שרשים שהם קיום החום הטבעי שבאברי' השרשיים ובזה יתיבשו האיברי' ההם ומפסיד כח האד' ומראה הפנים ומוריש הכליון במהירות ומחליש המוח ומוריש השכחה ומקצר החיים והראיה על זה שהרי מיני העגבים המזנים זרע מתיבשים ולכן הסריסים ברוב מאריכים ימים יותר מזולתם:

ודע כי הפועל הזה רצוני לומר המשגל אינו פועל טבעי לבד ר"ל אינו בדרך פועל על ההזנה או הגידול אשר אין לנפש החיוניות מבוא בזה אבל הוא פועל חיוני גם כן והוא בנפש החיונית ולכן יזיק בענין זה המקרים הנפשים או יועילו ר"ל השמח' והשעשוע והשחוק והמנוח' והשינה הזולתי מופלגת תועיל למשגל. והפכי אלו יזיקו ר"ל האבל והיגון והאנחה ותמידות השתיקה והיגיעה והעמל והתעירה כל אלו מבטלי' הקושי ומיבשים הזרע וכן רבוי המחשב' בו. וזכרון ענין המשגל והספור בו יעזור על רבוי המשגל וכן כל המזון המוליד דם משובח יועיל למשגל. כגון בשר כבש ובני היונה ומוחות הראשים הזכרים ובסגולת מוחות התרנגולת והלמון ביצת התרנגולי' ואווזים וביציהם והשופות וכן מוח העצמות והחלב ביציאתו מן הדד ומן הצמחים הלפת והפשטנגש והבצלים ובסגולת הלבן ממנו ויותר הצלוי והשומים והנענע והפולים והשומשמין והכליון ומפירות האילנות השקדים היבשים קלופים והלוזים והענבים והפסת' וזרע הבצנים הגדולים והצנובר אלו כלם מועילי' למשגל כי יעירו אל הקושי ויוסיפו הזרע. ודע כי כל מאכל שיחמם וירטב ויהיה בו נפח שיתך ממנו עד העיכול הג' יועיל למשגל. וכן שתיית מי הדבש. והיותר מועיל למשגל מכל המזון הוא היין. כי הדם המתילד ממנו חם ורטוב וירחיב הנפש ויזרז אל המשגל מאד בסגולה וימלא את העורקים אד רטוב ולכן יניע הקושי וכל שכן כשתקח ממנו תיכף אחר המאכל ועם היציאה מן המרחץ כי פעלתו בזה פעולה

יותר גדולה מכל מה שהיה אצלו. ואולם מה שיזיק למשגל הוא מה שיקרר או ינגב או יכלה הרוחות כגון העדשים והגלבאן והירקות הקרות כגון האלמוגים והאספנך וכל שכן החסא והמאכלים החמוצים יותר החומץ וכן הדברים החמים והיבשים ינגבו הזרע ויחלישו המשגל וכ"ש מה שבו נגשת הרוחות כמו הרודא והכמון והפלפל והכראויה והחרדל והדומיהם והחבלין המועילי' הם פלפל ארוך וזנגביל וקנ"ל וגירופלי וישתה מי הברזל לעת הצורך. ואם היה אפשר שיהיה כל מאכל שיאכל שיהיה המרק שלו ממי הבשר יחזק הקושי. וכן אם ישליך מעט מלשון שור ביין ויניחהו בו עד שיצא כחו יוסיף בשמש מאד על המשגל ויחזיק אותו. או יבשל בליטרא חלב ד' דרהם עד שיתעבה וישים בו רביע דרהם גרופלי ויקח ממנו בכל יום שליש ליטרא. והחשק מן החליים המתילדים במוח והוא תגבורת תשוקה עם מחשבה ותאוה ולכן ימשוך אחריו הותר גדול שבכאבי הנפש רצוני לומר המחשבה והצער' ולכן החשק היא גם למה שיהיה יותר מן האהב' וכמו שהגילוי הפלגת הזריזות כן החשק הפלגת אהבה ומלת חשק מורה על זה שהוא מלשון וחשוקיהם כסף כלומר שנקשר נפשו בלב' קשר אמיץ שאינו נפרד כלל. וכתב אפלטון צריך האד' להתרחק מהחשק כי היא תקוה מעוררת בלב ויתקבצו בו כחות מן התאוה וכל אשר יוסיף להתחזק יוסיף בעליו לדאוג ולהעצב ולהכהיד פניו וישרף דמו ויתהפך למרה שחורה ותעבור המרה הירוקה ותשתנה אל המרה השחורה ומתגבורת המרה השחורה תשחת המחשבה ומהשחתת המחשבה יהיה חסרון השכל ובלבול הדעת ויגרום לעצמו השגעון ויהיו עמוקים משירי התנועה בעבור צער הנפש במחשבה ותשוקת' להשיג מה שישתוקק אליו ויהיו עפעפיו כבדו' ומראהו כרוממי לתגבורת המרה השחור' ויהיה דפק עורקיו חזק לו ימצא בו התפשטות הדפק הטבעי ולא ישפל הכאתו וכאשר שמעיק הנפש במחשבה יפסדו פעולות הנפש ופעולת הגוף יחד כי הגוף נמשך אחרי הנפש בפעולותיה והנפש נמשכת אחר הגוף גם כן בהתחדשו ורפואתו בתחלה כשורא יתבכך כי לא מצאתי לו רפואה אמנה הנאות לו להוציא מלבו מחשבתו ולהרחיקו מהמשך במחשבה ויעמידו בהשמעת השיר ובכל מיני שמחה ויתמיד הבטת המים והירקות והפנים הנעימים:

השביל התשיעי בתנועות הנפשיות. צריך האדם לידע אותם ולהזהר בהם ואלו הן הכעס והפחד והדאגה והשמחה שהם פעולת הנפש. הכעס הוא תנועת הרוח מתוך הגוף לחוצה לו אם הדם מבקש לנצור ולכן דפק לבו קטן וחלוש מאד. והנה לא ימות ממנו האדם אמנם יעורר חמימות הגוף ונחממו החמימות גדול ומוריש קדחת וימות וקדחת עפושית בו יתעוררו הלחים. וכתב אפלטון כאשר שאין מחולי הגוף כן הכעס הוא מחולי הנפש. עוד כתב יאות לאדם לדעת שיעור הכעס ואל יהי כעסו חזק וארוך ולא חלש וקצר כי כא' ממדות זאבי היער והשנית ממדות הנערי'. ואולם הפחד יוליד לגוף רעדה וקרירו' כי הלב מפחדו ימשוך אליו הטבעי ולכן יצא דפק לבו גדול מאד וילכנו אצבעו' ידיו ורגליו והדאגה תפעל בנפש פעולת הפחד אלא שפעולת הפחד תהיה בבת אחת והדאגה תפעל בזמן ועל זה יתכן להמית הפחד כשיתחזק ויהיה האדם מוכן בבנינו וטבעו רפה הלב ולזה תפסד הנפש כשירפה רפיון רב אחרי כן תצא לחוץ והדאגה תתם הלב. ואמר גאלינוס שחיית הם המות קל מהדאגה כי הדאגה היא מות טבעי' לפי שמיבשת רטיבות הגוף ותפיל לאדם בקדח' היבש ומחלשת כח האדם ומפלת תאות המאכל ומשמן בשרו ירזה כי היא תקבץ תנועות הדם והחום הטבעי. ונוחם כשיכבד לבב הנפש בברחה ממה שיעליבהו ויזיק בה ולכן אין ראוי למשכיל לדאג על מה שאבד ממנו. כי לא תועיל לו דאגתו כי לא ישוב לו בשביל זאת הדאגה הממון שנאבד ממנו או ג"כ אם מת לו מת לא יוכל להחיותו כמאמר דוד על בנו ועתה מת למה אני צם האוכל להשיבו וגו'. גם אין לאדם לדאוג על מה שיש לו עתה כי כן צריך אותה הרעה לשעת מיתה ימצא שמצא אותה הרעה טובה כי תהיה שעת מית' רעה ממנה והדואג על מה שעתיד להיות עושה סכלות כי מי יודע אם ימות קודם שיבא אותו הדבר כמו שאמר בן סירא אל תדאג לצרת מחר כי לא תדע מה ילד יום אולי יום מחר יבא ואיננו ונמצאת

דואג על עולם שאינו שלך. ואמר החכם הדואג אשר לא יתם יגונו מבקש יותר מכדי ספקו. וחכם ראה לאדם דואג אמר לו אם דאגתך על העולם הזה יניח לך האלהים ממנה. ואם על הבא האלהים יוסיף לך דאג'. אמרו ז"ל שלשה מביאין לאדם לידי דאג'. גדול שער וגדול צפרנים ובגדים פלועים. עוד אמר החכם ששה לא יחסר מהם דאגה. אלו הן. המקנא. והחונד. והעשיר. והמפחד מן הריש. והיושב עם בני מוסר ואינו מהם. ומי שיש לו זמן מועט עדין בעשיר לפי שהוא מפחד על ממונו והמבקש מעלה שהוא פחות ממנ'. ואמר החכם הרוצה להאריך ימים יזמין למקרים לב אמיץ. וכתב ארסטו כאשר תראה האדם בעליבות המתמדת שאין לו סבה ידועה וגמיכת הרוח ועללות הנפש עם יאושו מטוב העולם זה יבא מרוב השחורה. ולכן ראוי לנקות ויריח ההדס וחבק שהם משמחים לב הדואג. ובשמחה הממלאת תגדל החום הטבעי ויתחזקו כחות האיברים לפעול פעולותיהם כראוי ויתעכל המזון עיכול טוב בקלות וייטב מראה הפנים ויתחזק אור העינים וכל ההרגשות ויתחזק אור השכל ולכן ראוי לאדם לשמוח בחלקו בימי הבלו ולא יבקש יתרונות. ולוה פילוסוף לתלמידו ואמר לו די לך מן העולם הזה מה שיטריפך לחם חוקך ומה שירוה למאונך ומה שיסתיר ערותך ודי לך במקום שיהא לך בו מחסה מזרם לל מחורב ויהיה מטרת נפשך ותאליח ותעשיר ושים הארץ מצעך והכוכבים גגך והחכמה בקשתך ולמוד ושמה מהתורה עסקך ותהיה מבהר אנשי דורך ותשיג למעלת המשובחי' מאחיך והזהר מהרשת הפרושה על הארץ מאהבת האנשים לנשים כי משחתת החכמה והנפש ומסירה האימה ומעוררת השנא' אמנם רבוי השמחה יזיק הרבה ואולי אם יהיה חלש בבניינו תמיתהו כי יצא החום טבעי לשטח הגוף ויתקרר הלב פתאום:

השביל העשירי בהנהגת הזקנים. כתב ארסטו כי הזקן נקרא אדם נפסד לפי שהוא בדרך ההפסד שבכל יום הוא הולך וחסר וכלה מאליו כי חומו הטבעי כלה וכבה ישפל קומתו וכל מה שיוסי' להחסר חומו ידכה ויביא כהכבות החום הטבעי קומתו לארץ. ואם יאמר אומר למה הכחשת שרת קומת הזקן מפני חולשת גופו לעמוד בקומה זקופה ולא לעובי החום הטבעי ורב ללו והשבשו. נשיבהו אלו היה כן הדבר אז הקמים מחולי יותר ראויים לשוח מהזקנים בעבור שגופותם יותר חלושים ואין אנו מוצאים כן. אבל אנחנו מוצאים הנרפאים מהחולי שלא יוכלו לעמוד על רגליהם מרוב חולשה. וכשישען אחד מהם על דבר נתישרה קומתו אעפ"י שבלכתו יותר מחולשת גופי הזקנים. אמנם הזקנים אינו כך. כי אינו נמצא מהם מי שלא הצטרך להשען על דבר לחוזק גופו וגוו שח ושפל לא יוכל להתיישר ואפילו היה יושב ולפי שחום הטבעי הוא בהם חלש ולא יוכל לעכל המזון כי אם בעכוב לכן צריכין לזון במזון קל וזן הרבה ויהיה מעט באיכותו ויחלקוהו לשלשה חלקים ויאכלו שלשה פעמים ביום גם המאכל המתוק והאגוזים והלב העזים והמאכלים החמים והרטובי' יועילו להם. גם השינה תועיל להם שמרטבת גופם ועוזרם לעכל מאכלם. וכתב גאליינוס כי הוא בא בימים ולא היה יכול לישן והיה אוכל חזרת מתוקנת בתבלין. החזרת לפי שמביאה השינה. והתבלין לפי שהן חמין והיו מחממין אצטומכהו וזה עזר לו הרבה כי עזר לו על העיכול והיין הישן יחזק גופם ויגזור גם הוא בעיכול מאכלם ולכן ארז"ל יפה יין לזקנים כחלב לתינוק אבל היין החדש ימלא מוחם מעשנים ולכן צריכין ליזהר ממנו ומהדגים ומהמאכלים הקרים שמולידין הליחה ומהמאכלים החמים ויבשים שמולידים המרה והמרחלאות יועילו להם להוציא הליחה הלבנה מהאצטומכא מדרך המעיים והשלפוחית ואחרי כן ימרחוהו בשמן וזה יעורר הכח היונית. ונאות להם שירגילו הסמים שהם בעלי הריח וחזק מאד וכ"ש החמים באמצעות. וכתב ארסטו כי התמדת משיחת חוט השדרה בשמן שומשמין או בשמן זית הרחוץ במחון מכפפת הקומה אשר תבא בזקנה ויותר טוב הוא שמן שקדים לפי שעצמו יותר דק. עוד כתב לבישת עור הארנבי' יחזקו גופות הזקנים וגם של הבחורים. וכתב אבוקרט השוכני' בארצות לחים וחמים מאריכין יותר משוכני הקרים ויבשין ולכן יושבי האיים מאריכין יותר מזולתם והימי מאריך יותר מהדברי והנהרי והימי יותר שמן מהדברי:

כפרק

הפרק השני בביאור טבע קצת המיני הפירו' והמאכלי' דרך אלפא ביתא :

אות האל"ף אבטיחים טבעם קר ולח ונוטה אל הליחה הלבנה ונאות לאכול אחריהם מאכל אחר וזרעם יעורר השתן ומטהר הכליות והמקוה מחול האבנים :

אגסים טבעם קר ולח וכשאינו מבושל הוא קובץ וטוב קודם המאכל והמבושל ירפה האצטומכא וישלשל המרה הירוק' והמשק' העשוי מהם משלשל ומשבר כח הדם והאדומה :

אגוזים טבעם חם ויבש והלחים מהם טובים אחר המאכל ואם יבשלוהו בדבש ירבה הדעת ויפתח הלב ויועיל לאצטומכ' הקר' אבל לא לחמה ויועיל לזקנים והמרבה לאכול ממנו יכביד הלשון והיבשים קשין לאצטומכא וגושין חבורות בפה ומכאיבין הראש ומולידין הצמאה ושמנו כמו חם ולא יועיל ללב ולכליות ולטחין ולטחורים ויעבור כאב החללים ויפוך האבן וירבה הזרע ויעבה הבשר וישמין הרזים ואם יאכל שיניו בעיקר האגוז פעם בה' ימים ינקה הראש ויחדד השכל וישלשל ההרגשות :

אורז טבע אמצעי בין הקור ובין החום ויש אומר חם ויבש יותר מן החטה ויותר אם יבשלוהו בשומן או בחלב או בחלב שקדים ואז יזון זיון טוב ויוסיף בדם וירבה הזרע אם יאכלוהו עם סוקר ולא יעצור אבל אם יבשלוהו לבדו יעצור ויוליד חולי הקולנגא והדרוקן :

אווז טבעו לח ויש בו מותרות רבות והוא גם וקשה להתעכל והדם המתילד ממנו רע ממהר אל העיפוש ומה שהוא יותר קל מבשרו הם הכנפים והקרקבן והאגלים ושאריתו רע ובכלל כל עוף שמתמיד לשטון במים מוליד תערובת עבים ואינו זן זיון חזקה ונו חמימות חזקה :

אורוגא חם ולח ואם יאכלוה לבדה יוליד כאב הראש ורוח וגפ"ה וחום משחית כח הבישול ומיבשת לחות הזרע ומחלשת כח המשגל ואם נאכלת מבושלת תגדיל הזרע ותרב' השמש ויותר אל הקרים בטבעם כי תעזור להם בכח הבשול ותלהלה בענה ותעורר השתן ואולם בעלי האדומה והדם צריכין להשמר ממנו מאד :

אזוב טבעו חם ויבש והוא טוב לאצטומכא ומוליא הרוחות ומעורר תאות המאכל ועוזר לעיכול ומועיל בין לבעלי הקרירות בין לבעלי החמימות :

אפונים יש בהן שני מינין לבן ושחור וטבע הלבן חם ויבש ויש בו נפח ומזונו טוב וחזק ממזון הפולין ומאדימין מראה הפנים וינקה הרשומים ויוסיף בכח הקשוי ומרבה הזרע לאנשים והחלב לנשים ויזיל השתן וראוי לאכלם באמצעית המאכל ואם יאכל אותם כשהם רטובים יולידו באצטומכא ובמעיים מותרות לחות והקלויים פחות היזק והשחור חזק מהלבן .

אפרסקים טבעם קר ולח וכשאינו מבושל קובץ וכשהוא מבושל ישלשל ויועיל לאצטומכ' ויעורר תאות המאכל לא אחר המאכל מחמת כי הוא ממהר להתעפש ויפסיד מה שתחתיו :

אתרוג קליפתו החיצונה חמה ויבשה ומחזקת הנפש והלב אמנ' עיכולה קשה ואם ישתוה ביין תשחית סם המות בחזקה ובשרה קר ולח אבל קורות גדול בו יותר מן הלחות ולכן יקרר האצטומכא . ונאות לאוכלו לפני האכילה בדבש או בסוקר אבל לא באמצע האכילה ולא בסופה והמבושל בדבש טוב . והגרעין חם ולח משבר חדוד רוע הארסים אם ישתוהו ביין ואינו טוב לאכול . אך כפי הרפואה הוא מרחיב ומתיח כל נפח והמוץ הוא דק ומימי קר ויבש שובר ומדקק ומקרר ולכן ירפה חום האדומה והכבד והצמאון ומחזק האצטומכא ומעורר חפץ האכיל גם מסיר היגון ואנחה הנולדי' מן החולי הנקרא קריאקון ועוצר הגדיפה והקיא הבא מן האדומה ומסיר כל הכתמים בהתגרד הבשר בו וזה יעיד כי הבגדי' אשר נכתמו אם יתגרדו בו ישיבם כלבנם האחד והעשוי' ממנה מחזיק הבטן ומסיר הצמא ומשבר הכח הדם והאדומה ביותר :

אות הבית בוסר הוא קר ושובר כח המרה הירוקה ומכבה חום הדם ומחזק האצטומכא ועוצר הבטן ומעורר התאוה :

בטנים חם ורטוב ומהם שני ענינים זכרים והם הקטנים והנקבות והם הגדולי' והנקבות כחם רב מן הזכרים ויועילו לכל סמי המות

המות ושמנו מועיל מן הגניחות וכאב כליות והחזה והריאה ונשיכת עקרב: **ביצה** היא ממוצעת והחלבון נוטה אל הקרירות והחלמון נוטה אל החמימות והוא טוב מהחלבון וכל הביצים בכלל מוסיפין בזרע תוספת גדולה ומפירין התאו' ואולם הטוב בביצים היא ביצת התרנגולת ובלבד שלא ישהה עליה מים. אבל ביצת האווז והב"א הם רעות ביותר וביצת שאר העופות אינם ראויים לסעודה אלא לרפואה ודע כי כל מזון שנולד מהביצה הוא הרכה וח"ק לפי שגרמו יתהפך לדם טוב מחזקת האיברים והחום הטבעי כבשר ומועלת לחזה ולכלי הנשימ' ולריאה ולרקיקת הדם ולעצירת הקול. והביצה המגולגלת במחבת היא קשה ורעה וממהרת להתהפך בעשן ובליחות אדומות ובאויות ועל כן היא רעה לאסטניסות כי בהתהפכות לרב שלו יכלו כל הנמלא באסטומכא וכן הביצה הצלויה היא רעה וקשה להתעכל אבל הטמונה באפר יותר טובה לנו שמתבשלת בכל חלקיה והטרופה במים ובשמן בישול בינוני היא יותר טובה מכלם שהם קלים לבשל באסטומכא ואם נתבשלו עד שיתקשו הם קשי' לבשל באסטומכא ושמן הביצים כשהוא חם ויבש יעצור דם השותת מן המעיים אם ישתהו ויועיל למכות השחין שבראשי הילדין ובדדי הנשים או בכל מקום יסיר כל שחין רע והטחורים וילמיח השער:

בצל חם ולח וי"א חם ויבש ויש בו שני מינין לבן ואדום והאדום יותר חריף מן הלבן ויבש מן הרטוב והוא מן הצלוי והוא מדיח ומחתך ופותח הכותמי' בחוזק ויחזק האסטומכא החלושה ומוסיף הדם הון לגוף ולכן הוא מאדים העור וידמה שמי המות ויעורר הקאוי והתאוה ופותח פיות בטחורים ויחדד הרעות ויועיל לכבדות האוזן והמוגלא ולגלילות המתחדש באזנים והמרבה לאכול ממנו יפסיד המוח ויבלבל הדעת כי יעלה ממנו עשן מזיק ומכאיב הראש ויוליד בחריפתו ולחותו ליחות רעות באסטומכא נותן לחם ונפוח ורוח:

בקר בשרו קר ויבש ומזונו עבה והרבה ויוליד דם עב והחולי השחור ולכן יזיק לרגילים בחולי השחורה וכן למעונגים אבל לבעלי היגיעה יועיל והמובחר מזה המין הם העגלים היונקים והקרוב מן היניקה הוא פחות לח מן היונק ויותר קשה לבשל באסטומכא ואולם הדם ממנו הוא טוב בחזקת חומו הטבעי ובהיותו קרוב מן החלב וברכות בשרו ועל כן אם המרק שלו יעורב בחומץ יחזק האסטומכא והמעיים ויועיל לסובלי גרושת האדומה וכשתרחקו יותר מן הלידה חסר בו הלחות שהיה בו מקרבת הלחם והחלב אך הישן הוא רע מאד ברוב יבשות אפיסת חומו על כן בשרו קשה מאד לבשל ויוליד דם גס ועב והמרק שלו עם חומץ וכסבוך ישלשל המרה ויפסיקנו והעת שהוא מובחר יותר הוא זמן החום בתחלת הקיץ והמתמי' לאכול אותו יוליד הצרע' וחולי השגעון:

בשר הוא מחזק הגוף והוא מזון קרוב אליו מאשר המזונים והכף אחר שחיטתו טוב מאד ומועיל אבל כשהוא ישן הוא מחומרי החלאים אמנם בשר בעלי חיים הקשה כמו השורים והגרוא אכילתם תהיה אחר י"ב שעות מזמן שחיטתם בחורף אבל בקיץ לאחר שבע שעות ובשר הבהמות והחיות המזקינות בשנים יבש וקשה כי חומם הטבעי אפס ונחלש מאד וקרוב לכבות וכאם אפס וקשים באסטומכא וכבדים וממאחרים ומולידים ליחות רעות גם הלבנה הדבקה ובשר השליל רעים ואינן ראויים למאכל וכל מה שהבהמות והחיות יותר קטנים בשנים יהיה יותר לטוב ועב וכבד והזכר מכל בעלי חיים הוא חם ויבש ודק וממהר להתעכל ומובחר יותר מהנקבה זולתי בשר העז שהנקבה טובה מן הזכר בטבע והסריסים אלופים אשר מלאותם הם קרובים אל הנקבות יש להם חום מעט כי חומם מזוג בטבע וממוצע בין שניהם והבשר השב הקשה אינו ראוי אלא לבעלי היגיע' והרך והרטוב בהפכה וטבע מיני הבהמות ורוב איבריהם אבאר בזה הפרק בעזרת האל. ואולם הלשון מזונו קל אם יאכלוהו בחומץ והרדל והשומן מן האיברים אינו מתבשל היטב באסטומכא ויורד מהר משם וברדתו ילאה הבטן ומהר ישוב להשחת ומוליד ליחה לבנה ודבקה ואיברי הצד הימני הם יותר טובים מן הצד השמאלי בשכנת הכבד שהוא יסוד מן החום הטבעי כי כחו חזק יותר הסביבות הקרובים לו והרגלים טובים ומועילים כפי הרפואה כי יחליקו גרון החזה והריאה וטובים לשעול יבש ועוזרים לנגעים ולחברבורות הנולדים במקום

גם ירפאו נגעי המעיים והרגלים הראשונים טובים מן האחרוני' בקרבת החום הטבעי מהם והלב טבעו חם מתאחר העיכול וקש' ואלם הזיון וכל בני המעים בכלל קשים להתעכל :

אות הג' גבינה הרטוב הוא קר ולח ויזון הרבה ויש שמין אם יאכל אחריו הדבש והוא טוב לאצטומכא אבל אם ירבה לאכלו יוליד אבן בבועות ובכליות והישן הוא חם ויבש הוא קשה להתעכל ויוליד אלע מררי והחדיד הוא רע המזון אמנם אם נאכלוהו אחר המזון יחזק פי האצטומכא לפי אמלותו :

גדי רטוב וממוצע במזגו בין הטובי והזכות והחמימו' והקרירות ומוליד דם טוב ונקי וממהר להתעכל ובו מיעוט מותרות וזיונו חזק מפני שאין לו עובי ולכן הוא נאות ומבחר לבעלי השעול והמנוחה ולא לבעלי היגיעה :

גו׳אב הוא הנעשה חיי הורד והסוכר וטבעו הוא שוה בין הקור ובין החום והוא מכיל הצמא והחמימות החזקה ולכן יועיל לאצטומכא החמה ולגרון :

גואר חם ורטוב וקשה להתעכל ועוזר למשגל ועם דבש יתעכל יותר מהרה ויוסיף לנפח הבטן ולקשוי האבר ויחמם הכליות ויזיל השתן :

אות הדלי"ת דבש חם ויבש מנק' ומחתך ומונע העיפוש ומחדד הלאים ואם יאכלוה חי יוליד רוח ונפח וניחור החזה ויעורר הקיא בחדודו ויזיק לבעלי הירוק' והשכר הנעשה ממנו חזק החום ויועיל לבעלי הגויות הקרים ומי הדבש מחזק האצטומכא ואם יהיה מבושל יזיל השתן . והמובחר שבדבש הוא המתוק שיש לו ריח טוב ונוטה אל החריפות והאדמימות והקשה שאינו מתדבק והנלקט בקיץ אבל הנלקט בסתיו הוא קר ורע והדבש המבושל בתבלין הוא חזק החום ומחמם הטבע והאצטומכא ומנקה אותה ומחזק האדומה :

דג הלח ממנו הוא קר ולח ועב ויוליד דם דקיק ויועיל לאצטומכא החמה ולבעלי האדומה ואל הרזים בעת הקיץ ולעומדים בארץ חמה ויוליד הליחה הלבנה וירבה הזרע . אמנם הוא קשה להתעכל ומרפה העצבים ומזיק לקולנגא ולהדרוקן ולבעלי החלאים הקרים . והמלוח הם ויבש מאבד השמן העולה מן האצטומכא ומתאחר להתעכל והטוב שבדגים הוא הממוצע מה שאינו גדול מאד ולא קטן מאד ולא קשה ולא יבש ולא כחוש ולא שמן . ומן המינין המובחרין הוא הדג שנקרא אלבורי והתיקון הטוב לו הוא בחומץ למי שמזגו חם ולמי שמזגו קר במיני תבלין ויאכל אחריהם דבש ואל ישתה מים ומרק הדג משלשל והצלוי יזון ביותר וטוב מהקלוי שהוא מתאחר להתעכל :

דלועין קר ולא יועיל לצמאון ולבעלי השחורה ומרבה מוח הראש והוא עב ואם יבשלוהו בחומץ יחסר מעובי גרמו ואם יבשלוהו עם בשר שמן יזון מזון טוב אם יאכלנו בבוסר אלא שמרבה ליחות באצטומכא ולכן הוא מבטל התאוה ומפסיד העיכול :

אות הה"א הדס קר ויבש יעצור השלשול המרה ויבהיר השער ומחזקו ויועיל לכאב הריאה ובישולו טוב לכאב הבילים :

הליון בלעז אספרגוס הוא ממוצע בין חום וקור יפתח סתומי הכבד והכליות ויזיל השתן ודם הנדות ויוסיף בקשוי האבר ובזרע ויסיר הירקון ומפסיד האצטומכא אבל הוא מוליד המאכל ממנה :

אות הוא"ו ורד קר ויבש יועיל למחים החמים והקשים אם יחבשם בו וימנע תאות המשגל ליתן עליו והמבושל בדבש יחזק האצטומכא ומי הורד קר מרטוב יועיל לכסוי הלב ולכאב הראש החם ולשכרון ולעינים שחלו בסבת הקור ויהיו מובטחים מקלנגיא אמנם יכביד האצטומכא והתרבה לגמוע ממנו ילבין והשמן ורד יועיל לכאב הראש ויכבה התלהבות האצטומכא :

אות הזיי"ן זתים הפגים הם קרים והמבושלים הם חמים יעשו כאב הראש ויעוררו תאות האכילה ומגערין הקיאה ומחזיקין האצטומכ' ועוצרין ויבררו הדם ויוציאו התלעים מן הגוף ושמנו ישמין הכבד ומשלשל והוא נאות לכל אדם ויותר למי שהוא כחוש שמזגו קר ואינו מפסיד האצטומכא כשאר השמנים אמנם הלחם הנילוש בו מקלקל האצטומכא לפי שבשעת בישולו ישרף בו השמן :

זנגביל חם ורטוב מחמם הכבד ומרכך הבטן ומעכל המזון ומתקן האצטומכא והעינים שנחשכו מחמת רטיבות

לם

אם יכתוש בו שחוק ומגופה יתרפא :

אות החי״ת חבושים קר ויבש מחזק האצטומכא וקובץ ומגפח ואם יאכלם אחר המזון ישלשלו . והמבושל הוא מובחר והאוכלם צלויים אחר המזון יסורו העלה וישמחו והמשקה העשוי ממנו הנקרא מיכה יסור הצמאה ויועיל להתעלפות הלב ויחזק האצטומכא והבטן והתאוה מאד והשמן העשוי מהחבושים כך מעשהו יחתכהו חתיכות קטנות ויבשלם במחבת עם שמן ויועיל לזוב הנחירים ורוק ודמע ושתן ויחזק כל אברי הגוף ויפטמו ויוסיף בלחותו וימנע הרעבון ויעצור הזיעה וישמח הנפש ויועיל מחסיסה רצה לומר מן אל סל חולתם אם יזיעו :

חומץ קר ורטוב ממעיט האדומה והדם והזרע ומבשל הבשר וכח הגוף ומרק התבשיל הנעשה ממנו אמנם בישולו יחסר מקרירותו והוא מיבש בכח והוא הפך בניתה ויעורר התאוה ויעזור אל העיכול לפי שהוא מחזק את האצטומכא אמנם אם יתמיד לאכלו יבא לידי חולה הנקרא אלא סתקא :

חורף חם ויבש יחזק השער הנופל ויועיל לגרב ולשחין ולגיד הנשה אם יכבשום עם חומץ וקמח שעורים ויוסיף בתאות המשגל ויוציא התולעים ויפיל העובר :

חטה חם ולח והלחם הנעשה ממנה הוא נאות וזן יותר מהלחם הנעשה משאר מיני זרעונים והמובחר בלחם החטה הוא אותו שיש בו מעט סובין ולא הוסרה קליפתו מכל וכל ושיהא בו מעט שאור וילושו אותו במים הרבה ויכסהו בבגדי׳ עד שיחמיץ ונאפה בתנור היטב מיד תיכף להמולו בענין שיהא קל ורפוי ויהא בו נקבים דומות לאספוג הים וזה יוליד עיכולו ויוליד דם טוב ונקי ויתן כח באיברי הגוף ויוסף בזרע ויפסיד הנגעים שבכליות . ותמונת הלחם הוא בג׳ ענינים גדול או קטן או ממוצע הגדול קליפתו דקה וקשה והלושה לגדל הגופני׳ בהיותו קשה לבשל ומיבש ליחות הגריסה ולכן יעצור הבטן . והשמה רוצה לומר הפנימי הוא גס ודבק ולח ולכן נופח ומוליד ליחה לבנה ודבקה וכחו רב לגדל ומרחיב הבטן והשפת הקטן והדק מוחו מועט והוא חלש לגדל ומאחר נלאת ועוצר הבטן . והאמצעי גם ממשלתו ממוצעת כפי הויתו . והזמן הטוב לאכלו הוא מה שנאפה ביומו ונתקרר חומו אבל אם יאכלנו בעודו חם ישקיע החמימות האשי באצטומכא ויפסידה לפי שגובר עליה ויקשה לו זה מאד מפני שאין עיכול המזון כאשר חושבים הסכלים שאומרים כי כל חמימות מסייע על העיכול ואינו כן אמנה יתעכל המזון בחום הטבעי העקרית שמשגר אותו הכבד לאיברים ומחלקו בצדק כפי צורך כל אבר ואבר כמו שביארתי בנתיב הרביעי וכמו כן הלחם שנשתהא יום אחד אפוי יתחיל להשתנות יבשותו ויוליד ליחות יבשות ועבות . ופירוריו כשישלקוהו או ירחצוהו פעמים במים חמין יתעכל מהרה ויוליד מזון מועט אמנם הוא קל בתכלית הקלות ולחם המצות הוא רע ומתאחר להתעכל אבל הוא טוב מאד לבעלי היגיעה ויתן בהם כח וגבורה ובלבד שלא יאכלוהו אלא אחר זמן ולחם החטה החדש׳ ישמין הגוף במהרה ומיני חבוץ קדרה העשויין עם הקמח יועילו למיני הכוחות אמנם לזולתם הם עבים ורעים מתדבקין ואוטמין הנקבים וכן כל דבר שלשין עם הקמח זולתי המים :

חלב הוא קר ויבש והוא בתכלית הזכות ויתעכל מהרה והמובחר שבמיני החלבים הוא החלב האשה כי הוא נאות למזג האדם ואחריו חלב האתון ואחריו חלב העז והמובחר שבחלב הוא הלבן ושיעמוד בצפורן ולא יגר ושיקחנו תיכף שחולבין אותו כשהוא חם קודם שיתהפך ובבקר ואל יאכל אחריו שום מאכל עד שירד מהאצטומכא והזמן שהוא מובחר הוא זמן החום משני טעמים האחד בעבור כי זמן החום הוא יותר מזוג משאר העתים והוא אמצעי בין ארבעת האיכיות עוד בתולדת החלב אשר בזמן החום הוא קרוב לעת ילדת הבהמות ואז יוליד דם ממוצע הגוף וירחק המותרות ויועיל לקשוי האבר ומיץ החלב משלשל האדומה ויועיל למי שהזיקו יין והירקון והגרב ולבוהק ולחבורות ולחטטים היבשים :

חמאה חם רטוב מבשל ומרפא הגוף ומשמינו ומפיל תאות המאכל והמובחר שבחמאה היא חמאת הבקר :

חסא קר ורטוב והדם הנולד ממנו הוא יותר טוב מהדם הנולד משאר הירקות והמבושל יזון יותר והוא ממהר להתעכל ומביא

לידי

נידי שינה ומסיר ההקאה נא או שלוק ומוסיף בחלב האשה ומיבש הזרע ומשקיט תאות המשגל ומסיר הירקון וכאב הראש הבא מהאדומ' ומדם ומקרר רתיחת הדם וחמימות האצטומכא ואם יאכלנה עם החומץ ישרור התאוה וזהו השוה בחלב מביא' מחשך העינים :

חרדל הם מאד חריף מנקה הליחה ומחממת הכבד והאצטומכ' ואינו ראוי להתמידו מפני חזקת חומו ולא לאכלו לבדו אלא בדברים דטובים עבים ושמנו הוא חם מאד מיבש ומועיל לנתק ולכל קור ולכ' שבראש ולכל חולי שיקרה בו ולאבן הכליות ולכאב הברכי' והשוקי' :

אות הטי"ת

טחול רע הזיון משביע מהרה וקשה להתעכל ומרפה האצטומכא ומתאחר להשגרש ממנה והדם המתילד ממנו הוא נפחת עבה ועכור ושחור ובהיות קלוי באש יחזק השניים :

טלה רטוב מאד וקר ומתדבק ומזיק לבעלי הליחה ויש בו הרבה מותרות וכל הרופאים הסכימו שהוא מזון רע אלא שאמרו שהצלוי מבשר הטלה הוא יותר טוב מהמבושל למיעוט רטיבותו :

אות היו"ד

יין כבר ביארתי למעלה בשביל הרביעי טובות היין וסגולותיו ותועלתו אינו לגוף לבד אלא לגוף ולנפש כי משמח לב החכם ומחזק הנפש החכמ' בחכמה ובתבונה אשר בהם הנפש שמחה ומתעגדה עדי יפיה במה שנאצל מאור השכל הפועל ואמרו חכמי מדי ופרס כי ברצותם להעמיק בדברים עמוקים הרגילו לשתות היין והכירו כי הוא מחזק דעתם ומחדד שכלם בהיות מקובל כראוי והיין השחור יזון יותר מהלבן כי הלבן יזון מעט אמנ' הוא טוב לרפואה לפי שאינו כל כך כבד כאדום אבל בהיותו עבה ומתוק יקדר הבטן ומשפיחו ויוליד חלאים רעים אמנם כשיסור מתיקתו ממלא הגידים ומכבה הדם בשבה שהוא נוטה אל קרירות ולחות ועל כן יגדיל ביותר ובשפעת ליחותו ומיעוט חומו ומרתיחתו יוליד ליחות רעות וחלומות רעות ויוליד כפה ואסטניסות ורוח באצטומכא ובמעיים וגם יוליד סתימה לדרכי השתן והיין שריחו נודף יעלה קיטורו אל הריא' ויכאיבו והיין הישן שעברו עליו ז' שנים או יותר מכחיש הגוף וגדולו מזער וממהר לעלות אל הראש ויגדיל החום חוץ מן המזוג ומזיק למוח וצריך ליזהר ממנו מי שאיבריו ועצביו חלושים והיין המבושל המקרא אל רוב יש ממנו שני מינין מתוק וחמוץ והמתוק חם ולח וטוב מהחמוץ מהתעכל באצטומכא ומרבה השחורה ומשליע הדם והחמוץ קר ויבש יעביר הצמאון והחמימות ושני המינין יועילו למיני הכוחות ולכל חולי הגרון :

אות הכ"ף

כבש טבעו חם ולח הוא יותר נאות לכל בני אדם מבשר הבהמו' והוא מובחר מכלם והטבע בוחר בו לפי שהוא מחזקו ומוליד דם בריא ומשמין את האד' ויותר אם הוא סרים כי אז חומו ולחותו מזוג וטבעו הטוב הוא בהיותו קטן עד שלש שנים אמנם בהיותו זקן הוא רע וכ"ש אם אינו סריס אמנם המתמיד לאכלו מילד לו המלוי בגידים וצריך הקזה וכ"ש אם יתמיד עמו היין :

כבד חם חזק הזיון כי יעשה גידול טוב והיא קשה העיכול וגם מכלה איברים וכבד היונקים הוא טוב מהאחרים והמובחר הוא כבד התרנגול והכבש ותיקון מאכלו שיצלהו בשומים ומיני תבלין ואז יתילד ממנו דם טוב :

כחל קר ויבש בסבת העצבים שבו ומזונו עב וחזק ומתעכל מהרה והמובחר שבו הוא אותו שיש בו חלב ותיקונו שיתקנהו בתבלין חמין:

כליות הם ממולעים נוטים אל היובש . והם קשים להתעכל ומזונם מעט ויולידו דם עכור וגם והלע רע מאד :

כמון חם ויבש עוזר על העיכול ויפריד הרוח ומיבש הרטיבות ומועיל לכל מיני הנפח ואם ישתהו בחומץ מזוג במים יועיל לעוצר הנשימה :

כמהין יתהוו בזבל וחול והוא מגוף ארצי והאדומים מהם רעים והטוב ממנו הוא הלבן הגדל בחול שאין בו ריח רע ואין בו חלש עבה ומזגו קר וטוב וקשה להתעכל ועוצר השתן אמנם המרבה ממנו יוליד הדרוקן ונאום לשלוק אותו בתבלין ואז לא יזיק כל כך :

כסבר הלח ממנו הוא קר ויבש יביא לידי שינה ויועיל לכאב העין ולהתעלפו' הלח והיבש נוטה קצת אל החמימות ישבר כח הקשוי ומיבש הזרע והמרבה לאכלו הן לח הן

יבש

יבש יפגם הדעת :

כרוב חם ויבש והוא רע לאצטומכא וקשה להתעכל והדם הנולד ממנו עבה ושחור ומשחית ראות העינים והמרק שלו ילחלח הבטן ויעורר השתן ועצמו יבש ועוצר ויועיל לעצירות הקול ואם יבשלוהו במים שניים בבשר שמן לא יזיק כל כך ובזמן הסתיו הוא יותר טוב לפי שיורד הכפור עליו ויסיר חריפתו וירטבהו אז לא יוליד חלט שחור כמו שיוליד בקיץ שהוא חריף :

כרתי חם ויבש יעורר תאות המשגל וירבה הזרע ויועיל לבעל הארס אמנם יש בו נפח והוא רע לאצטומכא לפי שהוא קשה להתעכל ומכאיב הראש ומראה חלומות קשים ואם ישלקהו פעמים במים יסיר נזקו :

כרכם חם ויבש כובץ ומבשל ומחזק ויסיר ריח הפה וייטב מראה הפנים ויחדד הראות ומשמח הלב ומחזקו וטוב למטול ולקושי הרחם ויזיל השתן ויעורר תאות המשגל אמנם מכביד הראש יזיק לאצטומכא ומכבידה כי יפיל תאות המאכל וראוי להמניע ממנו המניקות והנשוך מן העקרב ובעלי השגעון :

כרפס ישקיט הנפח והרוחות וריח הפה ויתיך הליחה ויפסיד חלב המניקת ואם יאכלנה עם המאכל יועיל לאצטומכא :

אות הלמ"ד לוזים בלע"ז אפלאנא"ש חם ויבש מוסיף במוח וקובץ ומוליד רוחות בבטן התחתון ומזונו יותר מן האגוז ושמנו יועיל לשתויי סם המות ולנשיכת נחש ועקרב ולכל נגע שבקרבים ובכבד ובמעים בכליות ולנכשלים במשגל ויוטב השער ויאריכהו ויחזק לנמשח בו עד יום מותו :

לוט קר ויבש קובץ ויזיל השמן ומחזק האיברים וימנע עריפת הדם :

לולו יחזק העין שיש בו רטיבות והכבד ויסיר כאבו והדאגה :

לחם כבר כתבתי למעלה כי לחם החטה הוא המובחר ולחם הסולת יזון הרבה אבל הוא מתאחר להתעכל וכ' גאלינוס כל מה שיעשה מהסולת מולידה ליחה גסה ושחה בירידה וסותם שבילי המזון מהכבד ויתעבה בו הטחול ההלם ויגדל ויוליד אבנים בכליות והלחם שיש בו הרבה סובין הוא ממהר להתעכל ולעבור אבל הוא מזונו מועט כי האיברים מקבלי' ממנו כחות מועט לרוב הסובין שיש בו ודוחין אותו מהרה אבל אם אין בו כל כך סובין יהא מזונו יותר ויוסיף כח לגדל הגוף ולכן יהא קשה להתעכל כי לפי שהאיברים שואבין כמות רב ממנו מתעכבים ומתאחרים לבשלו באצטומכא ועוד למיעוט הסובין שבו מכביד ויקשה עיכולו ולחם השעורים הוא נוטה לקרירות ולכן הוא טוב קצת בימי הקיץ ולבעלי החמימות והקדחת:

לימון קר קובץ ויחזק האצטומכא ויועיל בכל ענין שיאכלוהו :

לפיתות חם ולח ועיכולו קשה ותיקונו הוא לבשל מעט ולשפוך המים ההם ואחרי כן ישלקם במים אחרים עם בשר שמן ותבלין ומעט דבש או אלרוב וישתה עליה' יין ואז יזונו מזון הרבה וטוב וישמינו ויחדדו ויחזקו הראות וירטיבו הגרון והגחון ויש בהם נפח ומעוררין הקשוי ומוסיפין בזרע ומחממין הגוף והכליות במילוע אמנם יזיקו לבעלי המזג הקר אם ירבו מהם כי יולידו להם ליחה גסה והשרויין בחומץ טבעם קר ומשבר כח האדומה ואינו מנפח :

אות המ"ם מאכלי' המפטמי' הם הדשני' והזנים זיון רב כמו החטה והאורז והחלב והגבינה הלחה, שקדים וערמוני' ובטנים והענבי' המתוקי' הלחים ובשר הכבשי' והתרנגולות והבלים השלוקין ותבשילין שאין בהם ירק :

מאכל המתוק חם קצת והתמדתו מרבה האדומה והדם והליחה ומעורר החלאים ההוים מהם ומולידים כתימה ומורסא בכבד ובטחול ומתיר ומרפה האצטומכא אמנם נאות לחזה ולריאה וישמין הגוף וירבה הזרע :

החמוץ קר ויבש משקיע האדומה והדם מקרר הגוף ומייבשו ועוצר הבטן אם יהיו האצטומכא והמעים נקיים ויתרום אם יהיו בהם ליחות רבות לבנות ומקרר ומחליש כח העיכול מהכבד ומזיק העצבים אמנם הוא מעורר ומקיץ התאוה :

הדשן חם ולח ממלא מקורות הדם ומתיר ומרפה הבטן ומשביע מהרה ומחמם ומלחלח הגוף ומרככו ומוסיף בליחה הלבנה ומעכל ומרבה השינה :

החריף

החריף חם ויבש מחמם חימום רב מאד ולכן הוא מעורר החום ומלהיב הגוף מהרה ושורף אותו ומנגבו ומעלהו אל האדומה תחלה ואחרי כן אל השחורה וימעט הליחה והזרע וכל אלה הדברים הוא כשירבה מאכלו מהם:

מוח קר ורטוב כי הוא חם חום טבעי וקר קרירות מקרי ולכן הוא לח גס ודבק ומעורר אסטניסות ומשחית חפץ האכיל' ומרפה האצטומכא ומתאחר להתעכל ומוליד דם קר ומתהפך כי נהפך מהר לבלותו ויותר אם נאכל אחר אכילה וראוי לאשר הם לחים בטבע ואשר אצטמכותו חלושה להשמר ממנו מאד אך בעלי האצטומכא החזקה לא יזיק והמובחר הוא מוח העגל ואחריו מוח השור ואחריו של העז ושל הכבש ולא יתכן לאכלו קוד' שאר המאכלות אלא מי שצריך לקיאה . והרוצה לאכלו יאכלנו עם החרדל וחומץ ועם מיני תבלין ואז יהיה מזגו הרבה כשיתעכל והוא ראוי לבעלי המזג חם ואינו ראוי לרגילים בחלאים הקרים ומוח השדרה הוא כמו מוח הראש ואולם נותר קשה ופחות לה כי אם יתבשל היטב באצטומכא יהיה כח גדול גם ועב יותר ממוח הראש. ואול' מוח העצמו' מרפ' האצטומכ' וממהר להתעכל יותר וממולא במזגו וישמין יותר:

מים כבר ביארתי בשביל הרביעי תועלת המים וכי הם חיי הגוף והקל במשקל מן המים הוא הטוב והמים הקרים מאד מועילי' לבעלי המזגי' החמי' והגופות הבריאות ויחזקו אצטמכות' ויעזרו בעיכול אבל יזיקו לגידי החזה ובכל המקומות יולידו בקעים והבורות והמרגיל לשתותם יפול בחולי אשפשמו ויפיל תרדמת האיברים וכן יזיקו לזקנים ובעלי המזג הקר והמים החמים מסירין היגיעה ושכרון הגוף מן היגיעה ומחלישין העצמות ומרטיבין היתרות והחבורות היוצאות על הגוף ומרפאין הכאבות ומפטמין הגוף ומורידין השתן אמנם הם מרפין הגוף ומחלישין הכח ומוסיפין בתגבורת הדם ומי המטר קלי' ויורדי' במהירות מן האצטומכא וממהרים להתעפש בחורף אבל בקיץ הם טובים והמים העכורים מחדשים הטמטו' בכבד והאבן בכליות והמלוחי' ישלשלו הבטן תחלה ואחרי כן מחזקין אותו אם יתמיד האדם לשתותם ומיבשין הגוף ויולידו בו הגרי והסדיקות והמים שכבו בהן הברזל עוצרין ומחזיקין האברי' ומועילין לרקיקות הדם והמי' העומדים במקום אחד שאינן נגרים ולא נובעין מפסידין המזג ומולידין הקדחות ועובי הטחול אם לא יבשלום ביין והמובחר שבמים הם מי הנהרות הגדולים לפי שהן מגולין לשמש:

מוסך חם ויבש מכאיב הראש לבעלי החמימות ומועיל לחלאים הקרים ולחלישת הלב והכח:

מלח חם ויבש מסיר זוהמת התבשיל ומרככו ומה שהוא מר יותר חם וקובץ ומיבש ויפריד הרוחות ועובי הלחטים ומרכך הבשר ומנגב הרטיבות ועוזר אל הקיא ויועיל לכאב האצטומכ' הקר' ויזהר להוציא ולשלשל הפסולת מן הבטן ולהוריד המאכל והמרה הירוקה והליחה המעופשת:

מלפפונות בערבי כיאר קר ולא ישקיטו התלהבות האצטומכא וישברו הצמא וזרע יזילו השתן אבל גרמו קשה להתעכל ויעבור בעורקי' כשהיא נא ויוליד קדחות ארוכות וזה לבעלי המזג הקר אבל למי שהוא חם המזג לא יזיק:

אות הנו"ן נענע הוא מנטא חם ויבש ובו רטיבות מותרי והוא יותר רקיק משאר הירקות ואם ישתה עצרתו בחומץ יפסיק נזילת הדם מן הבטן והירקון ותנועת הלב ויעיר המשגל וימות התולעי' ויועיל לנשיכ' כלב שוטה ואם ילושו עמו קמח שעורים יחזק האצטומכא ויחממהו וישקיט הפיהוק וימנע הקיא שהוא מליחה:

אות סמ"ך סוסאן הוא דומה לוורד אלא שהוא לבן והוא חם ויבש יועיל לכל מיני הכאב והעפוש וינקה הנתק ורשומי הגוף ואם ירוקנו ירפא הצמחי' מליחה והחומר' ושרשו יועיל לשריפת המים החמי' ובישול שרשו יועיל לקוצר הנשימה ולטחול ולכאב האזן אם יגמע בו ופותח ומרכך קושי הרחם וגם יועיל לכל חולי שיקרה ויוציא העובר:

סוכבני הוא תבשיל נעשה מבשר וחומץ והרבה אינו ראוי למי שהוא חושש בגרונו ולא לחלושי הלב ולבעלי הגויות החלושו' שצריכין חזוק ופטום כי הוא מייבש ומקרר אמנ' הוא נאות לבעלי הקיבות הכבדים והחמים

ולירקון

ולירקון ולקדחות ולמקיאין ולבעלי בשר ולבעלי המזג החם ולמי שהוא חולה מתגבורת הדם והאדומה כי הוא שובר כחה :

סכנגבין הוא הנעשה מדבש וחומץ או מסוקר וחומץ וטבעו הוא קר מסיר הצמא והחמימות וכח האדומה והדם אם יהיה חמוץ כל צרכו וגם הוא מחתך הליחה ומוריד הומנקה ומפתח הסתומות ומוליד השתן אמנם עושה בגרון עובי מפני חומצתו ומזיק לבעלי העצב החלש ולבעלי השעול הנעשה בכאב ולבעלי האצטומכא הקר' והכבדי' הקרי':

אות העי"ן עדשי' הם ממוצעי' בחמימות ויובש אלא שהם קצת קרים ויבשים והם מאכל גס וקשים להתעכל ורעים לאצטומכא ולריא' ולקרב העליון וליריעת המוח וגידי העיני' ולכן יוליד חשכת העיני' כי מיבשי' רטיבותם ונגעים רבים ומנפחים ומיבשים הגוף ומולידין חלט שחור וימעטו הקשוי והזרע והשתן ואם יבשלום בקליפתם עם שמן ומלח ישלשלו ובלא קליפה יעצרו כי בקליפה יש כח החדוד ירחיב הבטן והתוך יעצור ואם יבשלום בחומץ יכבו התלהבות הדם יועילו לבעלי הגרדי ואם יבשלום עם שעורים יהיה מזונם יותר טוב והקלוים פחות הנפח ויותר היובש וכל החכמים מודים שמזיקין יותר מאשר מיני התבואות והנאכלים עם שמן וחומץ כחם מועט לגדל ועם בשר חדש כחם רב לגדל ועם בשר יבש מליח הוא מאכל רע מאד :

עז בשרו יבש וקשה להתעכל יותר מבשר הכבשים והזכרים רעים מהנקבות כי הנקבות יש להן פחות חדוד ויבשות מהזכרים והוא מזון רע כי יוליד הפסד בחלטים ומיני השגעון והכופי והגרב וכאב בבני מעים וירבה השחורה והסרים הוא יותר טוב בעבור שיש בו פחות חדוד ויבשות מזוג ואם יבשלוהו עם לפתות יועיל לקישוי האבר :

ענבים הם חמים ולחים במילוא והמתוקים טובים מהחמוצים הלבנים טובים מהשחורים ישמינו בגוף וישלשלו ומרבים הזרע אמנם יתילדו מהם רוחות במקומות העיכול וזהו בענבי' הלקוטי' באותה שעה אבל הלקוטי' מקודם יומים או שלש הם טובים ולא יולידו רוחות אבל אותם שנלקטו מקודם זמן שנכתשת קליפת' הם מזון טוב ויאותו אל האוכלי' מאכלי' דקי' אבל יכחישו הגוף והעשוי' שנעשה מהבוסר שלו משבר כח האדומה והדם בגוברם על האצטומכא ועל הגוף ומסיר הצמאה ועוצר ומונע הקיאה :

ערמונים בלע"ז קשטניא בערבי שאה בלוט קר ויבש במילוא אמנם נוטי' מעט אל החמימות למתיקות' והם עוצרי' וקשים להתעכל ויולידו נפח וכשהם צלויים הם יותר טובים ומזונם ביותר טוב מהבלוט :

אות הפ"א פולין הלחין מהם בתולדותם הם קרים ולחים ומולידים ליחות גסות ועבות מאד ונפח בגובה הבטן לכן יזיקו מאד לאצטומכא ואשר הם יבשים ונגמרי' בעתם הם קרים ויבשים וקשים להתעכל יזיקו מאד לאצטומכא ונופחין הבשר ומאריכין אותו ופועלין בו כפעולת החמץ בקמח ומולידין נפח ורוח' הרבה בבטן ועול' עשנו אל הראש ומכבידו ויזיק למוח ויוליד חלומו' מבוהלי' ויטמט' מהלכי הגוף ומולידין ליחות גסות ועבות והמבושלים טובים מן הצלויים ובלא קליפה יחסר ממנו רוב הרוח ואם ישרו אותם ויבשלום היטב ויאכלום עם פלפל לא יזיקו כל כך ואם יחובש מקמחם על הטעדפים הנולדי' בפנים או על הנפח הנולד בדדים או בביצים ירפאו בע"ה :

פורקדן בערבי גלבאן קר ויבש ומזונו מועט ומוליד דם רע החלט השחור שמזיק לעצבים ולחלושים ואם יבשלום עם בשר שמן ותבלין לא יזיקו כל כך :

פלפסין בלע"ז באדנגאן חם ויבש חזק ההוא ישרפו הדם מולידין החלט השחור והסתומי' בכבד והירוקון ויפסיקו הגרון והיותר מזיק שבהם הצלויין והנעשין במרחשת והשמן העשוי מהם כך תכונתו יחתוך הפלפסין הירוקות לחתיכות קטנות וימגנם בשמן עד שיקרב לישרף ויסננהו וזה יועיל לטחורים וליבלת ואם תערבנו בשעוה ותמשח בו הסדקי' הנעשים ברגלים ירפאו :

פלפל חם ויבש מעכל המאכל כי מחמם האצטומכא והדם ומוריד הרוחות ונפח מהבטן ויעורר השתן וידקק המאכל ולכן יאות לבעלי המזג הקר ואם ילעסוהו בלמיקים ינקה הריאה וישלשל הליחה העבה הנדבקת :

פרשיל

פרשיל חם ויבש גומר כל הליחות ויעורר השתן:

אות הצד"יק צבי בשרו טוב מכל בשר הציד והדם המתילד ממנו אין בו תערובות רעה אמנם הוא יבש ונוטה אל השחורה:

צמוקים הם חמי' וממוצעי' בין הרטובה והיובש מחזקים האצטומכא וזנין זיון טוב וישמינו הכבד והיין הנעשה מהם יש לו חמון ויהיה כחו מזער לגדל והוא יותר קר ופחות לח מהמתוק:

צנובר מחממין הגוף ומועילין למי שיש לו רעש וכפה לאצטומכא ומרבי' הזרע:

צנון חם ולח מועיל לחולי הירקון ומרבה השתנה ומעורר תאות האכילה ומרבה הזרע ומסיר ניחור הקול ומחתך הליחה אמנם הוא רע לאצטומכא ועורר הקיא ויציף המאכל בפה האצטומכא כשאוכלו קודם האכילה כי הוא מאחר העיכול ומקלקל השינים ועשנוחו מפסיד ראיית העינים ואם יאכלנו אחר האכילה יעכל ושמנו ישמין וירבה הגוף והזרע ויחזק הכבד ויחמם הכליות ויפולן האבן מהם ויסיר העצלות ויחזק קצת המעים ויועיל לנשיכת כלבי' ושרצים ולכאב הרגלים המעמדות ויטיב הזקנים לכח הנערות והבחורות:

אות הקו"ף קוסוס בערבי זאג חם ויבש יועיל לגרד הרטוב וימנע עיכול הפה והשינים ויחזקם וימנע רעיבות הריאה השמע ממנו ויועיל לקוצי גבות העינים:

קורא הנקרא אגל הוא העוף המשובח מאד שהוא מחזק האצטומכא:

קמח כבר כתבתי למעלה קמח החטה הוא מובחר וטוב מזולתו ושנוי הקמח כמו הפת הוא בשלשה ענינים האחד הוא הקרוב מזמן הטחינה וזה יחמם הגוף ויעצור הבטן בהיות בו עדיין חום הטחינה ולכן מחמם האצטומכא ומיבש לחות הגרישה. והשני הוא הרחוק מהטחינה יחמם מעט וממהר לגרש מהאצטומכא. והשלישי הוא הממוצע והוא מזוג בין שניהם. והקמח השי הוא רע מאד מגדל תולעים ומרבה אותם והקמח דקלי הוא חם ויבש מנפח האצטומכא ומפסידה והעשוי במחבת עם שמן הוא מאכל עבה וגם מזיק לכבד ולטחול ולכליות בסבת דבקות השמן והקמח ויוליד ליחה לבנה גסה ודביקה וסותם דרכי המקורות והכבד ואם יאכלוהו עם דבש יקל מעט מנזקו:

קנה בושם בערבי קצב אל דרירא חם ויבש ויועיל לנמחים ויחדד הראות:

קרפה הוא קליפה הדרציני חם ויבש יחזק האצטומכא ויעכל המאכל ויחזק האיברים הראשים:

קרנפל חם ויבש יחזק האצטומכא והכבד ויחדד הראות ויסיר ריח הפה:

אות הרי"ש ראש של כל בהמה בכלל מזונו הרבה וחם ועב ורטוב ומחזיק הגוף החלש ומוסיף בתאות המשגל ומרבה הזרע והדם ואינו נאות לבעל האצטומכא החלושה ואינו ראוי אלא בימי הקור והוא מוליד הקדחת והדרוקן והעינים הם יותר שמנים ורטובים וממהרין לרדת מן האצטומכא והלחיים טבעם קר והנם זיון חזק ועב והם קשים להתעכל אבל הלשון והשפתים והאזנים יותר קלים וממהרים להתעכל:

ריאה קשה להתעכל ומזונה מעט ומולדת דם רטוב קרוב לליחה הלבנה יותר כשהיא מבושלת ותיקונה הוא שתערה בחומץ ותאכלנה וריאת הגדי והטלה יותר טובה מזולתה:

רמונים עיכולם קשה ויועילו ללבפקאן ויש מהן שני מינין מתוקים וחמוצין המתוקין חמין ולחין מועילין לחזה ולריאה וללב ולגרון ולבעלי הירוקה ואם ישתה מעיצורם במים יועיל לרקיקת הדם. והחמוצים קרים ויבשים ישברו כח הדם והמרה הירוקה ויורידה ויחתך הליחה ויזיל השתן יותר מהמתוק והעשוי מהם והיא אלרוב עוצר ומסיר השכרות ולכאב הראש שהוא מחמימות גם מסיר מוכך האצטומכא ומחזקה:

אות השי"ן שומין הם חמים ויבשים מחממים הגוף חימום חזק ולכן אינם טובים בארצות החמות ובימות החום ובעלי המזג החום כי יולידו צמא מרי באצטומכא כמו הכרתי ומועילים לבעלי המזג הקר ומרוב חמימותם מרבין ראות העינים ויעכירו הרואות ויורידו השתן ודם הנדות ויסירו הלחה

הצמא ויצלילו הקול והמובחר מן הארוכין הקטנים ואז״ל חמשה דברים נאמרו בשום משביע ומצהיל הפנים והורג כנה שבבני מעים ומרבה הזרע ומכניס אהבה ומוציא קנאה :

שומן הוא בשני ענינים האחד הוא השומן המעורב בבשר ובעצמות וטבעו חם ולח והשני הוא השומן הנפרד מן הבשר כמו שומן הכליות וטבעו קר ולח והוא גס ועב וקשה להתעכל ויוליד ליחה לבנה והוא יותר מהשומן המעורב בבשר ויותר מרטיב ושניהם מרככים ומלחלחין חפץ האוכל גם דפני האצטומכא והם צפין על פיו ומשיבין המאכל גס ודבק שאין יכולה לבשל שם ומולידין בגוף שובע מהרה ואולם הכח לגדל הגופים נתון בשומן המעורב עם הבשר כי הוא טוב מהנפרד לפי שהנפרד דבק וגס וקשה לבשל באצטומכא וממהר לכלות ולכן נאסר לנו בתורה :

שומשמין חם ולח מרפה האצטומכא ומוליד ליח רפה ומרכך כי יש בו שמנונית שמנו מרפה המעי' ויועיל לרחמי הנשים ולהעביר מנזקי נגעי המרה השחורה ואם יבללוהו עם שמן ורד יועיל לצמח העין ולכאב הראש אם ישפיע בנחירים :

שמן זרע פשתן יועיל לכל הנשרפים בבשרם ולנכשלים בכחם ולכאב הכליות והכבד ולכל שחין הנמשח בו ויחזק הבשר וידשן העצם ויגדל השער ויבריק הפנים והאוכלו לא במהרה יחלה :

שקדים המתוקים הם חמים ורטובים במיצוע קשים להתעכל ומפתחים הסתמות בכבד והטחול ומסירין שריפת השתן ומועילין לגרון מוכה מזון טוב מעט והחלב המתילד מהם הוא טוב וירטיבו הגוף ומוסיפין במוח ומזונם מזון טוב מעט והחלב המתילד מהם הוא טוב וירטיבו הגוף ומוסיפין במוח ומביאין לידי שינה ממוצעת ואם יאכלום לחים עם קליפתם ינקו רטיבת האצטומכא ויחזקו אותה והשמן העשוי מהם מתוקים הוא שוה וטוב לגרון ולכאב האזנים ולריאה ולאחולת הכליות ולחמטין ולילפת אמנם הוא קשה להתעכל ומפסיד האצטומכא ושמן השקדים המרים חם ויבש ועז מאד יועיל לכל מיני מחושים ולכאב הראש לשיעול ולנשימה ולריאה ולכליו' ויפוצץ האבן ויחמם הקרה ויוסיף בתאות המשגל וירפא כל נגעי הראש וכל חלאיו ויפיל שתן ונדות :

שעורים טבעם קר ויבש מטהר ומכבה ומגדל גדול רב במקר' במסירתו לבשל ובקלותו להרחיב האיברים והוא מיבש יותר מהפולים . וכתב גאליינוס כי השעורה מרוקה עם דונג ושמן ופלפל מאד מועיל במשיחות ומיני תחבושת והמשקה הנעשה ממנו מכבה הצמא ומוריד השתן ומסיר כח היין מהשכור ומקרר האצטומכא והכבד בימי הקיץ ומלחלח הגוף . אמנם מזיק לעצבים ומכאיב הראש ומנפח והנעשה מן האורז קרוב ממנו אלא שאינו מנפח :

אות התי"ו תאנים הרטובים טבעם חם ולח והיבשים חם ויבש והם יותר טובים מהלחים וזנים זיון טוב כי מטהרות הגוף והריאה והכליות והמקור והחזה מליחות רעות ומולידות דם טוב ומעוררת השתן גם הן מרככין הצמא אלא שמולידין הכנים אם יתמיד לאכלם לפי שיולידו דם רע ומזיק בכבד ובטחול ואם יאכלם עם אגוזים יהיה מזוגם יותר טוב והמשובחים שבהם הם הלבנים ואחריהם האדומים ואחריהם השחורים והמבושלים היטב הם יותר טובים ורחוקים מהנזק מהפגים :

תבשיל הלבן נקרא שאין בו ירקו' טבעו חם ונאות בימות הגשמים וזן זיון טוב ומחזק הגוף ומרטיבו ומפטמו ומצהיל הפנים ומרבה הדם והזרע ונשתנה ברבוי נתינת התבלין החמים ובמיעוטם אמנם בימות החמה מזיק כי יחמם מאד ומוליד הקדחת :

תותים המתוקים חמים הם מקלקלין האצטומכא כאשר ימצאו שם מזון אבל במוצאם אותה בלא מזון אז יתבשלו היטב וימהרו לצאת מהאצטומכא וירטיבו הבטן ויעוררו השתן אך כחם מזער לגדל ואם יאכלום קודם אכילה לאחר שנתקררו במים קרים או בשלג אז יכבו שלהבת החום ויסירו הצמא והחמוצים שלא נתבשלו היטב הם קרים ויבשים עוצרים ומחזקין האצטומכא והמעים ומחלי' המרה :

תמרים חם ולח בישולם קשה ויולידו דם גס עב ועכור והאוטמים בכבד

ועוני בחלים והפסד בשינים ומכאיבין הראש אמנם זנין זיון הרבה ומרבים הזרע והדם והישנים משובחים מהרטובים ודבש והשכר הנעשה מהם טב מילדים עמעום בחלים ודם קרוב לשחור' וכ"ש אם יהיה חדש ומתוק אמנם מפטם הגוף ומרבה הזרע ·

תפוחים ריחם מחזק המוח והלב וכל מה שהם חמוצים רוצה לומר שאינן מבושלין הם קרים ומחזקים פה האיצטומכא אלא שממלאין אותה רעיבות ומולידין בה כאב בלאתם ממנה לא יעבורו במקורות הראוי והמתמיד לאוכלם יולידו בו קדחת תמידית הקשה להתרפאות זה הכלל לכל פירות שאינן מבושלות . וכתב בן זהר אכילת התפוח מזיק מאד כי יוליד ליחה קדחות ורוחות בעורקים וכאב בעצבים והראוי לאכלו יבשלנו במים כדי ללחלחו או יתלנו על עשן מים רותחין או יגלגו בגחלים והרוב השתוי מהחמוצים יועיל לתנועת הלב והכאתו וחום האיצטומכא והכובד שבה :

תורמוס הם יבש ממית התולעים וקמחו יפתח הטחורים ויועיל למיני השחין ומזונו הוא עבה ורע קשה להתעכל :

תרנגולת בשרה ממוצע בין הרטיבות והיובש ומזונו יותר טוב ומובחר ממזון שאר העופות והמרק שלה מועיל מאד ומרטב האיברים ומוחם ויוסיף בעצם המוח ובשרה מוליד דם טוב הרבה וישמין מאד ייטיב מראה הפנים ויוסיף בזרע ושמנה ירכך הלחה והחשוב' שבהן היא השמנה בממוצע ושלא ילדה בילה והברבורי' מרבים הליחות והפסדים' והמשובח שבעופות הם התרנגולת והתרנגולים ויותר הסריסים שמולידים דם טוב וכן הקורא והתורים ושיהיו בשומן ממוצעים לא שמנים הרבה ולא יהיו פחות ליחה ואלה עוזרים למשגל ובריאים :

הנתיב הששי

לבאר הנפש ופעולתה . והשכל אשר הוא צורתה :

ראוי לכל אדם נברא לשבח לבוראו שנתן לו חכמה יתירה בתתו בו הנפש הטהורה ומחויב הוא להודות במקהלים כל ימי צבאו את אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו ולחזור ולהודות לאלהי מעוזו אשר עשה לו את כל זאת ולכן כל חכם לב צריך לחקור על הנפש אשר בביאורה אאריך ואשרי הנפש הנכשרת אשר היא באדם נקשרת אם הודה חוקרת בכל לשון אשר בה מדברת אשר היא לבד' לשם נמסרת והיא הנפש הנשארת ולעד נשמרת יען היותה מכרת כי לה' הגדולה והגבורה והתפארת ותהיה לו לשפחה נמכרת כי כן הדין נותן לכל אשר בשמו נקרא כאשר תמצא בטעמי המקרא ובספרי התורה אשר מורים הדרך הישרה לכל בעלי מדה יקרה דורש את השם הנכבד והנורא למען ימצאנו וידענו בכל לבבו ובכל נפשו יעבדנו ויקבל תענוג ממנו אשר רעה יחרוש את דמו לנפשו ידרוש וכאשר אבאר בנתיב השמיני בגמול בעזר מושיעי ולכן כל ערום יעשה בדעת ויהיה לו עין רואה ואוזן שומעת ונפש חכמ' לדעת ויחקור תמיד לידענה ומהכח אל הפועל יוציאנה ואז לא יהיה לה מחילה מוגעת ועד כסא הכבוד נוגעת ואם לא טהרה מזוכה בדד תהיה ועלובה וליהנ אותה היום הבא כי מחוץ למחנה מושבה כל ימי אשר הנגע בה וכאשר הגוף הולך למות גם הנפש החוטאת היא תמות ואם טהור' מזוכה הבת השובבה לא יאמר לה עוד עזובה ותחזור למקום אשר ממנו נחצבה על כן הערני לבבי לכבוד אלהי אבי אשר שם רוחו בקרבי ורוח ה' דבר בי לדבר בזה הנתיב בביאור הנפש וכל כחותיה וכלליה ופרטיה והשכל אשר בה היא משכלת אשר עלי התקוה והתוחלת וכאשר לבי גמר אחל ואומר :

באשר נחפוץ להשיג ולידע הנפש אשר בנו וכל עניניה על תכונתה כפי שיש לשכל שהוא בחומר אזי ראוי לחקור עליה על דרך אלה עשר שאלות :

השאלה הראשונה אם יש נפש בבעלי חיים :

השאלה השנית אם נפשות כל בעלי חיים שוות :

השאלה השלישית אם יש באדם נפש אחת או יותר :

השאל' הרביעית אם נוכל להשיג מהות' ומקומ':

השאלה החמישית אם היא קודמת או נבראת :

השאלה הששית אם נבראת מאת הבורא יתברך על ידי אמצעי אם לאו :

השאלה השביעית אם בכל יום נבראות נפשות חדשות מחולקות בגופים המתאוים או אם נבראו כבר בבריאת העולם :

השאלה

השאלה השמינית אם נפשות אישי העולם כולן נפש אחת בסוג או אם הם רבות כפי הגופות שהם חלוקות בהנה :

השאלה התשיעית באיזה ענין היא תנועתה :

השאלה העשירית לבאר כחותיה :

ואולם מענה השאלה הראשונה וזה מבואר לעין כל כאשר יקרה שנראה עשן עולה כה וכה שנאמין שהוא מתעשן מאש בוערה וכשנשמע קול צוחה נדע שהוא מקול הצועק . כן נדע ונאמין שיש בבעלי חיים נפש ואנו מודים באמתת מעשיה ואף על פי שלא נראה אותה זה הוא לרוב זכותה ודקותה ועוד נאמין שיש בבעלי חיים נפש מאשר נראה גוף מתנועע ברצון ומרגיש וזה יהיה להם מצד שהם גוף או לאו ואם יהיה להם מצד שהם גוף יהיה כל הגופות שוות בזה ואנחנו רואים גופים רבים שאין להם תנועה והרגש כמו הדומים והצמחים אם כן יראה שאין התנועה וההרגש אשר לבעלי חיים מצד שהם גוף אלא מצד הנפש אשר בהם:

ואולם מענה השאלה השנית והוא אם נפשות כל בעלי חיים שוין . דע כי נפש נאמרת על מינין רבים כי אנו אומרים שיש לגלגלים נפש וקוראין לה הנפש החכמה כמו שביארתי בסוף הנתיב השני ויש לבעלי חיים המדברי' נפש וקוראים לה הנפש המדברת ויש לבעלי חיים שאינם מדברים נפש וקוראים לה הנפש המרגשת שכתבו חכמי היונים שהיא כיצוץ שיצא מזיו זוהר לא מאד שהתנוצץ מן השכל הפועל. ויש לדברים הצומחי' נפש וקראוה הנפש הצומחת . ועתה יש לדעת כי זה שם שנאמר בכל אלה הדברים אינו כי אם בשיתוף השם לבד ולא שהענין אחד בעצמו הוא אשר במין האחד . וכן יאמר על האדם ועל כל בעלי חיים מרגישים בשיתוף השם לבד לא שההרגש שבאדם הוא ההרגש עצמו אשר בשאר בעלי חיים ולא ההרגש אשר בזה המין הוא ההרגש עצמו אשר במין האחר אבל כל מין מאשר יש לו נפש יש לו נפש אחר בלתי הנפש אשר לאחר ויתחייבו מנפש זה פעולות ומנפש זה פעולות דבר אחר בעצמו שאינם דומות לפעולות כל הנפש האחרת כלל . והמשל בזה שלשה מקומות חשוכים . האחד מהם זרחה עליו השמש והאיר. והשני האירה עליו הלבנה והאיר . והשלישי הודלק בו הנר והאיר . הנה כל אחד מהם נמצא בו האור ונקרא מאיר אף על פי שאינם שוים באורם כי סבת זה האור יפעלו השמש ופעלו האחר הירח ופעלו האחר האש . כן הם מתחלקות פעולות הנפשות שאע"פ שכלם שוין בשם ונקראות נפש אמנם אינם שוין בפעולתם ואין להם ענין שיקבלם אלא השם בלבד :

ואולם מענה השאלה השלישית והוא אם יש באדם נפש אחת או יותר דע כי נפש האדם הוא נפש לבד ויש לה פעולות רבות חלוקות וחכמי המחקר קראום חלקי הנפש ואין ר"ל שהיא מתחלקת בהחלק הגוף אבל הם מינים פעולותיה החלוקות שהם בכלל הנפש וכן יקראו הפעולות ההם נפשות . ואל יחשוב אדם בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות כמו שחשב ראש הרופאים עד שהם פתיחת סברו שהנפשות שלש והם טבעית וחיונית ונפשית :

ואולם מענה השאלה הרביעית אם נוכל להשיג ממהותה ומקומה . כתב ארסטו בתחלת ספר הנפש . כל בני אדם הם שוים בנפש ובגוף אבל אין כלם יודעים אמתת הנפש כאשר יודעין אמתת הגוף . וזה אינו פלא כי הגוף מושג בחושים והנפש אינה מושגת כי אם בשכל לבד . ועל זה המון בני אדם שאינם משיגים כי אם דבר מוחש אינם מאמיני' בהוית הנפש או יאמינו שהיא מתפשטת בכל מקומות הגוף מפני שהיא מתנועעת אבל מהותה או עניני ישותה הם המאמינים בדרך קבלה ומעטין הם שישיגו זה בשכל ואין ראוי ונכון שלא ידע האדם חלקו אשר בו ישכיל אלהיו הואיל והחלק ההוא דומה לאלוה כמו שיתבאר ולכן ראוי לנו לחקור ולבקש בדרך המופת לידע ישות נפשנו ונחקור תחלה אם היא גוף או בגוף או חוץ לגוף ונאמר . תחלה צריך להאמין בהכרח שאיננה גוף שאלו היתה גוף לא היתה מגיע פעולתה אלא לקרוב ממנו כמו שהגוף לא יגיע פעולתו לרחוק ממנו . ועוד כל גשם מתנועע אי אפשר לו זולתי אחד משתי פנים . או שיניעו גשם או מה שאינו גשם . ואמנם אם יהיה המניע לו גשם יתחייב שיהיה הגשם ההוא מתנועע ויתחייב לו המניע והנה לא ימלט הענין אם שילך אל לא תכלית וזה שקר. או שיגיע אל מניע שאינו גשם הנה אם כן התחייב המניע שאינו

גשם

גשם. ואמנם איך הוא שיש באדם חי בכמו זה המניע כי היה גם המתמעטים יגיעו בהכרח אל מתנועע ראשון והמתנועע הראשון הוא שלא יתנועע מפאת דבר חוץ ממנו ולא ימלט אם שיש לו בו או לא. ואם לא הנה יהיה מתנועע מבלתי מניע ואם יהיה לו מניע ויהיה גשם ישתלשל הענין אל לא תכלית. ואם כן אי אפשר מבלתי שיהא במתנועע הראשון מניע בלתי גשם הוא אשר יניעהו וזה המניע הוא אשר נודה עליו בשם נפש. ועוד כי כל גוף יש לו איכות מוחש מן המוחשים ואיכות הנפש לא ישיגו החושי' אם כן אין הנפש גוף. ועוד כי הדבר שאינו חי לא יחיה דבר אחר ואנו רואים שהנפש תחיה את הגוף כי בנודה ממנו הוא מת אם כן איננה גוף. ואין לומר שהיא גוף נפשי שאם כן היא נפשית מנפש אחרת וכן יאמר על האחרת וזה ילך אל לא תכלית אם כן איננה גוף נפשי. ודע כי החושבים שהנפש היא גוף עם היות שאין זאת המחשבה כל כך רבת ההיזק אלא מצד מה שאפשר להמשך אחריה שאר אמונות נפסדות מאבידות. ובעבור כי תוקף ליודיעו ביאורי השכל שהנפשה היא גוף יהיה מה שיהיה או דק מאד או מאיר או מזהיר כשמש לאלתר יביאנו ההכרח לצייר שיש למעלה בעולם העליון גופים ומקומות מוגבלי' עם מה שיתקבל אצל כל אדם שהנפש ניתנה מלמעלה ובציירו שיש גופים בעולם העליון לאלתר יביאהו זה הציור שהמלאכים גופים. וכבר התאמת אצל ההמון שהמלאכים הם אצולים מהוד הבורא ית' שמו ויתעלה זכרו. וידוע הוא שהמאציל לא יאציל ראשונה אלא בדומה לו. אם כן מזה יגזור שהבורא ית' שמו הוא גוף והרי החושב המחשבה הזאת כפר בעיקר. ראה גם ראה מה קרה לאשר חשב שהנפש הוא גוף. הנה הוכחנו באר היטב שהנפש איננה גוף. ואם כן צריך להאמין שאיננה בתוך הגוף לפי שאין דבר שיהיה בתוך דבר אחר למלאת חללו אלא גוף כמו המים בתוך הנוד והשמן בתוך הצלוחית. ועוד שאם תאמר שיהיה הגוף מקום לנפש ותהיה הנפש בתוכו לא ימלט מאחד משני פנים או שתהיה הנפש במקום אחד מן הגוף או בגוף כלו בשוה ואם תהיה במקום אחד מן הגוף היה שאר הגוף מת ואם תהיה בגוף כלו בשוה היה חסר מן הנפש כפי מה שיחסר מן הגוף א"כ איננה בתוך הגוף גם איננה בגוף כלו בשוה וגם איננה חוץ לגוף שאם היתה חוץ לגוף לא ימלט או שתהיה קרובה לגוף או רחוקה ממנו אם תהיה רחוקה מן הגוף אזי יהיה הגוף אפס התועלת מהנפש וישחת האדם ואם היא קרובה לגוף מעבר אחד העבר ההוא בלבד ישיג הגוף (הנפש) ושאר הגוף לא ישיג. ואם היא קרובה לגוף מכל עבר אזי תהיה מקפת על הגוף ומקפלת אותו ותהיה כמו שק לגוף ויחזור הדבר לקושיא הראשונה שהיא גוף שאם תמלא מקום א' שתהיה כמו שק לגוף תמלא מקום תהיה הגוף משני פנים:

הנה נתבאר ממה שאמרנו שאיננו גוף ולא בתוך הגוף ולא חולה לו א"כ צריך לומר שהיא מדרגה אחת משפע דקה מאד וזכה מאד והקפתה לגוף יותר דק מהקפת הגוף עצמו ויותר קרובה ודבקה דבוק דיוקי לגוף מדבוק קורב' איברי הגוף וחלקיו לגוף ואין לה שום יחס עמו עם אבר מיוחד ממנו ואם יראה כחה ואורה במקום אחד יותר מבזולתו וזה כי כאשר תתחבר עם הגוף יצא ממנה שלש כחות שהם נקראים רוח חיי' והתאו' והבינה והכתוב קראם רוח ונפש ונשמה רוח הוא חיים ובו יתנועע ולפי שקיומו הוא באויר כי בהעדר האויר הוא נאבד: וגם כי הוא עצמו דומה לאויר לכן נקרא רוח וכל חי משתתף בו ועיקר כחו הוא בלב ועובר בגוף בעורקים הדופקים כמו שביארתי בנתיב הרביעי ונקרא יכולת התאוה בשם נפש להודיע שיש לאדם חשק וגעגוע. וראייה לדבר כי תאוה נפשך. וכן אומר נפש מאכל תאוה וזה הכח עיקרו בכבד וכל חי משתתף בו וממנו תאות המאכל ודבר המשגל ונקרא נפש להיותה נופשת המטבי' בגוף בהיותה מתנועע בתשמישי הגוף או הוא לשון רבוי ודבר עודף מגזרת וינפש ופשתה. וחכמי המחקר קראוהו הרוח הטבעי ועוברת בגוף בעורקים בלתי דופקים עם הדם כמו שביארתי בנתיב הרביעי. ונקראת הבינה בשם הנשמה על דרך הכתוב שאמר ונשמת שדי תבינם ועיקר כחה הוא במוח הראש ולכן נברא האדם זקוף מכל הנבראים בקומתם לפי שהיא גזורה מן השמי' ולכן נקראת נשמה או שנקראת כן להיותה מתנשמת באויר. והכתוב הוסיף לה שתי שמות והם יחידה חיה. יחידה לפי שאין

לה דמיון עם הברואי' לא בעליוני' ולא בתחתוני' וחיה לפי שאינה מתה והיא עצם לפי שכל דבר שמקבל הפכים ועומד בענין אחד הוא עצם והנפש היא עומדת אחת במנין מקבלת ההפכים והוא האמת והשקר. שמחה ויגון. חכמה וסכלות. אם כן הנפש היא עצם. ועוד כי גדר העצם הוא כל דבר אשר במציאותו יקיים דבר אחר ובהסרו ממנו יפסד ואנו רואי' בנפש גדר העצם שהיא כאשר תבא תקיים אותו ותעמידנו כל ימי היותה בו ובהסרה ממנו יפסד א"כ היא עצם. הנה הוכחתי שהנפש היא בלתי גוף ולא נגבלת בגוף ובלתי מקר' ובלתי מגול' ולא ישיג' אחת מהמקרים חלילה אלא היא עצם צורי כי היא דק וזך ביותר והיא בלתי מתחלקת ובלתי משתנית והיא אצולה באצילות מאציל ונמצאת במציאו' ממציא כי היא אצול' ונמצא' מכבוד הבו"י כאומרו נר ה' נ"א והמציא' מאי' להיות מגדת פעולתו ולהורות מציאותו והיא המרמזת אליו כדי שלא יכפור בה שום כופר ולא ידמה אותה שום מדמה כמאמר הכתוב ומבשרי אחזה אלוה. וכן דמוה רז"ל לבורא ית' באמרם מה הקב"ה מלא כל הארץ כבודו אף הנשמה מלאה כל הגוף מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף היא וגו' מה הב"ה טהור אף הנשמה טהורה מה הב"ה יושב בחדרי חדרים אף הנשמה יושבת בחדרי חדרים מה הב"ה נושא העולם כלו והוא ית' אינו נישא אף הנשמה נושאת כל הגוף ואינה נישאת. ואם הדברים יגעים בענייני הנפש קל וחומר בענין הבורא ית'. והנה מצאנו אמתת הנפש ואין מי שיוכל לכפור מציאותה בו ולא ידע הוית' בעצמ' ובגופו הואיל ואינה בו כמו שביארתי שאין מקומה הגוף אבל הנפש מקום לו ולא נשיג מהותה לא צורה ולא דמות ולא מראה ולא ריח אף על פי שפעולותיה ניכרין בו וכן השכל שאמרנו לפנים שפעליו וסימניו ניכרין לא נשיג לו לא דמות ולא צורה ולא מראה ולא נמשילהו ברעיונינו. ואמר הפילוסוף במליצה משלו בשומו רשם הנפש שהיא העצם מתמים לגוף כליי בעל חיות בכח ומנין הרשם הזה משולה כי מה שאמר על הנפש שהיא עצם להבדילו ממקרה ומה שאמר מתמים רצה לומר שהעצם הזה הוא עילה מתממת לאדם והוא הב' לעולם הבא הואיל ובגלל הטוב הזה נבראנו ובעבורו באנו לעולם והגענו להרכבת הגוף ולביאת החומר. ואמרו גשם טבעי כליי שהוא כלי שמשתמש בה הגוף כפי חפצה וכוונת' הואיל ואין לגוף שום חפץ זולתה ומפני היותו חסר הופקד עליו להנהיגו עצם בלם שיראה בו שלימות העצם הזה כי הגוף הוא גולם והנפש היא צורתו כמו שהמראה צורה לעין :

ואולם מענה השאלה הה' אם הנפש קדומה או נבראת. דע כי כל נמצא או יש לו התחלה או אין לו התחלה. ואם הנפש היא עצם שאין לה התחלה היא נצחית. אם כן היא עצם נצחית. ואם כן היא דומה בנצחותה לבורא יתברך. ואם יהיה זה היה הבורא ית' וזולתו נצחיים בשוה וזה הוא שקר במושכל. א' שהיא הידיעה האחת מארבע מיני הידיעות שביארום חכמי המחקר. ואלה הם ארבע מיני הידיעות. המין אחד המורגשות. והם הנודעות לאדם באחד מחמשה חושיו וזה המין מבואר אין להאריך בביאורו. המין ב' המפורסמות. והם העצות הגלויות שנתפשטו בכל העולם כמו שנודע לכל אדם שכבוד אב ואם והשבת אבידה וכיוצא בהם טוב והגזילה והגניבה וכיוצא בהם רע. ולא יעמוד המופת על זה כי הכרת המופת יחייב להאמין האמת ולהכחיש השקר לא לעשות הטוב ולהרחיק הרע כמו שאבאר לפנים רק ידע אותה בעבור שנתפשט זה ברוב האומות ונפלה הסכמת העולם עליה. ואלה הם הנקראות מפורסמות. המין הג' המקובלות והם הדברים שאין צריך אלא המעיינים לאמתם במופת או להכחישם במופת ולא יהיו נודעות אלא זה המקבל מצד המופת כי לא יצא שכלו לפעל רק יסמך בידיעת' בקבלו אותם מנביא אמת או חכם אחד שהוא מרוצה אצלו שנתבאר לו במופת. המין הד' הם המושכלות הראשונות. ונופל בזה המין האמת והשקר לא טוב ורע כמו שאמר הכל גדול מן החלק וקוטר המרובע גדול מצלעו אמת והתקבץ שני ההפכים בנושא אחד שוא והם מושכלות ראשונו' שאין צריך האדם לאמתם במופת כי בטבע כל אדם לדעת אותם ומזה המין הוא אמונת הידיעה שהנפש נבראת :

ואולם מענה השאלה הו' הוא כבר הסכימו חכמי המחקר שהנפש נבראת מבוראה ית' על ידי השכל הפועל הנותן צורה

לכל

לכל בעלי צורה ונותן השכל לבעלי שכל. כי הנפש הי' מתחלת בכח חומר הגוף או בכח המזג המתחדש שממנו יהיה נולד הגוף ואחר כן תצא הנפש מן הכח אל הפועל וכל מי שיצא מן הכח אל הפועל מוציאו זולתו והוא חוץ ממנו בהכרח כמו שהוא מבואר במופת. ועוד אם הנפש נבראת מאת הבורא ית' בלי אמצעי איננו נמצא שום דבר נכבד ממנה ואינו כן כי ידוע שהשכלי' הנבדלים הם נכבדות יותר ממנה :

ואולם מענה השתי שאלות והם השביעית והשמינית אבארם יחד יען שבשניהם יחד נחלקו חכמי המחקר והוא אם כל הנפשות שבאנשי העולם כלנה נפש אחת בסוג כמו אור השמש שהוא כללי מאור אחד רצונו לומר מן השמש ועם היות שיתגוללו ממנו ועל שוכני הארץ הילים מאורים לאין סוף או כמו החום שיוליד חמימות רבות כפי נושאיו ונפעליו ועם כל זה איננו אלא חום אחד לבד כמו כן הם הנפשות או אם הם נפשות העולם רבות במספר כפי הגופות שהם חלוקות בהנה וכמו כן נחלקו החכמים האם אם בכל יום נבראות נפשות חדשו' חלוקות בגופות המתהוות או אם נבראו כל הנפשות כבר בבריאת העולם ועל זה הענין יש מחלוקת בין הכתות. כי בן רשד כתב בפירושיו על ספר הנפש בהראותו שהנפש היא אחת במספר בכל אנשי העולם גם נראים ממנה רבויים במקרה אמר אלו הנפשות של כל בני העולם אם הנה רבות במספר בעצם מציאותם אינן יוצאות מאחד משני פנים. או שהנה מצואות בפועל או שהמה מחודשות מדי יום יום ונבראו בהתהות הגופות וכל אחת חלוקת בגוף המיוחד אליה ושני הפנים האלה הם נמנעים ובטלים היותם כלנה מצואות יחדיו בפועל תמיד הוא דבר בטל בעבור שאחרי שהנפש היא צורה כמו שביארתי א"כ ימצאו צורות בפועל בזמן אחד לאין תכלית וזה שוא בעבור שהיא צורה מוכנת אל חומר גוף אנושי להיות עליו צורה משלמת ובזה ימצאו צורות מוכנות אל חומר לאין תכלית צריך בהכרח שימצאו עמהם חומרים בפועל ללא תכלית כי אי אפשר שימצא צורה בלי חומר וחומר בלי צורה בפועל מן הצורות המתאחדות אל החמרים עומדות כך מקדם תמיד בעבור שאם היו צורות נמצאות בלי חומר היתה מציאותם לבטלה כי לאיזה תועלת ולאיזה צורך ימצאו כך הואיל ואין אז נמצא החומר אליהם והצורה והחומר הם במאמר המצטרף ובזה ימצאו חומרים בפועל ללא תכלית וזה גם כן שוא כראשון ויותר שהרי לפי זה יתחייב שהיו מקדם מעולם גופים נמצאים במספר הנפשות עומדות ברואות כך תמיד ולא נתהוו עוד הגופות מאז עד היום אם כן הפנים הראשונים בטלים ומבוטלים. והפנים השנים ר"ל שהמה מתחדשו' תמיד מדי יום יום ונבראו' כפי התהוות הגופות אשר יחלקו בהמה גם זה בטל בעבור שכל מתחדש אפשרות חדושו קודם חדוש בזמן והוא נמצא בכח וכבר הונח בהקדמו' אמתיות שהצורות הם כולם נמצאות בפועל מצד מציאות עצמם ואע"פ שתראה שצורה פלוני' הוא בחמר בכח אין זה הכח לה מצד עצמה אלא מצד החומר שהוא לקבל צורות שונות זו אחר זו ויאמר בחומר שצורה פלונית בה בכח אבל לא יאמר בצורה שצורה פלוני' בה בכח וכ"ש בצורה הטבעית והמיני' שהם דברים כולם עם חומרים' והם גם נמצאו' בכח שהמה שלמיו' אל חומריהם כמו צורה האנושית והצמחים עם הצמח וכן באישי המיניי כמו צורת הדקל בדקל והכרוב בכרוב אבל בצור' המלאכותית אין הדבר כן מ"מ הצורות האלהיות כמו הנפש היא תמיד בפועל. עוד אם תאמר שהיא מתחדשת בכל יום לא ימלט זה מאחד משני פנים. או שתהיינה נמצאות מאין או שתמצאנה מנמצא. הראשון בטל ר"ל המציאות מאין שהמצא נמצא מבלתי נמצא הוא דבר נמנע אם לא על צד הבריאה והוא פלא ואין להאמין אם לא לצורך אמונה מכרחת על כך והשני גם כן בטל בעבור שזה הנמצא אשר נמצאו ממנו או בהכרח חומר או צורה כי אין עוד ראשיות נמצאות זולת אלה כי ההעדר אין לו מקום בזה בשכבר בטלנו היותה נמצאו' מאין ואם תאמר שאותו הנמצא שנמצא ממנו הוא חומר זה בטל יותר מן הראשון בעבור שאם כן לפי זה הנה הצורה התהווה מן החומר ונולד מזה שמה שהוא בפועל נתהוה ממה שהוא בכח והשלם בעצמו נמצא ונתהווה מן החמר וכל זה שוא ודבר כזב. ואם תאמר שאותו הנמצא שנמצאו ממנו הוא צורה גם זה בטל כראשון ונמנע בעבור שאם כן לפי זה הצורה תתהוה מצורה

ולא אחת מאחת לבד אלא צורות מצורות ללא תכלית ויוליד מזה שהצורות המה נמצאות בכח הוות ונפסדות זו לזו תמיד והנה התבאר ההפך מזה ר"ל שהאומר הוא סבת ההוי' והפסד והציור' היא בלתי הויה ובלתי נפסדת בעצמה מן הצד שהיה בו צורה וזו היא הקדמה אמתית לכן כל אלה הנצחים הם שוא ונבאר שכל הנפשות הם אחת בעצם ובמספר הרבה במקרה הנושאים והיא מדרגה מחולקת על הנושאים הנאותים אל קבלתו כמו משל השמש וחילוקיו שהמשלתי למעל' או כמו הנקודה שהיא אחת ויוצאו ממנה אלפי קוים הרבה אלה הם הראיות שהביא בן רשד על היות כל הנפשות אחת במין ובמספר.

ויש כת אחרת שאומרת שהנפשות המחולקות בגופות אנשי העולם המה נבראות ומחודשות בכל יום בהתילדות הגופות והמה רבות בעצם מיוחד כל אחת כפי מספר הגופות שיחלקו בהנה שאלו היו כל הנפשות אחת בעצם היה ראוי שיהיו אנשי העולם כלם חכמים או סכלים וידע האחד מהם מה שידע האחר ולא נעלם ממנו ויהיו כלם שוים בנפש כמו משל בן רשד שכלם שוין כן היה להם להיות נפשות כל בני האדם שוין ואין אנו רואין הדבר כן ואם תהיה הנפש אחת בחכם ובסכל תהיה אם כן הנפש הסכלה והחכמה ביחד וזה שקר אם כן הנפש החכמה אינה הנפש הסכלה ואין הנפש אחת בכל הגופים אבל הם רבות כמספר הגופות המיוחדות בהם:

נאם המחבר בקשתי בספרים למצוא לאחד מחכמי ישראל אם הכריע בין שתי הכתות האלה ומצאתי שכתב הר"מ במז"ל שכל נפשות ישראל שהן עתידין לבא מיום מעמד הר סיני עד היום האחרון היו במתן תורה ואנו נכנסנו ערבים בעבור אבותינו ובנינו בעבורנו ובני בנינו בעבורם עד הדור האחרון שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עז ע"כ. הנה מזה המאמר נבין מענה שתי השאלות שאינן מתחדשות בכל יום אלא שנבראו בבריאת העולם כמו שביארתי בנתיב השני ושהמה רבות בעצם מיוחד לכל אחד כפי מספר הגופים שיחלקו בהנה. אמנם מתוך תורה שבכתב לא נוכל להתאמת על זה רוצה לומר אם הן אחת במין או רבות כי נמצא קצת כתובים יורו שהמה רבות כאמרו הנה כל הנפשות לי הנה וכן שומר נפשות חסידיו וכן לכפר על נפשותיכם. וקצת כתובים יורו שכלם אחת כאמרו נותן נשמה לעם עליה משמע אחת לכל בני העולם עוד אמר לצדקיה חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת אמר לנו ואמר זאת ולא אמר נפשות אלו משמע שכלם הן אחד אמנם מצאנו כתוב אחד שיורה יותר על מספר הרבוי בעצם הבריאה מכל שאר הכתובים והוא אמרו כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי שזה מורה על היותם רבות במספר ובעצם ושהמה ברואות כולנה מקדם הואיל ואמר עשיתי:

ואולם מענה השאלה התשיעית והוא באיזה ענין היא תנועת הנפש. דע כי התנוע' היא סוג לארבע מאמרו'. האחת תנועה בעצם כמו ההויה וההפסד. והשנית התנועה בכמות והיא הצמיחה והחסרון. והשלישית התנועה בכל איכות ר"ל השנוי מאיכות לאיכות. והרביעית התנועה באנה ר"ל ממקום אל מקום ומז' המאמר הרביעי היא תנועת הנפש ותנועת' את הגוף הוא כמו הצייר שמניע המצויר והמנה הוא לא הונע והוא התחלה לדבר המתנועע כן היא הנפש מניעה הגוף לתאוה ורצון ולפועל ולשנוי והיא לא תתנועע באחת מעניני תנועות הגוף ואף על פי שאין לה מעצמה תנועה עצמי' יש לה תנועה מקרית כי בהתנועע הגוף מן הבית לעליה נעתק הנפש גם כן אך תנועת הגוף היא בעצם ותנועת הנפש במקרה והנפש היא המניע הראשון בעצם אלא שכבר התנועה במקרה וכשתנוח הנפש ינוח המתנועע והוא הגוף ובנוח הגוף תסיר התנועה המקרים המשווה לנפש כי מה שיתנועע במקרה ינוח במקרה וכשינוע ינוע המתנועע בעבורו:

ואולם מענה השאלה העשירית והוא לבאר כחות הנפש. דע כי פעולות הנפש נחלקים לחמשה כחות והם נפש הצומחת נפש המרגשת והמדברת ונפש המתאו' והיא הצומחת או המעוררת ונפש השכלית. נפש הצומחת נחלקת גם כן לשלשה כחות והם כח הזן וכח המגדל וכח המוליד הדומה כיצד הזן הוא באצטומכא והוא הכח המעמיד הגוף במזג שוה ומוסף אליו מה שיאות לו ודוחה מעליו מה שיזיקהו לפי שיש בו כח המוסף והמחזיק והמעכל והדוחה. המושך הם ויבא על עניני

המרה

המרה הירוקה והוא בכל האיברים השואבים ליאות המאכל ומושכין אליהן. והמחזק קר ויבש על טבע המרה השחורה והוא יעצור המאכל וישמרנו עד ישלים הטבע פעולותיו אשר יפעל בו. והמעכל חם ולח על טבע הדם וטוחן ויהפך המאכל עד שידמה אל עצם הגוף וידבק בו. והדוחה קר ולח אל טבע הליחה הלבנה ודוחה מותר המאכל ויעבר הגוף ויוציא הפסולת ממנו וכל אלה הכחות נבדלים בכח הזן ואינו נעדר מבעלי חיים עד יום מותם וכח המגדל הוא בכל הגוף ומגדלו בכח הדם הנמשך בו וזה הכח נמצא בחי עד הגיעו להשלמת שיעורו כי כל גוף יש לו גבול ותכלית ידוע לפי מזג האצטומכא וכאשר גדל כל צרכו לא יהא צריך לו ולכן יעדר ממנו. וכח המוליד בדומה הוא כמו כן בכל הגוף והוא כח הצריך להתמדת המין שהוא הכח אשר בטפת הזרע ונמצא באדם עד הגיעו לששים שנה אם טבעו בינוני ואם הוא חזק יעמוד בו יותר. וכתב הרמב"ם כי שבע כחות הזן ימצאו לכח המוליד כי יש לו כח מושך הטפה וכח מחזיק שבו שומר העובר וכח מהפך ואז המצויר הנתון בטפה יצא לפועל ויצייר האיברי' כמו שביארתי בתחלת הנתיב הרביעי וכח מכיר ובורר מה שיכשר לו מן המזון ובעת תם הזמן המוגבל להיות העובר במעי אמו אז יוציאהו הכח הדוחה מרחם וכל אלה הטבעות אינם בכונה ורצון אלא בטבע:

ואולם פעולת הנפש המרגשת אשר ממנו הכח המדמה הוא בכונה ורצון לא בבחירה וטבע וממנה נפעלים ה' חושים שהם הראות והשמע והריח והטעם והמישוש. הג' שהם הראיה והשמע והריח צריכין לבינונית האויר או המים או האש כמו שנאמר בספר הנפש אבל שני הרגשי' הטעם' והמישוש הבינונית היא נמצאת להם בלא צורך לבינונים מבחוץ. וחוש הראות הוא הדק והנכבד שבכולן ולכן הוא משיג בשיעור יותר משאר החושים וזה מבואר שהרי בראותך אדם מרחוק לא תשמע קולו. וחוש השמע משיג מרחוק בערך אל חוש הריח וחוש הריח ג"כ הוא משיג בערך אל חוש הטעם והמישוש שהם גסים ולכן לא ישיגו מוחשיהם עד הדבקם בהם ונגעם אותם. וחוש המישוש אין לו אבר מיוחד אך הוא נמצא בכל שטח הגוף כי לפי שהרגש המישוש מצוי בכל חי לכן הוא ראוי להיות לכל מינין אבר שותף שירגיש בו ולא יהיה מיוחד לאבר מאיבריו המורכבים אלא ימצא בכל איבריו ויותר הוא הבשר לפיכך בבשר הוי הרגש של מישוש המשותף והוא ההתחלה בו אמנם גאליינוס ראה כי הלב נושא כח המישוש ולכן כתב כי הידים וכלי המשגל הם מיוחדים למישוש (וטוב זה ההרגש הוא סימן לטוב וזכות הנפש. וחולשתו הוא סימן הסכלות) ולכן מי שבשרו רך הבשר הוא נבון והקשה אינו נבון וכל אלה הה' חושים שבאדם הם בו חזקים כלם יחד יותר מבזולת שאר ב"ח. אמנם נמצא בקצת מבעלי חיים שיש להם חוש אחד חזק יותר מבזולתם כמו הנשר בראות והעורב והזבובים והדבורים בריח והאריה בשמע ושורש אלה הה' חושים שבאדם הוא המוח. ואף לדברי ארסטו שמיחד אותם אל הלב שכתב ששורש כלם הוא הלב וממנו מתפשטים הכחות אלא שהמניעים והמרגישים ברצון יהיו באמצעות המוח והטבעיים באמצעות הכבד והמולידין באמצעו' הזרע אמנם מודה הוא שהמוח הוא האמצעי ומקבל אותה מן הלב שהוא השורש האחד והמוח הוא השורש הב' תחתיו שממנו יתפשטו כל א' ואחד למקומו ושם ישובו כולם כמו הנקוד' שבאמצע העגול שהיא שורש לכל הקוים היוצאי' ממנה לקו היוצא בעיגול כן שורש כל ההרגשות הוא במוח ומשם יצאו ושם יבאו אם כן הם חיצונות והם גם כן פנימות. החיצוניות נקראו' בכלל הרגשות והפנימיות דמיון והוא הכח המדמה. וביאור זה כי הרגש החיצון כמו הראות והשמע רואה דברי' הנראים ושומע קול הנשמע והרגש הפנימי והוא הדמיון משיג הענין ומצייר אותן ותופס תכונתו וכמותו בדמיונו עד שנשארו חקוקים שם ולולי זה לא היה מכיר הדבר שראה או הקול ששמע כשחוזר ורואהו או שומע אותו פעם אחר אך הדמיון אשר צייר הענינים בעת ההרגש וחקק תכונתם ושיעורם וצייר אותם בדמיונו על כן הכיר בפעם האחרת. והנפש המדברת מבואר הוא שכחה בלשון והיא הנפש אשר נפחה בורא' ית' באדם כאמרו ויפח באפיו נשמת חיים והיא היתה בו לנפש המדברת כמו שתרגם אונקלוס והוי האדם לנפש חיה והוה אדם לרוח ממללא והקירא' מדברי רז"ל שאמרו

רבא:

רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא הוי משתעי ליה ולא אישתעי אמר ליה דמן חבריא את תוב לעפרך הנה ראינו כי כח המדבר א"א להיות באדם כי אם מגבורה יתברך והוא חלק מן השכל כי יש בשכל ג' מינים או תקראם ג' מדרגות. מושכלות והם שכל האפשרי המכונה לבן רשד שכל החומרי הוא הכח המדבר ושכל הקנוי והוא העיוני ושכל הפועל שאבארם לפנים בסמוך. ושכל ההומרי שהוא השכל המתפעל יהיה דמיון החומר והנושא לשכל הקנוי והוא השכל הנקנה ושכל הנקנה דומה כחומר וכנושא לשכל הפועל ושכל הפועל לפעולה הכבנחה בכח המדבר והגיעו השגתו בתכלית מדרגות השלמות אשר לאדם הוא שישיגהו והוא תכלית ההצלחה ונפש המתאוה היא תאוה כבהמה ולכן נקראת נפש הבהמי וממנה נמשכות כל התאות הרעות בהתגברה על הגוף ובה ישתוקק האדם לדבר אחד או ימאסהו ובשניהם נמשכות הממשכו' הרעות הכעס והרצון והפחד והגבור' והאכזריו' והרחמנות והאהבה והשנאה. והרבה מאלה המקרים הנפשיים הם בשנתה והיא המועלת כי היא יצר הרע ועליה נאמר והנפש החוטאת היא תמות וצריך היראה את דבר ה' להלחם עם הנפש הבהמות הזאת כגבור הנלחם עם אויבו ובעת עלותה ישפילנה ובעת התגברה יחלישנ' עד אשר ישב בשקט ובשלוה וימלא שלום לנפש השכליות כענין שאמר שלמה ע"ה תאוה נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים סור מרע נהיה משורש נהייתי ונחליתי והוא על משקל נפש נענה תשביע רצונו לומר תאוה הנשברה אחריתה תערב לנפש היא נפש השכלית ותועבת כסילים סור מרע רצונו כי הכסילים החשיבו הטוב שהוא סור מרע ובחרו ברע ולא סרו מאחרי תאותם ומאחרי שרירו' לבם הרע ומאחר שלא נתרחקו מן המדות המגונות ומהבלי התענוגים הגופיים הנה הם בהמה על צורת אדם הואיל והנפש השכלית אשר להם לא תשלים פעולתה וזהו מאמר הכתוב יודע צדיק נפש בהמתו וגו' רצונו לומר כי הצדיק שובר נפש הבהמית שבו כמו ויודע בהם את אנשי סכות וכן וידוע הולי ויש מפרשים יודע צדיק נפש בהמתו שהצדיק הוא יודע איכו' שיתופה בחומר בהמיתו ומנהיגה בהנאותיה כפי הכמות הראוי לה מהם לחמי רשעים אחרי רוצה לומר כי מה שמרחם הרשע והנרגנן על נפש הבהמי שלו והוא מענגה ומעדנה ומשביע אותה יותר מצרכה אותה הרחמנות שידמה שהוא רחמנות שיעדן גופו במאכל ובמשקה ובתאות היא האכזריות עצמה כי ההצלחות ההם הגופניות אינם כי אם דמיונות ומקרה הגוף והם כלין בכלות הגוף ולכן מצאנו שהנזיר לפי שמנע עצמו ממקצת מעדני העולם נאמר בו כי נזר אלהיו על ראשו ודומה לכהן גדול. ואם יקשה עליך מה שארז"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו נפש חטא זה אלא מפני שציער עצמו מן היין קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה זה אל יקשה עלינו כי פירושו הוא כמו שאומר דע כי הנזיר הקדים את עצמו לבורא ית' ומנע עצמו מן היין ומן התגלחת וסבור כי יכול לקבל ואולי בזמן נזירותו כשהיא רואה חבריו שותין יין ומתגלחין היה מתנחם בנפשו ונמצא כמו מתחרט ולכן צריך כפרה על הנפש רצוני לומר בעבור שנתחרט בנפשו לפיכך יהיה לו זה הקרבן כפרה על אותה חרטה כדי שלא יפסיד כלום משכרו שעשה עצמו נזיר שאם תרצה לומר שעשה חטא לפי שנדר האיך צוהו הבורא ית' לעשות כך ושלא לעשות כך ומנע אותו מלאכול ענבים לחים ויבשים ואדרבה היה לו להזהר מתחלה עליו שלא ידור במצוה במוראו ותהיה זאת אחת ממצות לא תעשה כמו לא תתגודדו ולא תשימו קרחה ולמה הזהיר המלאך לאשת מנוח שלא תאכל מגפן היין וזה על הבן להיותו נזיר אלהים מן הבטן וכן שמואל הנביא ע"ה למה היה נזיר אלהים אלא הדבר הוא כמו שביארתי כי בעבור שיש בני אדם שסבורין לקבל ועכשיו אינן יכולין לקבל לפיכך מפני אותם הצריך הכתוב משפט אחד לכל והוא להביא קרבן על שציער עצמו ולא עשה מאהבה ע"כ גרסי' מפני שציער עצמו ולא גרסי' שמנע אלא בעבור שמצטער א"א לו שלא יתנחם בעצמו ולכן יהיה הקרבן כפרה ע' אותה הנחמ' כדי שלא יפסיד שכרו אבל מי שרואה שיצרו מתגבר עליו שנודר להיות נזיר ועושה מאהבה ואינו מתנחם כמה שכרו הרבה מאד כי החליש נפש בהמיותו. מזה למדנו שראוי לכל חכם לב לשום

לשום השתדלותו תמיד לנהוג עצמו בדרך הממוצעת ואז יקרא חסיד כמאמר הכתוב גומל נפשו איש חסד אמנם אם יראה שיתגברו עליו התאוות ימנע מהם כמו שעושה הנזיר או יתענה לעתים רחוקים כדי להמית הבהמיות העודפת עליו ואם יראה שיזיק לו לפי חלישות טבעו ירחק ממנו ולא יענה עצמו יותר מדאי כדי לקצר ימיו כמו שעושין פרושי האומות המסגפים עצמן בכל מיני הגוף כאלו הבורא יתברך שונא הגוף ורוצה לאבדו כי זה הוא בלי ספק אכזריות גמורה ועליו נאמר ועוכר שארו אכזרי ומי שמתגבר עליו הנפש הזאת ר"ל הנפש הבהמות ה"א כסיל אטום מעט הבנה מסתכל בתאות הפחותות רב מאכל ומשתה משגל והתולדה ודומה לטבע הצמחית . הנפש השכלית . עיקר פעולתה הוא במוח ותמיד נמשכין החכמה והתבונה אל הלב לחשוב מחשבות ומשם אל הכליות היועצות לגמור המחשבה ולהמשיכה אל האיברים ולהוציא המחשבה אל הפועל ומי שגברה עליו זו הנפש שברוחניים אלהיי מתאוה מאד בדרכי המלאכים כפי יכולת האנושית . ודע כי הנפש החיה היה לה מצד הבורא יתברך הכנה ומחיוב סדר טבע המציאות התחברה בחומר גוף אנושי לשם לו שלימות והוא השכל והיה זה נאות וראוי מפני כי כאשר השכל האמצעי בין הבורא ית' ובין זולתו מעלוליו ובכלל שהוא המנהיג הראשון תחת מעלת הבו"י כי השכל הראשון העלולים והוא מגיע לכל שאר העלולים מפני שאי אפשר שיהיה הראשון ית' ויתעלה מגיע לכל דבר מהדברים מאין אמצעי לא מפני חסרון יכולת בראשון יתברך חלילה וחס כי הנה אפילו שיהיו האמצעים ההם אינם פועלין מכח עצמם אלא מן הכח שהגיע להם מיכולת הראשון ואמנם היה צורך באמצעי' מפני עוצם יכולת הראשון ית' ועולם עלוי על כל עלוי עד שמפני זה לא היה אפשר לכל דבר מן הדברים שיהיה מקבל יכולת הבוי"ת ושפעו בלי אמצעות אמנם השכל היה אפשר לו זה ומפני שהוא תחלת העלולים ומפני זה נראה בו כח הבורא ית' והדרו יותר מאשר הוא נראה בשאר הדברים . ומפני שהשכל מעניינו שאינו דבק בגשם ולא בחומר יתחייב בהכרח דבר אמצעי בין השכל והדברים החומרים יהיה ביניהם כמו השכל בין הראשון ית' ושאר הדברי' ונתחייב כמו כן כי כמו שהשכל הוא מצד דבק בשאר הדברים אשר מפני דבקותו בראשון היה מקבל מן הראשון ית' ומצד דבקותו בשאר הדברים פועל בהם כן צריך שיהיה האמצעי בין החומר והשכל מצד אחד דבוק בחומר ומצד אחד דבוק בשכל ואין דבר בכל הנמצאות שיהיה כן רק הנפש החיה כי אנו רואים שהיא תולה בשכל כמו שהתבאר ואם כן היא בהכרח האמצעי' בין השכל והדברים הגופיים ואם כן הנפש החיה שהיא שוכנת בגידים היא הקשור בין השכל לגוף ולפי שלא יתכן להיות הנפש החיה בגוף בבלי שתהיה שם נפש צומחת לכן נקשרת בו נפש הצומחת תחלה אם כן נמצאת הנפש הצומחת שלישית לשכל והנפש החיה היא שניה לשכל :

ודע כי ההשגות האנושיות שלש והם הרגש והדמיון והשכל, והחבור המורגש הוא חבור איש ואשתו והחבור המדומה הוא חבור הצורה והחומר והחבור המושכל הוא חבור השכל והנפש והחבור הזה הוא חבור רוחני והנפש פועלת כל פעולותיה בשכל שהוא צורתה כאשר היא הנפש צורת הגוף אם כן הנה נתבאר שהשכל הוא הצורה שבה תפעול הנפש כי השכל נותן כל הכחות ואפילו החיוני והצומח והמרגיש ויהיה השכל צורת הגוף הטבעי באמצעות הנפש וימצא הנה לפי זה שתי צורות הנפש צורה לגוף והשכל צורה לנפש ושתי הצורות הםה כמו דבר אחד . והראיה שהשכל חלק מנפש שנראה כי השכל יהיה נפרד ולא לבד נפרד אלא אפילו נשחת כשיקרה לנפש התפעליות נפשיות כמו כעס ודאגה ודומיהם ואם היה עצם נפרד מנפש לגמרי לא ישתנה במקרה הנפש כלל אם כן נראה ששניהם אחת והשכל אין לו טבע מחומר מוגבל בפועל ואינו כח בגוף בעבור שהוא בלתי מעורב לגוף כמו שביארתי מפני שבכח המשכיל הוא משיג הצורות הפשוטות מן החומר ולכן א"א לו שיהיה מעורב בחומר תדע שהוא כן שהרי תמצא כי כחות הגופיים הם נחלשים לסוף עת הבחרות אשר הוא סמוך לארבעים שנה והכחות המשכילים אשר הם חלקי הנפש המשכלת יחזקו בעת ההיא ועוד כי כחות הגופיים כמו החושים בהתמדת מעשיהם או

בהשיגם

בהשיגה דברים עצומים וחזקים כמו אור השמש העצום והקול החזק יחלישו חוש הראות וחוש השמע ולא יוכל להשיג לחוש הדברים הקלים והחלושים אשר היו משיגין קודם לכן ולא כן כחות הנפש המשכלת כי כל עוד אשר יפליגו להשיג בדבר עמוק יוסיפו אומץ להשכיל בדבר עמוק יותר ממנו ואם פעמים יחלש הכח השכלי הוא מפני שהוא נעזר מכח הציור ובהחלש האבר הנושא הכח המלוי ההוא אזי יחליש השכל אבל השכל אינו מעורב בגוף ואף על פי שהוא בנפש והנפש היא פועלת בגוף ועוד אם היה מעורב בגוף היה לו כח מאת החומר מן הטבעיים הגשמיים ויהיה לו כלי החוש . ודע כי השכל הוא שפע ממעלה עליונה על האדם ובזה נבדל מאשר כל המורכבים בהויה הנפסדים ומשכלו מעלה גבוה מכל חי שפל ועל המעלה הזאת נקרא האדם האמתי אדם בהיות צורת השכל מגעת לנשמה ובלתי זאת הצורה אין לנשמה צורה ועליה נאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותינו וצלם אינו רוצה לומר על תכונת האיברי' ותמונת האדם ותארו שהוא צורת העין והחוטם והפה אמנם צלם הוא נופל בכ"מ על הצורה הטבעית רצוני לומר על הענין אשר בו נגלה הדבר והיה מה שהוא והוא אמתתו אשר הוא הנמצא ההוא אשר הענין ההוא באדם הוא אשר בעבורו תהיה ההשגה האנושית ומפני ההשגה הזאת השכליית נאמר בו בצלם אלהים :

ואמנם דמות הוא שם מן דמה ר"ל דמיון בענין לא בתמונה ותאר כענין אמרו דמיתי לקאת מדבר לא שדימה לכנפיה ונוצתה אבל אבלו לאבלה ובאשר יוחד האדם בענין שבו זר מאד מה שאין כן בדבר מן הנמצאות שתחת גלגל הירח והוא ההשגה השכלית] אשר ישתמש בה חוש ולא מעשה גוף ולא יד דמוה אותה להשגת הבורא ית' אשר אינה כלי ואם אינה דמיון באמת אבל לנרא' מן הדעת תחלה ונאמר באדם מפני זה הענין רצוני לומר מפני השכל האלהי המדובר בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו והוא פרי נפש החכמה כי בעת שנולד האדם אינה לאויר העולם נמלאת נפשו והחכמה בתוך גופו כמו הזרע הזרוע בארץ שלא נודע כחו ואם ישקהו בעליו וישמרהו כפי כחו עד שיתחיל לצמוח וישלח ענפים ויונקות אזי יוציא פרח ויציץ ציץ ובסוף יגמול פריו ואולם כל עץ לא יעשה פרי טוב אך כפי האדמה וטוב השורש וטוב השמיר' יהיה טוב הפרי וכן הנפש החכמה בתחלת היותה בגוף לא נודע כחה ולא יראו פעולותיה וכחותיה והוא כמו הזרע הנסתר תחת הארץ וכל אשר יגדל האדם הלוך וגדול יראו כחותיה ויוסיפו בכל יום מעט מעט עד שיגיע האדם לזמן הבחרות ואז תדמה הנפש לאילן אשר הוציא פרח ויציץ ציץ ובעת יוסיף ימים עד ארבעים שנה שהוא ראוי לבינה וישתדל לחקור בחכמות אזי יושלם שכלו ותדמה נפשו לפרח ולציץ אשר גמל פריו . ואולם לא כל נפש יש לה שכל טוב אלא כפי יסוד הגוף אשר הוא כאדמה וכפי טוב המוסר והרבות החקירה בחכמה אשר היא כשמירה לאילן כן יהיה טוב השכל אשר הוא הפרי הטוב של הנפש . דע שזה האנושי יחלק לשכל מעשי ולשכל עיוני והשכל המעשי הוא אשר בו יבחר האדם הטוב מן הרע וראוי לקרותו דעת או חכמה. והשכל העיוני הוא אשר יבחר בו האדם האמת מהשקר והוא השכל האמיתי . וכדבר שאלה על שכל המעשי ואמר כי הוא על שני פנים האחד נקרא מחשבי או מעשי והשני מלאכותי . המחשבי הוא אותו שבו יהיה ההשתכלות בדבר אם ראוי שיהיה אם לאו ומבדיל בין הנאות והבלתי נאות בפעולות ובמדות אנושיות והוא מבוא גדול אל הצלחת הנפש כי הוא המנהיג והמנהל את הכח המתעורר על הענינ' הרצוניים ומישרהו לבחור בטוב ככיבוד אב ואם וגמ"ח וכיוצא בהם ולמאוס ברע כגניבה וגזילה ורציחה וכיוצא בהן ויאמר בכל אלה טוב ורע כי הם הסכמיות לא אמת ושקר שהם פעולת השכל העיוני כי לא תאמר הגניבה שקר וכיבוד הורים אמת אמנם תאמר הגניבה רע וכבוד ההורים טוב . והמלאכותי הוא אותו אשר בו ישתכל האדם וישיג מיני המלאכות והאומניות וזה הכח כמו כן הוא מיוחד באדם לבד לא בשאר בעלי חיים וזה לפי שהאדם צריך להכין מזונו ודירתו ובעבור אלה שני הפנים הוא נקרא מעשי בעבור שמלד אלה הוא נערך אל השגת הענייני' המובאים אל מעשים ואל פעולות רוצה לומר למה שדרכו שיובא אל פעולה ובפרט באופן

השני

השני ממנו שהוא המלאכותיי.

אמנם עם זה הוא גם כן עיוני מצד אחד רוצה לומר מצד העיון וההסתכלות שיש לו להבדיל בין הראוי ובלתי ראוי והמועיל והמזיק בכל הענינים המובאים אל מעשה ולכן נגדרה המלאכה שהיא דמיון אחר טוב מובא מן הצידוק א"כ המלאכה עם היות שגם היא נעשית בכח הדמיוני אמנם צריך שנאמר שאותו הדמיון יהיה מובא מן הצידוק ויהיה אם כן לפי זה שההפרש שיש בין העיוני שאמר לזה השכל המעשי הוא רק לפי הנכחיים ואין הפרש ביניהם בעצם אלא במקרי הנכחיים כי נכחי העיוני הם האמת והשקר לבד ונכחי המעשי הם הטוב והרע ואלה הנכחיים של המעשי שהם הטוב והרע הם תקון הגוף לא תקון הנפש אמנם השכל העיוני הוא נכבד ממנו שהוא תקון הנפש והוא קודם לו במעלה אף כי הראשון קודם לו בטבע ובזמן. וזה השכל העיוני הוא אשר בו ידע האדם האמת מן השקר והוא נחלק לארבע מדרגות המדרגה הראשונה היא הכח אשר בו ישיג האדם המושכלות הראשונות והם הדברים שלא יצטרך להם מופת על אמתתם והם מטבע האנושית כמו שנודע לכל אדם שהכל גדול מן החלק וקוטר המרובע גדול מצלעו ושלא יתקבצו שני הפכים בנושא אחד בזמן אחד וכיוצא בהם. והמדרגה השנייה היא החכמה שיצטרך אל המופת שבו ידע האדם אמיתת המציאו' כתכונת הגלגלים ומספרם וכיוצא בהם. והמדרגה השלישית היא הכח אשר בו ישיג התחלת כל הדברים וצורתם העצמות ויפשיט בשכלו הצורות מן החומרים הנושאים אותם ואז יתאחד שכלו עם הצורה המופשטת וישוב הוא והיא דבר אחד והבי' החכם שכתב הדעת המשל בזה כמו החות' והנחתם והחתום שאם יחתום בדונג ויצלול בו ויסביב כל חלקיו על האורך והרוחב והעומק בכל כללי חלקיו של העומק והרוחב ואז יתאחד אותו הדונג עם הצור' ומהותו כמהותו. והמדרג' הרביעית היא השגת' הצורות הנפרדות בעיקר מציאותם ואין צריך להפריד אותם כי הם בעצמם נפרדות מחומר והם השכלים הנפרדים ולא ישיג שכל האנושי מהם רוצה לומר מהצורות הנפרדו' רק השכל הפועל שהוא אחרון שבשכלי' הנפרדי' והוא המוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל והוא התחלת שכלו המתפעל כמו שניצוץ השמש או שאר דברים המאירים מוציאין חוש העין מן הכח אל הפועל שאם יעמוד אדם במקום חשך שנעדר ממנו האור יהיה ניצוץ העין רואה בכח והדבר הנראה יהיה נראה בכח וכשיופיע אור שמש או יתר הדברים המאירים אז יצא ניצוץ העין מן הכח אל הפועל ויהיה רואה בפועל והנראה נראה בפועל וסבת צאתו מן הכח אל הפועל הוא ניצוץ השמש כן שכל האדם משכיל בכח וכשיצא מן הכח אל הפועל ישיג הצורות מופשטות מחומריהם ואחרי כן יעלה למדרגה האחרת וישיג הדבר שהוא סבת צאתו מן הכח אל הפועל ההוא והוא שכלו הפועל אשר הוא סבת שכל המתפעל וזו היא המדרגה העליונה שבשכל האנושי רוצה לומר השגת התחלתו שהוא השכל הפועל לא שידע כל מהותו כי לא יוכל שום אדם להשיגו כאשר הוא בעודנו דבק בחומר אמנם מציאותו יוכל להשיג בדרכי המופת על פי הקדמות צודקות והוא מן המדרג' השניה שזכרנו:

וכתב אבונצר כי הכח המדבר אשר בו האדם אדם אינו בעצמו שכל בפועל ולא יותן בטבע שיהיה שכל בפועל ויהיה שאר הדברים מושכלות בפועל לכח המדבר וכאשר הגיע הכח המדבר שכל שב גם כן השכל אשר בו עתה בפועל דומה לדברים הנפרדים וישכי' עצמותו אשר הוא בפועל שכל ובהשכילו עצמו השכיל שאר הדברים שעצמו עלה להם כי הוא ציור ענין הנמצא ושב המושכל ממנו הוא אשר ישכיל ויהיה אז עצם מה שישכיל יהיה מושכל מצד מה שישכיל ויהיה אז המשכיל והמושכל והשכל בו דבר אחד בעינו ובזה ישוב במדרגת השכל הפועל וזאת המדרגה כאשר יגיע האדם נשלמה הצלחתו ויהי' אז בפועל ובשלימות בהשכילו פעולתו ואמנם כל זמן שלא ישכיל פעולתו אינו שכל בפועל אשר הוא הפועל השכלי ומפני זה אין שכלנו שלם עד שנשכיל השכל הפועל וזה הספק הוא בכל שכל אלא שהשכלים הנפרדים לא היה עת שהם יהיו בו בלתי משכילים פעולותיהם בפועל מפני תכלית הבדלתם מן החמר ומפני זה לא היה עת שלא היו שכל בפועל מה שאין כן בשכל האנושי כי מפני שהיה לו שליה עם החומר היה נמצא

מופשט מן הציור בפועל בשום עת והבדילו השכל הפועל לא יהיה רק אחר שישכיל כל המושכלות וכשישכילם אפשר שישכיל השכל הפועל וכשישכיל השכל הפועל אזי יהיה השכל בפועל באמת וזה הוא תכלית שלימות השכל האנושי ואולם שכל האנושי בין קודם שישכיל בין לאחר שישכיל הוא שפע מהרכבה אלא קודם שישכיל הוא שפע במציאות בחינה שלימה ואחר שיקבל ציור הדברים הוא שפע במציאות שלימה ואין שלימותו בהשכילו הדברים הרימיים ואמנם כל מותו הוא בהשכילו הדברים הנפרדים מן החומר וזה הוא השכל הנבדל ואז יתחייב לו בהכרח שהוא ידבק בשכל הפועל ויהיו מפני שניהם באופן נאות בעצמות ובמהות. ומה שיתחדש לא היה כי אם ציור הענינים וציור הענינים אינו מוסף רוחם בו כי אינו מתפעל מהם ולא הם דבר נוסף עליו כי אין ציור שום ישות בעצמו כלל אמנם אין ספק באפשרות דבוקו בשכל הפועל ושיגיעו העדון והתענוג אשר יש לשכל הפועל כי השכל הפועל בלי ספק מתענג ומתעדן במציאות שלימותו אשר קנה מהציור בראשון ית' ויתעלה ומהשיג מציאותו ומעלתו לפי האופן שיוכל עליו :

נאם המחבר הנה נשלמו טענות עשר הפלו' בביאור הנפש על תכונתה ודע כי הבורא ית' נתן הנפש קיום הגוף והאויר קיום הנפש והנפש העומד באויר ואם נעדר האויר תאבד הנפש ובהעדר הנפש יאבד הגוף אמנם הנפש השכלית לא תכלה בכלות הגוף לפי שאינה צריכה לגוף. ויש אשר הוסיף ואמר כי הכח המדמה ישאר אחרי המות כמו החלק השכלי ברצון הבורא ית' באמצעות השכל הפועל ויתאחדו עם הכח השכלי והיו לאחד לקבלת התגמולים השכר והעונש אבל שאר הכחות הגופניות כמו הזן והמגדל והמוליד ודומיהם אין להם זכרון בהשארות. ואני אומר כי גם כח המדמה אין לו זכרון בהשארות כי הוא הווה ונפסד כמו שביארתי בנתיב הרביעי ואולם הנפש השכלית לבדה היא הנשארה לקבל השכר והעונש שאבאר בנתיב השביעי בע"ה וראיה להשארותה הוא מה שאומר ידוע הוא אצל היודעים מה שבעולם ומה שבמקרה שהמקרה יפול על העצם ויפסיד המקרה והעצם יעמוד ואם נפש השכלית היתה א בדת היתה מקרה ואם היתה מקרה לא היתה שלימות אל הגוף כי אין שום שלימות נמשך מצד המקרה. ואין להקשות מן החכמה בנפש שהוא מאמר האיכות שהרי הנפש מתעלמת בחכמה ואין החכמה מקרה אליה זולתי לפני שעיר פרא אדם יולד ועם כל זה אין הנפש רקנית ממנה לגמרי שהרי המושכלות הראשונו' שהם התחלות אל החכמות העיוניות ימצאו בה מתחלת בריאתה ועוד אם הנפש היתה מקרה היתה עוברת לגוף אחר רוצה לומר היתה נמצאת בגופים זולת בעלי חיים כמו מה שנמצא שחרות הכושי והעורב שהוא נמצא בגופים אחרים ממין אחר כמו בזפת. ועוד אלו היתה מקרה היתה מקרה נפרד או מקרה מדובק ואיזה משניהם שיהיה יתחייב בהסברת האחד מהם שיעמוד האחר אחריו כיון שהיו נכללין תחת מאמר אחד ואין הדבר כן בנפש האנושית כי הנה בהפרדה אין שם מי יעמוד במקומו זולתי המות המתנגדת אל הנפש והמות אינו מקרה הפך הנפש אך הוא הפך מציאו' הנפש לא הפך לנפש ואלו היה הפך לנפש יצטרך שיהיו שניהם שוים בגדר כמו שני מקרים הפכים אחרים שגדר אחד להם ואין הדבר כן במות ובנפש כי גדר הנפש הוא עצם משלים גוף טבעי חי כליי בעל חיות בכח והמות אינו כן. נמצא כי הנפש היא משלמת והמות מעדרת ועוד שאנו מוצאין שפעולת הנפש יוצאת לדברי' רחוקים ממנה מבלי שתאבד הפעולה כי תחשוב כל הדברים העליונים והתחתונים עד הגלגל המקיף העליון ותצייר אותם בשכל והעמוד על אמתתם מבלתי שתקבלם אליה ואם פועל הנפש יעבור חוץ לגופה יוצא ממנו אל רוחק גדול מבלי הפסק כ"ש הנפש בעצמה בלא שתצטרך לגוף דאם לא כן הנה תהיה פעולת הנפש נכבדת מעצמה וזה בטל לפי שהפעול' היא מקרה לנפש כי הפעולה באה מאת הפועל ואין הפועל בא מחמת הפעולה מפני שהפועל עצם והפעולה מקרה וידוע הוא כי אין העצם גרוע מן המקרה אבל הוא נכבד ממנו ועוד ידוע הוא שהעניינים אשר הם כח בגוף יבטלו בהבטל הגוף ואשר אינם כח בגוף לא יבטלו בהבטל הגוף אף כי יהיו סבת קיומו. והנה הוכחתי למעלה שנפש

השכלית

השכלית אינה כח בגוף אם כן לא תכלה נשענת בגוף . הנה נתבאר מכל אלה הראיות שהנפש האנושית רוצה לומר השכלית אשר בה יבדל האנוש משאר בעלי חיים תשאר אחרי אבדן הגוף כי היא אינה צריכה לגוף כי אם בעבור שיהיה תנאי לחדושו כאלו הגוף הוא רשת שבו לצוד מן השמים את הנפש :

הנתיב השביעי

מדרגת בריאות הנפש . כדי למצוא בסופה חופש :

הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי :

עורה נרדם   למה תישן   ועבוד את אל   יוצר הרים :
ושמע דברי   כל המורה   אותך דרכי   המישרים :
לשוב אל אל   אל ישראל   סורה הואל   איש המצורים :
ודבק בשמו   זכור עלמו   אל תשכח יום   המסורים :
ודע כי לו   אלף תחי׳   סופך לבא   תוך העפרים :
זכור את יום   דין האיום   אין בו פדיום   גם כופרים :
חכור בשתך   בימין לכתך   לפני שורים   הנבחרים :
לשם חשבון   לפני רבון   העולמים   שר היצורים :
ירקב גופך   רמה חופך   יאמר שוכן   ממי מרים :
עם נשמתך   תצא ממך   תשוב אבן   או כצורים :
כשתעב נאלה   מופשט נשלה   מקר תובל   עם לקברים :
מכל ינמל   תלך אמל   איו לך מנוס   ממאסרים :
ישמיעון לך   רע מפעלך   אוי לך אוי לך   תשמע או מרים :
הבן כי זה   עולם הזה   כפרוזדור אל   בתי ברים :
אם את עלמך   תתקן בפרוזדור   דור יכניסוך   אל החדרים :
תשב תדיר   לפני עליון   תשעשע   עם היקרים :
שלום ה׳   יאמר לך   סורה הואל   למקום ברים :

ראשית חכמה יראת ה׳ שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד .

הודיענו דוד ע״ה בזה הכתוב שתחלת החכמה האמיתית ר״ל העיונית היא יראת הבורא ית׳ והיא הרחקת המעשים המגונים ובחירת המעשים הנאותים כאשר אמר אדון הנביאים על המעשיות ויראת מאלהיך אני ה׳ שעל המעשיות הולך ליראה מהעונש וחזר המשורר וכפל דבריו במלות שונות והחליף מלת חכמה במלת שכל בתוספת ביאור לפי שלשון שכל הוא מיוחד יותר על ההשגות האמיתיות מלשון חכמה כמו שאמר הנביא השכל וידוע אותי וכן בכפל דבריו ביאר שיראת ה׳ הוא המעשי והוא אומרו שכל טו. לכל עושיהם תהלתו וכו׳ רוצה לומר שהשכל טוב ימצא לכל עושי מצות בוראו ית׳ כי מן המעשי יעלה אל העיוני והכנוי עושיהם שב אל פקודי השם הנזכרים למעלה באמרו נאמנים כל פקודיו אחר כך בא להזכיר הגמול אחרי השכל האמתי והוא השארותו אחר כלות הגוף כמו שאבאר בנתיב השמיני והדבקו בשכל הפועל והיותו קיים לעד והוא שאמר תהלתו עומדת לעד כלומר הדבר ההוא תכלית הגוף ושבחו ומכאן אמרו רז״ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכן דוד עליו השלום שנה המאמר הזה במקומות אחרים באמרו אשרי איש ירא את ה׳ במצותיו וכו׳ עוד אמר מי זה האיש ירא ה׳ יורנו בדרך יבחר נפשו בטוב וכו׳ כי באמת היראה היא העיקר כוללת כל המצות שנעשים בפה ובלב ובמעש׳ שבהם יעלה האדם למדרגה העליונה שבעבדה נברא כי לא נברא לקנות הון שיעזבהו לאחרים ולא לבנות בנינים ויעזבם לזרים והוא ידור תחת הארץ וגם לא להתענג במיני מאכלים ומשקים שאם ירבה בשר ירבה רמה גם יזיקו בגופם וכן דברי השחוק והשכרות הבלו׳ ואולם נברא לעבודת בוראו כמו שהוכחתי בנתיב השלישי. והמבין ידע כי ימי חייו מועטים

כי

כי לא ידע האדם את עתו וביד בוראו הם רוחו ונשמתו לקחת אותם כאשר יחפוץ. ולכן ראוי לאדם ליראה מבוראו ית' ויתפלל בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי מלא כל הארץ כבודו והירא את דבר ה' ישפיל קומתו ויזכור בימי בחרותו ימי זקנותו ובימי גבהותו ימי שפלותו ובימי שמחתו ימי אנחתו ובימי חופשו ימי חרפתו ובימי טובו ימי מכאובו ובימי הונו ימי אונו ובימי הודו ימי אידו ויכנע על עונותיו ויתחרט על כל פשעיו וזדונותיו. ואני המחבר סעיפי הקילוני ומתנומתי העירוני ממי התאות אל היבשה העלוני ושכלי השיבני וכה אמר לי עד כי נלאני הלא אלהי מזיו יקרו חפאני ובגופך המגואל קברני ואתה במעשיך הרעים טמאתני ומה גדול מנשוא עוני הם בגללך יעניבוני מוטב לך לשמוע ממני ואז ממחלתי תרפאני ומאפלה לאורה תוציאני ולחזות בנועם ה' תזכני כי איך אעלה אל אבי עת יפקוד על חובי תחלה אמשול לך משל ובזה תמיד לא תשכל ולבקשתית לדעתי ואל תקוץ בתוכחתי ואף אם אאריך כי הכל צריך ומדברי אל תבוש כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה ולא תחטא והנה תמשיל עצמך לאחד מהעבדים אשר למצות אדוניהם שוקדים וישרתהו יום ולילה עם היות שלא היטב לו האדון תחלה ולעבודת פרך ילוהו ולעשות כל מלאכה קשה יכריחהו ולחטוב עצים ולשאוב מים יאמר לו עשה ולא יתן לו מאומה אם ירצה ואם יטעימהו פרוסה כדי שיחיה וישרתהו במרוצ' ובכל יום בכל אשר יחפוץ יעבידהו ומאומה לא ישא בעמלו שיוליד בידו וכל אשר יש לו יקח האדון כתאות לבו כי מה שקנה עבד קנה רבו ואם ירצה האדון להטיב לו ויניח לו את כל עמלו אזי יודה לו העבד כל ימי היותו כי הגדיל עמו חסדו וטובתו. והנה אתה אשר בראך בוראך והכין כל איבריך כאשר בנתיב הד' נבאר ולתתך עליון נתנני בך להיות מפואר ואחרי כן בכל שעה ושעה עושה עמך תשועה ומצילך מכל פגעים ובכל שעות ורגעים לאלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות והנה קנאך לו לעבד עולם ולעבדו באיבריך כלם וגם כי אם העבדהו להצלחתך כי ילך לצדקך לפניך אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא קלונך כי אתה מקבל שגמולך אם טוב ואם רע כפי מעשיך אם תוסיף ואם תגרע כי תקצור אשר תזרע ואולם הוא מלמדך להועיל ומדריכך בדרך נכוחה להטיבך באחרונ' ולכן צוך בתרי"ג מצות קלות וחמורות כדי שאם לא תקיים האחת תקיים האחרות כמעשה הרחמן החומל על ידידו. או האב על בנו יחידו. ולכן תקנו לנו קדמונינו. לומר בכל יום בתפלתינו. אהבת עולם אהבתנו. וחמלה גדולה חמלת עלינו. אבינו מלכנו. וכן ביד נביאיו שלח לנו באמרו הנה לעמי שלחתיך לאמר אהבת עולם אהבתיך כי בניו קראהם באמרו בנים אתם לה' אלהיכם ועוד לקרותכם בכורו הואל באמרו בני בכורי ישראל. ומה ה' שואל ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עמו ולתת תמיד כבוד לשמו וזה אין בו טורח לדהותו כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ואם תחזור בתשובה ותעזוב המשובה ותפתח חרצובו' מעוה ותפשוט בגדי גאוה ותלבש בגדי ענוה אזי יתן לך שכר טוב בעמלך ולקץ הימין תנוח ותעמוד לגורלך. ואם אתה תריע מזלך מידך היתה זאת לך והוא אם בעית מדרך הישרה ואטמת אזנך משמוע תורה ובחרת בקבורת התאוה ובמשא ובתבער' ותהיה לחרפות ולדראון כאשר הוא לפני שבר גאון. וזה יען כי מקור מים חיים עזבת ובשרירות לבך הלכת ואתה בן אדם למה נרדמת כי כל שנותיך ישנת ומתנומתך לא הקצת כי תמיד לבוראך הכעסת ויראתו לא זכרת ותורתו לא שמרת ומצותיו שכחת וחקתיו מאסת ואת לצים לצת ועל מה נשענת כי חטאת ולא שבת הלא טוב לך מעתה לשבור יצרך הרע ולהכניעהו ויצרך הטוב תגבירהו ותמיד עליך תמשילהו וגם אני לזה אעזרהו וזה תעשה בעודך עלי נסמך עד שלא אלקח מעמך כי אתה היום כאן ומחר בקבר ואז לא יהיה שכר כי אם שבר על שבר ואז לא תוכל לעשות טובות כי תהיה חפשי מן המצות ולא תמצא כי אם המצות אשר עד הנה בהם טרחת כאשר אם טרחת בערב שבת בשבת אכלת. וכאשר שמעתי אני המחבר את כל אשר שכלי אלי דובר. עניתי לו ואמרתי גם אני ידעתי כי הרבה הרשעתי וחטאתי ואשמתי ובשרירות לבי הלכתי ומחטו' לא חדלתי בושתי וגם נכלמתי ובחשבי אשר מעלתי זכרתי ונבהלתי ופחד ואימה עלי נוספת בכל אשר ספרת אשר כל

שומעו

בזמנו תצללנה שתי אזניו ובמה יתרצה זה אל אדניו ומעתה איך תועיל לי תשובתי למחול על כל חטאתי כי כמה עבירות רבות עשיתי ומצות אלקי נשיתי ודרכיו הטובות הטתי וכל משאלותי מלאתי לעשות תאותי חטאתי והרע העויתי ובעולם הראוי לי הריני כאלו לא הייתי כל ימי חיותי ואף כי אחרי מותי אוי לי כי נדמיתי אנה אולי' את חרפתי כי כבר נתמלאה סאתי ונמנעת סליחתי . וישב לאמר לי כזה אל תטעה בעצמך לאמר דבר זה כי בתשובה לא תהיה רזה שהרי אמר ירמי' בחוזה שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וגם כולי עלמא מודים כי מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים ולכן הסר ממך עקשות פה ולסליחת בוראך צפה ואז ממכאובך תרפא ולא תספה ותשמור מצות בוראך ועבודתו שכבר אמרו לומדי תורתו הבא לטהר מסייעין אותו . ולכן ראיתי אני המחבר לחבר הנתיב הזה ממצו' בוראי כדי להגות בו תמיד ולא אשכח יראת אלקי ואשוה ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט כי ראיתי שההצלחות כולן בזויות בערך אל ההצלחה הנצחית שהי' הצלחת האחרית התלויה בשלימות הנפש ושלימותה הוא בזכוך ובקשוט והסוד הוא עטרת הנפש מן המדות המגונות וקדושתה מן התארים הרעים . והקשוט הוא לילך בדרך טובה וישרה כמו שארז"ל מנין שלא יאמר אדם אשב ולא אעשה טובה ולא רעה ת"ל סור מרע ועשה טוב ולכן חברתי הנתיב הזה מעבודת אלקי ית' ומיראתו ולכן פתחתי ביראה ואתחיל לכתוב מגיל ראשון יען כי בו היתה התחלת הבריאה כמו שביארתי בנתיב השני וגם כי הוא ראש השבוע ואכתוב בסדר ובקוצר וקראתי הנתיב הזה הנהגת בריאות הנפש כי כשמו כן הוא שאין חולי גדול כחולי של הנפש ולכן אמר דוד ע"ה רפאה נפשי כי חטאתי לך ואמר אדון הנביאים והסיר ה' ממך כל חולי ודרשו רז"ל זה יצר הרע שהוא באמת המביא חולי הגוף וחולי הנפש וכשם שישן סדר ההנהגה לבריאת הגוף כן נתן לנו הבורא יתעלה תורה לבריאות הנפש ולרפואת חליה כמו שכה נאמר כי אני ה' רופאך כי כמו שצריך האדם לקבל מזון בכל יום פעמי' כן צותה התור' לקרוא קריאת שמע פעמים ביום והנמשך אליו מתפלה ודברי תורה וכשם שצריך לקנות הנאות ותענוגים פעם אחת בשבת כן צותה על יום שבת להתענג בו על ה' בידיעת דרכיו מתוך השביתה והפנאי ולזה קרא אותו שבת קדש . וכשם שצריך הקיזה פעמים ושלש בשנה כן צותה על רגלים . וכשם שצריכין קנות בני אדם הקזה ומשקים קלים בכל חדש כן צותה על ראשי חדשים שיש בהן קנות זכרון בקרבן ובתפל' שהן זמן כפרה לכל תולדות החדשים הבאים בגלל היצר שהוא האויב והשונא והוא שתקנו בתפלת ראש חדש זכרון לכלם יהיה ותשועת נפשם מיד שונא . וכשם שהאדם צריך משקה לרפות מעיו ימים מספר קודם שיקבל אספרגוס כדי לסקל דרך הרפואה כן נתן רופא ישראל ימי התשובה מראש השנה ועד יום הכפורים שהם עשרה ימים והוא המספר הכתוב בתורה כנגד עשרה רקיעים . וכשם שצריך האדם בכל שנה את האספרגוס לאחר שתה המשקה שכתבתי כדי לנקותו מן הליחות אשר נפסדו בו מחמת העיפוש והם המביאות כל חולי כן צותה התורה על יום הכפורים לענות אדם נפשו כדי שתפליט כל הליחות שנתקבלו בה מתוך התענית ההוא עם תשובה שלימה ואמרו על חכם אחד שהלך אצל רופא שהיה חכם ובעל מוסר ומתעסק בעסק בני אדם לשם שמים ויאמר לו אדני הרופא החסיד הגידה נא לי רפואת העונות ואם מצאתי חן בעיניך עשה לי משקה לרפואת הנפש ולטהרה מהם כי חולת נפש אני . ויהי אותו הרופא החכם כשמעו הדברים האלה ויפק שפתיו למצוא רפואה וארוכת נפש והאיש משתאה לו מחריש ועיניו מיחלות לדעת רפואת חליו ויען הרופא ויאמר הולה חולה הלועק מחלי העונות המשברות הרוח והמענות קח שרשי הענוה עם עלי התוחלת והתקוה והוסיף עליהם ענפי התורה עם ורדי החכמה ותן הכל במכתש התשוב' ושחקהו יפה מרוב חבה והסבה וגם תלוק בו מי היראה ותנהו בפרור והוקד תחתיו אש האהבה וכשיתבשל שמרהו בבגד התבונה והניפהו בנפת האמת והאמונה ושתה בכוס הרצון לא תשוב עוד על רשע ואשמה ולכן ואז תתרפא מכל אסון . הנה הבאתי טעמים לשם הנתיב הזה שקראתיו הנהגת בריאת הנפש כאשר הוא וזה החלי לעשות :

אלה

אלה הדברים אשר יעשה האדם וחי בהם תחלה נדבר בתפלה אשר היא תחת הקרבנות כמאמר הכתוב ונשלמה פרים שפתינו ונדבר תחלה בליל ראשון אשר הוא ראש לשבוע וכן יהא דינו לשבוע כולו. במוצאי שבת ילך לבית הכנסת במרוצה שנאמר בית אלהים נהלך ברגש ויכנס באימה וביראה ובבאו יאמר ואני ברוב חסדך אבא ביתך וגו' כנוהג למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו וישהה מעט ואחרי כן יתפלל עם הצבור בכונה וכשיאמר שמע ישראל יכון את לבו לאביו שבשמים ואם זכה לקבלה האמתית יכוין בו למה שראוי לכוין ואין ראוי לגלותו כי אם פה אל פה כי כן נתקבל עד משה רבינו עליו השלום בסיני מפי הגבורה ויאריך באל"ף ויאריך מעט בחי"ת אבל בדל"ת יאריך הרבה כדי שימליכהו עליו בשמים ובארץ ובכל אשר בהם וכדי לעורר אז הכונה טוב הוא להשים ידיו על עיניו כדי שלא יטרידהו ההסתכלות בשום דבר וצריך ליתן ריוח בין הדבקים. כגון על לבבך והדומה להם. ויתיז בזיין של תזכרו. שלא יראה לשון אטימה כמו ויסכרו מעינות תהום. או לשון שכר. ונראה שעושה על מנת לקבל פרס. ואם היה ואמר אמת קודם שסיימו שליח צבור. אין צריך לחזור פעם אחרת לאמרו עם ש"צ. וכשיקום להתפלל שמונה עשרה יכוין את רגליו וישים שתי ידיו על לבו הימין על השמאל כעבד כפות לפני אדניו ויכוף ראשו ויתן עיניו למטה ולבו לאביו שבשמים ויעמוד באימה ביראה ורעדה כי כן היה עומד בפני מב"ו רמה ותולעה כל שכן וכ"ש בפני ממ"ה הקב"ה אשר שכינתו עומדת לפני המתפלל בכונה. ויהא כורע באבות תחלה וסוף כשיאמר ברוך יכרע מהרה כמקל ויזקוף בשם בנחת כנחש ראשו למעלה מגבו. וכשיגיע לאתה חונן יאמר אתה חוננתנו וכו' ואם לא אמר אינו צריך לחזור ויכרע בהודאה תחלה וסוף כמו שכתבתי באבות וצריך להשמיע לאזניו מה שיוציא בשפתיו ולכוין בכל מלה כי הוא עומד לפני בוחן לבות וכליות אשר הוא יודע תעלומות לב. מי שנזדמן לו רוק בעודו בתפלה מבליעו בבגדו ואם הוא אסטניס זורקו לאחוריו או לשמאלו אבל לא לפניו ולא לימינו. ואם הוא מגהק או מפהק ישים ידו על פיו עד שיסיים וכשסיים שמונה עשרה יחזור לאחוריו שלש פסיעות ויעשה ג' הכרעות ויאמר שלום הראשון לשמאלו שהוא לימין השכינה שהיא כנגדו והאחד לימינו שהוא לשמאל השכינה. ויסיים כל התפלה בכונה עם הצבור ואחרי כן יאמר עלינו לשבח. וישהה מעט בין להוסיע לואנחנו כורעים ויצא בנחת שלא יראה כמפרק משוי מעליו. וילך לביתו ויעשה מיד הבדלה קודם שיעשה דבר אחר ויזהר בה הרבה שהיא מצוה גדולה. ואם אין לו יין לא יטעום דבר בלילה ההוא וגם לא יום המחרת עד שיבדיל. אם הוא סבור שיהיה לו יין להבדלה. אם יבדיל במוצאי שבת אחרי כן יסדר שלחנו כדי ללוות השבת ואפילו אינו צריך אלא לכזית ואחרי כן ילמוד כי כל בית שדברי תורה נשמעין בו בלילה שוב אינו חרב. וכשילך ליישן ישב על מטתו ויאמר שמע והשכיבנו ויהי נועם וברוך אתה ה' המפיל חבלי שינה וכו' למנצח בקראי ענני וכו'. ויכנס במטה בחלוק ואחרי כן יפשטנו כדי שלא יראה בשרו ויהא צנוע מאד ואפילו הוא בחדרי חדרים ואל יהרהר בעבירה כי מה שיהרהר יראה בחלום שנאמר רעיונך על משכבך סליקו ואיכו' השינה והחלומו' ביארתי בנתיב החמישי בשביל השני:

כתב הרמב"ם ז"ל אל יישן אדם על בטנו ולא על ערפו ויישן עד חצי הלילה מוטה על צד שמאל ומשם ואילך על צד ימין וטעם זה הוא לפי שהכבד מונח לצד ימין וכאשר יטה על צד שמאל אזי יהא הכבד על האצטומכא ויחממה בחומו ובזה יתעכל המזון מהרה ואחרי שנתעכל המזון ראוי שיטה על צד ימין כדי שתנוח האצטומכא וירד פסולת המאכל ואל ירבה אדם שיחה בטלה עם אשתו דתנן כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם. באשתו אמרו וכו'. ואל ירבה תשמישו עמה כתרנגולים מפני שמזיק מאד כמו שבארתי בנתיב החמישי וגם ביארתי איך יתנהג האדם בתשמיש בהנהגת הבריאות. ובנתיב השלישי ביארתי זמן העונה הראויה וכונתה ואל ישמש לפני ב"א אבל בפני תינוק שאינו יודע לדבר מותר וכן אל ישמש בחדר שיש בו ספר תורה או תפילין אם לא יפסיק ביניהם במחיצה גבוה עשרה או יכניסם בתוך כלי שאינו מיוחד

להם

לשם. ואם יוכל לקום בסוף כל אשמורת לומר וידויים ובקשות ותחנונים ולהתפלל על ירושלים אזי מה טוב חלקו. אולם כשיתחיל להאיר היום יקום מיד בזריזו' להתפלל ואל יאמר כמו שאומר העצל מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב. ויחשב אז שאם היה קוראו מלך או שר כמה הי' ממהר לקום עאכ"ו לפני מלך מלכי המלכים ית'. וכשיקום אל ישב ערום אלא יוציא זרועותיו וילבש החלוק ואחרי כן ישב כדי שלא יראה בשרו. ויפנה ויקנח היטב בשמאל כדי שיהא גופו נקי לתפלה. וכשיקנח עד שיטול ידיו אל יגע בעיניו משמשא ולא לחוטמו או לפיו לפי שמוליד ריח רע ולא לאזנו שמחרשת. ויטול ידיו ויתעטף בטלית ויעיין בחוטין אם לא נפסק אחד מעיקרו כי אז נפסל. ואם נפסקו שנים צריך שישאר בכל אחד מהם בכדי שיכרוך על האגודל. וצריך להזהר בו הרבה כי עונש המבטלו הוא גדול מאד והזהיר בו זוכה לבגדים נאים. ויניח תפילין של יד בזרוע למעלה על הבשר הבולט ויהא נוטה מעט כנגד לבו ויברך להניח לאחר שיניחנו קודם שיקשרנו ואחר כך ישים תפלין של ראש במוח ויברך על מצות תפלין ואל ידבר בין ברכה לברכה ואם דבר מברך על תפלין של ראש גם ברכת תפלין של יד ואם אין לו אלא תפלין של יד יניחנו ויברך עליו ברכתו לבד כי אינם מעכבות ואם אין לו אלא תפלין של ראש לבד יניחנו ויברך עליו שתי הברכות של ראש ושל יד וצריך האדם להזהר בהן הרבה שהרי אחז"ל פושעי ישראל בגופן שיורדין לגיהנם ואינן עולין קרקפתא דלא מנחא תפלין ועוד אמרו כל הקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ואל יסיח דעתו מהם וימשמש ידו בהם כדי שלא יסורו ממקומן כי אם יסורו צריך לברך עליהם פעם אחרת כשיחזירם וילך לבית הכנסת ויתפלל עם הצבור בכונה. ומשמתחיל לומר ברוך שאמר אל ידבר עד שיענה לקדיש של אחר תפלת שמונה עשרה ויכוין בה כמש"ל ויענה אמן על כל ברכה וברכה ויאריך בו כי כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ואל יענה אמן חטופה והוא מי שחוטף לומר אמן קודם שיסיים הש"ץ הברכ' ולא אמן קטופה והוא מי שיאמר אמן מהרה ואין מאריך בו. ולא אמן יתומה והוא מי שעונה אמן ואינו שומע הברכה והוא דוקא כשאינו יודע איזו ברכה אומר אבל אם יודע איזו ברכה אומר שליח צבור אף על פי שאינו שומע ממנו יכול לענות אמן ואין זאת אמן יתומה כיון שיודע על איזה ברכה עונה אמן. וכן היו עושין באלכסנדריא של מצרים שלא היו יכולין כלן לשמוע הברכה מש"ץ ולכן היו מניפין בסודרין כדי להודיע לעם שסיים ברכה ואז היו עונין אמן לפי שהיו יודעין איזה ברכה היתה אעפ"י שלא היו שומעין אותו מפי הש"ץ. וכשיגיע ש"ץ למודים ישחה עמו ויאמר מודים דרבנן והוא נוסחו. מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלוה כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחננו ותחיינו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ואחר שיסיים תפלתו עם הצבור בכונה יאמר יצליחו לשבח כמו שכתבתי למעלה ואם רגיל לקרות קורא לשנות שונה לעסוק במלאכתו יעסוק. ויבא ויתן עם בני אדם באמונה כי זה הוא תחלת דינו של אדם נשאת ונתת באמונה ואחרי כן אומרין לו קבעת עתים לתורה ולכן צריך כל אדם לקבוע שעה ידועה בכל יום שילמוד בו חק ולא יעבור ואפי' מעט אם אינו יכול ללמוד יותר כי אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וראוי לכל אדם לטעום דבר בבקר שכן שנינו בבבא מציעא שמונה עשרה דברים נאמרו בפת של שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה ומן הזיקין ומן המזיקין ומחכימת פתי וזוכה ללמוד וללמד ודבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו ואין בשרו מעלה הבל ונזקק עם אשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת כנה שבמעיים ויש אומרים אף מכניס אהבה ומוציא קנאה:

תנו רבנן שעה ראשונה מאכל לודים. שניה מאכל לסטים. שלישית מאכל יורשים. רביעית מאכל פועלים. חמישית מאכל כל אדם. ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואילך כזורק אבן לחמת. פירוש השתא דימה האוכל לאחר שש שעות לחמת מלא יין אלא שחסר ממנו מעט. ואם יניחנו כך יחמיץ ואם יתן בו אבן אחד יעלה היין מחמת האבן ולא יפסד כל כך אבל לא יהא היין כל כך טוב כמו אם ימלאנו ביין

כך הוא האוכל לאחר ו' שעות שעם היות שמועיל לו כי לא ימות ברעב אבל לא יועיל לו כל כך כמו שיועיל לו אם יאכל קודם שש שעות. והטעם הוא כי האצטומכא קודם שש שעות מבקשת מזונה ואם לא תמלא אותו תמשוך הליחות הרעות ויזיק לו. וכשירצה לאכול יבדוק עצמו אם צריך לנקביו. וכשיצא יטול ידיו ויברך אשר יצר. ואחרי כן יטול פעם אחרת לאכילה ויברך על נטילת ידים. וכן היה נוהג זקני הרא"ש ז"ל. וכתב שאם לא יטול רק פעם אחת ויברך אשר יצר ועל נטילת ידים תהיה ברכת אשר יצר הפסק בין נטילה לברכה. לפי שאחז"ל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם ראיתי להאריך ולבאר דיני נטילה לאכיל' ונאמר צריכה להיות מכלי שיכיל רביעית. ושיעמוד בלא סמיכה. והמים צריכין להיות קיים ושלא נעשה בהן מלאכה ושיהיו ראויין לשתיית בהמה ושלא נשתנו מראיתן וצריך שישפוך על כל יד לבדו או שישפוך רביעית על שתי ידיו ביחד כי אם יטול ידו אחת וישפשף באחרת ידיו טמאות ואפילו ישפוך אחר כך על שתי ידיו ביחד לא יצא כי המים האחרונים אינן מטהרין אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הטומאה הבאה מחמת היד האחרת ואין לו תקנה אז אלא שינגבם ואחרי כן יתן מים על שתיהם ביחד פעם האחרת. וצריך שיתן הרבה מים על ידיו כי כך אמר החכם אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. וצריך שיבאו המים מכח אדם אבל אם באו מעצמם או שנתנם קוף לא יצא. וצריך שירפה ידיו בענין שיכנסו המים בין האצבעות כי כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה. ואם הטביל ידיו במים שיש בהן מ' סאה מכונסין יצא ואז צריך לברך על טבילת ידים אבל אם הם פחות ממ' סאה לא יצא. והטבילה או הנטילה צריכה להיות עד מקום חבור האצבעות עם פסת היד. וכשילך לנגבם צריך להוליך אצבעותיו זקופות למעלה בענין שלא יבא להם מהמים שנפלו על פסת היד. ויברך על נטילת ידים מיד כשתחיל לנגבם קודם שיסיים הנגוב ואחרי כן ינגבם היטב דא"ר אבהו כל האוכל בלא נגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא שנא' ככה יאכלו בנ"י את לחמם טמא לחמם טמא בגימ' בלא ניגוב ידים. אי נמי נוטריקון לא מים טמא. ולאחר שינגבם יאכל מיד תיכף לנטילה אכילה. היו לפניו פרוסה ושלימה יבצע על השלימ' ובמקום שהוא אפוי יותר ולא בצד הרך שנאמר ובוצע ברך נאץ ה' אל תקרא ברך אלא ברך. ומקודם שיבצע יחתוך מן הפת מעט ויניחנו דבוק בפת בענין שאם יאחז בחתיכה שיעלה כל הפת עמו. וכן כתב זקני הרא"ש ז"ל כי אם יניח הפת שלם ולא יחתכנו עד אחר הברכה אזי יהיה הפסק בין ברכה לאכילה ולכן צריך שיחתוך מעט קודם הברכה כמו שכתבתי וצריך שלא יחתוך פחות משני זתים כדי שלא יראה צר עין ולא יתר מכביצה שלא יראה כרעבתן וזהו דוקא בחול אבל בשבת טוב הוא לבצוע בהמוציא הרבה. ונהגו לבצוע בשבת ז' רשימות כמנין ימי השבוע וכנגד שבעה שקורין בתורה וכנגד מנין אותיות שבפסוק שלישי שבברכת כהנים שהוא ישא ה' וגו'. וביום טוב לבצוע חמשה רשומים כנגד ה' שקורין אז בתורה וכנגד פסוק שני שהוא יאר ה'. ובכל ימי החול ג' כנגד שלשה שקורין בתורה וכנגד פסוק ראשון שבברכת כהנים. וכשיבצע יתן שתי ידיו על הפת לפי שיש בהם עשר אצבעות כנגד עשר מצות התלויות בפת ואלו הן ראשונה לא תחרוש בשור ובחמור. שנית לא תחסום שור בדישו. שלישית שדך לא תזרע כלאים. רביעית לקט. חמישית שכחה. ששית פיאה. שביעית בכורים. שמינית תרומה. תשיעית מעשר. עשירית חלה. ויש אומרים כנגד עשר תיבות שבפסוק ארץ חטה או בפסוק מצמיח חציר לבהמה וגו' לכן תקנו רז"ל י' תיבות בברכת המוציא. וכן עשרה דברים נאמרו בברכת המזון כמו שאבאר לפנים בעז"ה והיודע סוד העשירית ידע למה תקנו ז"ל עשר בתחילת האכילה ועשר בסופה. ויברך המוציא לחם מן הארץ. ויתן ריוח בין לחם למן הארץ שלא יבליע המ"ם. ויסיים הברכה כשיפריש החתך מן הלחם ולאחר שיבצע אל ידבר עד שיאכל כי אם בצרכי סעודה כגון קחו המוציא או הביאו לפתן ואם אין הפת יפה אין לו לבצוע עד שיביאו לו לפתן. והנהגתו באכילה על פי הבריאו' ביארתי בנתיב החמישי בשביל השלישי וגם ביארתי בהקדמה שהיא מצוה להתנהג בהנהגת הבריאות ולא לאכול כל דבר שהתאוה. וכן אמר הפייט שבי

מתאבתך

מהשבתך לעד באלך לתועלת בדרכי הרפואה וגם תהיה אכילתך למעט ולא מצד מצוה החיך הנאה :

כתב הרמב"ם ז"ל אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו. גרסינן במסכת דרך ארץ שנים שאוכלין זה עם זה בקערה ויצא האחד צריך חבירו להמתינו. אבל אם הם שלשה ויצא האחד אין צריכין השנים להמתינו. לא יהא אדם קפדן בסעודתו. ולא ישתה את כוסו בפ"א כולו. ואם שתאו נקרא גרגרן. ואם שתאו בשלשה הרי זה מגסי הרוח. אלא שותהו בב' פעמים. ואחר ששתאו אל יתננו לחבירו לשתות ממנו לפי שיש בו סכנת הנפש. וגם אל יחזירהו לשלחן אלא יתננו לשמש. וצריך האדם להניח פיאה בקערה לשמש ואל יושיט ב' ידיו ליקח מהשלחן ומעשה היה בר"ע שזימן לתלמידיו לסעוד אצלו כדי לנסותם אם היו נוהגים בדרך ארץ. החכם שבהם פשט ידו אחת ליקח בשר ולא עלה בידו כי לא מצא חתיכה קטנה משך ידו ואכל הפת לבדו. הטפש שבהם אחז הבשר בב' ידיו והתחיל לאכול. כעס רבי עקיבא ואמר לו לא כי אלא תקום ותניח עקבך על הבשר ואז תמשוך בשתי ידיך ותהיה כעוף שדורס ואוכל. ואין לאדם לדבר כשהוא אוכל כדי שלא יראה הנאכל בפיו וגם כדי שלא יקדים קנה לושט כשהוא מדבר ויכנס המאכל בקנה ויחנק ולכן אמרו רז"ל מי שמתעטש בשלחן אין אומרים לו אסותא. תנו רבנן אין עושין בפת דבר שהוא נמאס בו אין זורקין אותו ואין מעבירין עליו קערה או כוס מלא שמא ישפוך עליו וימאס. תנו רבנן פת פוטרת כל מיני מאכל אם באים מחמת הסעודה אבל אם הביאו לפניו מיני מאכל ואינו ללפת בו הפת טעון ברכה. ויין פוטר כל מיני משקין ואם אין לו יין וצמא למים מחלוקת בין הפוסקים אם היין פוטרו אם לאו. ולכן מי שרוצה לאכול ואין לו יין ורוצה לצאת ידי שניהם ישתה מעט מים קודם אכילה ויברך לפניו ולא לאחריו. ואם לא עשה כן כתב זקני הרא"ש ז"ל שיברך על המים אם אין לו יין ואם אינו צמא אלא שבאמצע האכילה עמד המאכל בגרונו ואינו יכול לבלעו ישתה מים ולא יברך ואם בירך הוא ברכה לבטלה. תנו רבנן כמה יאכל האדם מדגן ויתחייב לברך ברכת המזון רבי מאיר אומר כזית רבי יהודה אומר כביצה ואנו מחמירין כשניהם כי אם הוא חייב לאכול כגון שבת שהוא מחוייב לאכול שלש סעודות אזי אם אכל כזית לא יצא ידי חובה עד שיאכל כביצה ואם בשאר הימים אכל אפילו כזית לבד צריך לברך עליו ברה"מ. גרסי' בברכות פ' מי שמתו דרש רב עוירא זימנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי אמרו מה"ש לפני הקב"ה כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם איך לא אשא פנים לישראל שאני אמרתי להם ואכלת ושבעת וברכת והם דקדקו בעצמם עד כזית ועד כביצה. והנה ראיתי לבאר הנה הדרשה הזאת יען כי הוא קשה מאוד לאשר אינו מבין אותה. דע כי פנים הוא שם לפני האדם ושאר בעלי חיים פני אדם פני אריה פני נשר. ומפני שהכעס והרצון הם ניכרים בפנים לכן הושאל לכעס כמו ופניה לא היו לה עוד. פני ה' בעושי רע. האר פניך על מקדשך השמם. האר פניך אל עבדך. והושאל לחמלה ולרחמנות. לא תשא פני דל. וכן בהידור פנים. לולי פני יהושפט מלך ישראל אני נושא. זקן ונשוא פנים. וכן מלת נושא יאמר על החומל ועל המהדר לא תשא פני דל והוא שם לדבר הנעתק המתקרב או המתרחק. ישא ה' עליך גוי מרחוק. תזרם ורוח תשאם. ויאמר גם כן למחילה וסליחה נושא עון שא נא לפשע וכאן רוצה לומר לא ישא פנים וישא ה' פניו אליך כולל כל הענינים האלה לא ישא פנים לא יהדר פנים להאיר פני רצונו למחול ולסלוח לחוטא ולהעתיק ממנו פני כעסו שהוא רמז למדת הדין. וכבר ידעת שאין לפניו ית' לא כעס ולא רצון ולא נאמרו מדות הללו בו ית' אלא מצד שהם פעולותיו והמקבל אותם כשיגמול לחוטא ויענישהו יראה מצד הפעולה ההיא כאלו כעס ית' עליו. וכאשר יגמלנו הטוב על צדקותיו אשר עשה יראה כאלו רצון הבוי"ת עמו ומראה לו פנים של הידור והוא ית' לא נשתנה חלילה ואינו מתפעל למדות האלו כמו שביארנו למעלה בנתיב הראשון רק ההשתנה מצד המקבל לפי מעשיו והוא אמרו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. ומפני שפני

הכתובים האלה ר"ל לא ישא פנים וישא ה' פניו אליך ירצה מנגליהם שסותרין כאלו הענין מדה אחת והיא מדת טובו של הקב"ה שמשלם מדת הטוב כנגד מדת המתנהג בה וכמו שביארו חז"ל באמרם נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שהוא עובר על פשע כל מי שמעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו וכן המדה שנכנסין לפנים מן השורה למי שנכנס לפנים מן השורה וע"כ אמרו כאן שהיתה התשובה ממנו ית' שממדת טובו ישא פנים ויעתק מהם פני הכעס וימחול לישראל ויכנס עמהם לפנים מן השורה מפני שהם מתנהגים עמו בזאת המדה ומדקדקים לברך עד כזית ועד כביצה עד כאן פי' ההגדה הזאת :

והנה נחזור לענייננו ונאמר אם אמר בעל הבית הב לן ונברך נאסר להם לאכול ולשתות עד שיברכו עליו ודוקא כשאמר בעל הבית אבל אם אמר אחר אין חשש. א"ר זירא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ואלו הן א' שידיח הכוס מבחוץ. ב' שישטפנו מבפנים. ג' שיהיה' היין חי. ד' שיהיה הכוס מלא. ה' שיכסה ראשו. ו' שיקבלנו בשתי ידיו. ז' נותנו לימינו. ח' מגביהו מן הקרקע טפח. ט' נותן עיניו בו. י' משגרו לאנשי ביתו לאחר שיברך קודם שישתה וצריך האדם לחזר מאד על היין לברך עליו כי רז"ל אסרו לאדם לאכול עד שיהא לו יין לברכת המזון אם הוא מצוי באותה העיר והגדול שבכולן מברך. ואם יש שם אורח אורח מברך כדי שיברך לבעל הבית. וצריך שישמיע קולו לאוכלי' והם צריכים לכוין לכל ברכ' וברכה ולענות אחריה אמן. ואחרי שישתו הכוס של ברכה יברכו ברכה מעין שלש שהי' על הגפן ואחרי כן יחזור ללימודו או למלאכתו עד שיעבור חצי היום ומשעבר חצי היום ישתדל להתפלל מנחה גדולה והיא מקובלת יותר משאר התפלות שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנ' ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ושכרה הוא גדול מאוד לפי שבשבילה מניח אדם מלאכתו משא"כ בשאר תפלות כי שחרית יתפלל קודם שיכנס למלאכתו וערבית לאחר שיצא ממלאכתו. מי ששכח ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים ראשונ' לשם ערבית השניה לשם מנחה. ולכן מי ששכח בע"ש ולא התפלל מנחה יתפלל ליל שבת עם הקהל תפלת שבת ואח"כ יתפלל תפלת החול עבור המנחה ודוקא ששכח אבל אם הזיד ולא התפלל מנחה אין לו תקנה. וראוי לאדם להשתדל ללמוד מלאכה וכן הזהירנו רז"ל באמרם כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון עוד אמרו פשוט נבלת' בשוק' ולא תימא גברא רבא אנא. ועל העושה כן נאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך :

תנו רבנן כשקוראין בספר תורה כל העם עומדין. שנ' ובפתחו עמדו כל העם. ועמדו רוצה לומר שתקו שנ' עמדו ולא ענו עוד. ואל יצא מבית הכנסת אם לא בין גברא לגברא וכשיחזור יכול ליכנס ולישב כאשר יחפוץ וכשיקו' לקרות בתורה יפתחנה מיד וידע מהיכן יש להתחיל ואחרי כן יאמר ברכו בקול רם כדי שישמעו הקהל ויענו אמן וברוך יי' המבורך ואחר שיענו הקהל יענה הוא גם כן כמות' ואחרי כן יברך אשר בחר בנו וכו' גם כן בקול רם כדי שישמעו הקהל ויענו אמן ואז יאמר לו השליח צבור קרא ויקרא ואל ידבר עד שיסיים הקריא' ויברך ברכה שניה כי באלו השתי ברכות תמלא ארבעים תיבות כמנין ארבעים יום שקבל בהם משה את התורה ולכן אין להפסיק בינים' אם לא בקריאת התורה ואל יסיר ידו מהספר משהתחיל לקרות עד שיסיים התורה. ויכוין בכל התפלות כמו שכתבתי למעלה ויוסיף לו כהנה וכהנה ביראת בוראו ית' כי אני קצרתי שלא באתי לכתוב כל דיני התפלות והלכות ק"ש ותפלין יכלה הזמן והמה לא יכלו ואולם אשר כתבתי ואשר אכתוב הוא לזכרון ולהשתעוררות לאשר בתורת ה' חפצו ואולם כאשר יחפוץ ליזכר ולהתעורר אזי יבקש וימצא הרבה חבורים לאלפים ורבבות שהאריכו בביאור אלה הדברים שהם פעמים באים בארוכה פעמים באים בקצרה ואני דעתי לקצר כדי להקל על הקורא כן הורונו רז"ל באמרם לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה ועוד כי בעונותינו מרוב הצרות צרו ונאטמו לבבנו ונטרד שכלנו וכן ראיתי לכתוב הנה בקוצר קצת מוסרי' שליקטתי שראוי לידעם הירא את דבר ה'. מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה :

כתב הר"מ במז"ל בכל מדה שבעולם צריך האדם

האדם לאחוז הדרך הממוצע בענין שיהא רחוק לשתי הקצוות בשוה כגון שלא יהא נדיב הרבה עד שיתן כל אשר לו שהרי אמרו רז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש וגם כילי הרבה עד שלא יתן שום דבר משלו ואפי' בעת הצורך שהרי הלעיגו על הצדקה בכמה מקומות אלא יאחוז הדרך הממוצע קובץ שלו בשעה שצריך ונותן בשעת הצורך. וכן אל יענג עצמו כדי שלא תגבר עליו הנפש הבהמית ואל יסגף עצמו עד שלא יהיה בריא אלא ינהג בענין שיהא חזק ובריא לעבודת בוראו ית'. וכן אל יהי רחמן הרבה על האכזרים כי מי שמרחם על האכזרים סופו שיהא אכזר על הרחמנים. ואל יהי אכזרי שנא' והלכת בדרכיו ואמרו חז"ל מה הוא חנון אף אתה חנון מה הוא רחום אף אתה רחום ולכן יקח הדרך הממוצע ואפילו במדות המעולות שהי' לנו להגיע בתכליתן עד סוף הקצה האחרון אמר לנו שלמה ע"ה אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם על אחת כמה וכמה בשאר המדות שאין לאדם ליקח אלא הדרך הממוצע וזה הוא שאמר הכתוב פלס מעגל רגליך כלומר שקול מעגליך וקח האמצע בענין שלא יכריע לכאן ולכאן כי פלס הוא מה שתופס השוקל שלשון המאזנים בתוכו. ואולם במדת הגאוה צריך כל אדם להתרחק ממנה אפילו מן הקצה הראשון בתכלית לפי שנא' תועבת ה' כל גבה לב. ולכן אמר התנא מאד מאד הוי שפל רוח כי איך יגבה האדם שעבר דרך מעבר השתן פעמים שלש ותחלתו טפה סרוחה והיום כאן ומחר בקבר לרמה ולתולעה. וכל הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כלומר כמו ששתק השמש כשקטרגה הלבנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד. ואל יונה האדם לחברו ואפילו בדברים שעובר על לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך וזה הכתוב נאמר באונאת דברים כי באונאת ממון במקום אחר נאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. ואל ילבין פני חבירו ברבים כי המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ואל יוציא דבה על חבירו כי מוציא דבה הוא כסיל. ואל ישנא כי אם אשר שונא הבורא ית' ואל יגנוב דעת הבריות אפילו של נוי. ואל יאמר לשון הרע מחברו גם אל יקבלנו מאחר כי עונשו גדול כנגד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. ואל ישקר שנא' לא תכחשו ולא תשקרו וגו' ואמרו רז"ל כל המשנה בדבורו כאלו עובד עבוד' זרה שנא' והייתי בעיניו כמתעתע ונאמר בעבודה זרה הבל המה מעשה תעתועים ולמדוה בגזרה שוה. ואל ירים ידו על חבירו כי בהרמת יד נקרא רשע. וידין את חבירו לכף זכות כי המקום ידיננו לזכות ואל יחשוד לחברו בדבר עבירה כי החושד בכשרים לוקה בגופו. ואל יהי בז לדבר חבירו ואל ילעיג אלא יהי רצוי לאחיו כי כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. ואמר החכם לא אהבתי אדם שלא היה לו אהבתי זכה ולא שנאתי אדם שלא התפללתי בעדו שייסרהו הבורא לאהבתי. עוד אמר אל ימעט בעיניך שונא אחד ואל ירבו בעיניך אלף אוהבים. עוד אמר אין הקנין קנין הגופות אלא קנין הלבבות. עוד אמר אין אוהב להפכפך ולא אמונה לעבד ולא מנוחה לחמדן ולא סלסול לכילי ולא חברה לכעסן. ולא יהיה המתגאה משובח ולא הכעסן שמח ולא הנדיב מקנא ולא החומד עשיר ולא העצל מקיים אהבה. עוד אמר אין חבר טוב כנועם המדות ואין ירושה טובה מן המוסר ולא משען חזק מלבקש עצה ולא ריוח טוב מן ההצלחה ולא עושר כבריאות ולא הון עתק כמו השכל ולא חסר כמו הסכלות ולא נעימות כלב טוב ואין מכאוב כפרידת החושק ואין שמחה כבשורה טובה אחר הדאגה ואין נאה מזמן הבחרות ואין נכנע כשמאל אל ימין. עוד אמר אל תדרוש החבריה מבלי אמונה ולא העולם הבא מבלי מעשה ולא אהבת האנשים מבלי מוסר ולא תועלתך בנזקת זולתך ולא עצה עם הקלות ולא החכמה עם המחלוקת ולא מנוחה עם התוחלת. עוד אמר ארבעה הם שאפילו מיעוטם הוא הרבה והם האויב והאש והחולי והנשים. ולכן אמרו חז"ל כל המסתכל אפילו בשער האשה כאלו מסתכל בערוה ושמו אוסר אל הכתוב שאומר והחזיקו שבע נשים באיש אחד בב"ע ר"ת שער באשה ערוה. ופנויה אסורה שהרי דוד ובית דינו גזרו על ייחוד של פנויה מאותו מעשה של אמנון ואילך. ואמר

רבי

רבי אלעזר הבא על הפנויה לשם זנות מלקין אותו כי עשאה זונה ועוד כי הנשים הפנויות הן מיועדות לזנות אינן שומרות מנדות וחזקה שהיא נדה הנה הבא עליה יעבור על ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. זאת ועוד אחרת כי אולי יבאו עמה שנים או שלשה ותתעבר מאחד מהם ולא תדע ממי ונולד בן שלא יכיר לאביו ואולי יכנו או יקללנו. ועוד כי אולי ישא אחותו מאביו או אחת מהקרובות כיון שאינו מכיר את אביו ואת משפחתו הנה עבירה גוררת עבירה וכלם גורם הבא על הפנויה הנה גדול עונו מנשוא ולפי שיש בזאת העבירה עונשין גדולים כדי ליזהר ממכשולים ולהסיר ממוקשי מות צריך כל אדם לישא בקרוב שיוכל ואפילו עם פחותה ממנו מעט שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה נחות דרגא ונסיב איתתא ודוקא שאין פגם במשפחתה אבל יש פגם במשפחתה כבר למדונו האבות הוי לו למי שפוסל את זרעו ופוגם את משפחתו ונושא אשה שאינה הוגנת לו. ואם אינו מוצא יכוף את יצרו כשהוא מתגבר עליו ואמרו רבותינו ז"ל אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע. ומי שעבר העבירה הגדולה הזאת יתחרט ממנה ויאמר מכאן ולהלן שלא ישוב לחטוא בה עוד. ויעשה תשובה ויתכפר לו שאין דבר שעומד בפני התשובה כמו שביארתי בהקדמה:

ואל ירגיל אדם עצמו לישבע אפילו באמת. ויתן בכל שבוע דבר ידוע לצדקה כי הממון הוא פקדון אצלו ומה שלוקח ממנו בהנאתו הוא כמו מופסד אבל מה שנותן לצדקה ממנו הוא שמחזיר הפקדון למי שנותנו לו. ולא עוד אלא שהוא ית' מחשב כאלו מקבלו ממנו בהלואה וישלמנו לו שנאמר מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו. ואמרו על חכם אחד שהיה עשיר מאד ונתן כל אשר לו לצדקה אמרו לו חבריו איך מניח שום דבר לבניך אמר להם אני אשימנו אוצר מטמון לעצמי אצל הבורא ית' ויניח הבוי"ת מטמון לבני. ולכן אפילו העני המחזיר על הפתחים צריך שיתן בכל שבוע לצדקה כברכת ה' שנתן לו שהצדקה גדול משכר הקרבנו' שנאמר עשות צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. וגם צריך ליתן מעשר מכל מה שמרויח הן במשא ומתן הן בכל דבר ואמרו רז"ל עשר בשביל שתתעשר ואם לא יעשר יתרושש עד שלא ישאר לו מכל ממונו כי אם המעשר לבד וכן אמר החכם דע כי שנים הם פקודים אצלך מאל וזה שמם כמו רעיונך או תאות עשרך ותן עשרונך או תעזוב עשרך וקח עשרונך וצריך האדם להודות לבורא ית' על כל מה שיתן לו ואפילו על הרעה ירגיל לשונו לומר כל מעשה ה' טוב כי כן הוא באמת לאשר ישים לב לדעת חסדי הבורא ית' אשר עושה עמנו כי אם יהיה לאדם חסרון ממון הוא כפרה לבניו אם יש לו ואם אין לו בנים הוא כפרה לגופו ואם יש לו ייסורין בגופו או בבניו שמתים הוא כפרה לנשמתו ואם יהיה עונש בנשמתו הוא כדי שתזכה להצלחה הנצחית אחר שתקבל ענשה. הנה הוכחתי כי כל מה דעביד רחמנא לטב הוא דעביד וזה מלבד מה שיש דרך או דרכים אחרים מדרכי הבורא ית' אשר לא נדעם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו כמחשבותיו:

ומי שיש לו אב ואם צריך להזהר הרבה בכבודם שהוקש כבודם לכבוד המקום ית' וכבודם הוא שיאכילם וישקם משלהם אם יש להם ואם אין להם יתננו משלו יעשה רצונם בכל דבר ואל יסתור דבריהם ואל ימחה בידם כל מה שרוצים לעשות ואפילו אם זורקים לים כיס מלא אל יעכב אותם. אם רואה שעושין איסור אל יאמר להם אל תעשו כן אלא יאמר להם בלשון רכה כך כתוב בתורה או כך אמרו רז"ל. ואם אביו מצוה אותו דבר ואמו מצוה אותו הפכו יניח מצות אמו ויעשה מצות אביו שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו וצריך הוא בעצמו לעשות כל מה שצריכין ואפילו אם יש לו כמה עבדים ושפחות יעשה הוא עצמו מצותם בלב טוב ובנפש חפצה ויראה להם פנים צהובים וישמח בשירותם הרבה ואם שמע לשום אדם שאמר עליהם רעה יקשה את פניו לכבוד אביו ואמו ואם הם מוחלין על כבודם הוא מחול ואפילו לאחר מיתתן צריך לכבדן כשיזכירם שיאמר הריני כפרת משכבם ודוקא כל י"ב חדש למיתתם ואח"כ יאמר זלה"ה וכן יאמר על רבו כי הוא חייב בכבודו שהרי אמרז"ל מורא רבך כמורא שמים ואין צריך לומר רבו אלא אפילו כל תלמיד חכם צריך כל אדם לכבד שכן שנינו שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה לרבות

לרבות כיון שהגיע לכתוב שאומר את ה' אלהיך תירא פירש ולא רצה לדרוש עוד כי לא רצה לרבות אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים שצריך לכבדם וליראה מהם ושלא לסור מדבריהם ימין ושמאל כמו שאבאר בנתיב שאחרי זה :

ת"ר העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבין ימים טובים מן המנחה ולמעלה שהוא משש שעות ומחצה ואילך אינו רואה בה סימן ברכה ודוקא שעושה כדי להשתכר אבל לעצמו יכול לעשות ובלבד שלא יתעכב בה הרבה כדי שישתדל לכבוד שבת ואפילו אם יש לו כמה עבדים ושפחות יעשה הוא בעצמו שום דבר לצורך השבת כדי להראות שהוא חביב עליו כי כן היו עושים חסידים הראשונים שאע"פ שהיו להם כמה שמשים היו מתקנים הם בעצמם שום דבר לצורך השבת והיו מתקבלים ואומרים באו ונצא לקראת כלה והיו קוראים לשבת כלה כלומר שהיו יוצאים לקראתה מקושטי' ובשמחה כמו שיוצא החתן לקראת הכלה . ומצוה ליטול צפרניו בערב שבת ויתחיל מן השמאל ובקמיצה ומסיים בגודל ובימין יתחיל מן הגודל ומסיים בקמיצה ולא ישנה מזה הסדר וגם לא יטול שתים כמוכות זו אחר זו מפני שקשה לשכחה . ויזהר בהם שלא יתפזרו מפני שקשין למעוברת אם תדרסם . שורפן חסיד . קוברן צדיק . זורקן רשע. וצריך כל אדם לכבד השבת במאכלי' טובים ומשובים כי כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה חוץ מהוצאות שבתות וימים טובי' ומה שנותן ללמד את בנו תורה שבאלו אם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו . עוד אחז"ל אמר הקב"ה לישראל לוו עלי ואני פורע . ואם אין לאל ידו אפילו אם יעשה מאכל קטן ובלבד שיהא לצורך השבת די לו. וכן צריך לכבד השבת בבגדים נאים ואם אין לו ישלשל בבגדיו כדי שנות מעט . ובערב שבת ירחוץ פניו ידיו ורגליו במים חמין ויתקשט ויתקן עצמו לשבת כפי יכלתו וימשמש בבגדיו לראות אם יש בהם מעות צרורין ביתירם ויקבל השבת מבע"י כי מוסיפין מחול על הקדש וכן אמר החכם יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא לפי שהיא בבקעה והוא מחשיך להם מבעוד יום . ויתקן נר נאה לכבוד שבת כי הרגיל בנר נאה יזכה לבנים זכרים . ויזמן שלחן ערוך ומטה מוצעת שאמרו רז"ל שני מלאכי השרת מלוין לאדם אם מצאו בליל שבת נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שיהא לשבת אחרת כך ומלאך רע יענה בע"כ אמן . ואם לא מצאו נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת מלאך רע אומר יהי רצון שיהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה בע"כ אמן . עוד אמרו ז"ל ויכלו השמים וכו' שני מלאכי השרת המלוין אותו אומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר . והטעם הוא לפי שאמר הכתוב והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו . וכל אחד מישראל יודע שהבורא יתברך ברא העולם יש מאין בששה ימים ואם לא היינו מעידין זה אז היה לנו עון ולכן אומרים לנו המלאכים הכה כי העון ההוא סר ממנו אחרי שהעדנו האמת . וישים מפה על הפת שעל השלחן ויש אומרים שהוא הטעם זכר למן שהיה הטל מלמטה וטל מלמעלה והמן באמצע כך צריך שיהא הפת באמצע ומפה מלמטה ומפה מלמעלה ויש אומרים טעם אחר והוא לפי שהוא רוצה לברך על היין תחלה והפת הוא מוזכר תחלה בפסוק ארץ חטה וגו' וכשאדם אוכל שני מיני פירות צריך לברך תחלה על הקודם בפסוק ארץ חטה ולכן צריך לכסות כמי שמסלקו שיראה כאלו אינו בכאן ואז יוכל לברך על היין תחלה . הרגיל בקידוש יזכה לרוב יין . יש נוהגים לקדש תחלה ואח"כ נוטלין ידיהם וסוברים שאם היו נוטלין ידיהם תחלה ואח"כ מקדשין היה הפסק בין נטילה לאכילה וכבר ביארתי למעלה כי תיכף לנטילה אכילה וי"א שאין הקידוש הפסק מאחר שהוא מענין האכילה ואין קידוש אלא במקום סעודה וצריך לבצוע על שתי ככרות משום לקטו לחם משנה ויעשה שלש סעודות ויענג באכילתו תמיד כמו שביארתי למעלה . ולא יקרא לאור הנר ואפילו גבוה הרבה אבל שנים קורין בענין אחד אבל לא בב' ענינים . ולא יפלה את כליו לאור הנר ואפילו להבחין לאור הנר בין חלוק של איש לחלוק של אשה אסור . ואסור לטלטל כל כלי שמלאכתו

במלאכתו לאיסור אם לא לצורך גופו או לצורך מקומו. וכל של מתכת מותר לטלטלו אם לא הדליקו בו באותו שבת אבל של כלי חרס אפילו לא הדליקו בו באותו שבת אסור. וצריך כל אדם לקרות בכל שבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ואם קורא פירוש התורה יצא ידי תרגום וזמן קריאתה הוא מיום ראשון עד השבת וגם בשבת יכול לקרותה קודם אכילה או לכל היותר עד המנחה אבל אם התפלל מנחה ולא קרא הפ' עליו נאמר מעוות לא יוכל לתקון. וכל הקורא הפ' שנים מקרא וא' תרגום בזמנה מאריכין לו ימיו ושנותיו. וצריך כל אדם לעשות כל יכולתו להתענג בשבת ואפי' בדיבור שאין לו לדבר בו הרבה וכ"ש שאין ע לדבר בו בחפציו שנאמר ממצוא חפצך ודבר דבר ואמרז"ל חפציך אסורין חפצי שמים מותרין אלא יאכל וישתה וישמח בחלקו. ואסור לחשוב בו חשבונות שלו העתידין או אפילו אם עברו אסור לחשב אם יש לו עדיין ליתן המעות אבל חשבונות של אחרים ואפילו עתידין או חשבונות שלו אם עברו ואינו חייב ליתן המעות לחשבו לפי שאינו מדקדק כל כך. ואם באתי לבאר הלכות שבת לא אוכל ואולם כבר כתבתי שאין זה כי אם זכרון והתעוררת לירא את דבר ה' והוא יבקש וימצא. וביציאת השבת יוסיף מחול על הקדש שלא יעשנו חול עד שיחשיך וכן אמר החכם יהא חלקי עם מוציאי שבת בצפורי לפי שהיא בהר ולא יחשיך שם מהרה ובלילה יעשה כמו שביארתי בתחלת הנתיב ותהיה תמיד תקועה בלבו יראת הבורא יתברך. כי לכך נוצר וכן חתם שלמה ע"ה ספרו באמרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם:

הנתיב השמיני

להאמין בדברי נאמני, והיא תורה שבעל פה שניתנה בסיני:

שלשה פרנסים עמדו לישראל בשלשה דורות שכל אחד מהם היה כלול בתורה ובגדולה שלשם לא נמצא בכל ישראל גדול מהם. האחד למקרא והוא משה רבינו ע"ה והאחד למשנה והוא רבי יהודה הנשיא והאחד לתלמוד והוא רב אשי. משה רבינו ע"ה שהיה נשיא למקרא קבל בסיני מפי הגבורה תורה שבכתב בדקדוקיה מלא וחסר וקרי ולא קרי פתוחות וסתומות ואותיות גדולות וקטנות בקוצי האותיות ובתגיהן וכן תורה שבעל פה נמסרה לו כדגרסינן בפירקא קמא דברכות אמר ר' לוי בר חמא א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן וגו' לוחות האבן כמשמעו. והתורה זו תורה. והמצוה זו משנה. אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים. להורותם זה תלמוד מלמד שכולם ניתנו למשה בסיני והכל מסר הוא ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג ואנשי כנה"ג לשמעון הצדיק ושמעון הצדיק לאנטיגנוס ואנטיגנוס ליוסי בן יועזר ויוסי בן יועזר ליוסי בן יוחנן איש ירושלים והם מסרוה ליהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי והם מסרוה ליהודה בן טבאי ולשמעון בן שטח והם מסרוה לשמעיה ואבטליון והם לשמאי והלל והם לרבן יוחנן בן זכאי וריב"ז לרבי אליעזר ורבי יהושע ורבי גמליאל ורבי אלעזר בן ערך ור' יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל. והם לרבי עקיבא ולרבי אלעזר בן עזריה ור' טרפון ורשב"ג. והם לר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ורבי יהודה הנשיא והוא רבינו הקדוש שביארתי שהיה הפרנס השני. וכל אלה הדורות שהיו ממשה רבינו עד רבי לא ניתן רשות לחבר ספר בתורה שבע"פ וללומדה ברבים כי לא ניתנה לכתוב כדגרסינן בגיטין פרק הניזקין כתיב כתב לך את הדברי' האלה וכתיב על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ ודברי' שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב דבי ר' ישמעאל תנא כתב לך את הדברי' האלה אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות והיו החכמים שונין אותה ע"פ והתנאין היו קובעין המשניות ושונין בישיבות וכל ישיבה וישיבה ע"פ שמועתה וקבלתה היו שונין לתלמידיהם והיו דורשין את התורה בישיבות בדרך מדרכי שלש עשרה מדות. והיו המשניות נקראות על שם ראשי הישיבות כדגרסינן בגיטין סוף פ' משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי והיה כל חכם לב כותב ספר זכרונות לעצמו ממה ששמע ושלמד מרבו וכן היו נוהגים עד שבא רבי שהי' סוף משנה א"נ סוף הדורות שהיו פוסקי' במשנה על פה בכל המדרשות והוא היה גדול מאוד בחכמה ובמעלה כאמר' ז"ל מימות משה ועד רבי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחד.

עוד

עוד אמרו במציעא פרק השוכר הפועלים דרבי עבי' מכבוד מלכא. ואלמלא שהיה גדול בתורה וגדולה לא היה יכול לעשות כן שהרי נ"ג אל בימי משה כמו שביארתי והוא סמך על הכתוב שאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך וזה לפי שראה שקצרו ידי חכמי ישראל מלעסוק במשנה על פה מרוב דוחק הצרות בטלטול הגליות והשמדות והיתה התורה הולכת ומשתכחת מישראל עד שכמעט לא נשאר בידיהם מתורה שבעל פה כלום אזי עמד הוא ובית דינו וקבץ כל ישיבות חכמי ישראל בכח תורתו ומעלת גדולתו ואסף כל המשניות השמורות בכל הישיבות ובירר מהם העיקרים והשרשים בדברים מועטין כוללין ענינים רבים כפי שהגיע לו הקבלה והוא תקנם וסדר' וחלק' לפרקי' וחבר מהם ששה סדרי משנה כדגרסינן בפ' הבא על יבמתו מתניתין מאן תיקן רבי ועל פי הנס היא סדורה שהרי בדבור א' נכללין כמה עיקרין וכמה קבלות וכמה סברות בקוצר לשון וכן כמה ברייתות תלויין על משנה אחת והמשנה היא פירוש תורה שבכתב שנאמרה למשה בסיני מפי הגבורה ונקראת תורה שבעל פה כדגרסינן בקדושין פרק האיש מקדש איזו היא משנה ר"מ אומר הלכות ור"י אומר מדרש מאי מדרש מדרש של תורה שבכתב:

ודע כי מזמן הנביאים ואילך נפסק רוח הקודש וננעלו שערי החכמה ונתמעטו המסכתות והסדרים שהיו בימיהם היו כמה סדרים יותר כדגרסינן בחגיגה פ' אין דורשין בפסוק משען ומשענה משען אלו בעלי מקרא ומשענה אלו בעלי משנה פליגי בה ר"פ ורבינא חד אמר שש מאות סדרי משנה וח"א שבע מאות סדרי משנה ואלו עתה אפילו פרקי מסכתות שלנו אינן כמנין מסכתות שלהן וגרסינן בפ"ק דע"ז אמר ליה רב חסדא לאבימי גמירי מס' ע"ז דאברה' אבינו ארבע מאה פרקי ואנן חמשה תנן ולא ידעינן מאי קאמרינן. והטעם הוא לפי שבזמן הנביאים היו מדקדקין בכל אות ואות שבתורה ודורשין כל אות ואות בפני עצמה אבל דורות האחרוני' אינן דורשין כל אות ואות בפני עצמה אלא טעמי המצות ומעט הענין כדגרסינן בפרק קמא דקדושין לפיכך נקראו הראשונים סופרי' שהיו סופרי' כל אותיות שבתורה. גרסי' בפ' חלק איה סופר איה שוקל איה סופר שסופר כל אותיות שבתורה ודורשן איה שוקל שהיה שוקל קלות וחמורו' שבתורה. ואל תתמה להיות' דורשין כל אות ואות בפ"ע שאפי' על כל קוץ וקוץ של כל אות ואות היו דורשין תלי תלים של הלכות. כדגרסינן בעירובין פ' עושין פסין קווצותיו תלתלים אמר רב חסדא אמר רב עוקבא מלמד שהיו דורשין על כל אות ואות תלי תלים של הלכו'. שחורות כעורב במי אתה מוצאן במי שמשכים ומעריב עליהם לבית המדרש עתה ראה גם ראה לכמה מעלות יעלה מדרש התורה בהיותם דורשין על כל אות ואות תלי תלים של הלכות. אבל אחר שנסתלקו הנביאים ובאו התנאי' לא היה בהם כח לדרוש אות ואות בפני עצמה אלא המצות בדרך כלל לא בדרך פרט כענין הלכות שבת או הלכות פסח בדרך כלל לא פירוש שי"ן של שבת וכן כל האותיות ולפיכך נתמעטו הסדרי' לששה סדרי. ואחר שנקבעה המשנה בישיבתו של רבי אזי התחילו כל ישראל להתעסק בה בין בישיבות ארץ ישראל בין בישיבות בבל שהרי רב ושמואל שהיו תלמידיו של רבי ירדו לבבל והרביצו שם תורה כדגרסינן בפרק קמא דסנהדרין רבותינו שבבבל רב ושמואל ושבא"י ר"ש ור' גמליאל בניו של רבי ורבי אפס ורבי חנינא ורבי יוחנן וכמה חכמים אחרים והם הרביצו תורה בא"י ומשהתחילו חכמי ישראל להתעסק במשנה שתקן רבי אזי היתה סדורה בפי כלם והיו מפרשים אותה וטעמיה ודקדוקיה כי היא עמוקה עד מאד שאע"פ שנשנית בקצרה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכולה נאמרה בסימנין כדגרסינן בפ' כיצד מעברין אין התור' נקנית אלא בסימנים שנאמר שימה בפיהם אל תקרי שימה אלא סימנה ור' חייא חבר התוס' לבאר עניני המשנה. ורב חבר ספרי וספרא לבאר ולהודיע עקרי המשנה היאך הם תלויין במקרא ורב ורבי חייא מכלל התנאים נחשבין אע"פ שלא נזכרו במשנה ודור תלמידיו של רבי הם נקראים אמוראים ומשהתחילו הם להתעסק במשנה ולפרש טעמיה אז התחילה מחלוקת שניה בין האמוראי' בהם בפירוש המשנה ובדקדוקיה ובטעמיה וכל אחד

מהישיבות

שהישיבות היו מפרשין אותה כפי שמועתן וקבלתם והיו נוהגין כך עד ח' שנה לאחר חורבן הבית שבא רב אשי שהיה כלול בתורה וגדולה וראה שבזמנו גברה יד האומות על ישראל והגלות הולך ומתחזק ולכן היו הישיבות הולכות ודנות ומתמעטות והלבבות הולכים ונחשכים ולא היו התלמידים יכולין להתקבץ בישיבות להבין פרושי המשנ' ודקדוקי' ועמקי' מרוב הצרות שבאו והמחלוקות הולכות ורבות עד שכמעט נשתכחו ביאורי המשנה על נכון אזי עמד הוא ורבינא עם שאר ראשי ישיבות שבדורו שהסכימו על ידו וקבלו כל השמועות וההלכות והדקדוקין והמדרשות והפירושים שנאמרו על המשניות מזמן כל הראשוני' ובררו מכולם כל הצורך לשעה ולדורות ומה שיכולין לקבל וקבעו מסמרות וסלקו המחלוקות והספקות ופסקו ההלכות האמורות בפירושי המשנה ונקבעה הלכה כמותם בכל מה שפסקו על מחלוקת הראשונים בין שהיו תנאים או אמוראי' וזהו שאנו אומרין תמיד הלכ' כבתראי וחברו מן הכל ספר והוא התלמוד והוא פי' למקרא ולמשנה גם כוון בזה החבור לדבר בעיקרי התורה ולחבר רמזים נפלאים על דרך המשלים והסודות הסתומים לפי שאין כל שכל ודעת סובלן וקצתם אבאר בסוף זה הנתיב וקראו אותם הרמזים אגדות:

ודע כי ערך התלמוד אל המשנה כערך המשנה אל המקרא כי כמו שהתנאים עוסקים בפירוש המקרא כך האמוראי' עוסקי' בפירוש המשנה שהתלמוד הוא כדמיון פירוש לגלות עמקי המשנה ומצפוניה שאף על פי שהמשנה קצרה והתלמוד ארוך אין באריכותו של תלמוד אלא מה שנאמר בקוצר המשנה וכמו שקבץ רבי הלכות המשנה הצריכין והניח מה שאינו צריך לשעה כן קבלו רב אשי ורבינא והישיבות עם עיקרי התלמוד ודקדוקי המשנה הצריכין לדורות וחברום והניחו השאר ואע"פ שראו הדעות מתקצרות והלבבות נחשכין כמו שביארנו. כתבו מה שיכלו להבין והניחו השאר עד בוא זמן הכתוב בו כי מלאה הארץ דעה. ובדומה לזה גרסינן בפ"ק דמגלה תניא הרבה נביאים נבאו להן לישראל כיוצאי מצרים ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה ומשנחתם התלמוד נפסקה שלשלת הקבלה והמסורת כדגרסינן במציעא רב אשי ורבינא סוף הוראה. וכבר קבעוהו כל ישר' ומתעסקין בו לפרש טעמיו ודקדוקיו והי סדור כפי כל הבאים לעסוק בתלמוד תורה ע פיו יצאו ועל פיו יבואו ולא נמצא באומה חולק על דעתם וביאורם ותיקוניהם וגזרותיה' מלבד מתי מספר שהיו מקובלים מהרשעים הקודמים החולקים על הקבלה והם הנקראים מינים ואפיקורסים. ואחר כך נתחדשה כת אחרת נקראו צדוקים וביתוסי' על שם המעין הנרפש והמקור המשחת אשר ממנו שאבו מים הרעי'. ודע והאמן אמונת אמת ואמונה כי כל הנכתב במשנה ובתלמוד הכל אמת ברור ודברי אלהים חיים ואעפ"י שתראה החכמים חולקין בהלכות או במדרשות זה אומר בכה וזה אומר בכה אל תחשוב שיש בהם דבר נאמר לריק חלילה חס ושלום אלא כלם מראים טעמים גדולים ועמוקים כמו שאבאר. וגרסינן בפרק קמא דחגיגה בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות הללו מטהרין והללו מטמאין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרים והללו מתירין למה אני לומד תורה מעתה תלמוד לומר נתנו מרועה אחד אל אחד נתנם פרנס אחד אמרם מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה. ותמצא פעמים במדרש כמה תנאים ואמוראים שנראין כחולקים בהלכה וכל אחד מהם אומר טעמו ויתלה על הדעת שהם חולקין ואינו כן אלא כל אחד מהם מגלה טעם ההלכה שצריכין לה מכמה טעמים שיש בה. כדגרסינן בפרק קמא דמגלה ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן היום אל המשתה וגו' תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אליעזר אומר פחים טמנה ללכדו שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח. ר' יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם. ר' מאיר אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד. ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעת' מן הרחמים. רבי יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת. רבי

שמעון בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה נס. רבי יהושע בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא. רבן גמליאל אומר מלך הפכפך היה. רבה אמר לפני שבר גאון. אביי ורבא דאמרי תרוייהו בחומס אשית את משתיהם והשכרתים אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו אמר ליה כמאן חזיא אסתר ועבדא אמר ליה ככולהו תנאי וככולהו אמוראי. הנה ידעת שכל מה שגלו אלו התנאי' והאמור' הכל תשובה אסתר ולכל אלו הטעמים נתכוונה כשזימנה את המן וכל אחד מהחכמים לא זכה לגלות אלא טעם אחד מכמה טעמים. ובריש גיטין גרסינן ותזנה עליו פילגשו רבי אביתר אומר זבוב מצא לה רבי יונתן אומר נימא מצא לה אשכחיה רבי אביתר לאליהו אמר ליה מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא אמר ליה עסיק בפלגש בגבעה. אמר ליה מאי קאמר אמר ליה עסיק בפלגש בגבעה. אמר ליה מאי קאמר אמר ליה אביתר בני אומר כך יונתן בני אומר כך אמר ליה ומי איכא חס ושלום ספיקא קמי שמיא אמר ליה אלו ואלו דברי אלהים חיים זבוב מצא לה ולא הקפיד נימא מצא לה והקפיד. ואם עיני שכלך מאירות שתשור כלל זה לכל מקום שתמצא חכמי' נחלקי' זה עם זה ותתבונן שטעמי המקרא הם מפרשים ואין בהם דבר נאמר לריק חלילה וחס והלא תראה ששני טעמים שאמרו אלה החכמים אצלך גדול היה לגלות סודו של מקרא ואין טעם האחד מספיק בלתי חברו כך יש לך להתבונן בכל דברי חכמי המשנה והתלמוד לבקש להם טעם כי הם דברי אלהים חיים ואם דעתך לא ישיגנו תתלה החסרון בהשגת ידיעתך לבד. ואם בעל נפש אתה תראה מאמרם ז"ל בפרי שאכל אדם הראשון יש מי שאומר חטה היה ויש מי שאומר ענבים היה ויש מי שאומר תאנה היה ויש מי שאומר אתרוג היה ואם זכית לקבלה האמתית תדע ותשכיל שאלו החכמים אינם חולקים כלל אך כי כל אחד העמיק בענין ובעיון יותר מחברו לפי חכמתו. ודע והאמן כי בתחלת בריאתו של עולם היו צפוין לפני הבורא יתברך כל דורות הנביאים וגם התנאים והאמוראים שהם חכמי המשנה והתלמוד ועמדו נשמותיהן כלם שורות שורות לפני הבורא יתברך ונחלקו להם הלכות המשנה והתלמוד ומדרשות ואגדות לכל א"א הלכה זו של חכם פלוני ומאמר זה של חכם פלוני כמו שנחלקה א"י לשבטים ועמדו נספרים כמה הלכות וכמה מדרשות וכמה דקדוקי סופרים עד שבא כל אחד מהם ודרש חלקו ונאמרה הלכה על שמו וכל זה נאמר למשה בסיני כדגרסינן במגל' פרק הקורא מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרי' עתידין לחדש הנה נתבאר סדר כתיבת המשנה והתלמוד בסייעתא דשמיא:

וראוי להודיע קצת ממעלת חז"ל כדי שלא ישפטו בדעת העוסקים בחכמת פילוסופי האומות ויאמרו אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו לדידהו קרו לדידהו הטו לכן ראוי להודיעם כי כל החכמות הנמצאות ביד חכמי האומות הם לקט ופיאה שהניחו להם חכמינו כדי שיסמכו עליהם אבל לא שכחו. גרסינן בסוכה פרק הישן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן ר' יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה וכו' משלות כובסין משלות שועלים שיחת שדים שיחת מלאכי השרת דבר קטן ודבר גדול דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא וכי מאחר שקטן שבכלם כך גדול שבכלם עאכ"ו הנה התבוננו שכל החכמות כלולות בתלמוד ולא יחסר כל בו והחכם שבפילוסופי האומות לא יוכל להשיג אלה הדברים. וראיתי תועי רוח שחשבו שעשיית המצות שאביי ורבא נושאין ונותנין בהם הם דבר קטן שלא עלה ביד המתעסק בהם רק עשייתן לפי שאין בעשייתן אלא שקיים מצות הבורא שנתכן לדעת ולבחון בהם את ישראל אם יעשו מצותו אם לא והמלך שרצה לנסות את עמו אם ישלימו את רצונו בין שיש באותה מצוה תועלת בין שאין בה תועלת זולתי ההוראה שמורה השומע שהוא עושה רצון אדוניו כאשר צוה והוא שאמר הכתוב אמרת ה' צרופה ורא בפי' בדברי רבותינו זכרונ' לברכה מאי איכפת ליה להקדוש ברוך הוא בין שוחט מן העורף לשוחט מן הצואר לא נתנו המצות אלא לצרף

בהן

בהן את הבריות והתועי' ההם חושבי' בפירוש לצרף בהן את הבריות לדעת אם ילכו בתורתו ובמצותיו לבד בין שיש בהן תועלת מצד עצמן אם לא ועל זה קראו דקדוקי אביי ורבא שפעולות המצות דבר קטן ומזה יצא להם באמת בטול הטעייה בכלל המצות בתפלה ותפילין ובהיתר ואיסור ואין נותנין דעתן רק בחכמות ספרי חכמי האומות בפילוסופים והטבעי' וחושבין שזהו מעשה מרכבה שלא הניח רבי יוחנן בן זכאי וזה באמת אבדון ומות וכל המאמינים הן נבדלין מקהל ישראל שאין להם עסק במאור ועליהם אמר דוד ואתה ה' אלהים תורידם לבאר שחת וגו' ולכן ראיתי לבאר להם אלה המאמרים להוציאם מן הכפירה ההיא:

דע אתה המעיין אלהים יחנך ויצילך מן הטועים כי מה שאמרו זכרונם לברכה דבר קטן הויות דאביי ורבא לא אמרו על התלמוד המצוי בידינו בפירושי המצות כי הינו דבר קטן חלילה וחס אמנם הוא עמוד התוך בבני ישראל נכוני' עליו כי הוא העיקר לאמונה ויסודה שעל המצות המתבארות בו כרת אתנו ברית בוראנו יתברך ועליו הזהירנו לשקוד בו יומם ולילה כאמרו ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל כלו' תצליח בעשה וממנו תשכיל המושכלות הרמוזה בהם וזהו ענין ריב"ז שהשכיל בטעמי המצות וירד להתבונן בהם וזהו ענין המרכבה שהדברים הרמוזים במצות התורה הם מעשה מרכבה ולא אמרו הויות דאביי ורבא דבר קטן אלא על הדקדוקים שדקדקו הם ולכן תלאום באביי ורבא לפי שהם דקדקו ופלפלו בתלמוד יותר מזולתם כמו שאמר בעבודה זרה הויות דאביי ורבא קא חזינא הכא שאילו על לימוד התלמוד אמרו דבר קטן מפני מה תלאוהו באביי ורבא יותר היה ראוי לתלותו ברבינא ורב אשי שחברוהו. ומה שאמרו אמרת ה' צרופה וכי מאי איכפת ליה להקדוש ב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף ולא נתנו הקדוש ברוך הוא אלא לצרף שהם בריותיו רוצה בו שאין להקב"ה חפץ בהם מצד עצמו והענין כאמר הכתוב אם צדקת מה תתן לו וגו' אלא שרצה לצרף בהם את הבריות ולצרף כולל ג' עניני' הענין הא' לחזקן להשמידן בלשון הגיע לצרף והשני מלשון מצרפין לומר שנתן לו הבורא יתברך את המצות לצרף אותנו אל האמיתות הנרמזות בתורה שבהם נזכה לחיי העולם הבא. והשלישי מלשון כסף צרוף הכסף שמכוון להוציא ממנו כל סיג כן נתן לנו הבורא המצות כדי למנוע ולהוציא ממנו כל חק או אמונה רעה או מדה מגונה או לזכור נסים ונפלאות של הבורא יתברך לדעת את ה'. ואחר אשר הרסתי יסוד המתפלספים עלינו נפל בנינם אשר בנו אל תהו כי בהיפול היסוד נהרס הבנין. ועתה מרוב עונינו נמצאו קצת מחכמי זמננו מבני עמנו נמשכין אחר חכמת פילוסופי אומות העולם ובידיהם יחזיקו ובילדי נכרים ישפיקו מדעתם כי מתוך חקירת' יכנסו לאמתת היסודות והם הניחו היחוד האמתי והוא תורתנו הקדושה וירדפו אחרי ההבל שאין לו יסוד שהיא חכמת פילוסופי האומות אשר אין אפשרות יסוד מגיע לחכמתם מאחר שאין להם יסוד התורה. ואין ראוי להאשים לחכמי האומות כי לא זכו בתורתנו והמה התרו למצוא דרך להכנס לחקירתה ויבקשו הרודפים בכל הדרך ולא מצאו בהיות התורה נסתרת ורחוקה מהם. ואשר ראוי להאשים אמנה רבה הם קצת מבני עמנו העוברים בעמק הבכא אשר הניח לימוד התורה הנמסרת להם וילכו אחרי ההבל ויהבלו כי עזבו מקור מים חיים ורדפו אחרי הבלי הגוים בהיות' מתעסקין בחכמת האומות ולא סדרים וכל אחד בסברתו בוחר ויפלפל מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ואשר אחריהם נמשכו לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ועתה מה לנו ולהם וגבול נתן ה' בינינו וביניהם וביאת תורתנו התמימה המסורה ומיוחדת לנו להשיג ולהבין היסוד והעיקר ולהאמין האמת ולהתרחק מן הספק ובה נבדלנו במעשה ובהשגה מן כל האומות וממנה נוכל להשיג כל החכמות אשר נכנו בה כמאמר' ז"ל בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולה בה וכו' ועכשיו אנו מוצאים הפך הטובה אפרים רועה רוח ורודף קדים וברית עם חכמי האומות יכרותו וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו עזבו דרכי התורה הסלולות וילכו ארחות עקלקלות להתעסק במלאכת היונים ואבדה חכמ' מבנים ויהיו לאחור ולא לפנים ומבאשה הם הילדים יען כי למדו בחכמת הפילוסופיא

שנקראת חכמה חיצונית כי על כל פנים נכרים חרים הם מן האמת ואין להם על מה שיסמכו ולכן שלמה עליו השלום במליצתו הנעימה קראה זרה ונכריה באמרו ולמה תשגה בני בזרה ותחבק חיק נכריה עוד אמר כי נפת תטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה . עוד אמר לשמרך מאשה זרה מנכריה וגו' אשה זרה בגימטריא זה מינות . ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה שאני מינות דמשכא כי היא ממשכת הלב אחר הדמיון לא אחר היחוד שהרי אין להם יסוד כמו שנתבאר . עוד גרסינן בפרק חלק ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתי' מן התורה ואין תורה מן השמים והאפיקורוס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים ולזה כיון שלמה עליו השלום באומרו דרכי שאול ביתה יורדות אל חדרי מות ואלהי אמת אשר תורתו אמת יבדילנו מן התועי' ויצילנו ממועדי קרסולי הכסילים המדברים תפלה על כל הנביאים בכלל עליהם השלום . ואם ישאל המעיין בדברים האלה שבזה הנתיב ויאמר בעדי מדוע קנטרתי הנה על לומדים בספרי חכמי המחקר ויראה שלמדתי בהם אחרי אשר כתבתי מדבריהם בקצת מנתיבי הספר הזה אשר הוא שבילי אמונה ואולי יאמר עלי השואל התקוששו וקושו קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים עד כאן שאלת השואל . והנה תשובתו בצדו ולא אכחד מהשואל ואהיה נקי מה' ומישראל כי בהיותי הוגה בתורתנו התמימ' ראה ראיתי קצת מחברי המתפלספים שהטיחו דברים כלפי רבותינו זכרונם לברכה ויאמרו דברים אשר לא כן ויהי ריב ביני וביניהם והוכחתי אותם בכל מה שכתבתי בנגדם בסמוך . ותשובתם לי היתה מילתא אלבישיהו יקירא ואשר לא יבין הדבר ולא ידע מה טובו יעשה עצמו כשונאהו ולא אהבו כאשר עושה השועל בראותו הבשר גבוה מאד עד שלא יכול להגיעו יאמר מסריח הוא כן הם התלמידי' שסונאין ומקנטרין לחכמי המחקר וללומדים בספריהם על אשר לא ידעו מה טיבם זאת היתה' תשובתם אשר השיבוני . וכששמעתי הדברים האלה בלהות בעתתני ורוח קנאה הליקתני ונתעוררתי ללמוד בספרי החיצונים ההם ימים מועטים עם היות שידעתי בעצמי שעשיתי בזה עון אשר חטאתי את עוני אני מזכיר ואת חטאי אני מזכיר אמנם דרשתי המקרא הזה עת לעשות לה' הפרו תורתך לידע מה להשיב את אפיקורוס וכאשר חקרתי ודרשתי בספרים ההם הבינותי בהם מעט מזער ומצאתי בהם דברים נכונים למבין ורובם חולקים על האמת ותמהתי מאד על הדברים אשר מצאתי בהם יען כי בתחלה חשבתי כי אין בפיהם נכונה אחרי אשר הרחיקוה מהם חז"ל ואשתומם כזה ימי' ואמרתי על זה מי נתן כהן בבה"ק עד שראיתי כתוב בספר כי כאשר גלה יכניה מלך יהודה וגלו עמו סנהדרין וחכמי ישראל שנאמר בהם החרש והמסגר אלף ודרשו רז"ל החרש בשעה שפותח הם כלם חרשים ובשעה שהוא סוגר אין פותח ואז למדו מחכמתם חכמי יון והנה הדברים האמתיים המפוזרי' בספרי חכמי המחקר אמנם כללו הם עמהם דברי' רבים ועצומים משקריהם שהם סותרין דברי רז"ל כי מה שלא למדו מהם לא יכלו לעמוד בו על האמת ולולי שאחז"ל כי כל דבר שהוא חשוב אינו בטל אפילו באלף הייתי אומר כי הדברים האמתיים ההם היו בטלים ברוב השקרים שמעורבים ביניהם ואולם כבר פסקו רז"ל ואזלינן בתר רובא ולכן מנעונו מהם . מצאתי כתוב כי ארסטו היוני אשר כל חכמי המחקר נגררים אחריו ושואבים מספריו שהיה רבו של אלכסנדרוס מקדון שמלך על כל העולם וכאשר כבש אלכסנדרוס ירושלים השליט לארסטו רבו על אוצר שלמה עליו השלום ואז חקר ודרש על ספרי שלמה ולקחם והעתיקם על שמו והוסיף הוא טעיות משלו ואז גנז הספרים של שלמה כדי להטעות העולם שארסטו עצמו חיברם משיקול דעתו . ובראותי אני המחבר את הדברי' האלה שמצאתי עלץ לבי בה' ואומרה אכן נודע הדבר כי יסודי החכמות אשר ביד אדום וישמעאל כן הנה היו לבני ישראל והדברים האמתיים ההם כי לקחנו הם אבל דבריהם אשר בדו מלבם הם שקר וכחש וכזב ואולם אמרתי אני בלבי אחר אשר יגעתי ומצאתי הדברים ההם הנכונים והמפוזרים בספריהם אלקטה נא לי הורד מבין החוח והיה לי לזכרון יען שלא אלא בידים ריקניות ורמון מצאתי תוכו אכלתי קליפתו זרקתי וזה העירני לחבר זה הספר ולכן כתבתי בו מה שלקטתי מספרי חכמי המחקר וקודשא בריך הוא ליבא בעי

והוא

והוא ברחמיו יצילני משגיאות ויאיר ויגלה עינינו לראות מתורתו התמימה נפלאות. ולפי שנמצא בדברי רז"ל אשר דבריהם נעלמים והנם יקרים ונעימים רמוזים במדרשים ובאגדו' חתומי' ואם נגליהם לעיני הסכלים כדברים בטלים ליודעי חן ולמבינים שלמים לכן כדי להסיר הפתאים ממבוכתם את מחתום המעלים באלה בנפשותם ראיתי ללקט מפרושי הרב ר' שלמה בן אדרת זכרונו לברכה שפירש אגדות התלמוד ועם היות שכל דבריו נחמדים מזהב ומפז רב אמנם כוונתי לקצר ולכן אביא מהם מעט מזער שנים שלשה גרגרים הם ישמחו עיני העורים ויעוררו לבות הכסילים לידע ולהודיע כי כל דברי חז"ל יש בהם סוד נשגב גם הנגלה הוא נאהב חמוד כזהב הנלב אחרי הלהב. כי האמנם באמת ובתורה כי כל פשטי התורה הוא למאכל וכולם כפשטן והמושכלות מתוך הפשטים לתרופת הנורה השכלית כי באמת אי אפשר לומר כי תכלית הכונה היתה בפשטים לבד כי זה הוא פתיות וסכלות. ואולם הפשטים מוכרחים להשגה שכלית והכל דברי אלהים חיים כמו שכתבתי בתחלת הנתיב ובשתי אלו התכונות יכוין אדם אל התכונה הישרה באלו המדות וזו היא תורת י"י תמימה אשר לא יחסר כל בה:

גרסינן במסכת ברכות פרק אין עומדין התשכח אש' עולה מרחם בן בטנה וגו' אמר הקב"ה כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקריבו ישראל לפני במדבר. אמרה לפניו כנסת ישראל רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני. אמר לה ואנכי לא אשכחך עכ"ל. כתב הרשב"א ז"ל יש מתחבטים וחושבים שחז"ל מפרשים הכתובים הבאים באגדותיהם כיוצא בזה על צד האמת כמו שפירשוהו באגדות והאלו עשו כאן עולה בשורק כמו עולה בחולם. וכן פירשו בן בטנה פטר רחם הבא מן הבטן. וכן אלה. אלה אלהיך ישראל. ואנכי. אנכי ה' אלהיך ובזה ישתבשו רבים ויחלקו בו לשתי כתות. הכת הא' מהם מלד נטותם לדעת רז"ל וסמכם על כל מה שאמרו חושבים כי כן פירשו המקראות באמת אחרי שבא ככה בדבריהם ז"ל.

והכת הב' מתחבטי' יותר ונוטים אל צד הכפירה שחושבין כי כן היה דעתם ז"ל בפירוש המקראו' ההם והאחרים אומרים שטעות מהם ומזה יצאו לשבוש גדול ממנו ותולי' השבוש בכל מה שאמרו גם בפירושי התורה והמצות ואלו הם סכלים באמת ונגד פניהם נבוכים. וכדי לסלק שני השבושים האלו אני צריך להעיר ולפרש כונתם ז"ל בכל שכיוצא בזה. דע כי עיקר הכתוב הזה לומר שישראל ראשית המחשבה בבריאת העולם השפל מפני שהם מקבלי התורה שבה ובמצותיה יעמדו על ידיעתו ית' ועל מה שיצלנו ית' מן העבודה והוא אמרו בני בכורי ישראל. ועוד אמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ואחז"ל שמחשבה של ישראל קדמה לכל. והוא שדמה הענין כאן לאשה עם עולה שהוא פרי בטנה ואמר עוד שאהבתו ית' אליהם יותר חזקה מאהבת האם לבן לומר שלא ישכחם לעולם על שום חטא וכאמרו לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך וגו' והוא אמרו כאן גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. ומן הידוע שאי אפשר לאם' להסיר אהבתה מאת בנה ולהסתפק בי אם הוא בנה אם לאו אחר שהוא פרי בטנה משא"כ באב שיפול בו הספק ועל כן דימה הכתוב ענין ישראל עם אביהם שבשמים לאשה עם הבן לומר שאינו מסיר מהם אהבתו ורחמיו ולא ימירם באומה אחרת. ומפני שקיומן של ישראל בעשיית מצותיו ובתשובה בעת נטותם מהם והתשובה תצלם להם עם עשיית קרבנות כמו שבא בתורה ולמחלה ממנו ית' קבע להם עולות בבוקר ובערב והן התמידין שמכפרין על הכלל ואף על הרהורי הלב כמו שבא בפירושם באמתי. עוד קבע להם קרבן אחר מחוייב והוא פטרי הרחם מצורף לזה הזכירה בנפלאותיו וחסדיו ית' שפדאנו מכל נזק ביום הכותו כל בכור בארץ מצרים לפיכך אמרו כאן כלום אשכח עולות ופטרי רחמים כאלו עולה מלשון עולה ובן בטנה פטר רחם ואין השנוי בהם רק להכניס ביאור הענין בלשון הכתוב לרמז ולזכר לא זולת זה וכן עשו במלת גם אלה ובמלת אנכי לא אשכחך. והטעם להם לרמוז כאן לדבר שנתכפר להם על מעשה העגל שהיה גדול שבחטאים עד שהגיע ענשם לשכחם מן העולם כאמרו הרף ממני ואשמידם ועם כל זה אמר שישכח החטא

ויכפרנו

דכפרנו ולא ישכח את העם וכאמרו סלחתי כדבריך ושאינו ממירם באומה אחרת אע"פ שהיה המדה מהוה כנגדה בכך כאמרו ואכה את העם ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו ועם כל זה נסלח להם ית' עם התשובה מהם ואחר שקבלו את התורה בסיני זו כוונתם ז"ל ושמו מלת אלה ומלת אנכי לרמז ולזכר. אך לא אחד נכם באגדות שהם מגידים מה שכיונו להגיד ומביאים עליו את המקראות כאלו דעתם בפירוש אותו המקרא כזה נאמר על צד הכונה באמרוהו הם ז"ל ואינו רק לרמז ולזכרון הענין שכוונו אליו. וכאמרו ז"ל בבבא בתרא ונירם אמר רשע אין רם אבד חשבונו של עולם. ובאמת אין להם הכונה ז"ל בכתוב הזה במדבר במקרי מלחמות סיחון שאינו אמור על דברי הרשעים ומעשיהם ומחשבות הם רק הכונה להם בו ובכל כיוצא בו לזכור הענין עם זכירת הכתוב ובסימנין הן להם ז"ל וזה מחכמתם לקבוע הדברים הצריכין ונכבדי הענין גדולי התועלת בלבבות לא תשכח זכרם:

עוד גרסינן הם בפרק אין עומדין מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר' אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להצילן. אמר לו הקב"ה בן עמרם והלא כבר ראו נסים שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבש"ע עכשיו יאמרו לפני מלך אחד יכול לעמוד לפני ל"א מלכים אינו יכול לעמוד. אמר רבי יוחנן מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה. שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדבריך. תנא דבי רבי ישמעאל כדבריך עתידין אומות העולם לומר. אשרי תלמיד שרבו מודה לו עכ"ל. דע כי לא עלה על דעת רבי אלעזר שיש הפרש בלשון הדקדוק בין יכול ליכולת שזה לזכר וזה לנקבה שמלת יכולת הם נופל בין לזכר בין לנקבה רק שדקדק דקדוק עמוק בין פעל לשם והוא כי אדון הנביאים משה רבינו ע"ה מאמת היה לפרעה ועמו שיש סבה עליונה שהוא סבה לכל ושליט בכל והוא שהבדיל העם לחלקו כאמרו כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ואמר ברבות המופתים על ידו למען תדע כי לה' וגו' כבר ידעת מאמר פרעה באמר לא ידעתי את ה' והיה פרעה ועמו חושבין שענין ישראל כענין בשאר האומות שנתונין תחת ממשלת מזלות השמים ושיקרה המקרים כמו שיחייב המערכה הכוכבים פעמים יתגברו מצד כח המזל המנהיג אותה ויפלו פעמים מצד שפלות המזל ההוא. שיפגעו כח מזל אחר המנצחו והכניע שר יון ושר פרס. וכשנגבר יד משה כדבר ה' והוציא את העם ממצרים חזרו להודות כאמרו ה' הצדיק שפתירו אל ה' ועל ים סוף באמרם כי ה' נלחם להם במצרים. ועכשיו היה דבר משה בתפלתו שאם יגיע ענשם לכך יהיה פתח לאומו' האומרי' שאין השם חלק שבת השבו' ית' ולומר שמנהיגם אין יכלתו יכולת ה' ולכן אמר מבלתי יכולת ה' ולא אמר יכול שאלו אמר מבלתי יכול ה' היה במשמע שהם מודי' שישראל הם חלק ה' ונחלתו רק שמנהיגים יכלתו וזה אי אפשר שעם ההודאה שהיא השם לא תבא הכפירה ביכלתו שאלו הוא סיבה לכל הסיבות עם ההודאה הזאת לא ימלטו מהיותם מודים שאין נמנע לו ית' אבל באמרו מבלתי יכולת ה' תבא הכפיר' בו ית' מצד תולעת הכח חלילה דלוני לומר אחר שהוציאם ממצרים הכתו ועכשיו אירע להם הכה זה מורה שאין יכלתו יכולת ה' רק יכולת אחד ממנהיגי השפלים שאין יכלתו לעמוד בפני השרים מנהיגי' ארצות ל"א מלכים. ואמרו תשש כחו כנקבה. ודע שהזכר הוא פועל והנקבה פעולת הזכר ומראה בה פעולותיו ולכונה זו אמרו שאמר משה עכשיו ימצאו פתח שאין כחו ית' ככח הזכר שהוא הפועל ואינו מקבל כח מאחר רק ככח הנקבה שהיא מקבלת מאחר ר"ל שיאמרו שאין הסבה עלונה לכל הסבות רק כשאר כל הכוחות שמקבלות מסבה אחרת ויגברו פעם ויושפלו פעם וזהו תשישות כח כנקבה ועל זה הודה לו ית' ואמר לו סלחתי כדבריך. עוד גרסינן הם בפ' הרואה אבן שבקש עוג לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה. אמר עוג מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עליכון אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה אייתי הקב"ה קמצי ונקבוהו ונחת בצואריה בעא למשלפיה משכוה שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא והיינו דכתיב שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת. משה כמה הוי עשר אמין שקל נרגא בת עשר ושוור עשר מחייה בקרסוליה

בקשוליה וקטליה עכ"ל והנה אעירך על ענין ההגדות שבאו בתלמוד ובמדרשים :

דע כי באו מהם בל' עמוק להבות רבות כי לעתים החכמים זכרונם לברכה רומזים ענין פשוט מאד או שאין בו צורך כלל ועם כל זה יוציאו אותו בלשון זר ועמוק מאד עד שיחשוב המסתכל שיש בענין ההוא סוד או ענין צריך להסתירו ואינו רק כי לעתים יוציאו אותם בלשון זר מאד כדי לחדד לבות התלמידי' וגם כדי לעור עיני הכסילים שמטילים דברי שבוש בדברי החכמי' בתחלת המחשבה בראות פשוטי הדברים מגדר השגתם ושכלם המועט כענין שכתוב כי ישרים דרכי ה' וצדיקי' ילכו בם ופושעים יכשלו בם וכבר ביאר רבינו משה ז"ל שתי הכונות האלה בהגדות הנעלמות בפתיחת פירוש המשנ' שלו . ועוד יש להם סבה אחרת גלו אותה הם ז"ל בקצת המדרשים והוא כי לעתים היו החכמים דורשין ברבים ומאריכין בדברי תועלת והיו העם ישנים וכדי לעוררם היו אומרים להם דברים זרים לבהלם שיתעוררו משנתם וזו הסבה מפורשת להם ז"ל במדרש שיר השירים בפסוק הנך יפה רעיתי אמרו שם רבי היה דורש ונתנמנם הצבור בקש לעוררן אמר ילדה אשה במצרי' ששים רבוא בכרס אחד והיה שם תלמיד א' ור' ישמעאל ברבי יוסי שמו אמר מאן הוה כן אמר לו זו יוכבד שילדה משה ששקול כנגד ששים רבוא שנא' אז ישיר משה ובני ישראל. על כן כשתמצאני מפרש דברי אגדה ותחשוב כי ממנה יצא ענין דק לדקות לשון האגדה ודקות דבריה ואני מפרש אות' שבאה לענינים פשוטים מאד אל תגזור שאי אפשר שהעלימו הענין הפשוט ההוא בלשון אחרת כי כבר הראיתיך בעיניך דרכי באגדו' על הצד הזה לצורך ומעתה כונתם ז"ל באגדה זו נוכל לומר בעקירת ההר הזה שרצה עוג לזרוק עליהם :

דע כי באה להם ז"ל אגדה זו מפורשת באגדה אחרת והוא שאמרו בנדה ויאמר ה' אל תירא אותו וגו' מכדי סיחון ועוג אחי הוו מפני מה נתירא משה מעוג ולא נתירא מסיחון . מתשובתו של הקב"ה אתה מכיר מה בלבו של אותו צדיק מלמד נתירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם שנא' ויבא הפליט ויגד לאברם העברי ואמר מר זה עוג שפלט מן המבול . אמר לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו עד כאן דברי האגדה . וכבר ידעת שנמשלו האבות בדברי הנביאים להרים כאמרו ריבו את ההרים ומבואר מזה הביטו אל צור חוצבתם ובאר אחריו הביטו אל אברהם אביכם וכשבאו ישראל להוריש גוים גדולים ועצומים מהם לא בצדקתם רק מצד זכות האבות ומשמרו ית' את השבועה אשר נשבע להם כמו שהעיד הכתוב לא בצדקתך וביושר לבבך וכתיב בתריה ולמען הקים את השבועה אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב . עד שהיתה מדת הדין מקטרגת כמו שבא במדרש לבא לקחת לו גוי על כן נתירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם לעוג והיא המחשבה שחשב עוג ואמר אחר שאין כח האומה הזאת ברבוי עם שהרי מהניהם אינו כי אם בגלל פרסאות רק מצד זכות אבותם ואני כבר קדמתי להם מצות אברהם גם כן הרי אני עוקר ההר ההוא מהם ואעזר בו להפכו עליהם . והקומצי שבא ונקב ההר מעל ישראל שהם כחגבים שהם בלשונם וכמו שבא במדרש כלחוך השור מה השור כחו בלשונו אף ישראל כחם בלשונם רוצה לומר שבתפלותיהם ותחנונם עמדה להם זכות אברהם אביהם ולא הניחה את עוג רק נהפכה עליו והיא שירדה על צוארו והקהתה את שיניו . ומפני שהיה עוג מלך חזק ומצד הטבע וכח הזרוע לא היה להם מעמד בפניו ועוד שבזכות אברהם היה מן הראוי שלא היתה פוגעת בו על כן הוצרכו בתפלה לזכותו ולזכות האבות כלם רוצה לומר אברהם יצחק ויעקב . והוא אמר משה כמה הוי עשר אמין שקל נרגא ושוור עשר רוצה לומר משה עשר שעמדה לו זכותו . והנרגא שלקח רמז לזכות העם בכללו שהיו שם עמו שישראל בכללן נקראו אבן שנא' משם רועה אבן ישראל ומפני שהיו שם עמו המשילם לכלי המושם בידו שהיה פוגע בו ושוור עשר רוצה בו זכות האבות ע"ה ועל כן המשיל הענין למדלג שמדלג למעל' שהוצרך לדלג אל זכות שכבר קדמוהו והיה בזמן למעלה ממנו . וא"כ ביאר ולמה הוצרך לכל זה להכות אותו בקרסוליו בשביל אברהם ואמרו משה כמה הוי עשר כי כן מדתו של משה רבינו ע"ה כמו שנזכר בשבת ועל ידי כן לקח כל השעורין בעשר ולא היתה צריך כאן לכל השיעורין האלו אלא

משני

מפני סדור המשל שהוא ממשל עוג בגדול קומה אחד עד שעקר הר של שלש פרסאות ושמו על ראשו על כן המשיל שיעור גובה קרסוליו לשלשי' אמה כי כן דרך המשלי' לתפוש פרטים נאותים למשל ההוא שרצה בו הכתוב או החכמים וכן עקר. ואייתי ברישיה ובעא למשדיה כל אלו דברים נאותים לסדור המשל לא זולתי זה. ואמרו בברייתא הרואה אבן שרצה עוג להשליך על ישראל וכו' שנראה שמגלהו בביאור שהיתה אבן ממש שרצה לזרוק על ישראל. דע כי מפני שהיה עוג גדול כח מאד עם היותו בא עם זכות אברהם לדעתו לא נמנע מהיותו מתעסק לבא עליהם בכח הגדול והיה מכין אבן או אבנים לזרוק עליהם מה שלא היה אפשר להיות כן בכח אחד מבאר אנשי המין האנושי ואמנם עיקר בתוכו היה בזכות אברהם לפי שכבר ראה שגלאו לעמים שלא כטבע ואשר נעשו להם נסים רבים כקריעת ים סוף ושאר האותות והמופתים אלא בעקרו ההר ההוא מהם חזר להיותו נלחם עמהם בכח הזרוע והרואה אותם האבנים הגדולות יכיר מהם שאיש חזק ואמיץ בהיותו בכחו לזרוק כאלו לא היה מן הראוי להנצל העם במלחמה ממנו לולי שנעשה להם נס ועל כן הטעינו בראייתה ברכת הנס. ואשר יגלה לך זה הוא שתמצא להם בברייתא אבן שרצה לזרוק ובספור הענין קראו לו הר ואלו היתה האבן וההר דבר אחד היה להם לומר כאן וכאן אבן או כאן וכאן הר אלא שהם שני ענינים האבן השנייה היא היתה אבן גדולה וההר רמז לאברהם אבינו ע"ה כמו שביארתי:

עוד גרסינן שם פרק כיצד מברכין אמר ר' חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנא' הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא' שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים. יש בזה נסתר והוא סוד הברכות ונגלה שהמברך על הפירות או על אחד מהנאות העולם הכיר הדברים בדעתו שהבורא ית' אשר הוא מברך אותו על הנאותיו הוא המשגיח הוא המנהיג את הכל והסבה הכל שאף על פי שהגלגלים בסבותם והארץ בטבעה מצמיחים ומגדלים אין כח באדם רק מצד השפע עליהם מן הסבה העליונה המשגיח בכל ב"ה הפך מאמר האומרים אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי וגו' שהיו נותנים כל הכחות לגלגלי' הפועלים בארץ בטבעם ולרוחניים שהם נפש להם ושוללים הכל ממנו ית'. ועל כן נקרא מי שאינו מברך גוזל אביו שהאב רמז לכב' הראשו' כמו שכאב כבה לבן וגוזל אותו השולל ממנו ההשגחה וההנהגה במעשה התחתונים ומי שנוהג כן גורם למנוע הטובות מן האומה כנאמר הנביא לנותני הכחו' לרוחניים לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו מדה כנ"מ באינו מודה בטובת המטיב ראוי שימנע ממנו המטיב טובתו ונמצא משחית אומתו כענין שהשחית ירבעם טובתן של ישראל בהשיאו אותם לאביה' שבשמים אשר קלן בנטישות. ואעפ"י שהנהנה ואינו מברך אינו אלא יחיד הוא לבדו משחית האומה ומונע הטובה מהם שכבר ידעת מאמרם ז"ל שהאדם נדון אחר רובו ומכאן אמרו ז"ל כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו אשריו שהכריע עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עוד גרסינן בריש תענית ארץ ישראל הקב"ה משקה אותה בעצמו וכל העולם על ידי שליח שנאמר הנותן מטר על פני הארץ ושולח מים על פני חוצות. הטעם הוא שארץ ישראל שהיא העיקר נקראת ארץ סתם כי היא תכלית הכונה בארץ ומה שהוא טפל לה נקרא חוצות מלת חוץ ר"ל דבר שהוא חוץ לעיקר. גם על דרך האמת נקראת א"י ארצנו ארץ כי היא ארץ חמדה ורצונו ית' בה וכבר ידעת שארץ ישראל נחלת ה' כאמרו כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' ושם הכר המנ' ה' לשבטו ועל כן נתנה לעם בחר לנחלה לו ואחר שהם נחלתו ית' לא מסר הארץ והעם למזל או לשר משרי מעלה אשר חלק אותם לכל העמים כי חלק ה' עמו והוא אלהי הארץ כאמרו ויורש את משפט אלהי הארץ ואין מעשיהם נעשים לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח והוא משה בבקשתו ובמה יודע איפה וגו' ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה וכל עניני הארץ בהשגחה מאתו ית' תמידית כאמרו תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד

אחרית

אחרית שנה וגם נרמז כי אין משקה אותה ית' על ידי השליח רק בעצמו רוצה לומר בהשגחה מאתו ית' כאומרו לא כארץ מצרים היא אשר תזרע את זרעך וגו' ואמר על ארצנו למטר השמים תשתה מים וממה שאתה צריך לדעת כי לא בא המאמר הזה בגנות הארץ רק בשבחה אם היו הדברים כמשמען היה באמת גנות בארץ שאינה כארץ מצרים שהיא כולה משקה זו המעלה גדולה שבארצות שהוא משקה כל שכן שארץ מצרים יאורה עולה ומשקה אותה אלא שהתורה מגיד ותרמו' שהשמים הנאמרים הם רמז לשמים העליונים כאמרו ואתה תשמע השמים. ורגלך רמז לסבות מלשון ויברך ה' אותך לרגלי וכאלו אמר והשקית בסבותיך ולשבח הארץ בתכלית השבח הזכיר ארץ מצרים שהיא השקאתם הנבחרת מן הסבות שנילוס עולה ומשקה. ואמר כי עוד ארצנו נבחרת שאינה מסורה לשליח רק להשגחה מאתו ית' תמיד עיניו בה לא תסור השגחתו ממנה לעולם ועל כן אינה שותה רק למטר השמים והוא שאמר כאן שכל הארצות שותות על ידי השליח וארץ ישראל לבדה הוא בעצמו משקה אותה. וכל המאמרים האחרים שתמצא כאן ארץ ישראל שותה מי הגשמים וכל העולם מי תמצית וארץ ישראל שותה תחלה ולבסוף כל העולם הכל רמז למה שאמרנו ואם תתבונן במה שאמרתי תבין זה כי כל השרים ומזלות השמים שגם הבורא ית' לממשלתם בארץ אין פעולתם רק משפע שנשפע עליהם מסבה עליונה ברוך הוא ואחר היות ארץ ישראל שותה בהשגחה מאתו ית' בלי אמצעות שליח ממזלות אם כן באמת גשמים שיורדין שם הם עיקר הגשמים גשמי רצון וברכה להרבות פירות ועל כן היתה ארץ ישראל בזמן שהיו ישראל עושין שם רצונו ית' מוציאה רוב תבואות ופירות מרובין ונאין מאד שלא כדרך שאר הארצות כמו שידעת שבא במאמרם זכרונם לברכה בכתובים כי שם צוה ה' את הברכה ושאר הארצות שהם תחת משטרי השמי' כאלו הם שותים בדרך משל מן התמצית של הגשמים ההם גם ארץ ישראל שותה תחלה על צד הכוונה הזאת כי היא מקבלת מן הברכה העליונה וכל העולם מן השפע הנשפעה על המקבלים מן הברכה ההיא שהם בטוחים להנהיג העולם ולהשקותו:

עוד גרסינן בריש חולין ההיא אתתא דהוה מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא אמר לה שקולי אין עוד מלבדו כתיב איני והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה. פי' פמליא בכל מקום הוא חיל וצבא ובלשון יון נקרא מחנה פמליא. ופמליא כאן רמז לטבעים שברא הבורא יתברך ונתנם בחוקות השמים והארץ ונבאם כאמרם זכרונם לברכה אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שאומר לו גדל שנאמר הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ והטבעי' ההם הם מחנות הבורא יתברך. והנה אבאר לך המאמר הזה והוא כי רבי חנינא שא' אין עוד מלבדו כתיב נראה לו שאין יכולת בדבר לשנות דבר לפי שאין עוד אלא מה שסידר הוא ית' לבדו והניח על הטבע ועל זה הקשו לו והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה לומר שמכחישין ומשנין מה שלא היה כן אם הונח על הטבע לבד ולהטביע להפך מה שלא היה כן על דרך המקרה השבוע. והיתה התשובה כי כן הוא באמת ולא היתה הכונה לרבי חנינא בזה אלא לדעתו בתכלית נפשו ודבקה תמיד וזכותו רב ומכח שהדבק אינו ניזוק באין התחתון שלם בעליון ועל זה נאמר תמים תהי' עם וכו'. ולכן אמרו ז"ל אין מזל לישראל הכוונה שהם למעלה ממנו עם הדבקות שלה' שהוא למעלה מן המזל באמת והוא שרמזו רז"ל באמרם באברהם שהעלהו הקב"ה למעלה מן השמי' שנאמר הבט נא השמימה ואין הבטה אלא מלמעלה למטה:

עוד גרסינן שם פרק גיד הנשה ויאבק איש עמו עד עלות השחר א"ר יהושע בן לוי מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד:

צריך אני להקדים לך הקדמה והיא דע שכבר גלו לנו רבותינו ז"ל במדרשות שהאבות ומקריהם רצוני לומר שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב הי' לבנים ולמה שקרה להם מן הגליות וגאולתם בשלשת זמני הגלות והצלתם מהם. ואיני בא עכשיו לפרש פרטי המקרים ודמיונותם כדי שלא יאריך הספור רק מה שיספיק ליישב הענין בהגדה הזאת ומה

בנרמז

שנרמז לנו בזה. כבר ידעת ששלשת האבות גלו ממקומם ואין אחד משלשתן דומה בגלותו לחבירו כי אברה' גלה ממקומו עם ביתו וברכוש גדול והלך למצרי' מפני הרעב ונגזלה שם אשתו ביד המלך למנעה ממנו וליקח אותה לעצמו והוכה במכאוב עליה והוצרך להשיבה ע"כ ונתן לה רכוש וכסף וזהב ושלחו מארצו ואברה' הלך למסעיו עמד נוסע וחונה לא כהולך ממקום למקו' בלי שיתקע באמצע באחד מן המקומות רק נסיעותיו ע"י מקרה עד שהתגלגל לבית אל עד מקום המזבח וקרא שם בשם ה' והוא אמרו וילך למסעיו. ועניניו אלה רמז לגלות הראשון שנכנס יעקב אבינו וכל ביתו אתו לגור בארץ מפני הרעב ושעבדנו שם חמסו המלך לעבוד עבודתו ולמעט התולדות ממנו בסבת גזרתו שצוה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ועל כן המנע מלישא נשים ואף להבריח הנשואות כמ"ש רבותינו ז"ל בוילך איש מבית לוי. ואח"כ הוכה המלך במכאוב והוצרך לומר קומו צאו מתוך עמי ולתת משלו כאמרו גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ואומר ושאלה אשה משכנתה. וכן הלכנו בלאיטו למסעינו נוסעים וחונים יש אשר יהיו יום או ימים או חדש או ימים רבים כאמרו ויש אשר יאריך הענן וגו' עד שבאו אל המקום הראוי למזבח ולקרות שם בשם ה' כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ויצחק גלה ממקום ישיבתו אבל לא מארצו כמו שנאמר לו גור בארץ הזאת וזרע בארץ ההיא ונתעשר שם והכריז עליו המלך שלא יגע בו אדם ולא באשתו ולא שלחו מארצו כפרעה רק שיעמוד או יסע כפי רצונו. וכן קרה לנו בגלות שני גלות בבל כי לא הגלה נבוכדנצר לכולם מן הארץ רק הניח שם שרים למשול על הנשארים אשר השאיר נבוזראדן ולא יצאו משם כי אם לרצונם וזמן מועט ובנו בתים ונטעו כרמים וזרעו גנות ואכלו פרים וכורש המלך לא שלחם מבבל רק מסר הרשות בידם כאמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וצוה לשמרם שלא יגע אדם בהם וכורש עצמו קדם לזה. ויעקב גלה חוץ למקום מגורין מפני עשו אחיו ובמקלו לא בחיל ולא בכח ועבד במקום גלותו את אחי אמו דל וגולה והיה עמו שם והעשיר ולבסוף יצא שלא לדעתו עם כל אשר לו ונרדף ואחר כך כרת עמו ברית כשרדפו ונשבע אם יעבור עוד את הגל הזה לרעה ובשובו יצא לקראתו אחיו אשר רדפו ושלח אליו דורונות רבות ע"י עבדיו והוצרך לבסוף ללכת אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו. ומעולם לא נרדף אלא ע"י עשו וע"י לבן אחי אמו. גם אנחנו בגלות הזה השלישי גלינו מארצנו שבויים בזוים ע"י רומים שעיקרם אדומיים ושעבדו אותנו לא כעבד הנמכר רק כעבד המשרת אחיו ואדניו ונותן מסים וארנוניות פעמים רבות ויש לנו לעמוד תחת רשותו עד שירא' השם בענייננו ויגיע זמן הגאול' העתידה וירדפונו בגלותנו קצת האומות כמו שרמוז בספרי הנביאים מן המלחמות שיעשו קצתם עם משיחנו הראשון ואחר יכרתו לנו ברית כלם עד שיביאונו מנחה לשם כאמרו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' בסוסים וגו'. וענין יעקב עם המלאך והאבקו עמו רמז לכל זה שהמלאך ההוא כבר ידעת שהוא שרו של עמו כל הלילה. וענין האביקה היא השתדלות עמו לנצחו כלשון חכמים דאביק ביה מיבק ולכן תרגם המתרגם בהאבקו באשתדלותיה. והלילה רמז לגלות שהוא כמו חשך ואפילה ומחשיך ומדאיב הלבבות בצרות ובגלגולין שמתגלגלין כל הדורות מאז ועד עתה והרוב מאת אחינו בני עשו וקצת מאת הקרוב ישמעאל. ונאבק עמו עד עלות השחר והשחר הוא תחלת היום וממנו הולך ואור עד נכון היום. הרמז בזה שאנו נתגלגל עם אחינו בני עשו עד עלות שחר הגאולה כי מידן אנו עתידין לקבל המלכות והוא הרמוז בענין לידתם שכתוב בם וידו אוחזת בעקב עשו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה שאל הגמון אחד את רבי אמי ואמר לו מי תופס המלכות אחרינו הביא לו נייר חלק וכתב בו וידו אוחזת בעקב עשו אמר ראה דברים ישנים מפי זקן. ויש לך לדעת עוד כי מה שנתאבק המלאך עם יעקב עצמו ואמר הכתוב וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו והלך לו מפני יעקב הוא הרמז למה שאירע ליעקב עצמו עם עשו אחיו כי באמת חשב עשו ללכת לקראתו בעם רב כדי לגזלו ולעקור את הכל וכמאמר יעקב והכני אם על בנים. וכאשר ראה כי לא יכול לו פנה מפניו ולא הרע לו רק הרע

לאחר

לאא"ז לתולדות הרמוזות בכף ירך יעקב. ואמרו ויזרח לו השמש והוא צולע וכו' הרמז בזה הוא רמז לתולדותיו צולעי' תחת שעבודו של עשו והוא אמרו ביעודי הגאולה אוספה הצולעה. ואמרו ויבא יעקב שלם עיר שכם היא ירושלים נקראת כמו שכם אחד ותרגומו חולק חד. ועשותו שם סכות למקנהו הרמז להיות שם סכת הש"י על עדתינו שהם רמוזים במקנה באמרו ואתנה צאני צאן מרעיתי והוא אמרו ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון. מצורף לזה עוד כי המקום הראשון שנזכר שבאו ושכנו שם בצאתם ממצרי' היה בסכות כאמרו ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה. ואשר אמר ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה איננה הודעה כמו ע"כ לא מכרו את אדמתם שאלו היה כן היה מתחייב באף נגף יעקב ברגלו שלא יאכלו בניו רגל לעולם וכן אבר שירגיש בו יעקב שלא יאכלוהו בניו אך איננה הודעה רק מצוה נצטוו עליה מפי הבורא ית' ויתעלה על דבר זה. וכמוהו על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם. וזו המצוה נצטוו עליה בני נח רוצה לומר נצטוו עליה יעקב ובניו קודם מתן תורה ולא נשנית בסיני שאיננה נזכרת במצות התורה מחומש השני ואילך והוא שנתן להם הבורא ית' וקיימו הם. ומעתה דע והבן דברי רבי יהושע בן לוי שאמר מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד הכונה לו בזה למה שאמרתי ורגל כבר ידעת שהוא מושאל לסבה כמו ויברך ה' אותך לרגלי. ואבק דבר המתילד מן העפר בהגיעו אותו. ועד כסא הכבוד רמז להגעת הענינים אל העיקר והאמת הנכון. וזה קאמר ר' יהושע שרמז לו המלאך ליעקב שיאבקו בניו והתולדות היוצאים מירכו עם בני עשו אחיו עד שיכבשו לקעקע וירעו להם אך לא יוכלו לו ושיעלו אבק' זה וענייני סיבותיהם עד כסא הכבוד וזה כולל שני ענינים. הא' שענינינו עם אחינו עשו לחלוק על עיקר העיקרים שהוא כסא הכבוד ידוע ממחלוקותינו בדת ובאמונה. ועוד שימשך זה הענין והאבק עד הזמן הרמוז בדניאל עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב ואז יהיה הכסא שלם כאמרו ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה וכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

הנתיב התשיעי

להאמין בגמול הטוב לעושי רצון קונו וההפך לעובדי רצונו:

כבר ביארתי בתחלת הספר בנתיב הראשון שאמונת ההשגחה הפרטית היא פנה מפנות התורה וראוי לכל מי שהוא מכת משה ואברהם להאמינה והוא שאמר הכתוב כי נכח עיני ה' דרכי איש וגו' והבורא יתברך ויתעלה דן לכל אחד ויגמול לו טובה כפי מעשיו הטובים כאמרו למען ייטב לכם ולבניכם לעולם ועוד נאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו' וקרא גמול המצות צדקה כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן שכר עוד בעבודתו צדקה וחסד יעשה עמו וזהו שאמר הכתוב ולך ה' חסד כי אתה תשל' לאיש כמעשהו הנה ראיות על הגמול הטוב לעושהו וכמו כן יתברך ישיב הרע לצורריו וכרוע מעלליו ישיב לו והוא אמרו שלמה ע"ה כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ועוד אמר עונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך וכמו אלה נמצאו הרבה כתובים שהם מורים על הגמול הראוי שלא תוכל לכתבם כלם ואחר שנתבאר זה ראוי לבאר היאך יהיה הגמול ומה יהיה ולכן נאמר תחלה כפי מה שנראה לבורא יתברך ויתעלה מחכמתו ויכלתו והטבתו אל בריותיו לא יתכן להיות שיעור הטובה אשר כוון בה לנפש הזאת מה שהיא מוצאה בעולם הזה מטובותיו והנאותיו מפני שכל טובה שיש בעולם הזה יש עמה רעה ועם כל הצלחה עמל ועם כל הנאה צער ועם כל שמחה אבל וכל חלקיו שוים והכרעה לענינים המכאיבים על המשמחים. הנה כי טובות העולם הזה הן דמיונות ומותרות שמזיקות וממיתות הנפש וכיון שזה מבואר ואין בו ספק א"כ מן השוא הוא שיהיה הבוי"ת משים תכלית תועלת הנפש הזאת בענינים האלה הנהפכים אבל ראוי שיהיה מזומן לה מדור שיש בו החיים הגמורי' והצלחה המיוחדת שבו ימצאו תאות'. ועל זה הורו דברי החכמים בראיות מופתיות לרוב מאד. ואם ישאל שואל ויאמר אם כן הוא מדוע לא נמצא שנזכר בתורה מן הגמול כי אם בעולם הזה בלבד. והיא מה שכתב בפרשה אם בחקותי ובפרשת והיה אם שמוע תשמעו וא"כ

הוא

הוא שיש גמול אחר מלבד זה העולם היה מזכירו הכתוב בשום פנים. תשובה דע כי הבורא ית' לא עזבה מבלתי גמול העולם הבא כמו שאבאר ולא היה המפורש בה בהצלחת העולם הזה ורעתו כי אם לשתי סבות האחת מהכה שגמול העולם הבא מפני שאין עומדין עליו כי אם בשכל לא זכרתו התורה כי אם בקצרה כאשר עשתה בויצו ה' אלהים על האדם לאמר ולא אמרה לו אנכי ה' אלהיך לא תרצח לא תנאף כי השכל מורה עליו וכן לא הזכירה הגמול האמתי והוא העול' הבא בעבור שסמכה על השכל שיורה עליו. והסבה השניה כי הנבואה ממנהגה להרחיב בדברים שהצורך מביא אליהם בקרוב ותקצר בדברים הרחוקים וכאשר היה צורך העם בעת שניתנה להם התורה לידיעת ענין ארץ כנען אשר הם באים אליה הרחיבה להם בפי' ומה שיש בו מפרי עבודתם והנגרותם וע"כ אמרה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא וגו' עד סופה:

וכתב הרמב"ן ז"ל כי הכריתות הנזכרים בתורה בנפש הוא בטחון גדול לקיום הנפש אחר המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה וכן ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימים לפניו בזיו העליון ולכן הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה. וטעם זה הענין כי נר ה' נשמת אדם אשר נפחה באפינו והיא נשמת שדי שכתב בה ויפח באפיו נשמת חיים. והנה היא בעניינה לא תמות ואינה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי הוא והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכן לא יצטרך הכתוב לאמר כי בזכות המצוה תהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העברות תגאל ותטמא ותכרת מן הקיום והוא הלשון שתפסה בהם התור' כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יהיה שרשו עכ"ל. ואני אומר טעם אחר כי מה שלא נכתב בתורה גמול אחר כי אם של זה העולם לפי שגלוי וידוע לפניו יתברך שישראל חפצים שיענשו על עונותיהם בזה העולם כדי שיזכו לחיי העוה"ב כי כן היה בידם מימי יעקב ועשו כאשר בא במדרש רז"ל ולכן היה מאיים אותם תמיד בגמול זה העולם ואומר להם ראו כי אם היות שאת' חפצים בו לכפר על חטאתכם ואולם ראו כי הם עונשים גדולים ועצויים על מים ולכן מוטב לכם שתשמרו המצות ותזכו לשני עולמות. אבל מגמול שאחר מיתה לא הוצרך להודיעם כי כבר היה גלוי ומפורסם ביניהם כי זה היה אשר היו כלם מחכים ומצפי' כי כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנא' ועמך כלם צדיקים וגו' והוא העול' התדירי אבל בזה העולם אשר הוא עובר היו בו רוצים העונש. וכבר שאל מין א' לא' מחכמי עמינו באמרו א"כ הוא שהשי"ת בחר בכם ואתם גוי קדוש ובניו ושאר כיוצא בזה שאתם אומרים בעצמכם למה נראה כאלו אתם מטריחים על העולם ויראה מכח המעשים שנעשו לכם מאברהם ועד עתה כי במקרה אתם בארץ ושאר האומות עיקר ואתם טפל. כיצד כי מתחלה היה אברה' זקן ושרה עקרה אין לה ולד ודרשו חכמיהם שאפי' בית ולד לא היה לה והטריח השי"ת את הטבע ועשה לה בית ולד וילדה בת צ' שנה ואברהם בן מאה שנה ויצחק בן ס' שנה ויעקב לא קבל הברכה מאת אביו כי אם במרמה כי הכונה היתה לעשו אחיו וברח מאחיו ושכב בבית לבן כ' שנה ביום אכלו חורב וקרח בלילה והוליד י"ב בנים לאחר כמה עבודה ויגיעת כפיו וכל ימיו לא היה לו מנוחה אלא צרה אחר צרה ונתגלגל הדבר וירדו למצרים והושב יוסף לאדון על בית פרעה ונשתבח ואמר וישימני לאב לפרעה כלומר כי זה דבר גדול ונפלא ולא הגיע להיות אדון אלא על עבדים כי מצרים עבדים היו ואח"כ נשתעבדו הבנים בגלות חזק עד ששלח השי"ת את משה ואת אהרן והוציאם בכל האותות והמופתים שזכרם לכם כמה פעמים בכמה מקומות בתורה ובשאר ספרי הקודש כלומר ראו מה שעשיתי עמכם. ועד עתה אתם עושים חגים ומזוזות ותפלין וכל האוכל חמץ ונכרתה זכר לויצא העם את בצקו בעבור שעשאן בני חורין כאומה אתם משאר האומות ואפילו המים לשתות לא בא להם כי אם בצער גדול והשב להם כי נסו לבוי"ת לפי שאמר מים לשתות ולמה כל זה עד שנראה כי כל כך אתם

אתם מעריכים בעולם כי אין לעולם הזה צורך ואפי' במקרה ואלו הדבר אמת כי אתם בניו וגוי קדוש ושאר מה שאתם אומרים בעצמכם אדרבה היה ראוי להיות ומן הדין הוא להיותכם בעולם עיקר והעולם שלכם ואלו הגיע אחד מהאומות לשמש לאחד מהם היה מתפאר ואומר כי עצמה מעלתו להיות שמש בבית יהודי שהק' בנו של הבוי"ת ושאר היוצא בזה. ואפילו בימי עוזכם הנה אמר דוד מלכם ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש וכי תפארת היה למלך בעבור שאינו בוש לדבר לפני מלכים אחרים אלא נשתבח לפי שהיו מעולים ממנו ומעולם לא הגיע מעלת שלטונכם להיות שבעים מלכים מלקטי' תחת שלחנו כאשר היה לאדני בזק שהי' ממלכי האומות. ושלמה לא מלך כי אם מתפסח ועד עזה. ועוד שנאסר לכם הרבה ממעדנות העולם ממאכלות ובעילות ושאר צרכי הגוף. כללו של דבר שאתם כמו אסורי' בזיקי' שאינכ' עושים דבר כי אם ברשות. ע"כ שאלת המין. וזו תשובת החכם. דע אתה השואל שאילו לא היה כל המצוי כי אם זה עולם ההויה וההפסד כמה היו דבריך טובים ונכוחים. אמנם הלא ידעת אם לא שמעת כי משלו המציאות למלך בשר ודם שיש לו חצר המלכות וזה החצר נחלק לג' חלקי' והם הבית הפנימי והתיכוני והחיצוני הבית הפנימי הוא מיוחד למשכבו ולא יכנס שם אדם כי אם הוא ושגלתו והוא המשכב שבחצר. הבית התיכוני הוא מיוחד למאכלו עם השרים שלו ושם יכנסו בני אדם לדין לפניו. הבית החיצוני הוא בית שער שאין רוב בני אד' נמנעין מליכנס שם. ועל כל בית מאלו השלשה יש עבדים ממונים וכל אחד הוא שר במקומו. כיצד כמו שאותו הממונה על החדר שר במקומו כך הוא אותו הממונה על בית שער שר במקומו יש לו רשות להכות אפילו לנכבד מהנכבדים שלא יכנס לאותו בית שער כי כן טוב לו המלך ואותו הנכבד לא יוכל להשתמש באותו בית שער אלא ברצון אותו השוער אע"פ שהשיגה אל החצר הפנימית הוא נכבד בעיני המלך כך הוא כל זה המצוי נחלק לג' חלקים רוחני והוא החדר והתיכון הוא הגלגלי ובית שער והוא זה העולם של הויה והפסד וזה בית שער הוא שנתן לאומות העולם ועל כן נקראו אומות העולם כלומר כי זה העולם הוא שלהם בעיקר אבל ישראל שהם נכבדים אצל הבוי"ת וכמו וגוי קדוש נתן להם עולם העליון ולפיכך היתה אות למ"ד של ישראל לפי שצוארה ארוך למעל' ואין לה תושבת בשאר אותיות רמז כי אין לישראל תושבת בזה העולם כי אם במקרה וכן כתיב כי גרים ותושבים אתם עמדי לפי שאותו העולם הרוחני הוא בחלקם כמו שהוא בחלק האומות זה העול' התחתון שהיא הבית שער וכמו שלא נמצא בית שער זולתי בעבור החצר והחדר כן לא נמצא זה העולם אלא בעבור שנתקן עצמנו בו כדי שנזכה לאותו העליון שנקרא טרקלין כאמרז"ל העולם הזה דומה לפרוזדור לפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין וכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. ומה שאין להם גם זה העולם לפי שהם זה כנגד זה שאם יתעדן בזה יקצר מעוה"ב ולכן מנע לנו קצת ממעדני זה העולם ממאכלות ובעילות ושאר צרכי הגוף כמו שאמרת כדי להתרחק מקצה רוב התאוה רוחק גדול להעדר הרגשת ההנא' מעט עד שתתיישב ותתחזק בנפשותינו תכונת הזכירות. אמנם פעמי' ימצא בנו טחל שני עולמות והוא כשיהיה הטבת הרבה שיעדיף על שניהם וזה לא יוכל להיות כי אם במעט. ולכן לא היה בישראל גבורה בזה העולם כי אם מעט אבל לעתיד לבא יעדיף עלינו בשני עולמות כמו שהבטיחנו ע"י נביאיו. ומה שאנו מתפללים להיות לנו מלכות וארצות הוא לשני טעמים. הא' לפי שאין אנו יכולים לעבוד בוראינו ית' בלבב שלם בעודנו תחת עול האומות לפי שאין דעתינו פנויה. ועוד לפי שרוב מצות תלויות בארץ ולפיכך נתאוו לה הצדיקים ליכנס בה. וכמו שבחרוב יותר מן הישוב בעולם כך ארצות הגוים יותר ויותר מארץ ישראל. וכמו שהחיות והבהמות יותר מבני אדם כך האומות יותר מישראל וכן כתיב כי אתם המעט מכל העמים. וכמו שיש לעולם די בשמש אחד כך די בגוי אחד קדוש. ע"כ לשון החכם להשיב על שאלת המין. ועכשיו נחזור לענינינו ונאמר אחר אשר הורנו כי יש גמול אחר זולתי של זה העולם מעתה הוסר דבר המכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות אשר עמם נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה והיא הראות בעולם הלז משפט מעוקל צדיק ורע

לו ורשע וטוב כי יאמר מדוע דרך פלוני ופלוני רשעים צלחה ולמה פלוני הצדיק אבד וגם ראינו שירמיה הנביא ע"ה ואיוב וחבקוק שאלו על זה. ירמיה אמר מדוע דרך רשעים צלחה. ואיוב אמר מדוע רשעים יחיו. וחבקוק אמר אחרי' כבלע רשע צדיק ממנו כי זה יתישב במה שיבאר:

דע כי סבת ייסורי הצדיקים בעוה"ז וכן הצלחת הרשעי' יהיה על א' מחמש פנים.

האחד מחמשת פנים של יסורי הצדיקים הוא כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והקב"ה חפץ להקל מן הצדיק ההוא העונש מהחטאות ההם המועטים שעשה ושיהיה בדבר גרוע והוא הגוף ובזמן הפתות והוא העוה"ז. והב' אם יאבד השי"ת מגופו בעוה"ז כל הטובה אשר נהייתה בעולם ויהיה נידון ביסוריו של איוב כל ימיו טוב לו שעינה בנפשו להיות נדון בעולם הנשמות בייסורי גיהנם או שיגרע חלקו מנפשו מעט ממעלתם בעולם הנשמות ודבקה בזיו העליון ועולם הבא לפחיתות הגוף ותביעות הטובה שמצאתו בעול' הגופו' ולמעל' הנפש ועלוי הטובה אשר באור פני מלך חיים ולכן מעניש לצדיק בזה העולם והוא שאמר הכתוב הן צדיק בארץ ישולם כמו שמצינו במשה ואהרן כי כאשר מרו בעון אחד קל נטלו העונש בעה"ז כדי שיזכו לנעימות הטוב אחר המיתה בלי שום חטא וכן אחז"ל במס' קדושין כל שזכיותיו מרובי' מעונותיו מריעין לו בעה"ז ודומה כמי ששורף את התורה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת ואולם יקבל הגמול המובחר בדבר הנכבד והוא הנשמה ובעת הטוב והוא לאחר מיתה כמו שאבאר. ולא יגרע לו משכרו אפי' כחוט השערה וכ"כ לא יגרע מצדיק עיניו אשה"כ לתת לאיש כדרכיו כאשר דרשו רז"ל בכתוב שאמר האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה ארז"ל מה דרשו של זה לסולית פמות שבכלי' כן הוא בענין העונש כי הצדיק הוא יודע ומכיר בזה העול' שתועלתו והנאתו הבל. ואיש חפץ שיתן לו הנה שכרו כי אם לאחר מיתה והי' חפץ שיפרע לו הנה עונו ולא לאחר מיתה. ולכן נפרע השי"ת ממנו בזה העול' חובו. אבל הרשע עקר שמצא' זה העולם מובחר כמה הצלחה השלמה ואינו חושש מהשכר של אחר מיתה ואינו מאמין בו.

ולכן הוא חפץ שימל' משאלותיו בזה העול' ואינו חושש ממה שיבא עליו אח"כ ולכן נותן לו השי"ת בזה העולם משאלות לבו באיזה זכות או מצוה שעשה כמו שאבאר בקרוב. ועונשו לאחר מיתה כפי רצונו וזהו לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. הנה סבה אחת לצדיק ולרשע.

והסבה השני לייסורי הצדיק שיהיו יסורין של אהבה ע"ד הכתוב שאמר את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' ועליו נאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. עוד נאמר אשרי אנוש יוכיחנו אלוה. או יהיה על חטא בני דורו ולפעמים כמאמר הנביא אכן חליינו הוא נשא וגו' והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו כי כל ישראל ערבין זל"ז או יהיו על אשר יש כח בידו למחות ברשעים ואינו מוחה על דרך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא הא אם לא יוכיחנו ישא עליו חטא. או אולי היסורין ההם יסבול הצדיק בהם לרעתו ואחריתם יהיה טוב אלא שאינו מרגיש בה מיד עד לאחר זמן וכל דעביד רחמנא לטב עביד. ולפי גלגול הנשמה שאבאר בחתימת זה הנתיב בע"ה יתחדש לנו טעם אחר לייסורי הצדיקים שהוא לנקות הנשמה ההיא כי לכך נתנה בגוף ההוא ויהיה לו יסורין ואף אם יהי' צדיק. ואשר נראה מטובות הרשעים בעוה"ז יהיה ג"כ מא' מחמשה פנים הא' כי רחוק הוא שיהיה הרשע ההוא נמנע כל ימיו מעשות שום טובה וראוי הוא לקבל עליה שכר ואלו ישפיע לו השי"ת בתגמולו בעוה"ז תענוג וגדולה ומלכות כמלכות שלמה אינה שוה לגמול קטן מתענוג הנפש באור החיים בעולמים הראוי' לה והוא מאמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העוה"ז כמו שביארתי. ולרוב עונותיו נלקח ממנו אותו גמול ומשלם לו שכרו בדבר הקטן והגרוע כאשר ביאר אונקלוס בכתוב שאו' ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו כאשר מצינו באבי' בן ירבעם שנטל שכרו בעולם הזה על איזה זכות שעשה והוא שאמר עליו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר טוב. או תהיה הטובה לרשע ההוא לפי שעתיד לצאת ממנו בן כשר כאשר היה לאחז לפי שעתיד לו לצאת ממנו חזקיהו ולאמון שיצא ממנו יאשיהו ולשמעי שיצא ממנו מרדכי ותהיה הטובה ההיא שנתן לו השי"ת

פקדון אצלו עד שיתן לו בן זוכה לטובה ההיא . או תהיה לו טובה לפי שעתיד לעשות תשובה כמו שהיה למנשה על ששב בתשובה . או כדי להנק' על ידו מהרשעי' כמאמר הכתוב ונתתי חרבי ביד מלך בבל וכן אמר דוד פלטה נפשי מרשע חרבך . או שיצטרך השי"ת לרשע ההוא כדי להכפיל לו לעתיד בזה העולם על יסוריו ועל ענשו כאשר הצריך לפרעה ולפרשיו והצילם מכל המכות ולא השחיתם כדי להנקם מהם על הים . ורז"ל נתנו גם טעם אחר לצדיק ורע לו רשע וטוב לו שאמרו צדיק ורע לו צדיק בן רשע או צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע בן צדיק או רשע שאינו גמור . הנה בכל הפנים האלה אשר ביארנו בטלה סברת הפילוסופים אשר חשבו כי מה שבא בזה העולם מטובה ומרעה שהוא מקרה שכבר ביארתי שאינו כן אלא הוא גמול מאת השי"ת תלוי ברצונו יתברך ואם אין אנו יכולין להשיג ולידע רצונו וחכמתו באיזה דין ומשפט נגזר על זה טוב' וע"ז רעה כי לא כדרכינו דרכיו ולא כמחשבותינו מחשבותיו אבל חייבין אנו לקבוע בדעתינו שמעשיו יתברך ויתעלה בצדק ובמשפט . וכבר ביארתי בתחלת הספר בנתיב הראשון כי אין שנוי רצון אצל השי"ת בגמול הצדיק והרשע אבל הכל כפי מעשיהם שיגמלם כי אחרי שהשו"י הגדיל חסדו עם המין האנושי עד אשר שמהו היות נושא אל זו הצור' המפואר' רוצה לומר השכל והתלכדו והתאחדו יחדיו בנפש ובגוף חנן ברצונו את הדבוק הזה אפשרות ההגעה אל ההצלחה הנצחית והוא שכל עוד היות זה הדבוק קיים יעשו בו תכונות ראויות לכמוהו ובעדם יעלה החלק הראוי מזה הדבוק לעלות באורח חיים ולחנינה והי' הדבקה בעולמה וזהו נעימותה ושכרה וזו היא תכלית הנפש האנושית והגמול על מפעלה הטוב ותהיה במעלת העצמים הרוחניי' העליונים שנאמר ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה . שא"א הוא להיות מהלכים לגוף אלא לנפש בלבד והוא בהפרדה מזה העולם שתעלה לאור באור החיים ושם תעמוד קיומה בעצמה ושביעה מזיו הזוהר האלהי' כמאמר הנביא ע"ה באמרו אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך רצה בזה שאותו העולם הוא עולם היקיצה הטובה עם היות הנפש בו בפועל שלה אבל זה שהעולם הוא עולם התרדימה והחשך אף אם ישנו בו . גם לזה כוון שלמה באמרו וארח צדיקים כאור נוגה וגו' רצונו לומר כי כוכב נוגה אינו מתרחק מן השמש הרבה עד שמנה וארבעי' מעלות ובעתים הוא מזרחי והוא כשיראה בשחר . ועתים הוא מערבי והוא כשיראה לפנות ערב . והמשיל ההכנה השגת הצדיקים בעוה"ז הדומה ללילה ואח"כ הבדל הצורה מהגולם שיגיעו להגעת השלימות דומה לאור זה הכוכב כשהוא מזרחיי כי כמו שזה הכוכב כשהוא מזרחיי אורו רצוף באור השמש רצוני לומר בא אחריו מיד ואינו נרחק ממנו הרבה כך ארח צדיקים השגתם זו בעוד שהצורה עם הגולם הוא דומה לאור זה הכוכב שיבא אחריו אור השמש תיכף לו וכמו כן תשלום ותגמול הצדיקים אחר בדילת צורתם מגולמם הנמשל כלילה ותהיה באור חזק ערכו מזו ההשגה שעלה לה בכאן בזה העולם בערך אור השמש מאור נוגה ואז יאיר לה האור הנצח ותלך בעלותה ממדרגה למדרגה באור חיים :

וכאשר נשלמו הליכותיה אזי היא בארצות החיים ובמחזה הפנים לראות את פני האדון ה' והוא הנעימות הטוב והשלימות האמתי' אשר לו יקוה כל אדם . ואולם קודם שתעלה צריכה להכנס בג"ע של מטה כמו שאבאר לפניה בע"ה ואז תעלה מעלה מעלה . ויש ממשילים העליה הזאת לטבע היסודות ואומרים כך ידוע הוא כי טבע כל דבר הוא לשוב ליסודו ולטבעו כאשר נראה האש שעולה ממנה שלהבת ואנו רואין שהשלהבת ההיא חפצה לעלות למעלה ליסודה שהוא גלגל יסוד האש אך מפני שהיא קשורה בעץ הנשרף לא תוכל לעלות לגמרי וכאשר תפרד תעלה למקומה . כמו כן נפש השכלית אשר באדם יען כי ממקום קדוש נחצבה ונצמדה בגוף דוגמת השלהבת הקשורה בעץ כך היא בגוף ולא תוכל להפרד ממנו עד כלות כחות הגוף המחזיק בנשמה ההיא ואז תוכל לשוב ליסודה ולמקומה אשר ממנה נחצבה ותעלה למעל' אם היא ראויה לכך ואם לאו היא נדחפת לגיהנם כמו שמשליך אבן בקלע ועליה נאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע . עוד יש ממשילים ואומרים מבואר הוא בעיני כל בעל שכל שסדר הארבע יסודות במעלה הוא אש

אויר

אויר מים עפר וכל יסוד שהוא למעלה מחבירו הוא קל ממנו אמנם פעמים אפשר שבהכרח ישנו סדרם ותנועתם כי לפעמים אפשר שתרד האש למטה ואפשר שיעלה העפר למעלה אך תנועתם זאת תהיה להם הכרחית לא טבעית. כמשל בזה אפשר לו לאדם שיזרק צרור השמימה ויעלה הצרור ההוא אך עלייתו זאת לו הכרחית ובהעבור המכריח אזי הצרור ישוב דרך ישרה למקומו שהוא הארץ כך הנשמה החיונית הזכה הטהורה שהיא בהכרח בגוף כי טבעה הוא לעלות למעלה כאש ואם לא תטמא בעודה בגוף בכחות העפרוריות שהם התאוות הבהמיו' רצוני לומר בעונות אזי בהעדר הגוף תעלה דרך גבולה ביותר כי אין מעיק ומונע ושם תנוח ותהיה צרורה בצרור החיים ועליה אמר שלמה ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה. אמנם אם נתלכלכה ונתערבה בכחות הגוף ר"ל גילולים וטומאתה תרד למטה לארץ אעפ"י שתשתדל היא לעלות כח העפרי גובר עליה ויכריחנה לירד והיא רוח הבהמה היורדת היא למטה כלומר החוטא שעשה מעשה בהמה שהגביר עליו הנפש הבהמית הנה היא במלחמה עצומה כי השכל ימשיכנה למעלה וכח הבהמית ימשיכנה למטה זכה התחתונים למעלה לא זכה עליונים למטה:

באם המחבר אלה הם דברי המשכילים וכל זה איננו שוה לי כי לא יתכן לומר שעליות הנשמה היא טבעי' כעליית האש היסודית שאם כן עלות לה נפש הצדיק למעלה בהפרדה מן הגוף ושובה לגזרתה לא יחשב לה לאיבור ולא לתגמול או שכר מאת הבורא ית' אלא הוא ענין טבעי מטבעה כעליית האש היסודית למעלה ויהיה לפי זה טוען הרשע הככה ברדת נפשו באולה וכל אלה הדרכים הם שוא. לכן נאמר בהכרח לומר שאין לה בעצם שום מין ממיני השפיעה ובאמרנו בה עלייה וירידה אין זה אלא בדרך המשל כדי לשכך את האזן. ואין דבוק הנפש בגוף ירידה ממקום ולא הפרידה ממנו עלייה אל מקום כי ידוע הוא שלא ייוחס שם מקום אל אותה המדרגה אשר ממנו לוקחה ואשר תשוב אליה כי למעלה מן הגלגל אין גופים ולא שום דבר מוגבל במקום זולת מקום ואם אין שם מקום א"כ לא ירדה ממקום ולא תעלה אל מקום גם בבואה אל גוף לא יאמר כי באה בתוך מקום אבל היא עם הגוף כמו הצורה אל החומר ולא כמו דבר במקום או דבר בכלי שהם מן השמנה דברים שאומר ארסטו בספר השמע' והעולם שיאמר בהן דבר בדבר אמנם היא דבקה בגוף דבוק צורי נותן שלימות לחומר כמו שביארתי בנתיב הנפש ובהפרדה תהיה העלייה דבר בינת הנ"ל ר"ל מדרגת האצילות אשר ממנו כנ"ל. ומצאתי כתוב כי בשובה לא תהיה מעולה כאשר היתה בעוד שהיתה צרורה במקומה קודם שנכנסה בזה העולם. ולכן שנינו שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שנברא משלא נברא והללו אומרים מוטב לו שלא נברא ממה שנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו. ולזה כוון שלמה ע"ה באמרו ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה וטוב משניהם את אשר עדן לא היה. הנה יבואר הנה שלשת דרכי הנפש השכלית בגלותה והם הצורה שנתרכבה ונבדלה שהם המתים והצורה שנתרכבה ועודנה בגולם והם החיים והצורה שעדיין לא נתרכבה אשר היא טהורה מכל נקרי חומר מכל טומאת גוף. ושבח הראשונה יותר מהשנייה והשלישית יותר מכולם. כי דומה הנפש השכלית קודם הרכבתה בגוף למלך יושב בהיכל ודומה הרכבתה בגוף למלך אסור ברהטים ודומה הבדלתה ממנו לחבוש שיצא מבית האסורים וחוזר למלכותו ובלי ספק כי אותו המלך אשר הוא בזו המעלה השלישית יותר משובח מהשניים והראשונה יותר משתיהן לפי שהראשונה לא השיגו נזק ולא צער ולא ידע דבר רע ומזה הטעם אמר וטוב משניהם את אשר עדן לא היה. וכאן הבן שואל כיון שהראשונה יותר טובה למה נרכבה וכבר נאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. יש להשיב שאעפ"י שהראשונ' יותר מעולה מהשניה אמנם יש לשלישית שבח מצד אחר וזה שעם היות שהראשונה מעולה ומשובחת וטהורה מכל טיט ואולם איננו נודע שיעורה ויפיה וחשיבותה אלא לאחר הסרתה ממנה ואח"כ חזרתה לה ולפי' יתאוו נפשות הצדיקים לחזור למקומם הראשון ולכן אמר בשלישית לשון שבח רוצה לומר כי אז ישבחנה החוזר אליה וידוע

השיבותה

התשובה כי לא ידע הנגד כי אם בנגדו שאין טוב כי אם בהעדרו אל הרע ואומר בראשונה לשון טוב ר"ל כי היא בפני עצמה טובה ולא השיגה טיט ולכן היא העולה מכולם:

נאם המחבר זו הסברא מלאתי ולא ישרה בעיני שנאמר שהנפש החסיד לא תשוב לאיליותה מאחר שנתרכבה בחומר ודחק עצמו לזאת הסברא האמורה שהוקשה לו איך אפשר שהנפש אחר שהורכבה בזה החומר שתעלה ותגיע למעלה שהיתה בה קודם לכן אשר היתה טהור' ונקיה מכל סיג ואפי' חסיה נפש מרע"ה. ואני אתרץ זו הקושי' כמו שאבאר. מבואר הוא בעיני כל בעל שכל כי מי שהוא מזמין עצמו אל הטוב ואל קבלת השלימו' ראוי שתהי' נוספת לו עוד שלימות על השלימות שיוכל להגיע אליה בתכלית א"כ הנפש השכלית הנתנת באנוש מאת השי"ת כל עוד היותה למעלה במדרגתה היתה במעמד נכבד בטוב בלי שום מניעה ומדרגתה עומדת על מה שהיתה והקב"ה שלחה בגוף האנושי למען הכינו ולסבול עליו אותו שהוא סבת כל התהפוכות והתשוקות הבהמיות והתאוות הרעות והעזות והמרי כי הגוף הוא חומר והוא בעולם החומר ומאכלו ומשקהו חומר וזה מחויב מתולדת הטבעים הטבעי האנושי החמור שיהי' זה בדבוק ר"ל דבוק הנפש בגוף יולית רק לפועל רע נוטה אל התכונות הרעות המתחייבות מחסרונו וחשכתו עד שיהיה כמעט מחויב מזה הענין שאפילו היא עצמה תפסד בזה הדבוק מכל מעלותיה שהיו אליה מקודם, והיא המאושרת לא כך עשתה אבל הבריאה מזולת אותו הטבעים הרע והתאמצ' לקראת המניעים והמונעים ועשתה חיל בכח השכל והתחזקה בעבודת בוראה ית' והשבה פניה אל מול פני מלחמת התאוות ולא די לה שנשמרה היא מהפסד בעד הפסד אותם הטבעיים הרעים המתחייבים מן הדבוק ועמדה בטבעה אמנם עוד הוסיפה אומץ והשיבה אותם הטבעיים הרעים והתכונות הרעות כלם אל השכל הטוב והנכבד ועמדה חזקה בעת בוראה ית' ומשלה על הגוף עד שהביאה אותו בעול מלכה והכניעה כל התאוה בכח החמשה חושים לעבודת בוראה והנה היא שלימה בפועל, וכיון שעשתה כן אינו מן הראוי שאחר הפרדה מזה הגוף ועלותה בית בוראה ית' שתשא' זולתי במדרגה הראשונ' שהיתה בה טרם עשותה כל אלה הטובות וכלל זה שהיתה במעלה דומה לשלם שהוא נשאר על מעמדו לבד בלתי נבחן בפועל הנסיון ולא יוסיף לה הוד והדר יותר מאד מאד, חלילה לאל מזה כי זה יהיה עול גדול בחוק הטוב והמטיב השם ית' ויתעלה. אמנם ראוי שיוסיף לה אלף אלפים פעמים יותר עד השכלים שאפשר לקבל מן השלימות שהוא שכלים כל העלמיות זה תכלית' האחרון. והכתוב שביארתי למעלה מעיד על זה באמרו וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום כלומר עד המעלה שאין אחריה מעלה ולכן יש בזה תוספת לישראל מהמלאכים כי ישראל שיצר הרע מצוי ביניהם נאמר בהם שתי קדושו' שנאמר והתקדשתם והייתם קדושי' והמלאכים שאין יצר הרע מצוי ביניהם נאמר בהם קדושה אחת שנאמר ובמאמר קדישין שאלתא. ולזה שום ח"ל בויקרא רבה בפסוק והתקדשתם והייתם קדושים במשל שמשלו במרתף של יין שהושיב בו שכורים ונזירים וכפל שכר השכורי' ששתו היין ולא שתו ממנו בעבור שהכריתו טבע' הרע וכן אמרו ז"ל בכתוב שאומ' גבורי כח עושי דברו אלו צדיקים שכובשין יצרם הרע שהם גדולים ממלאכי השרת. נאם המחבר הנה ביארתי בזה הנתיב שלמת אמונת ההשגחה כי הבורא ית' גומל את האדם כפי מעשיו אם טוב ואם רע אחרי כן ביארתי כי הגמול ההוא אינו בגוף לבד אלא אף בנשמה גם ביארתי גמולה. ורצוני לבאר עתה תחלה אם יש גן עדן וגיהנם בארץ אחרי כן אבאר איך יהא בהם גמול לנפש שאיננה גוף כל זה אבאר באר היטב בעזרת הטהור ית' כאשר הורונו מפי סופרים וספרים:

כתב הרמב"ן ז"ל כי ג"ע בארץ ובו עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לד' נהרות הנראי' לנו כי פישון הוא נילוס מצרים כדברי הראשונים וחדקל הוא הנהר הנ' העובר על בבל. ופרת הוא הסובב א"י. ועץ החיים ועץ הדעת אשר נטע בו השי"ת וכל מה שבא בכתוב מפשטי אלו, בראשית הכל אמת ויציב אין מקר' יוצא מידי פשוטו הוא שאמר הכתוב ויטע יי' אלהים גן וגו' ואין טעם ויטע

ויטע שבבי' האילנות ממקום אחר ונטעם שם
כי מן המקום ההוא הצמיחה כמו שאומר ויצמח
ה' אלהים וגו' אבל ענין ויטע שהיו ממטעיו
ממעשי ידיו וקיימי' לעולם כענין שנ' לא יבול
עלהו ולא ימוש פריו כי מימיו מן המקדש המה
יוצאים, ומקדם ר"ל כי טרם שגזר על הארץ
ארור דש' גזר במקום ההוא שיהי' שם גן ואמר
בכאן יהי' אילן פלוני וגזר בהם לעשות ענף
ולשאת פרי לעד לעולם לא יזקין בארץ שרשם
ובעבור שלא ימות גזעם אין צריך עובד ושומר
שאילו היו צריכין עבודה א"כ אחרי שגירש אדם
משם מי עבד אות'. וא"כ מה טעם ויניחהו
בג"ע לעבדה ולשמרה שהניחו שם להיות זורע
לו מינין ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע
וערוגות הבשמים וקוצר ותולש ואוכל כרצונו
אבל האילנות לא יעבוד. והדמיון המקרב לשכל
היות ג"ע בארץ הוא שאנו רואין גלגל השמש
שהוא כלו אומר א' וברא בו השי"ת גוף א' זך
שנתייחד בו האור הגדול המאיר לעולם כלו
והוא גוף השמש ותקע אותו בחלק מחלקיו ולא
נמצא בגלגלו ולא בשאר הגלגלים ולא בשאר
הכוכבים כמוהו א"כ איך ימנע מהיות מקום
מיוחד בכדור הארץ נבדל ונעלם בטבעו
ובתולדותיו ובפירותיו ובטבע אוירו משאר
המקומות עבור המולק על ראשו כי כאשר
אנחנו מאמינים שא"י וירושלים מקומות
נכבדים מיוחדים לנבואה בעצמם מפני מולקם
וכ"ש בהמ"ק כסא השם וכענין שנא' מה נורא
המקום הזה שלא נבואתו הבאה אליו מבלתי
הקדמה הכנה במעלת המקום כן הוא ג"ע
משאר המקומות בסבת המולק אשר על ראשו
כי הוא מכוון כנגד ג"ע של מעלה וממנו נשפע
ונשפך והוא שער השמים לאור באור החיים
ואפשרותו קרובה מאד וטעם' לגד הראוי והלפנן
נטה אל היום ממליצו תפן אלהי הנעלם על כל
שבע ועליו שאלים המשל הנכבד באמרו בג"ע
האדן לפניו וידוע המקום ההוא בשוכם בגוף
ידוע במחלקות הארץ תחת קו השוה גם
יוסיף היום ולא יחסר הלילה.
ואמרו על חכמי יון הקדמונים שהיו מ' חיב
מן הפילוסופי' מלומדי הספרים שהיו
עם אפלטונים מקדמוני ימי חכמים ע"ד האמת
ומגיד חכמתם ידעו בהיקף כל נטיות הארץ

במחלקותם ונגלה להם מלך ההכב' שכין המקום
ההוא ולקחו עצמם ללכת למקום ההוא בדרך
נכר שרש השמים למעלה ותמיד בכל יום היו
שוקלין המקומות והגבולין כדי שלא ישעו עד
אשר קרבו אל המקום ההוא ויראו אותו מרחוק
ובטרם יקרבו אליו והחרב שלא חן בעבתו
וברק כמדורתו וליחך אותם כלחך השור את
ירק השדה ונשרפו ועברו מן העולם כי חק
החרב ההוא כל הקרב אליו כשיעור מיל מיד
נשרף ודע כי שהחמה זורחת רואים הלהב
יוצא מתוך החרב שהוא במקום אחד ומיד
מתהפכת והולכת וכל זה נשמור. ומצאתי
בדברי הזה"ק כי תוך האבר הגיל שגמו את
האלהים נכנס לגבי וראוי ועמד על עינו
וכתב שיש בו כמיו שלש מחילות ובכל מחילה
ומחילה כמה היכלות ומגורות ושגג כל מחילה
ומחילה יושבים בתוך בתוך כל אחת. כפי
מעשיהם כילד ספור למחילה הראשונה מבפנים
יושבין שתי כתות ובפניה השנה בתוך לה יושבין
שתי כתות אחרים הנה הראשונה מתוכן
יושבין מבחוץ סמוך למחילה הראשונה הם
חסידי אומות העולם ששמרו ז' מצות בני נח
ובהם אבר מן החי ברכת השם גזל דינין והסימן
בהם חבג"ד וכו' הידועים ובהם ש"ז נלמי
עריות שפיכות דמים ולא הם גם שמרו כל תגה
השבע מצות אלא שהטיבו לישראל שמיד בן
יושבי שם. ופעם ביום בחיל מגתבי חבלה
ליטול אותם נבוניכם לגיהנם והם נועקים
לישראל ומצילין אותם מידם. הנה השניה
מאותם יושבין בתוך למחילה הבית מבפנים
הם אותם העובדים הבוי"ם לפי שראום שמין
כדי שישבחום בנ"א גאלה הם נטשקים פעם
אחד בכל יום מיד יוצא שר של גיהנם ושובל
אותו באשו של גיהנם ומחזירם למקומם ועליהם
אמר שלמה שבתי ואראה את כל העשוקים
אשר נעשים תחת השמש והנה האחת מתוכם
בנ' כתות שהנה בתוך למחינה הבית מבפנים
הם אותם העובדים הבוי"ת כדי ליטול שכר
עיד שמונעין עצמן מן הרע בחשבם שישנו להם
שכר ושיאם על העולם הזה ואין מאמינין
בעוה"ב לבעם ואני רואים בכל יום מרחוק
מעלת הצדיקים שהם נתונים בג"ע ומתבוששים
שם וכגונון גמתר שהבגל עונה נכנבים שם.
והנה

והנה הכ' הם אותם שהם בעלי מעשה בלא תורה ואין הכונה דבקה בהם לש"ש בכל שעה אלא לפעמי' בשמעם דברי תורה מאחרים ולאח"כ כשעוסקים אין כונתם לשם שמים ואלו הם נהנין בתחלה הכל מתוך שרואין ערב ובקר ולהרים זיו בעלי תורה ונהנין מזיום הנהדרת. התחלה השנית היא החומה התיכונה כמראה אש בית לה סביב והיא כמין אש ירוקה מרוקמת בכל גונים וסמוך לתחלה הזאת שם יושבין ארבע כתות. הכת האחת הם בעלי תורה ולא בעלי מעשה ונהנין שם מזיו אור הנגה אבל בענין האור המעורב שאינו כ"כ לא מלמעלים קצת לפי שלא עשו מעש' והם רואים משם חופות החכמי' בעלי מעשה יושבין בכבוד איש על כסאו והם מתבוששים על אשר לא עשו מעשה. הכת השנית הם אותם שלמדו תורה קצת שלא לשמה ועשו מעשה והם נהנין מרחוק מאור הנוגה ולא כל כך רחוק כמו האחרים. הכת השלישית הם אותן הלומדים תורה ומלמדין אותה כדי לעשות שם ואין כונתם לשם שמים וגם נהנין ג"כ מזיו אור זוהר שאר הצדיקים והחסידים. הכת הד' הם אותם הלומדים תורה כל ימיהם לשמה ולא נתעסקו בפריה ורביה ואלו הם סמוך לזאת החומה מבפנים ונהנין מזיו השכינה ונדחין ממקומם פעם ביום לפי שלא קיימו פריה ורביה וחוזרין מיד מפני כבוד התורה. התחלה השלישית והיא החומה הפנימית שם העדונים שלמים בלי שום רוגז כלל ושם הם החסידים הגמורים מפרשי עליון כולם מלובשים בלבוש מלכות איש על כסאו וסלקי ונחתי למתיבתא דרקיע. והעליה היא השגת הנפש ודביקתה בעליונים והירידה היא להשגת מה שיגיעו הנגלות התחתונים בחייהם כגון הנביאי' זהו מה שכתב הגוף בגן עדן:

ואולם מקום אבדן נפשות הרשעים כנוהו בשם גיהנם והוא נוטריקון גי הינן ר"ל שבר הינן מגזרת ויגה בני איש. גם מגזרת יגון ודמהו לשונה קרוב מלד אחד. ועוד שהרשע דומה בזה העולם לצל המשתקע בגופו. גם נוכל לפרש למלת גיהנם נוטריקון אחד והוא גיהנ'לולה לומר עמק הבכי שמדברי' בו כמו נותי לו ויהיה זה השם על דמיון עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. והכתוב קרא לזה המקום השחת ויאמר לו השחת בני בן הנם ונאמר לו בספר יהושע גיא הנם. עוד כינו לו שם שאול כענין שאמר המשורר אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה ומלת יקחני מעלה גדולה כמו ואיננו כי לקח אותו אלהים. וכנה ואחר כבוד תקחני. ורז"ל אמרו בשבע שמות נקרא יצר הרע והם רע טמא שונא אבן מכשול ערל צפוני וכנגדן נקרא גיהנם בשבע שמות והם בור שחת דומה טיט היון צלמות ארץ תחתית שאול. והמקום הזה הוא מוכן בעולם הזה בארץ. וכתוב במדרש אמר רבי יהושע בן לוי כד משכנא ביתא קדמאה דמדור גיהנם אשכחית ביה מאה מילין באורכא והמשין מילין בפותיא ותמן גובין גובין ואריון דנור קיימין תמן וכד נפלין תמן בני אנשא אכלין יתהון אריותא ובתר דאכלינון אשתא קיימין מריחא ורמו יתהון בגורא בכל ביתא דמדור קמא ומשחית ביתא תנינא דמדור תנינא דאשכחית ביה כקדמאה ושאלית בגין ביתא קמא ואמרו ביתא קמא אית ביה עשר אומין דעמהון אבשלום ואמרין אומא לאומא הם אנא סרחנא דלא קבילנא אורייתא אתון מה חבתון ואינון אמרין אנן כוותכון חבנא ואמרין לאבשלום אם אנא לא קבילת ארבחך למה לקית כדין אמר להון מבוס דזלזלית לאבא וקאים מלאכא חד ומחי לכל חד וחד מנהון בשופי דנורא והוא דמחה יתהון קופיאל שמיה ואמר רמו יתהון ורמון יתהון ומתוקדין בגורא ומעיילין חוטרין ומחות יתהון ורמן יתהון לנורא וכן כל חד וחד עד דמסיימין כל חייבא ובתר כן מעיילין לאבשלום לממחא נפקת בת קלא ואמרה לא תמחוניה ולא תקדוניה בגין דהוא מבני רחימא דאמרי בסיני נעשה ונשמע. בתר דמסיימין רשיעים לממחי נפקין מן נורא כאלו לא איתוקדו ועוד הדרין ומוקדין יתהון וכן עבדין להון שבע זימנין ביומא ותלת בלילה ואבשלום אשתייר מכל אלין בגין דהוא בריה דדוד. ובביתא תניינא אית ביה י' אומין וכדין דנין יתהון ודואג עמהון והוא דמחי יתהון להטיאל שמיה ודואג אשתזיב מכל אלין דהוא מבני בניהון דאמרי בסיני נעשה ונשמע. ובביתא תליתאה אית ביה עשר אומין וכדין דנין יתהון והוא דמחי יתהון פפטיאל שמיה

וקרח וכנישתיה משתזבין מכל אלין בגין דאמרו נעשה ונשמע. ובביתא רביעאה כדין דכין יתהון ואית ביה י' אומין וירבעם עמהון והוא דמחי יתהון מכתיאל שמיה וירבעם משתזיב מכל אלין על דעסיק באורייתא והוא מבני ישראל דאמרו נעשה ונשמע. ובביתא חמישאה כדין ואחאב עמהון והוא דמחי יתהון חוטריאל שמיה ואחאב אישתזיב מכל אלין בגין דהוא מבני ישראל דאמרי בסיני נעש' ונשמע ובביתא שתיתאה כדין ומיכה עמהון והוא דמחי יתהון פותיאל שמיה ומיכה אישתזיב מכל אלין על דאמר בסיני נעשה ונשמע. ובכל שבעה בתי דאית בכל מדור ומדור דנין כל רשיעיא כהאיך דינא ולא חזיין דין ית דין בגין חשוכא דכל חשוכא דהות קדם דאיברי עלמא תמן היא ועליו נאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח וגו':

נאם המחבר הנה קבלתי מפי סופרים וספרי' בענייני גן עדן וגיהנם ע"פ רבותינו זכרונם לברכה והירא את דבר ה' יאמין כל דבריה' ואף אם לא ישכלם דעתו ולא יבינם יתלה הדבר בחסרון דעתו ולא יהרהר אחר דבריהם שהם כגחלי אש ויזהר מגחלתם שלא יכוה כמו שביארתי בנתיב השמיני. והנה ראיתי לבאר איך יקבל האדם תגמולו בגן עדן או בגיהנם כפי מעשיו וראוי להאריך בזה כדי להסביר הדברים כי זה הוא עמוד התוך אשר כל העולם נשען עליו. ועתה ראוי לנו לשאול ולומר הנה נתבאר למעלה שיש גמול אחד זולת גמול שבזה העולם אמנם איך נאמר שהצדיק והרשע יקבלו גמולם אם טוב ואם רע בגן עדן או בגיהנם כי אין לומר שגוף הצדיק בגן עדן אשר שם כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ הדעת טוב ורע גם כל מיני בשמים ויתענג שם ויתעדן עד אין קץ. ואמנם גוף הרשע יושב בגיהנם אשר הוא בוער כתנור וכבשן אש ולהבות ולפידים בוערים ושם יבער גוף הרשע ויצטער לאין קץ זה אי אפשר להאמין שהרי אנו רואי' בעינינו שגוף הצדיק והרשע קבור לפנינו בעפר עד כלה גופם ושב להיותו עפר גם נרקבו עצמותיהם ואנו רואין אותם לפנינו בכל יום. גם ראינו שגוף הצדיק והרשע נשרף לאבק ואפר והאפר אתנו ידית ואיך נאמין כי גוף הצדיק נכנס בגן עדן ויאכל ויתעדן שם וכי גוף הרשע נכנס בגיהנם וישרף שם תמיד א"כ זה נמנע. ואם נאמר שהנפשות הוכנסו שם בלא הגופות והנפשות לבד יקבלו הגמול והעונש אם כן יתחדש לנו קושיא גדולה וחזקה יותר מן הראשונה והוא שנאמר הלא כבר נתבאר בנתיב השביעי שהנפש איננה גוף ואינה תופסת מקום והיא ערומה מכל גשמות ואיך תתקרב ותתדבק אל המקום אשר תקבל שם עונג גשמי כמו המאכל והמשתה בג"ע או עונש גשמי בגיהנם כמו שריפת אש ולהבה הלא מן הנמנע שתמלא פעולה גשמית במה שאינו גשם כמו שהוא מן הנמנע שתמלא פעולה אשית במה שאינו אש אלא הפך אש או פעולת אבנית במה שאינו אבן אלא הפך אבן כן הוא זה מהם הנמנע. וזו הקושיא גרם לרבים מבני עמנו להאמין שענין ג"ע וגיהנ' הם משל לגמול שכינו ג"ע לשכר וגיהנם לעונש ואולם הרמב"ן ז"ל השיב לתרץ זו הקושיא כי אמר באמת ענין ג"ע וגיהנם שבתלמוד לגמול ולעונש הם כפשוטם ממש ולא דרך משל והאריך בראיותיו בזה בשער הגמול וכתב שאין העונש והשכר לגוף כי אם לנפש. עוד כתב שם ואם יקשה עלינו הפילוסוף ויאמר הלא הנפש איננה גוף וגויה והיא ערומה מכל גשמות ואינה נגבלת במקום כי היא צורה מבלי גולם ואיך נוכל לומר שהיא בג"ע לקבל עונג גשמי כמו המאכל והמשתה או שהיא בגיהנם לקבל שריפת אש. נשיבהו ונאמר לו הלא אם כפי חכמות הפלוספי' הנפש איננה גוף ואינה נתפסת במקום עם כל זה לא נכחיש אנחנו מדעתינו היות נפשו של ראובן יותר דבוקה במוחו ממה שיש ממנה בענף האילן או ברפש החמור כי על כל פנים הנפש שאיננה גוף יש לה חבור עם הגוף כן נאמר אנחנו שמי ששם חבור בינה ובין הגוף הוא אשר יחברנה בג"ע או בגיהנם כאשר שם באותו' השכלים הנפרדים לכתותיהם בשמים כן ישים כח הנפש בג"ע או בגיהנם. אלה הם הוגת הרב רבינו משה ב"נ ז"ל. ואולם גם אלו הדברי' ראוי לשאול על מה שאמר כי כמו שאנו רואים שיש חבור בינה ובין הגוף כן יוכל להיות שיעשה הבוי"ת חיבור בינה ובין ג"ע או הגיהנם. וע"ז נשיבהו ונאמר שאינו דומה כ"א יש חבור בינה

ובין

ובין הגוף זה הוא ע"י אמצעים רבים כי הדם שוכן על הבשר ועליו רוח חיים ועליו הדמיון ועליו הנשמה הרי כמה אמצעי' בינו ובין הגוף וכאשר תצא הנפש ערומה מן הגוף מכל גשמות איך יהיה לה חיבור במקום הג"ע או הגיהנם בלי אמצעיים. ואם תשיב ותאמר לא כן אבל דעת הרב רבינו משה ב"נ ז"ל לומר כי מי ששם חיבור בינה ובין הגוף ע"י אמצעים גם יוכל לשום חיבור בינה ובין הג"ע או הגיהנם ע"י אמצעי' דע כי זה אמת ואפשר להיות אבל על דרך הפלא ואין הפרש בין א"ם באמצעים או בלא אמצעים הכל הוא אפשר להיות על דרך הפלא אבל ענין ג"ע וגיהנם שאנחנו בביאורו עתה מענין הנפש והשארותה וגמולה ועונשה הוא ענין שנתחדש אפילו קודם שנברא העולם כמאמר רבותינו ז"ל ג"ע וגיהנם נבראו קודם העולם ואינו ענין שצריך להתחדש בכל פעם כי הכל מוכן הטוב והרע ויתנו לכל אחד מקום בג"ע או בגיהנם לפי מעשיו. ואם נאמר כי דעת הרב רבינו משה ב"נ ז"ל לומר כי כבר הכין הבוי"ת אותה האמצעים בג"ע או בגיהנם עד שאפשר לנפשו של אדם להתחבר שם אך שאנחנו אין אנו מבינים האמצעים ההם א"כ מה הועיל לנו בזה הרב ז"ל בדבריו כבר ידוע כל מאמין שכל הענינים מיושבים ואף אם לא נבינם אנחנו אבל הענין שאנחנו משתדלים בו עתה הוא. ליישב הדברים לגבי המקום כמאמר רבותינו ז"ל הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס והנה השיב על אלה השאלות ואבאר הדבר בעזר בוראי יתברך:

דע אתה המעיין אלהים יחנך כי כאשר תפרד הנפש ממדור העליון להתחבר עם הגוף היא אחת לעצמה והיא בריה זכה ודקה ומכרת את הבוי"ת והיא מכת המלאכים טרם שתתחבר עם הגוף ואחר כך מיד שמתלבשת ומתחבר עם הגוף בבטן בע"כ כמאחז"ל ע"כ אתה נוצר וזה למען נוספה השעבוד דרכי בוראה יתברך א"ל. וכ"ז שהעובר במעי אמו עדיין הנשמה משגת גדולות באור השופע עליה מאת בוראה יתברך אע"פ שהושפלה ממעלתה הרב' בהיותה בבטן ממה שהיתה קוד' כניסתה בו. אמנם עדיין היא משגת לפי שעדיין לא הטינה גשמות ולא דבקה בהם עד שיצא הולד לאויר העולם ואז יהיו לה חמשה ההרגשות הגשמיות שיראה וישמע ויריח ויטעם וימשש ואז תדבק נפשו בגשמיות ותבטל ממנה כל ההשגות אלהיות ורוחניות ונסתלקו ממנה ההגותיה ודעותיה שהיו לה קודם שבאה לאויר זה העול' וימי עמוד העובר בבטן אמו הם נקראים ימי קדם והכין אותה הבוי"ת לנפש למדור אמצעי בין יציאתה והסתלקה מעול' הנפרד מן הגשמות ובין כניסתה לעולם הזה הגשמי וכמו כן הכין לה בוראה יתברך מדור אמצעי בין יציאתה והסתלקה מעוה"ז הגשמי ובין חזרתה וביאתה אל עולם הנפרדים והם שנים עשר חודש שאחר המות כי היציאה מן ההפך אל ההפך נמנע וכמו שנראה שהיוצא מן החשך פתאום לאור השמש החזק שהאור ההוא יכהה מאור עיניו אם לא ירגיל עצמו תחלה במעט אור ואז אם יצא לאור השמש החזק לא יזיק לו כמו כן הנשמ' היוצאה מן העולם הזה שהוא מקום חשך ולכן צריכ' ליכנס תחלה בג"ע והוא לה למדור אמצעי והם מצטייר בציורה הראוי לה ומתעכבת שם שנים עשר חדש כמו שאבאר לפנים בע"ה. ואחרי כן הולכת לאור באור החיים למקום הראוי לה שהוא מוכן לנפשות הצדיקים מיום שנברא העולם לא כדעת הפילוסופים שאומרים שהצדיק הזוכה תיכף שתצא נפשו מגופו היא ערומה מכל גשמות והיא מיד מכת המלאכים. וזה הסדוגו רבותינו ז"ל בדבריהם הנעימים ובקבלתם האמתית בענין הגמול בג"ע ובגיהנ' שיובן מדבריהם שהנפש הזאת כשהיא יוצאה מן הגוף לא תצא ערומה מן הגשמות מכל וכל אבל יצא עמה המלבוש הפנימי שלה שהיה לה בהיותה בגוף והוא רוח החיים שהיה אמצעי בינה ובין הדם והבשר בהיותה בגוף והרוח ההוא הוא גשמי מעט ותופס מקום כמו הרוח הנתפס בנוד מעור אלא שהרוח ההוא קבל רוח חיונית מכח הנשמה והוא שוכן בחדר לב האד' ובכל איבריו עד לחות המוח ושל העצמו'. ואולי בעבור שמתחברת הנשמה עם הרוח בזה נקרא נפש כי נפש הוא לשון רבוי מגזרת ופשו פרשיו ומקרא מסייע לו שהוא ויפח באפיו נשמ' חיים ואחר כך ויהי האדם לנפש חיה ותרגם אונקלוס והות באדם לרוח ממללא כי תחלת השפעת הנשמה היא על הרוח והיא מתלבשת בו

בקצתם

בקלות בעבור שהוא קל להתנועע ועל ידו היא מדברת ע"י כלי הדבור ועל ידו תתנועע הנשמה כל איברי הגוף וכל הגוף ועל ידו היא כועסת כמו אל תבהל ברוחך לכעוס. וכן הענוה טוב שפל רוח את ענוים. ועל ידו הקנאה ועבר עליו רוח קנאה. וכן הגאוה והרחמנות וכן השמחה והדאגה וכל תכונת הנפש הוא על ידו ואפי' החכמ' והדעת על ידו באמצעות הדמיון. וכבר אמר שלמה בחכמתו כתבם על לוח לבך ולוח הלב הוא רוח החיים כי ממנו ההרגש הפנימי לשמור העניני' אחר העלמם מן החושי' ולזכרם. ובעבור שרוח החיים הוא גשמי ותופס מקום על כן צריך שיהיה עיקר הגוף שלם בלי נקב ואם נשבר או ניקב אחד מן הכלי' המחזיקי' הרוח ההוא הוא טרפה וימות והם י"ח טרפות ניקב הושט או הגג או קרום של מוח וכן כלם כי יצא הרוח החיים ההוא כמו נאד של עור שניקב שלא ישאר בו וכשיוצא הרוח ההוא תצא ג"כ הנפש עמו כי מעמדה על הרוח וכשתצא הנפש מן הגוף בבוא עתה יצא ג"כ עמה הרוח ההוא כי הם קשורים זה בזה ולא יפרדו זה מזה. למה זה דומה למרגלית תפורה במעט מפי נתנו בתוך כיס שאם יקרע הכיס ויפול ממנו הבגד של מפי תפיל עמו המרגלית כי היא תפורה בו וכן אם באת להוציא המרגלית מפי הכיס תקחנו עם המפי כי היא קשורה בבגד. כן הנפש והרוח קשורים זה בזה והרוח הוא מלבוש הפנימי מן הנפש שאם תצא הנפש מן הגוף יצא עמה הרוח החיים ועל ידו תקבל הנפש גמול טוב גשמי בג"ע או עונש גשמי בגיהנם כי לא יפרד הרוח החיים מן הנפש עד לאחר י"ב חדש לאחר המות. וזו היא סברא גדולה כי אחרי שנודע במופת שכל פעולות הנשמה ע"י הרוח ההוא וכל תכונת הנפש עבורו אם כן הוא מופת חותך ביותר חזק יהא דבוק הנשמה עם הרוח ממה שיהיה דבוק הרוח עם הגוף כי יותר הוא כח המלך על המשנה ממה שיהיה כח המשנה על מי שהוא למטה ממנו. ואחרי שכן הוא אל תתמה אם ידבק רוח החיים עם הנשמה י"ב חדש לאחר המות שהנשמה בג"ע או בגיהנם לקבל גמול או עונש גשמי כפי מעשיהם. ולזה כיונו רז"ל באמרם שהקב"ה דן הנשמה והגוף יחד רוצה לומר הרוח החיי' שהוא יוצא עם הנשמה מן הגוף ועדיין הם מחוברים יחד עד לאחר י"ב חדש ועל ידו תקבל הנשמה עונש גשמי כי בלעדיו לא תקבל אש של גיהנם כמו שהמים לבדם אינם נשרפין וכשמערבם עם הקמח להיות לחם הכל נשרפים. עוד אמרו ז"ל פושעי ישראל נדונין בגיהנם י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים ומ"ש גופן כלה ר"ל רוח החיים היוצא עם הנשמה ומחובר עמה עד י"ב חדש לפחות פחות אפי' לצדיקים גמורים. ורז"ל אמרו עד י"ב חדש הגוף קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר שנים עשר חדש גופו בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת ר"ל כי כל י"ב חודש עדיין כח הגוף קיים והנשמה נוטה לדעתה ולמעשיה כאשר היתה באמנה אתו בהצטיירות מחשבות גשמיות ואע"פ שהיא עולה לדעת עולם הנשמה אמנם יורדת היא לענין שהיתה בו אבל לאחר י"ב חדש נשללים מדעות גשמיות ולבשה מלבש ונשמרה בשמירתה. אמנם יש נשמה שיחובר עמה הרוח כמה שני' כדי לשלם לה שכרה בג"ע אם לא זכתה עדיין לעלות אל צרור החיים וכן יש רשעים שרוחם מחובר עם גופם לעולם כדי לשלם להם עונשים בגיהנם הם המינין והמסורות ושאר המנוין לרבותינו ז"ל ועליהם נאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ר"ל עיקרה כמו אל תיראי תולעת יעקב והיא הרוח החיים הדבק עם נשמתם לא ימות כדי שיוכלו לקבל העונש והוא שאומר ואשם לא תכבה. וכשיצא הנפש עם הרוח החיים מן הגוף אינו חסר מן החיים אלא שלא יהיה לו ההרגש החיצון על ידי הכלים החיצוניים ואף על פי שהפסיד ההרגש החיצון לא הפסיד ההרגש הפנימי ראוי לומר הזכירה כי יזכור אחר המות הטוב והרע שעשה כי מה שפעל כבר הם דבוקים בנפשו ואחרי שיצא עמה הרוח החיים ואפילו מהרגש העולם הזה הדקיק כמו הראות והשמע מגיע ברוח החיים שיצא בלי כלי חיצון שהם העין והאזן כאשר אבאר עתה שיושכל השכל באפשרות דבר זה. ואני צריך לבאר לך תחלה ענין החושים ומהותם ועתה הט אזנך ושמע דברי ולבך תשים לדעתי:

כבר ביארתי בנתיב הד' כי חומר מוח הראש

מורכב

מורכב מלחות והוא רך וחיוני לכן לומר יש בו כח חיוני ובעבור כן ישתלשלו ממנו שלשה החושים שהם הראות והשמע והריח כי עין שמושו עם הכח חיוני ימלא כח הראות ע"י העין שהוא בתכלית הזכות והראיה ע"ז שכל דבר זך וספיר מקבל כל המראות כמו המים והיין והשמן וכל משקה יראה בו אדם כל צורה וכן המראה מזכוכית או מברזל מלוטש הוא מקבל כל הצורות ונראין ובאמת יבין כל אדם שאם היה בו כח החיונית במראה או במשקים הללו שקבלו הצורות היו מרגישין כל הצורות שקבלו אף לאחר העלמם מהם כי באמת אין כח הראות אלא התחברות רוח החיוני עם דבר זך וספיר שהוא העין ולכן יש חוש הזה לכל חי שיש לו העין כי החיים בלא עין אינו מועיל לראות וגם העין בלא החיים. ועתה שים לבך לדקות אלה הדברים והוא שכבר ביארתי בנתיב הרביעי שהעין הוא דק וספיר מורכב מליחות גוררתו כעין הבדולח. ודע שאין ראוי לחכם לומר שחומר העין יותר דק וזך מן הבדולח עד שיהיה דק כמו כן חומר הרוח שאינו נראה בכל שלא היה רואה העין אז ולא היה משיג הצורות אינו כן אבל היה משיג דברים דקים. והראיה ע"ז שהמראה מזכוכית הזך אם לא היה מכוסה מצד א' מן העופרת ומן הזפת לא היו נראין בו הצורות מלפניו אבל היו יוצאין מצד אחר ובעופרת אזי מונע הצורה לצאת מצד אחר אז שיאסוף המראה כל דמיון הצורה שקבל ולא יניחם לצאת כמו כלי שלם שאין בו נקב שמאסף כל המים עד שיהיה מלא מהמים כן המראה וכל כן נראות מלפניו וכשאין המראה מכוסה יראה בו הצורה כי הזכוכית הדק שאינו מכוסה מצד אחר אינו מונע הצורות לצאת מאחוריו וכ"ש שחומר הרוח יקבל הצורות ולא ימנע ג"כ מליתן דוגמתו אחר שעברו ממנו. ונוסף על זה שהעולם מלא אויר ורוח ואע"פ שיש מרחק גדול בין העין או המראה ובין הדבר הנראה בכם הם לוקחי' הצורות מרחוק כי חומר הרוח לא ימנע הצורה לצאת ממנה מצד אחר פשוטים. ועוד שהדבר מופת כי כשתשים מחיצה על העין או המראה מנגד או מצד א' מפסיק בין הדבר הנראה ובין המראה אז העין לא ישיג הצורות והמפסיק התחילה מן העין או מן המראה לא יבינו הדבר שנראה. כן הוא המופת שכל הרוחק שהוא בין הנראה ובין העין אזי המראה הוא מלא מן הדבר הנראה אפילו היה לרחוק מהם עשרה מילין הכל מלא מצורת הדבר הנראה במראה או בעין אחר שהגיע אליהם הצורה אם מעט ואם הרבה. אמנם הדבר הקרוב יותר נראה בביאור כי השפע מדמות הצורה הנראית כלה והולך בגודל הרוחק כי אם לא כן היו הדברים נראים בהלך מיל או בסוף העול' ולכן נמנע זה הנה הוכחנו שהדבר הנראה לעין או למראה ממלא כל מקום הרוחק שבין הצורה הנראית ובין המראה או העין ומעתה תבין שאם כח החיוני בזה הרוח והאויר המלא מן הצורה הנראית היה הרוח ההוא מרגיש ג"כ הצורה ההיא כי כבר הוכחנו שאין הראות אלא התחברות כח חיוני עם דבר הזך עם שאפילו המראה היה מרגיש הצורה אם היה בו כח חיוני כל שכן הרוח שהוא יותר זך. וא"כ אחרי שהוא אפשר שיצא הרוח החיוני עם הנפש למה לא תשיג הדברים הנראים מבלתי העין כי הנה הוכחנו שאין הראות כי אם התחברות כח חיוני דבר זך. וג"כ הוכחנו שהרוח מקבל הצורות כי אפילו הזכוכית מקבלם ואם יהיה רוח החיוני לאותו רוח או לאותו מראה שקבל הצורות היה משיגם וא"כ בצאת הרוח עם הנפש ישיג הצורות בלי ספק:

והנפש היא רואה י"ב הדם ואינה נראים וכן דעת רז"ל בשדים שאמרו שהם רואים ואינם נראים ואחרי שהגענו לדבר בשדים ראיתי לבאר בריאתם וטבעם. דע כי כאשר הבריאה מתחלה במעש"ב בגוף האדם ובכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מד' יסודו' נתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהם גוף גם מורגש לכל חמשת ההרגשות לעביו ולגסותו כן היתה יצירה מב' יסודות ר"ל מן האש והאויר והיה מהם גוף אינו מורגש ואינו מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה אינה מושגת להרגשות לדקותה והגוף הזה הוא רוחני יתום לקלותו ודקותו באש ובאויר והם נקראים שדים בעבור שנמצאים במקום שדוד כגון המדבר וכאשר ההרכבה בכל דבר הנה ההויה והפסד במורכבים מד' יסודות כך היא במורכבי' מאלה הב' היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל גוף חי

ובהפרדם

ובהפרדם יהיה כמת. ולכן אחז"ל ו' דברים נאמרו בשדים. שלשה כמה"ש יש להם כנפים כמה"ש. ופורחים כמה"ש. ויודעים מה שעתיד להיות כמה"ש. יודעין סלקא דעתך. אלא שומעין מה שעתיד להיות. שלשה כב"א אוכלין ושותין כב"א. פרין ורבין כב"א. ומתים כב"א. והטעם שמותה הוא פירוד החבור היא הסבה בכל המורכבים. והנה הטיסה בקלות יסודותיו כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר הוא עף ופורח ואע"פ שהיסודות האחרים בו וכ"ש אלו שאין בהן מן היסודות ועפרים כלום עיסתן גדולה יעופו ולא יגעו לענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שמלחך במים במעלה והוא ענין הקטורה שיעשו בעלי נגרמונטים (מכשפי' ובל"א שווארץ קונסקלער) לשדים והנה היושב אשר סיבת האש באויר בגופם וצריך להחזירה כאשר היא אכילת האדם לצורך מה שהוא ניתך ממנו כמו שביארתי בנתיב הה'. וענין מה שאמר שומעין מה שעתיד להיות כי בעיסתם באויר השמים יקבלו העתידות מצד המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו גם בעלי הכנפים כאשר הוא מנוסה בלחשים. והנה יצאתי מהכונה כי הארכתי בביאור שדים יען שראיתי קצת מבני עמנו מתפלספי' ומכחישין מציאות השדים. ועתה נחזור לענינינו ונאמר:

הנה הוכחנו למעלה הראות לנפש אחרי המות ועתה נוכיח לה ג"כ השמע והוא מה שאו'. הנה ביארנו למעלה שחומר המוח הוא זך ורך ואוירי והוכחנו שמחמת התחברות החיים עם הזכות יבא הראות. ועתה דע אתה המעיין שמחמת דקותו עם כח האוירי יבא השמע והוא שעיקר הקולות אינן באין אלא מתנועה כמו הדבור או שאר נגיעות גשם בגשם בכח ובעבור שהאויר דק וזך יגיע התנועה באזן אל חומר המוח שהוא מאד רך וקל להתנועע עד שירגיש הקול כמו שיצא כי הדבור היוצא מן הקול ילך באויר עד האוזן ויגיע למוח וירגיש וא"כ גם בכאן נאמר שבאה תנועת הקול באויר ונשמע הקול באויר ונעשה קול באויר שבין הדבר המתנועע ובין האזן מק"ו כי אפי' חומר המוח שהוא רחוק נתנענע כ"ש האויר שהוא בנתים והוא ג"כ יותר זך וא"כ אם היה כח חיים בתוך הרוח והאויר שבנתים היה מרגיש הקולות. ואחר שהוכחנו זה וביארנו שהרוח ירגיש בלא ספק מעתה נבאר מחוש הריח. דע אתה המעיין אלהים יחנך כי מחמת התחברות החיים בחומר המוח המורכב מלחות ירגיש כח הריח כי הבושם וכל דבר שיש לו ריח ישפיע כחו באויר קרוב או מעט רחוק ממנו כפי הבושם ויגיע כח הריח אל חומר המוח דרך האף וירגיש וא"כ גם בכאן נאמר שהוא מופת שכל הרוחק מהאויר והרוח שבין חומר המוח ובין הבושם מלא מן הריח וא"כ אם היה ברוח ההיא שבנתים כח החיים היה מרגיש כי באמרנו אין הרגש אלא מחמת התחברות כח החיים עם החומר ולכן יש ההרגש לכל חי. ומעתה נאמר ג"כ בכאן שלאחר שיצא הרוח החיים עם הנפש ירגיש ריח הבושם ודע כי לפי שיצא הרוח החיים מן הגוף נקי מכל ליחה לכן לא ירגיש אז מריח הבשמי' שבזה העולם כי הם גסים אלא מבשמי' שבג"ע שבהם יתעדנו י"ב חדש ויהיה הטעם והריח הכל באין כאחד כי יזון מדקות הריח מהבושם והוא המאכל ויזון ג"כ מדקות הריח הלח הבא מאפרסמון והוא השתיה בג"ע ואין הנאה מעולה מזו כי אפי' בהיות האדם בחיים לא יהנה מן הריח כ"א הרוח החיים שלו. וכבר אחז"ל כי הנשמה של אדם נהנית מן הריח ומן הקול ומן המראה וכ"ש בהפרדה מן הגוף שהיא ערומה מן החומר העכור ולא נשאר כ"א הרוח החיים שיהנה בריח בשמי ג"ע לאין קץ. ומעתה נדבר בחוש המשוש ונאמר שמחמת התחברות רוח החיים עם הדם והבשר יוליד החוש לדם ולבשר עד שירגיש בחום האש ויהנה ממנו וירגיש בקור ובקשה וברך ואם יתקרב הגוף אל האש יותר מדאי יכוה וישרוף. ודע כי לאחר שיצא הרוח החיים עם הנפש לא היה לו להכוות ולהשרף הרוח החיים באש של זה העולם בעבור כי הרוח והאש הם ב' גופים קרובים זל"ז ולא ישרוף את הרוח להפרידו מצורתו מכל וכל אבל יתערבו זב"ז ויהיו לגוף אחד כיון שהיו לאחדים לכן אני אומר שלא תקבל הנפש צער באש שלנו כ"א באש של גיהנם שהיא דקה ביותר וכ"כ הפליגו רז"ל בדקותה עד שאמרו בפ' אין דורשין גבי נהר דינור מהיכא נפיק מזיעתן של חיות ולהיכא שפיך

על

על ראש השמים בג' הנה. הרי שהעלו דקותה בשכלים. גם אמרו בפסחים אור דידן איברי בשולי"ם ואור דגיהנם איברי בשני ואם יש לך שכל בין תבין כמה רצו להעלות האש ההוא ולעשותה דקה מן הדקה עד שאמרו שהיא למעלה מגלגלי השכל וגם שיחסו אורה להבראות ביום ב' והוא היום שמיחדים בב"ר ובמדרשים לבריאת המלאכים. וידוע הוא בכל מעש"ב כי הנבראים בא' דקים וקרובים להבה הראשונה וליסוד המוקדם יותר מן הנבראים בשני וכן השני מן הג' כאשר תראה אפי' בפשט הכתוב. א"כ ראה גם ראה כמה הפרש יש בין האש ההיא לאש שלנו ולכן האש של העוה"ז ר"ל האש שלנו אינה שורפת נפש ואפי' האויר העולמי הגשם אין האור מכלה אותו ולא שורפת אותו כמו שביארתי כי אינה שורפת אלא גוף חם לפי שהיא גסה בערך האש ההיא של גיהנם שהיא שורפת דברים דקים שאינן גוף כגון נפשות הרשעים שהם זכים ודקים, עוד תדע כי כפי זכותם ודקותם כן יהיה רוב צערם כי כמו שהרגש האדם בנגיעת המחט רב מהרגש החמור מפני גסות ברייתו ואף בב"א עצמן זכי הגוף והנקיים בדעות ובילירתם מרגישים בייסורין וצער יותר מהגסים עבי הגוף משובשי הדעות והסרגש הרגילים במלאכות הכבדות והנמבזות שנעשה בשרם כבשר החמור. כן הרגש הנפש ויסוריה גדול מאד מייסורי הגוף לרוב הרגשה ודקות ברייתה וזכותה ואין ערך ודמיון בשום פנים בין אושי הצער החזק והגדול ובין צער בעלי חיים בגופתם הנה ביארתי הגמול באר היטב:

ודע כי זאת האמונה היתה קבועה בלב ישראל מימי עולם ושנים קדמוניות אפי' כשהיה בלבם שאר אמונות רעות כמו שאבאר ולא הי' צריך משה לבאר אותה בתורתנו הקדוש' עם היות שהוא עיקר ויסוד האמונה לפי שעיקר כונת מרע"ה היתה להורותם לעבוד את אלהי השמים ולהראות להם שהוא אלהי האלהים ואין עוד מלבדו ושכל המלאכים הרקיעיים המורגשי' והנוראים אף כי הארציים כלם עבדים הם לו ולא יעשו דבר מעצמם רק מה שירצה יוצרם ולהפקידם כי אין השמש ברשותו למהר להשלים שנתו אפי' רגע וישראל שבדור משה היו חדשי' בזאת האמונה ולא האמינו זה שהרי בשנת הארבעים אמר להם משה ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה והיו סוברים שהרקיעים הם האלהי' וראוים להעבד מבני אדם שהרי אנחנו רואים שכל הויה ונפסד בארץ הם המהוים והמפסידי' אותם והם המורידים המטר שהוא חיי כל חי כי אם יעצר המטר יסופו כל הצמחים וכל בעלי חיים והנה השמש בצאתו יאיר העולם ובהסתרו יעדר האור ויהיה חשך ואפלה. והיו אומרים איך נניח לעבוד מה שאנחנו רואים בעינינו מושל על כל הארץ ונאמר שאינו אלהים אבל הוא עבד ודבר נברא ממי שאין לו לא תאר ולא הדר ואפילו אם הוא נמצא אין אנו משיגים אותו. מאלה הטענות היו טוענים ועובדים השמש והרקיעים לאלהים מפני שהיה נראה להם שהוא האמת עד שהיו יראים מהם פן יקצפו עליהם אם יאמרו שיש להם אדון והם עבדים. ועתה ראה גם ראה מה יועילו בשורות ג"ע וגיהנם להשיב הטוען מלעבוד הרקיעים שהרי יענו לנביאים ויאמרו שהאמת כדבריהם כן הוא שכל מי שעובד למי שאינו אלהים שהאלהים יכניסהו בגיהנם והעובדו יכניסהו לג"ע ומפני זה אנחנו עובדין את השמש ואת הרקיעי' שאנחנו רואים בעינינו את יקר תפארת גדולתם ונפלאותם ושהם האלהי' ואנחנו עוזבים לעבוד מה שאתם אומרים שהוא האלהים מפני שאין אנו רואים אפי' אם יש לו מציאות. הנה שבשורות ג"ע וגיהנם לא יועילו כלל להפריד את הטועים מטעותם להכניסם תחת כנפי השכינה אלא אדרבה יזיקו להם ויגבירו בטעותם כי הנה עובדי השמש גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו לו כאשר כתוב בתורה השבוים ללכת לג"ע מפני שהקריבו לו בניה' ובנותיה' כמקריבין כנקרבין ואע"פ שרואי' ששורפין אותו עם העץ שהוא מצוייר עליו ואינו מזיק השורפין אותו והם דוחין מה שרואין בעיניהם ואומרין שהגמול והעונש אינו בעוה"ז אלא בעוה"ב ומי ששורף את בנו לשמש מצוייר על העץ שהשמש יכניס אותו ואת בנו בג"ע ומי ששורף השמש המצוייר על העץ יכניס אותו בגיהנם ובכן מתחזקים בטעותם לעבוד השמש בעבור בשורות רוחניות שאם לא שמעו הטועים בשורות רוחניות לא היה שום אדם טועה לשרוף

בנו לשמש המאויר על הענן עם ראותו שהשמש ישרוף השמש בעל הענן אין השורפו ניזוק אמנם הענן ג"כ כי צולה צלו כנגדו כי אנה ינצל השורף בו וכן נערך אנה יענש השורף את השמש המאויר על הענן אשר שאנו רואין שאינו ניזוק. ואחר שכל זה מבואר לא היה אפשר למשה רע"ה לכבוש לבני עמו להכניסם תחת כנפי השכינה ולהראות להם שהשמש והירח הם נבראים למה שאינו מורגש אלא במה שאמר להם שמתחלה הזהירם ואמר להם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואח"כ אמר להם ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ומה הם הדברים שצוה לעבוד את שם ה' שפירושו הוא מי שהוה כל הנמצאים ואח"כ הראה להם למראים שאין שום לכל השמים ולצבאם אדון שאינו נראה ושהם כלם עבדים לו וברואים ממנו אמר להם אתם רואים אותם נוראים ונאוים ומאירים ומורידים מטר שבו מתהוה כל מתהוה בארץ ואתם יראים מהם ועובדים אותם ואני אומר לכם שבאמת הוא שנכבדים ונוראים הם כמו שאנו רואים ושהם מורידים המטר ומתהוה בארץ כל הווה ונפסד אבל אני אומר לכם שהם עבדים ומשרתים לאדון אחד שבראם שאין קץ לגדולתו עד שאפי' עבדיו הם כ"כ נוראים כמו שאתם רואים. והראיה שהם עבדים הוא שאני אומר ומבשר לכם שאם תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ולהאמין שהרקיעים הם עבדים ברואים מאתו ית' שבכל המאמין שיש בוי"ת מיד טופר הרקיעים ועושה אותם עבדים לו ולכן אמר להם אם הכפרו באלהות הרקיעים אז אוריד לכם מטר בעתו יורה ומלקוש ואם יפתה לבבכם ותעבדו אותם אז אעצור את השמים ובכן מבאר שהשמים עבדים הם שהרי אתם רואים שהשמים עצמם מעידים שהם עבדים שהרי כשהכפרו באלהותם והאמינו שיש להם אלוה הם מורידים לכם מטר בגזירתו וכשתעבדו לאלהים אחרים עוצרים את המטר ואם השמים הם האלהים היו מורידים את המטר לעובדיהם ועוצרים אותו לכופריהם. זאת היתה כונת אלה הפרשיות ר"ל והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם בעתו ואם יפתה לבבכם ועצר את השמי' ולא יהיה מטר לא כמו שיבינום קוראיהם שמשרע"ה לגמול ולעונש נותן ירידת המטר ועצירתו אלא כמו שביארתי שהוא להורות שהשמים וצבאם מעידים שהן עבדים יצורים למי שאין ההרגשים שולטים בו ואחר משרע"ה התחילה חכמת התורה והאמונה לפרוץ בישראל ונתחזקת ונשרשה בלבם ונמלטו מהם האמונות הרעות ומאז והלאה התחיל קצת הנביאים שבכל דור ודור הלוך ובא יותר ויותר בסודות התורה ומעשים האלהיים וגילו מתגמולי הנפשיות כמו שמראה שישעיה הנביא ע"ה גילה כפלים מן הסודות מן משרע"ה ואמר בנבואתו פסוק קטן מורה על ג"ע באמרו ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר ונצר מטעי אפשר שירצה בו ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם גם דוד המלך ושלמה בנו עליו השלום דברו הרבה במה שמורה כפי' על גן עדן וגיהנם והגמול אשר בהם:

כתבו חכמי המחקר כי נשמת האדם יש לה בריאות וחולי וחיים ומות. בריאתה היא החכמה. והחולי והיא מחלתה היא האולת. והחיים היא יראת בוראה יתברך ואהבתו ונקראת בתורתנו חסידות וקדושה. ומיתתה היא בהקל כבוד בוראה ברוע מעשיה וזלזולה במעשים הטובים ונקראים רשע וזדון אמור מעתה הנשמה נמצאת בריאה ומתה. ויקרא האדם המתכסה בה חכם ורשע ואולה והוא אדם חכם וחסיד אזי בהיות האדם במעל' הזאת תהיה צורתו מתקיימת בעצמה ובהפרדה עולה מעלה עד שעוברת כל הלוחות הנכבדות ותגיע עד האורה העליונה הפשוטה הנקייה אשר ממנה נחצבה להיות כמותה חלק נחלת החכם והחסיד עבד ה' ועליה נאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. ואם האדם חכם ורשע שנקרא בריא ומת תהיה נשמתו מצד חכמתו עומדת בעצמה ומצד רשעתו לא תעלה העליה גמורה אך תרד אל שאול תחתים והיא נעה ומטלטלת שם ומתגלגלת כמו האבן אשר בתוך כף הקלע. ואם הוא שוטה וחסיד שהוא חולה וחי תהי' נשמתו מצד חסידותו שמאס בכבלי העולם ניצולת מהפסד ומצד אולתו בלא הבין בדרכי החכמה ונשמתו לא ידעה את ערך

עצמה

עצמה ולא הכירה את בוראה לא תוכל לעלות מאויר עולם השפל מפני שעמדה בו זמן ארוך היא הנה להדבק בגוף אחר פעם שנית או שלישית עד קנותה חכמה באחרית ותעלה מעולם השפל ויהיה אז סדר מעלתה ומקום מעמדה לפי קנין החכמה שקנתה. ואם הוא שוטה ורשע שהוא חולה ומת לא תגלל נשמתו מעליון הגוף אשר היתה לו אלא תהיה כמוהו והנה הוא בגבול הבהמה והחיה כמות זה כן מות זה ומקרה אחד להם:

נאום המחבר אשר אמרו אלה החכמים בשוטה וחסיד הוא ענין לגלגול הנשמות אשר גם חכמינו ע"ה קבלו כן שכתבו בפרשת בראשית בפסוק ותקרא שמו שת מלמד שנשמת הבל נתגלגלה ונשתתה בשת ולכן נקרא שמו שת ואח"כ נתגלגלה גם במרע"ה מה שאין שום נשמה נמלטת מגלגול פעמים או שלש כמאמר הכתוב הן כל אלה יפעל אל פעמי' שלש עם גבר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וכאשר יחטא האדם אשר מתחלתו באה הנשמה בגופו ונכרת האיש ההוא והנשמה היא מתגלגלת ולא תשוב למקומה עד היותה מכופרת ומנוקה מכל טמא ואם על כן בכחו ית' היא חוזרת פעם ב' בגוף אחר למען תנקה מהעונות בהיותה סובלת יסורין בגוף השני ועל דרך הזה היא מתגלגלת עד ד' פעמים. וזה מאמר הכתוב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ותמיד היא מתמעטת מכל חטא ואשמה. ועל זה הדרך הוא סוד היבום כי בלכת האדם לבית עולמו ואין לו זרע להזכיר את שמו הכרת תכרת הנפש עונה בה ולמען לא תאבד הנפש ההיא השי"ת המרחם על בריותיו חס על אחיו הגדול שהוא גואל הקרוב ליבם כדי לקיים שמו וילך אל הכלי אשר הניח והנה כי בהתחבר אחיו הדואג והשומם על אחיהו ובא אל מעונתו אשר היא גם היא הדאג ושוממת בראותה את בעלה בא אליה האהלה והוא גם כן בהתחברו יזכור לאחיהו וידאג עליו ויכוין מחו אליו ושניה' כאחד אליו ישיחהו ואז האבדה שאלה כי ישיבו נפש המת לגוף הבן והם תתנק' ונשכר ותשוב אל האלהי' אשר נתנה ולזה כוונה תמר והיתה דולה ומחזרת אחר גואל קרוב ונתעברה ויען ידעה ער ואונן אשר מעל לבוראם ית' ולכן ילדה תאומים גם נעמי היתה מכוונת לזה שלא יכרת שם המת מעם אחיו ולמען יגאלנו משחת כי הוא הגואל ולא היתה כוונתה להוליד בן ולקראו בשם המת כי לא מצינו שקראו אותו בשם המת ועוד שא"כ היה טוב לקרובו של המת או אשתו להתחבר עם אשתו או עם אחרת נכרים להוליד בן ולקראו בשם המת אבל הענין אינו ע"ז והוא ית' לא נוה על הענין הזה אבל הסוד הוא כמו שביארתי כי בהיותו ית' רב חסד טוב לעשותה עם החיים ועם המתים כמו שביארתי. ולכן אמרו השכנות יולד בן לנעמי למען הנהו גואל משחת חייה והוא אמרו והיה לך למשיב נפש ודי למבין. ואין לשאול ולומר אם כן הוא שהנשמה מתגלגלת מגוף לגוף איך תהיה בת"ה הגשמה הבלה בשנים או שלשה גופים. כי נשיב לשואל ונאמר שהנשמה מתעלה ומתרבה לכמה חלקים כמו שהנר עושה כמה ניצוצות ולכן היא משמשת בכל הגופים. נאם המחבר הנה נמשכתי להאריך באמונת הגלגול יען כי הוא מכלל הגמול והאלהי' אמת אשר אמונתו אמת והיא החכמה יודיענו בסתום חכמה ונפלאות מתורתו יראנו ולחזות בנעמו יזכרנו. אכי"ר:

הנתיב העשירי

להאמין בגאולה ובתחיה ובעוה"ב וחלקתים לג' פרקים:

פרק ראשון כתיב במדרש כי יתנדבו הרבה מישראל תופשי תורה וחסידים ואנשי מעשה לבא לדור בא"י ולהתישב בירושלים ע"ה איש איש כפי נדבת לבו ונגלגלה בו רוח טהרה וכאשר חיבת הקדש מארבע פנות העולם אחד מעיר ושנים ממשפח' וכאשר יתישבו שם למען היות לו ניר ויחד נאמן בהר הקדש בירושלים ועל"ז נאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה וכאשר יתיישבו שם החסידי' ההם ירבו להתפלל בהר קדש בירושלי' וישמע השי"ת שמו ויקרב קץ הגאולה וד' שנים קודם זמן הגאולה יבא משיח בן יוסף ושמו נחמיה בן חושיאל מזרע אפרים בן יוסף ובשי מה שיהיו תשובינו כן שנים ביאתו כמו ששנינו בפרק חלק כתיב עני ורוכב על חמור וכתיב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה. זכו וארו עם ענני שמיא. לא זכו עני ורוכב על חמור

המשל. ויתקבצו אליו בירושלים מגבורי ישראל מד' רוחות העולם ויעשה חיל ויכה מנציבי ארם וישתמש בירושלים ויגרש ממנה הערלים ויצא שמו בכל המדינות וכאשר ישמעו כל ישראל כן כי בא מלך המשיח בערלים יתחזקו ידם ויתקבצו אליו כל איש אשר ידבנו לבו ויקבץ מלך אדום כל חילו להלחם אתו ומלך המשיח גם הוא יקבץ כל הנמצאי' אתו ומ' אלף מגבורי אפרים יבאו אליו דרך המדבר לעזרה ויפול מלך אדום בידו ולא יוסיף קום לעולם וגם לשרו של עשו יפיל אותו הבורא ית' לפניו שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה וגו' ויכבוש כל ארץ ישראל מן אומות העולם ויכבוש הכינה אדום ומואב ועמון שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם ויבא להלחם על על רומי ויחריבנה שנאמר והאביד שריד מעיר ואחר כך יכרית כל זרע עשו שנאמר ולא יהיה שריד לבית עשו וישמעו כל האומות ויראו ממנו ויביאו לו היהודים במנחה שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' עד שלא ישאר אחד ועל אותה שעה נאמר והביאו בניך בחוצן וכאשר ילחם מלך המשיח עם רומי ידונו בי' מכות כאשר נדונו המצרים במצרים שנא' כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור ואז יתיישבו כל ישראל בא"י ויהיו שם ה' שנים בשנה השמית נחמיה יעלו שרי מלך פרס על נחמיה בן חושיאל כי לפרס תהיה המלוכה וידקור את נחמיה בשערי ירושלים ותהיה נבלתו מושלכת שם מ' יום ואדם ובהמה וחיה לא יגעו בה ולאחר מ' יום יסתירנה הבוי"ת בקברות בית יהודה ויספדו לו כל ישראל מ"א יום ועליו נאמר וספדה הארץ משפחות והיה צרה גדולה לישראל וינוסו דרך המדבר ביערים ובהרים במחילות ובמערות ויאכלו עשבי המדבר ויהיו שם ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל ולא יוכלו להסתר מפני גויי הארץ ובצרה ההיא יצרפו ויתלבנו וכל מי שהרהר רע על בוראו ית' אז אומות העולם הורגים אותו והאחרים יחזקו במשיחינו תמיד ויעמדו במדבר מ"ה ימים ועליו אמר והולכתיה במדבר ודברתי על לבה וחכמי ישראל יתקבצו בגליל העליון ואז הלא אשלי בה את מנחם ומשה אשר נתן לה הבוי"ת ויפלו לפניה האומות שגרים כי יהרגו איש את אחיו ואת רעהו. וברומי יש צלם מאבן שיש ואז יצא ממנו ארמילוס בן השטן ויביא עמו י' מלכים ויגלה ישראל פעם שנית למדברות והפלי בה שעמוד בשער המזרח ויתר הנס לא יכרת מן העיר ותהיה שם מלחמה בחדש אב ובניסן יבא משיח בן דוד ושמו מנחם בן עמיאל ועליו אמר משה שלח נא ביד תשלח. נא ביד תשלח בגימטריא זה מנחם בן עמיאל מלך המשיח. ויבאו עמו ז' רועים וח' נסיכי אדם ז' רועים הם אברהם יצחק ויעקב ומשה ודוד ומשיח ואליהו הנביא וח' נסיכי אדם הם אדם שת מתושלח ישי שמואל לפניה עמוס מיכה. ואלה הט"ו הטהורי' והקדושים יחיו קודם כל המתים ויבאו אל המדבר אשר ברחו שם בני ישראל ומהרע"ה בראשם שנא' ויתא ראשי עם וידברו על לבם שנא' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

וכתב הרמב"ם ז"ל שהנביא לא יבוקש ממנו שיעשה מופת כדי להאמין בו אחרי שהעידו בו הנביאים שכבר נתאמתה נבואתם ובחדש סיון יחיו מתי מדבר כאות כאות בזכותו של משה לכך נקבר במדבר וגם הבלועים עם קרח יעלו כי אז יתק' בשופר גדול שארכו אלף אמה ולקול תקיעתו יחיו המתים ויבאו דרך מחילות אל הר הזיתים ואז יבקע הר הזיתים מתחתיו ויהיו המתים מגלגלין ועולין דרך אותה בקעה שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ ואז ובאו האובדים מד' רוחות ויבאו חיל גדול למלך המשיח גם משיח בן יוסף יחיה וילכו שני המשיחים יחדיו ועלת שלום תהיה ביניהם ולא יהיה ביניהם קנאה ותחרות שנאמר וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים. וחנו אלו השבטים שיהיו מהם המשיחים לפי שהמרגלים שהלכו מהם היו נאמנים. ומלך משיח בן דוד יהיה ראש לכל כי מזרע מלכות בית דוד הוא והקב"ה נותן לו ברית מלח דכתיב ועושה חסד למשיחו וגו' וכתיב ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו והוא ימלוך מסוף העולם ועד סופו שנאמר כל גוים יעבדוהו וילך הוא וכל ישראל עמו וישבו בירושלים ובא"י נבנת מ' שנה ואוכלים תותים ותאנים ובני נכר יהיו רועים צאנכם ואיכריכם וכורמיכם ויבאו ימות המשיח

המשיח ועל זמן ההוא אמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות כי האנשים ההם אשר ישובו נפשותם לגופותם הם יאכלו וישתו וישגלו ויולידו וימותו אחר חיים ארוכים מאד. וכאשר ישמע גוג מלך המגוג כי נתקבצו ישראל שנית בירושלים ובא"י יחר אפו וימהר ויקבץ את כל אגפיו כל ממלכות צפון ויתילכו מלכי ארץ ויאמר הראיתי עם בזוי ושפוי אשר זה נתקבצו כמה שנים כנגדי וישים פניו אל אדמת ישראל וילכוד מבצרי יהודה ויבא אל ירושלים במצור ויבאו ב"י אתו שנאמר וגם יהודה תלחם בירושלים וילכדו העיר והנשים תשכבנה ויצא חצי העיר בגול' ויהרוג ברחובותיה ואז יקרא הקב"ה לכל הריו חרב ויהיה רעש גדול וירעשו מפניו דגי הים ועוף השמים והמדינות וכל חומה לארץ תפול ותהיה עת צרה לישראל ובתמוז יצאו י' קולות מן השמים ב"ק אחת אומרת ובאת עד בבל ושם תגאלי שם יגאלך י"י מכף אויביך. ב"ק ב' אומרת לכו לאדום לעשות בהם משפט כתוב ונתתי נקמתי באדום. ב"ק ג' אומרת קול קורא במדבר פנו דרך י"י. ב"ק ד' אומרת לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה. ב"ק ה' אומרת אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן. ב"ק ו' אומרת נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. ב"ק ז' אומרת דברו על לב ירושלים וקראו אליה וגו' הרחיבי מקום אהלך. ב"ק ח' אומרת פתחו שערי' ויבא גוי צדיק שומר אמונים גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים. ב"ק ט' אומרת שאו שערים ראשיכם וגו'. ב"ק י' אומרת שבו כמו לירותו ומיד סובבין את העיר ותוקעין בשופרות ובפעם שביעי מריעין תרועה גדולה ואומרין שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד והחומה נופלת ואז יכנסו בעיר ומוצאין בחורים מתים ברחובותיה' ויהרגו כל חילי מגוג וחילי ארמילוס ויהיה חרב איש ברעהו ויפלו פגרים מתים ויורה הקב"ה על כל אגפי גוג ברד ואבני אלגביש המוכנות מברד מצרים ושמקיים אז כל הנבואות שנתנבאו הנביאים עליו ויטהרו את הארץ ויצאו ויצלו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם ובנשק שלהם יבערו אש ז' שנים ואז ישבו לבטח אין שטן ואין פגע רע והנים ישנה כמ"ש ביחזקאל והתייחב סדום ועמורה שנא' ואחותיך סדום ועמורה תשובנה ויתקבצו ויבאו לנו י' השבטים במהרה. וכאשר ישמחו שמחה גדולה ויקרבו קרבן וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים והשתחוו לה' בהר קדש בירושלים ויראו בעיניהם הוד הכבוד והתפארת והשבת למלכות וישועה ושמח' והנעימות נשוש לאבני ציון פאר ויבנו השערים כי בנה ה' ציון נראה בכבודו ויהלל כדכד וספיר ואבני חפץ ואז באור השכינה יבאו גוים לאורו ואז ישפוך רוחו על כל בשר ויהיו כל ישראל נביאים שנאמר אשפוך רוחי על כל בשר ויתן לנו לב בשר ונשב לבטח ואין מחריד:

פרק שני התחיה ידוע הוא בעיני כל בעל שכל כי תחיית המתים היא פנה מפנות התור' והיא מפורסמת ונודעה באמונתנו המוסכם עליה מכללי רז"ל ענייני שוב הנפש לגוף אחר הפרדה ממנו וזהו מה שלא נשמע באומה מחלוקת עליו ואין מותר להאמין באיש מאנשי הדת שהוא מאמין חלוף שהרי דניאל זכרה בענין שא"א לפרשו בענין אחר והוא אמרו ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו' ואמר לו המלאך ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין והמכחיש בזאת התחיה יבא להכחיש בנפלאות כלם והכחשת המופת היא כפירה בעיקר ויצאה מן הדת ולזה נחשוב ת"ה מפנות התורה וכתב הרמב"ם ז"ל כי תח"ה יתבאר בשתי שאלות ראויות בזה הענין. הא' מהם לבאר ענייני הפסוקים הרבים מאוד הנמצאים במקרא המורים ראיה ברורה שלא תסבול פי' זולתם בהרחקת תח"ה כאמרו אם ימות גבר היחיה ואמרו כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה בטרם אלך ולא אשוב חזה באיוב הרבה וחזקיהו אמר חי חי הוא יודך כמוני היום ולא ישברו יורדי בור אל אמתך ואת ראיה שיורדי בור הם המתים ונאמר ג"כ כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ונאמר הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה ונאמר רוח הולך ולא ישוב וכשתחפש כתובי המקרא כלם שמצאם מרחיקין תח"ה בכלל רק פסוקי ישעיהו עם התבוננות יתבאר שהוא מסופק אם הוא מבל או אמת. וזה בבא מן הפסוק הנגלה בדניאל באמרו ורבים מישני אדמת עפר וגו ועוד אמר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין ובישעיהו אמר יחיו מתיך נבלתי יקומון ועוד אמרי

אמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי ועוד נאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם וכאלה פסוקים רבים זה ג"כ מה שחייב לבני אדם כלם המבוכה הגדולה קצתם הסתפקו בזאת פנת תח"ה ספק גדול. וקצת המאמיני' לזאת הפנה הוצרך לפרש כל פסוק מן הפסוקים המבוארים רחוקים מאד לקבלם והשאלה הב' היות. התורה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל לא ברמיז' ואף כי בביאור ואם אי אפשר מבלתי שנאמר שיש בתורה רמיזות לזאת הפנה ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באמרם מנין לתח"ה מן התורה שנאמר אני אמית ואחיה. יכולים האומר שיאמר שהם רמזים נסתרים וכ"ש בהיות החכמים חולקים בהם ותהיה זאת השאלה השנית למה לא זכר זה בתורה בגלוי ובביאור שלא יסבול פי' אחר. אבל נזכיר לפי דברי התשובה כמו שיסתיר לומר דבר וירצה לסתמו ואומר במענה השאלה הראשונה שדברי הנביאים כלשון הספרים אמנם באו מספרים טבע המציאות הנהוג הנודע וידוע הוא שבטבע זה המציאות הוא שתחבר נקבות בעלי חיים זכריהם ויולידו הדומה ולמיתת הנולד מעט מעט עד שימו' האיש ההוא ואין מן הטבע שישוב האיש ההוא ויתהוה שנית אחרי מותו אבל אשר בטבע הוא כי כשימותו אישי בעלי חיים לא ישובו לעולם האישים ההם אבל יכלו ויותכו מעט מעט עד שישובו אל היסודות ואל החומר הראשון במין החוזר לא ישאר עמה חלק שיגבל נראה אליו שיאמר הוא זה היה כך וכך ושהאדם לבדו נדבק בו הנפש האלהי והוא חייב שיהא בו דבר לא יאבד ולא יפסד אמנם גוף האדם יאבד כשאר אישי בעלי חיים כלם הודו על זה וג"כ ראיות עיוניות אבל מי שנלאה להקור על אלו הדברים העמוקים ר"ל תשאר הדבר הנשאר ממה שהגיע לאדם והוא הדבר אשר בטבע והוא אשר קראוהו ספרי הנבואה נפש או רוח בשתוף השם ואבדת הגוף ושובו למה שהורכב ממנו המין הוא מן החזרה כמו שבא בפסוק וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה זהו אשר בטבע וכפי הענין ההוא באו הפסוקים ההם כלם ואין הפרש בין אמרנו היהפך כושי עורו ובין אמרנו על המתים שעשה פלא. וכבר נהפך מראה היד השחורה ללבן ואין הפרש בין אמרי אם ישאר גבר שיחיה או המן הסלע הזה נוציא לכם מים שאין זה בטבע אבל נמנע בו אלא שכבר יצאו המים מן הסלע ההוא במופת כן תח"ה אולם הוא מן המופתים. ואלו יאמר אדם שא"א שיתנועע הדומם ההוא יכזב זה המאמר שוב המטה לנחש אחר שהוא מופת כן הוא כל מה שתמצאו מהרחקת שוב המתים הוא על מה שבטבע ואין סותר שוב המתים שירצה השי"ת בשובם הנה נתבאר לך עניני הפסוקים ההם כלם על מה שאפשר מן האמת ואינך צריך לפרש פסוק מהם בפירושים ההם המגונים הרחוק לקבלם אבל יחזקו טענות מכחישי תחיית המתים ויאמצו מאמרו:

ודע שהכחשת שוב הנפש לגוף לא תמלט מאחת משתי סבות אם שיכחישנו המכחיש להיותו ענין בלתי טבעי ויתחייב לפי זאת הסבה שיכחיש הנפלאות כלם להיותם בלתי טבעיות או שיכחישנו מפני שלא נזכר בפסוק ולא הביאתו ההגדה האמיתית כמו שבא במופתים ואנחנו כבר ביארנו שבאו בפסוקים ואם הם מעטים יורו על שוב המתים. ואם יאמר אומר אנחנו נפרש הפסוקים ההם כמו שפירשנו זולתם. נאמר לו הביא לך לפרש' להיות שוב המתים בלתי טבעו והפרש אלו הפסוקים עד שיאותו לענינים הטבעים כן צריך שתפרש שוב המטה' נחש וירדת המן ומעמד הר סיני ועמוד אש וענן כל זה יתחייב לך שתפרשהו עד שיסכימו לענינים הטבעים וכבר ביארנו במורה הנבוכים בדברו בחדוש העולם שעם אמונת חדוש העולם בהכרח שיהיו המופתים כלם אפשריים ולזה יהיה תחיית המתים ג"כ אפשרי וכל אפשר כשיבארו הגדת נביא נאמין בו ולא נצטרך לפרשו ולא נוציאהו מפשטו. ואמנם נצטרך לפרש הדבר שפשוטו נמנע כהגשמת הבורא ית' אבל האפשר יעמוד כאשר הוא ואשר ישתדל ויחזור לפרש תחיית המתים עד שלא יהיה שם שוב הנפש לגוף אמנם יעשה זה בהאמינו שהוא נמנע מצד השכל לא ממנהג הטבע וכן יתחייב משאר הנפלאות בהכרח ולכל זה אמנם יהיה נמנע לגמרי לפי אמונת קדמות העולם ומאמין הקדמות איננו מעדת משה ואברהם כלל כמו שביארנו במורה הנבוכים ולאלו הדברי' האמנו

תחיית

תחיית המתים על פשוטו ושמכוונו מפנות התור' ואמרנו שאין ראוי לפרש הפסוקים הנגלים המורים עליה ראיה ברורה אשר לא יסבלו פי' א' ולהוציאם מפשטם. ואמנם מענה השאלה השנית והיא האומרת למה לא נזכ' ת"ה בתורה המענה עליה מה שאומר לך דע שכבר נודע שזאת התורה בכללה לא נאמין שהיא מפי משה רבינו לבד ואמנם היא כלה מפי הגבורה הנה הביאה השאלה אותנו לחקור על אופני' בהעיד הבורא ית' אותנו על חיי העה"ב ולא ביאר לנו תח"ה כלל והסבה בזה שזאת תח"ה אמנם תנהג מנהג המופת כמו שביארנו והאמונה במה שזה דרכו לא תהיה רק בספור והיו בני אדם כלם בזמן לאב' אומרי' בקדמות העולם שהם היו מאמינים שהבורא ית' הוא רוח הגלגל כמו שביארנו במורה ומכזבים הנה' הנבואה מאת הבורא ית' לבני אדם וכן יתחייב להם לפי אמונת' הכוזב' להכחיש המופתים ויחסו אותם לכשוף ולתחבולה הלא תראה משתדלים לחלוק על מופתי מרע"ה בלהטיהם וישליכו איש מטהו וגו'. והלא תראה איך אמרו ישראל מתמיהים היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי זה יורה שהנבואה היתה אצלם מכת הנמנע. א"כ איך יספר למי שלא התבארה אצלו הנבואה בדבר שאין ראיה עליה אלא האמנת הנביא והוא ג"כ נמנע אצלם לפי אמונת' בקדמות העולם כי לולי המופתים לא היה אצלנו תחיית המתים מכת האפשר. וכאשר רצה הבורא ית' לתת תורה לבני ישראל ולפרסם להם מצותיו ואז הראיתים ע"י הנביאים לכל העולם כמו שאמר ולמען ספר שמי בכל הארץ חדוש המופתים הגדולים הכתובים בתורה עד שהתאמתה בהם נבואת הנביאים וחדוש העולם כי המופת האמתי ראיה גדולה על חדוש העולם כמו שביארנו ולא הוציאם מעניני העולם הזה בגמול ובעונש ומהענין אשר בטבע שהוא השאר הנפש או הכרתה כמו שהזכרנו ר"ל העה"ב ולא נכנס לזולת זה מענין התחיה והתחיל הענין כן עד שהחזיקו אלו הפנות והתאמתו בהמשך הדורות ולא נשאר ספק בנבואת הנביאים ולא בחדוש הנפלאות. ואח"כ ספרו לנו הנביאי' מה שהודיע הבורא ית' מענין תח"ה והוא קל לקבלו וידוע הוא שהאנשי' ההם בדלה המי"ם שאתן המדה

בימיהם התיישבו בהם דעות נפסדו' מאד שהרי אמר עליהם בסוף המ' שנה אחר כל מה שראו ממעש' הבוי"ת אמר ולא נתן י"י לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה וידיעת הבוי"ת שהם יאמר להם חדוש תח"ה היה אצלם נמנע וירחיקו ממנו מאד וכן היו העברות קלות בעיניהם אחר שהעונש עליהם יהיה אחר זמן ארוך ולזה הפחידה והודיעם הטוב והרע בעניינים ממהרים לבא אם תשמעו ואם לא תשמעו והיה מפני זה יותר קרוב לקבלם ויותר מועיל וזאת ג"כ תועלת גדול ר"ל היות השמיעה מתקנת ענייני עולמם והמרי מפסידם וכבר זכר בתורה שהוא מופת מתמיד בדורות ר"ל תיקון הענייניים הם העבודה והפסדם הם המרי אמר והיו בך לאות וגו' מפני זה אמרו אין מזל לישראל ר"ל שתקונם והפסדם איש להסבה טבעית ולא על מנהג המציאות אלא נתלה בעבודה ובמרי וזה אות גדול יותר מכל אות וכבר ביארנו שזה בדין לכור ובדין יחיד כמו שיראה מן המעשה כהוא והוא נאות לאמרו ובזרעך עד עולם ומן המאמר המפורסם באומר ראה אדם יסורין באין עליו יפשפש במעשיו הנה הענין בעצמו הוא המכוון באמרו ביחוד האומה אשר חלק י"י וגו' ואתכם לקח ר"ל שענייניכם אינם נוהגי' ענין מנהגי שאר האומו' אבל יחדם בזה המופת שיהיו פעולותיהם תמיד נקשרות בתיקון ענייניהם או בהפסדם:

כתב גאון כי מתי א"י יחיו תחלה שנאמר ארץ החיי' ודרש בירושלי' ארץ שמתים חיים תחלה לעתיד ורבותינו שבגולה הב"ה מחל' להם הארץ והם מתגלגלין כנאדות ואין נפשם חוזרת עליהם עד שיהיו בא"י שנאמר והבאתי אתכם על אדמת ישראל והדר ונתתי רוחי בכם וחייתם. וגרסי' בב"ר ב"ה אומרים כשם שיצירתו בעולם הזה כך יצירתו לעה"ב מה יצירתו בעה"ז מתחיל בעור ובשר וגו' כך לעה"ב ויעמדו בלבושיהם ק"ו מחטה ובמומ' שלא יאמרו אחרים הם ואח"כ יתרפאו שנאמר אני אמית ואחיה והדר מחצתי ואני ארפא וכו שאמר אז ידלג כאיל פסח ואז יהיה יום הדין הגדול ועליו שנינו בפרק חלק אנשי דור המבול אין להם חלק לעה"ב ואין עומדין בדין. ואנשי סדום אין להם חלק לעה"ב אבל עומדין בדין

גם

גם על העת ההוא אמרו ז"ל לעתיד לבא הקב"ה נותן הנשמה בגוף ודנן כאחד כדי שירגישו שדובקים יחדיו בהרגש היסורין כמין ההרגש שהרגישו בעונג העונות בעת החבור הראשון. ואם ישאל שואל דהנה כבר נידון האדם על מעשיו בר"ה ובשעת פטירתו א"כ דין זה ראוי לנו לדעת מה זה ועל מה זה. השיב דע שיש במצות ובעבירות ג' מינין. יש מצות ועבירות שמתן שכרן וענשן בזה העולם לבד. ויש מצות ועבירות שנותן שכרן וענשן לאחר מיתה שהוא עולם הנשמות. ויש מצות ועבירות שמתן שכרן וענשן לאחר התחיה. ובראש השנה נידון כל אדם על ענין זה העולם על אותן מצות ועברות ששכרן הוא בזה העולם ודנין על האדם לפי המעשים ההם שעשה אם יחיה השנה ההיא אם לאו ואף אם יחיה אם יהיו חייו חיי צער אם לאו. ואל תקשה עלי ממה שנראה כמה צדיקים מתים או חיין חיי צער ודרך רשעים צלחה. כי זה הוא בכלל צדיק ורע לו רשע וטוב לו (ובשביל אשר לפני זה כתבתי טעמים לדבר). אמנם בר"ה אין דנין על אדם משכר או עונש של אחר מיתה זולת באותן החמש מצות שמנו חכמים ז"ל שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא ומזה המאמר ראי' לדברי שאם יש מצות אחרות שיהא מתן שכרה קודם המיתה ואחריה היו חכמים מונין אותם כמו שמנו הה' ההם ותיכף אחר מיתתו דנין עליו על אותן מצות ועברו' שעשה ששכרן הוא בעולם הנשמות שהוא שכר ג"ע ועונש גיהנם כמו שביארתי בנתיב הט' בגמול ובתחיה שהוא יום הדין הגדול יהא נדון על אותן המצות והעבירות שעשה שמתן שכרן וענשן לאחר התחיה אם יהא ראויה לטובה ולנעימות שאמר לפנים שיהא אז אם לאו. וכ"כ על אותו העת ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם כי הרשעי' ההם לא ינעמו בחיים ההם ולא ישארו בדראון שנהם או יכפל עליהם עונש ממדה קשה לרעה הימנה כפי מה שיתחייבו:

כתב הרמב"ן ז"ל ואנחנו לא נדע מאותם אשר יזכו בתחי' אם יתבטל מהם היצה"ר כדרך שהיה ראוי להיות קודם האכל ויהיה האדם טוב בטבעו כאשר כתבנו קצת מהמקובלים או אם יולידו בנים או בנות אמנם הרמב"ם ז"ל כתב שזמן ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכו' לישראל וישובו לאדמתם והמלך ההוא יהיה מושב מלכותו בציון וימלוך עד אפסי ארץ יותר ממלכות שלמה ותעמוד מלכותו שנים רבות וימות וימלוך תחתיו בנו ובן בנו וכבר זכר הכתוב את מותו כאמרו לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ויעבדוהו אומות העולם ויבאו בבריתו אנשי הארצות לרוב ישרו וצדקו והנפלאות אשר יגלו בזמנו וכל מי שיקום עליו ישבר ותאבד מלכותו וכל פסוקי הנביאים יעידו בהצלחתו ובהצלחתינו עמו כי אז יאריכו חיי בני אדם בסור הדאגות והאנחות ינעמו החיים ויאריכו אבל ד"א לא ישתנה ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל וזהו שאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. וימצאו בימיו עשיר ורש גבור וחלש כשנעריך אותו לזולתו ואולם בזמן ההוא ובימים ההם יקל על האדם מחייתו ולא ייגע בה כי אם מעט וישוב לתועלת גדולה לו ובמעט עמל ירויח הון עתק וזהו שאמר עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלת כי מנהג בני אדם לומר כשימצא אדם דבר מזומן ומתוקן מצא פלוני לחם אפוי וסעודה מתוקנת. והראיה על זה מה שאמר הכתוב ובני נכר אכריכם וכורמיכם ראיה כי יש שם חריש וקציר. והתועלת הגדולה אשר תהיה בזמן ההוא כי נמצא מנוחה משעבוד מלכות הרשעים אשר המה מעכבין אותנו מעשות המצות כלן ואז נהיה פנויים לעבודת בוראו ית' ולכן תרבה החכמה והדעת כמו שאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ותשקוט הארץ וישבתו המלחמות כמו שאמר ולא ישא גוי אל גוי חרב ואז ישיג האדם שלימות גדולה אשר יגיע בה לחיי העולם הבא וג"ע שביארתי בנתיב הט' שהוא בארץ ישמש אז בגמול גשמי. וכ"כ הרמב"ן ז"ל כי ג"ע הוא מקום דשן ורענן מן הארץ רחב ידים רב מקורי המים והאילנות ומיני הצמחות ועתיד הקב"ה לגלותו לבני אדם ויורם דרכו ויכנסו בו ואפשר שימצאו שם צמחים מופלאים מאד אשר בהם תועלות גדולות ותענוג רב זולת אלה התועלות אשר הם אצלנו וכל זה אינו נמנע ולא רחוק אבל אפשר שיהיה אפילו לא נזכר

בדברי

בדברי רז"ל וכ"ש כי הוא מבואר שם והוא מה שאמרו ז"ל עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו (כאלו) באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו. והראות השכינה (כאלו) באצבע מתוך המחול הוא השגת המעלה וגודל התיחדות מתוך שמחה גופיות לומר כי הגיע אל למעלת מרע"ה שנתעלית נפשו על גופו עד שבטלו כחותיו הגופיות והוא מלובש בכל שעה ברוח הקודש כאלו ראייתו ושמיעתו בענין הנפש בלבד לא במילואי הגופים כאשר יעשו שאר הנביאים בהתבטל הגוף ותתפשט הנפש מכחותיה שיאצל עליו רוח הקדש ותראה במראות עצמה כאשר יראה מיכאל וגבריאל ושיא הראיה האמתית והשמיעה הנכונה כי אין טענה למתפלספים מבטלי התורה כפי רצונם שיכחישו במפותם אמונתינו האמתית זאת הנחתו מאמינים שאי אפשר שלא תהיה לגבריאל שמיעה או ראיה ותקרא אותם לדעתם השגה שהיא מגעת אליו מן מיכאל על דרך משל וכן מה שאמרו רז"ל שהנשמות מספרות זו לזו אין הכונה לספור בפה וחיתוך לשון אך ספור והשגה לנפשות זו לזו:

כתב הגאון ז"ל כי בימים ההם ובעת ההיא יתענגו ישראל בלויתן ובשור הבר ויעשו להם הב"ה סעודה גדולה בג"ע כמו שאמרו ז"ל עתיד הקב"ה לעשו' סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן ומהנשאר יעשו סחורה בשוקי ירושלים ופי' הדבר לפי הנסתר כן הוא שתהיה אז השגה גדולה שיתעסקו בה בפרהסיא כמו כשעה הסחורה בשוק והוא מה שאמרו רז"ל ואף לויתן זכר ונקבה נבראו ואלמלי מזקקין זה לזה היו מחריבים כל העולם מה עשה הקב"ה סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל והוא האור שגנז הקב"ה לצדיקים והריגת הנקבה ומליחתה היא גניזת האור והבדלתו והמליחה מורה על קיום כענין ר"ל קיום ההבטחה שהבטיח בו הצדיקי' לע"ל והוא ימות המשיח אמנה המעיין דברינו אלה בענין הלויתן אל יחשוב שנרחיק דבריהם ז"ל בסעודו' העתידות להיות בהם חלילה ואם אבל ר"ל כי הסעודות ההם לא למלא את הכרס כן באין כאשר יחשבו הפתאים הסכלים אבל באים להרבות שכל הראוי בו להשיג בזמן ההוא מה שאין ראוי להשיג בזמן החפץ הזה והענין שהזכירו ז"ל עוד היין המשומר בענביו מששת ימי בראשית לצדיקים לע"ל כוונתם הוא כי בטעימת הדברים שנבראו משי"ב כמו היין או הבהמות בהררי אלף והלויתן יוסיפו שכל לדעת רמזים ועיקרים ושרשים ובהם יעלו להשגה ולמעל' גדולה ואלה הם הדברים שיש להם נגלה ונסתר ושניהם אמת ועל זה כוון שלמה עליו השלום באמרו תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו. כוונתו לומר כי הדבר הדבור על שני פנים ר"ל שיש לו נגלה ונסתר כזה המאמר שביארנו הוא כתפוח זהב תוך משכיות כסף שהנגלה הוא טוב ככסף אמנם כאשר יסתכל בעיון דק מפני צרות הנקבים אשר במשכיות ידלה הזהב שהוא הנסתר שיהיה טוב ממנו כמו שהזהב טוב מהכסף זאת תועלת גדולה מאד כי לא ידברו החכמים כל דבריהם בדברים פשוטים אך פעמים יביאם הצורך לדבר בחידות וברמזים כהמדברים בענינים שאינם צורך שיבינום ההמון אך הנבון לבד והצריכו לכתוב הדברים כדי שיבינום הבאים אחריהם ילמדנו לכתבם על הדרך ההוא בעצמם בענין שיבינם הנבון ולא יבינום ההמון ולכן אמר החכם דברי הבוי"ת עמוקים וניתנו לבני אדם למען יפעלו ונעלמו ונכסו למען יכבדו ויפתחו למען יהיו חיינו ומעמדינו. גם לזה כוון שלמה באמרו בפתיחת ספרו ונבון תחבולות יקנה ר"ל כשיראה הנבון התחבולות שעשיתי במקצת משלי אלו יבינם ויבין באחד מסתרי תורה שנאמרו על דרך משל וידע שהוא משל ולאיזה דבר הוא משל ידע גם הוא לעשות כן וכן הם עניני העתידות שביארנו שבהם נגלה ונסתר ושניהם אמת ואולם צריך להבין תחלה הדברים על דרך המליצה ככתבם ואח"כ לסמוך להם משל או חידה אם הוא אמרו להבין משל ומליצה:

פרק ג'

העולם הבא מבואר בעיני כל בעל שכל כי הזוכה בדברי חז"ל הוא המזומן לחיי העוה"ב והמתברך אומרים עליו זכרו לחיי העוה"ב והאובדים אלה שנו אותם במשנתינו ואלו הן שאין להם חלק לעוה"ב אם כי עיקר השכר אצלם בכל המצות היא העוה"ב

העוה"ב כמו שאמר והשחק ליום אחרון שכל שכרן של מצות אינו אלא לעוה"ב ונחלקו בו הרמב"ן ז"ל והרמב"ם ז"ל וכל אחד מביא ראיה לדבריו לפי הנראה לו . כי הרמב"ם ז"ל כתב כי זה מה שקראו רז"ל העוה"ב לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואחרי כן יבא אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי עתה ועומד שנא' אשר צפנת ליראיך ולא קראוהו העולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ובנפש והו הנמצא לאדם בראשונה והוא עולם הרוחני שימצא לאדם תיכף יציאתו מזה העולם אם יזכה שתשכיל הנפש מצד הבוי"ת כמו שישכילו מהודות הכוכבים והגלגלים או יותר והתענוג ההוא לא יתחלק לחלקים ולא ימצא לו שום שיעור ולא סער להשיגו אלא כמו שאמר הנביא ע"ה בהיותו תמה על יקר העוה"ב ואמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך . וכן אמרו ז"ל העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקי' יושבין ועטרותיהם בראשיהם ופי' עטרותיהם הכחות הנפשיות המפוארות שלהם ור"ל כי קיום הנפש היודעת בקיום הדבר הידוע לה הויותה והויותה הוא והוא דבר א' כמכרו בקיאי הפילוסופים בענין שיאריך ספורו . ומה שאמרו ונהנין מזיו השכינה ר"ל כי הנפשות ההם ינעמו במה שישכילו וידעו מסודות בוראם ית'. זו היא סברת הרמב"ם ז"ל והוא הולך לדרכו בכתב שהפסד זה העולם והשתנותו ממה שהוא עליו או השתות דבר מטבעו והמשכו על השנוי ההוא הוא דבר שלא בא בזה דברי הנביא ולא דברי החכמים . עוד כי אמרם שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב אינו הסדר המציאות לגמרי . ואמרו חד חרוב הורה על שאר הזמן . ואנחנו נאות לארסטו מדעתו ונאמין שזה המציאות לעולם נצחי על זה הטבע אשר רצהו הש"י לא ישתנה ממנו דבר בשום פנים אלא בפרטיו על צד המופת אע"פ שיש היכולת לו ית' לשנותו כלו או להעדירו או להפריד איזה טבע שירצה מטבעיו זהו דעתו והוא שצריך שנאמין ולכן אחז"ל עולם כמנהגו הולך שנאמר אין כל חדש תחת השמש . ואלו שאמר הלא כבר התבאר שכל הווה נפסד ואם הוא נתהווה הנה יפסד . דע כי זה לא יתחייב לנו שאנחנו לא אמרנו במשפט התהוות הדברים הטבעים המתחייבים לסדר טבעי כי המתהווה ההוא על המנהג הטבעי יתחייב הפסדו בהכרח על מנהג הטבע כי כמו שטבע חייב שלא יהיה נמצא כן ואח"כ היה כן כמו כן בהכרח יחייב שלא יהיה נמצא כן לעולם שכבר התאמת שזה ההויה בלתי מעמדת החיוב לו לפי טבעו אמנם לפי טעמותינו התורי' אשר היא מציאות הדברים והפסדם לפי רצונו לא על צד החיוב לא יתחייב לנו לפי זה הדעת שהוא יתברך כאשר המציא הדבר לא היה נמצא שיפסיד הנמצא ההוא בהכרח אבל הענין נתלה ברצונו אם ירצה יפסידהו ואם ירצה ישאירהו או בגזרת חכמתו הנה אפשר ישאירהו לנצח נצחים ויעמידהו בהעמדתו יתברך :

והנה כבר ידעת שהשאלה ההוא אשר כתבו החכמים בהיותו נכרא שלא אמרו כלל שיעורו ולא נשמע כלל מדברי נביא וחכם שהשאר ההוא יפסד או יעדר אבל הכתובים בגלותו וכן נפשות החשובים הם על דעתינו נבראי' ולא יעדרו א"כ העיון יחויב שלא יתחייב הפסד העולם בהכרח . אם ימאן זה אדם ויאמר שאי אפשר לו מבלתי שיאמין הפסדו לא יקפידו עליו שאין הפסד בזה בתורה בשום פנים אלא שצריך שיודיעוהו שאין הפסדו הכרחי להיותו מחודש כמו שביארנו עכ"ל הרמב"ם ז"ל שכתב במורה נבוכים . אמנם הרמב"ן ז"ל חלק עליו וכתב כי לפי שצורת האדם ודמותו היא חביבה מאד לפני הבוי"ת ברוב אהבתה תהיה תחיית המתים בגוף ובנפש ממש כאשר היו מתחלה ואחרי תחיית המתים יעשה הבורא ית' כל מה שעתיד לעשות כמו שנתבאר למעלה ויקבל כל אחד לפי מעשיו ועמדו כן עד סוף ששת אלפים לבריאה ובסוף אלף השבי יחרב העולם ויהפך לתהו ובהו ועל זה נאמר והארץ כבגד תבלה ושמים כעשן נמלחו וישארו כן בזמן אלף שנה ואותו האלף השביעי הוא הבא כמו שמליץ במדרש ויברך אלהים את יום השביעי ברך הקב"ה את העולם הבא שמתחיל באלף השביעי. ויקדש אותו זמנו לישראל והוא הסוד שאמרו עליו רז"ל דרש רבי ברכיה מאי האי דאמרינן העולם הבא ולא ידעינן מאי קאמרינן העולם הבא ומתרגמינן עלמא דאתי מלמד שקודם

שגברה

שהבנו א העולם עלה במחשבה נמצא אור ונברא אור גדול שאין כל בריה יכולה לשלוט בו לפה הקב"ה שאין יכולין להשתמש לקח שביעים ושם להם במקומו והשאר גנזו לע"ל ואמר אם זכו בזה השביעים אתן להם זה לעולם האחרון והיינו דאמרינן העולם הבא שכבר בא קודם ששת ימי בראשית והיינו דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וע"כ נאמין אנחנו מה שאמרו רז"ל מתים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן שוב אינן חוזרין לעפרן וא"ת אותן אלף שנים שעתיד הקדוש ב"ה לחדש בהם את עולמו לדיקי' מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים והם שטין על פני המים שנאמר ע"כ לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים. ופי' המאמר הוא כן ר"ל כי מרוב טהרו לגופן ומזוקקין לא יהיה יסוד העפר שולט בגוף שלהם ונחשב כאלו אינו בהם כלל ולכן אמר אינן חוזרין לעפרן ולא אמר אינן מתים. וכוונתו באמרו עושה להם כנפים כלומר יחזרו רוחניים בעודם חיים והיא לבישת הנפש מלכות והתלבש הגוף עמה ולא תתבטל בביטול היסודות ואמר ושטין על פני המים לפי שהרוח סובב את המים שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ואם השיב עלינו בהיות הגוף מחובר מכלי השמוש לפעולות הנפש לג' חלקים והם כלי המזון וכלי הזרע וכלי תיקון הגוף והגוף בכללו גורם מלאכתו היה בעבור תכלית אחת והיא אכילת המזון לקיום הגוף ולהוליד דמיונו וכשתסתלק התכלית ההיא לעוה"ב שאין בו לא אכילה ולא שתיה למה היה הגוף פועל ריק והנה אין במעשה הבוי"ת דבר בטל. הנה התשובה בכל זה כי היתה הבריאה ההיא לזמן תחיית המתים לערך השמושים האחרים ואין הקב"ה חפץ בבטולם אחרי כן ואמר כי יש בתורה הזאת סודות עמוקים שלא היתה היצירה על זה דמות הספק ובלא ספק הדבר ידוע למבין סוד צורת האדם והלא אם הלה אלף רבוא בני אדם תמצא כל אחד משונה מחברו בשלשה דברים בקול ובמראה ובדעת מה שאין כן בשאר בע"ח שתמצא רובם דומין זה לזה ועכ"פ לא היה זה לריק וללא דבר אמנם לצורך גדול ולטעם נכבד בצורת האדם וטעמו ית' רצה בקיומו. ואם תקשה עלינו קיום גוף מן הנפלים לעולם כבר השיבונו אליך כי קיום הגוף יהיה בקיום הנפש וקיום הנפש בהשיגה בדעת העליון והמתקיים יהיה כמקיים בהתייחדו בו כאשר נאמין אפי' בפשוט הכתובי' על אדה"ר שהיה חי ומתקיים לעד אלו לא חטא החטא ההוא. ואף על פי שנאמין בחרבן העולם בשנת השמטה וכן נאמין ונחזק אבל הכל באמת הראות כח הנפש על הגוף האפל בדבקה בדעת העליון כענין קרן פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. וכן אמרו בספרי פניהם של צדיקים לע"ל דומים לחמה וללבנה ולכוכבים ולברקי' ולשושנים ולמנורות ביה"מ ואם דעתינו לא ישיג בחקירה מאיזה צד תהיה המדה הזו אבל נאמין שהוא כן כי הבורא ית"ש יודע מסודות הנפש ומהות' יותר מהתחכמותינו. ועוד אנחנו רואים שחפצי הנפש המזדמנות ברצונה נותנין לגוף ומוסיפין בו זוהר והדר ושמן ובריאות אפילו בבואם אליו בעמל ויגיעה וכ"ש חכמה לחכמים כענין שכתוב חכמת אדם תאיר פניו וכ"ש שזאת הקושי' שהזכרנו בקיום הגוף לנצח אינה של דעת הפילוסופים ולא על דעת קצת חכמי תורתנו האומרי' כי הפילוסופים מקיימים כלנו לעד וחכמינו קצת יודו בקיומו ואין אצלם חזרת העולם לתהו כי כל נברא ברצון הבורא ית"ש קיומו ברצון ההוא או לזמן או לנצח וכמו שיאמינו הם בעיונם קיום הכללי' לעד כן אנחנו יכולין להאמין בקבלתינו האמתי' בקיום הפרט ברצון הבוי"ת כי כמו שיש רצון בכלל כן יש רצון פרטי בפרט ואע"פ שנראה לעולם ביטול הפרטי' וקיום הכלל הנה אמונתינו היתה כי זה היה בבעלי הנפש מפני החטא הקדמוני והעונש הנגזר עליו אבל הרצון הראשי מקיים רצונו לנצח. ואל יקשה עליך מה שאמר הכתוב והארץ לעולם עומדת וכן אמר ויעמידם לעד לעולם כי עולם הוא זמן. וכמוהו כבר היה לעולמים אשר היו מלפנינו שרצה לומר זמנים כמו שנאמר לעולם על אורך ימים בלי ידיעת קצבה אבל יש להם זמן וסוף ותכלית כמו יחי אדני המלך דוד לעולם וכן מה שאמר דוד אגורה באהלך עולמים ועל כרחך לא היה דוד סבור לחיות לעולם וכן ועבדו לעולם שהוא עולמו של יובל גם זה לעולם ר"ל עד סוף ששת אלפים שנה. גם אם תשאל מהכתוב שאמר יסד ארץ על מכוני' בל תמוט עולם ועד אמרו רז"ל

כל

כל מקום שאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק. נשיב ונאמר כי פירוש הכתוב הוא כך יסד הקדוש ברוך הוא ארץ על מכוניה בעבור שלא תמוט אותה לעולם ועד כי אם לא נבראת העולם היה הכסא מתמוטט ולכן סמך לו כסאך אלהים עולם ועד וידבר הכתוב לנכח ולנסתר כמו שנמצא בכתובים לרוב:

וכתב המלמד בפרשת נח חדוש העולם אין לנו מופת עליו אלא מן הקבלה ואינו נפסד כי הוא גנאי לאומן הגדול שיפסידו פעולותיו וכ"ש בבוי"ת אלא שהעולם באפשרות עכ"ל. ואלה דברי הבל כי הבל יפצה פיהו שהרי מצינו באדם הראשון שנאמר בו וייצר ה' אלהים את האדם וכל העולם מודים שיצרו הבוי"ת ובראו ואנו רואים שמת וכלה. גם אמרו רז"ל אין קדוש כה' כי אין בלתך אל תקרי בלתך אלא בלותך שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשיו מבלים אותו אבל הקב"ה הוא מבלה מעשיו. פירוש מעשיו בלים וכלים והוא ית' חי וקים לעד ולנצח נצחים ואדרבה זהו שבחו של אומן שמכלי מגונה ומכוער עושה כלי נאה ויפה כן ית' שמו אם יפסד זה יעשה יפה ממנו מאה ידות וכן אמר הנביא והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים וגו' ומה טוב להאריך. אמנם נוכל לומר כמו שאדם הראשון נתהוה ונפסד כי על כרחין המיתה בגלוי ועתיד לעמוד בתחיית המתים. כך העולם נתהוה מאתו ית' ויפסד ויתהוה והמבין יבין. וכתב הרשב"א ז"ל אין להקשות על זה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל שהעולם בכללו לא ישתנה לפי שאלה הדברים וכיוצא בהם אנו היינו באין לדון עליהם מצד החקירה האנושית ולפסוק אותם מהסברא באמת החקירה תגלה שאין קצב לעולם לפי שאין החקירה לקוחה אלא מן המורגש ומנהג הטבע ואנו רואין הגלגלים בלי משתנים כלל כיום הבראם וכן הארץ בכללה הולכת על מנהג אחד תמידי. אבל באמת כל מי שמ.שן כן אינו אלא מצד הקבלה המסורה בידם של ישר' מפי הנביאים עם תורתם המקראת' וכל שהקבלה או הנבואה הנחתו לא תגלהו החקירה כי החקירה היא למטה מן הקבלה ואף כי מן הנבואה. וזה הדבר ברור הוא ולא יסתפק בו אחד מבעלי דעת האמתיים כמו שלא יסתפק בקיום הנסים שנעשו לאבות שהם כנגד הטבע כקריעת ים סוף והירדן ועמידת השמש והירח ליהושע ושאר הנסים שהם כנגד הטבע ואעפ"י שהמתפלספים טוענין בבטול כל זה לכפירה מהם בדברי משה גם דברי הנביאי' אנו אין דברינו עם הכופרין בכל ומבטלין התורה גם בדברי הנביאים באמת כי לא יכזב שום אדם מה שהוא מקובל ביד עמיתו רק מה שמחייב אלינו בביטול כל מה שהוא כנגד הטבע והשגחה במציאות באמרם שיש לכל המשגיחות טבע קיים והללו יחייבו באין מדרגה באמונות למעלה ממדרגת חקירתם. ובאמת אין להאשים לפילוסופים בבטלם הענין הזה לפי שלא יכריחם דבר נבואה ולא קבלת חכם מהחכמים כאשר היא בידינו ולכן אין אנו מאשימין בכך אבל אנו נאמין שהקבלה היא תבטל החקיר' הפילוסופים שהרי רז"ל קבלו אותה דור אחר דור עד משה רע"ה או עד הנביאים ולמה נסמוך על החקירה ונבטל הקבל' ואולי חקירתינו תחטא מצד מיעוט ידיעתינו בענין ההוא שהרי הקבלה היא סותרת ומבטלת החקירה ההיא ואם ישאלני ויאמר לי אנה הקבלה הזאת שנסמוך עלי' להרסי' חקירתנו. התשובה בזה הוא שכן הוא דעת רז"ל והקבלה בידם על ככה כאמרם א' רב קטינא שיתא אלפי הוי עלמא וחד חרוב ועל פי דוחק לא נסמוך לבטל זה המאמר שאין אנו רואים בתלמוד חולק עליו ואילו היו אלה הדברים בטלין למה כתבו' רבינא ורב אשי בחבורם המקודש והנכבד בלי מחלוקת ואצ"ל שהם דברי יחיד שהרי הביאו ראיה לזה המאמר באמרו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשמטה משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנה לז' אלפים שנ' ונשגב יי' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת והוא האלף הז'. ואם תשאל עוד ותאמר במה יעובר אותו האלף שיהא חרוב בהרי אין שיעור זמן בלא סבוב הגלגלים נשיב רז"ל דבת באמירם המשכת הענין ודוגמ' עומר שאנו הגלגלים מסבבין והיה הזמן נמצא כ"ה הביטול הזה באלף שנה. וזהו כמאמרם האחר שאמרו התורה קדמה לעולם אלפים שנה ואף כי אז לא היו נמצאים גלגלים אמנם לפי שאין אמירה ידועה אלא רק בהצטרף הזמן אמרו כן הוא שרז"ל

שחז"ל קוראים לזה שככות האזן כאמרם בכמה מקומות כדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע שהרי לא יפול מנין שנים וזמן בבוי"ת שאינו בזמן כי הוא ית' אדון הזמנים ולמעלה מהם עלוי רב ית' שמו ויתע' זכרו אלא שהזכירו ז"ל אלה הלשונות כדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע. ועל האלף השביעי הוא שהינו בברכות מרגלא בפומיה דרב העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהם ונהנין מזיו השכינה וכן יאמרו תמיד בתלמוד הב"ה משביען מזיו שכינתו לעולם הבא שנא' אשבעה בהקיץ תמונתך רצונם לומר שקיום האנשים הוכים בהם מזיו הכבוד בקיום הנפש בגוף בעה"ז באכילה ושתיה כענין שכתוב באור פני מלך חיים וכן אמרו במשה רע"ה שאין היה אוכל מזיו השכינה היה ניזון כי קיום הנפש בהשיגה בדעת העליון כקיום המלאכים והעלות הנפש על הגוף מבטלת הכחות הגופיות כמו שביארתי למעלה עד שיתקיים הגוף בקיום הנפש עליה בלא אכילה ושתיה כקיום משה בהר מ' יום פעמים וגם אם ניתן זה אל משה הנה אליהו יוכיח שלא נפרד גופו מנפשו מאז ועד עולם והנה עודנו חי בגוף ובנפש כאשר ידוע בקבלה מדור דור. והנביא אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא אם צריך להיות קודם התחיה הנה ראיה שלא נפרדה נפשו מגופו הקדוש והטהור והתקיים קיום אנושי. הנה ראיה כי זכי הנפש קיום גופם בדברי' דקים והזכים מהם בדקים מן הדקים כי אנשי המן נתקיימו במן הנכלל באיברים שהוא מתולדות האור העליון המתגשם ברצון בוראו ית' חכו בדבר מעט בהתעלית נפשם ממה שהשיגו בנפלאות הים כמו שאמרו ח"ל ראתה שפחה על הים יותר ממה שראה יחזקאל הנביא וממה שנתעלית נפשו והתיחדה יותר מהם בידיעת בוראו ית' לא הוצרך לדבר הכוח שנתגשם אמנם נתקיים גופו בזיו השכינה ונהנה מהעליונות :

הנה הוכחנו כי האלף השביעי הוא העוה"ב. עוד ראיה לזה ממה שאמרו בברייתא בסוף חולין תניא ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחה"מ תלויה בה שנאמר למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. הנה כי העולם שכולו טוב וארוך שהוא העוה"ב אמר שתה"מ תלויה בה. ובספרי הזכירו כל הזמנים במדרש אמרו בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז. בשכבך תשמור עליך בשעת מיתה. והקיצות היא תשיחך לעוה"ב. הנה כי הזכירו כאן העוה"ז וזמן המיתה והוא עולם הנשמות וימות המשיח ואח"כ העוה"ב. עוד אמרו בספרי במשה רבינו גנזו לחיי העוה"ב לא שהוא עכשיו בעוה"ב. וכן בכל התלמוד לא תמצא שיאמרו על שום חסיד שהוא בעוה"ב עכשיו אלא אומרין עליו מזומן לחיי העוה"ב. הנה נתבאר באר היטב שעוה"ב אינו עולם הנשמות כאשר חשב הרמב"ן ז"ל אלא עולם נברא קיים שימלאו בו אשר יזכו בתחייה אחר האלף השבי ויהיה בגוף ובנפש. ולמה יקשה זה בעיני מי שמאמין בחדוש העולם והנה נברא מן האפס הגמור כמו שבארתי הנתיב השני ויותר רחוק הוא לפי הטבע לברוא דבר מן האפס הגמור ומהיות סותר הבנין אל אבניו וחוזר ובונו מהם וכמאמר החכם שאמר בפ' חלק למי שכפר בתה"מ דלא הוי הוי דהוי לא כ"ש. ודע כי יש עוד בזה סוד ענין מקובל ביד מקצת מחכמי תורתנו ויש להם רמז בעניני התורה כי באמת לא נפל הענין כן דרך מקרה רק לרצון מכוון מאתו ית' ולכן נבחרו בתורה השביעיות בימים ובשנים ובשבועות השנים. וכן בימות העולם ששת אלפים הם ימי עבודת העולם ומנהג העולם נוהג כנגד ששת ימי הבריאה והאלף השביעי כנגד יום השבת. ואת הקבלה היא ביד מקצת חכמי ישראל מפי הנביאים ויש להם סוד עמוק מאוד שאין ראוי לגלותו ולכותבו בס' ואין לשאול מה יהא אחרי כן כי ברוך היודע. ולזה הזכירוה ח"ל שלא להרהר מה לאחור באמרם ז"ל אין להרהר מה למעלה ומה למטה וכו' ולכן לא ניתן לנו רשות לחקור ע"ז ואלהי אמן אשר הוא אלהי אמת יורנו דרך אמת אשר הם דברי חכמים ונבונים אשר הדריכונו בשבילי אמונה ונדעה נרדפה לדעת את ה' :

תשלם הספר הנותן אמרי שפר אשכול הכפר

בשנת ק"כ למנין. אחר ה' אלפים לבנין.
ולמחזור ע"ד שנה תשיעי' נקראת.
ולמחזור

ולמחזור חמה לכ"ד שנים נמנית בירושלים שבת לאל בורא מעונה. בכל רגע ושעה. אשר נתן לעבדו תבונה. ושכל ומדע ובינה. לעשות בעז' הנכונ'. ולחבר זה שבילי אמונ'. אשר מחמדים כולו מלא. בכתם אופיר לא יסולה. כי משל' החכמות אותו לקטתי. ובנתיב הא' והשני בקבלה דברתי. ואולם פגעתי בה ולא נגעתי. כי יראתי כי אמרתי. אולי מי שלא זכה בה יראנו. ולא יועיל לו ויזיקנו. וימלא בו מהתלמוד העיקר. ותוספת ההלכות מחכמי המחקר. גם מהתכונ' ומרפואות וזולתם. דברי חכמות כמות' וכל מה שהבאתי בעה"י. כמה בספר הן הוא. וכל אשר יהיה נבון באמונתו. או יהיה טועה בבדי תבונתו. יעמוד על אם השביל ויראה. וישאל בנתיבות ולאה ילאה. וימל' כתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה. ומהנתיב ילך בשביל אשר כמוהו לא נהיה. ויעבור משער לשער במחנה. עד יבא לאמתת הדבר ולא יפנה. ובכן יזכה לעלות למדריגה העליונה. אל המקום אשר הי' שם בראשונה. וברוך י"י אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עבדו שזכני לחבר ס' בזה ושמרני בדרך הזה. שמשביל אמונה לא נטיתי. ולא מרוב ידיעתי. אמנם הנני אני היה בעזרתי. וכאשר תמיד עזר אותי. כן ישעייני לעבדו ולאהבו. ולתמוד בנתיבו. וכל ימי יעודדני ויצליחני. וישכלני ויגדלני ויעזרני. להגות תמיד בתורה. כאשר שם לנו חק ומשפט במרה. ותמיד אומר מזמור לתודה. אודה י"י בכל לבב בסוד ישרים ועדה. ועוד אני מדבר בתפלה. ונותן לבוראי הודאה ותהלה. ואשמע קול המולה. וארא כמראה אדם עלי מלמעל'. ויאמר אלי אני הוא שבאתי לך בתחלה. והודעתיך לזאת העלה המעולה. והייתי לך בזכרון. ראשון ואני אחרון. וכל אשר עשית לא נכחד ממני. כי אני הוא המדבר הנני. וכראותי שעשית כל אשר צויתיך. באתי לברך אותך. וברוך טעמך וברוך אתה כי אמת והאמונה כתבת. והכל כסדר חברת. כי תחלת דבריך וראשית אמריך. ביארת ייחוד הקדמון קדמון ית"ש ואח"כ חדש עולמו ויצר לאדם בדמותו. ולהתנהג באמונה צוה אותו. יען יהיו בניו כמותו. ואח"כ יצר לקין והבל בבטן אמם. והבין כל איבריהם לטעמם. בידו עשם ויכוננם. ולשמור בריאות גופו צוה עוד. שנא' השמר לך ושמור נפשך מאד. כי כאשר יהיו בריאים ולא יחלו לעבוד בור' תמיד יוכלו. ואח"כ ביארתי הנפש אשר בה נופח'. והשארותה כאשר תהיה נוחה. תהיה לעולם בריאה ונגוהה. אם בעבודת בוראה ינהיגוה. גם אם יאמינו בדברי רז"ל. אשר יאמרו ההלכה יבא להם הגמול כפי מעשיהם. בהשגחת י"י אשר היא עליהם. גם ביארת הגמול האחרון כאשר מקברהם תהיו קמים· ואת אשר יקרה אתכם באחרית הימים. ועתה בני שים נא כבוד לי"י אלהי ישראל ותן לו תודה. מעולה וחמודה. אשר היה עם פיך. והורך לדבר עד אשר נגמרה מחשבתך. והשלמת כל כוונתך. עשיתי ככל מצותיך אשר צויתני. ובוי"ת עזרני. לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. וכל רצונך גמרתי. כי יי עזרתי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי. ומה אענה ואאריך לשון. הטבת חסדך האחרון מן הראשון. הגדלת עמי תמיד חסדך. הנה נא מצא חן בעיניך עבדך. ואם על כל אלה האודות. אבא לשבח ולהודות. אז אקריב כל התודות. הטפה מן הים לא אוכל לכללו. מן הראוי לגדלו. לאשר גמלני ברחמיו וברוב חסדיו. ומי מכיר מעבדיו. כי כלנו מעשה ידיו. ואלו פי שירה כים מלא. ולשוני כהמון גליו תעלה. ובשפותי שבח כמרחבי הרקיע. אין אנו מספיקים להודות ולהביע. הטובות אשר בוראי השביעני. בעל כל אשר גמלנו. ואם אספרם מחול ירבון. ולא יכילם חשבון. ואיך לבי מלאני לספר שבח עילה לכל עילה. ואין לו תהלה ותכלה. וע"כ לו דומיה תהלה. ואולם חייבין אנו להודות לו כפי השגתינו. ולא כפי עולם טובותיו עמנו:

וראיתי לכתוב הנה גם אלה השערים ולחתום בהם הספר הזה יען כי הוא רמח בהם:

בראשית כל יסוד הבן יסודך
חקור למצוא מציאות הקדומה
אמה נמצא יהיד עלם לבדו
והוא קדמון וקדמותו עלומה
והוא חדש מצואים מחכמתו
והמציא יש ולא סמי וסמה
ואין לו גוף ולא תבנית וצורה
ולא דמיון ולא איכות וכמו

ומדות

ומדות לא ישנוהו לעולם ולא חמלה ולא רוגז המה :
והוא אחד .לא כמין ומנין ולא נכנס בחשבון מין ולא כמה :
והם כל הנמצאים בו תלויים ומושך הבלימה על בלי מה :
והוא מביט ומשגיח בכלם והן לא נסתרה לו תעלומה :
ואין לו שם לבד שם המציאות ועדותו בכל נמצא חתומה :
וכנוייו אמת הם סוד פעליו וסוד בנין וסוד שיעור וקומה :
ואותיות יסוד עולם שכלן ולא נדע על מה זה ולמה :
והשם הוא יסוד כל אות וסודו והוה מקום לכל בעלי נשמה :
והנקוד יסוד כל התנועות בסוד דעת וסוד בינה וחכמה :
וסדר הטבעים הוא תמידי למען תהיה מלכות שלימה :
והתורה דרכיה תלוים בנס גמור וטבע בחתימה :
ותמיד שבת יסוד קיום טבעים במנתים ולא שנוי חתומה :
ותמיד המועדים שנוי טבעים לזכר מעשה נסים רשומה :
לכך מועדים נתלין במולד ושבת יום שביעי הוא תחומה :
וסוד תורה פשטיה נלוים ולכן נפש בתוכה נעלמה :
ומקצת מעלת תורה פשטיה ויקים עומדים לעד בחומה :
ומקצתם במושכל יתנו לב להבין בעלי נפש חכמה :
וספיר את בני קדם יכוחם לצורך הוא וריק אין בו מאומה :
וספור משפחות נח ושעיר ומלכיהם לצורך עם ואומה :
רשות כל איש מסורה היא בידו למוב ולרע לתגמול או נקמה :
המבחן אשר נודע באבות לצרכם לא לצורך אל מרומה :
וחומר האנוש חומר בהמות והוא נבדל בשכלי מבהמה :
וצורת גוף לאין נחשבת ותמורת האמת צורת נשמה :
ושכל האנוש ניתן בכח ויש יוצא ויש עומד שממה :
והתורה מסייעת להוציא לבלתי תעמוד נפש עגומה :
והמצות לתועלת מסורות הודות לנשמה סוד מקומה :
ויש עונש לסוף אדם ותגמול בסוד הסתר והשגחה תמימה :
ונשמת האנוש גם היא כמו כן תקבל דין ומשכורת שלימה :
ומשה הוא סגולות הנביאים ותפשו מלבוש חומר ערומה :
ותורה הכתובה הנתונה ביד משה וזאת היא התרומה :
והתורה אשר על פה סדורה בסיני נתנה על פה תמימה :
ומעלות הנביאים לא כמשה אשר הוא ער והמה בתנומה :
ומדרגת כתובים היא למטה ורוח מעלת קדש מקומה :
ועיר שלם יסוד מבחר מקומות ומכל הארצות היא שלמה :
וסדרי העבודות הם לצורך לסודות מעלות קדש פנימה :
וחרבן בית מעונו ושובו מבואר הוא בתורה התמימה :
ועיקר הגאולה לפזורים ימין ושמאל ואל קדמה וימה :
ויש תקוה לעורר הישנים ומתים לחיות יום התקומה :
ואין לחוש למזרה הגויה. לנגד מעלה ושכר נשמה :

נשלם ספר שבילי אמונה בעז״ת אלהי קדם מעונה :

לוח הרפואות

שנמצא בספר שבילי אמונה ומתחילים מנתיב הרביעי כסדר הם מסודרים :

שער הרוצה לעכב ליבון השער
למריטת השער
להארך השער
להצהיב השער
להשחיר השער
להסיר כמין סובין מתילד בשרשי השער :
ראש לנתק הראש
לכאב הראש
לשחין שמתילד בראש
למי שיראה לו כאלו המקום שהיה בו סובב
עד שיפול :
גבות לאבעבועות שבגבות :
עינים למי שיקרה לו חלישות הראות
לכאב העינים
לאודם העינים
לנפח העין
למי שנפל בו שום דבר :
אזנים למי שנכנס באוזן אחד מבע״ח קטן
כפרעוש או דבר גדול
להרישות אזנים
לתולעים המתילדים באזן
לכאב האזנים
להמיות קול שבאזנים
לנגע שבאזנים
לדם היוצא מן האוזן
למרס או עב טיט היוצא מן האוזן :
חוטם לדם היוצא מן הנחירים
לריח רע שבנחירים
להעדרת ההרחה :
שפתים בקיעות ושחין ונגע שבשפתים :
שינים לכאב השינים
להלבין השינים
להזק השינים
לשינים שקהו
ל... השינים :
לשון לביקוע ושחרות הלשון
לנפח הלשון
לריח הפה
למיני נגעים שבפה :
הקול לניחור הקול :
ריאה למיני חולאים המתילדים בריאה :
לב לפריחת הלב :
כבד לכאב הכבד
לירקון
למיני תחלואים כמו נגעים ובועה :
טחול לגדול הטחול :
מעים לתולעים שבמעים
לשלשול שבמעים
לעצירת המעים
לנפח הבטן לכאב הבטן :
כליות לכאב הכליות
לעיצור השתן :
רחם לאשה שנפסקים בימי וסתה
למורסת הרחם
לתולעים שבתוך הרחם :
הצואר לחזירות שבצואר
לנפח הצואר :
ידים לנפח ולגרב הנולדים באצבעו ,
לסדיקת הצפורן
לצמח הצפורן
לזרוע הנפוח מהקזה
חזה למורסה המתילד בחזה
שדים להרבות חלב
לנפח וצמחים המתילדים בה :
האמה לרבוי הזרע
למיעוט הזרע :
בצים לאיכול שבבצים
לנפח ולכאב שנולדו בהם
לנגעים או אבעבועות
לבקיעות שנולדו בהם :
מתנים לטחורים
לכאב פי הטבעת :
רגלים לכאב גיד הנשה והירך
לנפח החלצים
לשחין הצומח אחורי הארכובה
לחיכוך הנעשה באצבעות הרגלים
לנפח האצבעות
לנקרס שהוא הפאדגר״א וגם לשחין
לנפיחת שוקים
לסדיקות ידים ורגלים
לכאב השוקים
לגידים שנקצרו
לנגע ברגלים מצרות הנעל
לדריסת הרגל
לכאב כפות הרגלים
לשחין ולגרב
למסמר או לקוץ שבבשר
למכה שנסתמה ותרצה לפתיחה :

ציורים

א

ב

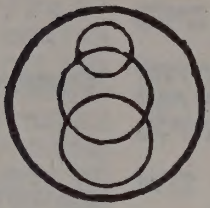

ג

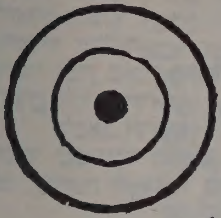

ד

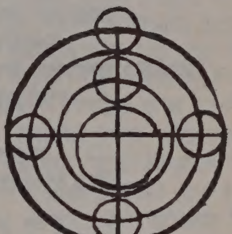

ה

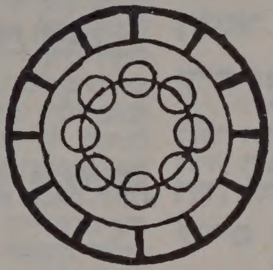

ו

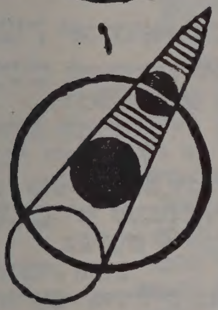

ז

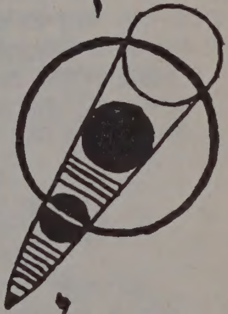

ח

ט

י
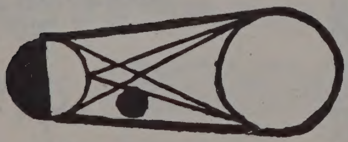
יא